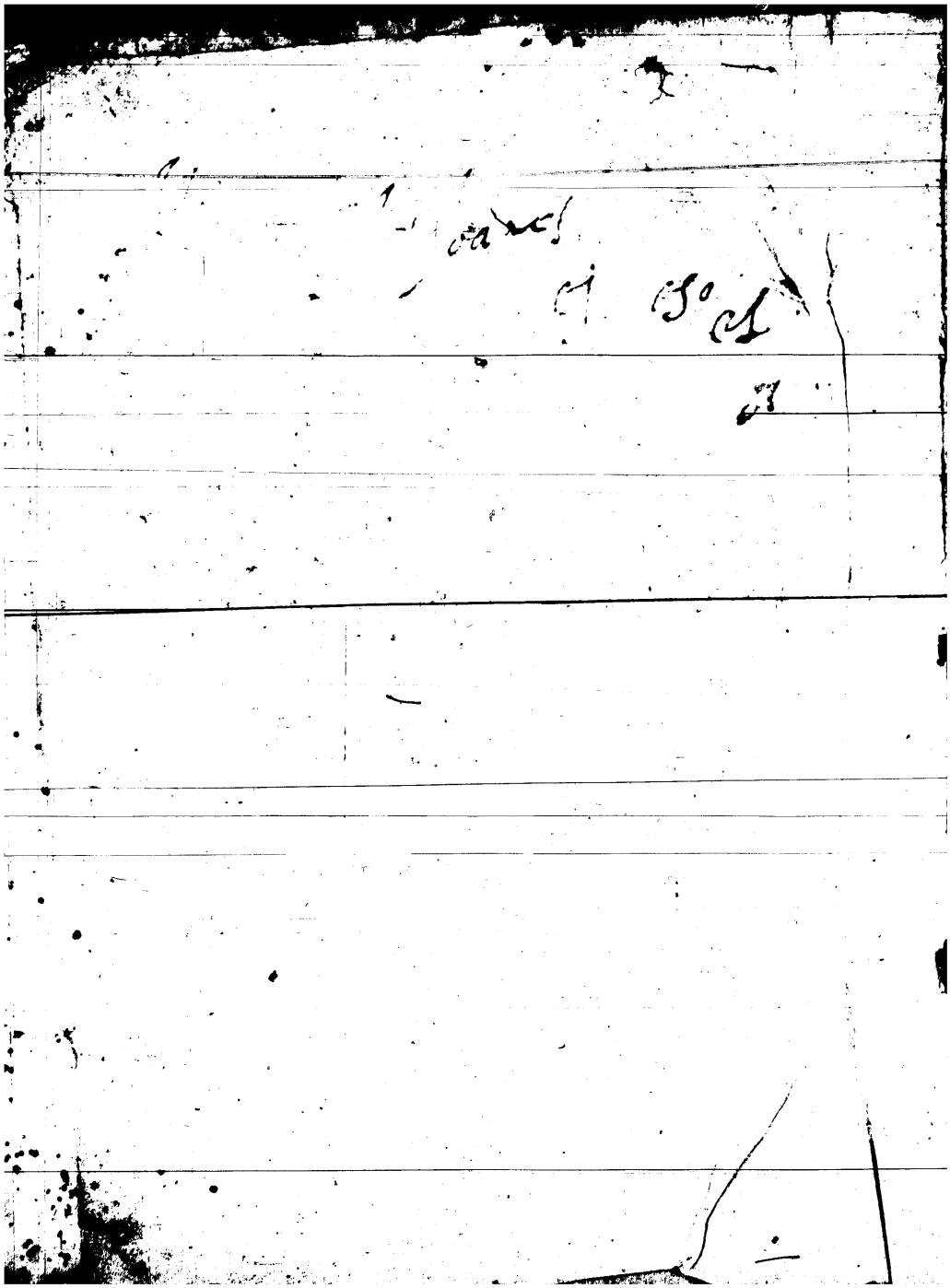

ESTL LIBER EST MEI

FRANCISI DE COLIS :

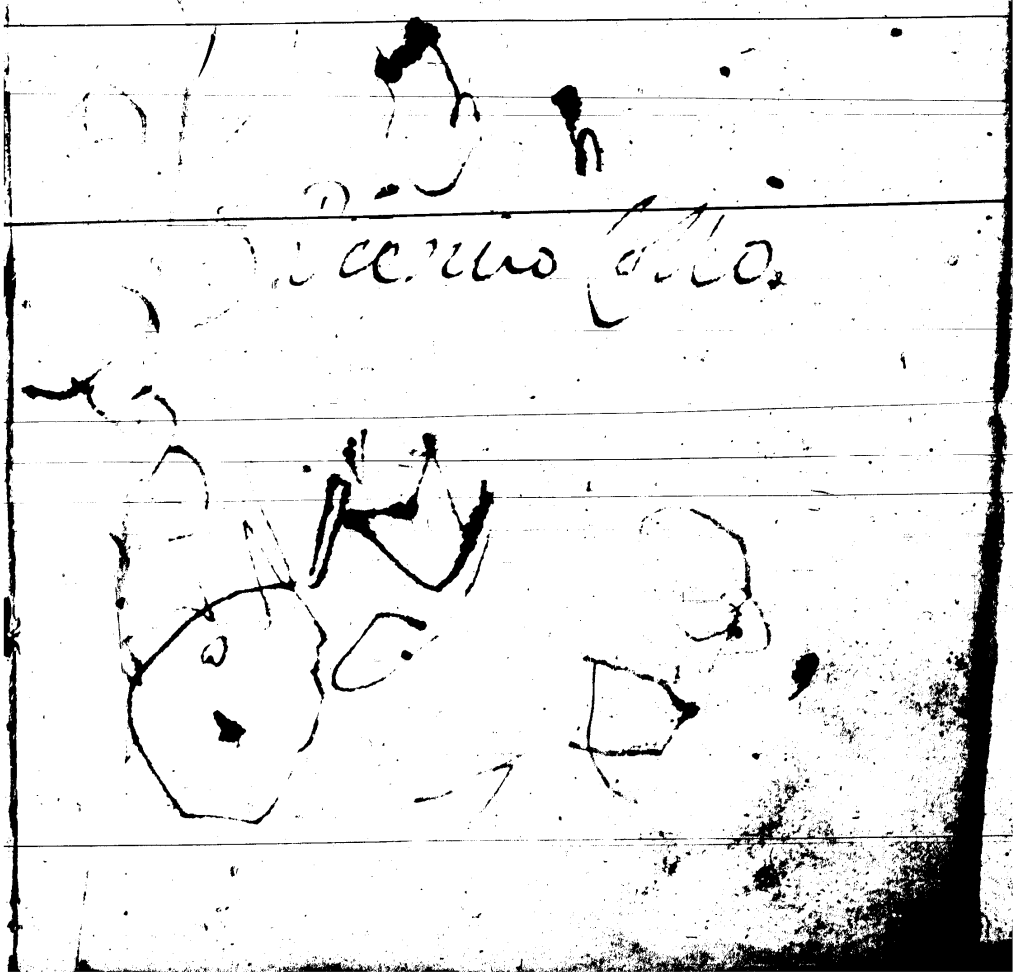

LAVRENTII VALLAE ELEGANTIARVM LATINAE LINGVAE LIBRI SEX.

EIVSDEM
De Reciprocatione Sui, & Suus, libellus.

Ad ueterum denuò codicum fidem ab Ioanne Rænerio emendata omnia.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM.
1544.

Maurice Ashley

STVDIOSO LECTORI S.

Habes lector optime hos Elegantiarum libros multò quàm antehac unquam prodierint, emaculatiores, Ioannis Ræneri opera, cum nõnullis annotationibus, tibi haud parũ profuturis, ab eodẽ in margine additis. Veterum autem autorum exẽpla, quæ Valla in eorum, quæ de lingua Latina præcepit, testimonium protulit, corrupta ferè, depraua taq; erant, ut uix ad eius negotium facere uiderẽtur, ea optima fide restituit. Vt te quoq; maiore beneficio demereretur, loca unde ea sibi Valla desumpserat, ueluti digito indicans, margini adiecit: ut si posthac chalcographorum aut incuria, aut inscitia peruerti contingat, tibi sit unde ea nullo negotio reparare queas.

Vale lector, Ræneriq; laboribus fruere.

LAVRENTIVS VALLA IOANNI TORTELLIO Aretino, cubiculario Apostolico, Theologorum facundissimo, S.

LIBROS de linguae Latinae elegantia (mi Ioannes unicum amicitiae specimen, & omnis scientiae decus) olim iam tibi debitos, totiesq; abs te efflagitatos, & tãquam creditore repetitos, tandem exhibeo: nominiq; tuo dedico, ac uelut æs alienum persoluo, & (ut longioris moræ dem pœnas) etiam cum fœnore, eoq; tanto, ut sorti par sit. Nam quum sex essent libri, quos tibi (cui omnia debeo) repromiseram, nunc totidem ad illos accedunt, eiusdem, germanæq; materiæ: & quasi semissi semis additus, explet assem lucri. Fecisti itaq; tu longam quidem expectationẽ: uerum ipsius expectationis non negligẽtia mea, sed consilium extitit causa. Nolo enim fraudare beneficium meum gratia sua. Siquidem nullam aliam inire rationẽ poteram, qua libros iniussu meo (ut scis) editos, & in plurima exẽplaria trãscriptos tibi dicarem, nisi & repurgarem diligẽtius, & (quod maius est) aliorum ueluti reliqui corporis accessione perfectos me emittere testarer, ut nemo nisi ab hoc fonte, et eius riuis nostrarum Elegãtiarũ aquas sibi hauriendas existimaret, nõ solum uberiore gurgite, sed etiam nitidiore. Quò magis & spero, & opto libros hos abs te in summi põtificis bibliotheca repositum iri: teq; curaturũ, ut ille, cuius cõtubernalis es, & studiorum intimus comes, nonnunquã eos euoluat, & quemadmodum de parte iam fecit, totum opus laudet: eximiũ profectò, ac maximum laboris mei fructũ, ac præmiũ. Nã quis uberior fructus, aut quod magis opimũ præmiũ generoso animo cõtingere potest, quàm laudari à laudato uiro? ut ille apud Actiũ inquit: Gaudeo abs te laudari, pater, laudato uiro. Etenim quisnã multis

tis iam ſeculis laudatior extitit, qui ~~uo~~ ſit magis iure laudãdus, quàm noſtrũ omnium pater ſummus Pontifex Nicolaus Quintus? Qui non magis prudentiſsimorũ hominum iudicio electus eſſe, quàm natus ad illam dignitatem uidetur: quem Deus nobis præbens, ſingulari quadam hoc ſeculum eſt beneficentia proſecutus: & quo ſoſpite (ut eſt hominum opinio) res humanæ futuræ felices ſunt. Adcò neſcias, an uirtus eius, an dignatio inter homines magis emineat: & inter ipſius uirtutes, quæ cui præſtet, ſi qua modò præſtat, & nõ unaquæq; omnes in ſe numeros habet, niſi ut quòd quiſq; maximè uirtutem aliquam colit, ita maximè adeſſe huic illam exiſtimat: ueluti tu nonnunquã, atq; ego prũdentiam, cùm cæterarum rerũ, tum uerò literarũ. Quid enim tam arduum, tam difficile, tam profundũ, quod non cõſilij altitudine expediat, conficiat, tranſigat? Tot ſummi põtificatus, quem propè lacerũ, ac naufragum acceperat, negotia, quibus diſtringitur, quorũ pars quemlibet allum deprimeret, unus omnia curat, omnia ſuis humeris ſuſtinet, unus omnia obit, & (quod magis noſtram admirationem auget) non fortiter modò, ſed etiam libẽter. Diuina mirùm eſt in eo ingenij celeritas, acuis. Iã uerò de literis quoties nobiſcũ, alio'ue quo erudito, poſt fluctus occupationum loquitur? Tacco qua pronũtiandi maieſtate, & gratia, quanta memoria, quanta rerũ copia, quanta doctrinarum omnium peritia eluceat, uel humanarum, ut hiſtoricæ, ut oratoriæ, ut grãmaticæ, ut philoſophicæ, ut poëticæ, etiã metricæ: uel diuinarũ, ut theologiæ, ut omnis iuris, ut eius quã Græci μεταφυσικὴν uocant. Nihil ita arduũ, itaq; abditũ qd' eum fallat: nihil ita tenue in literis, exiguumq; (unde haud ſecus miror) quod eum fugiat: eoq; nunquàm minus loqui, magis attendere mihi libet, quàm quum ipſum audio. Pace tamẽ eius dictum ſit, nõ minus ornat illã dignitatem, quàm ab illa ornetur. Nec ego minus ueneror eius uirtutes apud me, q̃ datas à Deo Apoſtolicas claues, quum præſertim ſcientia ſacrarum literarũ

clauis

clauis uocetur, ab eodẽ Deo tributa, quæ aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Itaq; utraque manu claues gestat, sapiẽtiæ altera, altera à potestatis. Quare (ut liberè quod sentio dicam) uel magis mihi lætandum, atq; gloriandum erit, si à tam integro, tam sancto, tam sapienti uiro, quàm si à summo Põtifice, laudabor. Summi enim Pontifices multi fuerunt, sed qualis hic, uix unus, aut alter: quem absit ut emerendi fauoris gratia impensius laudauerim, quippe qui sciã & me improbaturos homines, si mentiar: & illum talem esse, qui nec seipsum ignoret, & testimonia suarum laudum malit in pectoribus esse, quàm in linguis. Neq; uelim te hanc ei epistolam ostendere. In qua etsi laudatur, id tamen non ideo fit, ut has laudes ipse, sed ut cæteri legãt: & (quod ad nos attinet) magna sanè honori tuo, ac meo fiet accessio ex hac Nicolai pontificis cõmemoratione. Etenim si in arcubus triumphalibus, & columnis, cæterisq; id genus operibus in honorem aliquorum extructis, quò sint augustiora, cernimus interdum alicuius Dei, aut Deo similis imaginem superpositam: cur ipse non putem mihi fãciũdum, ut huic meæ columnæ (non ausim dicere arcui) duodecim passus altæ, quã ego opifex tibi ob singularem eruditionẽ, summam beneuolentiam, maxima in me merita dicaui, imaginẽ Nicolai summi Põtificis mea manu scalptã in culmine collocẽ, ut operis decori quædam etiã ex ipso præside maiestas accedat? Ita & nostra in illũ reuerẽtia, ac religio, et illius in nos fauor, splendorq; constabit. Vale.

LAVRENTII VALLAE PATRITII ROMANI, & de lingua Latina bene meriti, in sex Elegantiarum libros elegans & docta admodùm præfatio.

QVVM sæpe mecum nostrorum maiorum res gestas, aliorumq; uel regũ, uel populorum considero, uidẽtur mihi non modò ditionis nostri homines, uerùm etiã linguæ propagatione cæteris omnibus antecelluisse. Nã Persas quidẽ, Medos, Assyrios, Græcos, aliosq; permultos lõgè, lateq; rerũ potitos esse: quosdã etiã, ut aliquantò inferius quàm Romanorum fuit, ita multò diuturnius imperiũ tenuisse constat: nullos tamen ita linguam suã ampliasse, ut nostri fecerunt: qui (ut oram illam Italiæ, quæ magna olim Græcia dicebatur: ut Siciliam, quæ Græca etiam fuit: ut omnem Italiam taccam) per totum penè Occidẽtem, per Septentrionis, per Aphricæ non exiguam partem, breui spatio linguam Romanam (quæ eadem Latina à Latio, ubi Roma est, dicitur) celebrẽ, & quasi reginã effecerunt, & (quod ad ipsas prouincias attinet) uelut optimam quandam frugem mortalibus ad faciẽdam semẽtem præbuerunt: opus nimirùm multò præclarius, multoq; speciosius, quàm ipsum imperium propagasse. Qui enim imperiũ augẽt, magno illi quidem honore affici solẽt, atq; imperatores nominantur: qui autem beneficia aliqua in homines contulerũt, ij non humana, sed diuina potius laude celebrãtur: quippe qui nõ suæ tantùm urbis amplitudini, ac gloriæ cõsulant, sed publicæ quoq; hominũ utilitati, ac saluti. Itaq; nostri maiores rebus bellicis, pluribusq; laudibus cæteros homines superarunt, lin-

guæ

guæ uerò suæ ampliatione seipsis superiores fuerunt, tanquam relicto in terris imperio, cõsortium Deorum in cœlo consecuti. An uerò (Ceres quòd frumẽti, Liber quòd uini, Minerua quòd olei inuentrix putatur, multiq; alij ob aliquam huiusmodi beneficentiam in Deos repositi sunt) linguam Latinam nationibus distribuisse minus erit, optimam frugem, & uerè diuinam, nec corporis, sed animi cibum? Hæc enim gẽtes illas, populosq; omnes omnibus artibus, quæ liberales uocantur, instituit: hæc optimas leges edocuit: hæc uiam ad omnẽ sapientiam muniuit: hæc denique præstitit, ne barbari amplius dici possent. Quare quis æquus rerũ æstimator non eos præferat, qui sacra literarũ colentes, ijs, qui bella horrida gerẽtes, clari fuerunt? Illos enim regios homines, hos uerò diuinos iustissimo dixeris, à quibus non (quemadmodũ ab hominibus fit) aucta Respublica est, maiestasq; populi Romani solum, sed (quemadmodum à dijs) salus quoque orbis terrarum: eò quidem magis, quòd qui imperium nostrum accipiebant, suum amittere, & (quod acerbius est) libertate spoliari se existimabant, nec fortasse iniuria: ex sermone autem Latino non suum imminui, sed condiri quodammodo intelligebant: ut uinum posterius inuentum, aquæ usum non excussit: nec sericum, lanam, linumq;; nec aurum, cætera metalla de possessione eiecit: sed reliquis bonis accessionem adiunxit. Et sicut gẽma aureo alligata annulo non deornamento est, sed ornamento: ita noster sermo accedens aliorum sermoni uernaculo, contulit splendorem, non sustulit. Neque enim armis, aut cruore, aut bellis dominatũ adeptus est: sed beneficijs, amore, concordia. Cuius rei (quantum coniectura suspicari licet) hoc, ut ita loquar, seminarium fuit. Primùm, quòd ipsi maiores incredibiliter se in omni studiorum genere excolebant: ita, ut ne in re quidem militari aliquis, nisi idem in literis, præstans esse uideretur: quod erat cæteris ad æmulationem non exiguum incitamentum. Deinde, quòd ipsis literarum professoribus

Clari fuerunt, hîc bis repeti debet.

præmia egregia sanè proponebant. Postremò, quòd hortabantur prouinciales omnes, ut cum Romæ, tum in prouincia Romanè loqui consuescerent. Ac (ne pluribus agam) de comparatione imperij, sermonisq; Romani, hoc satis est dixisse. Illud pridem, tanquam ingratum onus, gentes, nationesq; abiecerunt: hunc omni nectare suauiorem, omni serico splẽdidiorem, omni auro, gemmaq; pretiosiorem putauerunt, & quasi Deum quendam è cœlo demissum, apud se retinuerunt. Magnum ergo Latini sermonis sacramentum est, magnum profectò numen, quod apud peregrinos, apud barbaros, apud hostes, sanctè, ac religiose per tot secula custoditur, ut non tam dolendũ nobis Romanis, quàm gaudendũ sit, atq; ipso etiam orbe terrarum exaudiente gloriandum. Amisimus Romam, amisimus regnum, amisimus dominatum, tametsi non nostra, sed temporum culpa: uerum tamen per hunc splendidiorem dominatum in magna adhuc orbis parte regnamus. Nostra est Italia, nostra Gallia, nostra Hispania, Germania, Pãnonia, Dalmatia, Illyriũ, multæq; aliæ nationes. Ibi nanq; Romanum imperium est, ubicunque Romana lingua dominatur. Eant igitur nunc Græci, & linguarũ copia se iactent. Plus nostra una efficit, & quidem inops (ut ipsi uolunt) quàm illorum quinque (si eis credimus) locupletissimæ: & multarum gentium uelut una lex, una est lingua Romana: unius Græciæ (quod pudẽdum est) non una, sed multæ sunt tanquam in Republica factiones. Atque exteri nobiscum in loquẽdo consentiunt: Græci inter se consentire non possunt, nedum alios ad sermonẽ suum se perducturos sperent. Varie apud eos loquũtur autores, Atticè, Aeolicè, Ionicè, Doricè, κοινῶς: apud nos, id est, apud ũ multas nationes, nemo nisi Romanè, in qua lingua disciplinæ cunctæ libero homine dignæ cõtinentur, sicut in sua multiplici apud Græcos: qua uigente, quis ignorat studia omnia, disciplinasq; uigere? occidẽte, occidere? Qui enim sũmi philosophi fuerunt, summi oratores, summi iureconsulti, summi deniq;

Id est, communiter.

denique scriptores? nempe ij, qui bene loquendi studiosissimi. Sed me plura dicere uolentem, impedit dolor, & exulcerat, lacrymariq; cogit intuētem quo ex statu, & in quem facultas ista reciderit. Nam quis literarū, quis publici boni amator à lacrymis temperet, cùm uideat hanc in eo statu esse, quo olim Roma capta à Gallis? Omnia euersa, incensa, diruta, ut uix Capitolina supersit arx. Siquidē multis iam seculis nō modò Latinè nemo locutus est, sed ne Latina quidem legens intellexit: non philosophiæ studiosi philosophos, nō causidici oratores, nō legulei iurecōsultos, nō cæteri lectores ueterum libros perceptos habuerunt, aut habent: quasi amisso Romano imperio, nō deceat Romanè nec loqui, nec sapere: fulgorem illum Latinitatis, situ ac rubigine passi obsolescere. Et multæ quidē sunt prudētium hominum, uariæq; sentētiæ, unde hoc rei acciderit, quarum ipse nullā nec improbo, nec probo, nihil sanè pronūtiare ausus: nō magis quàm cur illæ artes, quæ proximè ad liberales accedūt, pingēdi, scalpendi, fingendi, architectandi, aut tam diu, tantoq; opere degenerauerint, ac penè cum literis ipsis demortuæ fuerint, aut hoc tempore excitētur, ac reuiuiscāt: tantusq; tum bonorum opificum, tum bene literatorum prouentus efflorescat. Verumenimuero quò magis superiora tempora infelicia fuere, quibus homo nemo inuētus est eruditus, eò plus his nostris gratulandum est, in quibus (si paulò amplius adnitamur) confido propediem linguam Romanam uerè plus, quàm urbem, & cum ea disciplinas omneis, iri restitutū. Quare pro mea in patriam pietate, imò adeò in omneis homines, & pro rei magnitudine cunctos facūdiæ studiosos, uelut ex superiore loco libet adhortari, euocareq;, & illis (ut aiunt) bellicum canere. Quousq; tandē Quirites (literatos appello, & Romanæ linguæ cultores, qui & uerè, & soli Quirites sunt, cæteri enim potius inquilini) quousq; inquam Quirites urbē uestram, nō dico domiciliū imperij, sed parētem literarum à Gallis esse captam patiemini?

id est, Latinitatem à barbaria oppressam? Quousq; profanata omnia duris, & penè impijs oculis aspicietis? An dum fundamentorum reliquiæ uix appareant? Alius uestrum scribit historias: istud est Veios habitare. Alius Græca transfert: istud est Ardeæ considere. Alius orationes, alius poëmata cõponit: istud est Capitolium, arcemq; defendere. Præclara quidem res, & nõ mediocri laude digna: sed hoc non hostes expellit, nõ patriam liberat. Camillus nobis, Camillus imitandus est, qui signa (ut inquit Vergilius) in patriam referat, eamq; restituat: cuius uirtus adeò cæteris præstantior fuit, ut illi qui uel in Capitolio, uel Ardeæ, uel Veijs erant, sine hoc salui esse nõ possent. Quod hoc quoque tempore continget: & cæteri scriptores ab eo, qui de lingua Latina aliquid composuerit, non parum adiuuabũtur. Equidem (quod ad me attinet) hunc imitabor, hoc mihi proponam exemplum, comparabo (quantuluncunque uires meæ ferent) exercitum, quem in hostes quàm primùm educam: ibo in aciem, ibo primus, ut uobis animum faciam. Certemus, quæso, honestißimũ hoc, pulcherrimumq; certamen: non modò ut patriam ab hostibus recipiamus, uerum etiam ut in ea recipienda quis maxime Camillum imitabitur, appareat. Difficilimum quidem præstare, quod ille præstitit, omnium imperatorũ mea sententia maximus, riteq; secundus à Romulo conditor urbis appellatus. Ideoq; plures, pro se quisq; in hanc rem elaboremus, ut saltem multi faciamus, quod unus effecit. Is tamẽ iure, uereq; Camillus dici, existimariq; debebit, qui optimam in hac re operam nauauerit. De me tantùm affirmare possum, ut non sperarem tantæ me rei satisfacturum, ita difficilimam sumpsisse laboris partem, durißimamq; prouinciam, ut reddere alios ad cætera prosequẽda alacriores. Hi enim libri nihil fere quod ab alijs autoribus (ijs duntaxat qui extant) traditum est, continebunt. Atque hinc principium nostrum auspicemur.

Aeneid. 6.

De

De nominibus quorum ablatiui plurales exeunt in abus. CAP. I.

DEVS, dea, deabus dicimus: diuus, diua, diuabus non dicimus. Itē in quibusdā alijs: ut, filius, filia, filiabus: non priuignus, priuigna, priuignabus: natus, nata, natabus: non genitus, genita, genitabus. equus, equa, equabus: mulus, mula, mulabus: nō asinus, asina, asinabus: nec iuuēcus, iuuēca, iuuēcabus: nec cætera similia. nō ceruus, cerua, ceruabus: nō lupus, lupa, lupabus. Itē ut dicimus libertus, liberta, libertabus, ita nō dicimus libertinus, libertina, libertinabus: nō patronus, patrona, patronabus: nō cōcubinus, cōcubina, cōcubinabus: nō pedissequus, pedissequa, pedissequabus: nō seruus, serua, seruabus: nō famulus, famula, famulabus: nō dominus, domina, dominabus: nō animus, anima, animabus: tametsi quidā his posterioribus utūtur. Cicero tamē ad uxorū, & filiā scribēs, duabus animis suis dixit, nō animabus. Et Curtius de matre, & uxore Darij, dominis nō dominabus dixit. Quòd siqui per licentiā aliter loquūtur, nō est mirādum: cum quidā ueteres dixerint dextrabus, pro dextris: & eabus, pro eis. Sed ego de usu loquendi disputo, non de abusu.

Epi. 14. li. 15. epist. fam. Lib. 3.

De uerbalibus exeuntibus in atio. CAP. II.

NOmina quæ ueniunt à uerbis primæ coniugationis, positionē supini habētibus in itum, uel in ctum, præter cæterorum uerborū legem exeūt in atio, & non in itio, uel in ctio: ut, Veto, uetui, uetitum: inde uetatio, non uetitio. Præsto, præstiti, præstitum, præstatio: non præstitio. Cubo, cubui, cubitum, cubatio: non cubitio. Domo, domitum, domatio: non domitio. Sono, sonitū, sonatio: non sonitio. Crepo, crepitū, crepatio: non crepitio. Tono, tonitum, tonatio, non tonitio: licet dicamus sonitus, crepitus, tonitus: non sonatus, crepatus, tonatus. Frico, frictum, fricatio, non frictio: & ita in cæteris. Sectio tamen crebrius reperitur, quàm secatio. Horū participia dissimilia sunt.

Nam

Nam ea, quæ sunt præteriti tẽporis, exeũt in itus: quæ uerò futuri, in aturus: uetitus, uetaturus: præstitus, præstaturus. Vnde Lucanus: Cõstatura fides superũm. Domitus, domaturus: & ita in cæteris. Lauo, & Poto nõ habent supina, neq; in atũ, neq; in itum, neq; in ctum, sed in otũ: ideoq; formant nomina sua lotio, & potio: inde sunt lotor, & potor uerbalia nomina: & lotium pro urina, prima tamen breui, nõ longa. Aliquãdo reperitur lauatum, & potatum: inde sunt lauatio, & potatio: lauatorq;, & potator. Iuuo, iuui, iutum, nec in hũc, nec in illum modũ format suum deriuatiuum. Cæterum ex alio supino iuuatũ, facit iuuatio: ab illo fit iutor, seu potius adiutor. Ex cæteris autem pauca sunt nomina uerbalia in or, ut domitor, nõ domator: & Sector, qui significat eum accusatorem, qui ex damnatione accusati dimidium bonorum expectat illius, aut certè aliquam partem.

Lib. 2.

De hoc nomine Ludicrum. CAP. III.

Prisc. lib. 7.

LVdicra (inquit Priscianus) & non ludicria, ab hoc ludicri dicimus. Vergilius in x II. —Neq; enim leuia, aut ludicra petuntur Præmia.—Per quod uult ludicra tertiæ declinationis, cùm contrà notum sit secundæ esse: ut in lege illa frequenter repetita, Qui artem ludicram exercuerit, in quatuordecim ordinibus primis ne sedeat. Ars ludicra, est ars histrionica, & scenica: & (ut sentio) quicquid nomine ludicri intelligitur. Nam ludicrum, quod est substantiuum, non modò ludus histrionicus est, & scenicus, sed quodcunq; lusorum opus, ac ioculare, etiam ludi publici.

De hoc nomine Ficus. CAP. IIII.

Prisc. lib. 6.

FIcus (idem inquit) etiam uitium corporis quartæ est:

Epig. 33.

Martialis primo Epigrammatõn:

Cùm dixi ficus, rides quasi barbara uerba,
Et dici ficos Cæciliane iubes.
Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci,
Dicemus ficus Cæciliane tuos.

Ex

Ex quo oſtēdit & uitium, & fructū quartæ eſſe declinationis, genere autē differre. Ego uerò reperio anceipitē apud Martialem ſcripturam, & frequentius ſic, ut & ipſe puto ſcribendū:

Cùm dixi ficos, rides quaſi barbara uerba,
Et dici ficus Cæciliane iubes.
Dicemus ficus, quas ſcimus in arbore naſci,
Dicemus ficos Cæciliane tuos.

Ante omnia, cur ille riſiſſet Martialem, quòd diceret ficus? An non reperitur ficus, ſaltem pro arbore, atq; etiā pro fructu, in numero ſingulari? Non hoc ergo ille ridebat. Quid ergo? quòd genere abuteretur? nc hoc quidem. Quippe cùm dico ficus, quo genere utar, nemo intelligit. Certè ridebat quòd alia declinatione uteretur, quàm ea, qua debebat, ut ex ſecundo uerſu, in quo mutata eſt declinatio, apparet. Quòd ſi igitur Cæcilianus de declinatione agebat, nō de genere, debuerat Martialis ad declinationem, non ad genus reſpondere, ut eſt putandum: atq; adeò neceſſe eſt eum reſpondiſſe. Siquidem (ut oſtendi) ille reprehenderat, quòd hic ficos diceret, nō ficus. Quæ reprehenſio ſi uera eſt, ut Priſciano uidetur, qui uult ficus magis eſſe quartæ, quæ tandem modeſtia poëtæ fuiſſet, eum qui rectè admoneat, tā execrabili, etiam uero crimine inceſſere? ergo coniunxit accuſationem imperitiæ cum accuſatione flagitij per iocum, & dicacitatem, ut moris ſui eſt, quòd ille adeò ſtolidus, non ſolùm nequam eſſet, ut negaret ficos reperiri, quos ſecum ſemper, & quidē cū dolore geſtaret: quod minime mirum eſt reperiri, quum pro fructu, ad cuius ſimilitudinem morbus appellatus eſt, in ſecūda declinatione, & (ut opinor) in genere maſculino non modò apud poëtas, ſed apud oratores quoq; probatiſsimos reperiatur: ut Horatius,

Pinguibus & ficis paſtum iecur anſeris albi. Ser. 2. ſatyr. 8.

Et Plinius ad Octauium Rufum, Quæ nunc cum ficis, & boletis certamen nondū habent. Et Cicero de Senectute, Ex tantulo Lib. 1. epiſt. 7.

grano

grano fici. Quidam grammaticorum recentium, id est, imperitorum, aiunt pro fructu quartæ, pro arbore secundæ esse declinationis, quum pro arbore sit sæpius quartæ: ut idem de Orato-
Lib. 1. Satyra 10. re: Vxorem suam suspendisse se de ficu. Secundæ autem, ut apud Iuuenalem: =Ad quæ

Discutienda ualent sterilis mala robora fici.

Satur. 3. ca. 19. Macrobius & ipse in secunda declinatione semper ferè utitur, & plurimos ueterũ ostendit usos. Priscianus uerò uult pro fructu, & morbo quartæ esse, & hoc autoritate Martialis. Neque ego inficior ultimum illum uersum posse sic legi, ut recitat Priscianus: sed id ioco magis, quàm seriò à poëta accipimus esse dictũ. Neq; enim seipsum, quòd ficos dixisset, sed illius & nequitiam, & imperitiam reprehendere uoluit: nõ ignorãs ficos & Latinè, & usitatè dici. Nec uerò Prisciano faciẽdũ fuit, ut unũ Martialẽ sequeretur, & Cæcilianũ nescio quẽ, ut flagitiosum hominẽ, sic meruditũ, in eo præsertim loco, ubi iocabatur poëta, nec suam sententiã aperiebat, & tacitè negabat, quod affirmare uidebatur. Nam nequaquam dixisset ficus quartæ esse declinationis, & generis masculini, quod inauditũ est: nec differẽtiam posuisset generis inter morbũ, & fructũ, quum hoc ab illo
Luc. 21. dicatur. Quidã ecclesiastici aiũt pro arbore, ficulnea: ut ibi, Videte ficulneã, et omnes arbores. Quod nusq; alibi (si memoria nõ excidit) mihi repertũ est. Sed adiectiuũ ficulneus, a, um, pro materiato ex illa arbore: ut à populus populeus: et à corylus coryleus, et colurnus, ut ab abies abiegnus, abilice ilignus dicitur.

De nominibus diminutiuis. CAP. V.

NOmina diminutiua exeuntia in tulem uocem, qualis est piscicul us, si ritè formẽtur, uera sunt diminutiua: ut, Piscicu lus, Vermiculus, Passerculus, Fraterculus, Securicula, Lucubra tiuncula, Virguncula, Sororcula, Munusculum, Corpusculũ, Tempusculum, Mendaciunculũ, Plusculum. Sin minus ritè formentur, diminutiua non sunt, Auũculus, Cuniculus, Musculus,

quando

quando non est paruus mus, Pediculus, uel (ut alij uolunt) pedũculus: & penultima lõga Cuculus. Cicercula, nomẽ leguminis. Nouacula, culter rasorius. Lẽticula, uasculi genus. Alia masculina, aut fœminina non occurrunt. Seruius tamẽ super Donatum ait, acus acicula. Acus enim dicitur, qua uestes sarciuntur: Acicula, qua mulieres utuntur ad ornamentum capitis. Adiectiua tria, Anniculus, Ridiculus, Vernaculus: anniculus puer, anniculla puella, anniculum iumẽtum, hoc est, unius anni: sicut Bimus, a, um, id est, duorum annorum. Trimus trima trimum, id est, trium annorum. Quadrimus quadrima quadrimum, id est, quatuor annorum, & non amplius. Nec de animalibus modò, sed de inanimatis: ut, anniculũ uinum, bimum oleum. De pueris tamen magis loquimur per diminutionem, bimulus, trimulus, quadrimulus, quia intra hos annos adhuc parui sunt, ut bimulus puer, trimula puella: similiter de his, in quibus hæc ratio habet locum: ut, anniculus equus. Dissimiliter in quibus hæc ratio locum non habet: sed dicemus, bimus aries, trimus porcus, quadrimum uinum. Ridiculus homo, ridicula res, ridiculum caput, id est, deridẽdum. Est etiam sæpe neutrum, significatq; sermonem risus potius, quàm derisus excitantem. Vernaculus, uernacula, uernaculum, quod est domi nostræ, uel in nostra patria natum: ut, lingua uernacula, quam uulgò dicunt linguam maternam. dictum est à Verna, qui est seruus domi nostræ natus, id est, ex nostra ancilla: Præterea à neutra multa sunt: ut, Vmbraculũ, Tabernaculum, Spectaculum, Habitaculum, Cœnaculum, Crepusculum, Germiculum pro germine, Crepitaculum, Vinculum, Amiculum pro amictus genere quodam ferè pallio: Curriculum pro cursu: & pro loco, in quo certamen currendi exercetur: nonnunquam etiam pro curru: ut Curtius libro octauo, Aliorũ turbati equi non in uoragines modò, lacunasq;, sed etiam in amnẽ præcipitauere curricula. Cubiculum, quòd certè à cubili non uenit, quum intra cubiculum cubile sit, & eius diminutium

foret

foret cubiculum. Puluis & significatione, & formatione legitima diminutiuum facit, sed genus mutat apud Hieronym. ut uile puluisculum: masculinè tamen posuit Apuleius in quodā suo carmine, de quo meminit in apologia de magia: Misi (ut petisti) munditias dentiū, Nitelas oris, ex Arabicis frugibus, Tenuem, candificū, nobilē puluisculū, Cōplanatorē tumidulæ gingiuulæ, Conuerritorē pridianæ reliquiæ: Ne qua uisatur tetra labes sordiū, Restrictis fortè si labellis riseris. Conuētus quoq; facit conuenticulū. Cic. pro Sextio: Tamen conuēticula hominū, quæ ciuitates nominarunt. Baculus nō terminat diminutiuum in hac uoce, quia sua talis est, tamen neutrum habet Bacillum. Cicero II. De finib. Bacillum, aliud inflexum, aliud ita natum. Reperitur tamen primitiuum & in neutro: ut apud Ouidium lib. XV. Metam. Esse solet, baculumq; tenens agreste sinistra. Ne terebra quidem huius uocis est, tamen gignit diminutiuum terebellum, non terebella. Auricula uerò rite formatur, sed significatione dissentit: nanq; cartilago illa est circū aurium concauitatem, non autē parua auris. Mentula quoq;, quæ non paruam mentē significat, sed uirilia. Fidicula, pro instrumento torquendi, quod an rite formetur, nunc uideamus. Nam fidis, inquit Priscianus, facit fidicula. Nam si esset fides in hac significatione, quomodo Seruio placet, non fidicula fecisset, sed fidecula. Auidius Seruium Priscianus carpsit, utpote unam rem non uno in loco reprehēdens. Cæterū ipse fallitur, non Seruius. Nam nec fidis (quemadmodum ueterum autoritas tradit) sed fides dicitur: & si fides dicatur, fidiculā potius, quàm fideculam analogia exigit. De autoritate satisfecerit Festus Pomp. ita scribens: Fides genus citharæ, dictæ, quòd tantū inter se chordæ eius, quantū inter homines fides, concordent. Analogiæ quoq; ratio fidicula exigit à fides, sicut ædicula ab ædes, sedicula à sedes, cædicula à cædes: non ædecula, sedecula, cædecula: sicut apes, de quo solo noīe facit ille mētionē,

Prisc. li. 1. & 3.

Quàm meritò Priscianus Seruiū carpat, & Valla à Seruio stet, uterq; uiderit. nā Seruius in illud Vergil. 6. Aen. Threicia fretus cithara, fidibusq; canoris: sic ait, Fidibus, autē est à noīatiuo hæc fidis, ut sit Pyrrhichius: nā fides, lābus est.

apicula

apicula facit, non apecula. Et si quando apis in nominatiuo reperiatur, ut ille ait, ueluti apud Ouidiũ in XIII. Metam. Non apis inde tulit collectos sedula flores. hoc perquàm rarum est, & analogia apes potiùs, quàm apis defendit, quia à pede cõpositum, ac deriuatum putatur. Deniq; fidis in nominatiuo inauditum est, ergo fides dicendum est, cuius diminutiuum fidicula, id est, parua cithara, uel chordula. In plurali tortoriũ (ut dixi) instrumẽtum ex duobus (ut reor) & obliquatis lignis cõpactũ, uel ab extorquenda fide, ac ueritate: uel à nerueis funibus, uinculisq;, quibus ad illum modum homines torquẽdi alligabãtur.

AD hunc locũ pertinet, quod nunc subijcimus: Nomina tertiæ declinationis exeuntia in er, siue masculina, siue fœnuina, siue cõmunia, huiusmodi uocẽ diminutiuorũ sortiri: ut, pater paterculus, frater fraterculus, mater matercula, cuius quasi similis soror facit sororcula, cicercula à cicer tanquã à fœmino, pauper pauperculus, paupercula. Quæ sunt secundæ declinationis tam adiectiua, quàm substantiua, faciunt diminutiua in ellus masculina, in ella fœminina, in ellũ neutra. Culter cultellus. Liber libellus. Puer puellus. Tener, tenera, tenerũ, tenellus, tenella, tenellum: miser, misera, miserũ, misellus, misella, misellũ: sacer, sacra, sacrum, sacellus, sacella, sacellum. unde hoc sacellũ, pro tẽplo modico. Hinc factũ est, ut fœminina quoq; substãtiuorũ eodẽ modo, quo adiectiuorũ, facerẽt diminutiua. Caper, capra, capella. Puer, puera, puella. Liber, libra, libella: licet multò aliud libra, q̃ liber significet. Hæc diminutiua in ellus, & ella exeunt. Sunt quædã in illus, illa. Inter ea autẽ priora Priscianus ponit Ala, uultq; facere diminutiuũ ascella: Cicero tamẽ inter posteriora. Duo enim masculina, totidẽq; fœminina donat hoc genere terminationis: Palus, paxillus: Talus, taxillus: Mala, maxilla: Ala, axilla. Sunt tamẽ & alia in hac uocẽ exeuntia. ILla quoq; diminutiua, quæ finiunt in aster, imitationem potius, quàm diminutionem significãt: neq; enim ea ratione dicitur

Cic. de Orato. perf.

Ricerio Collo

citur Oleaster, Pinaster, Apiastrũ, Menthastrũ, Siliquastrum, quòd sit parua olea, parua pinus, paruum apiũ, parua mentha, parua siliqua: sed quòd sylueſtria, oleam, pinum, apium, mentham, siliquam imitantia: & ,quo quidam utuntur, filiaster pro priuigno, non pãruus filius est. sed imitans filium: & parasitaster, non paruus parasitus (aliter enim nõ diceretur à Comico, parasitaster paruulus) sed imitator parasitorũ: ut apud M. Tullium pro Vareno, Erucius hic noster Antoniaster est. Et ad Atticum lib. x i i. Omnino solet esse Fuluiaster. id est, Antonij, Fuluijq; imitator. Et hinc Augustinus appellat philosophastrum: non (ut puto) paruum philosophum, sed imitatorem philosophorum: nisi dicas imitationem esse diminutionem quandã perfectionis. Tamen aliud est esse diminutiua, aliud imitatiua. Nec quispiam dixerit oleastrum esse minutam oleam, & pinastrum esse minutam pinum, quam Plinius ait esse nimiæ altitudinis: etsi quidam nunc solent pusillos homines appellare, Antoniaster, Luciaster, Paulaster, secuti Priscianum, qui præter superiora hæc addit, esse eiusmodi diminutiua adulationis, & maximè puerorum, ut Catulaster, Antoniaster, Patritiolus, Sergiolus. Sed hæc posteriora sunt uerè diminutiua, illa (ut ostendit) non uera, ideoq; nec adulationis: quanquàm omnia diminutiua (nõ minus quàm hæc in olus) sunt apta adulationi, & sæpe etiam contẽptui: ut, homunculus, homulus, argutulus. sed ad rẽ reuertamur. Pullastra apud Varronem, quæ est parua adolescensq; gallina, quòd nec ipsum diminutionem significat. Nam maiuscula potius pulla, quàm minuscula est: etiã si minor gallina est, non gallinastra dicitur, sed pullastra. Duo tamẽ nomina sunt, quæ diminutionis regulam seruant, surdaster, & recaluaster, quorum alterum significat diminutionem surditatis. Non est planè surdus surdaster, sed (ut sic dicã) surdulus: & recaluaster, qui fronte caluus est, non toto capite, quasi recaluatulus, quòd est diminutiuum: in quem modum nequeunt resolui nomina il

Terent. in Adelph. act. 5. sce. 2.

Citat Valla Tull. p Vareno post Prisc. lib. 3. qui eam orationem potuit legisse, nũc autẽ deliderat. Illius orationis meminit Quintil. lib. 7. ca. 2. & lib. 9. cap. 2. Lib. 16. ca. 1.

Prisc. lib. 3.

Var. de re rust. lib. 3. cap. 9.

na illa, de quibus suprà disputauimus. Ex his autem quæ retuli exemplis, liquet non modò in aster finiri hæc nomina, & esse masculina, sed etiam in astra fœminini generis: ut pullastra, filiastra apud quosdam pro priuigna: siliquastra pro piperite, quod non uideo quid ex siliqua imitetur: & in astrũ neutri: ut, apiastrum, siliquastrũ à siliqua arbore ferente fructum sui nominis, quod Græci κεράτιον uocãt. Significat etiam siliqua folliculum, ubi grana leguminum includuntur, & siquid leguminibus est simile. Fereq; hæc nomina arborum, herbarumq; diuersum genus habent in primitiuis, à diminutiuis, uel deriuatiuis.

De nominibus exeũtibus in rius, uel riũ. CAP. VI.

TAbularium, locus ubi tabulæ, id est, instrumenta, & literæ reponuntur. Sacrariũ, repositorium sacrorum. Aerarium, repositorium æris: id est, nummorum, similiumq; rerũ pretiosarum, atq; opum. Armariũ, ubi reponũtur libri, cæteraq; huiusmodi. Armamentarium, ubi reponuntur armamenta, & arma. Atramentariũ, uasculum quod continet atramentum. Calamarium, quidam usurpant pro theca calamaria, ubi calami reconduntur: sed quia hoc tempore pleriq; penna scribũt, potest etiã dici pennarium, nisi malumus appellare thecam pennariã, thecam calamariã, & thecam graphiariam. Penarium, ubi reponitur penus: hoc est, edulia, & ad uictum pertinentia. Viuarium, ubi continentur uel aues, uel pisces, uel feræ: quæ duntaxat ad uictum spectant. Pomarium, locus pomorum reponẽdorum: uel locus consitus pomis: ut Ouidius, Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas Mœnibus. — Quidã hoc pomœrium uocãt. Titus autem Liuius pomœrium ait esse locum ad muros intrà, & extrà, ubi ædificare non licet, quasi post mœnia: ut dicimus pomeridianum, pro eo quod est postmeridianum: unde Lucanus, Longa per extremos pomœria iungere fines. Pomariũ igitur aut locus frequens arboribus pomi, siue fructuum pomi repositorium: aut copia ipsa arborum pomiferarum. Nam horũ nominum

Li. 4. Metam.

Lib. 1. ab urb.

Lib. 1.

minum natura est, significare uel locum ubi illa sunt, uel ipsarũ rerum, quæ in loco sunt, copiam: ut aluearium, tametsi potest dici locus ubi sunt aluei apium, tamen potius accipitur pro copia alucorum eodem in loco collocatorum, uel apium mellificantium. Et rosarium magis copiam fruticum uno loco rosas gignentium, quàm ipsum locum, ubi hi frutices sunt, significat: ucm locum ne Rosetum quidem appellare poßis, cùm idem significet quod rosarium, nisi per contentum significetur continens. Plantarium, non locus plantarum, sed ipsæ plãtæ, etiamsi euulsæ, aut non consitæ fuerint. Nec me fallit Seruium separare plantaria à plantis: Plantæ sunt raptæ de arboribus, plantaria uerò quæ ex seminibus nata cum radicibus & terra propria transferuntur: ad quod sentiendum uidetur allexisse eum Vergilij uersus: –Et uiua sua plantaria terra. Seminarium, non locus, sed semen ipsum, id est, plãtulæ. Pampinarium, non terra ubi nascuntur pampini, sed congeries pãpinorum, id est, uirentium ramusculorum uitis. uel (ut ait Plinius) palmes qui è duro exit, materiamq; in proximum annum promittit, pampinariũ uocatur: certè in hoc palmite multi sunt pampini. Calcearium, Vestiariumq; pro calceis, & uestibus: ut Cibaria, pro cibis. Fustuarium, pro fustigatione. Carnarium, non locus, ubi caro salsa suspenditur, sed caro ipsa: nisi contentum pro continente accipiatur. Donaria, non locus repositorius donorum: sed ipsa dona: licet Seruius dicat, ubi dona oblata sunt: sicut lectisternia dicuntur, ubi homines sedere in templo consueuerunt. Ita in cæteris adhibẽda est in similium nominum significatione accuratio. Et hæc de neutris: nam masculina, fœminina, & cõmunia, officia hominũ, qualitatemq; significant. Caprarius, saltuarius, camparius, horrearius, claßiarius: custos exercitor ue caprarum, saltus, cãpi, horrei, claßis. Sagarius, lintearius, uestiarius: uenditor sagorum, linteorum, uestium. Proprietarius, Fructuarius, Vsuarius: cuius est proprietas prædij, cuius fructus, cuius usus:

Ser. in illud 2. Geor. Hic plãtas tenero abscindens, &c.

Georg. 2.

Lib. 17. ca. 22.

Ser. in illud 3. Georg. Imparibus ductos alta ad donaria, &c.

usus: quæ omnia significãt actionẽ, possessionemq;, numero quidem incomprehensibilia. Pauca autem quæ passiuè accipiuntur: Legatarius, Commendatarius, Depositarius, Beneficiarius, Fideicommissarius: qui legatum, commodatum, depositum, beneficium, fideicommissum accepit; & siqua sunt alia. Ex huiusmodi nominibus fiunt etiam nomina quædam rerum, Calcaria, Sulphuraria: ubi calx coquitur, & sulphur fit. Atq; hæc à nominibus ferè proficiscuntur: illa uerò magis à uerbis, uel à uerbalibus in or, adiectiua in orius, oria, orium, actionem significantia, accusatorius, petitorius, defensorius, fideiussorius, institutorius, exercitorius, tributorius. Nam Tributarius uenit à tributum, Tributorius à tributor, sicut Depositarius à depositum, Depositorius à depositor. Significat itaq; Tributarius, qui soluendo tributo obnoxius est: ut Stipendiarius, qui soluendo stipendio: & Depositarius, qui reddendo deposito: ut Munerarius, qui dat munera populo, gladiatoribus in arena exhibendis. Ideoq; uas escarium dicimus, & uas potorium: quia hoc à nomine uerbali uenit, illud non uenit. Prætor, senator, holitor, lictor, non opinor descendere à uerbis: sed quia uocem uerbalem obtinent, sicut censor, & quæstor, sic formauerunt sua denominatiua prætorius, senatorius, holitorius, lictorius, censorius, & quæstorius. Holitor autem, est qui hortum holerum exercet, quem nonnulli hortulanum uocant. Est & holus, unaquæq; herba, qua uescimur. Nam sunt & horti non holerum, sed arboribus consiti, & uoluptatis gratia comparati: ut horti Sallustiani, Pompeiani, Luculliani, Claudiani. Lictor, minister consulis, proconsulis, præsidis, prætoris, qui fascem uirgarum alligatum, cum securi portat: suntq; lictores consulis duodeni, aliorum seni. His addere possumus aleator, quod uidetur descendere à uerbo, quod nusquam reperitur. Non enim aleare dicimus, sed alea ludere. Neutra autem in orium, locum plerunq; significant, ubi aliquid fit: ut Deambulatorium, locus ubi

deambulamus. Dormitorium, locus ubi dormimus. Repositorium, ubi reponitur aliquid. Tentorium, locus ubi tendimus uela, aut siquid instar uelorum habet: uel potius ipsa uela, siue uelamenta contra iniuriam cœli. Auditorium, locus ubi audimus præceptorem, aut orantem non in uera causa, aut opus nouum [illegible]iantem, aut siquid simile est: uel ipsa turba, atq; ipse cœtus [illegible]orum. Tectorium, illinimentum est, & quasi pauimentum [illegible]ietis, atq; incrustatio. Amatorium, genus ueneni, amorem, uel insaniam ingerentis. Portorium, uectigal portus, uel fluminum, uel lacuum, uel stagnorum. Nam & Portitor ille dicitur, qui traducit homines, ac uehit nauigio uel ad nauem de litore, uel de naui ad litus, uel ad ulteriorem fluminis, lacus, stagni ue seu ripam, seu litus: licet frequentius dicatur litus. Potest etiam accipi pro eo, qui portorium conduxit: id est, qui fructus pecuniarios ex portu conduxit, & à uenientibus illos exigit: quæ ratio in cæteris huiusmodi discernenda est. Hoc etiam loco addam, quòd quum dicamus dumetum, spinetum, uepretum, similiaq;: tamen dicimus senticetum, non sentetum.

De euentu, iussu, permissu, iugero. CAP. VII.

EVĕtus in singulari generis masculini, & declinationis quartæ est: cuius plurali M. Tullius sæpissimè in neutro genere, & declinatione secunda utitur: ut de Oratore, Ex aliorum factis, aut dictis, aut euentis. Idem de Diuinatione: Si euēta quærimus, quæ exquiruntur extis. Et ad Luceium: Fabulam rerum, euentorumq; meorū. Et ad Atticum: Semper enim causæ euentorum magis mouēt, quàm ipsa euenta. Quidam planè imperiti euentū aiunt significare principium: ut apud Ouidium, Exitus acta probat: careat successibus, optō. Quisquis ab euentu facta notanda putat. Illud enim, Exitus acta probat, uox est accusantium Phyllidem argumento, quod ducitur à casu, eosq; Phyllis ipsa execratur, dicēs: Careat successibus, opto, quisquis à casu, & non à causis alium laudat, aut uituperat. Similia sunt huic,

Epist. 12. li. 5. epi. fa.

In epist. Phyl. ad Demoph.

iussu

iussu & permissu tuo, quorum pluralia sunt potius secũdæ declinationis, in singulari ferè nunquam. Neq; enim dicere solemus iusso tuo, sed iussu: nõ permisso tuo, sed permissu. Horatius tamen, Vtar permisso, -id est, re permissa, nõ autem permißione: nec dixisset permisso tuo, nec iußibus, permißibusq; tuis, sed iußis, permißisq; tuis: nec iussus, permissusq; tuos, sed iussa, permissaq; tua. Verg. -Accipe iußis Carmina cœpta tuis. -Et iterum: Iussa tamẽ diuûm exequitur. -Et alibi: -Haud mollia iussa. E diuerso iugerum in singulari secundæ, & in plurali tertiæ declinationis: non autem (ut ait Prisc.) iugus iugeris, cũ omnes dicant in singulari iugerum, & in plurali iugeribus. Significat autem mensuram ducentorum xl. pedum in longitudinem, dimidij in latitudinem: uel (ut aliqui uolunt) quãtum par boum una die arat: quæ duæ significationes in idem recidunt: tantum enim ferè solet una die par boum arare, quantum dixi.

Epi. 1. lib. 2.

Eclog. 8.

Aeneid. 4.

Georg. 3.

Lib. 7.

De nominibus adiectiuis in tilis, filis, & xilis. CAP. VIII.

Nomina quæ exeunt in tilis, uel in filis, uel in xilis, similitudinem suis participijs unde nascuntur, significationem habent. Vas fictile, quod fictum est à figulo: nõ quod fingi potest. Coctiles lateres, qui cocti sunt, & non crudi. Rasiles calathi, quasi rasi, nihil extantis, aut redundantis habentes plenitudinis. Vergilius tamẽ, -Et torno rasile buxũ. quasi rasibile. Pensilis uua, pensilis lectus, pensiles lychni, pensiles balneæ, pensiles horti, quòd suspensi sunt, & in aëre pendentes. Flexilis ramus, flexiles uites, quòd flexæ sunt, & lapsu erratico torquentur. Tortilis ansa, quòd retorta, & replicata est. Tornatile poculũ, quod tornatum est, & torno factũ. Textilis uestis, quæ texta est. Sutilis baltheus, sutilis cymba, quòd cõsuta est. Sculptile simulacrũ, quod sculptũ est. Altilis auis, altilis quadrupes, altilis piscis, qui sagina altus, siue alitus est, atq; saginatus. Structilis basis, structiles columnæ, quæ non sunt ex uno lapide, sed

Georg. 2.

multis. Apertile latus, qd' apertũ est: ut Ouidius de Tristibus,

Eleg. 11. lib. 3. Aspicis à dextra latus hoc adapertile tauri.

Tinctile uirus, quod tinctum est, aut intinctum spiculo sagittae: ut apud eundem, & in eodem opere: Nam uolucri ferro tinctile uirus inest. Tonsile buxetũ, & tonsiles oleas legimus, quòd tonsae sunt, & in orbem, ac comam putatae. Et haec nomina in participium [illegible] ce soluũtur, quae passiuum habent: quae uerò passiuo carent, [illegible] praesentis participium, qualia sunt neutra: ut anima uolatilis, quasi uolans: & quidã uolatilia uolucres uocant, quia uolant: ut altilia animalia, quae alũtur. Sessiles lactucae, quasi sedẽtes, quod licet à participio non ueniat, tamẽ eiusdem naturae est, cùm in significatione cõsentiat, & à supino nascatur. Vmbratilis uidetur cõuenire cum caeteris, quasi umbratus: ut uita umbratilis, & res umbratiles: id est, uita, umbra & opaco marcescens: & res per inuolucra, & inanitatem, qualis umbra est, ductae, umbratiles appellantur. Versatilis quoq; scena uidetur significare, quòd uersatur huc, et illhuc, nõ quòd uersata est: & axis uersatilis, et gladius angeli uersatilis, quòd uersatur. Quidam autem uersilis scena, & ductilis dicunt: uersilis quidẽ quòd quum tota machinis quibusdã conuertebatur, aliã picturae faciem ostenderet: Ductilis uerò, quum tractis tabulatis hàc, atq; illhac, species picturae nudabatur interior. Plicatilis crista upupae, quòd plicatur, nõ quòd plicata est: & nauis plicatilis, quae plicatur, quum facta est ex corijs. Fissilis arbor, fissile lignum, fissile robur, tum quasi fissum cuneis, tum quia finditur, quasi fissibile: ut Plinius lib. XVI. Haec maximè fissilia, alia frangi celeriora, quàm findi. Idẽ paulò pòst: Nullisq; fissile rimis hoc lignum. id est, fissum. Solutilis etiam nauis dicitur (qualis nauis in qua Agrippina à Nerone filio per insidias posita, naufragium fecit) quasi solubilis, quae facilè solui posset. Ego uerò malim solutilem dicere solutam, & non fideliter consutam. Et sectile porrum legimus, non tam sectibile (quid enim non

Eleg. 10. li. 3.

cap. 18.

Eodem lib. cap. 29.

De hac solutili naue, & Agrippinae naufragio, uide Suet. in Nero. c. 34. & Cor. Tac. lib. 14.

non est sectibile?) quàm sectum, & sua sponte concisum, & sectum introrsum. Futilis, uanus, uel inutilis: uel à futio futis, unde effutio effutis: uel à fuo futum: uel per apocopen ab alio supino, quod ab alijs diuinari malo, quàm à me proferri*. A quatilis, à nomine, uel à uerbo, animal in aqua degẽs. Saxatilis, incola saxorũ. Piscis fluuiatilis, incola fluuij, nõ maris, aliarum'ue aquarum piscis. Pluuiatilis aqua, à pluo, uel magis à pluuia.

*Fututũ intelligit, supinum uerbi futuo.

De adiectiuis in bundus. CAP. IX.

PRiscianus libro quarto inquit: In bundus desinentia similitudinem habere significant, ut uitabundus, similis uitanti. Prædabundus, similis prædanti. Moribundus, similis morienti. Errabundus, similis erranti. Furibũdus, similis furenti. Et paulò pòst: Excipitur alternitatis causa Rubicũdus, quod in penultima syllaba pro b, c habuit, ne sit absonũ, si rubibũdus dicamus. Sed uideamus, an Priscianus rectè sentiat: neq; à me primũ hæc quæstio mouetur, sed olim ab Aulo Gellio, atq; ante hũc à Terentio Scauro Adriani temporibus (ut idem Aul. Gellius ait) grammatico uel nobilissimo contra Cæsellium in commentario lectionum antiquarum ita scribentem: Ludibũdus, errabundus, ridibũdus, idem est, quod ludens, errans, ridens. Quod Scaurus reprehendit, dicens Ludibundum esse, qui ludentem, errabundum, ridibundumq;, qui errantem, ridentemq; agit, ac simulat. Hoc Aul. Gellius confutat, atq; ita cum Cæsellio sentit, ut nõ simulationem per hæc nomina, sed è contrario uehementiam intelligi uelit, his quidem uerbis: Sed qua ratione Scaurus adductus sit, ut Cæselliũ in eo reprehenderet, non hercle reperiebamus. Non est enim dubiũ, quin hæc genere ipso duntaxat idem significent, quòd ea demonstrant, à quibus producuntur. Quid esset autem ludentem agere, uel imitari? & paulò pòst: Cùm reprehensionem autem illam Scauri notaremus, in memoriam nobis redijt, quòd Sisenna in quarto historiarum eiusdem figuræ uerbo ita usus est: Populabundus, inquit, agros ad oppidum

Gell. lib. 11. cap. 15.

peruenit. Quod scilicet significat cùm agros popularetur, non ut Scaurus in cõsimilibus uerbis ait, quum populantem ageret, uel cùm imitaretur. Poterat tamen Aul. Gellius magis propriũ producere exemplũ, quale apud Sallustium in Iugurthino: Ipse quasi uitabundus per saltuosa loca, & tramites exercitum ductare. Si huiusmodi nomina in bundus significarent similitudinem, quid ita adderet q[illegible]d similitudinẽ, imaginemq; significat? Pergit idem A[illegible]s dicens: Sed inquirẽtibus nobis, quænam ratio, & origo esset huiuscemodi figuræ populabundus, & errabũdus, multorumq; aliorũ id genus uerborum, hercle Apollinaris noster sibi uideri ait, particulã istã postremam, in quam uerba talia exeunt, uim, & copiã, & quasi abundantiam rei, cuius id uerbũ esset, demonstrare: ut lætabundus is dicatur, qui abundè lætus sit: & errabundus, qui longo, atq; abundanti errore sit. Cæteraq; omnia ex ea figura ita dici ostendit, ut productio hæc, & extremitas, largam, & fluentem uim, & copiam declaret. Hæc Aul. Gellius: à quo miror cur desciuerit Priscianus, & uni Scauro potius, quàm his duobus, tribus ue astipuletur. An quia grãmaticus Scaurus, & Prisciano similitudine professionis coniunctus, Cæsellius uerò iurisconsultus, & Aul. Gellius orator, Apollinarisq; philosophus? Puto potius Seruium secutũ, quanquàm ab eo libenter dissentire solet. Ait enim ille tum alibi, tum decimo Aeneidos: moribunda, moriẽti similis. Quod ita esse Sallustius ostendit, qui ait: Quasi uitabundus per tramites, & saltuosa loca exercitum ductare. Nullum exemplum Seruius magis contra se proferre potuit, ut modò ostendi. Audi quã subiungit rationem: Nam Iugurtha non uitabat legatum, sed eum uitare simulabat. Ita exposuit, quasi uoluerit uitabundum dici à simulatione, & non à similitudine: non simulabat uitationẽ legati, sed timorem. Præterea siqua foret similitudo, ea similitudo, atq; simulatio intelligitur per illud quasi, non per illud uitabundus. Addit adhuc rationẽ:

Epibolos, apte, ingeniosè. ἐπιβόλως

In uersum illũ. Dextráque ex humero neruis moribunda pependit.

Nam

Nam quia nomen est, ideo significat similitudinem, non passionem: & alia deinceps, ubi nullum robur rationis est. Sed præter rationes illorum, ipse quoq; Priscianus imprudens confessus est, quod negabat. Quæro enim nunquid homo rubicundus (quod ille simile facit cæteris in bundus) similis rubenti est, an uerè rubens? profectò uerè rubens: ergo idem erit rubicundus, & rubens: quæ sententia Cæsellij est, quæ & breuior est, nec minus fortasse uera, quàm illa, siue Aul. Gellij, siue Apollinaris: quum frequentissimè sic accipiantur, populabundus populans, errabundus errans. Sed nonnunquam (ut Gellius ait) uehementiam significant: quæ ut breuiter & ipse complectar, idem significant quod participia frequentatiuorum, lusitans, risitans, erritans, lectitans, populitans, si reperiremus: quod quum non sit, ad hæc (ut reor) in bundus terminata decurrimus.

De nominibus in icus. CAP. X.

MAgnificus, honorificus, munificus, nõ ex se gignũt comparatiuos, superlatiuosq;, sed ex alijs, quæ in usu non sunt, ac ne possunt quidẽ esse, magnificẽs, honorificẽs, munificens. Non enim dicimus magnificior, honorificior, munificior: sed magnificentior, honorificentior, munificẽtior: & in superlatiuo magnificẽtissimus, honorificẽtissimus, munificẽtissimus. Mirificus tamen etiam mirificissimus facit, ut Terentius: —Atqui mirificissimum: Patruus tuus pater inuẽtus est. Et M. Cato, teste Prisciano, cõtra Thermũ de Ptolemæo rege optimo, atq; beneficissimo. Et Accius in XI. Didascalicon: Atq; magnificissimo, excellentissimoq; honore. Omnia ergo à facio sic composita, & terminata, hanc regulam sequũtur, mirificus, maleficus, beneficus, ueneficus, uulnificus, tabificus, luctificus, pacificus, morbificus, sacrificus, & siqua sunt alia: quæ omnia ascititium cõparatiuum, superlatiuumq; habent, aliquando etiã suũ. Sunt ne alia nomina & eiusdem naturæ? certè sunt: ea, quæ formãtur à dico, & à loquor: ut, maledicus, maledicẽtior, maledicentissi

In Phormio. act. 5. sce. 6.
Prisc. lib. 1.

centißimus. Benedicus autem non inueni, quia nec benedico inuenitur, licet eo Priscianus utatur, & hoc tẽpore utamur more Græcorũ, quorum autoritate dedimus huiç uerbo accusatiuum præter naturam suam, quum postulet datiuum, sicut maledico, quod & ipsum nũc ad imitationem Græcorum habet etiã aliquando accusatiuũ. De benedico unius uocis loquor, non duarum: nam tũc & alius [illegible]at, & aliter regit. Præterea fatidicus, ueridicus: iuridicus [illegible]arum est uerbũ: causidicus magis substantiuum. A loquor fortasse sunt plura: à sequor fortasse nulla, nisi pedissequus, quod substantiuũ est. Magniloquus, altiloquus, grandiloquus, uaniloquus, doctiloquus, uersutiloquus, fatiloquus, faciunt cõparatiuũ magniloquentior, grandiloquẽtior, & item cætera. Superlatiuum magniloquẽtißimus, grandiloquentißimus, & reliqua: sed horum positiua possunt esse tum participia, magniloquens, grãdiloquẽs: tum nomina, magniloquus, grandiloquus: præter unum suauiloquens, quod nescio an dici poßit suauiloquus. Maledicens planè participium est, sed & maledicus dicimus: quod in fatidicus, & ueridicus non fit: neq; in illis superioribus, magnificens, honorificens, munificens, quæ participia esse non possunt, quum hæc fuerit futura uera uox, magnifaciens, honorifaciens, munifaciens.

Priscia. li. 17. & 18.

Benedico non inueniri miror Vallã dixisse, ait enim Cice. pro Sest. Cui benedixit unquam bono? et pro laudo ponitur, siue bene loquor.

De nominibus in ceus, in eus, & in itius. CAP. XI.

FInita in ceus pauca sunt, materiamq; significant: ut, Herbaceus, Betaceus, Maluaceus: ex materia herbæ, maluæ, betæ. Arundinaceus, Ferulaceus, Rosaceus, Triticeus, Hordeaceus, Testaceus, Tophaceus, Arenaceus, Cretaceus, Argillaceus: ex materia arundinis, rosæ, tritici, hordei, testæ, tophi, arenæ, cretæ, argillæ. Hoc tamen differunt (si quid differũt à materialibus) quòd illa magis totũ significant, hæc partem. Ager enim cretaceus non idem est, quod creteus: nec arundinaceus surculus, quod arundinea fistula. Vnum est natum, & positũ in creta, aut arundine: alterũ ex corpore, ac materia cretæ & arundinis

dinis factum: & panis triticeus, hordeaceus ue, non ex solo tritico, hordeo ue compositus est, sed ex aqua quoq;, licet triticeus utriusq; harum, de quibus loquor, formarum uideri possit, & magis illius, cuius sunt creteus, arundineus, & similia. Nam triticaceus facere deberet, nisi dicimus euphoniæ causa, ca, syllabam esse sublatam: quod mihi ita uidetur esse, quia disiuncta est species eorum, quæ exeunt in ceus, & eorum quæ exeunt in eus. Huius generis est uinaceus, quum est adiectiuũ: ut, uinaceo grano legimus quendam suffocatum, pro acino uuæ. & uinacea substantiuum plurale pro granis uuæ iam pressæ. Dicimus tamen mons terrenus potius, quàm terreus, aut terraceus. Sunt item nomina finita in itius, descendentia ab habentibus t, in ultima syllaba: & si à nominibus quidem, significant materiã: si à supinis uerò, passionem quandam: ut, Cratitius, Stramentitius, Lateritius, Cæmentitius, Pauimentitius. Item Fictitius, Commentitius, Pigneratitius, Fœneratitius, Conductitius, Conuẽtitius, Adscriptitius, Deditiitius. Ratio fictitia, ac commentitia, quæ ficta, & ad tempus cõmenta est, & excogitata. Res pigneratitia, aut fœneratitia, quæ data est pignori, aut ad fœnus pertinet. Domus conductitia, quæ conducta est. Homo adscriptitius, deditiitiusq;, qui ad aliquam rem adscriptus est, & qui ex numero eorum est, qui se in alterius imperium dediderunt.

Anacreon poëta, Plinio autore lib. 7. c. 7. acino uuæ fuit suffocatus.

De natura comparatiui. CAP. XII.

COmparatiuum pro minore ui accipi, quàm ipsum positiuum habeat, ait Priscianus: ut Vergilius,

Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes.

Tristior enim hic ex parte tristis accipitur. Sæpe per se positũ pro ipso positiuo: ut, —Comites senioris Acestæ. pro senis. In quorũ utroq; est causa, cur aliquid nos addamus. Nam illud tristior, planè pro tristis, nõ pro ex parte tristis accipitur. Vt ait Quintilianus, Vtimur uulgò comparatiuis pro absolutis: ut si quis se appellans infirmiorem, non dixit pro minus quàm infirmus.

Prisc. lib. 3.
Aeneid. 1.
Aeneid. 5.
Quintil. lib. 9. cap. 3. de figuris uerborum.

mus. Et hic senior potius pro ualde senex, quàm tantùm senex: ut idem Quintilianus de Isocrate, Eoq; iam seniore (octauum enim & nonagesimum impleuit annum) præcipere Aristoteles pomeridianis scholis cœpit. Et Ouidius de Tristibus,

Lib. 3. cap. 1.

Lib. 2.

Sospite sic te sit natus quoq; sospes, & olim
Imperium regat hoc cum seniore senex.

Ser. in illud 6. Aen. Iã senior, sed cruda deo &c. & in illud 5. Tum senior tales referebat pectore uoces.

Ideo cum Seruio non senio dicente secundum Varronem, Senior, & iunior compa[illegible]unt per imminutionem. Est enim senior non satis senex, iunior non satis iuuenis, intra iuuenem, sicut pauperior intra pauperem: hoc autẽ dicit Varro in libris suis ad Ciceronem: quam rem à Varrone tractatam confirmat etiam Plinius: Hæc Seruius. Si uerò hoc Varro, & Plinius ait, quis non cernit sibijpsi repugnare rationem hanc? Est enim natura cõparatiui superare in ea qualitate, quam obtinet positiuus, quæ superatio quoties incolumis est, nõ poßis tunc dicere factam esse imminutionem. Ponamus exemplum huic rei similimum. Antiquior te ego sum: id est, maior te natu sum. Itẽ, adolescentior te sum: id est, minor natu te sum: ita, iunior te sum: id est, minoris ætatis quàm tu, uidelicet supero te paruitate ætatis: quem in modũ accipitur illo in loco Seruij. Ergo nõ per imminutionẽ, sed propriè. Quare ut in iunior fallitur, ita & in senior falli dicẽdus est: quæ tamen omnia (ut sentio) pro positiuo accipi solẽt. quemadmodũ etiam ocyus, pro ocyter. Minus pro non, semper ferè accipitur: frequẽtißimè tamen iunctũ cum sin, aut cum quò, pro ut. Sin minus, id est, si non: Quò minus, id est, ut non: sicut, Quò secius, etiã pro ut non. Quia de hoc cõparatiuo minus, feci mẽtionem, aliquid etiã de ipso dicã. Placet autem mihi non modò à paruum uenire, sed etiã à parũ: ut parũ pecuniæ habeo, non autẽ paruum pecuniæ: ergo minus pecuniæ ad parũ pecuniæ potius, quàm ad paruum pecuniæ uidetur referri. Addam aliquid ecõtrario de magis. Ait idem Priscianus, omnia cõparatiua mittere aduerbia similia neutro generi. At-

Prisc. lib. 15.

qui

qui magis, non in us exit more aliorum, sed in is: quod comparatiuum esse & uis ipsa huius uocis indicat, & multò post (nescio quomodo) fatetur hic autor. Præterea quod à maius nullũ aliud aduerbium est, & aliquod esse debet. Dicimus enim iustius queror, melius scribo, peius canto, plus gaudeo, minus doleo: maius gaudeo non dicimus, sed magis, quod à magnum positiuo comparatiuum esse uel hinc palàm est, quòd omnes sic loquimur: magis poterat Pompeius, quàm Cæsar, sed postea maximè omnium potuit Cæsar. Ex quo apparet eiusdem positiui, quod est magnum, comparatiuum esse magis, cuius superlatiuum est maximè, mutata u in g, & apposita i. Quod quum ita sit, cur per magis & positiuum resolui comparatiuum Priscianus uoluit, tacens de cæteris quæ eundẽ usum præstant? Fortior, plus fortis, uehementius fortis, ualidius fortis, & quæ sunt huiusmodi. Opinor quòd non putabat hoc esse comparatiuum, ut quod à uoce comparatiui recesserat: aut si putabat, absurdum uidebatur comparatiuum per comparatiuum resolui cum positiuo, quum præsertim ipsum magis, more aliorum comparatiuorum resoluendum sit, quod fieri nequit. Quod si resolui nequit, ne aliud quidẽ poterit. Quale est si dicã, quod est istorum maius ædificium, aut quod ualidius? absurdum (ut dixi) quibusdam uideri possit, si resoluatur magis magnum, & ualidius ualidum. Adde quòd sicut resoluit comparatiuum per magis, ita debuit resoluere superlatiuum per maximè: fortissimus Græcorum Achilles, maximè fortis Græcorum, non autem super omnes Græcos fortis. Nam hoc modo supra se fortis erit, quod fieri nequit. Item sine apposito, fortissimus Hercules, non dicitur cõmodè ualde fortis, sed ualidissimè, id est, maximè fortis. Nam quid absurdius, quàm quum exponamus comparatiuum per cõparatiuum, exponere superlatiuum per positiuum?

De differentia comparatiui à superlatiuo.

CAP. XIII.

Inter

INter comparatiuum, & superlatiuũ ea in primis, quæ apud Græcos, differẽtia est, quòd comparatiuum refertur ad unũ, superlatiuum ad plura. Quod reprehendit Priscianus, inquiẽs: Fit autem cõparatio uel ad unũ, uel ad plures tam sui generis, quàm alieni: quamuis Græci honoris causa suæ gentis magis, quàm ratione ueritatis, dicant non posse ad multos sui generis fieri comparationem. Alij autem dicunt hanc esse rationẽ, propter quam non utuntur tali cõparatione, quòd quum ad plures sui generis fit cõparatio, superlatiuo uti possumus: ut, fortissimus Græcorũ Achilles. Sed superlatiuus multò alios excellere significat: comparatiuus uerò etiam potest paruo superantem demonstrare: unde etiam diminutionem iure accepit apud nos, maiusculus, minusculus. Hæc Priscianus. A quo tam pro Græcis, quàm pro Latinis dissentio. Nam quæro à Prisciano, quonam modo Græci distinguerent sensum comparatiui à sensu superlatiui, quum ipsi quoq; comparatiuo genitiuum tribuant, nisi hac ratione, ut hoc ad unum, illud referatur ad plura? Loquor quoties comparatio fit ad eos, qui sunt eiusdem generis. Nam ad eos qui sunt alieni, necessariò quoq; utuntur genitiuo per comparatiuum: quum ablatiuo careant. (Quum dico comparationem more Prisciani, tam cõparatiui, quàm superlatiui intelligi uolo.) Atqui apud Latinos ista ambiguitas nõ est, quia comparatiuo ablatiuum tribuimus. De hoc paulò pòst respondebo. Tamen tanti momenti est illa Græcorũ ratio, ut eam Latini ad formã Græcæ constructionis imitati sint: hoc est, ut cum genitiuo iungerent comparatiuum utiq; inter duo (nam superlatiuum dubium non est habere locum inter plura) ut, Aiacum fuit fortior Telamonius: & ,manuum melior est dextera. Si uerò tres Aiaces fuissent, diceremus non fortior, sed fortissimus: sicut, digitorũ longissimus est, non longior, medius. Horatius, O maior iuuenum – inquit: ad duos enim Pisones patrẽ, filiumq; scribebat. Ouidius in persona Medeæ, quæ duos filios habuit:

Prisc. lib. 3.

De Arte poet.

In epist. Med. ad Iaf.

Quum

Quum minor ex pueris iussus, studioq; uidendi
Constitit ad geminæ limina prima foris.

Et Cæsar, siue alius pro Cæsare, in cõmentario x i. in testamento Ptolemæi patris, Hæredes erant scripti ex duobus filijs maior, & ex duabus ea, quæ ætate antecedebat. Ideo maior Aiax, & minor: ille Telamonis, hic Oilei filius. Maior, et minor Atrides: illę Agamemnõ, hic Menelaus. Maior Cato, & minor. Maior, & minor Scipio, de duobus Aphricanis. Maior Cyrus, & minor: siue superior, & posterior: nam tẽpus significamus, non dignitatem maiorem, minorem ue. De malis tamen nõ maior, & minor dicimus: ut, Dionysius superior, & Dionysius inferior. Qui numerus quum superat, non per cõparatiuum, sed per positiuum, aut per superlatiuũ loquimur: ut, Magnus Alexander, Magnus Pompeius, Fabius Maximus, Valerius Maximus. Et hæc est Græcorum ratio, in qua nobis cum illis conuenit: quòd ad unum sui generis utendũ est cõparatiuo, ad plures superlatiuo. Idcoq; curiosissimus in loquendo, & recõditissimæ scientiæ Macrobius in Saturnalibus mihi non probatur, ubi dixit: Age Serui non solùm adolescẽtium, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoq; omnium doctissimus. Non enim est eiusdem generis adolescens cum senibus, non aliter quàm si dicam, ego sum doctissimus Romanorũ, & Carthaginiensium. Nam si Romanus sum, tollendum est Carthaginiensium: si Carthaginiensis, tollẽdum est Romanorum: si neutrum, utrũq; male iũgitur. Et Priscianus in primo: Omnium est breuissimum eorum quæ diuidi possunt, id quod diuidi nõ potest. Non aliter quàm si dicas, Hæc est pulcherrima suarum sororum, cùm sit dicendum, hæc est pulcherrima sororum. nam sororum, ipsa una est, suarũ non est. Quid autem ad plures generis diuersi? Nempe nos qui sextũ casum habemus similimum genitiuo, hunc adhibemus: ut, Achilles Troianis fortior fuit: &, ego sum doctior Carthaginiensibus, qui non sum doctissimus Romanorum: &, tu es doctior senibus, iuuenum

Cæs. in cõ. xi. aut si mauis li. 3. de bel. ciuil.

Macrob. li. 7. cap. 11.

Vbi de litera loquitur.

uenum longè doctißimus. Græci eodem genitiuo utuntur, ut sit hæc differentia, Superlatiuum ad plura sui generis, comparatiuum ad plura diuersi generis comparari: quod Priscianus reprehendit, nolens illam differentiam inter gradus hos esse, sed hanc, quòd comparatiuus parum, superlatiuus multum excellere significet. Quæ ratio, præterquàm quòd non satis defendit opinionem Græcorum, atq; adeò usum Latinorum, etiam falsa est. Neq; enim (ut ipse uult) quia comparatiuum diminutionem accipit, ideo parum significat, & nõ potius multùm, quia diminui potest, præsertim quum dicat cõparatiuum aliquãdo transcendere superlatiuum: ut, Achilles fortißimo Troianorum Hectore fortior fuit. Sed ego hoc nõ laboro, quòd comparatiuum modò transcendat, modò minuatur: quæ res nõ mutat naturam comparatiui: aliud animaduertendum est, quo solo ipsi gradus comparationis ponderantur: quòd comparatio unum gradum obtinet, siue primum: superlatio uerò plures, siue ultimũ. Atq; (ut ego sentio) non ad singulas res, sed ad gradus quosdam illa referenda sunt. Nam ubi fuerint multa eiusdem generis, non tamen cadit superlatio uno eminente, cæteris paribus. Vt si inter plura uascula, aut plura nauigia ad unam magnitudinẽ facta, aliquod sit longè capacius, & grandius, non rectè dicas, hoc esse omnium maximum. Necesse enim est ubi superlatio est, ibi sit & comparatio, & aliquod sit maius aliquo, & iterum alterum maius hoc, quod erit iam omnium maximum: ut in Troianis sunt aliqui fortes, & his alij fortiores, atq; alij adhuc his fortiores, qui uocantur fortißimi. Itaq; nunquàm citra tertium numerum fit superlatio (At Prisciano uidetur, si cætera paria nauigia aliquod paulò antecederet, dicendũ maius cæteris: si multò, maximũ omnium.) Quid ergo si inter ipsa paria unum utcunq; emineat, eiusdem tamen generis, non diuersi, quomodo dicendum erit? Comparatiuum non refertur ad ea quæ plura sunt eiusdem generis, & superlatiuum nõ habet locum inter paria.

Malim

Malim ergo dicere per comparatiuum, sed in ablatiuo, ut maius cæteris. Nam inter duo (ut dixi) damus genitiuum. Quidam dant genitiuum etiam ubi plura duobus sunt, sed tantummodo ecclesiastici, præsertim imitati Græcos autores, unde interpretantur. Nulla enim litera est Latina noui testamenti. Dicunt ergo maior discipulorum, minor fratrum, siue quia cæteri pares sunt, unus autē aut excellat, aut excellatur: siue quia nō magni fecerint hanc differentiā cōparatiui, & superlatiui, altero pro altero, hoc est, cōparatiuo pro superlatiuo utentes: ut ex loco illo datur intelligi: Qui uult inter uos maior esse, sit uestrū minimus. Cur nō dixit maximus, minimusq;, aut maior, minorq;, nisi quod pro maximus posuit maior, in quo Græcos secutū scimus? In illo autem (licet huc parum pertineat) Græcum non sequimur: Nunc manent fides, spes, charitas, triā hæc: maior horum est charitas. Cur non aut maior harum, aut maius horum? Græci genitiuum hunc in omnibus generibus unum habent, qui est ὧν τῶν. Veruntamen potuisset Latinius dici, maximum: nisi Græcos imitari maluissemus, Græcos inquam unde traduxerunt, nō autem ueteres illos, ex quibus grammatica confirmatur. Nam ut charitas est maior cæteris, ita cæterarum duarū (ut opinor) altera alterā superat: raroq; reperitur numerus trium, ubi non potius superlatio cadat, quæ tres diuersas exigit quantitates, quàm comparatio. Idcoq; Græci cōtenti fuerunt dicere comparationē ad unum, superlationem ad plura, quasi omnia inter se aliud ab alio distantia. Quin ipse Priscianus quanquàm dissentit, tamen paulò post quasi imprudens, quod negauerat, confessus est, prior referri ad unū, primus ad plura (quod anteà Diomedes, Donatus, & Seruius dixerant) idcoq; illud iungi ablatiuo more comparatiuorum, hoc autem genitiuo more superlatiuorū. Quæ non significant melior, & optimus (quemadmodum ipse uult) sicut nec potiſsimū, optimum, in Phormione apud Terentium: Vbi tu dubites, quid sumas potiſsimū: sed in his omnibus

Nulla est noui testamenti litera Latina: hoc est, nullus apostolorum, aut euangelij scriptorum Latinè scripsit: omnes enim aut Græcè aut Hebraicè scripserunt. Quod à Laurentio rectè dictū, perperam Mācinellus interpretatus est. 1. Corinth. 13.

Prisc. lib. 3.

Act. 2. scen. 1.

bus principalior, principalißimus, & principalißimum. Quod quum ita sit (ut in summa colligam, & breuiter dicã, ut à principio institui) comparatiuum inter duo esse, superlatiuum inter plura, si modò tria sunt impária: ueluti si in duas partes ciuitas diuisa est, ut bello ciuili Pompeij, & Cæsaris, rectè dicas, maior pars Quiritium sequebatur Pompeium, minor Cæsarem: nõ autem maxima, aut minima, nisi accipias pro ualde magna maximam, & pro ualde parua minimam. Sin in tres partes, ut tempore triumuirali, dicendum erit maxima pars Quiritium sequebatur Octauium, pars maxima legionum erat cum Lepido, maxima pars nauium erat cum Antonio, non maior. In quorum utroq; (ne quis putet neminem hoc ignorare) peccauit Lactantius uir Latinus planè, & facundus, qui in secundo libro Institutionum inquit: Vt poßis dubitare, quos dicas potißimum stultiores, illos ne qui falsam religionem suscipiunt, an qui nullam. Et in septimo: Vt ea ipsa quæ dicerem non nostris, sed aliorum potißimum literis confirmarem. Potißimum dixit pro potius: duæ enim partes erant, non multæ: ut apud Quintilianum. Hoc loco quæram necesse est, quæ ratio fuerit, ut iuuenis ad parricidium suo potius gladio uteretur. Tametsi non absurdè hic potißimum dici posset, quasi suo ex omnibus potißimum. Et in illo Lactantij quoq;, si tale foret, Non aliorum, sed nostris potissimũ: quasi ex omnibus potißimũ: eruntq; multæ partes, & totidẽ quot sunt genera literarũ. Vel, Non aliorum, sed nostris potius: erũtq; duæ partes, hinc nostræ literæ, illhinc alienæ. Idem Lactantius in primo: Omnes Sibyllæ unum Deum prædicant, maximè tamen Erythræa, quæ celebrior, & nobilior inter cæteras habetur. Celeberrima, & nobilißima dicendum erat. Cicero autem quodam loco id quod dico, apertißimè ostendit, quum ait in Pisonem: Me quum quæstorem in primis, ædilem priorem, prætorem primũ, cunctis suffragijs P.R. faciebat. Aedilem priorem dixit, quia tantùm erant duo ædiles, sicut duo censores,

Cap. 2.

Cap. 25.

Declam. 1.

Cap. 6.

censores, & duo consules. Cæteri autem ferè omnes magistratus multi, ut prætor, quæstorq; inter quos se creatum dixit aut primum, aut inter primos. Cuius rei si quis fidem desiderat, bini semper ædiles nominantur à Terentio. Ipse Cicero pro Milone inquit: Septem prætores, octo tribuni plebis, illius aduersarij, defensores mei. Nam quæstores penè singuli singulis prouincijs præficiebantur. Et exemplo Lactantij admoneor ut dicam illas præpositiones inter, & ex, tam comparatiuo, quàm superlatiuo posse dari, ut constat superioribus, quæ retuli, exemplis, & Quintiliani in Gladiatore: Qui inter nos (ut apparet) fortior fuit. Et in Geminis languentibus: Dij prohibeant, ut ex duobus filijs utilior incipiat esse periturus. De superlatiuo ipse paulò antè protuli exemplum, Celeberrima inter omnes, & nobilißima habetur. Quæ si pares præter unam fuissent, utendum putarem comparatiuo, ut fecit Lactantius. Solemus quoq; interrogando, & dubitando dare Vtrum comparatiuo, Quid autem superlatiuo: ut idem Quintilianus, Ita non tantùm utrum idem sit melius, sed quid sit optimum quæritur. Iterum: Ex duobus uter dignior, ex pluribus quis digniß̃imus. Et Cicero: Quũ quærere uideretur Orator utrum potius, aut quid potißimum dicamus. Tamen aliquando damus Quid etiam comparatiuo: Sed ego ad altiora ducente stylo transeo, & ad ea quæ Oratorum magis sunt, quàm grammaticorum, & magis Latinè, eleganterq; loqui uolentium, quàm eorum, qui ad normam grammaticæ periti esse contenti sunt. Quare separemus ea, quæ de hac re dicenda supersunt, & eis suum locum aßignemus: quæ etsi possent posterius tractari, tamen quia ad materiam graduum pertinent, in hoc potißimum loco exequemur rem dignam auribus studiosorum, de exactißima antiquorum Latinitate, & elegantia à Marco Cicerone, Marcoq; Fabio Quintiliano præcipuè obseruata, duobus luminibus, atq; oculis quum omnis sapientiæ, tum uerò eloquentiæ Latinæ.

Declam. 9.

Declam. 8.

De natura superlatiui. CAP. XIIII.

I Gitur superlatiuus adsciscit sibi quisque, relinquit autem omnis, uel cunctus positiuo: ut optimus quisq;, sapientissimus quisq;, pro eo quod est unusquisq; qui est bonus, ac sapiens: uel omnes boni, & omnes sapientes. Non enim liceret dicere, boni quiq;, & sapientes quiq;, nec omnes optimi, & cuncti sapiētissimi. Idē intelligo si superlatiuus in alio casu ponatur, quàm illud quisq;: sic maximo quisq; animo diuitias despicit. Valentissimi quisq; corporis longè abest à sapientia. At uerò cōparatiuo non quisq; cōuenit, sed omnis. Vegetius tamen nō perpolitus sane scriptor inquit, Honestiores quiq; milites. pro honestissimi
Cap. 14. quiq;. Et Lactantius de Opificio: Nam etsi ita esset, placidiora quæq; animalia uel nihil fellis omnino, uel minus haberēt quàm ferè. Maluisse ego dicere, placidiora omnia animalia: ut Quin-
Declam. 5. til. in Aegro redēpto: Rus, seruulos, penates, & omnia utiliora properanti festinatione parenti addixi. Ex positiuis autem illa excipimus, quæ carēt superlatiuo, qualia sunt, quæ habent i uel u ante us: ut, pius, & strenuus, quæ nonnunquam patiuntur superlatiuum, ideoq; utranq; rationem sequuntur, omnis pius, & pius quisq;. Sallustius in Catilinario: Nam strenuus quisq; aut occiderat in prælio, aut grauiter uulneratus discesserat. Ipse mallē dicere strenuissimus quisq;, pissimus quisq;. Quidā tamen Sallustiani codices scriptū habent strenuissimus. Carent etiam superlatiuo illa numeralia, secundus, tertius, quartus, quintus, & deinceps. Nam primus etiam quum numerū significat, superlatiuū est: & ultimus. Dicimus itaq; primo quôq; tempore, pri-
mo quôq; die: quod imperitiores putāt esse cōiunctionē quŏq;,
Philip. 9. quæ habet primam breuem, quum hic sit longa. Cicero in Philippicis: Primo quôq; die consules ad senatum referant. Quanquàm hic non tam omnis, quàm unus omniū primus dies significatur. Item pro Rabirio: Tertio quôq; uerbo excitabatur. Et pro eo. Rabirio: Quinto quôq; anno de moribus nostris iudicaretur.

caretur. Cæsar commentario quinto: Legione producta cognoscit non decimum quenq; militem relictũ esse sine uulnere. Suetonius in uita Cæs. Et intercalario mẽse sublato, unus dies quarto quôq; anno intercalaretur. Quod ineruditi sic pronuntiare solent: omni quarto anno est bissextum: omni quinto anno fit lustrum apud Romanos, Græcosq;: omni quinquagesimo anno Iudæi agunt iubileum: quum sit dicendũ, quinquagesimo quôq; anno. Vlpianus apud Iustinianum lib. XXVII. ait, militem quasi millesimum quenq; dictum, id est, omnem qui est ex millenario numero ultimus: tamen accipiendus est non ultimus, sed quisq; ex eo numero. Nam quum dico, Dabo tibi ex ouibus decimam quanq;: non eam intelligo, quæ decima in numerando eueniet, sed unam de decem, quæcunq; sit: uel (ut absolutius loquar) singulas ex denis, siue ex decem, quas tu elegeris. Itaque unaquæq; potest esse decima. Et exemplo Cæsaris cõstat decimum quẽq;, esse unũ ex numero denario. Ita dicamus millesimũ quenq; esse unum ex numero millenario. Iurisperiti nostri, elegantiæ Latinæ ignari, intelligunt militem ex mille maximè strenuum. Vnde puto errorẽ ortum de uocitãdis militibus hoc tempore insigne quoddã dignationis ferentibus. Sed ad rem. Hinc etiam factũ est, ut dicamus unusquisq;, & singularis quisq;, non singularissimus quisq;, quod non reperitur, sicut nec unicus habet unicior, & unicissimus. Quotus etiam iungitur cum quisq;, sed tamẽ diuersa ratione à superioribus. Nũquam enim fere utimur hac dictione, nisi interrogatiuè, & in significatione, quæ est quot. Quotus enim frequẽter significat quot, ut Martialis:

Dic quotus, & quanti cupias cœnare, nec unum
Addideris uerbum, cœna parata tibi est.

Id est, quot estis, & quot tecũ habes. Cicero pro Ligario: Quotus enim istud qsq; fecisset: id est, nullus, uel rarus. Oui. de Arte:

Forma dei munus, forma quota quæq; superbit?

Id est, nulla, uel rara. Non uenit in mentem, an cum alijs nomini

Cap. 40.

Lib. 14. circa finem.

Lib. 3.

minibus iungatur quisq;. Hoc tamen scio, non habere Quisq; genitiuum pluralem duntaxat cum adiectiuo iunctum: ideoq; genitiuo utimur singulari pro genitiuo plurali: idem enim est optimi cuiusque animus, quod omnium bonorum animus. Vnusquisque autem ideo non facilè patitur superlatiuum, quia illud Vnus, uim quandam, ac naturam (ut paulò antè ostendi) superlatiui obtinet: potiusq; dicimus, unusquisq; bonus, quàm unusquisq; optimus. Atq; hæc hactenus de quisq;.

De Vt, & Ita cum superlatiuo: de Quò & Eò cum comparatiuo. CAP XV.

ADdamus de ut, & ita, similibusq;. Duplicatur superlatiuũ, uel altera ex parte nomẽ, uel altera ex parte aduerbium, uel utrinq; nomen, uel utrinq; aduerbium cum his indeclinabilibus, quæ nominaui. Cicero de Orato. Vt quisq; optimè Græcè sciret, ita esse requisitum. Idem in eodem: Vt enim quisque optimè dicit, ita maxime dicendi difficultatem, uariosq; euentus orationis, expectationemq; hominum pertimescit. Idem de Officijs: Vt quisq; animi magnitudine maximè excellit, ita & maxime uult princeps omnium, uel potius solus esse. Quintilianus: Quod ut longè optimum, ita difficilimum. Et iterum: Non ut quidq; primum dicendum, ita primum occurrit. In quo caueamus, ne pro quidq; dicamus quodque. Multum enim refert inter hæc duo. In Catone maiore utrunq; superlatiuum sustulit Cicero: Vt quisque ætate antecedit, ita sententiæ principatum obtinet. Quod facere alibi solemus: ut in in illo, Homo in primis doctus: non in primis doctissimus: ne duas res superlationem habentes coniungamus. Iusta igitur causa quare Cicero superlatiuos prætermisit: quæ causa Donato in Eunuchũ Terentij non fuit, qui ait: Vt quisq; miser est, ita senior uidetur. Nam præter id, quòd non adhibuit superlatiuum, etiam confusionem quandam fecit ex positiuo, & comparatiuo. Quod ita emendemus, tum per aduerbium: sic, Vt quisq; maximè miser est, ita maxime

Lib. 1.

xime senex uidetur. Tum per nomen: sic, Vt quisq; miserrimus est, ita annosissimus uidetur. Tum per alterum aduerbium, alterum nomen: ita, Vt quisq; maximè miser est, ita annosissimus uidetur: uel, Vt quisq; miserrimus est, ita & maximè senex uidetur. Tum per comparatiuum, nam & hoc idem efficit quod superlatiuũ, hoc modo, Quò quisq; miserior: uel, quò quisq; magis miser est, eò senior: uel, eò magis senex uidetur. quod ita licere fieri, exemplo probandum est. Quintilianus secundo Institutionum: Quò quisq; ingenio minus ualet, hòc se magis attollere, ac dilatare conatur. Et paulò post: Erit eò etiam obscurior, quò quisq; deterior. Iustinus autem, siue Trogus, superlatiuum cum comparatiuo miscuit, inquiens lib. XVI. Locupletissimus ut quisque est, ita plures equites in bello suo regi præbet. Ego dicerem, ita plurimos. quin & ita ab illo scriptum fuisse suspicari libet. Dicebam paulò antè, non licere dicere, In primis doctissimus: idem sentio de inter primos, & cum primis: licet Sallustius (si modò codex non sit mendosus) aliter dixerit: Ac sanè, quod difficilimum in primis est, & prælio strenuissimus erat, & bonus cõsilio. Similia his sunt, In paucis, cum paucis, inter paucos: item, Super omnes, ante alios, præter cæteros. Sed hæc etsi positiuo frequentius gaudeant, tamen nonnunquam patiuntur superlatiuum. Vt Plin. de absynthio loquens, lib. XXVII. De usu eius conuenit dicere, herbæ facilimæ, atq; inter paucas utilissimæ. Verg. in VII.

Cap. 3.

Eodem & lib. & cap.

Circa princip. bel. Iugur.

Cap. 7.

—Petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus auis, proauisq; potens. Et in eiusdem operis I.
Pygmalion scelere ante alios immanior omneis.

De Hòc magis, & Eò magis, Tantùm, & Tantò, similibusq;, quomodo iungantur gradibus. CAP. XVI.

HOc magis, & eò magis, idem est, quod tantò magis. Item quò magis, idem est quod quanto magis. Quare admoneor, ut aliquid de horum omnium natura præcipiam: Positiuos ma

uos magis decere tantùm, & quantùm: compatiuos tantò, &
Off. 1. quantò. Cicero: Quantò es maior, tantò te geras summissius. Nõ
autem quantùm es maior, tantùm te geras summissius. Contrà,
Quantùm potes, tantùm elabora: non autem, quantò potes, tan
tò elabora. Lactantius tamen præter morem oratorum inquit:
Lib. 5. cap. 7. Quantò frequẽter impellitur, tantò firmiter roboratur. Et Boë
thius in dialecticis dixit, Paulò æquales. Hic pro paulùm, di
cens paulò: ille pro frequentius, firmiusq;, frequẽter, firmiterq;.
Epigr. 45. Tolerabilius quod fecit poëta Catullus, Tantò pessimus omniũ
poëta, Quantò tu optimus omnium patronus. In superiore La
ctantij exemplo, bis peccatum est in utroq; membro. Quidam
peccant in altero: ut si dicatur, Quantò frequentius impelli
tur, tantò firmiter roboratur: uel, quantò frequẽter impellitur,
tantò firmius roboratur. Nisi ita uenustè dicas, ut Ver. in XII.

O præstans animi iuuenis, quantùm ipse ferori
Virtute exuperas, tantò me impensius æquum est Cõsulere.

Cap. 17. Et Quintilianus in primo: Quid autem aliud in nostris legio
nibus cornua, ac tubæ faciunt? quorum concentus quantò est
uehementior, tantò Romana in bellis gloria cæteris præstat.
Quod non licuisset aliter dicere. Proximè autem ad uim com
paratiuorum accedunt illa aduerbia antè, & pòst, siue præpo
sitiones: ut, tantò antè ego ueni, quantò tu pòst uenisti. Et illud
nomen alius, & eius aduerbium aliter, & huic simile secus: ut
Declam. 5. Quintil. At quantò alius fuit ille infelicissimi iuuenis affectus.
In proo. And. Et Terẽtius: Verùm aliter euenire multò intelligit. Et Cicero:
Multò secus euenit. Nam quod dico de tantò, & quantò, idem
intelligo de aliquantò, de multò, de paulò, cæterisq; similibus.
Rursus quod de tantùm, & quantùm: idem de aliquantùm, de
multùm, de paulùm, & reliquis. Sed quia hæc transeunt in ad
uerbia, ideo nonnũquam (de his quæ exeunt in um loquor) abu
timur pro ijs quæ exeunt in o, præsertim quãdo nõ est illa con
Satyr. 11. trapositio duorum, ut superioribus exemplis ostendimus. Iuue.

Despi

Despiciam, qui scit quantùm sublimior Atlas. Terentius: Eius frater aliquantulum est ad rem auidior. Quintil. At quidam etiam si fortè susceperint negotia paulùm ad dicendum tenuiora, ea conuitijs implent. Ita in aduerbijs, præpositionibusque multùm antè, uel multò antè: paulùm pòst, uel paulò pòst. Verbis autem semper ferè conuenit per um potius, quàm per o, exceptis ab ante, à pre, à post compositis, more eorum unde componuntur: ut multò præstat, & multùm præstat. Sallust. Multò præstat maleficij, quàm beneficij immemorem esse. Ita, multùm uel multò antecellit: paulùm uel paulò posthabui tua negotia meis. Tam, & quàm similia, atque eadem uidentur tantùm, & quantùm: ideoq; rarò cum comparatiuo iunguntur: ut Vergilius,

In Eunu. act. 1. scen. 2.
Lib. 12. cap. 9.
In Iugurt.

Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis,
Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.

Aeneid. 7.

Cum superlatiuo frequentius: ut, tam hic est omnium optimus, quàm nobilissimus. Sallust. Quàm quisq; pessimè fecit, tam maximè tutus est. Quod idem ualet, ac si diceret, ut quisq; pessimè fecit, ita maximè tutus est. Terentius:

In Iugurt.

Nanq; adolescens quàm minima in spe situs erit,
Tam maximè patris pacē in leges conficiet suas. Solent poni tam, & quàm separatim, & alterum sine altero, utrunq; in significatione uehementiæ: ut Cicero, In tam optima causa non debeo timere. id est, in tam ualde ac perquàm bona causa. Et iterum: Nondum erat uestris tam grauissimis, tamq; multis iudicijs, ignominijsq; tantopere grauibus concisus. De quàm, hoc sit exemplum, Tu es homo quàm iucundissimus. id est, ualde, uehementerq; iucundus. Sed de hoc differendum est latius, ideoq; non in eundem locum includam.

In Heauton. Act. 5. scen. 2.

De per, & quàm cum gradibus. CAP. XVII.

IDem nanq; ponderis in compositione habent per, & quàm: sed alterum positiui propriū est, alterū superlatiui: ut, per-

pulchrè,

pulchrè, perbellè, perdiligenter: quàm pulcherrimè, quàm optimè, quàm diligentißimè: quorum exemplorum referta sunt omnia. Hoc intelligitur quoties accipitur quàm pro ualde, siue uehementer. At contrà, quàm pro quantùm nũquam cum superlatiuo, sed semper cum positiuo: ut Cicero, Quàm morosi sint, qui amant, uel ex hoc intelligi potest. Vides ut quàm pro quantum non potest adiungi uerbo principali, duntaxat in recto modo loquendi: hoc est, quando non figuratè loquimur, ut expro brandi, deridendi ue causa, hoc modo: Quàm citò uenisti: quàm suauis homo es. Loquor autem quoties duo uerba in eadem oratione inseruntur, semper cum uerbo nõ principali iungi quàm pro quantùm: pro ualde frequenter uno uerbo contentum esse: & in duobus, principali potius gaudere, nonnunquam altero: ut, ubi est lucrum, eò quàm primum aduolas: &, ibi est lucrum, quò tu quàm primum aduolas. At in hac differẽtia positiui, & superlatiui aliqui se obijcient, afferẽtes Terentium in Andria: Reiecit se in eum flens quàm familiariter. & in Eunucho: Tute scis post illa quàm intimum habeam te. In quorũ exemplorum priore est quàm pro ualde cũ positiuo: in posteriore quàm pro quantùm cum superlatiuo. Ego uerò accipio illud quàm familiariter, pro quantùm familiariter figuratè: quasi, ò quantùm familiariter: & hoc intimũ accipi uolo pro positiuo, sicut proximum. Dicimus nãq;, hic est mihi magis proximus: ita, hic est mihi magis intimus. Neq; in hoc toto meo opere tam licentiam poëtarum consector, quàm usum oratorum. Neque si quid aliter penes autores reperiatur, mihi obesse debet, qui non legem scribo, quasi nunquam aliter factum sit, sed quòd frequentißimè factitatũ est, præsertim à Marco Tul. Marcoq; Fabio, apud quos siquando reperiatur quàm cum positiuo pro ualde, aut cum superlatiuo pro quantum, ausim affirmare mendosè scriptũ: ut in procemio de Oratore: Quàm boni perdiu nulli. quasi de ualde bonis, & nõ potius de bonis loquatur. Vera scriptura erat,

Epist. 36. lib. 6. fa.

Act. 1. scen. 1.
Act. 1. scen. 2.

ra erat, Boni perquàm diu nulli. aut potius, Cùm boni perdiu nulli. aliter enim uidetur non congruè dici. Quod uitiũ scribendi utinã in paucioribus esset. Quod Cicero ipse illo suo eruditissimo seculo (quod uix credibile uidetur) queritur, ita ut apud Latinos mendosiores sint codices Latini, quàm Græci. Quanquàm apud Græcos longè difficilior sit scribendi, quàm apud Latinos ratio. Nam cur non sæpius quàm pro ualde cum positiuo in illis reperiremus, si probassent potius, quàm respuissent? Qua in re non uerebor reprehendere Boëthium, Priscianum, & elegantiorem utroque Lactantium. Primus super Ciceronis Topica ita ait: Nosti oblatrantis morsus inuidiæ: nosti quàm facilimè in difficilimis causis liuor iudiciũ ferat. Mallem dixisset quàm facilè. Secundus lib. XVIII. ita: Ideo ex uno libro Ciceronis tot usus proponere statui, ut docerem quàm frequentissimè hac constructione usi sint autores eloquentiæ Latinæ. Latinius erat, quàm frequẽter usi sint: uel, quàm frequẽtissimè usos. Tertius ita libro primo Institutionum: Et quàm multa alia de Deo nostris hominibus locutus est similia. Permulta ego dixissem. Idem lib. VI. Hoc autem duplex sacrificij genus quàm sit ucrissimum, Trismegistus Hermes idoneus testis est. Et in principio statim libri de Opificio inquit: Quàm minimè sim quietus, & in summis necessitatibus, ex hoc libello poteris æstimare. Puto Ciceronem quàm sit uerum, & quàm parum sim quietus, potius fuisse dicturum: qui scribens ad Trebatium in prooemio ita ait: Sed dum fuimus unà, tu optimus es testis, quàm fuerim occupatus. Non dixit, quàm summè occupatus: aut, quàm maximè occupatus: aut, quàm occupatissimus fuerim. Quod antè dixi de quàm, nõ debere illud iungi cum superlatiuo, quoties significat quantum, unum uerbũ excipitur possum, & quæ idem significãt, queo, ualeo, licet, & siqua sunt alia: ut, scribas quàm optimè potes: nec rectè dicas, scio quàm optime scribas: quod præter autoritatem summorum autorum, etiam ratione nititur:

Epist. 5. lib. 3. ad Q. frat.

Cap. 5.

Cap. 25.

In prooem. Topico.

tur: quia ubi est uerbum potes, ibi quàm non iungitur cum superlatiuo, sed cum uerbo: sic, Scribas optimè quàm potes. in alijs autem nequit iungi cum uerbo: sic, Scio optimè quàm scribas, nisi alter sit sensus. Ergo illud non planè Latinũ est, quàm primum mare intraui, exorta tempestas est: & , quàm primum potero, mare intrabo. Sed, quum primùm: uel, ut primum: uel, ubi primùm mare intraui, exorta tempestas est: aut, ut primùm: uel, ubi primùm potero, mare intrabo, Latinũ erit. Ex his, quæ dixi, colligitur, ubi est quàm pro quantùm, ibi quoq; poni posse ipsum quãtùm: ut Cicero de Amicitia: Nisi quòd tanta est inter eos, quanta maxima potest, morum, studiorumq; distantia. Quintilianus in secũdo: Quum aliquid adhibita quãta maxima potest cura, diligenter elimauerit. Vt, quoq; in locum quàm, uel quantùm succedit, nunc sine ita, nunc cum ita. Primo modo sic, ut apud eundem in x ii. Non omittẽda pars hæc orationis, sed exigenda, ut optimè possumus. & Cicero in Philippicis: Quas ut honorificentißimis uerbis ipse consequi potero, complectar mea sententia. Altero modo sic, ut apud eundem de Oratore: Hæc ut breuißimè dici potuere, ita à me dicta sunt. De positiuo autem nemini dubium erit, quàm & ut, conuenire cum possum, ut idem in Philippicis: Sed reliquũ cursum uitæ quàm quidem possum breuiter perstringam, & ut potui, breuiter perstrinxi. Rectè ergo pones quàm pro quantùm cum positiuo, & superlatiuo intercedente uerbo possum. Male autem cum comparatiuo, siue sine possum: ut, quàm plura uolumina ille composuit. dicendum est complura, non quàm plura, ut quidam male scribunt. (In aduerbio quoq; superlatiuo nonnunquã legimus com plurimũ, pro plerunq;) Siue per possum: ut, narraui rem gestam quàm breuius potui: aut, quàm potui breuius. Cuius hic quidem sensus, sed tamẽ barbarè prolatus est, narraui quàm breuißimè potui. Quãquàm hoc secundũ potest accipi in eum sensum, qui est, quàm potui breuius, siue (ut apertius loquar) breuius quàm

potui

potuissem. Primus modus sic accipi nõ potest. Nec hoc quidem barbarie caret, licet huius loci non sit: Iste est nimis iuuenis ad dandum sibi tale negotium. Quod sic Latinè diceretur: Iste est nimis iuuenis, aut iunior, quàm ut ipsi detur tale negotium: uel, est iunior, quàm cui tale negotiũ detur. Cuius rei plurima ubiq; exempla sunt. ut Quintil. Sed hoc apertius est, quàm ut probandum sit. Et ita opus inchoatur Valerij Maximi: Vrbis Romæ, exterarumq; gentiũ facta, simul ac dicta memoratu digna, quæ apud alios autores latius diffusa sunt, quàm ut breuiter colligi possint. Id est, latius sunt dispersa, ita ut non breuiter cognosci possint. Item Quintilianus in XII. Idcoq; ne suscipiẽdæ quidem sunt causæ plures, quàm quibus se suffecturum sciat. In eandem rationem cadit ille modus, qualis est, maiorem geris uestem, quàm pro habitu corporis. Vt Curtius: Maiorẽ quàm pro magnitudine syluæ reddebant sonum. Illud hoc loco iocosum inserere non pudebit: Si quis interrogatus, huiusmodi positiui perpulcher, qui cõparatiuus sit, & qui superlatiuus: nõ bene respondebit, nisi ita, multò pulchrior, & quàm pulcherrimus. Ex his autẽ duobus, de quibus diu disseruimus, per, & quàm cõflatur unũ perquàm, quod utri dandum erit, positiuo, an superlatiuo? (utrunq; enim in eo partẽ sibi uẽdicat) certè positiuo, uel quia per anterius est, uel quia indecẽs uideretur duo aduerbia uehementiam significãtia superlatiuo anteponi. Dicimus itaq; perquàm doctus, perquàm eruditus, perquàm pulcher. Et sicut uerbo solet apponi per, ita perquàm: ut, peruclim, perplacet: perquàm uelim, perquàm placet. Plin. iun. in epist. Perquàm uelim scire. Nisi interpositũ sit, quàm, inter præpositionẽ & uerbũ, cũ quo illud copulatur. Quale apud Terent. Per pol quàm paucos reperias meretricibus Fideles euenire amatores. Quod sic resoluitur, Pol perquàm paucos. Boëthius tamẽ in cõmentarijs logicæ breuioribus superlatiuo dedit, dicẽs: Apud scriptores quidẽ Græcos perquàm rarissimos. Et Pomponius de origiur.

Cap. 9.

Epi. 17. lib. 7.

In Hecyra. act. 1. scen. 1.

iur. Digest. Iustiniani libro primo: Nam ante eum Seruius duos libros ad Brutum perquàm breuissimos ad edictum scriptos reliquit. Et facũdus scriptor Curtius libro quarto: Bessum quoq; Bactrianorum ducẽ perquàm maximo posset exercitu coacto descẽdere ad se iubet. Sed huiusmodi exempla tam rara sunt, ut dubitem, an librariorum sit culpa. Certè ipse sic loqui non ausim. Aulus quidẽ Gellius hoc quod præcipimus, semper custodiuit: cæterùm ut est in loquendo curiosior, pro perquàm ita loquitur: sanequàm utile: uoce admodum quàm suaui: oppidoquàm libens: nimisquàm ineptum: quæ aduerbia idem pollent quod per, pro ualde. Vsitatius tamen est perquàm: ut, perquàm utile, uoce perquàm suaui, perquàm libens, perquàm ineptum. Tametsi Cæsar cõmentario XIII. Quibus rebus oppidoquàm pauci sub pellibus acquiescebant. Et Seruius Sulpitius ad Ciceronem scribens ita incipit: Posteaquàm renuntiatũ est mihi de obitu filiæ tuæ, sanequàm pro eo ac debui grauiter, molesteq; tuli. Et ad eundẽ Cælius etiam ita incipit: Sanequàm literis C. Cassij, & Deiotari sumus cõmoti. Nam Cassius cis Euphratem Parthorũ copias esse scripsit. Et Brutus quoq; Decius ad eundem: Nam suos ualde quàm paucos habet. Et iterum in eadem epistola: Sanequàm gauisus sum. Quid plura? ipse quoq; Cicero ad fratrẽ: Nam quod de Põpeio Caninius ait, sanequàm refixit. Non succurrit mihi, si quod aliud exemplũ apud Cice. repererim. Et Titus Liuius nescio an alibi quàm lib. XLVIII. Quum haud facile esset, aut ea quæ obijcerẽtur, aut quæ aduersus ea dicẽda erãt, memoria cõplecti. Nec enim multa solùm, sed etiam pleraq; oppidoquàm parua erant. Hæc igitur dantur positiuo, illa uerò magis superlatiuo, multò, & longè, in eo ferè significato, quo solet quàm cum superlatiuo. Sed cum hac tamen differẽtia, quòd huic quàm non tribuimus genitiuũ illũ superlatiui propriũ, aut ablatiuũ, accusatiuum ue cum præpositione, ut fit sine ipso quàm. Marcus Tullius: Acerrimũ autẽ ex omnibus

Epist. 1. lib. 4.
Epist. fa.
Epi. 10. lib. 3.
Epist. fa.
Epi. 13. lib. 11.
Epist. fa.
Epist. 6. lib. 2.

bus nostris sensibus, esse sensum uidendi. Et iterum: Quē Crassus dilexit ex omnibus plurimùm. Non dixit quàm acerrimùm, aut quàm plurimùm ex omnibus, siue inter omnes. De Ora. lib. 2. circa priuc.

De Longè, Multò, Facilè, Valde. CAP. XVIII.

ID quoq; fit in multò, atque in longè pro ualde, & in facilè prō non dubiè, ut Quintilianus libro secundo: Declamandi ratio tū est ex omnibus nouissimè inuenta, ita & multò est utilissima. Idem: Longè omnium, quos quidem mihi audire contigit, præstantissimus Domitius Apher. Et Marcus Tullius: Sed ego neq; illis assentiebar, neq; harum disputationum inuentori, & principi longè omnium in dicendo grauissimo, & eloquentissimo Platoni. Idē pro Rabirio: Virum unum totius Græciæ facilè doctissimum Platonem. Amat etiā longè (ut multò) secū iungi comparatiuum. Vt Verg. in 1x. At pedibus longè melior Lycus. & ea de quibus anteà disputaui, alius, aliter, secus, antè, pòst: ut longè alius, longè aliter, longè secus, longè antè, longè pòst. Et cōposita à præ, ut longè præstans, longè præstat. Quintilianus: Sed eum longè præcedunt ingenia uiuentium. & cætera, quæ superlationem quandam habent, & proximè ad cōparatiua accedunt, ut longè superat, longè uincit: & ea, quæ diuersitatem, more illorū, alius, aliter, secus, qualia sunt diuersus, dissimilis, alienus: ut longè diuersus, longè dissimilis, lōgè alienus. Princeps ne adiectiuum quidē est more positiuorum, tamē quia superlationem significat, adsciscit sibi longè: ut idē: Nouē uerò lyricorū longè Pindarus princeps. & facilè pro eo, quod est haud dubiè. Marcus Tullius pro Roscio: Non solùm municipij Larinatis, ex quo erat, sed etiā regionis illius, & uicinitatis, uirtute, existimatione, nobilitate facilè princeps. Præterea cum præcipuus, cùm primus, cum secundus, & siqua alia sunt. Vt Quintil. de Euripide loquēs: In affectibus, cùm in omnibus, tum in his, qui miseratione constant, facilè præcipuus, & admirandus maximè est. Sic facilè primus, uel facilè summus. Facilè

Cap. 11.

Lib. 10. cap. 1.

De Ora. lib. 1.

Lib. 10. cap. 1.

In eod. cap.

d uerò

uerò secundus dicimus, non ad ordinē respicientes: sed ad dignitatem: quale est, Tu es facilè secundus à rege. hoc est, facilè post regem primus. Longè igitur pro ualde, proprium est (exceptis paucis) cōparatiui, & superlatiui: Ipsum autē ualde positiui, & uerbi: ut, ualde diues, ualde pauper, ualde laudat, ualde uituperat. Nec ausim dicere, longè diues, longè laudat: nec ualde ditior, ualde ditissimus. Hæc autē, quæ à me de aduerbijs traduntur, non fuerūt interpretata ueteribus grammaticis. Nam nuper quum iam ista composuissem, inueni in bibliotheca Bencuētana Sergium super Donatū ita dicentem: Donatus dicit quinq; tantùm aduerbia positiuo esse iungenda: tam, magis, maximè, minus, & minimè: ea scilicet ratione, quoniā uim in se habēt cōparandi, atq; ideo non debent comparatiuis casibus iungi, ne uideatur cōparatio geminata. Qui enim dicit, tam doctior, penè hoc dicit, doctus doctior, quod Latinitas nō patitur. Probus autem dicit, omnia aduerbia, quæ uim augentis, & minuētis in se habent, nō debere coniungi nec cōparatiuo, nec superlatiuo, ut sunt ista, ualde, multùm, plurimùm, per, & similia. Nam ista omnia tantùm positiuis casibus debemus adiungere. Idē Sergius longè post ita ait: Cōparatiuo, & superlatiuo quinq; hæc comparationis aduerbia nō apponemus: ut, tam, minus, minimè, magis, maximè, quæ tamen soli positiuo adijcientur. Hæc quæ tres autores tradunt, & imperfecta sunt, nec omnino uera, ut ex eis datur intelligi, quæ ipse præcepi. Dicimus enim multò fortissimus: & ego sum tam te fortior, quàm nobilior: & tam omniū sum fortissimus, quàm nobilissimus. Comparatiua uerò addi nō oportere comparatiuis, ne præcipiēdum quidem est. Quòd autem posuit minimè, & maximè, & similia Sergius, nō rectè posuit. Nam minimum, est proprium aduerbium superlatiuum: minimè uerò pro negatione accipitur, quasi nequaquā: ut, hic homo est minimū literatus, id est, pauxillū literatus. Ego sum minimè literatus, id est, idiota, & nihil prorsus habēs literaturæ.

De

De proprietate quadam Comparatiui. CAP. XIX.

ATque hæc hactenus. Illud ad extremũ adijciamus de comparatiuo, consuetiorem sermonem esse per accusatiuum, quàm per nominatiuum in illis, quale est, tu maiorem laudẽ assecutus es patre tuo, tuisq; maioribus: uix audeas dicere, tua laus est maior patre tuo. Tamen solemus aliquando sic uti: ut Vergil. VIII. Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo. Et Quintil. de Apibus pauperis: Vnum rogo, ne cui minor uestra dignitate uideatur causa litis meæ. Et in tertio Institutionum: Non debes apud prætorem petere fideicõmissum, sed apud consules: maior prætoria cognitione summa est. Fortasse uidetur mollius in obliquo casu: quod si ita non est, uolo tamen annotatum esse, quòd inconsueta uox auribus hæc uidetur esse: maior summa pecuniaria est prætoria cognitione, pro eo, quod est, maior summa est, quàm ut apud prætorẽ peti possit. Minor causa dignitate uestra: pro eo quod est, minor, quàm ut uideatur digna, quæ apud dignitatem uestram agatur. Et Vulcanus non segnior illo tempore: pro eo quod est, segniori tempore, quàm illud fuit. A' quo non dissimile illud est: Ego sum maior uiginti annis: pro eo quod est, ego sum maioris ætatis, quàm ea quæ est uiginti annorum: uel maioris ætatis uiginti annorum. nam & hoc licet dicere: quale etiam est, ego sum maior uiginti annorum, id est, ætate tali: uel, ego sum ætatis maioris ætate uiginti annorum. Frequentissimè autẽ huiusmodi genere orationis utimur, ubi adest hoc nomen opinio: ut sum ditior opinione hominum, non quasi opinio hominum diues sit: cùm sic accipi debeat, magis quàm opinio hominum sentit, uel quàm homines opinantur. Cicero ad Brutum suum sic exorsus est: Cùm è Cilicia decedens Rhodum uenissem, ibiq; de Quinti Hortẽsij morte esset allatum, maiorem opinione hominum cepi dolorẽ. pro eo quod est, maiorem, quàm ille, quem in me homines opinãtur. Nec illud ab hoc multùm recedit, quum dicimus, Nihil isto homine

Declam. 13.

Cap. 2.

De clar. Orat. in princ.

mine peius: nihil tuo patre abiectius: nihil hoc uino insuauius: pro eo quod est, nullus homine isto peior: nemo patre tuo abiectior: nullum uinum hoc insuauius. Rursus in laude, nihil isto homine melius: nihil patre tuo generosius: nihil matre tua sanctius: nihil uxore tua uerecundius: nihil hoc uino suauius. Dictum est de omnibus rebus, non tantum de singulis. Interdum etiã ubi nihil plus comprehenditur in uniuerso, quàm in parte: ut, nihil est te literatius: nihil est illo prudẽtius: nihil est isto humanius: nihil plus significatur hoc modo, quàm si dicas, nemo te literatior: nemo illo prudẽtior: nemo isto humanior: quoniã literatura, prudentia, humanitas q; non nisi in homines cadit. Quid ergo in neutro genere potius, quàm masculino, & fœmi nino prolatũ est? nẽpe, quia nescio quid plenius, & suauius in neutro genere est. Ideoq; tali sermone delectati autores sunt, ut ipsorum crebra exempla documẽto esse possunt, quæ inquirentibus notiora erunt, quàm ut à me huc afferri debeant.

De Compositis à Somnus. CAP. XX.

Aa.7. A Somnus composita quædam sunt secundæ semper declinationis, quædam tertiæ. Secundæ, Cicero in Verrem: Hic etiam quum semisomnus stuperet. Et Cælius in Antoniũ: Ipsum nanq; offendunt semisomno sopore profligatum. Et Sallustius in Iugurth. Signo dato castra hostium inuadunt, semisomnos partim, alios arma sumentes fugant. Insomnem, & exsomnem draconem sæpe legimus, & ferè hanc differentiam seruatam inuenimus. Hæc admonui, ut in his nominibus, quæ ancipitem in compositione declinationem sortita sunt, tamen sciamus usum frequentiorem imitandum. Seneca autem de breuitate uitæ ait: Quàm multi hesterna crapula semisomnes, & graues.

De Nominibus in osus. CAP. XXI.

NOmina quæ exeunt in osus, partim à nomine descendunt, partim à uerbo, partim ab utroq;. Et ea quidem quæ descendunt à nomine, habitionem, siue uehementiam, copiam ue

signifi

significant, & affectionem: ut Animosus, Ingeniosus, Lacertosus, Neruosus, Saxosus, Aquosus. Hæc copiam, siue uehemētiā, habitionemq; significant, quòd habent in se uehementiā, ac copiam aquæ, saxorum, neruorum, lacertorū, ingenij, animi. Vinosus, Mulierosus, Libidinosus, Seditiosus, Factiosus, qui affectus est ad hæc, & amat uinum, mulieres, libidinē, seditiones, factiones. Rursus ea, quæ à uerbo sunt, partim actionē significant, partim paßionem, partim utrūq;: Studiosus, Fastidiosus, Stomachosus, Iniuriosus, Cōtumeliosus, Curiosus, semper actiuè ab autoribus accipi solēt. Otiosum est in re aperta inculcare exempla, quæ uulgò sunt plurima. Hæc enim accipiuntur pro his, qui operam dant studio, qui fastidiunt, qui stomachantur, qui iniuriam, contumeliamq; faciūt, qui nimis curant: nisi uelimus hæc à nominibus uenire, non à uerbis: ut Fraudulosus, qui fraudem facit: quod à fraudula diminutiuo uidetur uenire potiùs, quàm à fraude: quemadmodum Meticulosus, qui timidus est, à meticulo magis, quàm à metu: & Somniculosus magis à somniculo, quàm à somno: et Siticulosus magis à siticula, quàm à siti uenit. Tenebricosus quoq; reperitur, & tenebrosus: licet quædam ab usu, regulaq; recedant, ut montuosus potius quàm montosus, saltuosus quàm saltosus, tortuosus quàm tortosus. Veruntamen quæ sunt quartæ declinationis assumūt u, ut uultuosus, actuosus, fructuosus. Ideoq; illud in Psalmo: Oues eorū fœtosæ. legendum est fœtuosæ, à fœtus: sicut ediuerso pleriq; scribunt monstruosum pro monstroso. Luca. Monstrosiq; hominum partus. Nec modò in osus faciūt nomina quartæ declinationis, uerùm etiā in arius: ut saltuarius, actuarius, fructuarius: quum nomina secundæ declinationis carcant u: ut, asinarius, caprarius. Odiosus, & inuidiosus paßiuè: ille enim significatur qui odio habetur, & cui inuidetur: nō is qui odit, & qui inuidet. Hæc paßionem significant, utiq; quum à uerbo ueniūt, secus quum à nomine. Nam odium molestiam quoq; antiqui-

143.

Lib. 1.

In Phor. utrũque: primũ act. 5. sce. 5. alterũ act. 5. sce. 2. Epist. 2. lib. 4. tus significabat. Terent. Nunquam tuo odio me uinces. Et iterum: Si porrò esse odiosi pergitis. id est, molesti. Cicero ad Att. Sed quum horas treis fere dixisset, odio, & strepitu senatus coactus est aliquando perorare. Et in Catone Maiore: In infirmo

Lib. 3. corpore odiosa est omnis offensio. Et de Oratore: Verùm si placet (quoniam hæc satis spero uobis quidem certè maioribus molesta, & putida uideri) ad reliqua aliquantò odiosiora pergamus. Odiosiora dixit, quasi molestiora. Inuidia autem præter illam significationem notam, est uel dicto, uel facto in alterum maleuolentiæ conciliatio: ut si quis referat, ostendat ue calamitates suas, ut autori calamitatum odium cæterorum concitet. Et hoc uocatur inuidiam facere: uel uocare, uel adducere in inuidiam: inde Inuidiosa res, quæ atrocitatem facti augens, inuisum illud, uel illius autorem facit. Et inuidia quasi atrocitas, uel detractio: in quam significationem accipio illum uersum:

In Cato. distichis. Inuidiam nimio cultu uitare memento.

Nam latentem inuidiam, quia non deprehendo, uitare nequeo: sed eam, quæ extrinsecus significatur uel uoce, uel gestu, cum populus indignè ferre se indicat in aliquo nimium, & insolentẽ corporis cultum. Ideoq; subiungitur: Quæ si non lædit, tamen hanc sufferre molestum est. hanc scilicet uel uoce, uel gestu, uel

In Andr. act. 1. sce. 1. utroq; modo detractionem. Quale illud quoq; Terentianũ: Ita ut facilimè sine inuidia laudem inuenias, & amicos pares. Et

In Iugurt. illud Sallustij, licet è Demosthene sit sumptum: Inuidiã gloria superasti. Formidolosus, Laboriosus, Operosus, pariter actiuè,

In Eunuch. act. 4. sce. 6. paßiueq; accipiũtur. Terent. Egón' formidolosus? id est, ego'ne

In Catil. qui timeam? Sallustius: Regibus boni, quàm mali suspectiores sunt, semperq; his aliena uirtus formidolosa est. id est, quæ formidatur. Cicero: Videtis ut senectus nõ modò lãguida non sit,

In Cat. Maio. uerùm etiã operosa. id est, Quæ agit, & rebus agendis operam dat. Idem pro Cælio: uos laboriosos existimet, quibus otiosi-

Lib. 1. Meta. ne in communi quidem otio liceat esse. Ouidius, -Moles operosa

rosa laboret. quæ ab aliquo operata est, non quæ aliquid facit: uel, uehemētis operis, & multarum operarū. Ita res laboriosa, uel quòd in ea laborem capiamus necesse est: uel, quòd plena laboris est. Voluptuosus quoq;, & religiosus, licet à uerbis non ueniant, tamen istis similia sunt, ut affectionem significent, & habitionem, siue plenitudinem, simulq; actiuè accipiantur, & passiuè. Voluptuosus homo, qui perquàm amat uoluptatē. Res uoluptuosa, quæ in se habet uoluptatem: uel, quæ plena est uoluptatis, & qua homo delectatur. Ille recipit, hæc recipitur. Religiosus homo, qui amat religionem. Sepulchra, & monumenta religiosa sunt, id est, habent in se religionem. Ille adorat, hæc adorantur. Præterea Gloriosus, Famosus, Imperiosus, nonnihil & ipsa à cæteris differūt. Nam licet legamus gloriosam uictoriam, id est, plenam gloriæ: & apud Iuuenalem satyr. VIII.

Famosos equitum cum dictatore magistros:
& imperiosos populos: hoc est, latum imperium possidentes: tamen dicimus ita gloriosum hominem, affectatorem gloriæ, ut uinosum cupidum uini, & mulierosum nimis appetentem mulierēs: qualis miles gloriosus apud Plautum, & Terentium: & Famosum pro infami, & turpi: ut famosa mulier, quæ noscitur impudica esse. Et imperiosus, ostentator imperij in exercenda sæuitia: qualis Torquatus apud Liuium, qui filium securi ob imperium cōtemptum occidit: unde imperiosus appellatus est. Verùm imperiosus, & gloriosus, quando honestæ significantiæ sunt, pro gloriam, imperiumq; habente, habitionem, plenitudinemq; significant: quando inhonestæ, affectionem, ut dixi. Similiter Quæstuosus, & Sumptuosus ab affectione magis, quàm ab habitione, siue plenitudine ueniunt. Quæstuosus, est homo auidior quæstus, & lucri, undiq; luccella quæritans. Sumptuosus, qui auidior est sumptus, quàm quæstus, & immoderatum sumptum facit: id est, immoderatas impensas. Quæ duo magis possunt accipi actiuè, quàm passiuè, magisq; ad homines

Famosos equitū, &c. Beroaldus, quem alij multi impensè docti secuti sunt, inter quos & Bud. in annot. in pand. famosos legit: ut apud Cicer. in Piso. famosas imagines, pro antiquissimi generis stēmate. Li. 8. 1. decad.

pertinet: ut homo quæsuosus, homo sumptuosus. Luctuosus uerò magis ad rē: ut res luctuosa, hoc est, plena luctu. Nescio an liceat de homine misero, & afflicto dicere, homo luctuosus, sicut fortuna huius luctuosa. Ab industria autem non habemus industriosus, sed industrius. Nec à uirtute uirtuosus more Græcorū, qui ἀπὸ τῆς ἀρετῆς non deriuant ἀρετῶς, licet habeāt ἀρετὴς, sed pro illo dicunt tum ἀγαθὸς, id est, bonus; tum σπουδαῖος, id est, studiosus, Aristotele quoq; & alijs quibusdam testantibus. Quod Cicero ad Herennium imitatus est, dicēs: Idcoq; bonis uiris, id est, studiosis amicus erat. Morosus à more uenit, non à mora. Primam enim habet longam, ut mos moris, significatq; eum, qui nimis exactè, nimisq; ad unguem fieri omnia postulat, ut aliquando ob id indignetur, ac irascatur. Ut Suetonius de Cæsare: Circa corporis curam morosior, ut non solùm tonderetur diligenter, sed etiam uelleretur. Idem de Tiberio: Sed affectatione, & morositate obscurabat stylum. Cicero de Senectute: At sunt morosi, & anxij, & iracundi, & difficiles senes. Et idem secundo de Oratore: Me quidem hercle illa ualde mouent stomachosa, & quasi submorosa ridicula: non cùm à moroso dicuntur: tum enim non sal, sed natura ridetur. Suetonius accipit pro cupido nimis exactæ diligentiæ. Cicero uerò adiungit impatientiam, & iracundiam. In significato tamen illo superiore posuit in Oratore: Vsqueadeo morosi sumus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes. Deniq; sic dicitur Morosus à nimia diligentia, & seueritate, ut Curiosus à nimia cura, quoties plus diligentiæ, quàm oporteat, impendimus rebus uel nostris, uel alienis: Nostris, quum minutißima quæq; disquirimus, & nullius frugis: Alienis, quum de rebus cæterorum occultioribus non satis cum pudore perscrutamur aut interrogamus. Sed non tam à cura Curiosus uidetur descendere, quàm à curia, cuius compositum est magis in usu incuria: id est, negligentia, tametsi curia à cura dicatur. Atq; ut Curiosus à peruersa cura uocatur,

Cap. 45.

Cap. 70.

De Orator. ad Brutum.

ita

ita Cerebrosus à cerebro peruerso. Vnde Horatius:

Donec cerebrosus prosilit unus.— id est, insanus, & cerebri peruersi. Pannosus & ipsum aliquid differentiæ habet: is enim dicitur pannosus, qui crasso panno, ac uili opertus est. Nec hoc nisi de paupere dicitur: quæ exempla sunt plurima. Lib. 1. Serm. Saty. 5.

De uerbis Inchoatiuis, falsò sic dictis. CAP. XXII.

GRammatici autores uno ore uniuersi, qui de hac re scriptũ aliquid reliquerũt, aiunt illa uerba in sco, ut calesco, frigesco, significare inchoationem, ideoq; inchoatiua: illa in so, ut uiso, desiderium, ideoq; desideratiua: illa in rio, ut esurio, meditationem, ideoq; meditatiua appellari solẽt: in quibus omnibus ab omnibus dissentio. Sed Prisciano eruditorum nuperrimo potissimum respondebo, qui (ut ordinẽ sequar) inquit in illo Vergil. uersu, —Aegrescitq; medẽdo: significari inchoationẽ. Qualem medicum uoluit esse Priscianus, quo curante quis incipiat ægrotare? Quanquam quo modo curari quis antè possit, quàm ægrotus sit? Necesse est ergo, ut antè ægrotare cœperit: & quũ dicitur ægrescere, ut intelligatur inter medendũ ægriorẽ fieri. Et hoc de Turno Vergilius intelligit: cuius augebatur ægritudo ad Latini salubria consilia. Sicut de Didone prius dixerat: Prisc. lib. 8. Aeneid. 12.

Expleri mentem nequit, ardescitq; tuendo. Aeneid. 1.

Quid igitur attinet exempla repetere, quum nunquam in sensu inchoationis reperiantur? An illud apud Quintil. hoc significat? Tenuit consuetudo, quæ quotidie magis inualescit. Aut illud Cic. Quantò plura ille miscebat, tantò hic magis in dies conualescebat. Et illud Ecclesiasticum: Qui sordet, sordescat adhuc. Quo modo potest quid quotidie incipere ualidum fieri, & quidẽ magis, quod dicitur respectu præcedentis? at inchoationem nihil præcedit. Aut quo modo quod sordet, potest incipere sordere? & sordescere adhuc, id est, magis? quid magis? certè quàm anteà inceperat. Sed quid ibi disputamus, quum dicatur, qui iam sordet, sordescat adhuc? quasi sordidior fiat, nõ Quintil. lib. 2. ab initio. Pro Milone.

autem sordere incipiat, quia iam sordet. Ideoq; Græcè & hoc, & cætera huiusmodi uerba per uerba passiua explicantur: & illud Græcè sordescat, nihil aliud est, quàm sordidetur. Plaut. in Captiui duo: Ego qui tuo mœrore maceror, macesco, consenesco, & tabesco miser. Pro eodem penè accipit maceror, & macesco: nisi quòd maceror ad animum magis pertinet, quasi affligor: macesco magis ad corpus. Videtur autem ratio dici uelle potius macresco, ut nigresco, pigresco, ægresco: sed etiã dici potest macesco, ut acesco. Crebresco tamen potius dixerim, quàm crebesco. Verum ad rem. Ediuerso Vergilius:

Georg. 1. —Maria incipiunt agitata tumescere.— Et iterum:
Aeneid. 7. Fluctus ubi primo cœpit cum albescere uento. Et iterum:
Georg. 3. Sin in processu cœpit crudescere morbus.

Vbi quid opus erat dicere, quòd incipiant res tumescere, albescere, crudescere? quum satis, imò magis propriũ fuisset dicere, quòd tumescebant, albescebãt, crudescebãt: id est, quòd incipiebant, siue inchoabant tumere, albere, siue crudere. Quid ergo significant uerba inchoatiua? Nempe (ut breuiter finiã) quod uerba cõposita à fio, calefio, frigefio, sordefio, inualefio, ægrefio, & ardefio: quæ ideo in usu non sunt, quia superuacuũ esset, duas nos uoces habere idem significantes, nec nisi ubi alterum deficit, alterius præsidio utimur. Calescẽs, pro calefiẽs utimur: & patescens, pro patefiens: quanquam utrũq; reperiatur, patesco, & patefio: quoniam ne in simplici quidem suo reperitur fiẽs, nec quod ab hoc formaretur fiẽdus. Dicemus itaq; calescẽs, & calefaciẽdus. Nec desunt qui fiens utantur, sed in eo, de quo loquor significato: ut in Psalmo XXI. Et factum est cor meũ, tanquam cera liquefiens in medio uentris mei. Quum in alia translatione dicatur liquescens. Ex quo liquet eiusdem utrũq; esse significationis. Idiomate quoq; Italico, atq; Hispano (quod ex Italico oriundum est) adstipulante, apud quod penè Latina uoce hæc uerba pronuntiantur, & certè in hunc, quem ego dico,

co, sensum: quale est hoc, ogni di magrisco: hoc est, omni die macresco: per quod, incrementũ assiduum, atq; cõtinuum declaratur, non inchoatio. Quòd si quid inter huiusmodi uerba in sco, & in fio, intererit, hoc esse arbitror, quòd hæc in sco passionẽ in se habent, illa uerò extrinsecus allatam. Vt in Aegypto Cæsar quum hostes fugeret, elata læua natabat, ne libelli, quos tenebat, madefierent: melius, quàm madescerent. Et quum fores aperiuntur, melius patefiunt dicitur, quàm patescunt. At quum quis in balneo sudore irrigatur, & fores sua sponte aperiũtur, magis ille madescit, quàm madefit: & hæ magis patescunt, quàm patefiunt. Inchoatiuorum autem dicuntur præterita eadem esse, quæ primitiuorum: tamen paucissimis curæ est dignoscere, quando à primitiuis sunt, quando ue ab inchoatiuis, quorum multùm differt significatio, licet crebrior sit illa inchoatiuorum: ut, pinguit, macruit, frixit, caluit: idem est quod pinguis factus est, non autem pinguis fuit: macer factus est, & frigidus, & calidus factus, non autem macer, frigidus, & calidus fuit. Nam pinguet, idem est quod pinguis est: macret, friget, calet, idem quod macer est, frigidus est, calidus est: quorum præterita sunt pinguit, macruit, frixit, caluit: uix unquam in hoc significato, pinguis, macer, frigidus, calidus fuit: sed in illo, pinguis, macer, frigidus, calidus factus est, ut etiam in hoc apertius patebit exemplo: Tam citò macruisti? tam serò pinguisti? non id significo, quòd tam citò macer, aut tam serò pinguis fuisti, quasi nunc talis non sis, sed quòd pinguis, aut macer factus es, atq; etiam talis es, siue tunc eras, si de alio tẽpore loquimur. Quæ præterita quia à primitiuis nõ ueniũt (ut significatio indicat) necesse est ueniant à deriuatiuis in sco. Vnde probatur etiã inchoatiua non significare inchoationem. Quare Seruius uidcrit, qui his uerbis præteritũ non tribuit, quorũ frequentius est, quàm suorũ primitiuorũ. Nam quod ait, quia inchoatiua sunt, ideo carere præteritis, cassa ratio est, quũ hoc uerbum inchoo

Sueto. In Cæs. cap. 64.

Seruius In Donatum.

etiam

etiã præteritũ habeat. Verùm hæc uerba nec inchoatiua sunt, & præteritũ habẽt. Illud trãsco, quòd multa sunt, quæ pro suis primitiuis accipiũtur: cõticesco, adhæresco, delitesco, concupisco, labasco, obdormisco, cõtremisco, expauesco, & his similia. De uerbis Desideratiuis male sic uocatis. CAP. XXIII.

Prisc. lib. 8. NAm quæ idem autor desideratiua appellauit, ipsius quoq; exemplo ostenduntur nequaquam esse desideratiuæ significantiæ. Hoc enim exemplum ille affert. Vergilius in VIII.

Nam memini Hesionæ uisentem regna sororis

Laomedontiaden Priamum. – Visentẽ dixit, pro cupientẽ uidere, quod Græci dicunt ὀψόμενα. Idem, & in eodem exemplo Seruius dixerat. Simile est, ait Priscianus, facio facesso, capio capesso, lacero lacesso, arceo arcesso, accio accerso: quæ possumus non incongruè desideratiua nominare. Sed quæro à Prisciano, cur magis Priamus cupiebat uidere sororẽ, dum iter faciebat, quàm quum erat in Troia? aut cur magis Priamus, quàm cæteri? aut cur solus? Postremò quis nouit uoluntatẽ eius? quid agat, uideo: quid uelit, nõ uideo. Quid ergo significat uisere? Nimirùm id quod agit Priamus, ire ad uidendum sororẽ: quod frequentatiuum ipsius declarat, uisito. Itaq; actum corporis hæc significant uerba, non affectũ mentis. Viso, uado ad uidendum, non autem cupio uidere. Cicero ad Atticum: Cupio equidem, & iampridem cupio Alexandriã, reliquamq; Aegyptum uisere. id est (ut ego sentio) ire ad uidẽdum. Aliter dicendum erat, uiso equidẽ, & iampridem uiso. Quo certè modo ne Priscianus quidem ipse loqui auderet. Vsurpamus tamen hæc uerba (quemadmodum de superioribus testatus sum) pro eorũ primitiuis: ut, missi sunt legati uisendi causa. id est, uidendi. Quod certè ita exponi non potest, causa uidere cupiẽdi. Tolerabiliorq;, nostra sententia, expositio foret, causa ut eant ad uidendum. Similiter facesso, eo ad faciendum, uel facio. Vergilius:

Epist. 5. lib. 1.

Georg. 4. Haud mora, continuò matris præcepta facessit.

Frequent

Frequentius tamen accipitur pro eo ad recedendum, uel recedo. Vt Liuius libro primo: Facesse hinc Tarquinios, aut Corinthum. Capesso, eo ad capiendum, uel capio. Lacesso, eo ad lacerandũ, uel lacero prouocando. Accerso, uel arcesso, utrũq; pro eo ad uocandũ, uel uoco. Terent. in Andr. Obstetricẽ accerso. Quidã etiã in quarta coniugatione utuntur, ut ibi: Mitte in Ioppen, & accersi Simonẽ quendã, qui cognominatur Petrus. Act. 1. sce. 5. Act. 10.

De uerbis Meditatiuis, non ritè sic uocatis.

CAP. XXIIII.

COmmodius autem desideratiua, atq; optatiua uocarentur ea, quæ nominantur meditatiua in rio, parturio, esurio. Cicero: Vtinam aliquãdo dolor populi Romani pariat, quod iam diu parturit. Et Liuius: Et quod diu parturit animus uester, aliquando pariat. Affectum significauit, non cogitationem, aut actum corporis, qui per hoc uerbum meditor indicatur. Vnde meditatio armorum, meditatio declamandi, meditatio gladiatorum, id est, exercitatio. Esurio, cupio edere. Quintilianus: Pater filios esurit. Valerius Martialis undecimo epigrammatum: Philip. 1. circa finem. Lib. 1. Dec. 3. Decl. 12. circa finem.

In omnibus Vacerra quòd conclauibus
Consumit horas, & die toto sedet:
Cœnaturit Vacerra, non cacaturit. Epigr. 78.

Id est, cœnare cupit, non cacare. Vel dicamus hæc accipi pro primitiuis. Scaturio magis pro suo primitiuo scatet ponitur, quod est non solùm aquarum, sed herbarum, cæterorumq; sua sponte ubertim nascentium. Quòd si uolumus sua quibusq; apta tribuere uocabula, nec à consuetis recedere, ea quæ sunt in sco, appellemus meditatiua, id est, exercitatiua (Qui enim calescit, siue calefit, quasi meditatur: id est, ut caleat exercetur. Terent. Nunc uide utrum uis argentum accipere, an causam meditari tuam) ea in so inchoatiua, hæc in rio desideratiua. Atq; hanc opinor fuisse ueram, & germanam uerborum significationem, quam antiquitus impositum posteritas depranauit. In Adelph. act. 2. sce. 1.

Vbi

Vbi Infinitiuo, ubi Gerundio potius utendum sit. CAP. XXV.

QVædam orationes infinitiuum magis postulant, quædã gerundium, quædam utrunq;. Adiectiua magis infinitiuum, siue actiuum, siue paßiuum. Substantiua gerũdium genitiui duntaxat casus. Nam de accusatiuo mox dicã. Tu es dignus habere opes, tu es dignus honorari, tu es lætus me bene ualere, tu es lætus me honorari. Rursus, tempus est gaudendi, locus est expostulandi, commoditas est alloquendi. Participia autem, & multa adiectiua à uerbis deriuata utranq; formam sibi uendicant: sed participia iũcta infinitiuis, dicũtur seruare uim participiorum, iuncta gerundio uim nominum. Timens nauigare, & nauigãdi: cupiens discere, & discẽdi: doctus, peritus, promptus, cõsuetus cantare, & cantandi. Timidus, cupidus, auidus nauigare, & nauigandi. Nam illud admonitione nõ indiget, optima res est agricolare, rectè dici: optima res est agricolandi, dici non rectè: quia illud resoluitur, Agricolare est optima res: hoc resolui sic non potest, agricolandi est res optima: nisi fortè durè, & asperè sic: Ipsa enim res agricolãdi est optima. Quare illum non probauerim, qui dixit: non est mihi opus respondendi: quum esset dicendũ respondere, ut sit suppositum, me respondere, opus uerò appositum. Item, Habeo à patre mandatũ conueniendi te, Latinè dicitur. Mandatũ est mihi à patre conueniendi te, Latinè non dicitur: quia mãdatum hic uerbum est, unde non potest regi huiusmodi gerundiũ: illic nomen substantiuum, unde regitur gerundij genitiuus: nisi in utraq; oratione expositione utaris. In prima quidem, ut sic intelligas, Habeo à patre mandatum conuenire te: scilicet hoc ipsum conuenire te. In secunda uerò ut mandatum sit nomen, non uerbum, aut participium: quasi mandatum adest mihi à patre. Ad quam tergiuersationem confugere non poterit quispiam in talibus exemplis: Habeo in tabulis publicis à patre mandatum conueniendi te.

di te. Hic non poteris dicere, conuenire te. Item, Est mihi iniunctum, ac mandatum conuenire te. ubi dicere non poteris, conueniendi te. Cicero tamen ad uxorem nouo quodam modo locutus est: Quum in animo haberem nauigãdi. pro eo, quod est nauigare. Vt libro primo de Diuinatione: Haberetq; in animo nauem conscendere. Itaq; subintelligitur propositum, siue uoluntas. Sicut in illo fit apud eundem: Quum illius diei mihi uenit in mentem. Et alibi: Non minus ei uenit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ. Vbi quidam uolunt accipi genitiuum pro nominatiuo. Mihi potius placet subintelligi conditio, status, qualitas illius dici, tuæ potestatis, tuæ æquitatis, aut aliquid simile. Ita hic propositum, siue uoluntatem: ut sit, quum haberem in animo propositum nauigandi. Venio nunc ad accusatiuum gerundij. Dicimus itaq;, induxi te ad nauigandum, non autem nauigare: nisi more Græcorum, qui quum careant gerundio, funguntur infinitiuo cum articulo, raro sine eo: licet nunc quidam frequentissimè utantur: ut, Non ueni solucre legem, sed adimplere. Pleriq; eruditorum dixissent, non ueni ad soluendam legem, sed ad implendam: quos & ipse nũc imitor, imitandos q; omnibus arbitror. Quam enim causam habes, ut alienam linguam sectteris, relinquas tuam? Quanquàm ne illam quidem sequaris, quum careas articulis quibus Græci utuntur. Et quod illi habent ὅτι, tu malis dicere, quia, aut quoniam, quàm quòd: ut in eodem, Putatis quia ueni soluere legem, quum esset dicendum, quòd. Sed ad rem: Vocaui te ad currẽdum, non currere: sto ad prædandum, non prædari: sedeo ad audiendum, non audire: uado ad uenandum, non uenari. Rursus, iussi te arare, nõ ad arandum: cogito insidiari, non ad insidiandum: timeo ædificare, non ad ædificandum. Quædam uerba, & adiectiua cum utroq; conueniunt: hortor te studere, & ad studẽdum: flagitor respondere, & ad respondendum: paratus sum scribere, & ad scribendum: ego aptus sum pugnare, & ad pugnandum: ille est

Pro Quintio.

Matth. 5.

idoneus

idoneus militare, & ad militandum: quæ omnia rara sunt. pleraq; potius huiusmodi accusatiuum postulant, ut bonus, utilis, commodus, malus, inutilis, incommodus ad militandum.

De differentia infinitiuorum Esse & Fore, & compositorum. CAP. XXVI.

FOre uocem quidem habet infinitiui ut esse, significationem ucrò participij, quod est futurum, unà cum infinitiuo esse. Idem est enim fore, quod futurum esse, non tantùm esse: licet forem fores foret, idem sit, quod essem esses esset. Quare cũ nomine iungi debet fore, nõ cum participio, ne duo participia simul confundamus. Spero te amatorem, uel amicum fore: non autem amaturum fore, sed tantùm amaturum: ne uidearis hoc dicere, te futurum amaturum, quod ratio non patitur, quum futurũ superuacuum sit. Idem de participio paßiui futuri, timeo te uerberandum fore: satis erat uerberãdum, uel adiuncto infinitiuo, uerberandum esse. Participia autem præsentis tẽporis, & præteriti uidentur minus communionis habere cum fore, quod ad futurũ spectat, quàm participia futuri temporis: tamen plus habent communionis. Ibi enim ideo non conuenit, quia superuacua significatio est, quod hic non fit: eò quòd sæpe cũ istis coniunctum illud fore reperimus, sed ita transeunt in nomẽ, alioqui non congruãt diuersorum temporum eodẽ in loco participia: ut, spero te sapientem fore: credo me amantem tui fore. non te. Seruant enim naturam nominis, nõ participij. Opinor te acceptum illis fore. nõ ab illis. Cic. Sperare uideor Scipionis amicitiã, & Lælij notã posteritati fore. nõ dixit à posteritate. Quòd siquando reperiatur retinere naturam uerbi, quid mirũ? quum etiam nomen ne sit, an participium dubitari poßit, & putari potius nomen: ut, ego sum dilectus ab omnibus: &, ego ero dilectus ab omnibus. Non enim hoc est participiũ præsentis temporis, aut futuri, nec tempus perfectum indicatiui, nec futurum subiunctiui, tamen cum præsenti iungitur, & futuro. propter

De Amic.

quod

quod debet potius nomen uideri: sicut & participium futuri passiuum in nomen conuertitur, tunc q; recipit fore: ut, spero hunc puerum admirãdum uirum fore: id est, admirabilem. Composita autem à fore nullam controuersiam habent, quia ferè nuda ponuntur sine nomine, & participio. Affore, ut Vergilius: Aeneid. 9.

Affore cernetis. – Statius tamen libro primo Thebaidos uidetur accipere pro significatione præsentis:

– Sensit manifesto numine ductos
Affore, quos nexis ambagibus augur Apollo,
Portendi generos uultu fallente ferarum, Ediderat. –

Defore, ut Marcus Tullius contra Rullum: Verùm arbitrantur non defore, qui illam restituerent. Abfore, quod minus in usu est: unde dicuntur abfuturi. Confore, & Profore apud Comicos: Profore, ut Horatius:

Quæ nocuere, sequar: fugiam, quæ profore credam. Epist. 8. lib. 1.

Id est, profutura esse.

De Gerundijs. CAP. XXVII.

GErundia licet à participijs differant, tamen propriè inter participia numerari possunt (sicut supina inter uerba) meritoq; participialia uocata sunt. Nam & casus, & genera in utroq; numero habent, ex quo uerba non sunt, sed participia, siue participialia. Regũt præterea casum more uerborum, participiorumq; ex quo nomina non sunt. Post se inquam regunt, non ante se. Nam eiusmodi locutio, qualis est: In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati: in audita est, Græca figura decipiente (ut in alijs multis) interpretem. Psa. 125.
Græci enim hoc loco infinitiuum habent, quod uult ante se accusatiuum. Quod multis modis transferri poterat, uel sic: Dum conuerteret dominus captiuitatem Sion. Vel sic: Conuertente domino captiuitatem Sion. & alijs (ut dixi) multis modis. Quidam imperiti aiunt, casum pro casu poni, quasi Latinè diceretur, si esset dominum: quale est illud, In deficiendo ex me spiri- Psal. 141.

Psal. 101. tum meum. Et alibi: In conueniendo populos in unũ, & reges, ut seruiant domino. quum (ut ostendi) gerundium non habeat ante se casum. Sed ad propositum. Differunt gerundia à participijs, quòd ipsa significant rei administrationem sine tempore: illa uerò tempus sine rei administratione. Vt, tenet me occupatio iuris dicũdi: gerundiũ est, nec tempus significo futurum, sed rei administrationem, hoc est, in iure dicũdo. Rursus, tenet me cura dotis numerãdæ, id est, quæ numerãda est: participium est, futuri significatiuum, sine administratione rei. Nescio an dicendum sit gerũdium esse participium præsentis temporis more Græcorũ: cuius rei hoc argumentum est, quòd idem est In legẽdo, & In ipso legere, quod Græci melius ἐν τῷ ἀναγινώσκειν: & in libris legendis, idem est, quod quum libri leguntur: penè eodem modo, quo de futuro in legendis libris, uidelicet qui legendi sunt. Nolunt autem Grammatici gerundium rectum habere casum, sed quatuor tantũ obliquos: fortasse & casu recto nõ caret apud Lucretium, atq; Vergilium: — Voluenda dies en attulit ultro. Voluenda, nõ tempus futurũ intelligit, sed rei administrationem, dies uidelicet quæ uoluitur, non quæ uoluẽda est, aut quæ uoluetur. Vnde indicatur gerundium esse participium præsentis tẽporis. Iusiurandũ enim potest uideri eiusdem casus, atq; etiam uocatiui. Sed de quatuor nũc obliquis disseramus, quo in loco breuissimè stultorum quorundam opinionẽ reprehendamus: qui aiunt rectè dici, causa essendi rex, essendi regis, essendi regem, quum nusquam essendi reperiatur: & si reperiretur, nõ regeret casum, sicut manẽdi, uiuẽdi, existendi. Et de genitiuo iam exemplũ subiecimus: occupatio iuris dicundi. De datiuo tale est, Da operam rebus agẽdis. De accusatiuo, ut, Ad accusandos homines duci præmio, proximũ latrocinio est. De ablatiuo, Tu delectaris criminibus inferẽdis. Cum accusatiuo ferè semper iũgimus præpositionẽ, præter quædam pauca, quæ sunt: Loco, Conduco, Mando, Curo, Habeo, pro dẽbeo: & siqua

Valla de gerũdijs loquẽs, gerundia à gerundiuis non distinguit.

Aeneid. 7.

siqua sunt alia. Vt faciendã sepulturam locarẽt: id est, alteri darent faciendã: uel, ipsi locarent se ad faciendum: utrunq; enim significat: nec participium est, sed gerundium illud faciendam: quod exẽplum sumptũ est ex Sulpitio. Cicero de Diuinatione libro secũdo: Magis numine deorũ id factum est, quàm casu, ut arbitraris: & redẽptorum, qui columnã illã de Cotta, & Torquato conduxerant faciendã. quasi locarant, & conduxerãt ad faciẽdum. Suetonius autem in uita Cæsaris: Gladiatores, inquit, notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarẽt, ui rapiẽdos, reseruandosq; mãdabat. Curauit iaciẽdos lapides, sæpe legimus: sed ita ferè, ut alius curet, alius iaciat: ut Cicero VII. Verrinarum: Recenti negotio ad te literas misit, mittẽdasq; curauit. Interdũ idem qui curat, & qui agit: ut Plinius posterior, Petis ut libellos meos, quos studiosissimè cõparasti, recognoscẽdos, emẽdandosq; curem. Et iterum: Continendos cauea, nidoue curabis. Quintil. in Mathematico: Positus in ea conditione tristissimæ sortis, ut nec morte dignus sim, nisi me parricidam putetis: nec præmio, nisi innocẽtẽ: adeoq; ludibrijs miseræ sum diuersitatis implicitus, ut impetrandũ à uobis habeam odij mei fauorẽ. Plinius idem ad Saturninũ: Præsertim quum enitendũ haberemus, ut quod parẽtibus datur, & orbis probaretur. Suetonius in uita Cæsaris: Vt cõsolãdos eos magis imperator, quàm puniẽdos habuerit. Hunc modum loquendi apud Ciceronem reperisse nõ memini me. In his exemplis, ubiq; gerundiũ est. Illa autẽ participia in nomen transeuntia; putaui ad te scribẽdum, existimaui hanc rem tractandam, censui tibi illud significandum: id est, dignum scribi, tractari, significari: quæ omnino idem ualent, quod scripsi, tractaui, significaui: sed non sine deliberatione tamen, nec inconsultò. Dicebant autem antiquiores rogatum te uelim, oratos uos uelim, pro eo, quod est rogo, uel oro: sicut posteriores (quorum est Quintil.) dicebant: Venio petiturus, uenio oraturus: pro eo, quod est uenio petitum, & uenio ora-

Epi. 12. lib. 4. fa. epist. Cic.

Cap. 26.

Epi. 26. lib. 4.

Epi. 26. lib. 9.

Declam. 4.

Epist. 8. lib. 1.

Cap. 62.

tum. Sed hoc ad ſupini magis rationem pertinet. Illud autem, quod Seruius ait gerũdium eſſe, participium eſt potius, aut nomen, quum inquit: Similiter etiam accuſatiuo, caſu utimur, quũ uolumus, abſolutam facere eloquutionem, & per gerũdij modũ aliquid dicere: ut, petendum mihi eſt equum, codicem, uinum. Hinc Verg. –Pacem Troiano ab rege petendum. Nam ſi dixeris, petendus eſt codex, iam non per gerundij modum, ſed participialiter loqueris. Hoc non aliter participium eſt, ſeu nomen, quàm illud, petendum eſt mihi iumentũ, præſertim quòd gerundia non regũt paſſiuè, ſed actiuè, & nominatiuis carere creduntur, & accuſatiuis præpoſitionem anteponi uolunt, ſicut antè oſtendi. Vt accuſatiuus, ita & ablatiuus amat ſecum præpoſitionem: Vt, In defendendo maior labor eſt, quàm in accuſando. Indagemus (ſi poſſumus) cũ quot præpoſitionibus accuſatiuus gerundij iungitur, cum quot item ablatiuus. Accuſatiuus iungitur frequenter cum ad, rarò tamen cum in. Item frequẽter cum ob, propter, & inter, rarò cum ante: ut uado ad capiendũ hoſtem, ego ueni ob te, uel propter te redimendum. Inter nauigandum, pro in nauigando ſæpe legimus. Verg. –Et inter agẽdum Occurſare capro, cornu ferit ille, caueto. Idem: –Nanq; ante domandum Ingentes tollent animos. Totidem ferè præpoſitiones ablatiuo gerundij ſeruiunt. In, frequenter, cæteræ rarius: de, ex, uel è, à, uel ab, & cum. IN, ut in nauigando. DE, ut de edendo, de migrãdo, de agendo. Quintil. Sed quia latius fuſus eſt hic locus, miſtuſq; cum elocutione, tractabitur cum præcipere de aptè dicẽdo cœperimus. Etiam cum motu: ut Cic. ad Atticũ lib. XI. Tu quid cogites de tranſeundo in Epirum, ſcire ſanè uelim. EX, uel E', Vt ex defendẽdo, quàm ex accuſando uberior gloria comparatur. A', uel AB. Cic. Ex quo exardeſcit ſiue amor, ſiue amicitia: utrunq; enim dictũ eſt ab amãdo. Alibi quoq; In quo etiam iſti nos Iuriſcõſulti impediunt, à diſcendoq; deterrẽt. Et alibi: Non diſtinguit à non dolendo

Ser. in illud 10. Aen. Cui Iuno illacrymans, qd ſi quæ, &c.

Aeneid. 11.

Eclog. 9.

Georg. 3.

Lib. 6. in fin. cap. 6.

Epiſt. 1.

In Delio.

De Ora. lib. 3.

lendo uoluptatem. Plinius posterior: Sermonibus dies transige bat, quum à scribendo uacaret. CVM, ut Quintil. Sed ratio recte scribendi iuncta cum eloquendo est. Variantur porrò gerundia per omnes, quos enumerauimus, casus, numerosq; & genera. Nam (ut ego sentio) hæc omnia habent in genitiuo, ut delectatio fruendi principatus, fruendæ prouinciæ, fruendi imperij, molestia educandorum filiorum, locandarum filiarum, colendorum prædiorum: regitq; hic genitiuus aliquando casum. Cicero: Equidem efferor studio patres uestros, quos colui, & dilexi, uidendi. Nam durum fuerat futurum, studio uidendorum patrum uestrorum. Et quoties oportet loqui per relatiuum, necesse est loqui per hoc gerundium: ut, hic dies attulit initium dicendi quæ uellem: non autem dicendorum eorum, quæ uellem. Illud Titi Liuij lib. XXI. quis non uitiosum putaret, ubi tamen summa honestas Latinitatis subest? Non enim uereor, ne quis hoc me uestri adhortandi causa magnificè loqui existimet, ipsum aliter animo affectum esse. Adhortandi enim singularis numeri est, uestri uerò pluralis. Item Cicero libro II. de diuinatione: Dolebis tamen Stoicos nostros Epicureis irridendi sui facultatem dedisse. Plautus in Captiui duo: Nominandi tibi istorum erit magis, quàm edundi copia. In datiuo, Vaco agro colendo, uineæ pastinandæ, nemori succidẽdo. In plurali una uox est trium generum, ut uaco agris, uineis, nemoribus procurandis. Qui casus regimen non habet. Absurdum sit nanq; dicere, do operam colendo agrum, uel legendo librum. Soluendo non sum, nunquàm patitur secum substantiuum. Ideo dubitari potest, an datiuus sit, an ablatiuus. Significat autẽ satisfacere pro eo, quo obligatus sum, siue pecunia, siue remuneratione. Vt Quintil. Placeamus licet nobis fortuna nostra, pater, pauperi soluendo non sumus. Vult autem semper post se datiuum, licet non semper apponatur. Interdum etiam alium casum: ut apud eundem, Maximitum uirorum, & quibus artis suæ soluendo

Epist. 7. lib. 3.
Lib. 1. cap. 5.
In Cat. Ma.
Declam. 8.

non sit humanitas. In accusatiuo: ut, eo ad salutandum fratrem, ad salutandam sororem, ad salutandum sidus, ad salutandos fratres, ad salutandas sorores, ad salutanda sidera. Quod elegantius dicitur, quàm cum regimine: ut, eo ad salutandum fratres, ad salutandum sorores, ad salutandũ sidera. Per alias quoq; prepositiones similiter: ut inter, sed rarò habet cum gerundio substantiuum, rarius regimen. Liuius tamẽ lib. 11. Et ipse inter spoliandum corpus hostis ueruto percussus. Et iterum: Inter accipiẽdas de suis cõmodis rogationes. De ante, nullum tale impræsentiarum exemplum occurrit. In ablatiuo sine præpositione: ut, Fit iniuria domino fundi uel defringẽdo ramo, uel ligno incidendo: res eunt ordine lite æstimanda: id est, quum defringitur ramus, quum inciditur lignum, quum lis æstimatur: uel defringendo ramum, incidendo lignum, æstimando litem. Sed frequentius usi sunt ueteres ablatiuo plurali in tali genere sermonis: ut Cicero: Orationẽ autem Latinã profectò legẽdis nostris efficies pleniorem. id est, legendo nostra. Nam in singulari solebant sæpius apponere præpositionem, ut In cõmittendo prælio. Regit autẽ hic ablatiuus sine præpositione casum: ut hos accusando, illos occidẽdo totam ciuitatem labefactasti. Cum præpositione IN, tum regit: ut, in tribuendo suum cuiq; : tum uariat genera: ut, in colendo agro, in pastinanda uinea, in nemore excidendo. Per DE, simili modo etiam regit: ut Cicero in Tusculanis, His præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paulò antè dicta sunt. Nisi dicimus, nihil esse aduerbium, non nomen. Et uariatur per genera: ut, de accusatore constituẽdo, de collocanda filia, de prædio emendo. Per EX, uel E', & A', uel AB, nescio an liceat dare tali gerundio regimẽ: nullũ enim exẽplum occurrit. Variari autẽ per genera certũ est. Cato: Ex cataplasmatis bibẽdis, ex aluo leuãda. &, Abstineas ab offendẽda Republi. Sed cauendum, ne id uerbũ significet motum, quale esset, Reuertor ab arando: uel, ab arando aruo. Redeo à spectando: uel, à

In proœm. Of.

uel, à spectandis ludis: quum sit dicendũ reuertor ab aratione: uel, ab aratione arui: redeo à spectaculo: uel, à spectaculis ludorum. Per CVM, *uix locũ habet talis oratio, ut nõ participium sit potius, quàm gerundiũ: ut, sedeo cum uiro coronando: id est, qui coronabitur, non autẽ qui coronatur. Posset etiam habere regimen, sed nullũ exemplum ad manum est. Atq; omnia gerundia cùm sociata sunt substantiuis, paßiuè accipiuntur: disiuncta uerò, actiuè: nõnunquàm paßiuè, utiq; sine genere, & sine præpositione in casu ablatiuo, & quasi absolute: ut apud Vergil.* — *Alitur uitium, crescitq; tegendo. Et alibi:* — *Aegrescitq; medendo. Et iterum:* — *Vritq; uidendo Fœmina.* — *hoc est, quum tegitur uitium, quum curatur æger, quum uidetur fœmina. Neq; id modò apud poëtas, uerum apud oratores quoq;: ut apud Mar. Fab. Sed memoria excolendo, sicut alia omnia, augetur. excolendo, dum excolitur, nõ autem dum excolit. Nec regit casum, quale foret: urit fœmina uidendo à maribus: sicut dicimus urun tur uiri, & equi uidendo fœminas. Accusatiuus quoq; cum præpositione non tantùm actiuè accipi solet: ut, tu es idoneus ad discendũ, sed etiam paßiuè: ut, hæc res est facilis ad discendum. Sallustius in Iugurthino: Pauca suprà repetam, quò ad cognoscendũ omnia illustria magis, magisq; in aperto sint. Quidam uerò indoctus hac ætate scribere ausus est: Iamiam urbs in periculo capiendi est. pro eo quod est, urbs iam in periculo est, ut capiatur: siue hostis parum abest à capienda urbe. Quum semper sine substantiuo gerundium accipiatur actiuè, aut si à neutro uenit, neutraliter: nisi aliquãdo, ut ostendimus, in ablatiuo.*

Georg. 3.
Aeneid. 12.
Georg. 3.
Lib. 11. cap. 2.

Hoc opusculum in calce operum Pris. repositum est.

De Supino in tum. CAP. XXVIII.

DE supinis ita ait Priscianus in compendiario quodam opusculo: Sed hoc interest inter amandum, quod est gerundium, & amatum, quod est supinum: quòd amandum neceßitatem amoris significat, amatum autem imitationem ad amorem. Dignum obseruatione præceptum elegantiæ, si modò uerum:

Quidam non imperiti apud Prisc. non, ut Valla, imitationẽ ad amorem, legũt: sed initiationém.

quod minimè est, tum autoritate, tum ratione. Nam autoritatis loco exemplum nullum posuit. Et quodnam quæso ponere poterat? Quid interest, uado uenatum, & uado ad uenandum? uado piscatum, & uado ad piscandum? dormitum & ad dormiendum? Sallustius: Legatos ad Iugurtham de iniurijs questũ misit. Et iterum: Non mea culpa ad uos sæpe oratũ mitto P.C. sed necessariò, non imitatione. Præterea pro ratione hoc sit, quòd Græci pro his duobus nostris transferẽtes utuntur uno suo infinitiuo cũ articulo, πρὸς τὸ πράκταλῆν, quod nos uicißim transferentes, nunc per gerundium, nunc per supinum interpretamur. Siquid autem inter hæc duo interest, id erit, quòd supinum nunquàm ferè est sine uerbo significante motum ad locum, ut eo, ut uenio. Nam illa, do filiam nuptum, do uenũ, siue uenundo ædes, spectatum admißi fuimus, latentem in se motum obtinent. Idem Priscianus in alio grandi opere, & multi tum ingenij, tum laboris inquit: Frequenter tamen antiquißimi neutro participio futuri addebant esse, & infinitiui futurũ significabant, ut oraturum esse, pro oratum ire: facturũ esse, pro factum ire: nupturũ esse, pro nuptum ire. Quod mihi minimè uidetur. Nam ut concedam, quod meritò denegare possum, quòd Latinè, aut certè usitatè dicamus, pro eo quod est, cupio filiam meam nuptum ire, & nos factum ire: cupio filiam meam nupturum esse, & nos facturum esse: quum dicendum sit nupturam esse, & facturos esse: dico aliud esse oratum ire, & oraturum esse. Ego quidem cœnaturus sum, non tamen eo cœnatum, uel ad cœnãdum. Et scio te cœnaturũ esse, sed non protinus ire cœnatum, uel ad cœnandum. Nam participium futuri cum uerbo substantiuo nõ habet actionem illam, & motum, quem habet uerbũ eo. Atqui in paßiuo fuerat uerisimilius, si dixisset (quo etiam frequenter utuntur autores) idem esse, damnandum esse, & damnatum iri. Nam eodem loco dicere possumus, credo peccatum meum rescisc̃ẽdum esse, & rescitum iri. Item, intelligo, scio, uideo, ōpinor, existimo

In Iugurt.

Prisc. lib. 9.

pecca

peccatum meum patefaciendum esse, uel patefactum iri: & cæterà uerba huiusmodi. Illa autem quæ ad futurum respiciunt, ut timeo, metuo, uereor, spero, cupio, non idem faciunt, quibus maior differentia est cum passiuo participio futuri: ut uereor peccatum meum patefactum iri, magis quàm patefaciendum esse. Cupio culpam meam celatum iri, potius quàm celandam esse. Item timeo peccatum meum patefactum iri. Et pro illo modo per passiuum participiũ futuri substituimus huiusmodi: timeo peccatum meum ne patefiat, uel ut patefiat: quod fieri nequit in alijs uerbis. Non enim licet dicere, scio peccatum ut rescisca tur, sed rescitum iri: uel rescisendum esse. Deniq; (ut eò reuertar, unde egressus sum) ut semel Prisciano respondeã, non idem esse oratum ire, & oraturum esse, alterum præsentis temporis est, ut uideo te accusatum ire me, id est, nunc: alterum futuri, ut uideo te accusaturum esse me: & tamen accusatum iri me abs te uideo, accipitur pro eo quod est, uideo te uel accusatum ire me, uel accusaturum esse me, uel abs te accusandum esse me.

De Supino in tu. CAP. XXIX.

IDem autor, & in eodem, quod suprà dixi, opusculo, ita ait: Hoc interest inter amando, & amatu: quòd amando est in ipso amore, amatu uerò pro amatione, uel pro amore: id est, pro ipsa re accipitur. Et hoc manifestat ipsa etiam interpretatio Græca. Sed an hæc differentia uera sit, & hoc ex Græco argumentum quantum momenti habeat, Priscianus uiderit. Mea autem sententia tum ex superioribus, quæ dixi in gerundio, tum ex sequentibus apparebit. Paulò pòst subiungit: Accipitur uenatum pro ad uenationem, quomodo uenatu pro uenatione: sicut miserabile uisu, pro uisione: & Nec uisu facilis, nec dictu effabilis ulli. pro uisione, & dictione. Multis igitur modis, sicut & in alijs docuimus locis, nomina sunt hæc accipienda magis, quàm uerba. In hoc ego à Priscia. liberè dissentio, uel ratione, quam posteà dicam, uel autoritate, & potissimum Mar. Fab. Lib. 1. cap. 2.

quem omnibus sine controuersia ingenijs antepono: qui ait Dictu factuq; aliud esse, quàm dicto, factoq;, quæ Prisc. appellat dictione, & factione, quæ alius in significãdo figuræ sunt, quàm uisione & uenatione. Præterea Quint. uocat uerba participialia, sicut à multis gerundia dicuntur nomina participialia. Et (quod ad rationem pertinet) supina hæc per uerbum potius à Græcis transferuntur, quàm per nomen: quòd si nomina forent casus ablatiui, certè alij casus non deessent. At nemo unquã auditũ habet, hic dictus, hic factus, sed tantùm dictu, & factu. Propter quod necesse est aliud esse quàm dicto, & facto, siue dictione, & factione: id est, aliud quàm nomen. At uisu, auditu, cognitu, inquies, & omnes casus habent, & hi ablatiui sunt. Hæc parum prudentis, aut certè parum perspicacis est ratio. De quæ antè quàm dicam, libet castigare uulgus imperitum grammaticæ professorum, qui uniuersum sanè orbẽ stulto errore peruertunt, sic semper loquentes, eo lectum, ueniò lectu, pergo auditum, reuertor auditu. Qui error unde profectus, & quo ex fonte imperitiæ emanauerit, nescio: summoq; opere hallucinationem publicã admiror, quòd tam diu à nemine animaduersus est. Nunc ostendamus quæ differentia est inter uisu, & auditu nomina, & inter uisu, & auditu uerba. Quando sunt nomina, significant sensus corporis, coniunguntur cum adiectiuis, regunt casus, reguntur etiã à uerbo, & participio, subseruiente quoq; præpositione: ut carco toto uisu oculorum, anteà priuatus auditu aurium, nonnihil etiam ex odoratu. Hæc omnia absunt à supino: siquidem supinum non rem, non substantiam, non qualitatem, sed actionem, seu potius paßionem uerbi significat. Non iungitur cum adiectiuo, non regit casum, non regitur nec à uerbo, nec à participio, sed à nomine tantùm, eodemq; adiectiuo, nunquàm interueniẽte præpositione: ut miserabilis uisu: id est, quum uidetur, non autem miserabilis sensu uidendi: facilis uisu: id est, ut uideatur, uel facilis ad uidendum, non autem quòd habeat

beat uisum facilem: effabilis dictu: id est, ut dicatur, non autem ut dicat: optimum factu: id est, ut fiat, non autem ut faciat: difficile factu, quia difficile ad faciendum est: incredibile memoratu, quum memoratur, non memoratione: dignum auditu, quod est auditi dignum, non ut sensu audiendi potiatur: impoßibile creditu, ut credatur, non ut credat: acipenser piscis rarus inuentu, ut inueniatur scilicet, nõ ut inueniat: res iucũda cognitu, ut uidelicet cognoscatur: absurdum relatu, cùm refertur, obscœnum aspectu, quũ aspicitur: & siqua sunt alia. At homo superbus dicto, & dictis, non dictu. Sæuus facto, & factis, nõ factu, id est, quum dicit, non quum dicitur: quum facit, nõ quum fit. Res uero sæua factu, & dictu, id est, quum fit, aut dicitur, non quia facit, aut dicit. Scipio clarus administratione bellorum dicitur, & administratu bellorũ, quãdo est ablatiuus, id est, administratione. Cato dignus administratione Reipub. & administratu, eodẽ modo. At Respub. digna est administratu, uerbũ est: id est, ut administretur, nisi addendo genitiuũ facias nomen, administratu Catonis. Quare in illo Vergiliano quod Priscian. affert:

Nec uisu facilis, nec dictu effabilis ulli: Aeneid. lib. 5.

quandoquidem abest genitiuus, non est nomen, ut ille uult, pro uisione, & dictione: sed uerbum, pro eo, quod est ad uidendum, uel dicendum. Nec ignoro à multis legi affabilis, non effabilis, quod putatur sumptũ ex illo uersu Accij in Philoctete: Quem neq; tueri contrà, neq; affari queas. Quod si ita est, nomen esse confitebimur, sed tamen nequaquam supinum. Multi scripserunt de cultu agrorum, nomen est: id est, de cultione, & cultura agrorum. Locus autem saxosus non est dignus cultu, nempe ut colatur, uel dignus coli. Homo dignus amatu, puer dignus doctu, liber dignus lectu: id est, qui ametur, doceatur, legatur. Idcoq; quum ex omnibus uerbis paßiuis liceat uti talibus supinis, raro tamen eisdem uocibus utimur loco nominũ. Quis enim dicat, tu es priuatus amatu meo, exclusus à doctu meo, doctus

Macrob. li. 6. Satur. cap. 1.

sine

sine lectu meo? profectò nemo. Ex quo apparet, quum in usu uulgatißimo sint pro uerbis, ut ille liber est dignus lectu, non posse inter nomina numerari. Ea tamen quæ ambiguum usum habent uerbi, & nominis, animaduertendum est utram in partem accipi debeant: ut, tu es dignus gubernatu: si pro gubernatione, nomen erit: si pro eo quod est, ut guberneris, uel dignus gubernari, uerbum: sed nomini accōmodare solemus, aut etiam debemus genitiuum: uerbo nec debemus, nec solemus. Denique ex duobus supinis alterum actiuo uerbo dare poßis, alterum paßiuo: ut amatum sit ab amo, amatu ab amor.

De Participio præteriti temporis significante actionem: & de præsenti, passionem. CAP. XXX.

PArticipia quædam in uoce paßiua actionē: quædam in actiua paßionem significant. Circunspectus, Consideratus, Disertus, Cautus, Tutus, Ignotus, Argutus, Falsus, Contentus, Tacitus, Profusus, Fluxus, Scitus, & quo nonnulli utuntur, Discretus. Circunspectus est, non qui circunspicitur, quem solemus appellare conspicuum, sed qui circunspicit, & in omnem partem more Iani spectat: hoc est, prudens, & sagax. Consideratus, inconsideratusq;, qui agenda considerat, aut secus: non qui consideratur, aut non consideratur. Disertus, qui probè disserit, non qui disseritur. Cautus, qui scit sibi cauere, nō cui cauetur. Nonnunquam tamen res cui cauetur: ut pro Cecinna Cicero, Quò res muliēri esset cautior. Tutus portus, tuta urbs, quòd tueatur alios, non quòd ab alijs defendatur. Tamen sæpe paßiuè in hominibus: ut, tutus sum ab hostibus, quòd munitus, & sine periculo sum. Ignotus etiam sæpe actiuè, ut Quintilianus: Ne quis tamen erret ignotus, non est filij mei nouerca, sed mater. Ignotus dixit pro ignorans, & pro hospite, & alieno, non pro ignorato. Argutus, qui est acuta quadam, & accurata solertia, quasi acutè arguens, & uestigans, non autem ab altero acutè intellectus, & uestigatus. Falsus, qui fallit: ut Terētius: Censēn' ullum

Declam.6.

In Andr. act. 1. scen. 5.

me uer

me uerbum potuisse proloqui? Aut ullam causam ineptam saltem, falsam, iniquam? Aliquando etiam paßiuè: ut idem, Falsus es: id est, deceptus es, ait Pamphilus Carino. Et Sallustius: Nec ea res me falsum habuit. Contentus, qui continet, quod animo satisfacit, non qui continetur. Tacitus homo, taciturnus: qui tacet, non qui tacetur. Vergilius tamen posuit paßiuè: In Andr. act. 4. scen. 1.

Quis te magne Cato tacitum, aut te Cosse relinquat? Aeneid. 6. In Catil.

Profusus, & fluxus actiuè apud Sallustium: Alieni appetens, sut profusus. quasi profusor. Nam diuitiarum, & formæ gloria fluxa, & fragilis habetur. Scitus qui sciens est, & argutus: unde scitæ Platonis interrogationes dicũtur, astutæ, & uafræ, ac cũ magna arte compositæ. Vt apud Terentium quoq; Scitum hercle hominem, hic homines prorsus ex stultis insanos facit. Nisi accipere uelimus paßiuè: ut apud eundẽ, — Scitus puer natus est Pamphilo. quasi scitè, & doctè natus. Discretus, qui qualitates personarum, & rerum momenta discernit, non qui discernitur. Complacitus autẽ ab actiua uoce sicut fluxus uenit, habetq; significationẽ nec actiuam planè, nec paßiuã, sicut fluxus, & inueteratus, quod & ipsum ab actiua uoce descẽdit, inueterasco (neutralis enim uerbi, & actiui una uox est, sicut paßiui, & deponentis, atq; communis) cui simile est iuratus à iuro. Iuratos enim iudices dicimus, qui iurarũt: & excretos hœdos apud Vergilium. ab excresco. Et exoletus ab exolesco, quod dum est substantiuum, significat scortum masculum, & præcipuè iam adultum: dum est adiectiuum, significat adultum, sed rarò reperitur: ut apud Plautum, Reliqui domi exoletam uirginem. Adultus ab adolesco. Defectus quoq; qui deficit. Vt Martialis: In Eunu. act. 2. scen. 2. In Andr. act. 3. scen. 2. Geor. 3. Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos. Plau. in Medico, apud Prisc. lib. 9. Lib. 13. epi. 77

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Quintilianus, Defectaq; labore senectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit, nisi diligẽtiam. Et hæc quidem significationis actiuæ in uoce paßiua: pauciora sunt in actiua paßiuæ. Euidens

nego

negotiũ dicitur, quod uidetur apertè, & intelligitur: non quod
Declam. 18. uidet, & intelligit. Indulgentior facies apud Quintil. pro pulchra, non quæ alijs indulgeat, sed cui alij indulgẽt. Idem in alio
Declam. 10. loco: Fili indulgentißime uidi te, nec semel uidi. Vnde Statius:
Lib. 4. Theb. Pulchrior haud ulli triste ad discrimen ituro
Vultus, & egregiæ tanta indulgentia formæ.

Præterea honorificentißimos, magnificentißimos, munificentißimos ludos quum dicimus, uidemur paßionem significare in participio præsentis temporis: ab honorificens enim, magnificens, munificẽs ueniunt, ubi ficens pro faciens dicitur: uel certè à magnificus, munificus, honorificus: quæ à facio componũtur, quod est actiuũ, & tamen ita accipiũtur, quasi honorificè, munificè, magnificè facti, non autẽ faciẽtes. Sed causa est, quòd hæc ipsa à facio cõposita tam actiuè quàm paßiuè significant. Siquidem uocamus hominẽ magnificũ, & opus magnificũ: illum quidem magnanimiter facientem, hoc uerò magnanimiter factum.

Participium præsentis temporis pro præterito poni. CAP. XXXI.

SOlent autores nonnunquam pro præteriti participio substituere illud præsentis: nec solùm Latini, qui carẽt participio præteriti actiui, sed Græci quoq;, qui nõ carent. Cicero in Bru-
De cla. Orat. in princ. to: Quum è Sicilia decedens Rhodum uenissem. Non enim quis discedens applicat. Multum inter principium uiæ, & finem interest. Primùm discedimus, postquam uerò discesßimus, nauigamus, uel iter facimus: postea quò tendimus, peruenimus. Quomodo ergo dixit decedẽs è Sicilia ueni Rhodum? nempe utens præsentis participio loco præteriti, quod deest. Quod probatur per aliquod uerbum, cui non desit huiusmodi participium: quale est proficiscor. Neq; enim dixisset, quum è Sicilia proficiscens, sed profectus. Vt idem de Officijs libro tertio: Si exempli causa uir bonus Alexandria profectus, magnum frumenti numerum Rhodum aduexerit. Nec tamen quis in omnibus uerbis

permi

permissum esse, quod in discedo, uel decedo permittitur, putet: uelut si dicas, quum amicos salutans, qui Alexandriæ erant, Rhodum uenissem: dicendum erat, amicis salutatis. Nam is qui recedit, tam diu recedere dicitur, quàm diu tēdit ire, dumq; perueniat: quod non idem fit in saluando. Si quis tamen hoc sæpius uti uelit, faciat, sed temperatè.

De Compendio participij. CAP. XXXII.

HAbet autem participium talem, tantamq; nonnunquam gratiam, ut sine eo nō sit Latina planè oratio: ut est apud quendam persæpe hoc uitium admittentem: Circundedimus castris fossam, & uallum, ne hostes uenire poßint, & nos opprimere. Quasi fossa, & uallum ideo fiant, aut hoc præstare queant, ne hostes uenire poßint. Sola ratio est, ac cautio de oppressione. Itaq; dicendum fuit, ne uenientes hostes: aut, ne aggreßi hostes, nos opprimant.

De Participijs in ens, in substantiuum transeuntibus. CAP. XXXIII.

PRæsentis temporis participia solent, quum substantiuantur, neutri generis esse: ut, accidens, contingens, antecedens, consequens, decens, conueniens, præsens, continens apud rhetores, pro firmamento rationis. Quædam tamen alterius generis sunt: masculini, ut oriens, occidens, profluens pro flumine, & confluens quò duo flumina conueniunt. Fœminini, continens pro terra, quæ non est insula: ut, A' Sicilia ad continentem parum intercapedinis est. Plinius maior libro quinto: A' proxima continente abest VII. M. D. passuum. Animans quoque: ut Cicero, Requirat, atque appetat, ad quas se applicet sui generis animantes. Nonnunquam tamen hoc nomen in neutro genere reperitur, sed magis in plurali. Consonans, pro litera non uocali. Prægnans uerò unde sit participium, nescio. Alia quoq; quædam huc pertinentia, in nostris de philosophia libris commodius explicantur.

Cap. 31. de Lesbo loquens.

Quòd

Quòd Participium futuri temporis in nomen transit. CAP. XXXIIII.

NE illud quidē transeundum est, quemadmodū participium passiuū futuri temporis transit in nomen. Amādus, dignus amari: colēdus, dignus coli: ita & actiuum. Seneca de naturalibus quæstionibus: Nullam autem mentionem fecit cometarum, non prætermissurus, siquid explorati apud illos cōperisset. prætermissurus dixit pro eo quod est, talis qui prætermitteret: nec tempus innuit, sed hominis qualitatem, atq; animi uoluntatem. Quintilianus in undecimo: Neq; omnino huius rei meminit usquam poëta ipse: profectò nō taciturus de tanta sua gloria. Non alio modo dixit, nō taciturus, quàm per participium passiuum iam cōuersum in nomen, ut modò dixi, tacendū, dignum taceri. Neq; omnino significauit hoc usquam poëta ipse, profectò rem sibi non tacendam. Et adhuc Plin. Iunior: Itaq; partē oneris tui mihi uendico, & tanquā parēs alter puellæ nostræ cōfero quinquaginta millia nūmū: plus collaturus, nisi à uerecūdia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse cōfiderē, ne recusares.

Cap. 2.

Epi. 32. lib. 6.

De Repetundis, & repetundarum. CAP. XXXV.

REpetundarū, & de pecunijs repetūdis, non habet alios casus: & dubitari potest participium ne sit, siue nomē, an gerundium. Verres accusatus est repetundarū: uel, de pecunijs repetundis. Quum dico repetundarum, subintelligo pecuniarum. Quo nomine pecuniæ, et omnia, quibus diuitiæ cōstant, cōtineri dicimus. Hæc accusatio propriè cadit in eos, qui quū forent magistratus, prouincialibus aut ui, aut dolo eripuerunt pecunias, aut uasa pretiosa, uestē, frumentū, nauigia, nūmos. Mutatur autem e in u: repetēdarū enim erat dicendū. Sed tertia coniugatio præter cæteras hoc iuris habet, ut literā hanc immutare possit: sicut accusatiuo plurali tertiæ declinationis licet mutare eandē uocalē in i, duntaxat in his nominibus, quorū genitiuus pluralis exit in ium, ut Seruio placet: nā Priscia. lib. 7. plura præcepta

Ser. in illud 1. Aen. Tris Notus abreptas, &c.

pta dat. Sallustius in initio Catilinarij: Omneis homines, qui se se student præstare cæteris animantibus, summa ope niti decet, ne uitam silẽtio transeant. Ita hoc siue participium, siue nomẽ, siue gerũdium à tertia coniugatione natum, mutauit e in u, uel ob hoc saltem, ut differret ab illo, quod dicitur ad res repetendas: ut, sunt missi legati ad res repetendas. quo significatur, aut principi, aut populo erepta esse uel pecorum, uel hominum, uel locorum, aut terrarum, agrorumq; corpora.

LIBRI PRIMI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN SECVNDVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

HACTENVS de nomine, uerboq;, & ex his duobus cõposito participio: nunc de alijs partibus orationis, quid singulæ proprietatis habeant, disseramus: posteà de earum disputaturi complexu. De quo priusquàm ego dicam, non puto mihi dissimulandum, nõ defore, qui meos hos cõmentarios antequàm legant, sumant'ue in manus, putent respuendos, tanquam aut ea, quæ haudquaquam uetustas statuisset, digna memoratu, continentes, aut uetustatem ipsam partim negligẽtiæ, partim imperitiæ condemnãtes, quòd præterisset quæ essent in primis (ut ego sentio) digna, quæ literis mãdarentur: aut potius utrũq; faciẽtes, quòd inepta quædã minimeq; memoratu digna præcipiam, & ueteres illos perfectos sanè, & cõsummatos, existimem minus cõmodè præcepisse. Ego uerò (ut ad illud primũ respondeam) non uideo cur hanc, de qua loquor, materiam se indignã existimasset aut C. Cæsar, qui de analogia, aut Messala, qui etiã de singulis literis uolumina cõscripsit: aut Varro, qui

de Etymologia minutissimas tractauit quæstiones: aut Marcellus, Pompeiusq; linguæ Latinæ indagatores: aut Aulus Gellius publicus penè literarũ censor, qui ut magnũ quiddã annotasse se præter cæteros apud Ciceronẽ existimat, explicauerunt pro explicuerunt, & esse in hostium potestatẽ, pro potestate: quæ ipse indigna duceré opere meo: aut Macrobius Gellij æmulus, qui omnes libros uidetur excussisse, ut aliquid in Latina lingua quod auribus hominũ dignũ esset, pro sua uirili parte cõferret in mediũ: aut tres illi tanquã triumuir, de quorũ principatu inter eruditos quæritur, Donatus, Seruius, Priscianus: quibus ego tantũ tribuo, ut post eos quicunq; aliquid de Latinitate scripserunt, balbutire uideantur: quorũ primus est Isidorus, indoctorũ arrogantissimus, qui quum nihil sciat, omnia præcipit. post hũc Papias, alij que indoctiores, Ebrardus, Huguitio, Catholicon, Aymo, & cæteri indigni qui nominẽtur, magna mercede docentes nihil scire, aut stultiorẽ reddẽtes discipulum, quàm acceperunt. Multos transeo, quum indoctos, quos numero comprehendere non licet: tum doctos, inter quos sunt Pædianus, & Victorinus: quorũ alter ad orationes, alter ad rhetoricos Marci Tullij commẽtaria composuit: sed prior ut ætate, ita doctrina longè antecedit. Postremò non uideo, cur aliquis de grammatica, ac lingua Latina componẽs, hæc suo officio minora existimet, quibus nihil sanè est in grammatica, & Latinitate præstantius, ut proximus liber potuit esse documento. Quod quum ita sit, dicam'ne aut eos imperitia hæc omisisse, aut negligẽtia? minime. Sed C. Cæsaris, ac Messalæ libri interciderunt tẽporum culpa: Varronis uerò de lingua Latina dimidiati reperiũtur, in q̃bus fortasse ea, quæ ego præcipio, continebãtur. Cæteri autẽ, fieri potest ut quæ à superioribus tractata nouissent, sibi non attingenda existimarent. Deniq; multi scriptores ad nostrã usq; memoriam nõ peruenerũt. Neq; uerò aliquis hoc loco expectet, ut dicã, non esse cõtumeliosum prioribus, si quid ad illorum inuẽta

post

posteriores adijciant: Nulli unquam ab antiquis ad eundē cursum conficiendū uiam fuisse præclusam: Nihil usq; quaq; perfectum: Non omnia posse omnes. Nō dicam id, quod Priscianus ait, artis grammaticæ uetustißimos quosq; autores maximè erraſſe, recentißimos uerò & ingenio, & diligētia longè præstitisse. Id dicam, quod ucrè possum dicere, me non tam mea uolūtate (quæ ardentißima erat) ad hoc opus descendisse, quàm prudentißimorū, atq; amantißimorū cōsilio, quū aliorum, tum præcipuè Aurispæ, & Leonardi Aretini: quorū alter Græcè legendo, alter Latinè scribendo ingenium excitauit meum: ille præceptoris (uni enim mihi legebat) hic emēdatoris, uterq; parētis apud me locū obtinens. Ad quos quum separatim de proposito animi mei retulissem, degustationemq; quandam operis demonstrassem, uterq; pro se, ut pergerē, hortatus est, & ut se autore ederē, iußit: ut iam integrū mihi non esset illorū autoritati repugnare, si repugnare uoluissem. Sed currentē (ut dicitur) incitarunt. O uiros omni laude dignißimos! O de literis, ac de literatis optimè meritos! Non ucremini, ne alij eò, quò peruenistis (licet perquàm arduum sit) perueniant: sed hortamini, incenditis, & quasi de alto manum scandenti porrigitis. Quare quærentibus, atq; mirantibus audaciam meam, ita responsum uelim, me summis uiris suadentibus hoc opus & condidisse, & edidisse. Quanquàm (quod ad cupiditatem meam attinet) quæ tandē socordia, atq; ignauia mea extitisset, si commisissem, ut alius hāc laudē mihi qualemcūq; præriperet? Sunt enim qui nonnulla horū, quæ à me præcipiūtur, uel de me, uel de auditoribus meis audita (nunquàm enim ista suppreßi) in opera sua retulerint, festinantq; edere, ut ipsi priores inuenisse uideātur. Sed res ipsa deprehēdet, cuius domini ucrè sit hæc possesßio. Quorū unius libellos quosdā pro amicitia quum legēdos eo præsente cepißē, deprehēdi quædā mea: & quæ me amisisse nescicbā, furto mihi sublata cognoui. Pareo illius nomini. Erat autē locus de per, &

Prisc. in præfa. magni operis.

quàm in cōpositione, de qua re proximo libro disputaui: & de quisq;, quum adiungitur superlatiuo. Negligenter ille quidem, & inscitè tractatus: ut scires aliunde decerptū, non ex se prolatum: & auditum, non excogitatū esse. Conturbatus tamen sum, & inquam homini: Hanc ego elegantiam agnosco, & mancipium meum assero, teq; plagiaria lege cōuenire possum. At ille erubescens, ioco tamen atq; urbanitate elusit, quòd diceret, uti rebus amicorū licere, ut suis. At istud, inquam, abuti est, nō uti. Nihil enim mihi reliqui fit, ubi tu huius rei, in qua ipse laborauí, palmam semel occupaueris. Tum ille etiam urbanius, quòd malus parens essem, qui filios, quos genuissem, & educassem, è contubernio eijcerē: ipse tum misericordia, tum amicitia nostra ad se domum suam colligeret, atq; educaret pro suis. Destiti in illū stomachari, intelligens multò magis mihi bona mea negligenti, quàm illi bona ab alijs neglecta colligenti, uitio dandum esse. Quare quis non uidet, non inhonestum esse, ea me mandare literis ex me inuenta, quæ alij ne furto quidē sublata, turpe sibi ducunt scriptis suis inserere? Adductus sum igitur ad hoc opus componendum non modò magnorum hominum consilio, sed etiam necessitate. Nunc ad inceptum redeundum est.

De tribus pronominibus, Mei, Tui, Sui. CAP. I.

Prisc. lib. 12. MVLTIS in locis Priscianus testatur nihil interesse, an utamur primitiuo, an deriuatiuo in illis pronominibus, mei, tui, & sui. Quid est, inquit, meus est filius, nisi mei filius? Et alibi: Mei ager est, & mei agri instrumentū: &, mei agro dedit: &, mei agrū colo: similiter, mei agri, & mei agorum, & mei agros dicimus: similiter tui agrū, & tui agros: sui agrum, & sui agros: nostri agrū, & nostri agros: uestri agrū, & uestri agros. Et alibi: Amat illè suum filium, & amat sui filium: benedicit suo filio, & benedicit sui filio: petit à me ut prosim sui filio, & prosim suo filio: & in alijs adhuc locis. Nisi hac

Prisc. lib. 13.

Prisc. lib. 17.

hac ratione, ut ipsius utar uerbis, Si ipsa tamen possessio in possessorē faciat transitionem, non est congruū uti genitiuo primitiui pro possessiuo, quia uim habet cōpositi Græci: ut, Ciceroni redit suus filius: non satis commodè pro hoc dicitur, Ciceroni redit sui filius: nec Ciceronem laudat sui filius, pro suus filius: & similia. Quia nec apud Græcos bene dicitur, Κικέρωνα φιλεῖ ἑαυτοῦ υἱός, nisi more Attico pro simplici accipiatur. In quo Priscianum falli uel ex hoc argumentum est, quòd nulla (ut ferè solet) autorum exempla attulit, & de contrario illorum usu reticuit. Ego autem (quoniam de his trium pronominum genitiuis inter me, & Priscianum quæstio est) aliquantò altius repetam de natura genitiui, & de usu doctissimorum autorum disputabo. Et licet non pauca in hanc rem mihi dicenda sint, non prosequar tamen paruula, & minuta quædam, & tot uerbis, quot ille fecit, sed quæ eruditissimis euadere uolentibus sint gratissima: quæ quum ignota fuerint Priscianō, declarant eum non satis stylo oratorio fuisse exercitatum. Genitiuus omnis (ut taceam, si qui sint alij modi) aut actiuè, aut passiuè accipitur: adde etiam possessiuè, quod penè pro actiuè accipio. Actiuè, ut prouidētia dei, bonitas dei. Passiuè, ut timor dei, cultus dei. Ibi deus prouidet, & benignè agit, non ipsi prouidetur, & benignè fit: hic timetur, & colitur, nō timet, nec colit. Possessiuè, ut sedes dei, regnum dei. Atq; in huiusmodi oratione, ut intellectus apertus, atq; unus est, ita in illis ābiguus, & anceps: Amor dei, charitas patris, suspicio uxoris: dubium est de utro loquaris, an de amore, quem deus in nos habet, an de eo, quem nos in eum: de charitate patris in filios, an filiorum in patrem: de suspicione maritali, an de suspicione uxoria. Taceo quòd aliquādo hi genitiui eidem orationi adsunt: ut in Catone Maiore Cicero, Quid de Publij Licinij Crassi & pontificij, & iuris ciuilis studio loquar? Crassus studet, quod est actiuè: ius (ut sic dicam) studetur, quod est passiuè. Iterum de Officijs libro primo,

Si ipsa tamen. &c. Priscianī sunt uerba lib. 17.

mo, Quare L. Syllæ, & C. Cæsari pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis uideri. Tria igitur pronomina, de quibus agimus, sola omniũ binos genitiuos sortita sunt: unos, mei, tui, sui: alteros, qui iam exolcuerunt, mis, tis, sis: in quorum penè locum successerunt deriuatiua, meus, tuus, suus. Horum binorum genitiuorum antiquitati placuit, alteros actiuè significare, alteros passiuè. Nam illa, mis, tis, sis, (ut coniectura ducor) actiuè, siue possessiuè significabant, ut hæc ipsa, meus, tuus, suus: unde pronomina possessiua uocitantur. Ennius libro secundo:

Ingens cura mis cõcordibus æquiparare. Plautus in Penulo:

Do diem hunc sospitem rebus mis agundis.

Quamuis idem in Milite, & iterum in Mercatore, tis pro tui uideri possit accipere, tamẽ hic cũ Ennio, mis posuit pro meis, non pro mei. Quod non licere fieri, autoritatẽ ex autoribus repetamus, nec accipi unquam mei, tui, sui, nisi passiuè. M. Fabius Quintilia. Et (quod inter ista difficilimum fuit) amore mei uicit etiam matrem suam. Cicero, Quod desiderium tui ferre nõ posset, & me tui pudet. Vergilius in sexto Aeneid.

Quiq; sui memores alios fecere merendo. Terentius:

In Andria, act. 1. sce. 5. Vnum hoc scio, hanc meritam esse ut memor esses sui.

Non significatur hic amor meus, quem in alterum habeo, sed (ut sic dicam) quem de me alter habet, & quo amor. Item, non desiderium tuum, sed alterius de te: & pudor non tuus, sed de te: & memoria non sua, sed de se. similiter in plurali, duntaxat duorum: nam sui non uariat uocem genitiui pluralis, ac ne singularis quidem, ut Prisciano placet. Sis enim non reperitur, ut mis, tis. Ideoq; opinor & hæc duo illius exemplo pariter interciditisse, quum præsertim in uicem eorũ succedãt deriuatiua. Habent itaq; hæc duo pronomina in plurali nostrum, & uestrum, quæ respondent ad illa mis, & tis: & item nostri, & uestri, quæ respondent ad illa, mei, tui: ut, Nemo nostrum, nemo uestrum:

Prisc. lib. 13.

non

non autem nemo nostri, nemo uestri. Rursus, habete curam nostri, sicut habemus curam uestri: non autem, habete curam nostrum, sicut habemus curã uestrũ. Si quis exẽpla desiderat, sibi facilè reperire poterit. In diuersa opinione Seruius grammaticus est, qui ait: Nostri autẽ & uestri genitiuus pluralis est antiquus, & ex Græco descendens, sicut singularis est mis, & tis: & hoc est unde dicimus, nostri causa fecit, hoc est, nostrũ. Forsitan A. Gellium (ut postea apparebit) est secutus. Sed hoc Prisciani cum alijs in errorẽ, ut auguror, induxit, quòd interdum inueniunt hæc nõ ad aliã referri personã, sed reciproca esse: ut, Ego omnia facio amore mei, tu istud fecisti gratia tui. Vergil. Aeneid. 3.

Seruí. in illud 2. Aene. Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?

Oblitusue sui est Ithacus discrimine tanto.

Sed non fuit causa cur errarent. Nam ita in his passio est, ut in illis: nec alio modo, aliquid ego facio amore mei ipsius, quàm tu amore mei. Vt enim diligor abs te, ita diligor à me: ut est apd' Ouidianũ Narcissum, Vror amore mei. — & tu, sicut ab altero, ita & à te ipso diligeris: & sibi quisq; amicus est, ut alteri. Est alia præterea causa cur errarẽt, quòd uiderẽt hæc (quæ nos distinximus per actiuè, & passiuè) in multis indifferẽter poni: ut causa mea, & causa mei: fama mea, & mei: imago mea, & mei: potestas mea, & mei: usus, utilitas q; mea, et mei: memoria mea, & mei: interdũ etiã ipsa deriuatiua pronomina passiuè accipit: ut apud Terent. — Et lacrymis opplet os totum sibi, Vt facilè scires desiderio id fieri tuo. uidelicet quòd tu desideraris, non quòd desideras. Quale est, accusatio mea, & crimẽ meũ, quũ accusor criminis: quasi accusatio mei, & crimẽ mei. Sed non satis solertis fuit, tam facilè falli. Nam ultimũ ubi passiuè positum est hoc pronomen deriuatiuum (quod quidem rarũ est) non magis cõtra me facit, quàm cõtra ueteres omnes, qui hæc pronomina possessiua uocauerũt, id est, possessionem significãtia, quod (ut dixi) rarum est: ideo q; non passim hoc reperias. Non enim dicas pro eodem, dolorem tuum, & dolorem tui: ut dixit Terentius,

Lib. 3. Metam.

In Heauton. act. 1. sce. 3.

tius desiderium tuum, pro tui: quod scilicet ipse non dicerem. Verùm quandoquidem non infinita sunt hæc nomina, quæ natura quadam ab usu aliorum recedunt, non grauabor de nonnullis singillatim dicere, dum non grauentur audientes, legentesq; hæc audire, uel legere. Dicam tamen breuiter: & res digna scitu in primis, in qua uidemus maximos etiam esse hallucinatos. Primum est, causa mea uenisti, & causa mei. Causa mea accipitur possessiuè, eo modo, quo uia mea uenisti: pecunia mea fecisti sumptum: iter meo sumptu fecisti. Causa mei uerò passiuè, eo modo, quo beneuolentia mei. Modus tamen prior est usitatior.

Ser. Illud 11. Aen. Victus amore tui, &c.

Quid autem de hoc Seruius idem sentiat, posteà uidero. Fama mea, & fama mei, eiusdem rationis est: & mea fama frequentius dicimus. Imago mea, scilicet quæ mea est, ut statua mea, & forma mea: Imago mei, nempe quæ de me est. Sed prior modus est usitatior. Hæc quæ sequuntur, in utranque partem frequentiora, ut alterum tamen alterius sensus sit. Memoria mea actiuè, quòd ego recordor: memoria mei passiuè, quòd alij de me recordantur, uel mentionem habent: sæpe etiam possessiuè, eo modo, quo fama mea. Dolor meus, quem ipse patior: dolor mei, quem alius de me patitur: uel forsan ego ipse, simq; dolens meam uicem, sicut dicimus misereor mei. Copia mea possessiuè, quam ego possideo: copia mei passiuè, qua ego possideor: ut, faciam omnibus copiam mei, non meam: meretrix facit omnibus copiam sui, non suam. Potestas mea, quam habeo: potestas mei, qua habeor. Nec pulchrè dicas alterũ pro altero: ut, Tu uides potestatem meam quanta est, non mei: habes potestatẽ mei, non meam: nisi aliud significet, pro eo quod est, habes eandẽ, similem'uc potestatem: ut apud Cicer. Bello Marsico Qu. Octauius omnibus facicbat sui conuceniendi potestatem. Vtilitas mea, aliud est quàm utilitas mei. Ibi possideo, hic possideor. Quintilianus: Sed ut aliquid præstaret patriæ utilitas mei. id est, de me. Nam fieri potest ut in eadem re sit utilitas sua alicui, cum

utilita

utilitate ſui: Quidã legunt utilitas mea. Idem: Quid nunc agã, aut quem ultrà eſſe uſum mei diis repugnantibus credam? uſus inquam eſt non meus, ſed ex me aliorum. Adhuc idem: Præſens quidẽ illa protinus redditur merces, quòd omnibus quibus inſedere, odorem mellis inſpirant, & breui cõtactu uim ſui relinquunt. Vim ſui, non ſuam, ſed ex ſe. Quomodo tu captus amore mulieris, malles habere copiã ſui, quàm ſuam. Faſtidium mei, quo ego ab alijs faſtidior: faſtidium meũ, quo ego alios faſtidio. Vt idem: Seu mulier omnibus expoſita mortalibus uanitatem faſtidio mei, deſpectuq; captauit. Hæc ſunt, & his ſimilia, non tamen plurima, quæ ancipitem naturam habent, cætera uerò minimè. Non enim ſic dicimus, pulchritudo mei, fortitudo tui, longitudo ſui, ut imago ſui: non prudentia, non ingenium, non ſapientia, non probitas, nõ uirtus, nõ innumera alia. Quòd ſi tam parua res eos mouit, debuit è diuerſo illud magis mouere, quòd quædam, quæ & ipſa non multa ſunt, habẽt ancipitẽ ſignificationẽ, ſed quã nemo niſi cæcus nõ diſcernat: ut, pars, dimidiũ, medium, membrum, quid, aliquid, multum, & ſiqua alia. Quis enim non uideat, quum dico, hæc eſt pars mea, non de corporis mei parte intelligi, ſed hæreditatis? Et iterum, hæc eſt pars mei, non de hæreditate, ſed de corpore? Manus pars mei eſt, nõ mea. Fundus pars mea eſt, non mei. Dimidiũ tui maius eſt, quàm dimidium ſui: profectò de corpore intelligo. Dimidium tuum maius eſt, quàm dimidiũ ſuũ: de præda, aut de cibo, aut de ſucceſſione, alijsq; ſimilibus intelligendum eſt. Medium tui tangam, non medium tuum. E medio mei prodijt, non è medio meo: ut, Auferã iniquitatem de medio tui Iſraël. Mẽbrum, quum prõ parte accipitur, eandem rationem ſequitur: ut, Hic puer membrum mei eſt, quaſi pars mei: ſin pro membro aliquo, & in ſuo ſignificato, ita accipitur, ut caput, ut manus, ut pes: Hic puer membrum meum eſt, quaſi ſit caput & manus. Hic digitus membrũ meum eſt, non mei. Item, quid mei tetigiſti? quid tui uidi? aliquid tui

uirgo perdes, si uenatum cum adolescentulis prodibis. non aliquid tuũ: nisi dicamus tui, à neutrali genere: ut Cicero de Oratore lib. tertio, Ex quo uereor, ne nihil sim tui, nisi supplosionem pedis imitatus. id est, de tuo, non de te. Vlysse, si quid tui Polyphemus prehendet, id omne deuorabit. Me nihil attigit: quicquid enim attigisset mei, statim contriuisset. Multum mei ille auferre potest, sed plus tui: plus inquam de te, quàm de me: non de tuo, & de meo. Item, quicquid Melibœe diripuisti, aliquid meum fuit, non mei. Nunc redeo ad Seruium, qui ait: Tui causa feci, & tua causa feci, discretionem hanc habent, ut tui causa tunc dicamus, si aliquid ipsi, ad quem loquimur, præstiterimus: ut puta, tui causa te defendi. Vergilius in XII.

Victus amore tui, cognato sanguine uictus,
Coniugis & mœstæ lacrymis uincla omnia rupi.

Tua uerò causa, cùm alteri aliquid alterius contẽplatione præstamus. Vt, tua causa mancipium tuum defendi. Si Seruius tantùm de hoc uocabulo Causa loquitur, & non in uniuersum de omnibus huiusmodi, nõ rectè attulit exẽplum alterius uocabuli, præsertim non nihil natura differẽtis: sin uerò de omnibus, non potest una lex dari diuersis, ut suprà ostẽdimus: si tamen lex est, & non potius contra legem omnium uetterum. Nam (ut ego dicebam) causa sæpius cũ pronomine deriuatiuo copulatur: atq; hoc quidem indifferẽter, siue aliena sit causa, siue tua: ueluti si quis dicat, Epicurus uult oĩa cuiq; agenda esse causa sua, mihi mea, tibi tua, illi sua, nobis nostra, uobis uestra: nõ mihi tua, aut sua, nec tibi mea, nec illi uestra, nec nobis sua, nec uobis nostra. Hic nihil opus est admiscere primitiuũ. Sed ne sine exemplo loquar (quod ipse fecit) uno ero contentus sumpto ex Quintiliano: Mea depugnasti causa, tua peristi. Atq; hoc, quod Seruius præcipit nobis, ipse constanter usus est, neminem tamẽ secutus. Quale est illud in VII. Aeneidos: Non spe salutis, sed mei causa. Et in VIII. Hæc signa mei causa fiunt. Et in IX. Vult enim

In illud, Quem casum portenta ferant ego po. Olymp.

In illud, Mecũ excedentẽ, non mœnia re. Ace.

enim intelligi sui causa matrem secutam. Verùm quid mirũ de Seruio, cùm Aulus Gellius, & quidem antiquior, nõ modò nullum exitum in hac quæstione potest reperire, sed etiam non optimè sentit. Ita enim inquit: Cur igitur Terentius, Pœnitet nostri, non nostrum? nihil hercle mihi uenit in mentem, nisi autoritas quædam uetustatis, non nimis anxiè, neq; superstitiosè loquentis. Paulò pòst: Sed procul dubio qui rectissimè loqui uolet, nostrum potius dixerit, quàm nostri. Et idcirco importunissimè fecerunt, qui in plerisq; Sallustij exemplaribus scripturam istam syncerissimam corruperunt. Nam quum ita in Catilinario scriptum esset, Sæpe maiores nostrum miserti plebis Romanæ, &c. nostrum abolevcrunt, & nostri scripserunt. Ex quo in plures libros mendæ istius soboles manauit. Tu Aule Gelli de genitiuo nostri loqueris, non de nominatiuo nostri pluralis numeri. Vtrum rectius sit ad exemplum Sallustij (ut mihi, & cæteris placet) in nominatiuo casu, nihil ad rem facit, neque ad exemplum Terentij. Et qui (ut tu uis) Sallustij scripturam corruperunt, non in genitiuum mutauerunt sonum illum, sed in nominatiuum, per quem casum non audeas tu dicere, corruptè nos loqui, imò (quantum ego sentio) incorruptius. Est enim una, eademq; uox nostri, ab eo, quod est ego genitiui casus, & nominatiui ab eo, quod est noster. Neque uerò ego repugno Aulo Gellio dicenti mutatam scripturam esse à nostrum in nostri: nominatiuum tamen, non genitiuum. Nam neque aliquis rectè in genitiuum mutasset, neq; ratione mutasset. Quin potius fateor, & hoc libentius, quòd unicum illud exemplũ, quod ipse ex Plauto protulit, fortasse mendosum est, dicente: Duorũ labori hominum parsissem libens, mei te rogandi, & tui mihi respondendi. Ait autem Aulus Gellius: Mei enim hoc in loco Plautus nõ ab eo dixit, quod est meus, sed ab eo quod est ego. Itaq; si dicere uelis patrem mei, pro patrẽ meum (quod Græci modo τὸν πατέρα μοῦ dicũt) inusitatè quidem, sed rectè profectò,

Gel. li. 20. ca. 5.

In Phorm.

eaq; ratione dicas, qua Plautus dixit Labori mei, pro labori meo. Nolo equidem tam confidenter (ut facit Gellius) scripturam mēdosam dicere, & affirmare quod inexploratū habetur. Taceo autē quòd damnat fortaßis immeritos, qui nec corruperunt scripturā, & melius sic dici putauerunt. Quæro cur ueri-similius sit aliquos scripturā illā mutasse Sallustij, in qua nihil absurdi erat, quàm hanc Plauti, qui cōtra grāmaticorū leges, qualis est Seruius, & Priscianus, & Donatus, qui hunc poëtam in schola lectitabāt, facere uidebatur, si ita diceret, Duorum labori hominū parsissem libens, meo te rogandi, & tuo mihi respondendi? Nulla nanque grammaticæ ratio uidetur posse hoc tueri, quin potius cùm per indiuidua exponimus singillatim, quod dixeramus per uniuersum, eodem casu utamur: sic, Duobus hominibus laborem detraxi: necesse est ut dicamus, mihi scilicet, & tibi: non autem meum, & tuum. Tamen (ut ego sentio) in genitiuo permissum est: ut, affert hic accusationem duorū hominum, mei & tui, siue meam & tuam, quale hoc loco fit: sed dicēdum potius per pronomina deriuatiua, quia possessio, siue actio significatur, non paßio. Quod ego mutatum esse nolo dicere ab ipso Aulo Gellio, sed à grāmaticæ professoribus, quorum nihil est supercilio superbius, nihilq; improbius, & ad emē dandos libros, uel corrumpēdos potius, magis audax. Præterea Plautus licētia uerborū potest dici usus, in qua fuit planè nemo liberior. Postremò quid habet momenti ex uno autore, & eo poëta, afferre unum exemplum in tanto numero omnis generis autorum? qui adeò refugerunt dare actiuam significationē his tribus genitiuis primitiuorū, ut eos mutauerint in alterā uocē, genitiuis aliarum dictionum, cum quibus coniuncti erant, natura repugnante, minime mutatis: ut Cicero in Gabinium, & Pisonē: Dico mea unius opera Rempub. esse liberatam. Idem ad Atticum, Solius enim meum peccatum corrigi non potest. Idē pro Muræna, Ex tuo ipsius animo coniecturam ceperis. Non

dixit,

dixit, ac ne dicere quidē potuisset, mei unius opera, mei solius peccatum, tui ipsius animus. Et in plurali Quintil. Deinde quū satis uires eorum explorauerīnt, suæ ipsorum fiduciæ permutant. non dixit sui ipsorum fiduciæ. Quid multis? cùm etiam apud recentiores (de Christianis loquor) hoc sit obseruatissimum: ut in Psal. CXLI. & LXIII. secundum Hebraicam ueritatem, quorum alter ita incipit: Domine clamaui ad te, festina mihi, exaudi uocem meam clamantis ad te. Alter sic: Audi Deus uocem meam loquentis, à timore inimici serua uitam meam. Et in LXX. secundum aliam è Græco translationem: Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Est autem solius non fœminini generis, sed masculini, ut ex Græco apparet: referturq; ad dominum, nō ad iustitiam. Item in libro Regum tertio: Sustulit filiū meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis. Et in Euangelio Lucæ: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Nec desunt quidam imperite docti, qui conantur illud exponere, tuā ipsius animam, aliud esse quàm tui: si tui dicere liceret. Homines ignaros non solum Theologiæ, sed etiam literarum. Interrogent Græcos, & reperient penes eos, unde nos sumpsimus, tui esse, non tuum: quum illi non habeant in his tribus pronominibus, quam nos, elegantiam. Ideoq; apud eos est, Pater nostrum, uel nostri, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tui: Adueniat regnū tui: Fiat uoluntas tui sicut in cœlo, & in terra. Panem nostri, uel nostrum, da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostri, uel nostrū, sicut & nos dimittimus debitoribus nostri, uel nostrū. Quæ nos, ne barbarè loqueremur, mutauimus in pronomina deriuatiua. Ex quo apparet non modò illud Auli Gellij, maiores nostri, per genitiuum contra grammaticam, uerùm etiam illud, maiores nostrum, contra usum esse, potiusq; in tali genere utēdum esse deriuatiuo nostri, quàm primitiuo nostrū, licet hac ratione nō uteremur. Nec usquam cōtrariū exēplum reperire contingit, nisi unū in epistola quadā Ciceronis ad Curionē, sic Epist. 5. lib. 1.

dicen

dicentis: Eam autem unius tui studio me assequi posse confido. Quod & sic defendi posset, studio pro gratia, & fauore, uel amore aliorum erga te: ut apud Horatium ad Vinnium, Ne studio nostri pecces. Tamen malim dicere id factum esse uitio librariorũ. Ac ne semper culpam reijciã in librarios falsò, dabo argumentum, cur & prius, & nunc meritò in illos impetum faciam. In proxima statim epistola legitur bis, tyranno P. Lentulo, pro eo quod est, tribuno plebis. Et in præcedente libro ad Lentulum, qui est illius operis primus, bis etiam idẽ uitium est in secunda, & xi. epistola. Et quum omnia, ut reor (maximam enim partem uidi) exemplaria, quæ in Italia sunt, mendosa, & deprauata hoc uitio esset, nullus tamẽ tantũ flagitium animaduerterat. Itaq; sicut nunc illud emẽdauimus, ita hoc quoq; emendare, & in pristinam synceritatẽ restituere audeamus: sic, Eam rem tuo unius studio me assequi posse confido. Nec alia causa factum est, ut apud Terent. dixerit Dauus, Meo præsidio, atq; hospitis, non præsidio mei, atq; hospitis. Quem imitari Petrarcha si sciuisset, non titulum operi suo indidisset, De sui, & aliorum ignorantia. sed de sua. Aliud nanq; est ignorãtia sui, aliud ignorantia sua. Si tamẽ sensit de ignorãtia, quam de se habuit, rectè dixit. Et uulgò dicimus, scio tuas diuitias, qui te pauperẽ quereris. nõ, tui diuitias. Aspice liberos meos, qui dicor orbus. non, mei liberos. Cernant sua prædia, qui mihi unum fundum inuident. non, sui prædia. Vbi non modò genus dissimile est antecedenti, & relatiuo, sed etiam numerus. Quanquam (quod ualidissimum est) ingẽs differentia significationis est inter primitiua pronomina, & deriuatiua. Sed ista omnia fieri cogit, quòd nõ licet primitiuis genitiuis dare significationẽ actiuam. Cuius rei & illud maximum argumentum, & apertissimũ est, quod subijciam, nulli adhuc grammaticorum intellectum: quòd dicimus, mea, tua, sua, nostra, & uestra interest, & refert: non autẽ mei, tui, sui, nostri, & uestri. Est autẽ illud mea, tua, nõ ex parte

Epi. 13. lib. 1.

In Andr. act. 5. sce. 2.

parte anteriore (ut quidam uolunt) sed ex parte posteriore: nõ aliter quàm quum dicimus, hoc interest illiũs, quasi hoc est officium illius. Ita hoc interest mei, si liceret mei aliter accipere, quàm paßiuè. Nunc dicimus mea in uoce possesßiua, sed tamen ut sit primitiuum, & substantiuum, & non adiectiuum: denique ita ac si diceremus mis. Regi autẽ à parte posteriore, atq; ideo hoc uerbũ habere ante se nominatiuum, sicut sum es est, sed in neutro genere, quis dubitet, quũ omnia plena sint exemplorũ? Cicero pro Plancio: Si quid mea minus interest, id te fortè magis delectat. Et pro eodem: Non solùm quid cuiq; debeam, sed quid cuiusq; intersit. Et pro Sylla: Vestra enim, qui cũ summa diligentia, & integritate uixistis, maximè interest. Et pro lege Manilia: Illud primum parui refert. Vbi etiã dicere possemus, Illud mea parui refert. Sed hoc nihil ad præsens tempus. Hæc omnia resoluuntur in uerbum substantiuum, hoc modo: Si quid minus meum est. quid cuiusq; est. uestrum est hoc maxime. illud parui momenti est. ut appareat non differre naturam uerbi substantiui, & horum duorum impersonalium uerborũ, nisi quòd illud naturaliter post se nominatiuũ postulat, hæc genitiuum, sed actionis, siue possesßionis, more uerbi sustantiui. Sed hoc in cæteris nominibus, ac pronominibus nihil dubitationis habet, quorum genitiui actiuè, paßiuè, possesßiuè, & si quis est alius modus, accipiũtur. Mei autẽ, tui, sui, diuersam naturam habẽt. Quid igitur faciẽdum erat? hæc paßiuè accipiuntur, nõ actiuè, nec possesßiuè. Illa uerba post se uolũt genitiuum actiuum, siue possesßiuum. Danda ergo fuit uox possesßiui pro significato primitiui, non genitiuus possesßiui, qui idem erat, qui est primitiui: sed ablatiuus, qui natura est genitiuo similimus, & in genere fœminino, uel tãquam medio trium generum, uel suauitatis gratia: ne durum uiderctur meo, tuo, suo, nostro, & uestro. Ideoq; hi ablatiui iungi sibi patiuntur adiectiua illa, tanquam actionem, possesßionem'que significantia in genitiuo, ut suprà demon

mõstrauimus: sic, mea solius interest, tua unius refert, sua ipsius interest, non mei solius, tui unius, sui ipsius, nisi in alia loquẽdi figura, de qua mox subijciã. Vnde maximè palàm fit, nũquàm hos genitiuos sumi nisi paßiuè: ut, habeo curam mei solius, non meam solius: habeo curam tui unius, non tuã unius: unusquisq; curam gerit sui ipsius, non suam ipsius. Cur ita? quia paßio hic significatur: ubi superius uel actio, uel possesßio. Cuius rei unũ exẽplum sufficerit ex Terẽtio: Heẽ, tot mei solius soliciti sunt causa, ut me unum explcant? Et planũ quidem iam fecimus, tres genitiuos mei, tui, sui, paßiuè semper poni: meus, tuus, suus, plerunq; possesßiue. Ideoq; cùm utendum est illis primitiuorum genitiuis, mutari sonum de i, in a. Nunc aliqua addẽda sunt de his dictionibus, quæ legitimè coniunguntur cum huiusmodi pronominum genitiuis: nec enim omnes possunt. Ante omnia nullum substantiuum in consortio suo sustinent: ut, fili noli domo recedere respectu mei patris. Quod nõ tã placuisse Prisciano reor, quàm per imprudẽtiam esse lapsum, quum dicit, Mei Prisciani eges, tui Prisciani egeo. Et alibi, Ego Vergilius, tu Vergilius, ille Vergilius, mei Vergilij, tui Vergilij, illius Vergilij. Hæc enim oratio declarat meum Priscianum, Vergilium'ue, aut tuũ: non me Priscianum, Vergilium'ue, aut te: non aliter quàm si dicas, eges mei patris, egeo tui domini. Quod profectò nõ est primitiuorum, ab eo quod est ego, & tu: sed deriuatiuorum, ab eo quod est meus, & tuus. Neque discrimẽ facit, quòd hic appellatiuum nomen est, ibi proprium. Vergilius:

In Heaut. act. 1. sce. 1. ubi codices omnes mea habẽt, nõ mei.

Prisc. lib. 5. circa finem.

Prisc. lib. 13.

Eclog. 7. Aen. 5.

Si qua tui Corydonis habet te cura, uenito. Et alibi:
Aeneæ mihi cura tui. — Lucanus:

Lib. 9.

Aeneæq; mei. — Quæ á meus, tuus, nõ ab ego, tu, ueniũt. Itaq; sic emendemus Priscianum, qui quum de lingua Latina componit, antiquitatem omnem corrigens, nomen suum Latinè proloqui nesciuit: Mei qui sum Prisciano eges: tui egeo, qui Prisciani es: uel, me Prisciano eges: te Prisciano egeo. Nã illud Apostoli

stoli ad Corinthios, Salutatio mea manu Pauli, è Græco est sumptũ: ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. Tertium uerò exẽplum, quod idem protulit, illius Prisciani eget, rectè dicitur. Non habent enim cætera pronomina ancipitem naturam, ut illa tria, de quibus diximus. Adeoq; uerum est, hos ipsos genitiuos respuere consortium substantiui, ut ne in possessiuorum quidem forma illud pati uelint. Vidimus licere dicere, meam unius operã, tuũ solius studium: non tamen dicemus, meum Laurentij studium, suum Prisciani prædium: sed meum stidium, qui sum Laurentius: prædium suum, qui est Priscianus. Neque tamen ob id excludo, si ginitiuos hos passiuè accipiamus, eo modo quo exemplum ponemus. Nam (ut superius docui) aliquando duos genitiuos, alterum actiuè, alterum passiuè positũ, uidemus unà iungi: ut, Quid de P. Licinij Crassi iuris & ciuilis, & põtificij studio loquar? Ita fit in pronomine, ut idem autor ad Atticum: Mihi fuit & laudis nostræ gratulatio tua iucunda, & timoris consolatio grata. Et iterum: Vehementerq; tua sui memoria delectatur. Quòd si igitur hæc pronomina, siue in genitiuo passiuè, siue mutata in uocem possessiuorũ actiuè nõ admittunt genitiuos substantiuorum, nũquid admittunt omnium adiectiuorũ? Non opinor: sed proprie solorũ participiorum participialiumq; gerundiorum, & frequentissime illorum trium (ut quidam uolũt) pronominũ, unius, solius, ipsius, & siqua alia, quæ rara sunt, de quibus mox dicam. Per genitiuum cum participio: Cicero ad Lẽtulum, Quocunq; tẽpore mihi potestas præsentis tui fuerit. Per fœmininum, sed cum gerundio. Ouidius Heroidum:

In Cato. Maio.

Sit modò placandæ copia parua tui.

Epi. Acont. ad Cidip.

Per uocem mutatam in possessiuum: ut ad Ciceronem Cato: Libenter facio, ut tuam uirtutem, innocentiã, diligentiam cognitã in maximis rebus domi togati, armati foris pari industria administrare gaudeam. Cicero de Oratore: L. Crassum quasi colligendi sui causa se in Tusculanum contulisse. Sed hoc gerundiũ

Epist. 5. lib. 15. epist. fam.

est. Et ea exẽpla, quæ suprà attuli: quorum unum fuit, Sustulit de latere meo ancillæ tuæ dormientis: ad quod pronomen malo referri illud dormiẽtis, quod est adiectiuum, quàm illud ancillæ, quod est substantiuum: ita ut si abfuisset participium, uix tolerabile fuerit futurum: quale Boëthij, Solantur mœsti nunc mea fata senis. Quintilianus etiam solet omittere pronomen: ut, Accepi fateor illum, qui solutus quoq; nõ sequebatur, quẽ nõ gaudium redẽptionis, non lætitia prælati, non hortantis erexit patris amplexus. Et in eodem libro: Rus, seruulos, penates, & omnia utiliora properanti festinatione parentis addixi. Omisit sui: ut esset, non letitia sui prælati. & meus: ut esset, non meus hortantis amplexus. Et iterum mea, ut esset quoq;, festinatione mea parentis. Poëtæ etiam frequenter. Ouidius Heroidum:

Declam. 5.

Epi. Penelop. ad Vlyss.

Denique quisquis erat castris iugulatus Achiuis,
Frigidius glacie pectus amantis erat.

Id est, meum amantis. Idem:

Epist. Phyll. ad Demopho.

Illa meis oculis species abeuntis inhæret,
Quum premeret portus claßis itura meos.
Ausus es amplecti, colloq; infusus amantis,
Oscula per longas iungere pressa moras.

Id est, tuà abeuntis, & meo amantis. Idem in eodem opere, sed inusitatius:

Epist. Oeno. ad Parid.

Et flesti, & nostros uidisti flentis ocellos.

Nostros dixit pro meos, & flentis pro flentium. Est enim illud flẽtis genitiuus singularis, non accusatiuus pluralis: quod accẽtus probat, quum tales accusatiui habeant ultimã lõgam, quæ hic non est. Hoc dixi, quia quidam hunc locum exponũt per accusatiuum. Illa diuersitas nũmerorũ, meos, siue nostros amãtis, uix alij, quàm poëtæ permissa est. Postremò hæc pronomina, siue in primitiuorũ genitiuis, siue in possessiua uoce, ut dixi, maxime gaudẽt illis tribus, unius, solius, ipsius, quorũ multa exẽpla iam protuli. Nec ab re fuerit, sicut unius, ita duorum, triũ, quatuor

tuor posse dici. Item omniũ, cuiusq;, plurimũ, & si qua sunt adhuc: ut uestram duorum, uel uestram trium, uel uestram omniũ operam desidero, pro uestrum. Cicero de Orat. lib. III. Sed uoluntati uestræ omniũ parui. Cuiusq;, aptius cũ pronomine sui, si ue suus cõiũgitur: ut, uellẽ nosse, quæ sit sua cuiusq; sentẽtia: nõ sui cuiusq;. Brutus ad Ciceronẽ: Qui uestris paucorũ respõdeat laudibus. pro uestrũ. Verùm iã huic quæstioni finẽ imponamus.

De Meme, Tete, Tutu, Sese. CAP. II.

EAdem ferè hæc tria pronomina geminari etiam solẽt: prior quidem per figuram meme, tete: tertium sine figura.

Vergilius in nono:

Meme, adsum qui feci, in me conuertite ferrum
O Rutuli. — Et in duodecimo,
— Meme duce ferrum Corripite ò Rutuli. — In eodem,
Verte omnes tete in facies. —

Sed hoc uideri potest esse sine figura. Non enim est ita acre, & ardens, ut apud Quintil. Tete hoc loco mulier interrogo. In nominatiuo planè semper figuratum est: ut Cic. in Antoniũ, Tutu faces illas incendisti. Sese (ut dixi) nunquam figuratum est: ut idẽ, Hic uiri fortissimi sanguine aspersus scelcratam gratulãtibus manum porrigens, in templum Iouis contulit sese. id est, se. Declam. 1.

De Nostras, Vestras, & Cuias. CAP. III.

NOstras, uestras, & cuias, non tantùm patriam, nationemq; innuunt, sed etiã partes, & quasi sectam: ut, Vestrates philosophi nõ sunt ita populares, & fauorabiles, ut nostrates, qui ab Epicuri schola prodierũt. Et, Cuiates philosophi uos estis? Stoici ne, an Academici, an Peripatetici, an nostrates Epicurei? Cic. Putares ne unq; accidere posse, ut mihi uerba deessent, non solùm ista uestratia oratoria, sed hæc etiã leuia nostratia? Epi. 10. lib. 1. epist. fam.

De Iste, & Ille. CAP. IIII.

ISte, & ille (si audire Priscianum uolumus) hoc differunt, quòd iste spatio propinquiore, ille autem longiore intelligi- Prisc. lib. 17.

tur:cuius autoritas plurimos in errorem induxit,qui pro istud, dicunt illud:ueluti si ad hominem longè positum scribas,si quid noui in illa urbe est,mihi notum facias:pro eo, quod est, in ista urbe. Quod non mediocre peccatum est. Nam de me loquens dicere debeo,hoc caput, hæc manus, hæc ciuitas: de te uerò, istud caput,ista manus,ista ciuitas:de tertia autem persona illud caput, illa manus,illa ciuitas.Cicero in Antoniũ:Remoue paulisper istos gladios.Et in eodem libro:Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum uini in Hippiæ nuptijs exhauseras,ut tibi necesse esset in conspectu populi Romani uomere postridie. Hoc est, Istis tuis faucibus, istis tuis lateribus, ista tua firmitate. Vnde nascuntur aduerbia

Epi.10.li.1.fa. *isthic,isthinc,isthac,isthuc, istorsum, istò. Vt idem ad Valeriũ iurisconsultum: Qui isthinc huc ueniunt, partim te superbum esse dicunt,&c.id est,qui ab ista prouincia,in qua agis, huc,id est,in Italiam,Romamq; ueniunt.Aliquando tamen iste accipitur pro hic:ut idem,& in eundem Anto.Cùm isto tẽpore stent cum gladijs armati.Et Quintilianus: Iuuenis iste,de quo summa in rebus humanis monstra gignuntur. Et iterũ: Iuuenis iste patris sui hæres solus inuentus est.Ille quoq; nonnunquam per dignitatem, aut per eminentiam ponitur, indicans esse, quod omnes debeant nosse:ut,Alexander ille Magnus:Ille Censorius Cato:Archytas ille Tarentinus.*

De Hic,Is,Idem,& Adhoc. CAP. V.

Hic,& Is habent potius illam (de qua modò memini) Prisciani differentiam,ut hic spatio propinquiore, is uerò lõgiore intelligatur. Multis tamen in locis utrunq; locum habet: ut, qui præfert uirtutẽ diuitijs,is sanè fortis est:uel,hic sanè fortis est:uel per compositionem: ut, quæcunq; mulier adultera, eadem uenefica est.Et ferè per hæc duo pronomina licet sic loqui,nec per ulla alia,licet poëtæ utãtur ille pro is,quia amborum eadem penè significatio est. Vt Horat.de Arte poëtica:

Qui

Qui didicit, patriæ quid debeat, & quid amicis:
Quo sit amore parens, quo frater amandus, & hospes:
Quod sit conscripti, quod iudicis officium: quæ
Partes in bellum missi ducis: ille profectò
Reddere personæ scit conuenientia cuiq;:

Quare sanctis uiris è Græco trãsferentibus sic permittamus dicere: Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus cõmendat. Possunt autem hæc eadẽ duo, de quibus loquor pronomina, & alio modo usurpari: ut, Alexãder paruis copijs fretus, superauit Darium cum infinito exercitu, & id in adolescentia: uel, & hoc in adolescentia. Item & hoc modo: Pauca uestis, & ea detrita, & sordida. potius quàm, & hæc. Paucis nũmis superbit, nec ijs suis, sed aliũde corrogatis. potius quàm & his. Idem quod est ab Is compositum, quasi pro etiam poni solet: ut Cicero, Et huic coniuncta est beneficentia, quam eandem uel benignitatem, uel liberalitatem appellari licet. id est, quam etiam. Quintilianus: Si causam ueneficij dicat adultera, non M. Catonis damnata iudicio uidetur, qui nullam adulterã, non eandem esse ueneficam dicit. In hoc pronomine, Idẽ, annotaui quiddam dissimile ab Is: ibi potest addi copulatiua, hic nõ potest: quod tamen affirmare non ausim: ut, Quamcunq; in sedem migrat apium rex, in eã & apes ipsæ comitantur. At si dicam, in eandem, tollam copulatiuã: sic, in eandem apes ipsæ comitantur. Nam Idem habet in se uelut uim copulatiuæ. Hoc positum cum præpositione Ad, significat prætereà: ut apud Sallustium: Cognoueram paruis copijs bella gesta cum opulentis regibus, adhoc sæpe fortunæ uiolentiam tolerasse, facundia Græcos, scientia belli Gallos ante Romanos fuisse. Cic. 1. de Off.

De præpositione Cum. CAP. VI.

CVm præpositio, per appositionem non iungitur rei notanti instrumentum, sed comitem. Et hoc est quod Quintilianus ait: Vt quæramus nunquid apud nos sit uis quædam se- Lib. 1. cap. 7.

ptimi casus, & apud Græcos sexti. Nam, inquit, quum dico, hasta percußi, nõ utor ablatiui natura, nec si idem Græcè dicã, datiui, ὑφ' ὅπλ. Propter quod Seruius, & quidã alij planè affirmant esse septimum casum. Quòd autẽ non utamur ablatiui natura, hãc causam existimo, quòd ablatiuus aut ui nominis regitur, aut ui uerbi, aut aduerbij, aut postremò intercedente præpositione, quorum nihil hic fit: nisi uolumus errorem quorundam sequi, qui subintelligunt præpositionem cum. Et quomodo subintelligi potest, quæ ne poni quidem potest? Nã percußi cum hasta, inauditum est: instrumentum enim percußionis hasta est. Peccauitq; non incelebris huius ætatis uir, qui scripsit: Gladium, qui cum se percusserat, eduxit. Percußit igitur gladio, nõ cum gladio. Impuli te pugno, non cum pugno. Video te oculis, non cum oculis. Tango te manu, non cum manu. Deleuit epistolã lacrymis. Abstersit sordes aqua. Siccauit cretam, liquefecitq; ceram igni: non autem cum lacrymis, cum aqua, cum igni. Sed hoc fefellit, quòd aliquando illa Præpositio uideri poßit iuncta nomini instrumentum significanti: ut, Acceptus est à nobis cum honore. Magna cum beneuolentia scripsit. Cum mira affabilitate me allocutus est. Cum dira truculentia me aspexit. Veruntamen hi ablatiui instrumentum non significant, sed comitem. Siquidem acceperunt me homines instrumento corporis, non honoris, sed honore comite. Scripsit ministerio manus, non beneuolentiæ, sed hac socia. Allocutus est lingua operatrice, affabilitate præsenti. Et aspexit instrumento oculorum truculentia suffusorum, quæ nihil facit ad ipsam inspectionẽ, sed oculi. Sũt qui uelint Priscianum sensisse cum hasta percußi, dici posse, uel hanc præpositionem subintelligi: ego ucrò affirmo neminem antiquorum neq; protulisse hanc, neq; subintellexisse.

De Circiter. CAP. VII.

Prisc. lib. 14. Circiter, Priscianus inquit, ad tẽpus solũ pertinet: ut, circiter Calẽdas Ianuarias. Imò & quidẽ frequẽtius ad numerum:

rum:ut,circiter duûm millium militũ: circiter decẽ milliariorũ. Sed aliquando etiã ad locum:ut Caßius Hemina, Lapidẽ fuisse quadratũ circiter in media arce iunctũ cãdelis quoquò uersum.

De Versus, & Vsq. CAP. VIII.

VErsus contra naturam præpositionis semper postponitur: ut, Italiam uersus, Megaram uersus. Liuius: Duo Romana uno loco propius Albam, tria Albana Romã uersus. Sallustius: Deinde Philænorum aræ, quem locum Aegyptum uersus, finẽ imperij habuere Carthaginienses. Cicero de Diuinatione: Qui cùm exercitu lustrato Arctium uersus castra mouisset. Sursum, siue sursum uersus, frequenter legimus. Nonnunquam dicitur uersum, sicut aduersum: nam ita uersus, sicut aduersus: Vnde quoquò uersus, & utrôque uersus: id est, in unanquanque partem, & quocũque, & in utranque partem. Et deorsum uersus. Atq; nescio quomodo non reperio hãc inter præpositiones esse numeratam. an quia postponitur, & nõ præponitur? ne Tenus quidem præponi solet, de qua nunc dicam, & tamẽ est præpositio: an quia uice præpositionis non fungitur, quoties alia adest præpositio? ut, ad occidentẽ uersus: quod quidem modo aduerbium est: ut Vsque: quæ & ipsa sic aliquãdo in oratione collocatur: ut, ad occidentem usque.

Sall. in Iugur.

De Tenus. CAP. IX.

TEnus (ut dixi) semper postponitur, atq; in singulari utiq; cum ablatiuo: ut, hac tenus, qua tenus, uerbo tenus, capulo tenus: in plurali uerò cum genitiuo etiam, non solùm cum ablatiuo. Sed, quãtùm ego sentio, cum genitiuo tũc aut necessariò, aut uenustius fit, præsertim more Græcorum, quum res est uel gemina, uel numero singulari carens. Neque hoc apud poëtas modò, sed etiam apud oratores. Vergilius:

—Laterum tenus hispida nanti. Et iterum: Aeneid. 10.

Et crurum tenus à mento palearia pendent. Georg. 3.

Quintilianus in XII. Sed ille uir bonus, qui hæc non uocibus

tantùm sibi nota, atq; nominibus, aurium tenus in usum lingua perceperit: sed qui uirtutes ipsas penitus mente complexus, ita sentiet. Cælius: Iam illi rumores de comitijs Transpadanorum Cumarum tenus caluerũt. Curtius: Pauci hostium tenus exacti penetrauere ad Porum cientem, acerrimè pugnam. Est autem significatio usq; ad, Vmbilico tenus, usque ad umbilicum: Aethiopia tenus, Nilo tenus, usq; ad Aethiopiam, & Nilũ. Aliquãdo etiam pro non ultrà: ut, Gessit consulatum titulo tenus: id est, non ultrà, quàm titulo: cuiusmodi nonnulla ex superioribus exemplis sunt.

Lib. 8.

De Pridie, & Postridie, aduerbijs. CAP. X.

PRidie, & postridie, quemadmodũ tenus, genitiuo seruiũt, & nõnunquam etiã accusatiuo: ut, pridie illius diei, postridie Nonarum Decẽbrium. Cicero ad Atticum: Pridie cõpitalia memento. Titus Liuius lib. VII. Etiam postridie Idus rebus diuinis supersederi iussum: ut postridie Calẽdas, ac Nonas eadem religio esset, traditũ putant. Idem libro quadragesimo octauo: Pridie Parilia medio ferme die atrox cũ uento tẽpestas coorta. De quo uide plura in Nudiustertius.

De Hei, Heu, Eheu, Væh, & Procul. CAP. XI.

HEi quoque, & heu simile quid obtinent: tamen alterum datiuo, alterum accusatiuo iungitur: ut,

Hei mihi qualis erat, quantùm mutatus ab illo
Hectore. — Terẽtius: Heu me miserũ. Et ferè cũ huiusmodi pro nominibus: nam cũ alio nomine frequẽtius per exprobrationẽ: ut Vergilius, Heu stirpem inuisam. — Et Plinius lib. VII. Heu de mẽtiam ab his initijs existimantiũ ad superbiam se genitos. Aliquando etiã cum nominatiuo: ut idẽ Vergilius, Heu pietas, heu prisca fides. — Terẽt. in Adelphis: Heu misera. Illud uerò in psalmo: Heu mihi, quia incolatus meus prolõgatus est: nescio an uitio factũ sit librariorũ: quale illud ĩ Euãgelio. Ascẽdit ĩ arborẽ sycomorũ, quia inde trãsiturus erat: qd' scribendũ est illhac. Et

Vergilius Aeneid. 2.
In And. act. 4. scen. 1.
Aeneid. 7.
Pli. lib. 7. procemio.
Aeneid. 6.

illud

illud ad Romanos: Tu autem cum oleaster esses, insertus es: pro insitus. Et in Actis Apostolorũ: Egressi sumus foras portã iuxta flumẽ: pro extra portã. Eheu, nulli casui seruit. Verg. in Bucol. Eclog. 1.

Eheu quid uolui misero mihi? — Væh quoq; datiuo. Martial. Lib. 5. epig. 24

Carpere causidicus fertur mea carmina: qui sit
Nescio: si sciero, uæh tibi causidice.

Hæc appelles licet siue aduerbia, siue interiectiones (nam hanc inter partes orationis non numero) siue etiam præpositiones. Procul, apud quosdã casui seruit: ut apud Curtiũ, Procul urbẽ.

Quod quædam comparatiua, & superlatiua aduerbia, seruiunt accusatiuo. CAP. XII.

COmparatiua aduerbia, & superlatiua, præter suam cõstructionẽ ablatiui, & genitiui, ut scribo melius te, & optimè omnium, aliquando seruiunt accusatiuo: utique ea, quæ à præpositionibus ueniunt, illarũ naturam seruantia. Cicero ad Octauium: Cum castra medio itinere longius aduersariorũ castris, & propius urbem mouerentur. Idem ad Atticum: Tamen esse officium meum putaui exercitum habere, quàm proximè hostẽ. Sallustius: Proximè Hispaniam Mauri sunt. Nec hæc regere possunt datiuum, ut Prisciano placet, quale uult esse, — Quum propius stabulis armenta tenerent. Datiuus hîc non regitur natura cõparatiui, sed ipsius nominis: non aliter, quàm si dicam, nauigo te propinquius terræ. Et quoniã ipsa rei serie quædam de cõplexu orationis dicere incepimus, iam de hoc disseramus, simulq; de natura indeclinabilium dictionũ, quarundamq; aliarum: ab eo potissimum incipiẽtes, quod huic loco similimũ est.

Epi. 9. lib. 5. Epi. ad. Q. fra. In Iugurt. Prisc. lib. 18. Verg. 1. Geor.

De O, uel prolata uel omissa. CAP. XIII.

O Fortunati, quorum iam mœnia surgunt,
Aeneas ait. Et alibi:
O fortunatos nimium, bona si sua norint, Agricolas.

Hic accusatiuus est, ibi uel nominatiuus, uel uocatiuus esse potest. His enim tribus casibus indifferenter autores utuntur. Cic.

O uariam, uolucremq; fortunã. Neq; hoc in tertia persona tantum, sed etiã in prima, & secũda: ut idem, O me miserum. O te felicem. Etiam nõ apposito pronomine: ut idem, O miserum, & detestabilem hominẽ, si hæc ignoras. Idem: O te miserum. O te infelicem. Quæ exclamatio ad omnem affectum cõuenit uel miserationis, uel indignationis. Simili modo in nominatiuo, et uocatiuo: ut idem, O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria est potißimum reddita. Et iterum, O magna uis ueritatis, quæ contra omnium ingenia, calliditatem, solertiam, contraq; fictas hominũ insidias semper se ipsa defendit. Idẽ: O nox illa, quæ penè æternas huic urbi tenebras attulisti. Et iterũ: O Nonæ illæ Decẽbres, quæ me Consule fuistis. Aliquando ab illo supersedemus, utiq; in re leuiore, neq; ita magni caloris: ut, Indignum facinus. &, Hominẽ nequã, qui non dubitaret uel in foro alea ludere, uel cum lege de alea condemnatis. Ciceronis uerba sunt in Antonium. Et Plinius Iunior ad Octauium: Hominẽ te patiẽtem, uel potius durum, ac penè crudelẽ, qui tam insignes libros tandiu teneas. Quòd si excandescemus, dicẽdum esset, O hominem nequam: &, ò hominem patientem. Aut sine indignatione: ut apud Val. Maximum lib. III. Sed mihi uti ista cõditione uitæ non est opus, sine ullis imaginibus nobilem animũ. Aliquãtò hoc remißius est, quàm si dixisset, ò animum sine ullis imaginibus nobilem, id est, sine maiorum nobilitate nobilem. Ideoq; Terentius leuioris caloris interiectione usus est:

Epist. 10. lib. 2.

In Heauton. act. 1. sce. 1.

Hui, tam graucis rastros quæso?

Sed hoc simile eius speciei, cuius mentionem modò faciam.

De Me, cum infinitiuo, & accusatiuo. CAP. XIIII.

Verg. 1. Aenei.

Me ne incepto desistere uictam?
Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?

Et iterum: —Me ne Iliacis occumbere campis
Non potuisse? tuaq; animam hanc effundere dextra?

Hæc Ciceronis ad Terentiam

Hæc Verg. Ad Terentiam autẽ Cicero: Me ne miserũ in tantas

te cal

te calamitates mea culpa incidisse? Et iterũ in Bruto: Tum Brutus admiratus, tantam'ne fuisse obliuionẽ inquit, in scripto præsertim, ut ne legens quidem senserit, quantũ flagitij cõmisisset? In his omnibus placet mihi subintelligi, uere'ne ita est, me non posse auertere Italia regem Teucrorum? & cætera. Plinius Iunior ad Adrianum: Hominem'ne Romanum tam Græcè loqui? id est, uere'ne ita est? uel oportuit'ne, siue oportet? Terentius in Andria: Seruón' fortunas meas me commisisse futili?

uerba aliter in emẽdatis Cic. exẽplaribus leguntur. uide epist. 1. libr. 14. fam.

Epist. 3. lib. 4.

Act. 3. sce. 5.

De En, & Ecce, suisq; compositis. CAP. XV.

EN, & ecce in eadem penè significatione amant nominatiuum, & accusatiuum: apud Comicos uerò hem pro en, affectui seruiens, quo oratores non utuntur: quemadmodũ nec Ast pro At, quod est poëtarum, syllabã illam breuem interiectiones, longã facientium. Adiungitur autem en nominatiuo, pariter & accusatiuo, tũ indicãdo, tum exprobrãdo. Indicãdo, Verg. En Priamus, sunt hic etiam sua præmia laudi. Exprobrãdo, En agros, & quam bello Troiane petisti Hesperiã, metire iacẽs. — Seneca in Agamemn. En Paridis hostem.

Aeneid. 1.
Aeneid. 12.

Iuuenalis Satyr. 11.

En habitum, quo te leges, & iura ferentem
Montanum positis audiret uulgus aratris.

Oratores sæpius exprobrando, & sæpius per nominatiuum. Quintilianus, En improbitas. Cicer. En crimen, en causa curre gẽ fugitiuus, dominũ seruus accuset. Ecce similiter cum utroq; casu iungitur: ut idem, Ecce tibi status noster. Cum accusatiuo autẽ non memini me apud oratores legisse, sed ne apud poëtas quidem. Nam illud apud Terentium in Eunucho, Ecce autẽ alterum nescio quid de amore loquitur: Alter scribi debet, nõ alterum, Donato quoq; probante. Sed demus aliquãdo reperiri, ut semel apud Plaut. in Bacchidibus, Opus'ne erit tibi aduocato tristi, iracũdo? Ecce me. Eccum, eccam, eccos, eccas: ellum, ellam, ellos, ellas, ab ecce composita sunt, & secum uidentur gerere

Act. 2. sce. 3.

Prisc.lib.12. rere casum, sed nõ gerunt: quæ Priscianus ita resoluit, Eece eũ, ecce eam, ecce eos, ecce eas: ecce illum, ecce illam, ecce illos, ecce illas. Sergius quoq; commentans Donatũ ait, nihil significat ellum, nisi ecce illum. Paulo q; post: Quum ergo ellum sit ecce illum, & ellã ecce illam, nihil possumus dicere, nisi magis demonstratiuè. Sed pace Prisciani, Sergij q;, & aliorũ, hoc nec uerũ, nec conueniens significatum est. Nã inter ecce eum, & ecce illum, quid interest? Potius dicendum erat: eccum, ecce hunc: eccos, ecce hos, de quibus agimus. Talis erat cõuenientior interpretatio, sed quæ nec uera foret. Resoluuntur enim hæc per aduerbia, non per pronomina: eccum, ecce hîc, subintellige uirũ, de quo agebamus. eccam, ecce hîc, subintellige fœminã, de qua mentio erat. Ellum, ellam, ecce illic uirũ, fœminam'ue, subintellige, de quo, de qua'ue agebatur. Nã ut de homine, qui ante cõspectum nostrũ adest, rectè dicas, ecce ille, uel ecce ego, siue ecce illum, uel ecce me: ita male loquaris, ellum hominẽ, uel ellũ me: & rursum dè longè posito, eccum. Terent. Eccũ Parmenonẽ: &, eccum me. nempe non ecce eum Parmenonẽ, quasi aliquis alius sit præter hunc Parmenonem: Et ecce eum me, quem me, et quem eum quæris. Plaut. in Menæh. Atq; eccam. Et in Mercatore, Ecce illũ uideto. Eccũ ergo Parmenonẽ: id est, ecce hîc Parmenonem: &, eccum me: id est, ecce hîc me. Et ellũ Parmenonẽ dicentes, nõ sic loquimur, quasi de parũ noto, ut solemus, quũ dicimus, ecce ille Parmeno, quasi ille tibi incognitus, sed auditus. Ellũ igitur Parmenonẽ significat, ecce illic Parmeno, siue Parmenonẽ. Sed an possit ecce habere accusatiuũ, nõ antè indubitatũ habebo, q̃ exẽplum uidero, nisi illud tale sit apud Verg.

In Eunuch. act.2.sce.3.

Eclog.5. —En quattuor aras.
Ecce duas tibi Daphni, duo q; altaria Phœbo:
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Crateras q; duos statuam tibi pinguis oliui.

Sed de prosa magis dubitare me dico.

De

De Age, Agite, & Agedum. CAP. XVI.

AGe singularem numerum desiderat, Agite pluralem: Agedum uerò non singularem tantùm, sed etiam pluralem. Neq; id modò in carmine: ut Propert. Vos agedum. — sed etiam in prosa: ut Quint. Agedum (si uidetur) extra portas prospicite squallida arua, & spinis obsitas segetes, & semesos arborũ truncos. Cicero: Agedum conferte nunc cum illis uitam P. Syllæ, uobis, populoq; Romano notissimam. Declam. 12.

De An, & Aut, Ne, Vel, Ve, & eorum compositis. CAP. XVII.

AN, & Aut, coniunctiones sunt, Quintilianus inquit, male tamen interroges hic aut ille sit. Nos quum talem, tantũq; autorem habeamus, tamen pleriq; multis iam seculis peccauerunt, ac peccant: quod grande flagitium est. Sed duæ causæ eos decipiunt. Ferè enim nunq; decipimur, nisi mendaci quadã specie ueritatis: &, ut inquit Horatius, Decipimur specie recti. — Vna, quòd interpretantes è Græco non reperimus hanc apud illos differentiam. Quippe quum Græci unam tantùm habeant utriq; nostrarum respondentem, putant pro una uoce Græca, unam Latinã posse sufficere. Altera, quòd reperiunt apud nos in interrogando, aut. Et primæ quidem opinioni hoc respõsum sit, eos male mereri de lingua Latina, qui dimidium uerborum fastidiunt. Nam pleriq; utuntur Aut, more Græcorum, & interrogando, & sine interrogatione: An, omnino relinquentes. Sequenti (quod tamẽ caput huius erroris est) ita respondemus: Si paulò diligentius aduertissent, non in aut, sed in an, interrogationem consistere deprehendissent: ut apud Ciceronem, An uerò Romulus ille aut pastores, aut conuenas congregasse, aut Sabinorum connubia coniũxisse, aut finitimorũ uim repressisse eloquẽtia uidetur? Nõ est hic multiplex interrogatio, quasi de horum singulis interrogaretur, sed duplex: sic, Nunquid Romulus hæc omnia fecit eloquentia? Hæc una pars est interrogationis.

Verba Quintiliani, libro 1. cap. 9.

Horat. in Arte poëtica.

tionis. Supple, an non fecit? & hæc erit altera pars. Item: Es tu Stoicus, aut Epicureus, aut Peripateticus, aut Academicus? Hæc interrogatio & bene dici potest, & male. Nã si nõ cõstet interrogãti te esse philosophũ, bene interrogauit, supplendaq; est duplex an: sic, Es'ne tu Stoicus, aut Epicureus, et cætera, an nõ? Sin cõstet illi te esse philosophũ ex aliqua illarũ sectarũ, sed cuius sis ignorãs, de ipsa interroget, male quæsiuit, cùm An, nõ Aut, dicẽdũ fuerit: & ubi nos modò posuimus duplex an omittendũ sit: sic, Es tu Stoicus, an Epicureus, an Peripateticus, an Academicus? quæ interrogatio potest tendi in infinitũ. Illa uerò semper est duplex, hic ad singulas particulas binæ interrogationes sunt, ibi in uniuersum duæ. Quũ enim quæro an Stoicus, subintelligitur altera interrogatio ediuerso: sic, an non. Item, es'ne Epicureus, an nõ? es'ne Peripateticus, an non? es'ne Academicus, an non? Afferamus aliud apertius exemplũ. An est hic illo nobilior? an plus pro salute mea laborauit? an cui homines magis cupiant? an formosior, & magis dignus, cui filiam meam collocem? Hic octo interrogationes sunt, quia octies interrogatio repetitur. Ibi semper duæ, quia bis sẽper repetitur. Ex quo patet non esse interrogationẽ in aut, sed in an. Interrogationẽ inquam contrariorum: qualis est illa, quid dicam? aut quid non dicam? Inter hæc non ambigimus, sed ipsa ambo simul ambigimus. Secus in illo, abeam, an maneam? De duobus ita quæro, ut utrum mihi faciendum, & utrũ non faciendũ sit dubitẽ. Ideoq; non solùm interrogando, sed citra interrogationem quoq; utimur an, ubicunq; aliquid cõtrarietatis inest: ut, dubito an uiuat pater, an mortuus sit. & in maiori numero, Nescio an pater Romæ sit, an ualeat, an uiuat, an uẽturus ad me sit. Muta uerbũ dubitationis, & insciẽtiæ, in dissimile aliud uerbum: sic, Scio an pater uiuat, an mortuus sit, malè locutus es: bene autem, nescio an pater uiuat, an mortuus sit. Itaq; uerbis huiusmodi dubitationis, & inscientiæ damus subiunctiuum cum an: uerbis uerò opi

nionis

nionis, & scientiæ indicatiuum cum quòd, & aut: sic, Opinor quòd pater aut mortuus est, aut grauiter ægrotat. Quod præceptum est de An, hoc quoq; sit de Ne, quæ plerũq; una solaq;, & semper in parte prima collocatur: ut, bonus'ne uir est, an malus? Aliquando cum socia, sed id sæpius apud poëtas: ut Verg. in primo libro Aeneid.

Qui teneant (nam inculta uidet) homines'ne, feræ'ne,
Quærere constituit, socijs'q; exacta referre.

Sæpe hoc modo, Illhuc eam, nec'ne, ignoro. hoc est dubitatiuè. Interrogatiuè quoq;: ut pro Flacco Cicero, Vtrum uultis prætori Flacco licuisse nec'ne? id est, licuisse an non? Quidam superuacuè addunt alterum an: sic, nescio an bene faciam nec'ne. Atque ut ostendi quosdam errare in aut, non uidentes in quo differat ab an, ita quidam faciunt in uel, putantes poni pro an: id est, interrogatiuè, uel dubitatiuè, siue ignoratiuè: ut, istud est aurum, uel orichalcum? nescio sit aurum, uel orichalcum: imò scis, quòd est aurum, uel orichalcũ. Et neuter uestrum dubitat, quòd uel hoc, uel illud est: sed nescitis an hoc, an illud sit. Ideoq; & tu interroga, aurum'ne sit, an orichalcum: & tu responde, quòd nescis an sit hoc, an illud. illud autem, quod est apud Quintilianum: Quærendumq; arbitrantur, iustum'ne sit sacrilegiũ appellari, quod obijciatur, uel furtum, uel amentiam: potest quibusdam mouere dubitationem, quasi in re dubia loquamur per uel, atque ideo ipsum misceamus cũ ne, siue an. In quo minime dubitandum nobis est. Talis enim ibi locutio est: Quærendumq; arbitrantur, iustum'ne sit appellari aliquid nomine sacrilegij, an non: uel iustum sit aliquid appellari furtum, an non: uel, aliquid sit iustum appellari amentiam, an non. Ve, magis accedit ad uel, quàm ad an: ut duobus, tribus'ue mensibus: id est, duobus, uel tribus mẽsibus. Raroq; reperitur geminatum, nisi adiuncta si: ut, siue hoc, siue illud: aut adiuncta ne, pro ut non: apud eundem, Cauendum etiam, ne'ue sit maior translatio,

tio, quàm oporteat, ne'ue (quod ſæpe accidit) minor, ne'ue diſſi
De Oratore. milis. Cicero: Ita iungetis, ut ne'ue aſperè concurrant, ne'ue na
ſtius diducantur. Lucanus ſine compoſitione aliqua:
Lib. 1. Nec quenquam iam ferre poteſt Cæſar'ue priorem,
Pompeius'ue parē. – id eſt, non poteſt iam, aut Cæſar ſupe-
riorē ferre, aut Pompeius parem. An & ne, cōiungi ſolent pro
an, quod magis poëticum eſt: ut apud æmulos Vergilij,
Dic mihi Damœta, cuium pecus, an'ne Latinum? Illud Cice-
ronis multi ita legūt: Quo mihi etiam indignius uidetur obtre-
ctatum eſſe, Gabinio dicam, an'ne Pompeio, an'ne utriq;? id
quod eſt uerius. Sine interrogatione durum uidetur: ut Verg.
Georg. 1. – Vrbes'ne inuiſere Cæſar,
An Deus immenſi uenias maris, ac tua nautæ, &c.
An'ne nouum tardis ſydus te menſibus addas?
Ideo dixi durum, quia per interrogationem quiddam urgētius,
& inſtantius eſt in hac geminatione an'ne, quàm in illa ſimpli-
Ver. eclog. 2. citate an, quod hic non fit, ut ex alijs compoſitis elucebit:
Non'ne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras,
Atq; ſuperba pati faſtidia? non'ne Menalcam?
Verg. 3. eclog. Non'ne ego te uidi Damonis (peſſime) caprum
Excipere inſidijs? –
In hac interrogatione non id agitur, ut reſpondeas neſcienti,
ſed cogaris aſſentiri ſcienti. Nec alia uis orationis eſt, quàm ſi
diceres an non, quod magis urget, quàm ſolum nō, licet & hoc
ſolum pro illo compoſito accipi ſoleat. Alia compoſita (ſi mo-
dò compoſita ſunt) hæc ſunt: Ita'ne: ergo'ne: quæ interrogando
reſponſionem non poſcunt, ſed aſſenſum extorquent.

De Nedum, & non ſolum, Non modò, & Non tantum. CAP. XVIII.

NEdum, duobus modis periti uti ſolent. Vno modo cum
utranq; ſententiam eodem claudimus uerbo: altero, quum
ſuum utriq; ſententiæ uerbum damus. Primo modo ſic: Funde-
rem

derem pro te sanguinem, nedum pecuniam. Secundo sic: Funderem pro te sanguinē, nedum pecuniam tibi crederem, & hoc affirmatiuè. Negatiuè sic: Non perderem pro te obolum, nedū sanguinem. Item, Non crederem tibi obolum, nedū pro te funderem sanguinē. Atq; in affirmādo, id quod plus est, maioris q; momenti in prima parte est ponendum: in negādo, id quod minoris. Plus est, & magis momentosum, fundere sanguinē, quàm pecuniam: & minus est, & leuius, perdere, aut credere obolum, quàm perdere, aut fundere sanguinē. Imperiti uerò hāc dictionem accipiūt pro non solùm, sic dicētes: Nedum laborē pro te susciperē, sed etiā mortem. quod sic dicendū erat, Mortem pro te susciperem, nedum laborē. Aut per nō solùm (nam cōtrarius modus est per non solùm, & non modò, ei qui est per nedū) sic, ne priora exempla cōmutemus: Non solùm pecuniā pro te funderem, sed etiā sanguinem. Item, non modò pecuniam tibi crederem, uerum etiā sanguinē pro te funderem. hoc affirmatiuè. Rursus negatiuè, Non modò pro te sanguinē non perderē, sed nec pecuniā. Item, non tantùm pro te sanguinem non funderē, uerùm ne obolum quidem tibi crederem. Hæc igitur differentia est inter nedum, & non solùm, siue non modò, siue non tantùm. Aliquando tamen reperiūtur hoc posterius penè pro nedū accipi. Cicero in lib. de Offic. III. Huic igitur uiro bono, quem Fimbria etiam, non modò Socrates nouerat, nullo modo uideri potest quicquam esse utile, quod non sit honestū. Possemus dicere hic pro, non modò Socrates nouerat, nedum Socrates: sed nedum auget, præpolletq; alteri parti, cui adiungitur: nō modò autem æquiparat. Ideoq; puto Ciceronē uoluisse æquare Fimbriam Romanū Socrati Græco, dixisseq; illud nō modò, sicut in quibusdam alijs exemplis: ut in ijsdem Officijs, Ad quod est adhibenda actio quædam, non solùm mentis agitatio. Et pro Plancio: Plura ne dicam, tuæ me lacrymæ impediunt, uestræq; iudices, non solùm meæ. Hic non ausim pro non solùm, dicere nedū.

De Nisi. CAP. XIX.

NIsi, quoties principium sententiæ est, indicatiuum desiderat, aliâs etiam subiunctiuum. Cicero pro Milone: Nisi fortè putamus dementem P. Scipionem Africanum fuisse, qui quum per seditionem à C. Carbone interrogaretur, quid de Tiberij Gracchi morte sentiret, respondit, iure sibi cæsum uideri. Et Quintilianus: Nisi fortè imperatorem quis idoneum credit in prælijs quidem strenuum, & fortem, & omnium quæ pugna poscit artificem, sed neq; delectus agere, nec copias contrahere, atq; instruere, nec prospicere commeatus, nec locum capere castris scientem. Præter principia autem sententiarũ, sic: Vapulabis, nisi caues; uel, nisi caueas. In illo superiore, nisi adest uerbum principale, hic non adest.

De coniunctione Quòd. CAP. XX.

QVòd scribas gaudeo: & quòd scribis gaudeo: utroq; modo dicitur. Volo quòd scribas: non autem, quòd scribis. Illius superioris hæc similia sunt, credo, opinor, puto, lætor, uoluptatem capio, & reliqua. Huius posterioris hæc, mando, iubeo, impero, exigo, postulo, & reliqua. In illo tamen superiore cauendum est, ne diuersorum modorum uerba copulemus: quale foret illud Terentij, quod nonnulli sic legunt: An quòd uiam ignorant, an quòd iter perferre nequeant? Cùm sit dicendum aut sic: An quòd uiam ignorẽt, an quòd iter perferre nequeant? aut sic, An quòd uiam ignorãt, an quòd iter perferre nequeũt? Cui simile illud aliud est apud eundem: –Nihil quum est, nihil desit tamen. quum sit potius legendum desit, non desit, ut bonis autoribus placet. Et in proœmio Ciceronis ad Herennium sic quidam legunt: Etsi negotijs familiaribus impediti, uix satis otium studio suppeditare possimus, & idipsum quod datur otij, libentius in philosophia consumere consueuimus. quum sit potius legendum possumus, ut modi cõcordent, qui copula media coniunguntur: quanquàm & sonus ipse, utpote in cursu medio periodi,

Terent. in Eunucho, act. 2. sce. 2.

periodi, conuenientior est in possumus, quàm in poßimus. Est etiam alia causa, cur hoc non liceat, quam modò subiungam.

De Etsi, Quanquàm, Quamuis, & Licet. CAP. XXI.

ETsi, quanquàm, quamuis, licet, eiusdē significationis sunt, aliquid in utendo discriminis habentia. Nam maior quædam dignitas data est primis duobus, quæ semper adsciscunt sibi indicatiuum duntaxat, in principio statim orationum, epistolarum, librorum. Alia duo in hoc loco, rarò: in cæteris, omnia indifferenter. Cicero in oratione pro Milone: Etsi uercor iudices. Et in epistola ad Atticum: Etsi nihil noui afferebatur. Et in opere ad Herennium: Etsi negotijs familiaribus impediti uix satis otium studio suppeditare possumus, & id ipsum quod datur otij libentius in philosophia cōsumere consueuimus. Quintilianus in declamatione de corpore proiecto: Etsi iudices in hac asperrima conditione fragilitatis humanæ, in qua nemo propè mortalium impune uiuit, hæc omnibus natura est, ut sua cuiq; calamitas præcipue misera, atque intoleranda uideatur. Cicero pro lege Manilia: Quanquàm frequens conspectus uester mihi multò iucundißimus, hic autem locus ad diecndū amplißimus, ad agendum ornatißimus est uisus Quirites. Idem de Officijs: Quanquàm te Marce fili annum iam audientem Cratippum, idq; Athenis, abundare oportet præceptis, institutisq; philosophiæ. Lactantius tamen secundum librum de Institutione sic incipit: Quanquàm libro primo religiones deorum falsas esse monstrauerim. Alia duo magis postulant subiunctiuum, nonnunquam tamen & indicatiuum, ut dixi. Vt apud Horatium sic quædam epistola incipit:

In prin.

Declam. 6.

In prin.

Quamuis Scæua satis per te tibi consulis, & scis. Epist. 18. li. 1.

Et apud Quintilianum declamatio: Quamuis iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentiū meorum nouitate mirari. In alijs partibus, quàm in principijs parē omnia hæc locum sortiuntur. Habent & hoc differentiæ duo

Declam. 5.

priora à duobus posterioribus, quòd illa aliquando eodem modo, quem de nisi ostendimus, à nullo dependent. Cicero pro Marcello: Quid enim est omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum? quod quum uenit, omnis uoluptas præterita pro nihilo est, quia nulla est futura: quanquàm iste tuus animus nunquàm his angustijs, quas natura dedit nobis ad uiuendum, contentus fuit, semperq; immortalitatis amore flagrauit. Nec uerò hæc tua uita dicenda est, quæ corpore, & spiritu continetur. Hoc fit acrius per interrogationem, ac sublimius: ut (ne si alia exempla afferam, longior sim) si dicamus hoc idem sic: Quanquàm quis ignorat istum tuum animum nunquàm his angustijs, quas natura ad uiuendum nobis dedit, fuisse contentum, semperq; immortalitatis amore flagrasse? De etsi, siue tametsi (idem enim sunt) & apud eundem, & apud alios reperienda relinquimus exempla huiusmodi, licet pauciora. Vnum ex Plinio satis sit, ad Cornelium Priscum: Dedit enim mihi quãtum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset: tametsi quid homini dari potest maius, quàm gloria, laus, & æternitas? Hic non possis ponere licet, & quamuis.

Epist. ulti. li. 3.

De Cùm, & Tum. CAP. XXII.

CVm, & Tum indicatiuum ferè postulant. Est autem in cùm quiddam minus, in tum quiddam maius. Et hoc duobus modis, ut aut generale aliquid præcedat, speciale sequatur: aut ambo sint specialia. Primo modo sic, ut apud Quintilianum: Quod cùm omnibus confitendum est, tum nobis præcipuè, qui rationem dicendi à bono uiro non separamus. id est, omnibus multùm, mihi uerò maximè. Altero modo apud eundem: Quod opus Marcelle Victori tibi dicamus: quẽ cùm amicissimum nobis, tum eximio literarum amore flagrantem, dignissimum hoc mutuæ inter nos charitatis pignore iudicabamus. id est, multùm propter amorem tuum in nos, plus tamen propter amorem in literas. Vix aliter reperias, quale est Cicero-

In præfatione libri primi.

ronis

ronis in Verrem actione prima: Factum est, uti cùm summum in ueteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Sed hoc loco adiectiua sunt, quæ distinguant illud plus, & illud minus. In cæteris locis ferè adiectiua non adhibentur, qualia nunc sunt summum, & nonnullum. Rarò autem alius modus quàm indicatiuus conuenit, quale fuit proximum exemplum. Idem Quintilianus in secundo: Quid autem est ex his, de quibus suprà dixi, quod non cùm in alia, quæ sunt rhetorum propria, tum certè in istud iudiciale causæ genus incidat? Cicero ad Curionem: Graui teste priuatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo clarissimo uiro, qui cum suis uirtutibus, tum uerò te filio superasset omnium fortunas, si ei cõtigisset, ut te antè uideret, quàm uita decederet. Nunquàm hoc fit nisi sub uno uerbo: quod siquando sub duobus fieret, nunquam tamen in diuersis uerborum modis, diuersis ue temporibus, ut fecit Boëthius in principio tertij (ut reor) de dialectica libri: Cùm in omnibus philosophiæ disciplinis ediscendis, atq; tractandis, summum in uita positum solamen existimem, tum iucundius, & ueluti cum quodam fructu etiam laboris arripio, quæ tecum communicanda compono. Nisi fortè putamus hoc eodem modo pro Deiotaro incepisse Ciceronem: Cùm in omnibus causis grauioribus, C. Cæsar, initio dicendi commoueri soleam uehementius, quàm uel usus, uel ætas mea uidetur postulare, tum in hac ita me multa perturbant. Tamen dicitur, non tum. Respondet enim ad illud cùm, pro quamuis: ut alio idem in loco: Satis ne constanter facere uideamur, qui cum præcipi nihil posse dicamus, tamen & alijs de rebus disserere soleamus, & in hoc ipso tempore præcepta officij prosequamur? Cùm scilicet pro quamuis: aut si scribitur Tum, non Tamen, scribendum etiam erit soleo, non soleam: quale est illud in prooemio quarti libri Tusculanarum quæstionum: Cùm multis locis nostrorum hominum ingenia,

Cap. 1.

Epist. 2. lib. 2.

uirtutesq; Brute solco mirari, tum maxime in his studijs, quæ serò admodum expetita in hanc ciuitatem è Græcia transtulerunt. Idem autor opus de Natura deorum sic inchoat, quod quidam deprauare solent, dicentes sint, pro sunt: Cùm multæ res in philosophia nequaquam satis adhuc explicatæ sunt, tum perdifficilis Brute (quod tu minimè ignoras) quæstio est de natura deorum. Priscianus quoque uir grammaticè locutus est in proœmio magni operis, & quidem in prima dictione, atque adeò in prima syllaba, dicens: Cùm omnis eloquentiæ doctrinam, & omne studiorum genus sapientiæ luce præfulgens à Græcorum fontibus deriuatum, Latinos proprio sermone inuenio celebrasse. & cætera, quæ tanta sunt præcedentia uerbum principale, ut non modò Demosthenes, qui contenta uoce, & uno spiritu complures uersus pronuntiabat, aut Hercules, qui sine respiratione unum stadium decurrebat, sed ne Nouellus quidem Torquatus Mediolanensis, qui uno spiritu tres uini congios siccabat, posset illam sententiam, atque periodum una uocis contentione pronuntiare. Tandem uerbum principale subiungit: Conatus sum pro uiribus rem arduam quidem, sed officio professionis non indebitam suprà nominatorum uirorum præcepta, quæ congrua sunt mihi uisa, in Latinum transferre sermonem. Cùm inueniam, erat dicendum: aut, quoniam inuenio. Sed ad Tum reuertamur, quod sæpe sine Cùm ponitur geminatum, triplicatum, & in quamuis longum multiplicatum. Sed quantum ego sentio, in rebus paribus: ut Quintil. Nec indignetur Herodotus æquari sibi Titum Liuium, tum in narrando miræ iucunditatis, clarissimiq; eandoris, tum in concionibus, suprà quàm enarrari potest, eloquentem, ita dicuntur omnia tum rebus, tum personis accommodata. Tacco de eo modo quando accipitur pro aliquando: ut, tum hoc, tum illud dicas: id est, aliquando hoc, aliquando illud: uel, modò hoc, modò illud.

Lib. 10. cap. 1.

De

De Quidem. CAP. XXIII.

QVidem, duobus, tribus ue modis accipi solet. Vno modo ad distinguendas res, quod apud Græcos penè nimis fit sæpe: ut, unus quidem sic, alius autem sic. Ego quidem Romæ sum, tu uerò Athenis, frater autem Alexandriæ. Altero autem quasi per exceptionem illius quod affirmes: ut apud Marcum Fab. Torquebis quidem filium, sed fatebitur mater. Adeò ut apud hunc, & M. Tullium, nunquàm coniungantur Quidem, & Ille, quin huiusmodi sequatur exceptio: ut de Offic. lib. III. Ab optimis illis quidem uiris, sed non satis eruditis. Et de Amicitia: Qui autem in uirtute summum bonum ponunt, præclarè illi quidem: sed hæc ipsa uirtus amicitiam & gignit, & continet. Dicendum erat, præclarè hi quidem, ut in pronominibus ostendimus, potius quàm illi: sed hoc fecit, ut Ille coniungeretur cum Quidem. In superiore modo tantùm duabus comitibus Quidem uti potest, quæ sunt Verò, & Autem: in hoc secundo pluribus potest præter has duas, uerùm, ueruntamen, at, sed, cæterum, tamen, attamen, sed tamen. Atque in hoc secundo modo ipsum Quidem alternatim poni potest, nunc in laudem, nunc in uituperationem: atq; id aut à uituperatione incipiendo, & finiendo in laudem: aut incipiendo à laude, & finiendo in uituperationem: ut, tu lentus quidem es, & piger, sed tamen fidelis. Rursus, tu quidem fidelis es, sed tamen lentus, & piger. Tertio modo, quo plenus est etiam sermo uulgaris, nullo Autem, aut Verò, aut Sed, alia ue coniunctione simili sequente, sicut & hæ ipsæ nonnunquam sine Quidem sunt. Cic. At enim nemo (quod quidem magis credo) aut si quisquam est, ille sapiens fuit.

Cap. 5. huius libri.

De Verò, Autem, Porrò. CAP. XXIIII.

VErò, & Autē, idem significant, & codē in loco poni possunt antecedente utiq; aliqua dictione: nunquàm enim ab his sententia incipit. Collocantur autem frequenter, ut nusquam referantur, sed tantum distinguant sententiā à sententia,

ut mea ipsius uerba declarant, ubi sum usus modò Autem. Habent tamen aliquando nescio quid differentiæ in utendo. Cur nanq; non dicimus, neq; autem: sicut, neq; uerò: ut Quint. Neq; uerò me Lacedæmonij, neque Athenienses magis mouerunt, quàm populus Romanus, apud quē summa semper oratoribus dignitas fuit. Item, Tum propter hoc, tum uerò propter illud: non autem, tum propter hoc, tum autem propter illud. Contrà, non dicimus non uerò, sicut non autem: ut, sum tibi amicus, non autem assentator. Muta illud aduerbium, & habebit locum uerò: sic, Sum tibi amicus, assentator uerò non. uel, assentator autem non. & in quibusdam similibus. Incipimus enim maiora quædam capita per Verò, potius quàm per Autem. Vergilius Iunonem cum Venere sic loqui incipientem fecit:

Aeneid. 4. Egregiam uerò laudem, & spolia ampla refertis,
Tuq;, puerq; tuus.

Epist. 6. lib. 4. Et ad Seruium Sulpitium scribens Cicero ita epistolam incipit: Ego uerò Serui uellem (ut ais) in meo dolore affuisses. Præterea non ita dicas, agè autem, sanè autem, iam autem, enim autem, at autem: ut agè uerò, sanè uerò, iam uerò, enim uerò, at uerò. Atq; ut in quibusdam locis hæc duo, & cætera similia à me prius enumerata habent gratiam, si ponantur, ita in quibusdam non habent: quale est, quum idem uerbum repetitur, hoc modo, Quintil. Pro patre mori possum, coram patre non possum. non rectè dicas coram patre autem non possum, nisi reticeas uerbū: sic, coram patre autem non. Atq; hic sequitur negatio, aliquando autem antecedit. Cicer. Tu cùm principem senatorem auunculum domi habeas, ad eum non refers: ad eos refers, qui suam domum non habent, tuam exhauriunt. Quare non de eo modo intelligitur, quoties uerbum sine contrarietate repetitur: ut idem, Tribues his temporibus quantum poteris, poteris autem quantum uoles. Neq; quoties aliquid prælongum est, aut nonnihil immutatur: ut idem in Verrem, Non enim, inquit, illud

Cic. in peroratione Officiorum.

peto,

peto, quod soleo, quum uehementius contendi impetrare, ut reus absoluatur non peto, sed ut potius ab hoc, quàm ab illo accusetur, id peto. Et in Philip. Ego autem ueteranos tueri debeo, sed eos quibus sanitas est, certè timere non debeo. Tale nõ fuit Lactantij, qui ait: Sed (ut dixi) uenia concedi potest imperitis, & qui sapientes se non fatentur: his uerò non potest, qui sapientiam professi, stultitiam potius exhibeant. Ego dixissem, His non potest. Poëtæ hoc non seruant. Vergilius, Lib. 2. cap. 2.

Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi? Aeneid. 11.

~~At Mesapus erit.~~ ~~Ouidius:~~

Non formosus erat, sed erat facundus Vlysses. Li. 2. de Arte.

Porrò, licet eiusdem significationis sit, cuius Verò, & Autem: tamen (ut puto) pro illis ponere non possis: nonnunquam tamen eundem locum sortitur, ut agè uero, agè porrò: sed illud nunquàm in fronte sentẽtiæ collocatur, hoc autẽ sæpius: ut Quint. Porrò qui confessum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed licentiam. Per illa dicemus, qui uerò, uel qui autem confessum defendit. Apud quosdam, & præsertim poëtas, uolunt significare longè, certè, posteà, ultrà: ideoq; sæpe non in principio sententiæ, sed in medio inuenitur.

De Siquidem. CAP. XXV.

SIquidem, ex si, & quidem, compositum uidetur: sed cur nec primam syllabam longam habet, cùm si, longa sit, nec significationem alicuius harum, unde componi dicitur, dictionum? Est enim siquidem, idem quod nam: ut apud Quintil. Atq; natura ipsa uidetur ad tolerandos facilius labores musicam uelut muneri nobis dedisse: siquidem & remigem cantus hortatur. Et Ciceronem: Confiteor eos nisi liberatores populi Romani, conseruatoresq; Reipublicæ fuerũt, plus quàm sicarios, plus etiam quàm parricidas esse: siquidem est atrocius patriæ parentem, quàm suum occidere. Nonnulli non internoscũt, quando siquidem est una dictio, quãdo duplex: quod internoscere facile est: Lib. 1. cap. 17.

ut apud eosdem ambos: Priorem libro quarto: Quare illud stultissimè præcipitur, quod defendi non potest: silentio siquidem dissimulandum est illud, de quo iudex pronuntiaturus est. At si extra causam sit adductum, & cætera. Posteriorem pro Milone: Deinde profectus est per id temporis, quum iam Clodius (si quidem eo die Romam ueniturus erat) redire potuisset. Et pro Flacco: O morem præclarum, disciplinamq; quam à maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. In hoc tamen significato apud Ouidium reperitur libro quarto Fastorum prima syllaba breui, tanquam sit dictio composita:

Sed si fortè tibi non est mutabile pectus,
Statq; semel iuncti rumpere uincla tori:
Hoc quoq; tentemus, si quidem ieiuna remansit:
Sin minus, inferni coniugis uxor erit.

Idem libro tertio sine titulo:

Quæ mihi uentura est, si quidem uentura senectus,
Quum desit numeris ipsa iuuenta suis.

Quidam hic haud postremę inter literatos notæ ueram lectionē esse uolunt, Si qua est uent. senec.

In altero significato apud Lucanum libro quarto:

Hoc si quidem solo ciuilis crimine belli
Dux causæ melioris eris.–

De Sin. CAP. XXVI.

SIn pro si, nunquam in prima parte collocatur, sed in secunda, ubi ferè duorū est oppositio, atq; hoc siue uocali sequente, siue consonante. Terent. Si illum relinquo, eius uitæ timeo: sin opitulor, huius minas. Et alibi: –Si hoc celetur, in metu: sin patefit, in probro sient. Nonnunquam sin unum reperitur, sed quod secūdi loci uicem obtineat: ut Sallustius, Imperat, ut pretio, sicuti multa cōfecerat, insidiatores Masinissæ paret, ac maximè occultè: sin id parum procedat, quouis modo Numidam interficiat. id est, si potest, occultè: sin non potest, utcūq;. Quorundam tamen usus est, ut dicant, sin autem, pro eo quod est, si non,

In Andr. act. 1. sce. 3.
In Phormione act. 5. sce. 4.
In bel. Iug.

non, quasi in sin, aut in autem, sit negatio. Mirarerq; de uulgo, nisi id apud quosdam præstanteis uiros reperirem. Quale est illud in Apocalypsi: Sin autem, ueniã tibi citò, & mouebo cãdelabrum tuum. Quum præsertim paulò pòst dicatur, Si quo minus, ueniã. Ego uerò in utròq; dixisse sin minus: uel, sin aliter. Et in Euãgelio: Si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax uestra: sin autẽ, ad uos reuertetur. Et alibi, Si quidem fecerit fructũ: sin autẽ, succides illã. In quibus omnibus Græcè negatio adest. Seruius uult nõnũquàm si accipi pro siquidẽ: ut ibi,

—Tua si tibi Mænala curæ. quod mihi minime placet. Georg. 1.

De Quippe, Vtpote, Profectò, Vtiq;, Nempe, Nimirum, Sanè, Certè. CAP. XXVII.

Quippe, & utpote, profectò, & utiq;, nempe, & nimirũ, sanè, & certè, uel certò, similiora sunt quidem in significato, quàm illud quod modò dixi (de siquidem loquor) sed ad hoc ipsum proximè accedunt præsertim duo, quippe, & utpote: quæ licet uulgò accipiãtur pro certè, cui non omnino equidem repugno, tamen malim accipere pro causatiuis: ut Quintilianus, Falsa enim est querela, paucissimis hominibus uim percipiendi quæ tradantur, esse concessam, plerosq; uerò laborem, ac tempora tarditate ingenij perdere: Nam contrà, plures reperias, & faciles in excogitando, & ad discendum promptos. Quippe id est homini naturale. Ac sicut aues ad uolatum, equi ad cursum, ad sæuitiam feræ gignuntur: ita propria nobis est mentis agitatio, atq; solertia, unde origo animi cœlestis creditur. Atq; licet huiusmodi dictiones eòdem tendant, tamen usu dissident, & quasi diuerso itinere ad idem perueniunt. Vt enim pro quippe hoc in loco rectè dicã siquidem, uel nam, aut nãq;, uel enim, aliqua dictione antecedẽte, ad hunc modum, Id enim est homini naturale: ita rarius per Quoniam, quæ coniunctio habet alium suum usum, qui nulli horum alteri concedatur: ut in hoc Tulliano exemplo, Quoniam utriusque consilij causam Lib. 1. cap. 1. Philip. 1.

P.C.

P.C.probatam uobis esse confido, prius quàm de republica dicere incipio, pauca loquar de hesterna M.Antonij iniuria.Hoc idem per quippe sic dicam:Prius quàm de republica dicere incipio P.C.pauca loquar de hesterna M.Antonij iniuria:quippe probatam uobis esse confido causam utriusque consilij. Vel, quippe quum probatam uobis esse confidam. Vel, quippe qui probatam uobis esse confido,uel confidam. Huic similimum est utpote,præterquàm primo modo. Non enim habet suum uerbũ:quale foret,utpote id est homini naturale. In cæteris omnibus usum eundem habet.Plinius de Naturali historia: Vtpote quum quidam annuo,& biennij spatio duraucrit.Cic.ad Atticum:Me incõmoda ualetudo,qua iam emersrã, utpote quum sine febri laborassem,tenuit. Idem ad eundem: Ea nos (utpote qui nihil contemnere solemus) non pertimescebamus.Et in Philippicis:L.quidem frater eius,utpote qui peregrè depugnauit, familiam ducit. Sallustius in Catilinario:Antonius procul aberat,utpote qui magno exercitu locis æquioribus expeditos in fugam sequeretur.Hic subiũctiuo,ille indicatiuo usus est.Nonnunquam sine cum,& sine relatiuo reperitur,& nescio an frequentius,cuiusmodi esset hoc:Antonius aberat à bello,utpote æger,ac iacens in lecto. In qua forma etiam reperitur quippe: ut Quintil.Si alienum,& ignotum, tamen quæ communis omnium mortaliũ,quippe sub uno parente naturæ cognatio est, hominem cibo fortè iuuissem pœna dignum:uiderer seruasse perituram animam. Titus Liuius libro tertio:Notam iudici fabulam petitor, quippe apud ipsum autorem argumenti peragit. Profectò autem,& utiq;,sine dubio affirmãt:sed hoc secundum nunquàm, aut ferè nunquàm apud Cic. apud posteriores frequẽter:ut Quintil. Sed solent huiusmodi negotiatores aliquid proprium,ac priuatum stipulari,utiq; quum alienam rem uendunt.Quod non ita solet ad responsionem adhiberi,ut illud alterum:ut Cicero,Quis hæc renũtiat? is profectò, qui interfuit.

Licet

Licet idem facere per certè:ut idem, Tantam solicitudinem bonorum, tantum timorem omnium in quo meminimus? certè in nullo. Et per nimirum:ut Quintil. Demus id quod nullo modo fieri potest, idem ingenij, studij, doctrinæ, peßimo atq; optimo uiro, uter melior dicetur orator? nimirum qui homo quoq; melior. Sed usitatũ omnium maximè est nempe:ut Cic. Apud quem hæc dico? nempe apud eum, qui quum hæc sciret, me tamẽ antequàm uidit, Reip. tradidit. Nonnunquam sine interrogatione. Horatius enim quandam satyram sic inchoat: Nempe incompositó dixi pede currere uersus Lucilli.— Et Persius: Nẽpe hoc aßiduè,—dixit. Quintil. quoq; inquit: Nempe enim in hoc plurimũ laboris exhausimus, ut rhetoricen ostenderemus bene dicendi scientiã, & utilem, & artem, & uirtutem esse. Sanè tum affirmatiuè sumitur:ut, ita sanè, sanè uerò. Tum pro ualde:ut, homo sanè nobilis. Interdum cum superlatiuo:ut Sueto. de uita Cæsaris: Bellum sanè difficilimum geßit. Tum permißiuè, quoties aliquid aduersario tribuimus:ut, sit sanè ut ais. Vt Quintil. Tulerit sanè filius noster meritò pœnas, dederit spiritum supplicio: nihil de præterito loquamur. quasi esto, ita sit ut uis. Certè modò affirmat, modò pro saltẽ accipitur:ut, non potero tangere? certè potero uidere. uel, at certè. Ideo dixi quòd pro saltem accipitur, quòd hanc eandem sententiam nihil differre puto ab ea, quæ est, non potero tangere? saltem: uel, at saltẽ potero uidere. Adiungitur autem illud at, quo modo iungitur sed, cũ tamen, licet alterum eorum sufficeret. Significat enim nonnunquam at, idem quod saltem, ut in illo Vergiliano: At Mesapus erit. Certè coniuncta cum coniunctione &, semper affirmat:ut Cic. Et certè contra Cæsarẽ est ingressus armatus. Apud Quintil. Et sanè, frequenter:ut libro primo: Et sanè quis concipiat uel declamantis habitum, uel orantis uocem, incessum, pronuntiationem, illum deniq; animi, & corporis motum? Certè coniuncta cum scio, similibusq; uerbis solet mutare e in o, ut certò

Saty. 10. lib. 1.
Saty. 3.
Cap. 35.
Aeneid. 11.

scio:

ſcio: ſicut dicimus manifeſtò ſcio: pro manifeſtè: apertò, pro apertè: liquidò, pro liquidè: tutò, pro tutè: & ſimilia.

De Vt. CAP. XXVIII.

VT, *pro quippe, ſiue pro utpote accipitur, ſequente relatiuo.* Vt Quintil. *Quũ me, ut cuius (interiecto mari) nõ fortunam quiſq; noſſe, non natales, non patrem poterat, una tamẽ res faceret apud quoſdã miſerabilẽ, quòd uidebar iniquè comparatus.* Et alibi: *Iam illud diximus, quãtò plus nitoris, & cultus demõſtratiuæ materiæ, ut ad delectationem audientiũ compoſitæ, quàm quæ ſunt in actu, & cõtentione ſuaſoriæ iudicialesq; permittant.* Vbi eſt ut, licet ponere quippe, uel utpote. Quintil. Vt, *frequenter utitur:* Vtpote, *autem rarò.* Et alibi: *Nec ignoro igitur, quos tranſeo, nec utiq; damno, ut qui dixerim eſſe in omnibus utilitatis aliquid.* Et alibi: *Theopompus his proximus, ut in hiſtoria prædictis minor, ita oratori magis ſimilis, ut qui antequàm eſt ad hoc opus ſolicitatus, diu fuerat orator.* Aliquãdo accipitur quaſi pro *ſecundum: ut* Cicero, *Qui ſermo, quæ præcepta, quanta notitia antiquitatis, ſcientia iuris, augurij, multæ etiã ut in homine* Romano *literæ. id eſt, ſecundum id quod ſolent ſcire* Romani. Et alibi: *Poſteaq; Cliſtenem multum ut temporibus illis ualuiſſe dicẽdo id eſt, ſecundũ illorum temporum eloquentiã.* Et iterum: *Deniq; hũc proximo ſeculo Themiſtocles inſecutus eſt, ut apud nos perantiquus, ut temporibus illis nõ ita ſanè uetus.* Et iterum atq; iterum in eodem Bruto: *Fuit, ut temporibus illis, luculẽtus: erat cùm literis Latinis, tum etiam Græcis, ut temporibus illis, eruditus. Erat etiã in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis inſtitutus, quorũ utriuſq; orationes ſunt, ut Aſiatico genere, laudabiles.*

Lib. 10. cap. 1. In eo. li. & cap.

Cice. de Senectute.

De clar. oratoribus.

Ibidem.

Quibus cũ literis iungũtur Ab, & Abs. CAP. XXIX.

AB, *cum duabus liquidis, & cum i, quando fit conſonans, adiungi ſolet: ut, ab lege, ab legatis, ab literis, ab rege, ab rogo, ab re, ab Ioue. Abs uerò cum t, ut abs te, abs Tito: interdum*

dum uero cum q, ut Terẽtius: Abs quiuis homine, cùm opus est, beneficium accipere, gaudeas. In Adelph. act. 2. sce. 3.

De Continuò, Protinus, Statim. CAP. XXX.

Continuò, protinus, statim, quid significent, notum est: quibus addita negatione, significatio fit qualis non ideo: ut de Oratore Cic. Ac si illæ seditiones saluti huic ciuitati fuissent, nõ cõtinuò si quis motus populi factus esset, id C. Norbano in nefario crimine, & fraude capitali esset ponendum. Lib. 3. Quintil. Non autẽ ut quicquid præcipuè necessariũ est, sic ad efficiendũ oratorem maximi protinus erit momenti. Lib. 10. cap. 1. circa prin. Et iterũ: Neq; id statim legenti persuasum sit, omnia quæ omnes autores dixerũt, utiq; esse perfecta. Eandẽ uim obtinet interrogatio, quam negatio: ut idem, Continuo ne si ille stultè cogitauit, nobis quoq; stultè dicendũ est? id est, num ideo? Cuius significationis mutatæ hæc causa est, quòd non planè recessum est à prima illa, cius, & naturali: quasi dicatur, num? aut, nõ propter hanc solã, & se primò offerentem rationem. Ibidem. Seruius non est usus hac re eleganter in ea parte, ubi abest negatio: nõ quia mulier, statim & ancilla: si autem ancilla, statim & mulier est. Tollendum enim erat posterius statim. Protinus (ut interpretor) pro simul, siue etiã aliquando accipitur: ut Verg. — Quin protinus omnẽ Perlegerent. — Quint. Traxerat ex firmitate mẽtis magnã protinus & in membra constantiam. Aeneid. 6. Et enim quod statim fit, quasi simul fit.

De Tantum abest, Tantumq; non. CAP. XXXI.

Tantum abest, aut unum ut, post se habet, aut duplex. Vnũ sic: Cic. de Officijs: Tantum abest ab officio, ut nihil officio magis possit esse contrarium. Idem pro Marcello: Tantum abes à perfectione maximorum operum, ut fundamenta nondũ quæ cogitas, ieceris. Duplex sic: Idem pro lege Manilia: Tantum abest ut aliquam bonam gratiam quæsisse mihi uidear, ut multas etiã simultates, partim occultas, partim apertas subeundas mihi esse intelligam. Quem modum loquẽdi à Græcis mutuati

tuati sumus. Hos autem duos, quos attigimodos, idem significare ex hoc liquebit, quòd alterum in alterum cõuertere licet: sic, Tantùm abest, ut officiũ sit, ut nihil officio magis possit esse contrarium. Item, Tantùm abes ut maxima opera perfeceris, ut fundamenta nondum, quæ cogitas, ieceris. Rursus, Tantùm absum à cõparatione alicuius bonæ gratiæ, ut multas etiã simultates, & cætera. Quin quò planius huiusmodi orationis sensus patefiat, resoluamus per non solùm: ut, Non solùm aliquã gratiam quæsisse non uideor, sed etiã multas, & cætera. Itẽ, Non modò officium nõ est, uerumetiã nihil magis officio potest esse contrariũ. Et, Non tantùm abes à perfectione maximorũ operum, sed fundamenta quoq; nondum, quæ cogitas, iecisti. Potest & in nedum resolui, ut suprà docuimus: sed hoc faciendum legentibus relinquimus. Aliquando Tantùm abest, & sine geminatione illa, & sine ablatiuo reperimus, sed perquàm rarò: ut in Callidiũ Cic. Tantùm abest ut inflammares nostros animos, somnũ isto loco uix tenebamus. Apud Quint. hæc exempla nõ inueni, sed tale genus loquendi: Si ultra hostiũ affectus, qui cæsos acie sæpe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones, parũ habet non sepelire, nisi aliorum quoq; officia præciderit, tantumq; nõ petita ex fluctibus aqua restinguit ignẽ. Et alibi: Hoc triste spectaculum, & tantùm non ipsi qui fecerat miserandum. Et iterũ: Tantumq; non durum, ac rusticũ, & parũ meretricijs artibus queratur educatum. Id est, tantùm abest ut restinguat ignẽ: tantùm abest ut ipse misereatur: tantùm abest ut queratur durum, ac rusticum, ac parum meretricijs artibus educatum. Valerius in primo: Tantùm non suis manibus deducit. siue propè adest, uel propè est. Id quod etiam è Græco sumus mutuati.

In Bruto.

Declam. 6.

De Simul, Vnà, Pariter. CAP. XXXII.

SImul geminatum nõ memini me reperisse apud Ciceronem, apud posteriores sæpe: ut Quintil. Simul ut pleniore obsequio demererer amantissimos mei, simul ne uulgarem uiam ingressus,

In procem. Institit. orator.

gressus, alienis demum uestigijs insisterem. Vergilius:

Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates. Et iterum: Aeneid. 1.
Accelerat simul Aeneas, simul agmina Troum. Aeneid. 5.

Cicero tamen rarò pro simul dixit unà, in Verrem actione secunda: Vnà & id, quod facio, probabit: unà & in hac causa profectò neminem præponendum mihi esse existimabit. Simul non geminatum, & Pariter, apud Quintilianum sæpe: ut, Homo fortis simul & sapiens: uel, homo fortis, pariter & sapiens. Rarò cum Et geminata: ut Horatius,

Aut simul & iucunda, & idonea dicere uitæ. De Arte poet.

Cicero pro Roscio: Perditissimi est igitur hominis simul et amicitiam dissoluere, & fallere eũ qui læsus nõ esset, nisi credidisset.

De Nudiustertius, Nudiusquartus, Pridie, & Postridie. CAP. XXXIII.

NVdiustertius, & nudiusquartus, nec ultrà progreditur sicut biduo, triduo, quatriduo: & binoctio, & trinoctio, quadrinoctio, & nõ amplius: nisi putamus sine mẽda scriptum esse in Philipp. Nudiustertiusdecimus. Plautus (ut solet) licẽter inquit, nudiustertius, quartus, quintus, sextus, septimus, octauus, & adhuc deinceps: ut etiam ad millesimum fuerit processurus. Sed cur quemadmodum habemus biduo, & binoctio, non etiam habemus nudiussecundus? nempe quia adest aliud uocabulum, & quidem magis proprium, quod est, heri. De die autem, qui præcessit hesternũ, dicimus Nudiustertius: & de superiore adhuc, Nudiusquartus: scilicet nũc die tertio, uel quarto. De sequenti, Cras: de huic proximo, Perẽdie. Cicero ad Atticum lib. XII. Scies igitur cras, ad summum perendie. Vnde dies perendinus, dies abhinc tertius. Cæsar in Commẽtarijs: Qui, si per te liceat, perendino die cum proximis hybernis cõiuncti, communem cum reliquis belli casum sustineãt. Et cõperendinare, differre in longum de die in diem. Pridie, & Postridie similimam obtinent significationẽ ei, cuius sunt heri, & cras. Est enim pri Epist. 26.

die, quasi heri, nõ tamen præsentis diei: & postridie quasi cras, non præsentis diei, sed cuiusdã alterius, aut præteriti, aut futuri præteriti, sic: Pridie quàm intrarem mare, lux serena fulsit. *Futuri sic:* Pridie quàm intres patriã, sacrificium facito. *id est, die præcedẽti, quo aut mare intrasti, aut patriã intrabis. Item,* Postridie quàm pater mortem obijt, epulum feci. *Et,* Postridie quàm uxorem duxero, nauigandum mihi est. *Vel cum genitiuo sic:* Pridie illius diei. *&, postridie illius diei, quo aut hæc feci, uel faciam. Vel sine quàm, & sine diei, sic:* Venit ad me Chremes postridie clamitans. *supple illius diei, quo hæc gesta sunt. Et,* Cum intraui urbẽ, audiui hominẽ pridie recessisse. *Dicimus tamen,* Quum has literas dabam, erat pridie Calendas Augusti: *uel,* postridie Nonas: *&, hodie est pridie ludorum Circensium: cras erit postridie nundinarum. Refertur enim tale tempus non ad hodiernum crastinumq; diem, sed ad alium quendam, ueluti ad eum, quo hæ literæ legentur. Idcoq; errauit, qui scripsit sic:* Quum Romæ domum eius loquendi gratia adissem, orauit me, dicens, Postridie ad me redeas: *Dicendum erat, cras: aut sic,* postridie ut redirem orauit. *Rursus non rectè dixisset sic,* cras ut redirem orauit, *sed postridie. Atq; ut non dicimus nudiussecundus, ita nec secundo Calendas, secundo Nonas, secũdo Idus: sed pridie Calendas, pridie Nonas, pridie Idus. Item, ut non dicimus nudiusprimus, ita ne primo quidem Calendas, primo Nonas, primo Idus: sed Calendis, Nonis, Idibus. Præterea ex his duobus alterum format ex se denominatiuum, alterũ uerò minimè. Ex pridie fit pridianus, ex postridie nõ fit postridianus, aut in usu nõ est: sed pro eo abutimur crastinus, per quod significatur non modò dies sequens hodiernum, sed etiã quemlibet aliũ. Vergilius Georgicorum primo:*

Sin uerò ad solem rapidum, lunasq; sequentes
Ordine respicies, nunquàm te crastina fallet
Hora, neq; insidijs noctis capiere serenæ.

Eodem

Eodem quoq; modo abutimur hesternus pro pridianus. Terẽt. —Ex iure hesterno panem atrum uorẽt. Cicero: Videre uideor alios intrantes, alios exeuntes, quosdam ex uino uacillantes, quosdam hesterna è potatione oscitantes. Nõ de hesterno die loquitur, quia (ut sic dicam) ab illo heri non fuerat factum, quum hæc dicerentur. Vtimur frequẽtius hoc per abusionẽ, quàm illo naturali, & proprio, quo & ipso frequẽter utimur. Suetonius in uita Tiberij: Solennibus ipse cœnis pridiana sæpe & semesa obsonia apposuit. Itẽ in uita Caij: Marcẽte adhuc stomacho pridiani cibi onere. Bartolus cũ leguleis suis accipit postridie, pro post tres dies: unde consequens fuit dicere, pridie pro eo quod est, prioribus, & proximis diebus. Nam ita uulgo loquũtur, pridie emi domũ, quum dicendũ sit nuper, de quo nũc disseramus.

In Eunu. act. 5. scen. 4.

Cap. 34.

Cap. 58.

De Dudum, Nuper, & Pridem, compositisq;.

CAP. XXXIIII.

DVdum, & Iandudum, de paruo tempore unius horæ, aut semihoræ, aut duarum horarum, aut certè breuissimi temporis: Nuper siue Pridem, & Iampridem, de longiore tempore, decẽ, aut uiginti dierũ, aut mensis mensium ue, & nonnunquam annorum, pro cõditione materiæ. Item dudũ, & nuper, seu pridem, de re, siue actione, quæ non insistit, sed statim transit. Iandudum, & iampridem, de re, siue actione, quæ insistit, & immoratur. Illa præteritum utiq; postulãt, hæc frequentius præsens, nonnũquam etiam præteritum. Dudum intraui, &, Iandudũ te expecto. Id est, hora, aut semihora est. uel duæ, uel tres, uel (ut multũ) quatuor ex quo intraui, & ex quo te expecto. Sed ipsa actio intrandi non insistit, sed statim desinit: secus autem expectandi actio. Item, Nuper ex Sicilia redij: & Iampridem ex Sicilia absum: uel, Iampridem ex Sicilia redij: id est, superioribus diebus, mensibus ue ex Sicilia redij: &, iam multi dies sunt: uel, aliquot menses, ex quo absum ex Sicilia: uel, ex quo ex Sicilia redij. hic continuatio intelligitur temporis, illic minime: hic si

gnificatur mora, quà in hoc loco immoratus sum: illhic momẽtum illud applicationis. Cæterũ quia dixi nuper, & iampridẽ non modò menses complecti, uerùm etiam annos pro cõditione materiæ, tale exemplum sit: Nuper inuenta est machina, quam bombardã uocant: id est, non multo tẽpore abhinc. Iampridem bombarda in usu est: hoc est, iam aliquanto abhinc tempore in usu est. Cicero de Diuinatione: Neq; ante philosophiam patefactam, quæ nuper inuẽta est, hac de re communis uita dubitauit. Idem de Amicitia: Neq; enim assentior his, qui nuper hæc dissere rere cœperũt, cũ corporibus simul animas interire, atq; omnia morte deleri. Quid attinet plura hìc exempla repetere, quũ nemo aliter locutus sit? Forsan aliquando poẽtæ, àpud quos legimus iandudũ pro cõtinuò, sed ferè in persona loquẽte, & alios ut maturẽt hortante: ut Vergilius, —Iandudum sumite pœnas.

Aeneid. 2.

Rarius iampridem: ut fecit Lucanus:

Lib. 1.

Tollite iampridem uictricia, tollite, signa.

Nisi iampridem uictricia dicamus. Quare Boëthius uidetur male uoluisse imitari unum locum M. Tullij in rhetoricis, dicentis: Aliquando respondendum est primùm his, quæ ãduersarius nuperrime dixerit. quum in cõmentarijs dialecticis inquit: Hoc autem quod nuper diximus: quum dicere debuisset ultimò, aut nouissimè, aut postremò, aut proximè. In Saturnalibus quoq; Macrobius: Iandudũ, inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita est, & soluta. Quum dicere debuisset iampridẽ, aut potius, iam olim. Plinius etiam maior (si uerè scriptũ est) lib. XXIII. sic inquit: Somno accõmodatũ, ac securitatibus. Iamq; dudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Et iterum lib. XIX. Iãdudum ex eadem Hispania Zelicum uenit in Italiam plagis utilissimum. Et Liuius lib. XLI. In eo captiuorum numero, fabri qui dudum fuere assueti apud Pœnos mercede opus in arce Locrorũ facere. Pridem autẽ, & nuper idem significant. Est autẽ nuper non longo tempore à nunc, interdũ

Lib. 7. cap. 13.

Cap. 1. de ieiunis uinum bibentibus.

non

non longo tempore à tunc: ut Curtius, Qui nuper ab Alexandro missi erant. Titus Liuius: Tunc hæc ipsa indignitas agebat animos, nõ in retinendis modò publicis agris, quos ut teneret, pertinacem nobilitatem habere, sed ne uacuum quidem agrum nuper ex hostibus captũ plebi diuidere. Cic. de Oratore lib. II. Quàm multa de balneis, quas nuper ille uendiderat. Pridem uerò rarum est. Plinius lib. VII. naturalis historiæ: Ipsi uerò pridem uidimus eadem ferme omnia præter pubertatẽ in filio Cornelij Taciti equitis Romani. Paulus Iureconsultus: Et non est mirum, si peculium quoq; defuncti pridem filij defertur patri. Vlpianus: Tenetur eum ordinem tenere, quem pridem habuit. Modestinus: A literis pridem sibi editis. Sæpius cum negatione, & cum quàm, & cum ita. Plinius lib. XV. Medica non pridem uenere in Italiam. Cicero pro Roscio Comœdo: Quàm pridem nomen Fannij in aduersaria detulisti? Idem in Bruto: Fuit enim regnante iam Græcia, nostra autem ciuitate non ita pridem dominatu regio liberata. Papinianus: Idẽ in uectigalibus non ita pridem constitutũ est, ut sui temporis singuli periculum præstarent. Idem intelligitur in dudum, quod in pridẽ: ut quàm dudum hic sedes? respondebis, non ita dudum, uel iamdudum.

Cap. 16.

Cap. 14. de diuersis malorum generibus loquens.

De Olim, & Diu, eorumq; cõpositis. CAP. XXXV.

OLim, & iamolim, siue olimiã, diu, & iandiu, & tandiu, habent aliquid cum superioribus affinitatis. Quorũ primum apud Cic. rarissimum, apud Quintil. frequẽs, qui lib. VIII. sic ait: Sed in foro tamen illam iam facilitatem olim desideramus. id est, iamolim. Et alibi: Olimiam imperator inter fulgẽteis uirtutes tuas liuor locũ quærit. hoc est, iam olim: quod est, iam à longo tempore. Olim pro futuro non apud poëtas tantum, ut Ver.

Hunc tu olim cœlo spolijs Orientis onustum
Accipies. — sed apud Oratores quoque: ut idem Quintil. Sunt clari quoq; hodie eiusdem operis autores, qui olim nominabuntur. Poëtæ etiam pro aliquando: ut idem Verg.

Aeneid. 1.

Georg. 1.

Ac olim seras posuit quum uinea frondes.

Nonnunquã etiam pro iandudũ accipitur: ut Curtius lib. VIII. *Olim enim uero mero sensibus uinctis, ex lecto repentè consurgit.* Diu uerò nihil aliud significat; nisi per longũ tẽpus: diu navigaui, diu equitaui: non autẽ, diu recessi, aut diu equũ ascendi. Sed, nuper recessi, aut dudum, & dudum equum ascendi. Quidã tamen sic loquũtur: Iandiu est quòd recessi, utẽtes aduerbio pro nomine. Eadẽ ratio est in iandiu, & iandiu. Ideoq; cauendũ est, ne uerba quæ momentaneam actionem significant, his aduerbijs applices: quale est, Iandiu publicaui opus: iandiu duxi uxorem: sed iampridem: licet rectè dicatur, iandiu est opus publicatum, & iandiu uxor mihi ducta est: non aliter, quàm si dicatur, opus iandiu est publicatũ, adhuc tamen elimare non desino: & uxor mihi iandiu ducta, adhuc tamen uirgo est. Significatur enim hic continuatio tẽporis, quo opus quidem publicatũ est, uxor uerò ducta manet, ac perseuerat: quod in illo superiore nõ fit. Ideoq; tuba dudum, aut iandudũ sonuit: non iandiu sonuit; iandiu mortuus est, non iandiu animam emisit, sed dudũ: & idẽ in cæteris.

De Velut, Sicut, Quasi, Tanquam, & similibus.

CAP. XXXVI.

VElut, & ueluti, & uti, tria hæc similiora sunt in significatione illis tribus, quasi, tanquam, ceu, quàm alijs tribus, sicut, sicuti, ut. Ea enim sex superiora imaginem innuunt, hæc tria posteriora similitudinem: quanquàm Vt, potest uideri generale, & commune cum omnibus, necnon Vti, cuius propriè significatio est, quæ Vt. Tu irasceris tanquam leo, quasi canis, uelut ursus: est metaphora. Tu irasceris sicut, uel sicuti leo: comparatio est. Ibi enim dico te leonem, hic autem leoni similem: quod hinc probatur, quòd illud resoluitur per uerbum substantiuum, hoc per idem uerbũ. Tu irasceris tanquam leo: id est, tanquã leo esses. Irasceris sicut leo: id est, sicut leo irascitur. Atqui quomodo hoc ipsum probatur, quòd ita hæ orationes resoluantur po

tur potius, quàm è cõtrario? Nempe quòd cum huiusmodi uerbis coniunctas inuenimus: ut, Tu incedis uelut esses rex. non autem, sicut esses rex. Rursus, Tu incedis, sicut incedit rex. non autẽ, uelut incedit rex. ita in similibus. Ego sentio sicut Plato. supple, sentit: nõ, sicut Plato essem. Ego dico sicut anteà. supple dixi: non, sicut anteà fui. Possunt tamen illa, quæ dixi, resolui per idem uerbum, sed non in indicatiuo: ut tu incedis, uelut incederet rex. Adeò illa, quæ habẽt præpositionem, uix aliter resolui possunt. Ego uenio ad te tanquam ad Deum: non est dicendum, tanquam Deus esses, sed tanquam ad Deum accederem. Deniq; hæc subiunctiuum postulãt, illa indicatiuum. Seruius pro sicut posuit uelut, x I. Aeneidos: Nam diadema, uelut aliarum I talarum gentium reges, non habebant. Si uelim afferre exempla uiuentium, plura possem ineleganter dicta: sed unum interim afferam, qui ita è Græco interpretatur: Nam ueluti iustũ est in eos animaduertere, qui aliquid perperam patrarũt: ita his, qui nos beneficio fouerũt, referre gratiã decet. ueluti pro sicuti posuit. Sed deceptus est, quia Græci ista non distinguunt. Aliquando ne nos quidem distinguimus, utiq; cùm quædam enumerantur, posteà aliquid exempli subiungimus: ut apud Ciceronem Officiorum primo, Tamen ex singulis certa officiorum genera nascuntur, uelut ex ea parte, quæ prima descripta est. Idem de Natura deorum: Aut quid tam temerarium, tamq; indignum sapientis grauitate, atq; constantia, quàm aut falsum sentire, aut quod non satis exploratè perceptum sit, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere? uelut in hac quæstione. Plinius naturalis historiæ libro secundo: Præter hæc inferiore cœlo relatum in monumenta est, lacte, sanguineq; pluisse, M. Attilio, M. Portio consulibus: & sæpe aliâs carne, sicut L. Volumnio, C. Sulpitio consulibus: ex caq; non perputruisse, quod non diripuissent aues. Et iterum: Quidam ucrò amnes odio maris ipsa subeunt uada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo reddun

Ser. in illud II. Aen. Et sellam regni, trabeamq; insignia nostri.

Cap. 56.

c. 103. eiusd. li.

tur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. In hoc igitur solo modo loquendi, uelut cum sicut similitudinem habet: cum reliquis illis, quæ iam enumeraui, dissimilitudinem, quæ nequaquam licet ponere in tali genere sermonis. Significant enim imaginem, id est, non ipsam planè ueritatem: aliquando tamen propè ipsam quoque ueritatem, tum affirmando, tum ucrò negando: ut, Pater, tu non amas me quasi filium. Imò te fili amo quasi filium. Ego non amplector illum ueluti filium, licet mihi filius sit. Ille diligit me tanquam filium, licet non attineam. hic planè imago est. Habet autem quasi quiddam proprium, quale est: Obijcis mihi, quòd uxorem repudiauerim, quasi tu idē nō feceris: uel, quasi uerò. Quæ exempla nusquam non plurima sunt: Vti etiam accipi solet pro ut, & hæc duo, pro quòd. Vergilius:

Aeneid. 1. Nanq; uidebat uti bellantes Pergama circum,
Hac fugerent Graij. – Quintil. Neq; ego grauissimū patrem suprema sua iuuenī iactasse crediderim, ut hæredem filiū scriberet. Ceu, magis est poëtarum, sed quo multi, & præsertim Plinius, utuntur. Quidam indoctè his temporibus utitur pro sicut.

De Nōn quia, & Non quòd, de Quò, & Vt quia, & Vt quòd. CAP. XXXVII.

NOn quia negem hoc bene esse cōpositum, sed quia legem hanc esse componendi in omnibus principijs recusem. Iterum idem Quintilianus: Et febrem quiete, & abstinentia, non quia rationem uidebat, sed quia ualetudo ipsa coëgerat, mitigauit. Iterum: Quod ego non idcirco potissimum in hac parte tractare sum aggressus, quia nō in cæteris quoq; doctoribus idem hoc examinandum quàm diligentissimè putem, sed quòd magis eius rei necessariam mentionem facit ætas ipsa discentium. Iterum: Non quia prodesse unquam satis sit, sed quia hoc prospicere debet, ne quid peius, quàm fecerit, faciat. Ex his exemplis uidere licet, nunc bis Quia repeti: nunc unum Quia esse, &

Lib. 2. cap. 18.

unum

unum quòd: & ubi est quia, ibi semel, bis'ue posse esse quòd. Præterea in secundo membro nunc subiunctiuum esse, nunc indicatiuum, nunquàm tamen idem repeti uerbum, præsertim modo uerbi mutato, ut fecit quidam, qui ait: Non quia amicus non esses, sed quòd ita amicus eras: Quum dicere debuisset, nõ quia non amicus, sed quia: uel, sed quòd ita amicus esses. In quo illud obseruatione dignum, de causa efficiente dicendum esse quia, & quòd: de finali, quò, uel ut: de duobus prioribus exempla inspeximus: de posterioribus Cicero in Philipp. Non ut proficerem aliquid, siue non quò proficerem aliquid. Quidam ignari huius differentiæ, scribunt nõ rarò quò, pro quòd: ut apud eundem, & eodem in loco: Primum igitur acta Cæsaris seruanda censeo, non quò probem. cùm scribendũ sit quòd, pro eo, quod est quia. Quid signi? certè quòd in altero mẽbro est quia, quum dicit: Sed quia rationem habendam censeo pacis, atq; otij. Et nemini dubiũ est, quòd, resolui per quia: & quò, per ut: & hoc in loco à Ciccrone significari causam efficientem, cui competunt quòd, & quia: nõ finalem, cui competunt quò, & ut: quod liquidè probatur, quum in eadem sententia de utraq; causa fit mentio. Quale est, Non castigo te, quòd odio habeam, sed quò meliorem efficiam. In primo membro est causa efficiens, in secundo causa finalis. Mutemus iterum causas sic: Castigo te, nõ quòd odio habeam, sed quòd amem. Rursus, Nõ castigo te, quò uoluptatem ex contumelia tua contraham, sed quò meliorem reddam. Vbi est quòd, illhic posse poni quia: & ubi quò, illhic ut, uel duplex, uel simplex, iam dictum est.

De Facio ut, & Cõmitto ut. CAP. XXXVIII.

INuitus feci, ut C. Flaminium de Senatu eijcerẽ. Et alibi idem Cicer. Faciendum puto, ut paucis rationem nostri consilij demus. Et Quint. Quòd si nemo miratur poëtas maximos sæpe fecisse, ut in principijs operum suorum Musas inuocarent. Discrimen habet hic loquendi modus ab altero. Alibi nanq; fit aliud

Cicero de senectute.
Ad Heren. li. 3.
In procemio lib. 4. Inst.

propter aliud, ut quum quis inuigilat diligentius faciēdæ mercaturæ, cur id faciat interrogatus, ut liberi mei honestius uiuant, respōdebit. Aliud est ergo, quod ipse facit: aliud propter quod hoc ipsum facit. Non ita in exēplis à me modò recitatis. Quid Cato fecit, ut Flaminium eijceret de Senatu? Nempe id ipsum quod fecit. Quid faciunt poëtæ, ut musas inuocent? Nempe nil aliud, nisi quòd musas inuocant. Idem est igitur in genere huiusmodi principium, & finis: siue opera, & effectus. Idem fecit Cicero quodam in loco, in uerbo committo: Qui secūdum naturam uiuere uolet, nunquam committet, ut alienum appetat: & quod alteri detraxerit, sibi assumat. Idem est hoc, ac si dixisset: qui secundum naturam uiuere uolet, nūquàm alienum appetet. ut in superioribus, Inuitus C. Flaminium Senatu eieci: &, paucis ratio nostri consilij est reddenda: & ita in cæteris.

Lib. 3. Officiorum.

De Quòd, & Quum. CAP. XXXIX.

QVòd, & quum, quiddam peculiare in oratione exhibēt: ut in Bruto Cic. Augebat etiam molestiam, quòd magna sapiētium, ciuiumq; bonorū penuria iam in ciuitate esset. idem ad Plancum: Quo in periculo nonnihil me consolatur, quum recordor hæc me tum uidisse. Quid est, quod augeat Ciceroni molestiam? aut quid eum consolatur? uel quòd magna penuria sapientum esset, uel quum recordaretur suæ prouidentiæ? Nempe hoc ipsum, quòd magna penuria sapientum esset, & quòd illud suum consilium recordaretur. Idem est igitur id, in quo molestiam, consolationem'ue capit, & propter quod ipsam molestiam, ac consolationem capit.

Epist. 4. li. 5. fam.

Qua de causa, Vt, Tamen, & similia abijciuntur quandoq; ab oratione. CAP. XL.

SAepe admirari soleo, quòd nunquàm tibi graue senectutem esse senserim. Quid miraris Scipio te non sensisse, quod sentire nō posses? Quippe quòd nunquàm fuit. Miraris quòd nunquàm senseris me fuisse luscum, qui nunquàm fui? Mirādum potius

Cicer. in Cato. Maio.

tius foret, si sensisses me luscum, aut grauiter tolerantē senectutem. Verùm sic locutus est Scipio cum Catone, quasi diceret, Miror senectutem tibi, ut sentio, nō esse grauem. Et alibi idem Cicero: Declarat autem studium bellicæ gloriæ, quòd statuas quoq; uidemus ornatu ferè militari. Non quòd uidemus, sed ut uidemus, quòd sunt statuæ ornatu ferè militari, declaratur studiū bellicæ gloriæ. Et alibi: Nō tam me ista fama delectat, falsa præsertim, quàm quòd spero amicitiæ nostræ memoriā sempiternā fore. pro eo, quod est, quàm quòd amicitia nostra (ut spero) sempiterna erit. Et alibi: Num etiā contemnitis, quòd sensistis tam charā populo Romano Auli Hirtij uitam fuisse? pro eo quod est, quòd, ut sensistis, tam chara uita Hirtij populo Romano fuit. Et alibi: Et eò studiosius hoc negotiū suscepimus, quòd tenon sine causa uelle cognoscere rhetoricā intelligamus. pro eo quod est, ut intelligo, non sine causa uis cognoscere rhetoricam. Quintilianus in secūdo: Sicut Polycratem quum Busirim laudaret, & Clytæmnestram, quanquàm is, quod dissimile non est, composuisse orationem, quæ est habita contra Socratē, dicitur. Non est hoc, quòd composuisse dicitur orationē contra Socratem, simile illi, quòd laudauit Busirim & Clytæmnestram, sed hoc ipsum, quòd cōposuit orationem, ut dicitur. Nāq; dum fortius opus permisit ætas, terram manibus subegi, & difficultatem labore perdomui, & inuito solo nōnihil tamen fœcunditatis expressi. subintellige quamuis: sic, quamuis solum esset inuitum, tamen nōnihil expressi fœcūditatis. Et, In his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset. id est, quāuis reliquiæ pristinæ fortunæ miseræ sint, & afflictæ, tamen haberet quosdam, &c. Illud hoc loco non omittamus, quærentes ubi est quamuis, licet, etsi, quanquàm, similiaq;, & tamen, unde incipienda sit cōstrui oratio? Vtrinq; prohiberis. Sed nimirum à uerbo cui adhærebat tamen, ipso tamen excusso: quod idcirco in ligatu

Lib. 1. Officiorum, c. de magnanimitate.

In Lælio.

Philip. 5.

Ad Heren. in procem.

Cap. 18.

in ligatura, & quasi iunctura orationis incertum est, quia oratio unde non debuerat, inceperat. Vt, Etsi uereor iudices, & cætera. Quòd si à principali uerbo cœpisset, superuacuũ fuisset inserere tamen. Nunc igitur quum rectè inchoatur, illam dictionem ut superfluam, quasi functam officio suo debemus abijcere.

Cic. pro Milone.

De Duntaxat. CAP. XLI.

DVntaxat, licet idem significet quod solùm, tamen ferè solet aliter in orationis serie disponi, nec recipere post se illud, sed etiam: ut solùm, ut tantùm, ut modò faciunt. Cicero pro Deiotaro: Quod ipsum etsi non iniquum est in tuo duntaxat periculo. Et de Oratore: Ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit. Quintilianus in undecimo: Ergo quũ iudex in priuatis, aut præco in publicis dicere de causa iusserit, leniter consurgendum, tum componenda toga, uel (si necesse erit) de integro inijcienda, duntaxat in iudicijs: apud principem enim, & magistratus, ac tribunalia, nõ licebit. Paulò pòst: Narratio magis prolatam manum, amictum recidẽtem, gestum distinctum, uocem sermoni proximam, & tamen acriorem, sonum simplicem frequentißime postulabit in his duntaxat, qualia hæc sunt. Caius tamen, & Paulus præter morẽ hac dictione sunt usi. Alter enim ait sic: Fabros lignarios dicimus non eos duntaxat, qui ligna dolant, sed omnes, qui ædificant. Alter sic: Quum tutor nõ rebus duntaxat, sed etiã moribus præponatur, in primis mercedes præceptoribus, non quas minimas poterit, sed pro facultate patrimonij, pro facultate nataliũ costituet. Semel quoq; T. Liuius lib. XLVI. Nec animũ uobis duntaxat fidelẽ, ac bonũ præstitit, sed omnibus interfuit bellis, quæ gessistis.

Cap. 3.

Eod. lib. & ca.

De Quandoquidem, Quando, Quatinus, & Quatenus. CAP. XLII.

QVandoquidem, & quando, idem significant: & significant quoniam. Cicero, & Vergilius frequentius superiore utuntur, Quintilianus posteriore. Cicero igitur de Oratore:

Quæ

Quæ sunt in hominum uita, quando quidem in ea uersatur orator, atq; ea est ei subiecta materia, omnia quæsita, audita, lecta, disputata, tractata, cognita esse debent. Vergilius: Aeneid. 10.

Quãdoquidẽ Ausonios cõiungi fœdere Teucris. Sine quidẽ:
Hic tibi (fabor enim) quando hæc te cura remordet, &c. Aeneid. 1.

Mirorq; cur Priscianus illud Vergilianũ quando, pro aliquando exposuerit: Prisc. lib. 15.

Aspera queis natura loci dimittere quando Aeneid. 10.
Suasit equos. quod accipiendum est pro quoniam: ut alibi:
–His se, quando ultima cernunt, Aeneid. 1.
Extrema iam morte parant defendere telis.

Quintilianus: Quando igitur orator est uir bonus (is autem citra uirtutem intelligi non potest: uirtus etiamsi quosdam impetus ex natura sumit, tamen perficiẽda doctrina est) mores ante omnia oratori studijs erunt excolendi. Eiusdem significati est quatinus apud seculum dũtaxat Quintiliani. Is ita ait: Sed quatinus luctus nostri in ius uocantur, & flenti disputandum est, & orbitati suæ mater irascitur, superemus, quam exorare non possumus. Et eius discipulus Plinius Iunior: Et quatinus negatur nobis diu uiuere, relinquamus aliquid, quo nos uixisse testemur. Quatenus autem significat in quantum, sicut catenus in tantum. Cicer. in Lælio: Videndũ est quatenus amicitiæ tribuendum est. Seculum autem Quintiliani, quod dixi, à Liuio, Vergilio, Horatio exordior: quorum ultimus in Sermonibus sic ait: Lib. 12. cap. 2. Declam. 6. Si uerum elegãtiarum Vallæ codicem natus fuisset Mãcinellus, nõ hîc suam in eum exercuisset limam. Epist. 7. lib. 3. Satyr. 5. lib. 2.

Surrentina uafer, qui miscet fece Falerna
Vina, columbino limum bene colligit ouo,
Quatinus ima petit uoluens aliena uitellus.

De Igitur, Ergo, Quare, Quamobrem, Quapropter. CAP. XLIII.

IGitur, atq; ergo breuioribus adhibentur conclusionibus: quare, quamobrem, quapropter, maioribus: nisi ita dicas, nescio quare sic loquaris, intelligo quamobrem sic facias. Illud autem primum

primum, quod protuli, sæpe ad significandam coniunctionem partium orationis adhiberi solet, & ferè post aliquam rem interiectam, quasi in hunc sensum, Vt autem continuem: aut ut pergam ad sequentia, Ac ne sim longus in exemplo, ut necesse foret, afferam breue ex poëta sumptum.

Verg. eclog. 7. Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum:
Posthabui tamen illorum mea seria ludo:
Alternis igitur contendere uersibus ambo Cœpere.—

Ergo, etsi rarius, tamen nonnunquam, & hoc modo usurpatur.

De Adeò, Vsqueadeò, Vsque eò, & Tantùm

CAP. XLIIII.

In Eunuch. act. 1. scen. 2. ADeò exponunt pro ualde: ut Terent. —Adolescẽtem adeò nobilem. Significat etiam intantum, nonnunquam sequente ut, nonnunquam non sequente: ut apud Quintilianum: Cuncta (si uidetur) iura percurrite, nusquam adeò pro nobis solicita lex est, ut quod præstat extorqueat. Dedit cæco talionis actionem, non manus recusantis impellit: iniuriarũ, cædis agere permisit, sed non cogit inuitos: adeò penè leuius est ultionem perire, quàm potestatem. Genus seruitutis est coacta libertas. Hîc eadem sententia fuerit, si dixero: adeò ut penè leuius sit ultionẽ perire, quàm potestatẽ. Nam sæpe hoc modo legimus Adeò positum cum uno uerbo, non cum duobus, quale fuerat exemplum superius: ut apud eundem, At quum protinus respondendum est, omnia parari non possunt, adeò ut paulò minus promptis etiam noceat scripsisse, si alia ex diuerso, quàm opinati fuerint, occurrerint. Licuisset hoc etiam sic dicere, Adeò paulò minus promptis etiam nocet scripsisse. Idem efficit usqueadeò, & usque eò, ut apud eundem: Hinc rumor, & uana de se persuasio, usqueadeò ut illo discipulorũ tumultu inflati, si parum à præceptore laudentur, ipsi de illo male sentiant. Sine ut, & per indicatiuum apud Ciceronem: Ne siquando ei dicendum erit de iustitia, de fide, mutuetur à Platone, qui quum hæc ex-

De Ora. lib. 1.

primen

primenda uerbis arbitraretur, nouam quandam finxit in libris ciuitatem, usque eò illa, quæ de iustitia dicenda putabat, à uitæ consuetudine, & à ciuitatum moribus abhorrebant. Multi ad hunc ipsum modum usurpant Tantùm.

De Quin, & Quinetiam. CAP. XLV.

QVin, pro quinetiam, siue atq; etiam. Vergilius: Aeneid. 1.

—Quin aspera Iuno,
Quæ mare nunc, terras q; metu, cœlum q; fatigat,
Consilia in melius referet.—

Quin, pro ut non, ubi desideratur utiq; subiunctiuum uerbum, idemq; non principale: ut idem lib. III. Aeneidos:

Hic tibi nequa moræ fuerint dispẽdia tãti, &c. Et paulò pòst,
Quin adeas uatem, precibus q; oracula poscas. Quin, pro cur non, semper interrogatiuè, & per indicatiuum. Idem:

Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus, Eclog. 1.
Viminibus, molliq; paras detexere iunco?

Nescio quid uiderit Seruius, qui hũc locum exposuit per quinetiam. Sed duo priores sensus uulgò sunt noti, in carmine, & in prosa frequentes, & obuij. De tertio afferam ex oratoribus quoq; exemplum. Cic. pro Rabirio: Quin compescitis istam uocem indicem stultitiæ, testem prauitatis? Quintilianus in paupere amatore: Quin potius iuuenis admittis consilij rationem? Decla. 15. circa fin.

De Secundum præpositione. CAP. XLVI.

SEcundum, nonnunquam pro iuxta, & post. Vergilius: Georg. 3.

Saltibus in uacuis pascant, & plena secundum
Flumina.— Quintilianus in parietc palmato: Tu iaces secundum occasionem, & expeditũ tibi in proximo facinus est. Sulpitius: M. Marcellum post cœnæ tempus à Magio Chilone familiari eius pugione percussum esse, & duo uulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem. Hic iuxta significat. Item quod ab altero secundũ est, id iuxta est, atq; post. Ideoq; secundum pro post accipitur, quasi secundo loco. Declam. 1. Epi. 12. lib. 4. Epist. fa. Cic.

Idem

Declam.9. Idem Quintilianus in Gladiatore: Nam quod unum mihi secundum patrem fortuna uidebatur parasse præsidium, id ego
De Offi.lib.2. sperare in illa sorte non poteram. Cicero: Proxime autem, & secundum Deos, homines hominibus maxime utiles esse possunt. Idem: Appellat L. Annium, qui erat institutus secundum filiam. Liuius lib. IX. Hetrusci belli fama exorta est: nec erat ea tempestate gens alia, cuius secundum Gallicos tumultus arma terribiliora essent. Secundum etiam accipitur pro eo, quod est pro: ut secundum te litem do: secundum me iudica: secundum se iudicium des uult: id est, pro me, pro te, pro se. Et pro in: ut, secundum quietem: id est, in quiete somni. Secundum autem Platonem, secundum Pythagoram, sensus hic notißimus est.

De Iam, & Iamiam. CAP. XLVII.

IAm, eleganter usurpari solet, aliquando quasi pro tunc: ut
De clar.orat. Cicero, Ipsa uerba componc: & quasi coagmenta (quod ne Græci quidem facitarunt) iam neminem anteponas Catoni. Quintilianus: Quòd si satis prudenter ea uiderint, iam propè consummata fuerint præcipientis opera. Aliquando significat præterea, quasi nodus quidam inter sententias: ut Vergilius:

Georg.3. Iam maris immensi prolem, & genus omne natantum,
Iam uarias pelagi uolucres. Huiusmodi exẽpla sunt crebra.
Georg.1. Idem efficiet iunctum cum uerò: Iam uerò urbibus constitutis, & cætera. Iamiam de futuro, palàm est, quid significet: ut, iamiam aderit. Et de præsenti, licet ad futurum resoluatur:

Aeneid.2. —Iamiã q; manu tenet, & premit hasta. quasi nũcnũc tenebit.
Nonnunquam figuratè per indignationem, miserationemue ac
Aeneid.4. cipitur. Vt idem Vergilius: —Iamiam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Cicer. in Verrem: Iamiam Dolabella neq; me tui, neq; tuorũ liberorum, quo te aliqui innocentẽ putant, casus miseret. Quin. Iamiam malo uenena, ferrum, subitos ictus, improuisamq; mortem. qui incestum non credit, torquere non debet: qui credit, statim

tim debet occidere. Et hæc per indignationem. Per miserationem uerò, Sallustius in Iugurtha: Iamiam animo meo charissime frater, quanquam tibi immaturo, & unde minimè decuit uita erepta est, tamen lætandum magis, quàm dolendum puto casum tuum. Per exhortationem quoq; :ut apud Quintil. Iamiam commilito quicunq; casus manet, etiamsi te Imperator damnaturus est, habes solatium, satius est, quàm à patre occidi.

De Tantisper, Paulisper, Aliquantisper, Parumper, & similibus. CAP. XLVIII.

TAntisper, fere postulat post se dum pro donec, siue quandiu. Nam & donec duobus modis accipitur. Dabo operã uoluptatibus donec moriar, id est, usq; ad mortẽ: &, dabo operam uoluptatibus donec uiuo, id est, quãdiu uiuo. Eiusdẽ naturæ est dum. Ideoq; in priore sensu amat subiũctiuũ: in posteriore indicatiuũ more donec: ut apud Cic. Deinde est in carcerem deductus, ut ibi esset tantisper, dum culeus, in qũem cõiectus deferretur, compararetur. Terent. Ego te meũ esse dici tantisper uolo, Dum quod te dignũ est, facies. Sunt tamẽ qui pro tantum modo accipiant. Sunt qui etiam pro intereà. Cætera quoq; sic à per composita, ad temporis breuitatem referuntur: Parumper, paulisper, aliquantisper. Sunt qui per imperitiam hæc accipiũt pro suis primitiuis, quæ sunt parum, paulum, aliquantulum.

De Ferè, & Temere. CAP. XLIX.

FErè, significationẽ habet non omnibus notam, nisi quando significat penè, cuius significatio est, paulũ abfuit quin: ut penè, siue ferè in manus hostium incidi. id est, paulum abfuit, quin in manus hostiũ inciderem. Altera significatio est, quum subintelligitur aliqua uniuersalitas: ut Quint. Hæ sunt ferè emẽdatè loquendi, scribendiq; partes. id est, ferè omnes. Ideoq; ferè omnes adiungitur: ut idem, Nam in omnibus ferè minus ualent præcepta, quàm experimẽta. Similiter de loco, de tẽpore, similibusq; :ut, utor ferè hac ueste in faciendis sacris id est, in omni

De Inuẽ. lib. 1.

In Heautont. act. 1. sce. 1.

ferè tempore. Ferè Romani orbem subegerunt. id est, ferè totũ orbem. Ferè fit, ut iuuenes ament. id est, ferè ubiq;. Cuius significationis imperiti corruperunt illud Ciceronis de Amicitia: Memini illum in cum sermonem incidere, qui tum ferè multis erat in ore. quum scribendum sit, qui tum ferè erat in ore. id est, ferè omnibus. Pro ferè accipitur Temere apud omnes post Ciceronem natos: ut Quintilianus, Illud ingeniorum uelut præcox genus non temere unquam peruenit ad frugem. Sunt enim quædam, quæ sequens, ac proximum M. Tullio seculum adiungenda existimauit: ut procul dubio, obiter pro specialiter, tali causa, uel pro statim: quoties pro quando. Nam Cicero ferè nunquàm utitur, nisi addat toties. Citra pro sine: ut ibi, plusq; si separes, usus sine doctrina, quàm citra usum doctrina ualeat. Interim pro aliquãdo. Meo nomine, tuo nomine, hoc nomine, pro mea, tua, hac causa, siue hoc respectu: ut ibi, Minus est quòd flendum meo nomine, quàm quòd illius gaudendum est. Et alibi: Ago quinimo gratias hoc solo nomine crudelissimis fatis, quòd maximum facinus non in prima æui mei parte posuerũt. Cicero rarissimè: ut in Bruto, At uerò inquã ego tibi Brute non soluam, nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum. Et pro Sylla: An cum tanto imperio, tantaq; potestate non dicis fuisse regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? Sed hoc declinabile est. Nunc autem de indeclinabilibus agimus, qualia & hæc sunt: alioqui, aliâs, nihilominus, super, & supra, diuersius aliquantulũ à Ciceronis usu. De qua differentia in commentarijs à me in huius orationes, & illius declamationes componendis disseretur.

Lib. 1. cap. 4.

Quintil. lib. 2. cap. 6.

Quintil. in procem. lib. 6. Instit.

De Perinde, Proinde, Subinde, Identidem, Itidem, & Item. CAP. L.

PErinde, flagitat post se ac si, uel atq; si, quum significatio eius sit ita: ut, fac perinde, ac si tua res esset: id est, ita quasi. Cum negatione uerò etiam quàm: ut Suetonius de uita Domitiani,

Capis.

tiani, Nulla tamen re périnde motus, quàm responso, casuq; Ascletarionis mathematici. Quòd si non sequatur nec ac si, nec negatio, accipietur pro æquè: ut Plinius Iunior, Funus Virgi= nij Rufi maximi, & clarissimi uiri, & périnde felicis. Pro ita, id est, multùm: ut idem Suetonius de uita Galbæ, Quare aducen= tus eius non périnde gratus fuit. Próinde idem est quod ideo, uel potius ideoq;: semper enim dependet à superiore sententia. Quidam, quorum est Lucretius, accipiunt próinde in eam si= gnificationem quam dedimus périnde: ubi próinde duas sylla= bas habere facit. Súbinde reperitur pro inde, uel déinde, statim: ut Titus Liuius lib. III. Súbinde acceptus à Publio Numito= rio Spurius Oppius. Et Horat. ad Cel. epist. VIII. lib. I.

Si dicet rectè, primùm gaudere, súbinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento.

Etiam pro identidem, siue frequenter cum quodam interuallo. Vt si iter faciens crebrò de comitem respiciã, an me sequi pos= sit, dicam, súbinde respicio. Cicero autem diceret identidem. Nam súbinde uti nõ solet, ne æquales quidem eius, Varro, Sal= lustius, Cæsar: licet illi utantur nouissimò pro ultimò, multiq; alij, quod Cicero non facit. Itidem, & Item, significant id, quod similiter. Hæc omnia ab inde composita Priscianus. multiq; alij pronuntiari uolunt accentu in antepenultima syllaba, qualia sunt (ut eidem placet) composita à quando, aliquando, siquan= do, nequando, nunquando. Est enim hoc ultimũ & ipsum com= positum. Ideoq; per n, in tertia litera scribendũ est, non per m, pro eo quod est num aliquando. Est autem huius monosyllabæ significatio penè eadem quæ an, subintelligitq; utiq; negatio= nem. Vt, num ego te spoliaui? quasi dicat, ego te non spoliaui. At quoties per negationem interrogamus, subintelligitur affir matio: ut, non ego te spoliaui? quasi dicat, ego te spoliaui. Af= firmatiua autem responsio hæc propria est, Etiam. Vt uidisti me hodie? si uidi te, respondere debeo, Etiam, uel Sic. Plinius ad

Epist. 1. lib. 1.

Cap. 13.

Lucret. lib. 4. Porrò omnes quæcũq; cibũ capiũt animã= tes, Vt sunt dis similes extrinsecus, & gene= ratim, Extima membrorũ cir cũ textura coër cet, Proinde & seminibus con stant, uariãtq; figura.

Prisc. lib. 15.

Epi. 13. lib. 4.

Tacitum: Studes inquam? respondit, etiam. Vbi? Mediolani. Vulgò autem respondemus, Ita: neq; hoc sine autoritate. Simo apud Terentium dicenti Dauo, mihi ne? respondit, Ita.

Terẽt. in And. sce. 2, act. 5.

De Nunc. CAP. LI.

Lib. 1.

NVnc, solet usurpari sine significatione temporis: ut de Diuinatione Cicero: Quæ quidem multò plura cuenirent, si ad quietem integri iremus: nunc onusti cibo, & uino, confusa, & perturbata cernimus. Et de Oratore: Et si in huiusmodi genere nihil esset nisi fālsum, atque imitatione simulatum, maior ars aliqua esset requirenda: nunc ego quid dicam? Et in eodem: Nam si ita diceres, & cætera. Nunc uerò fāteris, & cætera.

De Bene, Male, Peius, Pessime. CAP. LII.

De Ora. lib. 2.
Lib. 11. cap. 8.

BEne, nonnunquā accipitur pro ualde: ut Cice. Habetis sermonem bene longum. Quintil. Quum multa disertè, summisq; clamoribus, quæ neq; ad iudicem, neq; ad declamationem pertinent, decantauerunt, bene sudātes, beneq; comitati per fōrum reducuntur. Huic simile quiddam habet male, ut Comici frequenter utuntur. Male mihi timeo: pro eo quod est ualde timeo. Cicero in Bruto: Addebat etiā, idq; ad rem pertinere credebat, scriptores illos male mulctatos. id est, ualde, & quasi bene mulctatos, sed in malum illorum: ideoq; non bene dixit mulctatos, sed male. Neq; id solùm in positiuo aduerbio, sed in superlatiuo quoq;: ut pessimè mulctatos. Atq; adeò in comparatiuo, sed frequentius cum uerbo odi: ut idem in Philip. Quo neminem ueterani peius oderunt. Peius, quasi magis, & ualidius. Idem ad Marium: Oderam multò peius hunc, quàm illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnauerām, hunc defenderam. Nec tantùm per comparatiuum cum hoc uerbo, uerùm etiā per positiuum. Vt Terent. in Adelphis: — Illud rus nulla alia causa tam male odi, nisi quia Propè est. — Tam male, pro eo quod est, tam ualde. Per aliud autem uerbum, ut Ouidius Heroidum:

Epist. 2. lib. 7. fam. epi.
Act. 4. sce. 1.
Epi. Phæd. ad Hippoly.

Peius adulterio turpis adulter obest.

De

De Super, Supra, Intra, Infra, Subter. CAP. LIII.

SVper, & supra, licet in eodem loco sedere poßint, tamen in hoc plerunq; differunt, quòd illud contiguum est, hoc interiecto spatio. Vt, sedeo super lapidem, magis quàm supra lapidem. Rursus, aquila uolat, uel, nubes pendent supra nos potius, quàm super nos. Non tamen sic semper: ut apud Quintil. Nec ulla est supra terras adeò rabiosa bellua, cui nõ imago sua sancta sit. Et Liuium lib. X LIIII. Vbi circa muros subter terram per dies quindecim pugnatum est. Intra, & infra etiã differunt: quia intra ad numerum, & spatium refertur: ut, intra uiginti dies: & , intra muros: non autem infra uiginti dies: uel, infra muros. Infra ad dignitatem, & ad locum: ut, infra dignitatem meam est: & , infra tectum, id est, subter tectum. Denique intra habet relatiuum extra: infra uerò supra. Subter quoque relatiuum habet super: ideoq; tactum rei ferè significat. Vt, hic urinator mirificè natat, duratq; subter aquam.

De Sicut, Ita, Itaq;, & Sic. CAP. LIIII.

SIcut, habet nonnunquam uenustatem magnã, atq; utilitatem in disponendo, quoties antecedentem annectit cum sequẽte sententia: ut apud Quintil. Sunt & alia ingenita quidem quæ adiuuant, uox, latus patiens laboris, ualetudo, constantia, decor: quæ si modica obtigerunt, possunt ratione ampliari. Sed nonnunquam ita desunt, ut bona etiam ingenij, studiaq; corrũpant: sicut & hæc ipsa sine doctore perito, studio pertinaci legendi, scribendi, dicendi, multa, & continua exercitatione per se nihil prosunt. Plinius lib. VII. Ferunt Crassum auum Craßi in Parthis interempti nunquàm risisse, ob id ἀγέλαστον uocatum, sicut nec flesse multos. Seruius grammaticus hac dictione & bene, & frequenter utitur. Possumus eodem modo, quo sicut, usurpare duo alia, quemadmodum, & quomodo, aut si quid aliud est eiusmodi naturæ. Habet & aliam naturam sicut, ut nõ modò res similes copulet (quod est frequentißimum) sed diuersas

Lib. 1. procem.

Cap. 19.

uersas quoq;, & sæpe contrarias: ut idem Quintil. Sed hæc eloquendi præcepta sicut cognitioni sunt necessaria, ita non satis ad uim dicēdi ualent, nisi illis quædam facilitas, quæ apud Græcos ἕξις nominatur, accesserit. Quod licet dicere etiam per ut, & quidem frequentius: ut idem, Quod ut optimum, ita longè difficilimum. Sed in hoc genere sermonis bonam sibi partem uendicat illud, Ita. De quo hoc etiam addam, quòd nonnūquam accipitur pro itaq;, sed hac differentia, ut nunquam ipsum antecedat in eadem sententia altera dictio. Cicero in Tusculanis: Ita nobilissima ciuitas Græciæ, & olim potentissima sepulchrū ciuis sui ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Possumus per itaq; sic dicere, Itaq; ciuitas, uel ciuitas itaq;, eodē modo quo sic, pro sicq;. Quintilianus ubi de adolescente in opere duro, ac uirili se exercēte dixisset, intulit: Sic effectū est, ut quēadmodū aliqui putant, posset citò militare. Accipitur etiam ita pro ualde, ut Cic. Nec ita multò post edictū Bruti affertur, & Cassij. Quintilianus: Nec res est ita magni tēporis, ac laboris.

Philip. 1.

De Nam, Nanq;, Nam quòd, Quòd autem, & Quòd uerò. CAP. LV.

NĀm, & Nanq; quiddam simile habent, quod ita, & itaq;: quippe cùm Nanq; soleat & primum locū sortiri, & secundum, aliquando etiam tertium: Nam, non solet, sed prima semper est dictionum. Præterea hoc aliquando accipitur pro autem, ad distinctionem sententiarum: ut in Sallustium Cicero, Nam quòd in uxorem, atq; filiam meam tam petulanter inuectus es. Idem ualet, ac si dixisset, Quòd autem in uxorem, & cætera: siue, Quòd uerò: ueluti sæpe incipere solemus, ut idem: Quòd autem scribis, quid de exitu belli sentiam, magis consilium petere possum, quàm ipse alijs dare. Idem de Oratore, Quòd uerò uiros bonos iure ciuili fieri putas, quia legibus & præmia proposita sint uirtutibus, & supplicia uitijs, equidem putabam uirtutem hominibus (si modò tradi ratione possit) instit

Lib. 1.

instituendo, & persuadendo, non minis, & ui, ac metu tradi.

De Iterum, Antehac, Posthac, Deinceps, & Rursus. CAP. LVII.

ITerum, refertur etiam ad primam uicem, non tantùm ad posteriorem: nam iterum uoco te, id est, iterata uice, usitatũ est. Iterum uocaui te, id est, præter hanc uicem, minus est usitatum. Cicero pro lege Manilia: Quum tantam multitudinem cum tanto studio uideremus, quãtam non iterum in eodem homine præficiẽdo uidimus. Antehac, & posthac huic similia sunt: hoc est, ante hoc, uel post hoc tempus. Aliquãdo tamen reperimus ante illud, uel post illud tempus. Sallustius: Sic erat accẽsa libidine, ut sæpius peteret uiros, quàm peteretur: sed ea sæpe antehac fidem prodiderat, creditum abiurauerat. Suetonius in Domitiani uita: Pari arrogãtia cùm procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolã, sic cœpit: Dominus, & Deus noster sic iubet fieri. Vnde institutum posthac, ut ne scripto quidem, ac sermone cuiusquam appellaretur aliter. Deinceps, similiter accipitur pro dehinc, & pro deinde, atq; etiam pro gradatim. Cicero in Tusculanis: Omnes qui deinceps accubarent, ad lyram canerent. Et ad Thermũ: Sed tamen tres fratres, summo loco natos, promptos, non indisertos, te nolim habere iratos, quos uideo deinceps Tribunos plebis per triennium fore. Sed redeamus ad Iterũ, quod aliquid nouitatis exhibet, quum dicitur: –Iterumq; ad tarda reuerti Corpora.– Quomodo iterum? nunquid semel anteà redierant? minimè. Quid ergo? Aut accipiendum est quomodo Rursus, pro econtrario: Cicero Officiorum lib. III. Neq; me doloribus dedi, quibus essem confectus, nisi restitissem, nec rursus indignis homine docto uoluptatibus. Aut Reuerti, Redireq; pro uenire: ut idem de Fato, Ad Chrysippi laqueos reuertamur. quum nihil de Chrysippo meminisset. Quintilianus: Si uerum est post uetusta secula, & innumerabiles annos reddi rursus alijs corporibus animas, fortasse

In Catil.

Cap. 13.

Epi. 17 lib. 1.

Aeneid. lib. 6.

in me renatus sit aliquis ex illis. Reddi quasi dari: nam idem hoc uerbum efficeret. Et alibi: Sed ad illos iam perfectis, constitutisq; uiribus reuertamur: quod in cœnis grandibus sæpe facimus, ut quum optimè satiati simus, uarietas tamen nobis ex uilioribus grata sit. Non ait reuertendum ad uiliores libros, quasi ab his incipiendum sit, sed quum satiati fuerimus bonis libris tanquam cibis, posteà nos ad uiliores conuertamus.

De Vltro, Citroq;, Huc, Illhuc, Sursum, Deorsum, Vltro, & Sponte. CAP. LVII.

Declam. 2. *Vltro, citroq; in factis, & in dictis. Quintilianus in Cæco: Cæcus quoq; inuentus in limine est, sicut solet, ultro citroq; commeare. Cic. lib. VI. de Republica: Multisq; uerbis ultro, citroq; habitis, ille nobis consumptus est dies. Quum ego te alloquor, tunc uerba ultro, quasi ultrà eunt: quum te alloquentem audio, tunc uerba citro, quasi citrà ueniunt: sicut pedes, quum à loco recedo, tunc ultro eunt: quum redeo, tunc citro. Nec elegans esset, huc atq; illhuc commeabat, nisi errabũdum, & incertum iter significes. Quidam tamen sursum & deorsum*

Act. 1. sce. 2. *utuntur, opinor, imitantes Terentium, qui in Eunucho ait: Sex ego te tõtos Parmeno hos menses quietum reddam, Ne sursum deorsum cursites. – Nescio an de Athenis hoc dictũ sit, quibus portus in imo, urbs uerò editiori loco sita est: fortè sic loqui deceat per sursum deorsumq;, si de fortunæ mutabilitate dicatur, quæ nunc tollit, nunc deprimit. Vltro tamen à sponte sic uidetur (ut breuiter dicam) differre, quòd ultro est quasi sine requisitione: ut, ultro ad te ueni: id est, à te non requisitus ueni: sponte ad te ueni: id est, meo consilio: licet ad res inanimatas transferimus: ut, multæ arbores sua sponte nascuntur: id est, per se.*

De Et, Ac, Que, cum suis compositis. CAP. LVIII.

ET, multifariã solet in usu accipi, cuius cõditionis est, que, et ab eo cõposita negatiua neq;, & per apocopen nec. Verg.

Eclog. 9. *Audieras, & fama fuit. –* Martial.

Quòd

Quòd nummos cernis, mitti nos credis amicæ: Li. 14. epig. 9.
Falleris, & nummos ista tabella rogat.

Quintil. Hæc primum audiet puer, harũ uerba effingere imitãdo conabitur: & natura tenaciſsimi ſumus eorum, quæ rudibus annis percepimus. Et, pro quia accipiendũ eſt. Ouid. in Faſtis: Lib. 1. cap. 1.

Nil aliud Veſtam, quàm puram intellige flammam, Lib. 6.
Natáq; de flamma corpora nulla uides.

Que pro quia, ſiue nanq;. Similiter Cicero: Non ſolũ nobis nati ſumus, ortusq; noſtri partẽ ſibi patria uendicat, partẽ amici. Lib. 1. Offic.

Duplicantur interdum hæ coniunctiones, ſed in rebus diuerſis uenuſtius: ut, Te admirantur & ciues, & hoſpites. Vergilius:

—O qui res hominumq;, deumq;. Id eſt, ô qui res & hominum, & deorum. Salluſtius in Iugurthino: Seq;, uobisq; dignũ eſt. id eſt, & ſe, & uobis dignũ eſt. Rarò tamen in proſa, in carmine uerò frequentius. Quintil. Nihil otioſum pati, quodq; in inuẽtione, quodq; in elocutione annotandũ erit. Quare de nec, & de neq;, & de ſiue, ſimilibusq;, quoties geminantur (quum facilia inuentu ſint) omitto exempla. Et, quoq; initijs ſentẽtiarum competit, ut idem libro primo: Et finitæ quidem ſunt partes duæ, quas hæc profeſsio pollicetur. Eiuſdẽ naturæ eſt ac, & atq;. Cicero, Ac ſi uolumus eius rei, quæ uocatur eloquẽtia, ſiue artis, ſiue ſtudij, ſiue exercitationis cuiuſdã à natura profectæ conſiderare principium, & cætera. Idem: Atq; cæteri Imperatores, qui de illo triumpharũt, & cætera. Interdum etiã, &, affectui ſeruit: ut idem pro Milone, Et ſunt qui de uia Appia loquantur, taceant de Curia. Et in Philipp. Et ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiauit? Idẽ: Et poſtea miramur, quare ferat moleſtè populus Romanus. Interdũ neq; copulam, neq; affectum ſignificat, ut ſi hoc modo loquar: Superaui illũ in palæſtra, & eſt tam uaſtus, & ſum tam puſillus. Vt idem de Senectute: Defendi legem Voconiam magna uoce, bonisq; lateribus, & uidetis annos meos. Ac ſi dixiſſet, Defen- Aeneid. 1.

di legem Voconiam iuuenili uoce, atq; lateribus, & sumita senex. Interdum etiã tali modo: Defendi fortißime illam legẽ: & hoc in tam prouecta ætate: uel, & id in tam prouecta ætate. Vel per que, siue per atq; sic, Idq; in tam prouecta ætate. Repudiaui uxorem, idq; autore patre eius. Item per negationem: Duxi Paulam uxorem, neq; hoc: uel, neq; id sine prudẽtum hominum autoritate: uel, nec id sine consilio: uel, & hoc non sine cõsilio. Quæ exempla & mihi relatu longiora sunt, & legentibus (ut suprà dixi) facilia inuentu. Illud non indiget admonitione, que pro &, & quoq; pro etiam debere accipi, ut alterum quasi membra cum membris, alterum quasi corpora cum corporibus copulet, aliter absurdum esset. Hoc admonendũ est, &, pro etiã apud Ciceronem nusquam reperiri, sicut in cæteris illo posterioribus, ut à Verg. incipiamus: ut, Natus & ipse dea. – Quintilianus: Tamen si quid aduersus te ipse commisit adolescẽs, sit hostis & meus. Cicero dixisset, sit hostis etiam meus, uel meus quoq;. Idem inquit: Quod inter omnes cõstat, nisi inter eos, qui ipsi quoq; insaniũt, insanißimum. Quintilianus, id est, seculum ab illo proximum, dixisset tum illo modo, tum etiam sic: nisi inter eos, qui & ipsi insaniũt. Simili ratione de nec, pro nec etiã. Vt idem: Persolui gratia non potest, nec malo patri. Cicero, et superiores omnes dixissent, nec malo quidem patri. Interdum miscemus, &, atq;, nec, nunc ab hoc, nunc ab illo principiũ sumentes: ut, & pacem respuis, nec bellum geris: uel, nec bellum geris, & tamen respuis pacem: uel sic, & pacem non uis: nec tamen bellum geris: uel, & pacem non uis, & bellum gerere non potes. Nam in nec, siue in neq; (de utroq; enim loquor) inclusa est &, uel que, in quæ resolui potest: & ubi est nec, uel neq;, id resolui potest per & non, uel, que non. Poëtæ etiam maiorem in his sibi licentiam permittunt. Nec & neque, sequente enim, aut uerò, pro simplici, non pro composita negatione accipiuntur. Siquidem idem est nec enim, siue neque enim, quod non enim,

Lib. 6. Aeneid.

Declam. 5.

enim, nisi ita resoluimus, non etenim: neque uerò, idem quod non uerò, si modò non uerò dicere licet.

De Vicissim, Inuicem, Mutuò. CAP. LIX.

Vicißim, non memor sum usquam esse apud Ciceronem, & Quintilianum, & ferè maximos quosq; autores, nisi pro secundo loco, siue è diuerso, uel è contrario. Vergil. tantum semel, neq; id apertè, uidetur usus pro inuicē, & mutuò:—Quid poßit uterq;, uicißim Experiamur.—Quod imitatus est Suetonius, & alij plures. Cicero semper (quod ego quidem sciam) sic: Id acciperet ab alio, uicißimq; redderet. Et iterū: Sed ego admiratione quadam uirtutis eius, ille uicißim opinione fortasse nonnulla quam de moribus meis habebat, me dilexit. Itidem Quintil. apud quem, & cæteros illius ætatis non modò inuicem tali modo usurpatur, quale est in Declamationibus: Inuicē sustinentes, inuicem innixi. id est, alter alterū sustinens, & uterq; alteri innitens. sed etiam in sensu, cuius est uicißim, ut in lib. x. Tam contumelioßos in se ridet inuicem eloquentia, & qui stultis uideri eruditi uolunt, stulti eruditis uidentur. Et iterū: Neq; enim uideo quæ iustior acquirendi ratio, quàm ex honestißimo labore, & ab ijs de quibus optimè meruerūt, qui si nihil inuicem præstent, indigni fuerunt defensione. Plinius posterior: Habes res urbanas, inuicem rusticas scribe. In eadem significatione est mutuò, de quo modo attigi, non solum in hac, qualis est, inuicem se amant, & mutuò se amant, & mutuus amor, sed in ea de qua disputaui. Idem Quintilianus in eodem statim post loco: Ac ne pauper quidem tanquam mercedem accipiet, sed mutua benuolentia utetur, id est, respondente. Cicero: Fac uales, meq; mutuò diligas. hoc est, mihi in amore respondeas.

Eclog. 3. De Amic. Declam. 7. Cap. 7. Lib. 12. cap. 7. Epi. 15. lib. 16.

De Scilicet, & Videlicet. CAP. LX.

Scilicet, & Videlicet uidentur significare idem quod certè. sed usum suum habent, & præcipuū per amaritudinē quandam cum derisu permistam: ut apud Vergiliū, Scilicet is superis labor

Aeneid. 4.

In Andr. act. 1. sce. 2. Declam. 11.

labor est. – Et *apud* Terentium: Id *populus curat scilicet.* Et *apud* Quintilianum: Hæc *uidelicet expectasti, ut ne captiosum esset officio tuo, maturius redisse, ex industria tempus triuisti.* Nonnunquam *sine hac amaritudine, & irrisione, ut apud eundem: Sed est uidelicet ultima quædam calamitatum rabies, & nouissimè in furorem uota ipsa uertuntur.* Nonnunquam *post relatiuum, sicut solet poni quidem, nonnunquam & ante, uel sine relatiuo.* Et *hi sunt ferè modi utendi his duabus dictionibus apud doctissimos: apud quos uix reperias illum uulgo usitatissimum modum, cùm ea quæ confusè dicta sunt, per singula posteà exponimus: quale esset, Quatuor sunt uirtutes, scilicet, uel, uidelicet prudentia, iustitia, fortitudo, modestia.*

Sic tamē apud Sueto. reperiri uidetur in Augu. cap. 35. Ait enim: Sāxit ne plus q̄ bis in mēse legitim° senatus ageret, scilicet calendis, & idibus.

SECVNDI LIBRI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN TERTIVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

PERLEGI *proximè quinquaginta Digestorum libros ex plerisq; Iurisconsultorum uoluminibus excerptos, & relegi cùm libenter, tum uerò quadam cum admiratione. Primum, quòd nescias utrum diligentia'ne, an grauitas: prudentia, an æquitas: scientia rerum, an orationis dignitas præstet, et maiori laude digna esse uideatur. Deinde quòd hæc ipsa ita in unoquoq; illorum omnia sunt egregia, & perfecta, ut uehementer dubites, quem cui præferendū putes. Cui simile quiddam (ut de ultima tantùm parte, quæ ad nos pertinet dicam) in epistolis Ciceronis admirari solebā, quæ quum à pluribus scribantur, omnes tamen ab uno, eodemq; (audacius dixerim) si personas sustuleris, ab uno Cicerone scriptæ iudicētur: ita uerba,*

ba, ac sententiæ, characterq; ipse dicendi ubique sui est similis. Quod eò magis in Iurisconsultis est admirandum, quòd illi eadem ætate cuncti extiterunt in eodem quasi ludo, ac schola instituti: hi uerò inter se etiã seculis distant, licet omnes post Ciceronem. Ideoq; quibusdam in uerbis ab eo differentes, quales omnes à Vergilio usq; ad Liuium fuerunt. Nam Seruij Sulpitij, atque Mutij Scæuolæ nihil extat, sed alterius Mutij recentioris. Et prisci illi quidẽ Iurisconsulti quales, quantiq; in eloquendo fuerint, iudicare non possumus: quippe quorum nihil legimus. His autẽ, qui inter manus uersantur, nihil est, mea sententia, quod addi, adimi ue posse uideatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quàm Latinitatis, atque elegantiæ: sine qua cæca omnis doctrina est, & illiberalis, præsertim in iure ciuili. Vt enim Quintilianus inquit, Omne ius, aut in uerborum interpretatione positum est, aut æqui, prauiq; discrimine. Et quantum momenti in uerborum interpretatione sit, ipsi Iuriscõsultorum libri maximè testantur, in hac re præcipuè laborantes. Vtinamq; integri forẽt, aut certè isti non forent, qui in locum illorum, etiam Iustiniano uetante, successerunt. Nota sunt eorum, & nimis nota nomina, ut superuacuum sit ea per me recẽseri, qui uix quintam partem iuris ciuilis intelligunt, & ob imperitiæ suæ uelamentum aiunt non posse doctos euadere in iure ciuili facundiæ studiosos, quasi Iurisconsulti illi aut rusticè locuti sint, id est, istorum more, aut huic scientiæ nõ planè satisfecerint. Quid de illis loquor? ego mediocri ingenio, & mediocri literatura præditus, profiteor me omnes qui ius ciuile interpretantur, ipsorũ scientiam edocturum. Quòd si Cicero ait, sibi homini uehementer occupato, si stomachum moueant, triduo se Iurisconsultum fore: non'ne & ipse audebo dicere, si Iurisperiti (nolo dicere iurisimperiti) stomachum mihi moueant, aut etiam sine stomacho, me glossas in Digesta triennio conscripturum, longè utiliores

Quintil. li. 12. cap. 3.

Cic. pro Murena.

liores Accursianis? Merentur enim, merentur summi illi uiri nancisci aliquem, qui eos uerè, ritéq; exponat, uel certè à malè, & Gotthicè potius, quàm Latinè interpretātibus defendat. Gotthi isti, quid ni & Vandali existimandi sunt? Nam postquàm hæ gentes semel, iterumq; Italiæ influentes Romam ceperunt, ut imperium eorum, ita linguam quoque (quemadmodum aliqui putant) accepimus, & plurimi forsan ex illis oriundi sumus. Argumēto sunt codices Gotthicè scripti, quæ magna multitudo est: quæ gens si scripturam Romanam deprauare potuit, quid de lingua, præsertim relicta sobole, putandum est? unde post illorum aduentum primum, alterumq;, omnes scriptores nequaquam facundi. Ideoq; prioribus multò inferiores fuerunt. En quò literatura Romana recidit. Veteres admiscebant linguæ suæ Græcam: isti admiscent Gotthicam. Neq; uerò hoc dico, ut iuris studiosos carpam, imò ut adhorter potius, persuadeamq; sine studijs humanitatis non posse, quam cupiūt, assequi facultatem: malintq; Iurisconsultorum, quàm leguleorum similes esse. Nam (ut Vergiliano uersu utar)

Georg. 2. O fortunatos nimiùm, bona si sua norint Agricolas.

Ita ego appellem iuri operam dantes fortunatos, si norint sua bona. Quæ enim disciplina, scilicet quæ publicè legitur, tam ornata, atq; (ut sic dicā) tam aurea, ut ius ciuile? An (ut hinc incipiam) ius pontificum (quod canonicum uocant) quod ex maxima parte Gotthicum est? An philosophorum libri, qui ne à Gotthis quidem, aut Vandalis intelligerentur? quos ego ob hoc maximè errare, quòd loquendi facultate caruerunt, in libris meis de Dialectica ostendo: quos iam ēdidissem, nisi amici me hos potius edere coēgissent. An grammaticorum, quorum propositum uidetur fuisse, ut linguam Latinam dedocerent? An deniq; rhetoricorum, qui ad hanc usq; ætatem plurimi circumferebātur, nihil aliud docentes quàm Gotthicè dicere? Vna superat iuris ciuilis sciētia adhuc inuiolata, & sancta, & quasi

Tarp

Tarpeia arx urbe direpta. Hanc etiam isti Gotthi, non Galli, per speciem amicitiæ polluere, atq; euertere tentauerunt, euertereq; pergunt. Hanc ipse (quantum in me erit) ut M. Manlius Torquatus protegam, imò omnes qui hoc nomen profitentur, protegere debent. Quod si fecerint (ut spero, & opto) non legulei, sed Iurisconsulti euadent. Quod ad meum autē hoc opus attinet, non fraudabo iuris conditores debita laude. Tantum igitur deberi puto huius facultatis libris, quantum illis olim qui Capitolium ab armis Gallorum, atq; insidijs defenderunt: per quos factum est, ut non modò tota urbs non amitteretur, uerum etiam ut tota restitui posset. Itaq; per quotidianam lectionem Digestorum, & semper aliqua ex parte incolumis, atq; in honore fuit lingua Romana, & breui suam dignitatem, atq; amplitudinem recuperabit. Sed ad reliqua pergamus.

De hoc Liuius lib. 5. ab urbe condita.

De Tanti, & Quanti, cum suis compositis: deq; Pluris & Minoris. CAP. I.

ATQVE ut ab eo potissimum incipiam, quod nec ab aliquo (quod sciam) traditum, & traditu dignissimum est: duo, tanti, & quanti, ēompositaq; ab eis tantidem, quantilibet, & quanticunq;: totidemq; comparatiua pluris, & minoris: præterea nulla alia nec comparatiua, nec nomina, nec dictiones queunt in genitiuo casu adiungi his uerbis, emo, uendo, uenundo, ueneo, mercor, comparo, æstimo, taxo, liceor, addico, distraho, metior pro æstimo, constat, conduco, loco, fœneror, paciscor, pango pepigi, condēno, postulo, & si qua sunt alia similis horum significationis. Neq; enim audiuimus dici unquā, uendidit patriam hic auri: aut, Achilles uēdidit corpus Hectoris auri: Priamusq; illud redemit magni ponderis auri: sed per ablatiuum sic: Vendidit hic auro patriam, &c. Exanimumq; auro corpus uendebat Achilles. Hæc Verg. Valerius quoq; libro quinto: Magno ubiq; pretio uirtus æstimatur. Quanti ucrò, &

Aeneid. 6.
Aeneid. 1.
Cap. 4.

rò, & tanti, cæteraq; (ut dixi) genitiuum nõ mutant, ut Terent.
Act. 1. sce. 1. in Eunucho: Quid agas? nisi ut te redimas captum quàm queas minimo: & si nequeas paululo, at quãti queas. id est, tanti te redimas, quanti queas. Cur non dixit quanto, ut congrueret cum illis minimo, & paululo? aut minimi, & pauxilli, ut congrueret cum hoc quanti? nisi quia tanti, & quanti mutare non licet, &
Declam. 12. ab eis, quæ dixi cõposita. Quintil. in Pasto cadauere: Hoc unũ supererat, ut deuectum tantidẽ uehderes. Et in Verrem Cicero: Aiebat te tantidem æstimasse, quanti sacerdotem. Iuuenalis:
Satyr. 7. In ead. Satyr. Quanticunq; domus constet. — Idem (quod ad prædicta comparatiua pertinet) Balnea sexcẽtis, & pluris porticus empta. Cur non dixit & pluribus, ut copularet coniunctio eosdem casus? T. Liuius lib. XLVIII. Mancipia minora annis uiginti, quæ post proximũ lustrũ decem millibus æris, aut pluris uenissent, ea quoq; decem tanto pluris quàm quanti essent, æstimarẽtur. Adeo ut interrogati per eundem sæpe casum respondere nequeamus, ut Plautus in Epidico, Quãti eam emit? uili. quot minis?
Satyr. 3. lib. 2. quadraginta minis. Horat. Quanti emptæ? paruo. quãti ergo? octußibus. heu heu.
De Ora. lib. 2. Nam illud apud Cic. Quanti addictus? mille nummũm. non est illud mille genitiui, sed ablatiui casus, ut mox docebo: quasi millenario nummũm, id est, nummorum. Et hæc quidem interrogatio est per genitiuum, responsio autẽ per ablatiuum. Aliquando è diuerso: ut, emisti ne decem minis istum equum? imò pluris. Aliquando hi duo casus iuxta idem uerbum hærent: ut, emisti istum equum decem minis, an pluris? Quòd si aduerbia forent (ut nonnulli existimare solent) cur potius dictum est tanti, & quanti, pluris, & minoris, nõ tanto, & quanto, pluri, & minori, quum huiusmodi uerba utiq; ablatiuũ desiderent? Cur non idẽ fit in cæteris comparatiuis, quæ palàm aduerbiantur? Non enim dicitur, emi equũ uilioris, carioris ue, quàm tu: nec uiliori, cariori ue quàm tu, sed uilius quàm tu, aut carius: neque uendidi ædes melioris, peioris ue, quàm tu: sed

melius, peiusue quàm tu. Cur denique (quod non minus mirandum est) hæc ipsa quæ nominaui, quoties substantiuis maritantur, formam naturalem, & legem uerborum custodiunt? excepto tantidem, quia est substantiuum, quod ablatiuum, datiuũq; non agnoscit tantodem: solasq; has uoces habet tantundem, & tantidem. Dicẽdumq; erit, quanta pecunia istum equum emisti: sicut quot minis. Iuuenal. —Quanto

Metiris pretio, quòd ui tibi deditus essem,
Deuotusq; cliens, uxor tibi uirgo maneret. Satyr. 9.

Liuius lib. XXII. Hic miles magis placuit, cum pretio minore redimendi captiuos copia fieret. Itaque genitiuos illos, tanti emi equum, quanti potui, sic exponere non possumus, tanti pretij, & quanti pretij potui, sed sic, tanto pretio, quãto potui. Et per comparatiuum: ut illud Ciceronis, Non pluris uẽdo quàm alij, fortasse etiã minoris. Cùm aliquem doces, nõ ita exponas, pluris, id est, pretij: & minoris, id est, pretij. Nam huiusmodi expositio fecit ut plerique fallerẽtur: sed sic, pluris, id est, pluri pretio: minoris, id est, minori summa. Officiorum 3.

De Mea, Tua, Sua, & Cuia. CAP. II.

NOn tantum in his causis, quas ostendi, nonnunquam aliter respondemus, quàm quo modo interrogati sumus, sed etiam in illis tribus pronominibus, de quibus proximo libro disputaui, tam primitiuis, quàm deriuatiuis: quorum diuersam conuincimus naturam esse: & præter hæc unum, cuius cuia, cuium: quod à ueteribus non inter nomina, sed inter pronomina numerabatur, ut meus mea meum. Nec Græci relatiuum, unde hoc nomen descendit, inter nomina, sed inter articulos collocant: & nos pronomina quædam articularia solemus appellare. Ideoq;, ut dicimus, mea est, tua est, sua est: & mea, tua, sua interest: ita cuia est, & cuia interest. Plautus in Epidico: Ego illum conueniam, atque adducam ad te, cuia est fidicina. Cicero pro Muræna: Ea cædes potißimum crimini Vt à Diomede lib. 1.

mini datur ei, cuia interfuit: non ei, cuia nihil interfuit. Igitur interrogati, Cuius hominis est hoc opus? respõdebimus meum, non mei. Cuius domini hic fundus? tuus, aut suus: nõ tui, aut sui. Rursum, Meum ne fundum possides, an tuum? respondebo neutrius, uel illius. Interrogamus adhuc, respondemusq; per uarios casus: Meum ne prædiũ est, an illius? respondebo, illius certè, nõ tuum. Similiter de Cuius nominatiui casus, ad quod nũquàm respondeas per eũdem casum, nisi in tribus pronominibus deriuatiuis: ut, cuium pecus? respondeas meum, uel illius. Interrogatur

Verg. eclog. 3. *etiam per diuersos casus: ut cuiũ pecus? tuum ne, an Meliboei? sed per talem dictionem nũquàm respondetur: nisi dicas, est cuium est: uel, est cuium esse debet. & si quid est simile.*

De Tanti, Quanti, Magni, Parui, cum interest.

CAP. III.

EAdem tanti, & quanti, positiua quoq; duo, magni, & parui, sola in genitiuo iunguntur cum illis geminis uerbis, interest, & refert. Cætera autem, uel aduerbialiter, uel uoce nominatiui, siue accusatiui, & in primis horum comparatiua, superlatiuaq; magis & minus, maximè & minimè, atque horum germana, multum, plus, plurimum, parum, paululùm, paulùm, pauxillùm, nihil, aliquid, & siqua sunt alia. Tanti interest, quãti interest, magni refert, parui refert, ac multum refert, plurimum interest, maximè refert, magis refert, paulũ refert, minus refert, parum refert. Quinetiam nõ modò quatuor hæc nomina id naturæ habent cum his duobus uerbis, uerùm etiã cum multis alijs: ut, magni æstimo, parui facio, parui pẽdo, quanti facis, tanti facio. Sed cum huiusmodi uerbis nõnunquam alia nomina iunguntur, ut plurimi æstimo.

De Mille, & Millia. CAP. IIII.

ATque (ut promissum exoluam) illud Ciceronis mille nummum singularis numeri esse, tum exemplo eiusdẽ, tũ præ

Philipp. 6. *cepto M. Varronis cõprobabo. In Philippicis: Inuẽtus est, qui*

L. Anto

L. Antonio mille nummûm ferret expensum? Et pro Milone: In quibus propter insanas istas substructiones facilè mille hominũ uersabatur. Qualia exempla plura repeterẽ, nisi Varronis præceptio satis esset, qui in libris de Analogia inquit: Quum peruentum est ad millenarium, assumit singulare neutrum, quod dicitur hoc mille denariûm, à quo multitudinis numerus fit millia denariûm. Et paulò pòst: Vt sit utrunq; sine casibus uocis, dicemus ut hoc mille, huius mille: ita hoc decies, huius decies. Hæc hactenus. Illd' quoq; præter hæc addamus, mille hominũ dici, et millia hominũ. Iterũ mille homines dici, millia uerò homines nõ dici. Cuius rei causa est, quòd propriè dicimus mille homines, ut centũ homines, millia hominũ, ut cẽtenaria, uel turbæ hominũ. Hoc substantiuum est, illud uerò adiectiuum. Itaq; non licet dicere millia homines, quia duo substantiua non cohærent sine copula: neq; in his ullus certus inesset sensus. Mille hominũ licet dicere, quia mille substantiuatur, ut multũ hominum, pro multi homines. Item mille hominum, pro mille homines: idemq; erit, quod millium hominũ, si millia singulare haberet milliũ, quod non habet, nisi pro milliario, quod constat ex mille paßibus: uel pro seminis genere: uel more Varronis, quia dicimus hoc mille uel quia (ut maximè reor) nec adiectiuũ planè, nec substantiuũ est, sicut hic, hæc, hoc, iste, ista, istud, & nonnulla alia pronomina. Nam cætera adiectiua non patiuntur sibi ita adhærere adiectiua, ut pronomina. Dicimus enim, hic robustus messor, ista robusta mulier. Nec dicimus, ãtiquus robustus messor, antiqua robusta mulier. At nomina numerorũ sunt istis pronominibus similia: ut, cẽtũ aureæ pateræ, mille armatæ naues. Ergo Latinè dicetur mille ex hominibus, sicut dicetur, isti ex illis. Quæ locutio idẽ est, quod mille hominũ. Cætera nomina numeralia, siue substantiua, siue adiectiua sint, inter se iũgi recusant, quia nec duo substãtiua, nec duo adiectiua sola eße poßũt: Vt duo cẽtũ, tria mille: quum præsertim sint sua propria nomina, ut ducẽta, Lib. 1.

trecenta, & supra mille est millia, quod planè substantiuum est. Ideoq; dicimus, mille hominũ: duo millia hominũ, nõ duo mille: tria millia, quatuor millia hominũ, & deinceps. Nec (ut dixi) tria aut quatuor mille, sed bis mille, ter mille: bis centum, & ter centum, non duo centum, tria centum: aut (ut aliqui indocti loquuntur) ducentum, tricentum, sed ter centum. Vergilius:

Georg. 1. Ter centum niuei tondent dumeta, iuuenci. Et alibi:

Aeneid. 1. Hic iam ter centum totos regnabitur annos.

Reperimus tamẽ apud ecclesiasticos sæpe hoc modo dici, quale est: ~~Debebat decem millia talenta: & duodecim millia signati.~~ Quod defendi non potest, nisi resoluas sic: signati, duodecim millia: talenta, decẽ millia: quasi dicatur, numero duodecim millia, & numero decem millia, & subintelligatur entia: sic, Debebat talẽta entia decem millia. Signati entes duodecim millia. Nisi interponas uerbum substantiuum: sic, Signati erant duodecim millia. quod in altero exẽplo fieri nequit. Quo certè modo ipse non loquerer, sed potius duodecim millia signatorum, aut duodecim millia signata: & decem millia talentorum, & duodecim millia drachmarum argenti. Cuius erroris (si error est) causa (ut opinio mea fert) hinc fluxit, quòd sæpe legimus decẽ millia pondo argenti, quasi illud pondo sit nominatiui, aut accusatiui casus, & non potius genitiui. Sæpe decẽ millia quingenti pedites, non peditum. Ita cùm numerus posterior defuerit, putãt rectè dici posse decem millia pedites, quod falsum est. Nam cùm dicimus, decem millia quingenti pedites, sic intelligimus, decem millia peditum, & quingenti. Quo sæpe modo loquimur, nec aliter loqui possumus. Atq; ut nunc ad hoc quingẽti, subintelligimus pedites, ita ad illud millia, subintelligimus peditũ. Quale esset in superioribus exemplis, duodecim millia & ducenti signati, uel duodecim millia signatorum & ducẽti: & ita in cæteris. Rarius autem reperitur mille, pro millia. Nã

Matth. 5. illud: Quicunque te angariauerit mille passus, uade cum illo &

alia

alia duo: subintelligitur millia passuum. Alioqui dixisset alios duos, non alia: uel potius, álios bis mille.

De Numeralibus. CAP. V.

ET quoniã de numeris cœpimus, de ipsis aliqua dicere prosequamur. Et primùm hoc admoneamus, in quo pleriq; fallunturtreceni scribendum esse, non trecẽteni, nec triceni, quũ significat trecentenarium numerum, quod syncopatum est, sicut cætera. Dicimus enim duceni, pro ducẽteni: treceni, pro trecenteni: quadringeni, quingeni, sexceni, septingeni, octingeni, nongeni, uel noningeni, pro quadringentini, quingẽteni, sexcẽteni, septingenteni, octingenteni, nongenteni, uel noningẽteni. Centeni autẽ, & milleni non syncopantur, quia non sunt prælongæ dictiones, sicut superiores. Triceni autem caret syncopa, sed immutauit g, in c: sicut uiceni, pro uigeni, et triceni, pro trigeni. Sunt enim similimæ uocis c, & g, quemadmodum d, & t: propter quod dicimus quadringenti, pro quãtrincẽti. In quo nomine & t, in d, & c in g. mutatum est. Atq; quoniam dixi quosdam falli similitudine uocum, recenseamus hæc ipsa infra centum, ut supra centum fecimus. Dicimus igitur singuli, bini, terni, quaterni, quini, seni, septeni, octeni, noueni, deni, undeni, duodeni, ternideni, quaternideni, quinideni, senideni: uel deniquaterni, deniquini, deniseni, deniseptenì, deniocteni, deninoueni: uiceni, uicenisinguli, uicenibini, uiceniterni, uel (ut postea ostendemus) singuli & uiceni, bini & uiceni, & ita deinceps. Tum triceni, quadrageni, quinquageni, sexageni, septuageni, octogeni, non octuageni (octoginta enim dicimus, nõ octuaginta) nonageni, uel nongeni, non nouageni: deinde centeni. Ideo autem hæc nomina in plurali protuli, quòd in prosa scribentes ferè plurali utuntur, in carmine frequenter etiam singulari. Et singularem quidem horum nominum numerum non prosa oratione scribentium, ait Priscianus esse, sed poëtarum. Vt Lucanus libro VIII. Prisc. lib. 2.

Gurgite septeno rapidus mare summouet amnis.

Veruntamen non tantum poëtarum uideo esse, sed nonunquam
Cap.23. etiam aliorum: ut Plin. lib. XVII. Traduces Gallica cultura bi
nis utrinq; lateribus. Si pars quadrageno distet spatio quater=
Cap.3. nis, uiceno inter se obuij miscetur. Et in uicesimoquinto: Alte=
ra maior, foliis laterum modo inclusa, quæ quia septena sunt.
Cap.10. Et in XXVI. Prodigiosa sunt, quæ circa hoc tradit Theo=
phrastus autor alioqui grauis, septuageno coitu durare libidi=
nem contactu herbæ, cuius nomen speciemq; nō posuit. Septua=
geno, id est, suptuaginta coitibus per singulas noctes. Nam ita
hæc nomina exponuntur: ut creabātur olim bini cōsules, id est,
per singulos annos duo. Vtuntur ergo oratores legitima signi
ficatione horum nominum: binus enim, siue bini, significat sin=
gulis duo: ternus, siue terni, singulis tres: quaternus, siue quater
ni, singulis quatuor. At poëtæ non ita. Septenus enim gurges
non est singulis septem, sed septem tantū uni flumini Nilo. Nec
in singulari modò significatione hac abutuntur, uerumetiam
in plurali. Vt Vergilius:

Geor.1. Per duodena regit mundi sol aureus astra.

Prisc. lib.2. Duodena astra, pro duodecim astra. At hoc septeno, Priscianus
exponit septenario: quod mihi non placet, quum inauditum sit
flumen aliquod habere septenarium alueum, & fontem edere
septenarium riuum. Siquidem hæc nomina numerum aliarum
rerum, quæ non nominātur, indicant, non multiplicationem sui
ipsorum: ut, lapis centenarius, non quòd sit centuplus lapis, sed
centum librarum: homo centenarius, non quòd sit centum gemi
nus, sed quòd habet centum annos: grex centenarius, non quòd
sint centum greges, sed grex centum capitum. Rursus non dici
mus centenariam libram, sed centuplam: nec centenariū annū,
sed centuplum annorum. Tamen dicimus centenarium, septena
rium, duodenarium numerum. Siquidem numerus omnia com=
plectitur, siue centenarius, siue decenarius, siue alius quiuis nu=
merus

merus cæterarũ rerum, librarũ, annorũ, similiũq;. Ideoq; rectè dicimus cẽtenarium numerum annorũ ingressus est: nõ autem, centenarium annum: & millenarium numerum portat pondo: nõ autem, millenaria põdo. Potuisset igitur Priscianus commodius exponere, septeno gurgite, pro septenarij numeri gurgite. Qua expositione uti solemus in illis numeralibus, quæ ultimũ numeri eius significãt: decimus, ũdecimus, cẽtesimus, millesimus, id est, qui ultimus est ex decẽ, ex undecim, ex cẽtũ, ex mille. Aliquãdo etiam sic: hoc aruũ attulit cẽtesimum, illud uerò sexagesimum, tuum uerò trigesimum fructũ: id est, cẽtenarij numeri, sexagenarij, tricenarij fructum, uel cẽtuplum, sexagẽtuplum, tricẽtuplum. Plinius lib. XVIII. Admiscetur huic far, utmitiget amaritudinem eius, & tamẽ sic quoq; ingratißimum est uentri: nascitur qualicũq; solo cum cẽtisimo grano: ipsumq; pro lætamine est. Non ultimum granum è cẽtenario numero intellexit, sed grana cẽtenarij numeri, siue granũ centuplũ, siue cẽtenum, eo modo quo idem autor dixit uiceno. Hac etiã ratione appellata est quadragesima, quòd quadraginta dies continet: quo uocabulo eloquentißimi Christianorum utuntur. Quidam etiam quinquagesima, sexagesima, septuagesima. Atq; (ut ad rem redeam) utimur superioribus illis nominibus crebrius in plurali numero, singuli, bini, terni. Trinum igitur cũ habeat singularem numerum, apparet non esse naturæ istorum. Quinimò non memini comperisse me illud in plurali, licet & singulare perrarum sit, ut trinum nundinum. Promulgari enim debebat antiquitus rogatio apd' Romanos trino nũdino: quòd (ut opinor) aut tribus in locis uno die, aut tribus diebus uno in loco celebrabatur: ut trimus triũ annorum, ita trinus triũ dierũ, aut triũ locorum. Priscianus autem ait trinũdinũm pro trinũdinarum, Ciceronis exemplo pro Cornelio: Primò ex promulgatione trinundinũm dies ad ferendum potestasq; uenisset. Quod si ita esset, à tris compositum esset, non à trinũ, ut ait Priscianus, sicut

Cap. 16.

Prisc. lib. 7.

trinoctium: sed forsan per apocopen dicimus trinundinum, pro
Cap. 4. trinum nundinum, aut planè trinundinum. Quintilianus libro secũdo, Siue nõ trino fortè nundino promulgata, siue non idoneo die, siue contra interceßionẽ, uel auspicia, aliud ue quod legibus obstet, dicitur lata esse uel ferri. Titus Liuius lib. tertio: Postquam uerò comitia decemuiris creandis in trinundinum indicta sunt. Idẽ libro quinto, nisi editioni mẽda inest, ait: Anteà trina loca cum cõtẽtione summa patritios explere solitos, nũc iam octoiuges ad imperia obtinẽda ire. Donatus tamen hoc nomine utitur, & discipulus eius, non tamen magistro indoctior, Hieronymus, cum alibi, tum ad Marcellam: Et Trinã negationẽ, trina posteà confeßione deleuit: id est, triplici. Cæteri quoq; eodem nomine utuntur. Vnde dicta est trinitas, trium personarum una diuinitas. Seruius super illud Vergilianum,

Lib. 8. Aeneid. —Terna arma mouẽda: ait, Figura poëtica: Nã trina debuit dicere. Arma enim sunt tantum numeri pluralis. Sed hæc ratio Seruij, quàm sit efficax, ipse uiderit, qui uult hoc nomẽ aptum esse nominibus numeri pluralis: quod etiam reperimus coniunctum cũ nominibus singularẽ numerũ habentibus. Et quid prætereà dixisset, si apud Vergilium foret quaterna arma? nũquid legendum esset quatrina? Verùm non est trinum de numero eorum de quibus disputauimus, quorum singularem non frequentari ab oratoribus diximus, sed à poëtis, & quidẽ impropriè. Etiam nonnũquam impropriè pluralem, quod aliquando ipsi quoque oratores faciunt, sed neceßitate in his nominibus quæ singulari carent. ut codicilli (licet Iustinianus utatur) ut liberi, ut pugillares, ut nuptiæ, ut arma, ut castra. Aut si non carẽt, suntq; uel diuersi generis, ut nundinum, & nundinæ, delicium, & deliciæ, uel diuersæ significationis, ut hæc ædes, & hæ ædes: uel diuersi & generis, & significati, ut epulum, & epulæ. Necessarium est autem dicere binos codicillos, & ternos, & quaternos, non duos, tres, quatuor, ratione dictante. Quid

enim

enim si de diuersis codicillis dicendum mihi sit, quomodo dicam, duos codicillos scripsit pater, unum ad me, alterũ ad uxorem? illud enim unum, & illud alterum ad quid refertur? ad codicillum, quod non reperitur? Dicendum est ergo unos. Quòd si unos, ergo & binos dicendum erit, quod ex Cicer. exemplo liquebit: Duplices similitudines esse debent, unæ rerum, alteræ uerborum. Quòd si dixisset duplex similitudo, subiunxisset una rerum, altera uerborum: uerùm quia in plurali locutus est, non putauit alteri numero locũ esse oportere. Dicamus ergo binos codicillos, non duos. Rursus duo testamenta, non bina. De cuius naturæ nominibus quibusdam nominatim faciamus mẽtionem: si tamen illud monuerimus ex prædictis colligi, utroque modo posse dici: Relinquo filijs meis testamento singulis, siue cuique, si multi: siue utriq;, si duo fuerint, dena prædia: uel singulis, siue unicuiq;, siue utriq; decẽ prædia: cum ego & fratres mei ex bonis paternis habuerimus singuli, siue unusquisq;, siue uterq;, unum prædium: uel singuli, siue unusquisque, siue uterque singula prædia: quæ etiam uno loco coniunxit Cicero in Paradoxis: Capit ille ex suis prædijs sexcenta sestertia, ego centena ex meis. Non dixit aut sexcenta & centum, aut sexcena, & centena, quæ tamen diuersa sunt, ut intelligamus ab illo sexcenta capi uno anno, non singulis annis, ab hoc centena non uno anno sed singulis annis. Ego tamen puto scribẽdum esse sexcena, non sexcenta. Multa hic, & multifariam uitiose dicta repetere liceret, sed uereor tantos uiros carpere. Vnum tantummodo dixerim ex tertio libro Regum: Septena retinacula in capitello uno, & septena retinacula in capitello altero: quum dicendum esset, septem in uno, & septem in altero, aut septena in singulis, aut septena in utroq;. Et si fuissent plura duobus, septena in unoquoque. Cuius conditionis est illud in eodem libro: Quod abscõderim de prophetis domini centũ uiros, quinquagenos et quinquagenos inspeluncis. hoc modo non rectè dicitur, sed eo

Ad Herẽ. li. 5.

modo, quo paulò antè dictũ erat: Tulit ille centũ prophetas, & abscondit eos quinquagenos in speluncis. id est, in singulis speluncis quinquaginta. Quidam iuris studiosi accipiũt dena, pro uiginti, nõ intelligentes significari singulis duorũ decẽ: de quorum imperitia quid multis dicẽdum, cùm putent recte dici una quinq; quasi unà sit nomen, & non aduerbium. Ne illud quidẽ obticebo (quemadmodum superius ostendi) illa nomina supra centum syncopari, infra uerò centum minime. Ita è diuerso aduerbia infra centum syncopari, ultra, non syncopari: ut uicies pro uiginties, tricies pro triginties, deinde quadragies, quinquagies, sexagies, septuagies, octogies nõ octuagies, nonagies nõ nouagies. Cætera nõ syncopãtur, quinquies, sexies, septies, octies, nouies, decies, centies, ducẽties, trecenties, quadringenties, septingenties, octingẽties, noningẽties, millies: deinde bis millies, ter millies, quater millies, quinquies millies, decies millies, uicies millies, & deinceps cætera. Nunc ad institutũ redeamus, ab hoc potißimum nomine incipientes.

De Litera, & Epistola. CAP. VI.

Epist. 1. lib. 7. Litera in singulari numero significat elementum ipsum, ut a, & b: uel manũ scribẽtis: ut ad Attic. Cic. Nam Alexidis manum amabã, quòd tam propè accedebat ad similitudinẽ tuæ literæ. In plurali uerò epistolã, præterquàm apud poëtas, qui pro epistola, uersus gratia, in singulari semp utũtur. Vt Ouid.

Epist. Bris. ad Achil. Quam legis à rapta Briseïde littera uenit.

Epist. 16. li. 2. Nam quòd Cicero ad Caninium scribit, ad se nullam literam Bibulum misisse: ita ait, quasi nullum uerbum misisset: quod ut uehementer extenuaret, non dixit uerbum, aut syllabam, sed literam. Frequentißimum igitur est literæ, pro epistola: inter quæ duo nomina hæc elegantiæ differentia est: Quòd dicimus unam epostolam, unas literas: duas, tres, quatuor, quinq; epistolas: binas uerò literas, ternas, quaternas, quinas, senas, septenas, octonas, nouenas, denas, nunquàm aliter: quale esset,

unas

unas, binas, ternas epistolas: duas, tres, quatuor literas. In hoc tamen conueniunt, ut dicamus, dedi singulis, uel unicuiq;, uel utriq;, siue singulas literas, siue singulas epistolas. Itē in maiori numero non conueniunt: ut, dedi singulis duas literas, uel binas epistolas: sed binas literas, & duas epistolas: nō autem secus, de quo iam dixi. In quo obseruandum est de cæteris quoq; uocabulis: ut si dicas, accepi abs te binas literas, non subiungas, quarū alteri respondi per proximum tabellarium, alteri nunc respōdeo, sed alteris. De epistola uerò apertum est: ut, accepi duas epistolas, quarum alteri iam respondi, alteri nunc respondeo. Cicer. uerò ferè ait, accepi literas, accepi epistolas. Plinius frequēter etiam recepi, nisi libri mendosi sint.

De Aedes, & eius deriuatiuis. CAP. VII.

AEdes in plurali tantùm, accipitur pro domo, nec unquam aliter: ut, ædes meas non proscribam. In singulari, atque adeò in plurali pro templo: ut Cic. in Philip. lib. 1. Ex eo die, quo in ædem Telluris conuocati sumus, in quo templo (quantum in me fuit) ieci fundamenta pacis. In quo templo, id est, in qua æde Telluris. Sed hac in re differt à templo, quòd semper in utroque numero habet adiectionem, ut in æde Iouis, Mercurij, Mineruæ: in æde Concordiæ, Telluris, Honoris, Virtutis: in æde sacra, & in plurali sacras ædes: ædes Deorum, ædes Nympharum. Nam quum ait Lucretius de Ioue loquens —Et ædes Sæpe suas disturbet.— perinde est, ac si dixisset, Iouis ædes. Igitur pro templo dicemus duas, tres, quatuor deorum ædes, duas sacras ædes: pro domo, binas, ternas, quaternas, priuatas ædes. Aeditui autem ab ædibus sacris, quas tuentur, appellati sunt, nō à priuatis. Aediles quoq; magis à sacris ædibus dicti sunt, quibus curandis præpositi erant. Aedificare autē magis ad domos hominum spectat, quàm deorum: nec domos tantùm, uerùm etiam naues: ut Cic. Qui posteaquàm maximas ædificasset, ornasset q; classes. Neq; hoc indignū est admonitione,

Cic. in prin. Philip. 1.

Lib. 2.

Pro leg. Mani.

cum

eum cui domus ædificatur, dici ædificare. ut idem de consulari uiro inquit: Qui quum ædificasset in palatio plenã dignitatis domũ. Similiter in cæteris uerbis: ut Horatius de prædiuitibus:

Epist. 1. lib. 1. *Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.*

De Liberi, Pugillares. CAP. VIII.

Liberi pro filijs singularẽ non agnoscit, cuius natura à superioribus diſsẽtit. Nã ut dicã, Lego Titio ternas ædes, unas in foro, alteras in Ianiculo, tertias in Suburra: ita non dicã, ex ternis liberis meis, unos, alteros, tertios: sed ex tribus liberis meis unum in alienam familiã dedi, alterũ abdicaui, tertiũ hæredem instituí. Cuius rei causa est, quòd quum dico unũ, alterum, tertium, adiungi solet filium: & tres liberos, quasi tres filios: quod ita non fit in ædes, & in literas, nisi subintelligas domũ, & epistolam. Sed quid facies in cæteris? ut in nuptias, & in pugillares? absurdum sit dicere, unam nuptiam, unum pugillarẽ. Pugillares autem significat tabellas cereas, siue ligneas, siue alterius materiæ, in quibus stylo scribimus. Liberũ tamen pro filio & apud Quintilianum, & apud Paulũ, Caiumq; reperio.

Apud Modestinũ ti. de pac. ff. l. ius autem. & Vlpianũ ti. de reg. iur. l. nemo prædo. leges liberũ singulariter pro filio.

De Hortus. CAP. IX.

Hortus quoq; eiusdem naturæ est. Nam in singulari, pluraliq; pro hortis olitorijs accipitur, id est, olera producẽtibus. Est enim olus, omnis herba satiua, qua uescimur, & cuius folijs, ut caule in eduliũ utimur. Horti uerò in plurali tantùm, arboribus consiti dicuntur, & uoluptatis, amœnitatisq; causa parati. In superiore igitur significatione dicemus unum hortũ, duos, tres hortos. In posteriore unos, binos, ternos, quaternos hortos, nisi alicuius autoritas aliud sibi uendicauerit.

De Odor.

Odor huic simile est, qua uoce notum est quid in utroq; numero significetur: in plurali uerò tantum, odoramenta: ut odores ex Arabia sunt. Hoc tamen nomen rarò cum numeralibus iungitur, sed cum alijs adiectiuis.

De

De Commeatus. CAP. X.

COmmeatus autem, & si qua sunt similia, nõ recipiũt talem ambiguitatẽ. Siquidẽ superiora in uno sensu habẽt utrũq; numerum, in altero tantum pluralem: hoc uerò in altero tantum singularem. Est enim commeatus in singulari tantùm, pro facultate ad tempus à militia, ab alio'ue ministerio recedendi (quam præbet militi Imperator, præpositus'ue inferiori) eundiq; quò uelit ad præscriptum diem reuersuro. Licet Liui. libr. XXIII. aiat: Magna pars sine commeatibus dilabebatur. In utroq; autem numero pro cibarijs ad alimoniam Reipub. aut exercitus, aut alicuius multitudinis. Interdũ etiam priuatim. Cice. pro lege Manil. Iã cõmeatu & priuato, & publico prohibebamur.

De usu pluralis pro singulari, & de reditu parenthesis. CAP XI.

EX his, quæ dixi, colligi potest, non uerum esse, quod aliqui uolũt, quoties autor in numero plurali loquitur, declarari dignitatem quandam, & (ut sic dicam) magisterium. Quid enim causæ est, cur hæc nomina pluraliter, non singulariter efferantur? quid Athenæ potius, quàm Athena? quid Roma potius, quàm Romæ? Sed ne in re aperta dicã pluribus, huic opinioni repugnat cùm ipsa rhetorica ars, quæ iubet nos uti modò plurali, pro singulari numero, modò singulari, pro plurali: tũ plurima exempla, adeò ut uno atq; eodem loco de se orator in utroq; numero loquatur. Vergilius:

O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit. Eclog. 1.
Nanq; erit ille mihi semper deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues. —

Hic de se loquens Tytirus nunc nos, nunc me ait. Homerus quoque Iliados decimotertio:

Ἔρχομαι εἴ πῃ τοι ἔρχω· ἐνὶ κλισίῃσι λέλεπται·
Οἰσύμενος, τό νυ γὰρ κατεξάμενος ὁ πρίν ἔχεσκον.

Et

Declam.5. Et in prosa, ut Quint. in Aegro redempto: Vtinam hoc saltem mihi serò fata præstarent, ut residuum laborantis animæ in tuo poneremus amplexu. Et Cic. in Philip. quod exemplũ in alium etiam usum uolo afferre prolixius: ait igitur, Itaq; ego ille, qui semper autor pacis fui, cuiq; pax, præsertim ciuilis, quanquam omnibus bonis, mihi tamen in primis fuit optabilis. Omne enim curriculum industriæ nostræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis elaboratum est. Hinc honores ãplissimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, si quam habemus, consecuti sumus. Ego itaq; pacis (ut ita dicam) alumnus, qui quãtuscunq; sum (nihil enim mihi arrogo) sine pace ciuili certè non fuissem. Periculosè dico: quemadmodũ accepturi P.C. sitis, horreo. Sed pro mea perpetua cupiditate uestræ dignitatis retinendæ, & augendæ, quæso, oroq; P.C. ut primò, si erit uel acerbũ dictu, uel incredibile à Marco Cicerone esse dictum, accipiatis sine offensione, quod dixero: ne ue id prius, quàm quale sit explicauero, repudietis. Ego ille (dicã sæpius) pacis semper laudator, semper autor, pacem cũ M. Antonio esse nolo. Hæc in eum quoq; finem retuli, ut ostenderem oratores cùm inceptæ orationi aliquid longius inseruerunt, redire iterum ad id quod inceperant. Aliquando etiam frequentius memoriæ iudicum reficiendæ gratia, uel eodẽ uerbo repetito, ut in proximo exẽplo,
Philip.7. uel quod idem efficiat. Vt apud eundem, & in codẽ opere: Collegam tuum aiunt in hac sua fortuna, quæ bona ipsi uidetur, mihi (ne grauius quippiam dicam) auorum, & auunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior uideretur: sed eum iracundum audio factum. Aiunt, & audio, idem efficiunt.

De Questubus & Quæstibus. CAP. XII.

QVestus in plurali pro querela à queror, unde fit conqueror, cuius datiuus & ablatiuus questubus, ut portubus. Quæstus in utroq; numero, cuius in plurali datiuus & ablatiuus est quæstibus à quæro, unde fit conquiro, deriuatur per syn

copen

copē à supino quæsitum, significatq; lucrum nummarium. Nā lucrum uocamus etiam nō nummarium, uelut amicitiæ, gloriæ, sciētiæ, cæterorumq; huiusmodi. Quæstum quoq; nonnunquam recipi pro actione ipsa, atq; artificio lucrādæ pecuniæ: ut apud Ciceronem, Iam de artificijs, & quæstibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint. Et Quintilianum: Nam ut primum lingua esse cœpit in quæstu, institutumq; eloquentiæ bonis male uti. Quæstu dixit, quasi acquisitione. Offi. 1. In procem. lib. 1. Instit.

De Scala, & Pondo. CAP. XIII.

SCala à quibusdam in singulari usurpatur. Sallustius cū alijs quibusdam ostendit pluralem tantùm habere, quum dixit in Iugurthino: Deinde ubi unæ, atq; alteræ scalæ cōminutæ sunt, qui superstiterant afflicti sunt. Non dixit, una atq; altera. Pondo autem caret singulari numero, teste Foca. Dicimus autem duo pondo, tria pondo, non bina pondo, terna pōdo. Quintil. in primo: Quid quòd quædam quæ singula procul dubio uitiosa sunt, iūcta sine reprehēsione dicuntur? Nam dua, & tre, & pondo, diuersorum generum sunt barbarismi: at duapondo, & trepōdo usq; ad nostram ætatem ab omnibus dictum est, & rectè dici Messala confirmat. Forsitan huius rei causa est, quòd sicut superius de liberis diximus, ita hic siquis ita loquatur, relinquo liberis meis duo pondo auri: alterum signatum, alterum rude: intelligitur libram. Idē est enim duæ, tres, quatuor libræ, quod duo, tria, quatuor pondo, ut quidam uolunt, quod multi autores non probant, ut Liuius lib. XXII. Argenti pondo bina, & sex libras in militē præstaret. cùm legēdum sit se libras. Quidam etiam singularem huic nomini dant, & huius ipsius autoris (si editio uerax est) nonnulla exempla sunt. Quale est etiam Columellæ: Scillæ aridæ pondo libram, & quadrantem adijci oportere. Sed nunc pro pōdere uidetur accipi. Huiusmodi conditionis est ludus, & ludi. Sed hæc in alterum librum reseruamus. Nunc aliquid etiam de numeris addamus. Cap. 9.

De

De ordine numerorum. CAP. XIIII.

Cic. de Senectute. PLato uno & octogesimo anno scribens mortuus est. Isocrates quarto & octogesimo anno eum librum qui Panathenaicus inscribitur, scripsisse dicitur: uixitq; quinquennium posteà: cuius magister Leontinus Gorgias cētum & septē compleuit annos. hæc Cic. Cuius ex uerbis datur intelligi, ante centum præponi numerum minorem, post centum uerò postponi: quod Quintilianus quoq; confirmat, quum ait: Artium autem scriptores antiquissimi Corax, et Thisias Siculi, quos insecutus est uir eiusdem insulæ Gorgias Leontinus, Empedoclis (ut traditur) discipulus. Is beneficio longissimæ ætatis (nam cētum & nouem uixit annos) cum multis simul floruit. Et paulò pòst: Nam & Isocratis præstantissimi discipuli fuerunt in omni studiorum genere. Eoq; iam seniore (octauum enim & nonagesimum cōpleuit annum) pomeridianis scholis Aristoteles præcipere artem oratoriam cœpit. Hoc tamē uidetur fieri intercedēte copula. Nam ea sublata, ut quisq; numerus maximus est, ita primo loco ponitur, duntaxat citra centū: ut maior uiginti quinquē annis, non autem maior quinque uiginti annis. Etiam in illis quæ suprà tractaui, numeralibus, uiceni singuli, uiceni bini, uiceni terni: aut singuli & uiceni, bini & uiceni, terni & uiceni. Suprà centū naturalē ordinē sequimur, ut superiora exemplā docēt: centū & septē compleuit annos, centū & nouem uixit annos. Plinius lib. VII. naturalis historiæ: Centum & uiginti natos annos Parmæ tres edidere. Brixelli unum CXXV. Parmæ duos CXXX. Placentiæ unum CXXXI. Fauentiæ unam mulierem CXXXII. Bononiæ L. Terentium Marci filium, Arimini uerò M. Apomum, CL. Tertulā, CXXXVII. Citra Placentiam in collibus oppidum est Velleiacium, in quo CX. natos annos sex detulere, quatuor centenos uicenos. unum CL. Marcus Mutius Marci filius, Gallerius Felix: ac (ne pluribus moremur in re confessa) in regione Italiæ octaua centenūm annorum

Lib. 3. cap. 1.

Eodem cap.

Cap. 49.

annorum censi sunt homines LIIII. centenûm denûm homines LVII. centenûm uicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm, aut septenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres. Idem tamen Plinius paulò post ait: Vt tamen in septimum & quinquagesimum atque centesimum uitæ duraret annum. Ex quo apparet sine copula maximum quenque numerum præcedere: quum copula nonihil uariet, præsertim retrorsum eudo. Adhuc quæ diximus, & recitauimus exempla, intra numerum millenarium sunt, sed in ipso quoque maximum quenque numerum semper præponemus: ut, à natali saluatoris anni sunt mille quadringenti & XXXVIII. uel mille & quadringenti ac triginta octo. Illud tamen notandum est, in millibus eandem esse nauram, atq; in numeralibus citra cetum: ut, milites nostri sunt sex & uiginti millia, nō autem uiginti & sex millia: uel, milites nostri sunt uiginti sex millia: siue, militū nobis sunt uiginti millia: siue milites nostri sunt uicies mille: siue, nobis singulis sunt decies mille milites: siue nobis singulis sunt dena millia militū: siue nobis singulis sunt decem millia militum. Omnia autem quæ locuti sumus, ultra uicesimum numerum intelligi uolo. Nam decem & septēdecem & octo, decem & nouem, normā illam, quam dixi non tenent. His inferiora ne ipsa quidem seruant suam legē. Illa enim coniunctionem habent interpositam, hæc non habēt: uerū tamen nec habere possunt, quum sint composita, nec plura, sed singula nomina: undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sexdecim: sicut illa quoq; cōposita, atq; unica sunt nomina, undeuiginti, duodeuiginti, undetriginta, duodetriginta, undecētum, duodecentum: hoc est, uno, aut duobus dēptis de uiginti, de triginta, de cētum. Vt, ab incarnatione saluatoris sunt anni mille quadringēti duodequadraginta. Et per denominatiua: ut, ab incarnatione agitur annus millesimus quadringētesimus duodequadragesimus. Pli. lib. XXXVI. natural. histor. Cap. 1.

Cap. 51.

Duodeuicesima Olympiade interijt Candaules. Licet pleraq; exemplaria habeant duodeuiginti Olympiade. Idem proximo libro: Atque adeò duodequadragenûm pedum Luculléi marmoris in atrio Scauri collocati. Duodequadragenûm, pro duodequadragenorum. T. Liuius libro primo: Duodequadragesimo ferme anno, ex quo regnare cœperat Tarquinius.

Cap. 2. lib. 36.

De Domus. CAP. XV.

Domus genitiuos duos habet, unum secũdæ, alterum quartæ declinationis, domi, & domus. Sed prior significat locum, ubi quis manet: posterior corpus ipsum, atq; ædificium, quod ex parietibus cõstat, & tecto: ut, domi maneo, nõ domus: & partem domus demolitus sum, superiora domus ascẽdi, non domi. Nam illud, domus meæ imperium teneo, nõ pro loco accipitur, sed pro familia, quæ cõtinetur ædificio, figuratè cõtinẽs pro contento. Quod etiam dicere licet domi meæ, quasi in domo mea. Quòd autem idem sit domi, & in domo, notum est. Vnum tamen afferam exemplum: Quintilianus lib. v. In domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Datiuus tantùm quartæ est: Accusãtiuus indifferẽs: Ablatiuus secundæ. In accusatiuo & ablatiuo, uel cum præpositione, uel sine præpositione loquimur: ut, reuertor domum, uel ad domũ. Exeo domo, uel è domo: &, sum in domo, uel domi: hoc grammaticæ est, illud uerò Latinitatis, & elegantiæ. Hunc genitiuum secundæ non coniungimus nisi cum tribus, siue quinque pronominibus, meæ, tuæ, suæ, nostræ, uestræ, & uno nomine alienæ: ut, ego uiuo domi meæ, non uiuo domi tuæ. erat domi suæ. nostræ, non uestræ domi habitare uolo. Cic. in libris ad Herennium: Qui cum ista ætate, & forma alienæ domi, nolo dicere. Quidam uolunt illud domi aduerbiascere. Sed quomodo cõiungeretur cum adiectiuis? quòd siquando quinq; hæc pronomina adiectiua supprimãtur, tamen subintelliguntur: ut, domi ero, id est, meæ: domi erimus, id est, nostræ: domi eris, eritis ue, id est, tuæ, aut uestræ: domi erit, aut erunt, id est,

est, suæ: sicut in altero sensu, & in plerisq; nominibus: ut, partē domus locaui, in altera parte ipse habito, id est, partem domus meæ. Et, pater mihi iussit, mater te uocat, frater nos expectat: hoc est, pater meus, uel noster: mater tua, uel nostra, frater noster. Quòd autē hic genitiuus secūdæ regat alterū genitiuum, siue pronomē, siue nomē, certū est: ut, ego erā domi illius, domi huius, domi Cæsaris, domi Pompeij. Domi autem publicæ, domi priuatæ, domi honestæ, domi infamis, domi paternæ, domi maternæ habito, & similia, non licere dicere, iam tradidimus.

De compositis à Quis, uel Qui. CAP. XVI.

Quisquis, & quicunq; pro eodem accipi solent: ut, quisquis es, huc ueniàs: & quicūq; es, huc ueniàs. Quicquid, & quodcūq; non accipiuntur pro eodem, quum alterū sit substantiuum: ut, quicquid festiuum, quicquid molle, quicquid tenerum, quicquid iucunditatis, quicquid gaudij, quicquid pecuniarum: alterum adiectiuum: ut, quodcunq; telum, quodcunq; scutum, quodcunq; iaculum. Cuius differentiæ causa est, quòd uoces hæ in masculino conuenientes, in neutro postea discordant. Erat enim quidcunq; & uox, & significatio similior, si reperiretur eo modo quo dicimus quidq;, et quicquid. Quodq; enim, siue unūquodq; componitur à quod: sed ut non reperitur quidcunq;, ita nec quodquod. Illud nanque componitur ex qui, quæ, quod: hoc autē ex quis & quid. Caretq; genere fœmininо, quinetiam masculino in accusatiuo casu, tantumq; habet nominatiuum quisquis, quicquid, accusatiuū quicquid, ablatiuum quoquo, tum in masculino, tum in neutro: nonnunquam etiam in fœminino quaqua: ut apud Suetonium de uita Titi: Galba mox tenēte Rēpub. missus ad gratulandū, quaquà iret, cōuertit homines, quasi adoptionis gratia accerseretur. In accusatiuo quoq; interdū in alio genere quàm neutro, sed uix apud oratores. Plaut. in Captiui duo: Nā meus ballista pugnus est, cubitus catapulta, humerus aries, cùm genu ad quēquē iecero, ad terrā dabo: Cap. 5.

dabo: dentilegos omnes mortales faciam, quenquem offendero. Quenquem, id est, quencunq;. Sergius autem Donatum commentans ait: Vtraq; parte declinatur hoc pronomen quisquis, cuiuscuius, cuicui, quēquem, quisquis, à quoquo: quiqui, quorūquorū, quibusquibus, quosquos, quiqui, à quibusquibus. Noli putare hoc casu declinationis esse, ut apud Ciceronem remāsit cuicui: Hæc Sergius. Igitur quum sit compositum quicquid ex quid, quodcūq; ex quod, debuit illud esse substantiuum, ut quid & aliquid: hoc adiectiuū, ut quod & aliquod. Dicimus enim, quid feci? nō autē, quod feci? aliquid feci, non autē aliquod feci. Item, quod malum feci? non autem, quid malum feci? sed, quid mali? Et, scio quid faciam, non autem, scio quod faciam: uideo quid facis, sæpius quàm, uideo quod facis. Ita & cætera ab his composita quiddam, quoddā. Nam quiddā adhæret adiectiuo, quoddam substantiuo: ut, mirabile quiddam, obscœnū quiddā, quiddam maius: &, quoddā templum, quoddā nemus, quoddā antrum, oppidum quoddam: in quo nulli ferè errant, hic autem multi, pro quidq; ponentes quodq;: ut, optimū quidq;, honestissimum quidq;, saluberrimum quidq;: ubi nō liceret poni quodque. Ex his liquet exēplis, optimū quodq; prædium, honestissimum quodq; consilium, ex iumētis quæ cepi, decimum quodq; sit tuum. Nam substantiui natura est coniungi cum adiectiuo, adiectiui uerò cum substantiuo, quasi connubio quodam. Ideo ubicunq; est substantiuum, desiderat adiectiuum quasi coniugem, impatiens alterius substantiui. Rursus adiectiuum sine substantiuo, tanquam sine uiro esse non potest, cum altero adiectiuo nihil consortij habens. Eoq; factum est, ut hi quos dixi errarent, quòd quandoq; uidetur sine substantiuo esse quodq;: ut, reliquit mihi pater multa prædia, quorū optimum quodq; sublatum mihi est: uel, ex meis multis prædijs optimum quodque mihi sublatum est. Sed omnibus liquet subintelligi substantiuū sic, optimum quodq; prædium. Quodq; autem idem esse quod

unum

unumquodq; , antè significaui. Quintilianus: Nec causas cur quodq; eorum accidat, prosequi proposito operi necessarium est. Hoc quoq; addamus, quid solere usurpari pro in quo, ut apud eũdem: Quid tibi tantũ mali feci? quid offendi? & alibi: Si quid offendi. Cicero in Lælio: Quid enim indigens Africanus mei? Eodem modo nihil: ut, nihil te offendi. De differẽtia autẽ inter quidã & aliquis, siue quispiam, siue quisquã, quòd illud certum hominẽ, hoc unum quemlibet significat, in libris dialecticis disputauimus. Hic tantum admonẽdum est, quosdã his posterioribus eo modo uti, quo ego non uterer, pro illo superiore: ut Hieronymus, qui sic librum de Hebraicis quæstionibus exorditur: Qui in illis principijs librorum debeam secuturi operis argumentum proponere, cogor prius respõdere maledictis, Terentij quippiam sustinẽs, qui comœdiarum prologos in defensionem sui dabat. Ego dixissem quiddam potius, quàm quippiam. De certo enim crimine loquitur, non de incerto. Idem est enim quippiam, quod aliquid. Sed de hoc in libris his, quos dixi, latius. Sed fortè Hieronymus scriptum reliquerat quiddam, & librarij in quippiam mutauerunt.

Declam. 6.

Lib. 1. cap. 11.

De affinitate Genitiui, & Ablatiui. CAP. XVII.

MAgna autoritate est uir, uel magnæ autoritatis (utroque enim modo dicimus) sed rarò sine adiectiuo, duntaxat in genitiuo: nam in ablatiuo nunquam: ut Cicero in Sallustium, Nunquid quos protulit Scipiones, & Metellos antè fuerũt aut opinionis, aut gloriæ? Cæterũ in eadem oratione non est utendum genitiuo, & ablatiuo, nisi uelimus illud Plinianũ ex lib. septimo naturalis historiæ sequi: Choromandarũ gẽtem uocat Tauron syluestrẽ sine uoce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dẽtibus caninis. Poterat dicere, stridore horrendo. Quanquàm (quod ad elegantiam pertinet) ego pro lege accipio, quicquid magnis autoribus placuit, quorum in primis est Plinius. Præsertim quum Cicero ad Lentulum ita scribat:

Cap. 2.

Epist. 7. lib. 1.

Lentulum nostrũ eximia spe, summæ uirtutis adolescentẽ, cùm cæteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias. Licet illud eximia spe posset uideri separatum ab illo summæ uirtutis, quod regitur ab illo adolescentem. Vt si dicas, habeo summa spe filium, adolescẽtem optimæ indolis. Quod si ita non est, licebit in eadem oratione uti genitiuo & ablatiuo, tamen (ut ego sentio) parcè. Nam illud ab hoc loco separatum est, quod idem dixit: Scipio Africanus id ætatis, atq; his rebus gestis. Illud enim id ætatis, uel idẽ est quod ea ætate, sicut dicimus decem annis uixi, & more Græco, decem annos, quam honestiorem locutionem Seruius putat: uel aduerbialiter ponitur: uel subintelligitur habens, uel agens, uel natus id ætatis. In quo protinus admoniti sumus oratores summopere synecdochen refugisse: quale foret, gentem hirtam corporibus, oculis glaucam: historici non refugerunt, ut Sallustius: At ex altera parte C. Antonius pedibus æger in prælio adesse nequibat. Cicero Quintilianusq; dixissent pedibus ægris. Nec dixissent, doleo caput, doleo ilia, aut ilibus (esset enim synecdoche) sed dolet mihi caput, & ilia tibi dolent. In hoc uerbo & illud notandum est, quòd de re extra nos posita, sicut de corpore nostro loquimur: ut, istud quod facis, dolet mihi, utinam doleret tibi: ut apud Terentium,

Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero. Et iterum:

Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet.

Et in eadem comœdia: – Illi facile fit Quod doleat. – Quod nunquam per synecdochen dicere possumus. Nam ego doleo istud quod fecisti (qui sermo, ut superior, apud autores est frequens: ut Sallust. Quasi dolens eius casum) non est synecdoche. Hæc enim figura tantùm ad animi, & corporis qualitatem pertinet, nihil ad externa respiciẽs: qualia fuerint, doleo caput, doleo ilia: et, hic pulcher faciẽ, ornatus animũ. Ideoq; illa synecdoche non erũt, potẽs diuitijs, grauis pietate, præditus dignitate.

Ser. in illud 1. Aenei. Vna cũ gẽte tot annos Bella gero.

In Catil.

In Eunu. act. 3. sce. 1.

Act. 1. sce. 2.

In Eunu. act. 3. sce. 1.

De

De In auro, & In æs. CAP. XVIII.

IN marmore incisæ sunt literæ, in gẽma, in lapide, in ligno, in auro: non autẽ in mamor, in gemmã, in lapidem, in lignũ, in aurum. E diuerso in æs, nõ in ære. Ita enim apud omnes autores (quantùm inueni) semper scriptum est. Liuius lib. III. Prius quàm in urbẽ ingrederetur, leges decemuirales (quibus duodecim tabulis est nomẽ) in æs incisas in publico proposuerũt. Sed quid exẽpla ponimus paucorũ, quod omnes facere affirmamus?

De uenustate discordiæ relatiui cum antecedente. CAP. XIX.

RElatiuum frequenter non respondet antecedenti neque in genere, neque in numero, utiq; quũ reflectitur eius sententia ab antecedente ad sequens substantiuum. De masculino in neutrum, ut Sallustius: Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur. Quod aliter dixit Val. Maximus lib. secundo: Anteà senatus aßiduam stationem eo loci peragebat, qui hodie Senaculum appellatur. Et Plinius: In coitu uerò lunæ, quod interlunium uocant, quùm apparere desierit. Mutato etiã numero, ut Cicero: Quibus tandem gradibus Romulus in cœlum ascendit? his'ne quæ isti appellant bona? De masculino quoq; in fœminin num, ut idem: Omnes tenues atq; humiles, quæ maxima in populo multitudo est, sibi præsidium paratum putant. Et Vergil.

In Catil.

Lib. 18. ca. 32.

In paradoxis.

Nec partem posuere suis, quæ maxima turba est.

Aen. 6.

Manẽte quoq; genere uidetur fieri quædam mutatio, ut Quintilianus: Vbi uerò uniuersas familias fames extinxit, quæ maxima pars est, inanes domus situm ducunt. Ediuerso de fœmininò in masculinum non mutato numero. Sallustius: E a fines habet ab Occidẽte fretum nostri maris & Oceani, ab ortu Solis decliuem latitudinem, quem locum κατάβαθμον incolæ appellãt. Mutato etiã numero, ut Quintilianus: Resistam his, qui omissa rerum (qui nerui sunt in causis) diligẽtia, quodam inani circa uoces studio senescũt. Et alibi: Et supplicationes, qui maximus

In Iugurt.

honor uictoribus bello ducibus datur, in toga meruit. De neutro in aliud genus, Sallustius: Ipse ex flumine, quam proximam oppido esse aquam suprà diximus, iumẽta onerat. Mutato etiã numero, ut Liuius: Anxur fuit, quæ nunc Tarracinæ sunt, urbs prona in paludem. Aliquando sine ullo certo antecedenti: ut Quint. Ego, quæ felicissima uel lassitudo, uel satietas est, uirtute consenui. Diuersum huic genus est; quum dictio respõdet antecedenti, quum deberet respondere sequenti substantiuo, ut apud Vergilium:

In Iugurt.

Aen. 1. At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo.

Liuius libro x x v. Scipio, cui Africano fuit cognomen. Qui modus per datiuum licet frequentior sit, tamẽ nonnunquam & nominatiuo, quod est magis generale, utimur: ut Cicero, Argentarius Sextus Clodius, cui nomen est Formio. Et Quintilianus: Notum est quid Gliconi acciderit, cui Spiridiõ fuit cognomen. Neque per relatiuum modò, sed etiam citra relatiuum: ut Terẽtius: Hecyra est huic nomen fabulæ. & hoc per nominatiuum. Per datiuum: ut Liuius lib. primo, Faustulo fuisse nomẽ ferunt. Et Solinus de memorabilibus: Lapis iste in aquis mollis est, humo duratur exemptus: nunquàm duo simul reperiuntur, inde unionibus nomẽ datur. Hæc de datiuo. Est & accusatiuo quoq; sua natura, ut antecedens sequatur casum relatiui, relicto suo: ut apud Vergilium,

In prol. Hecy.

Aen. 1. Vrbem quam statuo, uestra est, subducite naues.

Oratores autem postponunt antecedens, quale foret, quam urbem statuo, uestra est. Vt apud Ouidium:

Lib. 14. Meta. —Cecidere manu, quas legerat herbas. Et quale est Quintil. Timeo ne quos porrexerim cibos, uenena fiant. In quo est habita ratio uenustatis, ut relatiuum & antecedens sint in eodem casu. Sed sæpius antecedente postposito: quanquàm apud Ciceronem nõnulli illud in Sallustium sic legunt: Nunquid eos quos protulit Scipiones & Metellos antè fuerũt aut opinionis, aut

gloriæ?

gloriæ? quidam legunt, Nunquid hi quos protulit: quidã, Nunquid quos protulit. Tale est in Euãgelio: Sermonem quem uos audistis, nõ est meus. quod in Græco, hoc est, in fonte, est sermo, nõ sermonem: unde interpres noster transferens maluit Latinè, quàm Græcè loqui. Nec ignoro qualia imperiti in hoc Euãgelij loco disputare soleant, profectò nequaquàm sic disputaturi, si Græcam linguam mediocriter, Latinam perfectè tenerẽt. In tali sermonis genere uel idem nomẽ repetemus, uel accusatiuum in debitum casum resoluemus. Nam utrũq; fieri exemplis comperimus. Siquidem ita frequẽter locuti sunt autores: Quas res tibi tum terra, tum mari nuper commisi, hæ res sint cũ fratre cõmunes: uel, hæ sint tibi cum fratre cõmunes: uel, ex eis aliquas communicabis cum fratre. Et item per cæteros casus: ut, quarum rerum non indiges, eas res dohabis mihi: uel, hæ meæ erũt: uel, hæ res auxilio mihi esse poterũt. Et ita multis modis per casus uariare orationem licebit. Cicero pro Ligario: Sed hoc non concedo, ut quibus rebus gloriemini in uobis, easdem in alijs reprehendatis. Et paulò post: Quotus enim istud quisque fecisset, ut à quibus partibus in dissensione ciuili non esset receptus, essetq; etiam cum crudelitate reiectus, ad eas ipsas rediret? Idem tamẽ in Rhetoricis inusitatius: Sulpitio cui paulò antè omnia cedebant, eum breui spatio non modò uiuere, sed etiam sepeliri prohibuerũt. Illud magis poëticũ, quale apud Horatiũ in Epodo:

Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliuiscitur? Et iterum in prima Satyra:
Quî fit Mecœnas, ut nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes?

De interiectu huius uocis, Ne dicam: &, Dicere oportet: similiumq;. CAP. XX.

HOmo prudens, ne dicam sapientem, melius quàm ne dicam sapiens. Cic. pro Deiotaro: Crudelis Castor, ne dicam scelerá

leratum, & impium. Et hoc substantiuo præcedẽte, secus autem sequẽte: quale esset, Crudelis, ne dicam sceleratus, & impius Castor. &, prudens, ne dicam sapiẽs homo. Nam si ponamus in accusatiuo, perquàm absurdum foret: sic, Crudelis, ne dicam sceleratum, & impium Castorem. &, prudens, ne dicam sapiẽtem hominem. In priore enim modo subintelligitur eum: sic, Crudelis Castor, ne dicam eum sceleratum, & impium. In alijs casibus nõ est hæc neque diuersitas, neq; causa: ut idem, An sperasset hoc uiuo Milone, ne dicã Consule? uel sic, An sperasset hoc uiuo, ne dicam Cõsule Milone? Illud eiusdem in libris ad Herennium neque dissimile his, neq; usque adeò simile est: Obfuit plurimùm eo tempore Reipub. cõsulum siue malitiam, siue stultitiam dicere oportet, siue potius utrũq;. Nam ubi erit suppositum? certè deest. Illud nãque uerbum quod interiectum est, de nominatiuo mutauit in accusatiuũ. Sed sicut in Euripo, aut Siciliæ freto inflata uẽto uela, aquarũ impetus retroire cogit: ita orationem lege grammatica eũtem autoritas ipsa, consuetudo q; inhibet, ac repellit. Verùm (ut grammaticorum expectationi satisfaciam) sic erit cõstruẽdum: aut stultitia cõsulum aut malitia, aut potius utrũque obfuit plurimùm eo tempore Reip. siue illud factum cõsulum dicere oportet stultitiam, siue malitiam, siue potius utrunque. uel sic: obfuit plurimùm Reipub. eo tempore consulum factum, siue illud malitiam, siue stultitiam eorum, siue utrunque dicere oportet.

De infinitiuo uel interiecto, uel postposito. CAP. XXI.

AVdiui te ut cæteros affuisse in prælio: et audiui te affuisse in prælio, ut cæteri. Hic subintelligitur affuerũt, ibi intelligi non potest statim sequente infinitiuo, & omnia ad suum regimen trahente. Itaque sic exponitur: audiui te affuisse in prælio, ut audiui cæteros affuisse. Alterũ uerò (ut dixi) hoc modo: audiui te affuisse in prælio, ut cæteri affuerunt. Quod nequaquam conceditur sic dicere: audiui te, ut cæteri affuisse in prælio.

lio. Hoc enim declarat, audiui, ut cæteri audierunt. Alterum fortasse sic, audiui te affuisse in prælio, ut cæteros.

Vbi utimur Nominatiuo pro Vocatiuo, uel contrà. CAP. XXII.

DEfende me domine, adiuua me optime uir, tace imperite homo, mutato uocatiuo in nominatiuum nõ rectè dicetur. Itẽ, defende me tu Deus meus, adiuua me tu uir optimus, tace tu homo imperitus. Hic per nominatiuũ rectè loquimur, subintelligitur enim ens: hoc modo, tu ens dominus meus. Qua ratione defendi posset illud in psalmo: Domine dominus noster. nisi sumptũ esset è Græco. Idẽ fit in uocatiuo alicuius nominis. Verg. Psal. 8.

Nate meæ uires, mea magna potentia solus. Aeneid. 1.

Idem fit in nominibus proprijs, quod fit in hoc pronomine, & in uocatiuis casibus: sic, Aue Cæsar *summus imperator. Neque illud tantummodo in imperatiuo, uerumetiam, & quidem facilius, in alijs modis: ut, quò tendis* Aenea *extremus omnium* Troianorũ? *uel, extreme.* Viuis, *& regnas* Helene *dono Deũm, & regnas medius sæuissimorũ hostium: melius quàm medie. Male per solum proprium nomen, aut iunctum cum pronomine: ut, quid facis tu* Seruius? *aut per nomen appellatiuum sine pronomine: ut, quid facis dominus meus? nisi tali modo: ut, quid sedes inter seruos dominus? hic subintelligitur ens, ibi subintelligi non potest. Quare illud* Plinianum *in libro septimo de naturali historia, nisi menda librarij est, non placet mihi:* Salue *primus omnium parens patriæ appellate: ubi non modò appellate à primus in casu discordat (quod etiam imperitis ad reprehensionem patet) sed ne appellatus quidem si diceretur, planè* Latinum *foret: quum fuerit dicendum prime: siue sic,* Salue Marce Tulli *primus omnium parens patriæ appellatus: siue,* Salue tu *primus omnium parens patriæ appellatus: uel,* Salue parens eloquentiæ, *primus omnium pater patriæ appellatus. Est enim illud parens uocatiuus.* Cap. 30.

Vbi

Vbi utimur Nominatiuo pro Accusatiuo.

CAP. XXIII.

SPero tibi esse bonus amicus, credo tibi fuisse fidelis, propriè dicitur: per accusatiuum uerò non, nisi alterum accusatiuũ addas, qui antecedat infinitiuum (nã hîc sequitur) hoc modo: Spero me tibi esse bonum amicum, credo me fuisse tibi fidelem. Quædam uerba cum nominatiuo iungi recusant, imò pleraq;. Nam ut rectè dico, incipe mihi esse familiaris, & noli esse illi intimus: ita inusitatè dicam, præcipe illi esse familiaris mihi, ne libeat tibi esse illi intimus. Hoc tamen genus loquendi nonnunquam reperimus: ut apud Lucanum in IX. —Tutumq; putauit Iam bonus esse socer. Alius dixisset, iam socerum esse bonum.

Lib. 1. epist. 2. Et apud Ouidium de Ponto:

Ecquis in extremo positus iacet orbe tuorum,
Me tamen excepto, qui precor esse tuus?

Act. 4. sce. 5. Dicere potuisset, sed non tam uenustè, quem precor esse tuum.

Terentius in Andria:

Quæ sese inhonestè optauit parare hîc diuitias
Potius, quàm in patria honestè pauper uiuere.

Eleg. 4. lib. 2. Amorum. In distichis Cato. Apertius apud eundem Ouidium libro secundo sine titulo:

Spemq; dat in molli mobilis esse toro. Et ille uersus uulgatus: Sperne repugnando tibi tu contrarius esse.

Quòd si dixisset, noli repugnando tibi tu contrarius esse, uersusq; pateretur, nullum de constructione dubium esset. Talis tamen modus loquendi è Græco fluxit, ubi usitatissimus est.

Cui personæ, generi, numero, uerbum respondere debeat.

CAP. XXIIII.

Cic. in Sõnio Scipionis. VErbum sequi debet ultimum suppositum in persona, numero, & genere: ut, Ego illum de suo regno, ille me de nostra Rep. percontatus est. Duo supposita sunt, ego, & ille, quorum utriq; uerbum accommodatur. Sed sequenti palàm, antecedẽti per subintellectionẽ: ut sit, Ego illum de suo regno percontatus

contatus sum, ille me de nostra Repub. percontatus est. Cõuerte ordinem personarum, simul personam uerbi mutaueris: sic, Ille me de nostra Repub. ego illum de suo regno percontatus sum. Muta genus sic: ego illam de suo regno, illa me de nostra Rep. percõtata est. Muta numeros sic: ego illos, illas'ue de suo regno, illi illæ'ue me de nostra Repub. percontati, percontatæ'ue sunt: & item econtrario. In hanc tamen formulam non cadit, quoties per comparationem, aut similitudinẽ loquimur: quale est, Melius ego istud, quàm uos, fecissem: non autem, quàm uos fecissetis. Hoc ille ita prudenter, ut ego, fecisset: non autem, ut ego fecissem. Hic enim subintelligitur, sic: Hoc ille ita prudenter, ut ego feci, & ipse fecisset. Melius ego istud, quàm uos fecistis, fecissem. Verbum enim principale debet efferri, subintelligi autẽ quod non est principale.

Vbi collocandum sit adiectiuum. CAP. XXV.

ADiectiuo, quum præcedit, debent obsequi substantiua, aliter uitiosum est: ut hoc modo, Nulla uirgo est dicenda corrupto uel animo, uel corpore. Dic pro animo mente: sic, Nulla uirgo dicenda est corrupta uel mẽte, uel corpore: aut, corrupto uel corpore, uel mente, non erit Latinum. Quod contrà fit aut præcedente substantiuo, aut reiecto in finem adiectiuo: sic, Nulla uirgo dicenda est, uel mente corrupta, uel corpore: aut, uel corpore corrupto, uel mente. Item, uel mente, uel corpore corrupto: aut, uel corpore, uel mente corrupta. Similiter in plurali (uariabo exempla ad euitandum fastidium) Nemo diues est, uel ualetudine infirma, uel sensibus: aut, uel sensibus infirmis, uel ualetudine. Item, nemo felix est uel conscientia, uel mẽbris affectis: aut, uel membris, uel conscientia affecta. Cicero tamen in Philippicis inquit: Optima sunt & mente, & uiribus. Nescio an culpa librariorum sit, qui ita scripserunt, pro eo quod est, & mente optima sunt, & uiribus: uel, optima sunt mente, & uiribus.

Quid

Quid momenti faciat cõiunctio, aduerbium q; disiunctiuum ex collatione. CAP. XXVI.

EX his quæ tradidimus, palàm est, nequaq; rectè dici, corrupto uel corpore, uel mente. Debet enim adiectiuũ illud ad utrunq; substantiuum applicari in genere, & numero. Neq; de Vel tantummodo intelligo, sed de cæteris quoq; coniunctionibus. per Et, ut modò ex Cicerone attuli exemplũ: per Nec, per Siue, per cætera huiusmodi: neq; hoc solùm ubi adest substãtiuũ cum adiectiuo, sed etiam sine eo, quale hoc est: Tu nec faceres, nec ego permitterem. Non est hic sermo Latinus. Dicendum nanq; erat, nec tu faceres, nec ego permitterem: aut sic, Tu nec faceres, nec à me facere permittereris. Tota enim oratio dependet à prima dictione. Item, potes cognoscere partim ex aliorũ sermone, partim te docebit ipse tabellarius: non est Latinũ: sed sic, Partim potes cognoscere ex aliorum sermone, partim ex tabellario. Item, puto tum ex superioribus literis te omnia intellexisse, tum ex his intelligere potes: dicendum erat, tum ex his intelligere posse. Item, paratus sis uel pugnare, si qui te lacessunt, uel si qui nõ sunt, ne recuses facere pacẽ: dicẽdum erat aut sine illo, ne recuses: aut sic, uel paratus sis pugnare. Ex his quæ dixi, uideor reprehendere legem illam duodecim tabularũ: Liberi parentes in egestate aut alant, aut uinciantur: quasi dicendum fuerit, liberi aut parentes in egestate alant, aut uinciãtur. Sed nõ est uetustas illa reuocãda ad hanc regulam, quæ constat ex usu eorũ, qui more illo uetusto non sunt locuti: tametsi haud dubiè opinor primum Aut, à quibusdam adiectum, legiq; ita in uetustissimo quodam codice Declamationum Senecæ: Liberi parentes alant, aut uinciãtur. Huius etiam loci illud est, ne hoc modo uerba commisceamus diuersam naturam habentia, quale est, Ille mihi nec nocuit unquam, nec adiuuit; ego nec offendi eum, nec profui: dicẽdum erat, ille mihi nec nocuit unquam, nec profuit: aut sic, ille nec nocuit mihi unquã, nec adiuuit: ego nec

offendi

offendi eum, nec adiuui: aut, ego nec offendi eũ, nec eidẽ profui.

De usu negationis. CAP. XXVII.

TRes aliquando negationes non plus efficiunt quàm duæ, collocatione ipsa dictionum efficiente. Vt, nunquàm mihi nec obfuisti, nec profuisti. Tres hic sunt negationes: muta primam negationẽ in medium, aut in postremum, iam euanescet, quum ibi locum nõ inueniat: sic, Mihi nec obfuisti unquam, nec profuisti: aut sic, Mihi nec obfuisti, nec profuisti unquam. Nescis nec in pace, nec in bello uiuere: nec in pace, nec in bello scis uiuere. Ibi tres negationes sunt, hic duæ, quum eadem sit sentẽtia. Vereor, metuo, timeo, & si quæ sunt alia, idem efficiunt, uel cum negatione, uel sine ea: ut, uereor ne ueniat: &, uereor ut ueniat: timeo ne moriatur: &, timeo ut moriatur. More Ciceronis, ut ne, pro ut non: Metuo ut ne pereat. Et Terentius: Apprime in uita esse utile, ut ne quid nimis, pro, ne quid nimis. Ex quo miror Seruiũ ita scripsisse primo Georgicorum: Vnde male quidam hũc locum in Terẽtio scribunt: Pater adest, caue ne te tristem sentiat. Si enim hoc est, dicit, uide ut te tristem sentiat: nam & ne, & caue, prohibentis est. Neutiquam pro nequaquam, & ipsum nequaquam, & nusquam, & nuspiam simplicem negationem indicant: ideoq; unico uerbo contenta sunt: ut, nequaqua ueniam. Necubi uerò duplicem, idcoque duplex uerbum postulat. Volo necubi mihi obuium fias. id est, ne alicubi: ut sicubi, pro si alicubi: sicunde, pro si alicunde. Cætera quæ de natura negationum disputari solent, in libros Dialecticæ nostræ contulimus: quæ ideo præterimus, quòd ferè non sunt ignota oratoribus, dialecticorum uerò nemini cognita. Illud tamen ad uerbum huc illhinc transferamus: Vir malus nulla laceßitus iuiuria ab amicitia recedit: uir autem bonus nulla laceßitus iniuria ab amicitia recedet, uel recedat: nescio tamen an liceret dicere recedit. Hoc loco eadem uerba dantur malo uiro, & bono: sed tamen malus recedere ab amicitia

In Andr. act. 1. sce. 1.

Ser. in illud Verg. 1. Geor. Flaua Ceres altonequicquam spectat olympo.

citia intelligitur, bonus non recedere: & ille nõ laceßitus iniuria, hic laceßitus. Et haud ſcio, an hoc ſit ſatis ad hæc diſtinguẽda dixiſſe, quòd alibi rem ſignificamus, alibi admonemus. Huc addamus unum, in quo non pauci falli ſolent, ubi debeat geminari negatio, ubi nõ debeat, ut hoc exemplo: Non modò ſtellæ, ſed ne luna quidem ad ſolem ſeruat ſplẽdorẽ ſuũ, rectè dicitur. Item hoc modo rectè: Nõ modò nullæ ſtellæ, ſed ne luna quidẽ, & cætera. At quoties dictionibus quædam adeſt contrarietas, nõ poßis tollere alteram negationem, ut hoc modo: Non modò ſtellæ non apparẽt, ſed etiam luna ad ſolem obſcuratur. Sine negatione geminata nõ rectè loquaris. Item, nõ modò nõ abſoluo hunc, ſed ne leui quidem pœna cum eo tranſigẽdum eſſe puto. Quidam tamẽ nuper ſcripſit: Non modò abſoluẽdum hunc, ſed nec etiam graui̇ter puniendum puto: quum dicere debuiſſet, nõ modò nõ abſoluẽdum: ſunt enim diuerſa abſoluẽdum & puniẽdum. Item, nõ tantum nõ conſtanter, ſed etiam trepidè, & confusè locutus eſt. Item, non tantùm incõſtanter, ſed fortiter, & propè minaciter locutus eſt. Male hoc ſecũdum dixiſti, dempta negatione: erat enim dicẽdum, nõ tantùm non inconſtanter. In quod uitium incidit Boëthius lib. III. in Ciceronis Topica, dicens: Si nõ confusè ſolùm, uerùm etiam diſtributim, & ſuarum partium proprietate noſcãtur. Dicendum erat, non ſolùm nõ confuſe. Diuerſum eſt eorum uitium, qui ad illud nõ modò applicant, ſed etiam, quum deberẽt applicare, ſed ſaltem, aut ſed certè, aut ſed uel: quale eſt Lactantij lib. primo: Quis enim mẽtis emotæ non modò futura prædicere, ſed etiã cohærẽtia loqui poßit? Dicẽdũ erat, ſed uel cohærẽtia, aut ſed ſaltẽ, aut ſed certè cohærẽtia poßit loqui. Niſi fortè culpa librarij eſt. Ego uerò in utroq; nõ autorem, ſed tale genus orationis reprehendo.

Cap. 4.

Quot modis iubemus. Quid etiam interſit inter præteritũ, futurũq; cõiunctiui modi. CAP. XXVIII.

Veni ad me, uenito ad me, uenias ad me, uenies ad me. Scribe ad

be ad me, scribito, scribas, scribes, indifferenter penè his quatuor utimur. Horũ tamẽ uno in negatione, ne uenias: & altero, quo in affirmatione nõ utimur in hunc modũ, ne ueneris. Nam ipsum ueneris, duobus modis accipitur. Vno modo subiunctiuè: ut, si ueneris: uel, quum ueneris: altero sine subiunctione: ideo illud non est uerbũ principale, hoc est: ut, si me iuueris, rem optimam feceris: dimitte me, & diuitem feceris: aufer huic magistratum, & eum iugulaueris. Eamus in portũ, iam naues uenerint. Cicero: Atqui nobis gratissimũ (ut etiã pro Scipione pollicear) feceris, si quando, &c. Sciendum tamẽ est, quòd hæc omnia uerba futuri sunt temporis: ueluti si ita commutemus: si abstulero huic filiam, eum iugulauero, non autẽ iugulauerim. Ego hoc uidero, tu uideris, uos uideritis: quasi ego hoc uidebo, uel uideã, tu uidebis, uel uideas. Ne ueneris, futuri item est temporis: non ueneris, præteriti: illud uetat, hoc negat: quod secundũ, cõmune est cum prima persona, & tertia: ut, neq; uerò crediderim, neq; uerò fuerim in ea opinione, qua cæteri. Et sine negatione improbè dixerim, dixerit aliquis. Ne ueni, ne fac, ne iugula, apud oratores ferè nũquàm, sed apud poëtas: ut Vergilius: — Ne sæui magna sacerdos. Et Terẽt. — Ne nega. Liu. lib. 11. Crastino die, oriente sole in aciem redite, erit copia pugnandi, ne timete. Et Quintilianus: Tu illã tuere, defende, ama, ne relinque. Hic nos Quintilian. admonet, ne pro illo, ne feceris, dicamus, nõ feceris: quia alterum negandi est, alterũ uetandi. Ideoq; ne cum prima persona singularis numeri nunquàm coniunctũ inuenimus, ob eandem causam, propter quam imperatiuum caret prima persona in singulari, quia nemo sibi soli imperat, aut uetat. Vnde frequenter legimus, ne timuerimus, ne timeas, ne timueritis, ne timeant. Nunquàm autem timeam, nisi ne pro ut non: sed non timeam, non ausim, non sperẽ, non timuerim, nõ sperauerim, non crediderim: id est, timere, audere, sperare, credere, non possum, aut non debeo: ita in alijs personis: ut idem Quintilianus, Non

6. Aeneid.
In Heauton. act. 3. scen. 3.
Declam. 6.

n expectes,

expectes, ut statim gratias agat, qui sanatur inuitus. id est, expectare non debes. Non enim eo modo hoc dixit, quo dicere solemus, quũ uetamus, ne me expectes ãplius. Hic enim negatio est, nõ uetatio. Ita, Non expectaueris, & ne expectaueris, quorũ alterum præteriti temporis est, negatq; : alterum futuri, & uetat.

De lepôre Si non, & Nisi, cum alijs uerbis.

CAP. XXIX.

HOc quod adhuc de negatione subijciam, ad solam elegantiam dicendi pertinet: quod quale sit, subiectis exemplis per se apparebit. Quintil. Non est difficile ut maritum uxor occidat, si non est difficilius ut filius patrem. Idem: Atq; eò causam dimittimus, ut non sit absoluendus adolescens, nisi etiam laudandus. Idem: Quare non petit, ut miserum putetis, nisi & innocens fuerit: non petit, ut afflictum alleuetis, nisi & probauerit sese infeliciorem, quòd patrem amisit, quàm quòd oculos. Seruius Sulpitius: At uerò malum est liberos amittere. Malum, nisi hoc peius sit, hæc sufferre, & perpeti. Sallustius: Parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitiæ, si famæ suæ, si dijs, aut hominibus unquam ullis pepercit. Ignoscite Cethegi adolescentiæ: nisi iterum patriæ bellũ fecit. Titus Liuius lib. XXXI. Nam quod ad ea attinet, quæ nobis obiecit, nisi gloria digna sint, fãteor ea defendi non posse. Ouidius lib. XIII. Metamor.

Declam. 1.

Declam. 3.

Epist. 5. lib. 4. Epist. fa. Cic. In Catil.

Nec tamen hæc series in causam prosit Achiui,
Si mihi cum magno non est communis Achille.

Huic simile est, quale apud eundem, lib. II. eiusdem operis:

Mentior obscurum nisi quum nox fecerit orbem,
Nuper honoratas summo mea uulnera cœlo
Videritis stellas. — Et Quintilianus: Mentior, nisi quum peregrinatio mea nos diduceret, maluit esse cum matre. Et iterũ, Assidere enim, cibos ministrare, manum porrigere quilibet poterat, mentior nisi factum est. Idem uerbum apud Ambrosium eodem modo positum, tum in libris Officiorum, tum Hexameron, tum

ron, tum in alijs reperies. Et Apud Cyprianum ad Donatum: Mētior, nisi alios, qui talis est, increpat: turpes turpis infāmat.

De Vter Vtri, Alter Alteri, Neuter Neutri, & Quis Cui. CAP. XXX.

VTer utrum accusat, Latinè dicitur: ut Cicero pro Milone, Vter utri insidias fecerit. Vterq; utriq; uix ausim dicere. Neuter neutri omnino non dixerim. Terentius in Phormione inquit: Quia uterq; utriq; est cordi. In duodecimo quoq; commentario rerum à Cæsare gestarum, siue ab Hirtio, siue ab Oppio (nam incertus autor est) edito, sic legi: Interim dissensione orta inter Achillam, & Arsinoën, quum uterq; utriq; insidiaretur, & summam imperij ipse obtinere uellet. Cicero autem & Quintil. (quātum inueni) sic nunquàm locuti sunt, quorū prior sic ait: Quorum uterq; suo studio delectatus, contempsit alterum. posterior sic: Quum enim uterq; alteri obijciat, palàm est utrunq; fecisse. Atq; sic dicēdum esse per illud frequentißimum probatur, alter alteri obijcit, alter alterum cōtemnit, alter alterum accusat: alter enim alterum, non ambo ambos accusant. Idem dico de neuter, ut idem Quint. Ita fiet, ut cū æquali cura linguam utranq; tueri cœperimus, neutra alteri officiat. Quare peccauit tum amicus meus (si amicos palàm licet reprehendere) qui mihi nuper ad se scribenti, uter utri bellum intulisset: respondit, neuter neutri, aut potius uterq; utriq;. Tum Prisciamus, qui lib. 11. ait: Fiscina uerò à fisco, an fiscus à fiscina, an neutrum à neutro, dubium est. debuerat dicere, an neutrum ab altero. Nam quòd à se non deriuetur, superuacuum est dicere: sed dicendū tantùm ab altero, non autem à neutro, quasi nec ab altero, nec à se. Ne illud quidem sileamus, ut dicimus uter utri, ita quis cui, ut Verg. Quæ quibus anteferā. — Et Cice. Quid cui præponendum sit. Quintilianus: Quid quo loco collocādū sit. Idem Quintilianus: Vt dubium sit, quid quò referri oporteat.

Act. 5. scen. 1.

Cæs. lib. 1. Comment. de bello ciuil.

Offic. 1.

Lib. 1. cap. 2.

Lib. 4. Aeneid.

De Prior, Primus, & similibus. CAP. XXXI.

VOcaui te prius, non est idē quod prior: illud significat tempus, quasi prius, quàm nunc, uel tunc: hoc uerò personam, id est, ego duorum prior, & hoc quando duo ad unum referuntur. Siquidem ego, & hic te uocauimus, sed ego prior, hic autē posterior. Idem fit quum unus ad duos refertur. Vocaui te priorem, melius quàm prius, illum autem posteriorem, melius quàm posterius. Per paßiuum quis iam hoc nequeat dicere? uocatus es à me prior, si duo estis: uocatus es à me priore, si duo sumus. Eadem ratio est superlatiuorum primus, & postremus, & si qua sunt alia. Vocaui te primus, uel postremus, si multi sumus: uel, uocaui te primum, uel postremum, si multi estis, Nonnunquam ex neutra parte sunt duo, sed utrinque singuli, & tamen per hoc idem comparatiuum loquimur: ut uocaui te prior, per cußi te posterior, supple quàm tu me. Nonnunquam unus hinc est, illhinc plures: ut, uocaui uos prior, supple quàm uos me: uocauimus te priores, supple quàm tu nos. Idem de superlatiuo, ubi multa membra sunt: ut primi nos uenimus, uos posteriores, ille ultimus: primus ego intraui uallum, tu serior, illi tardißimi.

De regimine nominum Criminalium, & Pœnalium. CAP. XXXII.

SI quis furetur rem sacram de profano, tenetur'ne sacrilegij, an furti, an utroq; ? nō autem, an utriusq;. Qui sustulerit rem suam de sacro, furti'ne tenetur, an sacrilegij, an neutro? non autem, an neutrius. Accusare hunc potes uel furti, uel sacrilegij, uel de utroq;, uel de ambobus: nō autem utriusq;, aut amborum. Condemnare non licet de utroq;, sed de altero, uel furti uel sacrilegij: non autem, sed alterius, uel furti, uel sacrilegij. Cur ita fit, ut demus uarios casus eidem uerbo, præsertim sub coniunctionibus, quæ eosdem coniungere debent casus? Nempe quòd nomina peccatorum cum huiusmodi uerbis idem ualent in genitiuo, quod in ablatiuo præpositionem habente, uel non habente: non idem in cæteris. Neq; hoc in his modò nominibus, quæ

certum

certum peccatum significant, & speciale, sed in his etiam, quæ generale, & incertũ: ut Cicero: An non intelligis primùm, quos homines, & quales uiros mortuos summi criminis arguas? Et iterum: Sceleris, atq; nefarij parricidij cõdemnabimus? Per hæc uerba licebit, tanti, & quanti cùm substantiuis adiunguntur, per genitiuum uti: ut, quantæ pecuniæ condemnasti? tantæ summæ damnaui, quantæ postulasti. Liuius lib. XLVII. Sed nequaquam tantum relictum est, quãtæ summæ damnatus fuerat. Pro Rabir.

De Impleo, Refercio, Plenusq;, ac Refertus.

CAP. XXXIII.

Contrarium propè huic est, quod subijciã. Impleo, & refercio, & similia uerba ablatiuũ sine præpositione postulãt: ut, impleui nauim frumento, refersi apothecã uino. Et tamen aliquando addimus præpositionem de: sic, impleui nauim de omni genere frumẽti: refersi apothecã de uaria natura uinorũ: uixq; ausim dicere, impleui omni genere frumenti, & refersi uaria natura uinorum. Hoc quod diximus exemplo comprobãdum est. Cicero de Orat. Quod si tantam uim rerum maximarũ arte sua rhetorici illi doctores complecterẽtur, quærebat, cur de proœmijs, & de epilogis, & de huiusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent eorũ libri. Hic nequaquam licuisset sine præpositione loqui. Nõ enim libri illi referti sunt proœmijs, & epilogis, sed præceptis proœmiorũ, & epilogorũ. Sicut in superioribus, nõ est nauis impleta omni genere frumẽti, sed frumẽto omnis generis: neq; apotheca referta omni natura uinorũ, sed uino omnis naturæ. Quia de refercio, & impleo feci mentionẽ, dicam hoc amplius de refertus, & plenus. Exemplum quod modò attuli, ostendit refertus postulare ablatiuũ, sicut impletus, sicut uacuatus, sicut uacuus: idem tamẽ Cicero ait pro lege Manilia: Referto prædonum mari. Et pro Plancio: Audierã refertam esse Græciam sceleratissimorũ hominum, ac nefariorũ. Sed nũc transit in nomẽ, tametsi cætera huiusmodi nomina ablatiuũ semper habent: Lib. 1.

habent:ut,uacuus incolis,non incolarum:frequēs populis,non populorum:præter quàm plenus,cui Cicero ſemper genitiuum dedit. De cæteris autoribus non poſſum in uniuerſum pronuntiare,cum multi etiam ætatis eius dederint ablatiuum:ut Varro lib. 1. Rerum ruſticarum: Sua nihil intereſſe, utrum his piſcibus ſtagnum habeat plenū,an ranis. Et Salluſt. in Iugurt. Quæ quanquàm grauia, & flagitio plena uidebantur, tamen quia mortis metu mulctabantur, ſicut regi libuerat, pax conuenit. Suo itaq; arbitrio ſcriptores utuntur. Poſteriores uerò omnes, ut hoc nomen nouiſſimus prò ultimo, ita etiam plenus uino dixerunt,non ſolùm plenus uini. Quare qui ſolùm genitiuo contētus erit,Ciceronē imitabitur: qui utroq; caſu utetur, cæteros. Sed mutando habebit & uenuſtatis rationē,& lucis:quod uel ex proximo exemplo oſtenditur: Aue gratia plena. Ego ad euitandam amphibologiam dixiſſem, Aue gratiæ plena: quemadmodum in alio factum eſt,ubi non erat ambiguitas: Plenum gratiæ,& ueritatis. Licet diuerſa uerba hic ſint,atq; illhic: in altero eſt κεχαριτωμένη: in altero πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας. Liuius ut nomini Plenus dat etiam ablatiuū, ita uerbo Impleo dat etiam genitiuūm,ut in quinto: Ipſe multitudinem quoque, quæ ferme ſemper regenti eſt ſimilis,religionis iuſtæ impleuit.

Luc. 1.

Ioan. 1.

De Potior,Potitus,& Cōpos. CAP. XXXIIII.

Potior hos eoſdem caſus habere poteſt,ſed cum cæteris frequentius ablatiuum: cum hoc nomine res,ferè ſemper genitiuum: ut, Lacedæmonij rerum diu potiti ſunt,id eſt,rerum imperium diu tenuerunt. In alijs nominibus magis ſignificatio exponitur per obtinuerunt,quàm per tenuerunt: ut, potitus ſum uictoria,ſum potitus amica: id eſt,pugnando,uel laborādo obtinui uictoriam,uel amicam. In præſenti tempore plerunq; profruor. Cicero: Quòd ſi uoluptatibus his bona ætas fruitur libentius,primum paruulis fruitur rebus,ut diximus: deinde his,quibus ſenectus, etiam ſi non abunde potitur, non omnino caret.

Cato. Mai.

Pro eo

Pro eodem posuit fruitur, & potitur. At potitur pro potitus est, præsertim more historico legimus. Potior à potis descendit, ideoq; illi in significatione similimũ est. Nam sum compos mentis, compos animi, compos rationis, compos sanitatis, quòd hæc habeo: at compos uoti, compos uictoriæ, compos optati, quòd hæc opera mea, atq; labore obtinui, obtineoq;. Illud tamẽ sciendum est apud Ouidium in XII. Metamor. sic legendum:

Tuq; tuis armis, nos te poteremur Achille.

Non potiremur, antepenultima breui, non longa, à tertia scilicet, non à quarta coniugatione.

De Traijcio. CAP. XXXV.

TRaijcio exercitum, id est, transporto exercitum trans mare, aut trans flumen. Traijcio mare, uel flumen, id est transeo. Aliquando utrunq; coniunctum: ut Liuius, Traiecit copias Iberum. Et Plancus: Copias Isaram traieci. Epi. 23. li. 10. Epist. fa. Cic.

Do tibi, & ad te literas. CAP. XXXVI.

DO tibi literas, tanquam tabellario: do ad te literas, scilicet ad te perferendas. Aliquando hæc duo coniunguntur: ut Cicero, Dedi illi ad te literas. Et Sallustius: Vulturtio literas ad Catilinam dat. Ergo qui mittit literas, dat: cui literæ dãtur, si perfert, reddere dicitur: sicut ille ad quem dantur, accipere. In Catil.

De In, & Ad, cum alijs uerbis. CAP. XXXVII.

EO in uillam, & eo ad uillam: proficiscor in campum, & ad campum: confero me in agrum, & ad agrum, idem sunt. Et itẽ in similibus, præterquàm in hoc ultimo uerbo, quoties refertur ad personã. Dicimus enim, cõtuli me ad Catonẽ, & contuli me ad patrem: non autem in Catonem, & in patrem, ad distinguendum uidelicet significationem. Nam quum dico, contuli in personã, non possum addere alterã personã, uelut me: sed rem, uelut beneficium. Eritq; significatio donationis: ut, multa contuli in Catonem: id est, multa donaui Catoni: nemo in patrem potest tanta beneficia conferre, quanta cõtulit pater in filium.

De Refero tibi, & ad te. CAP. XXXVIII.

Declam. 5. REtulit mihi, & retulit ad me, ita differũt, quòd illud est narrauit: hoc uerò in consultationem tulit: ut Quintilianus, Relaturus uobis iudices ordine malorum meorũ euẽtum, quem nemo tam crudelis, nemo tam sæuus audiet, ut me nõ pascat. Sed
Declam. 8. hoc nemini ignotum est. Idem: Vultis scire iudices, nihil impatientia charitatis fecisse patrem, non retulit ad matrem, nõ pro pinquos cõsuluit, non amicos. Cicero in Catil. Refer, inquis, ad senatum. id est, refer in consultationem senatus. Verg. III. Aen.

Delectos populi ad proceres, primumq; parentem
Monstra Deûm refero. — Et ne dubitares de sensu sermonis huius, more suo aperuit, subiungens:

Eodem lib. —Et quæ sit sententia, posco. Pauloq; post:
Surge agè, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer.

Sunt enim Deorum uerba, non consilium ab Anchisa petentium, sed illum quid agendum sit docentium. Ideoq; additur illud, Haud dubitanda. Porrò utraq; harum sententiarum in uerbo uersatur, aliquando etiam in facto, sed diuersa est significatio: ut Quintil. Ad patrẽ arma non retuli. id est, reportaui. & Cicero: Si ad unum omnia referẽda sunt, dignissimum esse Pompeium. hoc est, si in unum omnia conferenda sunt. de rẽ intelligitur, non de oratione. Quale illud ciusdẽ est pro Deiotaro: Qui
Lib. 1. Comm. de bel. Gall. rumores ad se referrẽt. Et quale est Cæsaris, Vt quæ diceret Ariouistus, cognoscerẽt, & ad se referrent. Hic de uerbis agitur, & tamen non significatur ferri in consultationẽ, sed potius narrari, & renũtiari mãdata ab altero data. Præterea hic solet ad hiberi accusatiuus, uel nominatiuus: ibi crebrò (in prosa præsertim) ablatiuus cum præpositione de: ut, de omnibus his referam ad senatum. Omnia autem hæc referam ad senatum rarius dicitur. Tamẽ significat idem, quod est, in senatorũ consiliũ feram.

De Interdico. CAP. XXIX.

In

INterdico tibi aqua, & igni: non autē interdico tibi aquam, & ignem: neq; interdico te aqua, & igni. Quo autem modo mutabitur in paßiuū hæc oratio? Sunt tres modi (quantùm colligere possum) mutandi actiuum in paßiuū. Vnus, ubi est solus accusatiuus, ab eo in nominatiuum mutato incipiendi: ut, dedi tibi equum, equus à me tibi datus est. Alter ubi sunt duo accusatiui, alterum in nominatiuum conuertendi, alterum relinquēdi: ut docui te musicam, tu à me doctus es musicam: non autem musica docta est à me te. Tertius utrūlibet horum accusatiuorum mutandi in nominatiuum, alterum uel relinquendo, uel in ablatiuum cum à, uel ab transferendo: sic, Ego rogaui te ueniam, tu rogatus à me es ueniam: uel, uenia abs te rogata est mihi: licet per hoc secūdū tu magis uidearis rogasse pro me, quàm ego te. Quem horum modorum huic uerbo tribuemus? nullū. Et tamen tres isti similes sunt. Vnus hic est: tibi interdictum est aqua, & igni: quod est frequentißimum. Alter hic: aqua, & ignis tibi interdictus est: ut Liuius lib. VIII. Interdictumq; mare Antiati populo est. Quòd si esset mari, prioris modi foret exemplum. Tertius est: tu interdictus es aqua, & igni: sed tamen hic modus cæteris est rarior. Metellus Numidicus: Illi uerò omni iure, atq; honestate interdicti sunt: ego neq; aqua, neq; igni careo.

De Pluit, & Ningit. CAP. XL.

PLuit caret supposito, habens appositum ablatiuum: ut Liuius, Nuntiatum regi, patribusq; est in monte Albano lapidibus pluisse. Licet nūc dicamus: Deus pluit carnem, pluit manna, pluit escam: Ningit uerò suppositum, & appositum respuit. Liui. lib. 1. ab urb.

De Decet, Iuuat, Conducit. CAP. XLI.

DEcet, iuuat, conducit pro utile est, & si qua sunt alia, nec personalia sunt planè, nec impersonalia, quum habeant numeros. Vestes hæ decent nos, isti cibi iuuant te, studia secreta conducunt maximè. Explicit, expliciunt nunquàm (quod sciam) legi.

De Ausculto, & Audiens tibi sum. CAP. XLII.

AVsculto te, audio te: ausculto tibi, obtempero tibi: sum audiens te, quòd te audio: sum audiẽs tibi, quòd tibi obedio: ut lex XII. tabularum apud Quintil. Filium minus audientem dicto, liceat abdicare. Cicero in Philip. Et audiens esset huic ordini. Et pro Deiotaro: Aut qui dicto audientes in tanta re non fuissent. Cum uerbo reperisse apud scriptores prosæ orationis tale loquendi genus non memini, sed apud Plautum in comœdia, quæ inscribitur Captiui duo:

Memini quum dicto haud audiebat, facto nunc lædat licet.

Hinc est quare unum Obedio ex compositis ab audio postulat datiuum.

De Dono tibi, & te. CAP. XLIII.

DOno tibi munus, notum est, quid significet: dono te mune re, plerunq; præmij gratia, sed interdum admirationis, interdum beneuolentiæ, interdum misericordiæ. Cicero pro Archia: Sylla cùm Gallos, & Hispanos ciuitate donasset. uidelicet in præmium. Quæ exempla sunt plurima: ut, Militaribus donis, corona uallari, immunitate donatus sum. Idem pro eodem: Itaq; si ciuis Romanus Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit: certè imperator non remunerationis causa Archiam ciuitate donasset, sed admiratione ingenij, & beneuolentia. Verg. Aeneid. v.

Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

Eodem lib. Nimirùm non præmij gratia. Nam – tres præmia primi

Accipient. Beneuolentiæ ergo, non meriti illorũ gratiâ, cùm postremi nihil omnino mereantur. Quale est Valerij Maximi libro secundo: Rex Antiochus bello, quod cum Romanis gerebat, filium Scipionis à militibus suis interceptum, honoratissimè excepit: regijsq; muneribus donatum, ultro & celeriter patri remisit. utiq; amicitiæ gratia. Et Amphitryon apud Plautum: Verùm ita animatus fui, itaq; nunc sum, ut ea te patera donem. Et

nem. Et paulò pòst Alcmena inquit: Pateram profectò feras, qua hodie meus uir donauit me. In quorũ utroq; sola in donando beneuolentia declaratur. Idem Plautus in Aulularia: Dij immortales, quibus & quantis me donatis gaudijs. Quintilianus in Gladiatore: Quod me facere conuenit, qui per maria latrocinijs infesta solus petitus sum, qui lucem, libertatẽ, deniq; quicquid pati debeo non ignarus (ut primo natalis horæ tempore) sed uidens, sentiens q; acceperim: nec solum donatus his bonis, sed summis periculis liberatus sum. Verba sunt hominis exaggerantis beneficia amici, ut se maxime illi ostendat obstrictum. Sola ergo fuit ratio beneuolentiæ. Idem in Pariete palmato: Quàm blandè ille seposuit miserum suum, quàm diligẽter uxoris gaudentis exclusit oculos, quàm multo cæcum pudore donauit. Hic habita est misericordiæ ratio. Suetonius in uita Augusti: Et ne enumerem quot, & quos diuersarum partium uenia, & incolumitate donatos. Cornelius Nepos de uita Attici, Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam ũniuersos frumẽto donauit. profectò clementiæ, non remunerationis gratia.

Declam. 9.

Declam. 1.

Cap. 51.

De Incumbo huic rei, & in hãc rem. CAP. XLIIII.

Lib. 10.

INcumbo studijs, & incumbo remis. Vergilius:

—Validis incumbite remis.

Incumbo in studia, & ad studia, sed nõ incũbo in remos, & ad remos. Cicero: Pergite, ut facitis, adolescentes, atq; in id studiũ in quo estis, incũbite. Et alibi: Quare incũbamus ô noster Tite ad illa præclara studia, & cò unde discedere non oportuit, aliquãdo reuertamur. Neq; hoc in bonũ tantũmodo accipitur: sed etiam in malũ: ut Idem, M. Catoni incũbenti ad eius perniciem. Sed illud, Incũbite remis, nõ est per translationẽ dictũ, ut hoc: Nam ut quũ remiges incumbũt remis, uel quũ nos operi faciundo incumbimus toto pectore, significatur diligẽtia, & conatus: ita & cum accuratius quid mente agimus, incumbere dicimur: quemadmodũ ecõtrario Supini dicuntur, qui negligẽter agũt.

De Ora. lib. 1.

Epi. 16. lib. 2. ad Att.

Pro Murena.

De

De diuerso, uarioq; regimine uerborum, cum diuersa, similíue significatione. CAP. XLV.

Timeo te tanquam inimicũ, timeo tibi tanquam amico. Illhic tanquam offensurus sis, hic tanquam defendendus. Commẽdo te regi, id est, cõmitto: Commendo te apud regem, id est, laudo. Cedo tibi, unde & cõcedò tibi, pro nõ repugno tibi: ~~fortiq;~~ præteritũ cessi. Cædo te, pro flagello te, cuius præteritũ est cecidi, pro flagellaui, & supinũ cæsum. Vnde cæsus, uel qui flagellatus est, uel qui amputatus est, siue occisus. Rarò pro occido hoc uerbum accipitur. Cicero in Philippic. Cædit greges armẽtorum. Dimitto te discedens: id est, relinquo. Dimitto te discedentem, id est, abire permitto. Vel dimitto te, id est, mutto: unde dimissi legati dicũtur. Incessit mihi cupiditas: id est, subijt. Incessit me ille: id est, offensurus me petit, & accusat. Inest huic loco, & inest in hoc loco: primum apud Quintilianum, cæterosq; frequentius: ait enim, Verùm hoc melius faceret natura ipsa duce, sed naturis ipsis ars inerit. Secundum apud Ciceronem frequentius: ut ibi, Illud enim honestum, quod sæpe diximus, si in alio cernimus, tamẽ nos mouet, atq; illi, in quo id inesse uidetur, amicos facit. Comparo hanc rem illi, & cum illa. Confero te isti, & cum isto. Ego sum similis tibi, & tui. Hoc est cõmune omnibus, & omnium: uel cõmune mihi tecum, & cum cæteris. Ego sum particeps laborum tuorũ: &, tibi sum in laboribus particeps. Quintilianus: Et in plerisq; ruris operibus marito particeps. Curtius: Quòd fuisset illis in periculis particeps. Accedit huic rei, & ad hanc rem: uel accedit huc, uel eò, uel eôdem. Quintil. Atq; ut accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, uxor mea est. Cicer. Vt ad illam optimam, præclaramq; prædã damnatio Sexti Roscij uelut cumulus accedat. Impẽdo curam, uel operã, uel laborem, & similia, huic rei, & in hanc rem: quod in Quintiliano sæpe reperies. Partior laborem multis negotijs, & in multa negotia: ut apud eundẽ. Adijcio huic rei, & ad hanc rem.

Philip. 3. circa finem.

Pro Sex. Ros.

Respon

Respondeo tibi, & ad te. Celo te hac rem, & celo te de hac re. Tu es natus ad laudem, & laudi. Cicero pro Sextio: Nam quid ageret uir ad dignitatem, & gloriam natus? & in cadē: Qui se patriæ, qui ciuibus suis, qui laudi, qui gloriæ, nō qui somno & conuiuijs, & delectationi natos arbitrātur. Aggregabo te illis, uulgò dicimus. Idem: Quare ego te semper in nostrū numerum aggregare soleo. Idē pro Archia: Adscribi se in eam ciuitatē uoluit. Et pro eodē: Quum fuerit in alijs quoq; ciuitatibus adscriptus. Idē in Philip. Tu ucrò adscribe me talem in numerū. Idem pro Rabirio: Si quis hunc reprehēdendū putat, adscribat ad iudicium suū non modò meam, sed huius etiam ipsius, qui cōmisit, sententiā. Idem cōtra Rullum: Illum sibi collegam adscriberes. Tibi hoc adscribēdū est, id est, tibi tribuendū, & imputandum.

Pro Murena.

Philip. 1.

De noua ratione regendi quorundam impersonalium. CAP. XLVI.

COepit cum pœnitere, posset te pigere, desinet me tædere: sæpius dicimus, quàm cœpit ille pœnitere, posses pigere, desinam tædere. Quintilianus in milite Mariano: Neq; si sit cupidissimus uitæ, pœnitere eum sui facti potest. Cicero de petendo consulatu: Si hic ciuis liber est, cuius autoritatis neminem posset pœnitere. Idem in Verrem, Iamiam Dolabella me neque tui neq; tuorum liberorum, quos tu miseros in egestate, atq; in solitudine reliquisti, misereri potest. Simile est illud Terentij: Ita me dij amabunt, ut me tuarum miseritum est Menedeme fortunarum. Me, pro à me miseritum, dixit.

Declam. 3.

In Heautonti. act. 3. sce. 1. ubi illud secundū, me, in emendatis codicibus non habetur.

Quum uenustè uerba aut desunt, aut redundant. CAP. XLVII.

DEsunt nonnunquam uerba in oratione, sed non sine gratia, ut Horatius:

Quò mihi fortunam, si non conceditur uti?

Epist. 5. lib. 1.

Id est, ad quid uultis esse mihi bona fortunæ? Hic modus incipit per quò, alius incipit per unde: ut idem,

Vnde

Lib.2.Sermo. Saty.7. Vnde mihi lapidem? quorsum est opus? unde sagittas? Supple putes, uel dicas mihi esse. Iuuenalis Satyr. XIIII.

Vnde tibi frontem, libertatemq; parentis,
Quum facias peiora senex? –

Epi.24.lib.7. fa.epist. Cicero ad Fabium: Martis uerò signũ, quò mihi pacis autori? Declam.2. Quint. Quò per fidem diuitias iuueni (de cæco loquitur) apud Declam.12. quem omniũ rerum diuersitas perit? Et alibi: Quò nunc tantum Declam.6. frumenti? quò classem cõmeatu graue? Idem: Vnde hunc illi ani Declam.2. mũ? Et alibi: Vnde tantũ uiriũ cæco, ut in uno statim ictu mors Declam.10. ~~tota peragatur? Idẽ tamen ait alio loco: Vnde miseræ tũc, unde~~ Lib.2.cap.17. somnus? supple erat, uel est. Tertius modus, ut apud eundem: Sequitur quæstio, an utilis rhetorice: nã quidã uehemẽter in eam inuehi solẽt, & (quod sit indignissimum) in accusatione oratio nis utuntur orandi uiribus: eloquentiã enim esse, quæ pœnis eripiat sceleſtos, cuius fraude damnentur interim boni, cõsilia du De Amic. cantur in peius, supple, dicunt enim eloquentiã. Cicero: Haben das esse, quàm laxissimas amicitiæ habenas: caput enim esse ad bene uiuendũ securitatẽ. supple dicũt enim caput, qui modus lo quendi apud Græcos est frequentissimus. Idem uerbũ aliquãdo Lib.2. redũdat: ut de Oratore Cicero: Illum Titium, qui cùm studiosè pila luderet, & idem signa sacra noctu frangere putaretur, gregalesq;, cùm in cãpum nõ uenisset, requirerẽt, excusauit Vespa Terentius: quòd eũ brachiũ fregisse diceret. Satis erat dixisse, quòd brachium fregisset. Et non longè illhinc: Cui cùm familiaris quidã quereretur, quòd diceret uxorẽ suam suspẽdisse se de ficu: amabò te, inquit, da mihi ex ista arbore, quos serã surculos. Sat erat sine illo, quòd diceret: sed hoc uerbum libẽter apponit Cicero. Quartus, quum suppletur respondeo: ut idẽ frequenter: Quòd autẽ scribis de illo, aut illo negotio, ego nescio quid cõsilij capiã: uel, ego iã anteà timuerã. supple respondeo. Raroq; uel nunquàm hoc uerbũ profertur. Aliquãdo subintelligitur simile uerbũ: ut apud Quintilianũ, Sed si confessionẽ culpæ meæ

exigitis,

exigitis, ego fui pater durus: & patrimonij, quod iā melius ab his administrari poterat, tenax custos. supple confiteor, quòd ego fui, &c. Quintus modus, ut apud Ciceronē: In obsequio autem comitas (quoniā Terētiano uerbo libēter utimur) adsit, assentatio uitiorū adiutrix procul amoueatur. Subintellige, ita loquimur (quoniā Terētiano uerbo libēter utimur.) Et alibi: Satiari delectatione nō possum, ut meæ senectutis requiē, oblectationēq; noscatis. Subintellige, hoc dico, ut noscatis. Sextus modus, ut apud Pliniū Iuniorē: Studes, an piscaris, an uenaris, an simul omnia? supple facis. Quint. Nil aliud quàm renuet. id est, nil aliud faciet, q̄ renuet. Et iterū: Et acceptis literis meis iuuenis filius nihil aliud quàm cum matre fleuisset. id est, nil aliud fecisset, q̄ cum matre fleuisset. Martialis: Nil aliud bulbis quàm satur esse potes. id est, nil aliud facere. Cui confine est illud, ubi prolato aliquo aduerbio qualitatis, subintelligitur pro cōditione materiæ, aut dixit, aut fecit: ut, benè Ennius, præclare Anaxagoras, fortiter Scipio, prudenter Fab. supple dixit, aut fecit: prout ex his, quæ aut iā diximus, aut dicturi sumus, colligitur. Et per cōparatiuum: Dij melius. supple fecerint, aut faciāt, aut certè uelint. Nec de dijs solùm, uerū etiā de hominibus: ut apud Quintilianū, Tu melius uxor, quæ facturū retinebas. supple fecisti. Interdū etiam per nomen (nam illud Melius est aduerbiū) ut, Dij meliora. Lucanus ipsum uerbū apposuit: Dij meliora uelint. Nec procul ab huius natura abest, quādo utimur hoc nomine res, siue in nominatiuo, siue in accusatiuo, fortè etiā in alijs casibus: ut, restat mihi exponenda uita, quā hic egit in magistratu, res digna auditu in primis: uel, reliquū est, ut exponā uitam huius, qua fuit in magistratu, rem dignam auditu in primis.

De Amic.

In Cato. Ma.

Epist. 8. lib. 2.

Ouid. li. 9. Meta. Dij melius, dij nempe suas habuere sorores.

Sophocles apud Cic. in Cato. Maio. Dij meliora, inqt, libenter uerò isthinc tanquā à domino agresti, ac furioso profugi.

Quòd amœnè tempus aliquando pro tempore ponitur. CAP. XLVIII.

ANnibal apud Titum Liuium alloquens milites inquit: Si tales animos in prælio habebitis, quales hic ostendistis, uicimus

Declam.3. cimus. Quint. Si tales milites omnes habebimus Mari, uicimus. Cur de futuro nõ per uerbum futuri temporis locutus est? Nempe ad asseuerandam rem, ut non futura, sed iam esse uideatur: multoq; plus ponderis habet, ut dicamus uicimus, quàm uincemus. Idem Quint. Dimitte tantùm, & euocasti. id est, euocaueris. Cicero: Vnum ostẽde in tabulis aut tuis, aut patris tui emptum, & uicisti. pro uiceris. Idẽ pro Sextio: Restitisses, repugnasses, mortẽ pugna oppetisses. pro eo quod est, resistere repugnare, mortem pugna oppetere debuisses. Ouid. lib. IIII. Metamor.

Præmiaq; cripies, quæ si tibi magna uidentur,
Ex illis scopulis, ubi erant affixa, petisses.

Act.4. scen. 4. In Heauton. Id est, petere debuisses. Terent. in Andria: –Prædiceres. pro eo quod est, prædicere debebas. Et alibi: Fortasse aliquantò iniquior erat propter eius libidinẽ: Pateretur. –pro pati debebat. Item Cic. tertio Offic. Male etiã Curio quũ causam Transpadanorum æquam esse dicebat, semper addebat, uincat utilitas: potius diceret, non esse æquam, quia nõ esset utilis Reipub. id est, dicere debebat. Huic simile est, quale apud Ouidium de Reme.

act.1. scen.2.

Lib.2.

Gnoßida fecisses inopem, sapienter amasset.

Id est, si fecisses inopem. Horatius:

Lib.1. Sermo.

–Decies centena dedisses
Huic parco, paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis. –Id est, si dedisses. Plinius Iunior: Dedisses huic animo par corpus, fecisses quod optabat. Id est, si dedisses. Illud magis poëticum. Vt Vergilius:

Epi. 11. lib. 1.

Aeneid.6.

–Tu quoq; magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare haberes.

Id est, si sineret. Iuuenalis:

Saty.1.

Græculus esuriens in cœlum, iusseris, ibit.

Id est, si iusseris. Adhuc diuersum huic est, quale est apud Ciceronem: Conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorum in cellis stratos lectos uideres, id est, uidisses. Quint. semper uidisses: ut ibi

Philip.2.

ut ibi, Vidisses non quemadmodum tenues umbræ corpus accipere cogitationibus solent. Apud hunc sæpe est hic modus loquendi: Si perseuerassem, duos excæcaueram. pro excæcassem. Quale est illud Horatianum secundo Carminum, quod metri causa Priscianus dici putat: Me truncus illapsus cerebro

Sustulerat, nisi Faunus ictum Dextra leuasset.

Apud illum quiddam penè contrarium: ut ibi, Dictatoris nomẽ quod sæpe iustum fuisset. pro, fuerat. Nam de imperfecto subiunctiui, quod solet poni pro imperfecto indicatiui, in proximo libro iam dixi, cuius hoc exemplum fuerat, Non quia amicus non esses. Cic. de Repub. lib. VI. Et quòd de uia fessus essem, & ad multam noctem uigilassem. pro fessus eram, & uigilaueram. Vbi nitidius utimur actiuo, ubi passiuo. CAP. XLIX.

Oportet legere libros, expedit euoluere autores, utile est cognoscere plurima, operæ pretium est habere quos imitemur, necesse est adhibere usum, conducibile est descendere in certamen, & agitare cum alijs cõtrouersias. Vel per passiuum, oportet legi libros, euolui autores, cognosci plurima, haberi quos imitemur, adhiberi usum, agitari cum alijs controuersias. Hunc posteriorem modum magis ars grãmatica probat, illum magis autoritas. Secus in præterito: namq; nõ ita sæpe legimus, fecisse hoc oportuit, ut factum hoc oportuit. Cicero in Verrem, Tamẽ id factum non oportuit. Et in eundem: Apollinis signum ablatum certè non oportuit. & alibi: Totam rem illi integram seruatam oportuit. Non dissimile sanè est illud per alterum uerbum (de Volo loquor) ut idem: Liberis consultum uoluimus, etiam si posthumi futuri sint. Idem: Percurram tamen breui, ut non minus hominem ipsum, quàm ius commune defensum uelitis. Quintilianus: An incidisse in sordidum nomen, non eo contemptum hominis, quem destructum uolebat, auxisse. Pro A. Cecin.

Propositiones, rationesq; interdum misceri.

CAPVT L.

NAm ubi uinci necesse est, expedit cedere: siue plura sunt de quibus quæritur, facilior erit in cæteris fides: siue unũ, mitior pœna solet irrogari uerecundiæ. Miscuit hoc loco Quintil. propositiones, rationesq;, quum sit usitatissimum sic dicere: Siue plura sunt, de quibus quæritur, siue unum. Si enim, plura, facilior erit in cæteris fides: sin unũ, mitior pœna solet irrogari uerecundiæ. Atq; iterum: Firmis autem iudicijs, iamq; extra periculum positis, suaserim & antiquos legere (ex quibus si assumatur solida, & uirilis ingenij uis, deterso rudis seculi squallore, tum hic noster cultus clarius enitesset) & nouos, quibus & ipsis multa uirtus adest. Alius dixisset, suaserim et antiquos, et nouos: antiquos quidẽ, & cætera: nouos uerò, &c. Cic. in Antoniũ: O te miserum, siue illa tibi nota nõ sunt (nihil enim boni nosti) siue sunt, qui apud tales uiros tam imprudẽter loquare.

Lib. 2. cap. 6.

Philip. 2.

De usu uenusto uerbi Videor. CAP. LI.

NOn uidetur tibi quòd bene faciam: &, mihi non uidetur quòd bene loquaris. Sicut uobis uidetur quòd male faciamus, ita nobis uidetur quòd male facitis: uidetur tibi quòd ille bene scribat, & uidetur mihi quod isti bene arent. Rusticanus hic sermo est, & agrestis. Eruditi enim sic loquuntur: Non uideor tibi bene facere: &, tu non uideris mihi bene loqui. Sicut uobis uidemur male facere, ita nobis uos uidemini: Ille uidetur tibi bene scribere: &, isti mihi uidentur bene arare.

De uulgari quodam usu Mihi, & Tibi. CAP. LII.

IS mihi gloriabitur se omnes honores sine repulsa obtinuisse? & alibi idem Cicero narrãs Bruto rem in qua ille nõ adfuerat, inquit: Ecce tibi Pompeius noster. Illud mihi, & tibi, non magis ad me, uel ad te, quàm ad cæteros pertinet: sed est oratio sumpta de medio, qua uulgò utimur. Tu mihi sẽper dormis. Ille mihi assiduè sedet. Quũ super cœna essemus, ecce tibi ostiũ crepuit. Hic sermo neq; ad me, neq; ad te, neq; ad quẽquam refertur. Ideoq; differẽs est ab illo figurato, quale est apud Verg.

Cic. in Piso.

Georg. 3.

Ne

Ne mihi tum molles sub dio carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas. Et iterum:
Ne'ue tibi ad solem uergant uineta cadentem. 2. Georg.

Hic præcipitur ad uniuersos sub prima, & secunda persona: ibi non præcipitur, nec ad aliquem sermo est.

Quando maiori tempore expresso, partē eius accipimus, & quando deest Post. CAP. LIII.

SV perioribus diebus ueni in Cumanū. & iterū: Qui his paucis diebus pōtifex factus est. Et in futuro: Paucis diebus erā domesticos tabellarios missurus. & iterum: Triduo aut ad summum quatriduo perituru. Hæc Cic. Et Sallustius, Legati triduo nauim conscendere. Non est accipiendum per superiores dies, & per paucos dies, per triduum, & quatriduum, sed intra superiores dies, intra paucos dies, intra triduum, & quatriduū. Nam illud, quod aliqui dicunt tempus continuatum, & solidū significari per accusatiuum, secus uerò per ablatiuū, planè falsum est. Cicero enim, atq; Vergilius sæpius accusatiuo, & quidem indifferenter utuntur, posteriores uerò pleriq; ablatiuo. Aliquādo in huiusmodi genere sermonis omittimus post: sic, Intra decem dies, quàm uenit, cōfecit omne negotiū. In paucis diebus, quàm Rhodū appulit, uxorē duxit. id est, postquàm uenit, postquàm appulit: quæ exēpla apud historicos sunt plurima. In Iugurt.

Vbi deceāt, Nisi, Quàm, & Præterq̄. CAP. LIIII.

QVid est animal, nisi corpus cum anima concretum? rectè & Latinè. Quid est animal, quàm corpus cū anima concretum? non rectè, nec Latinè. Adde aliud, uel aliter, uel secus: & utroq; modo licebit dicere. Quid est aliud animal, quàm corpus: uel, nisi corpus cum anima cōcretū? Cicero: Quid est aliud gigantum more bellare cum dijs, nisi naturæ repugnare? Idem faciet comparatiuū: Vt, quid est melius quàm gaudere? uel, nisi gaudere? ut Quintil. Nihil est facilius, nisi totam causam omnino non agere. Præterquàm, eandem aut propè parem uim De Senectute.

obtinet, quam nisi. Cuius exempla, ut facilia prætermittimus, unum illud admonẽtes, ubi est præter, ibi locum habere præter quàm, ad hunc modum: ut, nullius rei sum auarus præter laudem, uel præter quàm laudis: nulli places præterquàm mihi, uel præter me.

De usu huius uerbi Transfero. CAP. LV.

QVem morem Spartiatæ transtulerunt in fœminas. & alibi idem Cicero: Quod nisi in amicitiam transferatur. Quæ in alios transferuntur, non solent remanere penes eos, à quibus transferũtur. Mos autem (ut Cicero uult) ita trãsfertur, ut penes priorem quoq; remaneat. Et libro primo Officiorum: Quod ab Ennio positum in unare, transferri in multas potest. Et in eodem: Eademq; mediocritas ad omnem usum, cultumq; uitæ transferenda est. Lucanus in decimo:

Nondum translatos Romana in secula luxus.

De Committo. CAP. LVI.

Offic. 1. NOn cõmittas, ut quum omnia tibi à nobis suppeditata fuerint, tu tibi defuisse uideare. Et iterum: Non committas, ut dicẽndum sit, Non putaram. Hæc Cicero. Quintil. quoque: Non committam, ut illa dubia faciam defensionis solicitudine. Et alibi: Nihil tibi minus committendũ, quàm ut ulciscaris hoc flagitium, in eo præsertim, qui apud malignos poterit uideri te permittente fecisse. Cicero tamen quodã in loco non per ut, sed per quamobrem locutus est, dicens: Considerare debes nihil tibi esse committendum, quamobrẽ eorum quos laudas, te nõ similimum præbeas. Idem pollet quamobrẽ quod ut: & licebit illud tollere, & hoc subijcere. Ex quibus exemplis datur intelligi hoc uerbum sequente ut, uel simili dictione semper accipi in malam partem: nec rectè dicas: fac committas, ut omnes te laudent: aut sic, non commisisti unquam, ut laudareris. Præterea semper habet secum negationem.

De Oriundus, & Ortus. CAP. LVII.

Oriun

ORiundus quòd non habeat uim participij, credo alij dixerunt. Cuius utendi hic modus est: Ego sum ortus Romæ, oriundus à Placentia. Titus Liuius: Nati Carthagine, sed oriũdi à Syracusis. id est, à Syracusis originem trahentes, unde fuerunt parentes. Vel sine præpositione: ut idem: Alba oriundum sacerdotium. In personis ferè cum præpositione. Idem: Is lõgè princeps Latini nominis erat (si famæ credimus) ab Vlysse, deaq; Circe oriundus. Idem: Quid hoc, si polluit nobilitatẽ istã uestram, quam pleriq; oriundi ex Albanis, & Sabinis non genere, nec sanguine, sed per cooptationem in patres habetis? Nonnunquam per indeclinabilia: ut, Inde ego sum oriundus, unde tu. Liuius tamen (si rectè scribitur) ait libro octauo: Palæpolis fuit haud procul inde, ubi nunc Neapolis sita est, duabus urbibus idem populus habitabat, cuius erant oriundi.

Lib. 3. ab urbe condita.

Voluit Valla oriundus genitiuo posse iungi, autoritate Liuij dicentis. Cui' erãt oriũdi: uerum ibi non cuius, sed Cumis legẽdũ est: ideoq; dixit, si rectè scribitur.

Act. 5. sce. 7.

In Cato. Maio

De Memini. CAP. LVIII.

MEmini, pro recordor, tum genitiuum, tum accusatiuum postulat. Vt Terent. in Eun. Faciam ut huius loci, diciq; meiq; semper memineris. Cicero: Omnia, quæ curant senes, meminerunt, uadimonia constituta, qui sibi, cui ipsi, debeant. Quid iurisconsulti, quid pontifices, quid augures, quid philosophi senes, quàm multa meminerunt? Idem uerbum pro eo, quod est, mentionem facio, recusat accusatiuum, postulatq; genitiuũ, uel ablatiuũ cum præpositione de: ut Quintilianus: Neq; omnino huius rei meminit poëta ipse. & iterum: De quibus multi meminerũt. Hinc uidetur deriuari mentio, quasi a meno præsenti, & geminato præterito memini: unde supinum mẽtum, ex quo mentio, & mens, quæ omnium recordatur: & mentum, quia in mentione facienda, hoc est, in loquẽdo, præcipuè mẽto utimur. Nullum enim animal mouet partẽ oris superiorem, nisi Crocodilus, sed omnia inferiorẽ, sicut & nos mẽtũ. Hinc etiã mẽtior, quia cõtra mentem loquor. Fortè & hinc uenit mẽta. Sed nolo eius etymologiã aliquam afferre, ne cui fortè uidear argutulus

Lib. 11. cap. 2.

Plin. li. 8. c. 25.

De differentia inter Alter, & Alius. CAP LIX.

ALter de duobus dici, alius de multis, notum est omnibus, licet non omnes rectè utantur. Macrobius de Saturnalibus: Quum igitur asseruerimus quatuor in corpore fieri digestiones, quarum altera pendet ex altera. dicẽdum erat, quarũ alia pendet ex alia. Idẽ in alio opere de Naturalibus: Illæ uerò insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicẽ nexibus uinciũtur, & alteram altera facit, ac uicißim de se nascuntur, nunquam naturalis societatis amplexibus separantur. Nam Ouidius de nouẽ picarum trãsformatione loquens, quanquam eum excusare metri necessitas potest: tamen quòd singulæ singulas, ac certæ certas intuerentur, intellexit, quum inquit:

Lib. 7. cap. 4.

Lib. 5. Meta. Cap. 56.

Alteraq; alterius rigido concrescere rostro
Ora uidet. — Suetonius de uita Caij: Nec cessauit ex eo alterũ alteri criminari, atq; inter se omnes cõmittere. Nescio an sic accipiendum sit, unũ uni, & rursus hunc illi. Plin. lib. undecimo, inquit de formicis: Et quoniã ex diuerso cõuehũt altera alterius ignara. Quare dicamus aliquãdo sic loqui esse permissum. Ediuerso nõnũquã de duobus dicimus alius & alius, nec dicere aliter possumus: ut, dubitatur uter excellat, Sallustius an Liuius, et alius aliũ præponit non autẽ alter alterũ. Ratio postulabat, ut diceremus, alius alterũ. Nam alius ad plurimos refertur, qui de duobus iudicãt: alter ad unũ de duobus, de qbus iudicatur. Sed quia uidebatur inuenustũ sic loqui, maluerunt mutare alterũ in aliũ. Afferamus exẽplũ. Sallustius in Catilinario, de Cæsare, & Catone loquens inquit: Genus, ætas, eloquẽtia propè paria fuere, magnitudo quoq; animi, et gloria, sed alia alij. Vel est cara tio, quam dixi: uel hæc, quòd idem est alia alij, quod diuersa diuerso: ut, alia est facies mea, alia est facies tua. id est, diuersa. Propriè igitur alter refertur ad unũ de duobus: ut Annibal in trãsitu Apẽnini amisit alterũ oculũ: siue ad unã duarũ partiũ, quod superius etiam significaui, ubi hoc Ciceronis exẽplo usus sum:

Cap. 30.

Dupli

Duplices similitudines esse debēt, unæ rerum, alteræ uerborū. AdHerē.lib.3.
Et quale est Vergilij exemplum:

Aurea mala decem misi, cras altera mittam. Eclog.3.

Aliquoties etiam accipitur alter, pro secundo ex duobus, pluribus uc. Vt, unus, alter, tertius, quartus: unæ, alteræ, tertiæ, quartæ literæ. Et, hic est alter ànnus belli Punici: & ego altero mēse repudiaui uxorem: id est, secundus annus ab origine belli Punici: &, secundo mense à ductione uxoris. Aliquādo pro ipsis duobus: ut, unus aut alter. id est, unus aut duo. Quod etiā in aduerbijs respōdet semel, aut iterū, id est, semel aut bis. Itē semel, & iterū: Cicero in Bruto semel, & iterum in Philippicis. Dubitari tamē potest, quum dicitur, Iterum cōsul, an secūda uice, an bis consul intelligatur: quæ dubitatio in cæteris nō erit. Tertiū enim consul, & quartum consul, sic differt ab illo ter consul, & quater consul: quòd in altero significatur tertia, & quarta uice, in altero tribus, & quatuor uicibus. Aliqui tamen dubitarent, an in hanc significationem uice & uices reperiatur.

De quisq;, & Vterq;, cum uerbo aut participio.

CAP. LX.

HIrundines uere ineunte redeunt, in suum pristinum unaquæq; nidum immigrantes. Muta illud unaquæque, sic: In suum pristinum nidum unaquæque immigrantes: aut sic, Vnaquæque in pristinum nidum immigrantes: iam non erit Latinum. Item, offendi parentes suo utrunque morbo affectos. Transfer illud utrunque, ut modò ostendi, iam nō erit elegans. Nam si ita mutemus, ille pluralis numerus, immigrātes, & affectos, referetur ad illum singularem unaquæq;, & utrunq;: quod fieri non potest. At illo modo superiore secus: refertur enim numerus pluralis ad pluralem, sic, Hirundines uere ineunte redeunt immigrantes in nidos pristinos, unaquæq; in suum, supple, immigrans. Offendi parentes morbis affectos, utrunq; supple, suo affectum morbo. Vergil. in XII.

Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currunt,
Quisq; suum populatus iter. – Et paulò pòst:
Pro se quisq; uiri summa nituntur opum ui.

In priore exemplo, si uersus pateretur, non decuisset dicere, quisque suum populatus iter, sed populati: nec in posteriore, pro se quisq; uiri summa nituntur opum ui. Secus autem solet fieri, ubi abest suus, aut sc. Vt Quintil. Commendo tibi senem, quem facimus uterq; mendicum. Nec rectè dicas, commẽdo tibi senem, quem nos filij alleuare debemus, eum uterque mẽdicum facientes: uel sic, quem nos uterque captiui mendicum fecimus, nisi more poëtico, ut apud Ouidium:

Declam. 5.

Vtraque formosæ Paridi potuere uideri. Et apud Horat.
– Magnis missi de rebus uterq; Legati. –

Lib. 2. de Remed. amo.
Satyr. 5. lib. 1.

Quod apud oratores nõ reperitur: sicut nec illud quidem (licet Aulus Gellius utatur) quale apud Terentium,

Quod plerq; omnes faciunt adolescentuli.

Gell. lib. 8. c. 2.
In And. act. 1. sce. 1.

Quod quidam exponunt pro eo, quod est, plerique omnium: quidam pro eo, quo est, omnes.

De Tamen, & Sed, cum relatiuo. CAP. LXI.

HOmo illiteratus est, cui tamen paucos in rerum gerendarum scientia anteponas. Latinum est. Homo illiteratus est, sed cui paucos in rerum agendarum scientia anteponas. etiam elegans est. Item in negatione, Homo quidem illiteratus est, quem tamen non postponas multis. Latinum est, ut dixi. Elegans etiam sic: Homo quidem illiteratus, sed quem multis non postponas. Ideo dixi elegans, quia subintelligitur talis, quod in alio non fit, ut sic: Homo illiterãtus, sed talis quem, & cætera: uel, sed is, pro talis: ideo'que & hoc eleganter dicetur, Homo illiteratus, non tamen quem multis postponas. id est, non tamen is, quem multis postponas. Aliquando non subintelligitur talis, neque is: ut, hic ager est meus, sed cuius usu careo.

De

De Id quod, cum alio antecedente. CAP. LXII.

VIdeo te amatorem studiorum, quod me maximè iuuat: uel, quæ res me maximè iuuat: uel, id quod me maximè iuuat, amator es studiorum. Itē, uideo te, quod me maximè iuuat: uel, quæ res me maximè iuuat: uel, id quod me maximè iuuat, amatorem studiorum: quæ exempla sibi quisq; conquirat.

De Aliquis, Quisquā, Quispiā & Vllus. CAP. LXIII.

ALiquis, quisquam, quispiam, ullus, idem significant, differuntq; à quidam, ut in alio opere (quod de dialectica pro pediem edemus) ostendetur. Vllus tamen quodammodo claudicat, nec ferè citra negationem, quasi citra baculum ingredi potest, nisi interrogatiuè: ut, uocat me ullus? aut subiunctiuè: ut, si ullus me uocat. Nunq̄ planè affirmatiuè, sicut illa superiora.

De eadem persona tanquam alia. CAP. LXIIII.

ME occupato in administratiōe magistratus, nullum tempus seponere ad studēdum poteram. Vel, me occupato in administratione magistratus, nullum tēpus mihi reliquū erat. Rarissimè Latini sic locuti sunt, Græci frequēter, sed hoc modo potius, Occupatus in administratione magistratus, nullum tēpus seponere ad studia poteram: uel, Occupato in administratione magistratus, nullum mihi tēpus ad studia reliquum erat. Dixi rarissimè, non tamē nunquàm: nam quidā sic locuti sunt, ut Horatius de Arte poëtica:

—Laudator temporis acti
Se puero, censor, castigatorq̄; minorum.

Quintus Cicero ad Tironem: Non potes effugere huius culpæ pœnā te patrono, Marcus est adhibēdus. subintellige, pro ipso patronus. Simile quiddā sapit per, quale est apud M. Tullium: Quum et per meipsum egissem, & per Drusum sæpe tētassem. Illud enim, per, significare solet mediū quēdā, aliūq; intercessorē. Nūc uerò quis queat melius esse inter se & aliū? & tamē sic uulgò loquimur, per meipsum rogaui, per teipsum obtinuisti. Epist. penult. lib. 16. epist. 2. De Orato. li. 1.

Auxilium do feroq;:Opem fero tantùm. CAP. LXV.

AVxilium do,feroq; dicimus.Opē do non dicimus,sed ferò: unde Opitulor, quod Tullianum uerbū esse Seneca autor est:quo tamen & Sallustius utitur,& Plautus,& alij nonnulli.

De A',Ex,& De,cum alijs. CAP. LXVI.

AVdiui à patre meo, & audiui ex patre meo, & audiui de patre meo,idē significare inueniet, qui bonos libros euoluet.Cic.tamen sic præcipuè locutus est. Similiter apud eundem: Quæsiui te ab ostio,ex ostio,de ostio.Vocaui te à uia,è uia,de uia:sed hoc ultimum apud eundem in alium quoque sensum accipitur,ut in Philip. Cumq; de uia languerem,& mihimet displicerem. Et de Repub. Et quòd de uia fessus essem, & quòd ad multam noctem uigilassem. Et de Academicis : In Cumano nuper quum mecum Atticus noster esset, nuntiatum est nobis à M.Varrone,uenisse eum Roma pridie uesperi, & nisi de uia fessus esset , continuò ad nos uenturum fuisse. Quasi de labore uiæ. Hic enim uia significat iter, hoc est,actionem ambulandi: illhic locum,quà ambulamus.

Philip.1. In Som. Scip. Lib.1.à principio.

De Solus,& Vnus. CAP. LXVII.

INter omnia adiectiua, quæ non sunt superlatiua, duo ferè hæc,solus,& unus,more superlatiuorum regunt genitiuum: ut,Solus omnium non remittit sibi,ut incredibilior sit in parricidio cæcus,quàm fuit quum uideret.Hæc Quintilianus.Et Plinius: Acipēser unus omnium squamis ad os uersis cōtra aquam nando meat. Similiter ablatiuum cum præpositione:nam ut dicimus maximus ex omnibus,& inter omnes maximus,ita unus, & solus ex omnibus, uel inter omnes. Verùm unus pro solus accipio,ideoq; ferè cum illo adiectiuo omnis tantummodo coniungitur. Nam unus ex fortibus, unus ex populo, alterius significationis est. Cum substantiuo quoque iungitur : ut idem Plinius,Caluitium uni tantùm animalium homini.sed quasi sub intelligitur omnium.

Quintilianus declam.1. Lib.9.cap. 17.

Lib.11.ca.37.

De

De In diem, In dies, In horam, In horas, Propediem, ac Propemodum. CAP. LXVIII.

IN diem aliud multò est, quàm in dies. Illud plerũq; cum hoc uerbo uiuit, iungitur. Vt Quintilianus: Non ut ferè uolucres præsentis modò cibi memores in diem uiuunt, duraturus hyeme reponitur uictus. Aliquãdo, sed rarò, cum alio iungitur uerbo, ut Sallustius, Panem in diẽ mercari. quasi dicat, præsentis diei habere rationẽ, nihilq; cogitare de crastino. In dies, idẽ est qd' quotidie, sed proprie cum quodam incremento: ideoq; plerũq; cum comparatiuo: ut, Quum in dies malum arctius premeret. Et, Quum in urbe infinitum malum serperet, idq; manaret in dies latius. Etiam sine cõparatiuo, sed tamen per uerbum significans incrementum: ut Liuius, Crescente in dies multitudine. Quod non liceret dicere, concurrente in dies multitudine, sed quotidie, aut in dies magis: quum tamẽ liceat superiora exẽpla dicere per quotidie: quum quotidie malũ arctius premeret: &, quum in urbe infinitum malũ serperet, idq; manaret quotidie latius. Et per in singulos dies: ut Cicero ad Atticũ, Quotidie, uel potius in dies singulos, breuiores ad te literas mitto. id est, non modò quotidie breuiores, sed etiam in dies. Nam hæ quotidianæ literæ sunt breuiores his, quas anteà mittere solebã: quæ poterãt esse omnes pari breuitate. Atqui hæ quas in dies singulos, siue in dies mitto breuiores, tales sunt, ut hodiernæ sint breuiores hesternis, & crastinæ hodiernis, & perendinæ crastinis: & ita assiduè. Et pestilentia in dies fit maior, & quotidie fit maior: sic possunt uideri hæc duo differre, quòd in hoc possunt hodie supra numerum hesternum decessisse quatuor, quum heri decesserint decem supra numerum eorum, qui decesserant nudiustertius. Non ita in illo, ubi ultimus quisque dies maxime increscit: ut si nudiustertius decesserint duodecim, heri quatuordecim, hodie necesse est decedant saltem decem & septem, cras saltem unus & uiginti, perendie saltem sex & uiginti.

In Iugurt.

Cic. Philip. 1.

Epist. 7. lib. 5.

uiginti. Eandem differentiam habent in horã, & in horas, quã in diem, & in dies. Cicero in Philippicis: Hæc ij, qui in horã uiuunt, non modò de fortunis, & bonis ciuium, sed ne de utilitate quidem sua cogitauerunt. Vergilius:

Philipp. 5.

Eclog. 10.

Gallo cuius amor tantùm mihi crescit in horas,
Quantùm uere nouo uiridis se subijcit alnus.

Si quis autẽ in dies, & in horas, siue in dies singulos, & in horas singulas, sine illa exacta ratione incrementi accipere uelit, non denegandum ipsi hoc puto. Propediem, est quasi propè est dies, quando hoc fiet. Cicero: Et præsens propediem (ut spero) & dum aberis absens loquar. Eodem modo quo dicimus prope modum, quasi prope mensuram: quod accipitur pro penè, siue propè, quum est aduerbium.

In perorat. 3. Offi.

De Animaduerto. CAP. LXIX.

ANimaduerto te, & animaduerto in te, differunt, cùm intueor te, & intucor in te non differãt. Animaduerto in te, est punio te: sed cum hac differentia, quòd punire est quoruncũq;, siue iure, siue iniuria: animaduertere, est eius, qui in alterum habet potestatem ordine, ac ritè, id est, cum animaduersione puniendi. Sed hoc propriè refertur ad personas. Animaduerto, puto pro intueor personam, & rem dicimus.

Filius, Natus, Genitor, Vir, Pater, Mater, Genitrix, Parens. CAP. LXX.

ORatores sæpius dicunt filius, quàm natus: pater, quàm genitor: mater, quàm genitrix: parẽs pro utroq;: etiam sæpe homo potius, quàm uir, quoties ita accipitur ille, de quo agimus, aut loquimur, quale est hoc: Illi deduxerunt hominem in palæstram. Poëtæ potius è contrario. Historici mediam quandam uiam tenent: ut Sallustius, Eos mores, atq; eam modestiam uiri cognoui.

In Catil.

De In primis. CAP. LXXI.

IN primis potens, si de masculo loquaris, intelligitur inter primos

primos: si de fœmina, inter primas: si de neutro, inter prima. Nam idem pollet in primis, quod inter primos, uel inter primas, uel inter prima. At si defuerit adiectiuum, utiq; accipietur in neutro, quale est illud Vergilij: In primis uenerare deos. — Georg. 2. Nisi sit tale, quale apud eundem: Aeneid. 1.

—In primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.

In primis, non inter primas, aut inter prima accipiendum est, sed inter primos. Vna enim inter mares fœmina nominatur sine fœminis alijs: aut, inter primos, & inter primas.

Hic nō est cum illo cōparandus. CAP. LXXII.

Hic non est cum illo comparandus, melius de minore ad maiorem dicitur: ut, Vergilius cum Homero, Horatius cum Pindaro non est comparandus: quàm ediuerso, sic: Homerus cū Vergilio, Pindarus cum Horatio non est comparandus. Ediuerso tamen nonnunquam reperitur.

Intercedo. CAP. LXXIII.

INtercedit mihi tecum amicitia, Intercedit tibi cum illo affinitas, Intercedit tibi mecum necessitudo: hoc est, amicitia, affinitas, necessitudo inter nos est media quædam, quæ nos cōciliat. Tribuni intercesserunt: Scipio intercessit: Cato intercessit: hoc est, in medium se uerbis, aut ui opposuit.

Amare inuicem, mutuò, pariter, & inter se. CAP. LXXIIII.

AMamus nos inuicem, amatis uos mutuò, amant se pariter. Quū uerò adhibemus præpositionē, inter, tollitur accusatiuus, qui regitur à uerbo, ne turpe fōret, si replicaretur, sic: Amamus inter nos: nō autē, amamus nos inter nos: amatis inter uos, amāt inter se: non autē, amatis uos inter uos, amant se inter se. Cic. ad fratrē: Pueri ualde inter se amāt. & de Amicitia: Neq; solùm inter se diligent, & colent, sed etiam uerebūtur. Terent. in Adelphis: Video eos sapere, intelligere, in loco uereri, inter Act. 5. sce. 3.

se amare

Act.2.sce.4. cæterùm sic in omnibus exẽplaribus nunc legitur, Quasi nunc non norimus nos inter nos Ctesipho.

se amare. –Idem, & in eadem: Quasi non norimus inter nos. Bene habeo, bene habes: id est, bene ualeo, bene uales. In tertia autem persona etiam sine supposito, Bene habet: id est, bene se res habet. quod exemplum ubiq; frequens est.

De Facio, Ago, Frango, & Accipio. CAP. LXXV.

Aeneid.3.

FAcio te certiorem, non certum. Nam Vergilius, Anchisen facio certũ, – ideo dixit, quòd syllaba breuis inter longas non potest collocari in uersu Heroico. Prosa oratione scribentes, semper certiorem dixerunt. Et semper facio, nunquàm ago certiorem. Facio tibi gratum, nunquam ago tibi gratum. Facio ludos, facio rem diuinam, facio sacrificium, facio solennitatem, nunquã ago: & multa huiusmodi. Itẽ feci iacturã, feci damnũ, feci naufragium: uix unquam, passus sum iacturam, damnum, naufragiũ. Cic. Magna in Rep. facta iactura est. Idem: Damnũ enim illius immaturo interitu res Romanæ, Latinæq; literæ fecerunt. Quintil. In portu naufragium fecimus. & in cæteris quibusdam. Feci tamen fugam, quòd ego fugi alterum, non quòd alter me. Feci timorem, non quòd ego timui alterum, sed quòd alter me. Item, feci iter: non, egi iter. Aliquando etiam feci uiam, feci copiam tibi rerum mearum: nũquã egi, aut dedi, aut præstiti copiam. Feci potestatem tibi uendendi meas res domesticas: non autem, dedi. Feci lucrum: non autem, acquisiui lucrum. Honore dicto, urinam fecit, stercus fecit, non autẽ emisit. Simile huic est quod dicimus, fregit nauim, fregit brachium: quasi ipse fregerit, id est, ipse egerit, nõ potius passus sit. Terẽtius: Nauim is fregit apud Andrũ. – Cic. Gregalesq; eũ cùm in campum non uenisset, requirerent, excusauit Vespa Terẽtius, quòd eum brachium fregisse diceret. Alius dixisset, quòd ei brachium fractum esset. Ita etiam, accepi molestiam, accepi cladẽ, accepi contumeliam, accepi uulnus, accepi iniuriã, accepi dedecus, accepi ignominiam: uix autẽ, passus. De quo uerbo cõmodius alio loco dicam: accepi etiam uoluptatẽ, gaudium, lætitiã.

De clar.orat.

In Andr.act.1. sce.3.

Lib.2.de Oratore.

De

De Conuenit. CAP. LXXVI.

CONuenit hoc mihi, aut cõuenit hoc nobis: id est, decẽs est, & cõueniẽs. Cõuenit hoc inter nos: id est, cõstat, & cõtrouersia caret. Conuenit mihi hoc tecũ: id est, sine cõtrouersia est inter nos quod ego dixi. Conuenit tibi mecũ: id est, sine controuersia est inter nos quod tu dixisti. Nonnũquã sine supposito: ut cõuenit inter nos. Nonnunquã sine apposito, sed tamẽ subintellecto: ut, hoc conuenit. Nonnunquã sine utroq; : ut, cõuenit.

De Obuio tibi, Obuius tibi fio, Obuius sum tibi, & similibus. CAP. LXXVII.

OBuio tibi, obuius tibi fio, obuius sum tibi, obuium me tibi fero, obuium me tibi fortuna obtulit. Cicero: Obuius fit ei Clodius expeditus in equo. Pro Milone.

Vergil.

Cui mater media sese tulit obuia sylua. Aeneid. 1.

Domitius Afer apud Quintilianum: Forte uos in ea solitudine obuios casus miseræ mulieri obtulit. Obuiam quoq; per eadem, & alia plura uerba uariatur. ut, obuiam processi, obuiam iui, & alia multa.

De uerbis ad finitionẽ pertinẽtibus. CAP. LXXVIII.

EPicurus omnia terminat uoluptate. Zeno cuncta finit honestate. Hiero uniuersa definit, determinatq; indolẽtia corporis. Carneades singula metitur naturæ bonis. Aristippus nihil non ad commodũ suum refert. Pyrrhon nihil reliquit, quod nõ reuocet ad scientiam. Ille summum bonum in gula constituit, ego bonum ipsum pono in dilectione Dei. Tuus finis ad quem tendis, tibi ipsi ignotus est. Tot igitur uerbis unã, eandemq; rem declaramus: quæ exempla passim inquirentibus sese offerent.

De uerbis ad coniecturã pertinentibus. CAP. LXXIX.

CONiecto, coniecturo, coniecturam facio, coniecturã capio, coniectura consequor, coniectura colligo, coniectura ducor, pro eodem accipiũtur, aut parum differunt: quia efficacius quiddam est in coniectura consequor, & coniectura colligo, quàm in cæteris: quorum exempla adducere longum esset.

De

De uerbis ad notitiam pertinentibus. CAP. LXXX.

NOn me fallit, non me præterit, non me fugit, nõ me capit, idem significare quod nõ ignoro, Quintilianus autor est.

De uerbis ad spem pertinentibus. CAP. LXXXI.

CApio spem de te, cõcipio de illo spẽ, ducor in spẽ huius negotij, uocor in spem, ingredior in spem: nõ tantùm spei firmitatẽ significãt, quãtùm, colloco in te spẽ, & repono in te spẽ.

De Orat. li. 1. Cicero: In quibus tum spem maiores natu dignitatis suæ collocarãt. Quintilianus: In quo spẽ unicã senectutis reponebam.

De uerbis ad recordationẽ pertinẽtibus. CAP. LXXXII.

IN mentem uenit mihi, occurrit mihi, succurrit mihi, subit mihi, pro eodem accipi solent. Sed hoc ultimum frequenter quoque ad miserationem. Quintilianus: Nobis uerò natura aduersus exanimes ingenuit non solum miserationem (quæ cogitationi nostræ subit) sed etiam religionem. Vbi non ita decuisset, succurrit, occurrit, in mentem uenit. Vergil.

Aeneid. 2. —Subijt chari genitoris imago. —Subijt deserta Creusa.

Aeneid. 2. Vbi nequaquã decuisset, in mentem uenit mihi de charo genitore, & de Creusa deserta. Iungitur etiam hoc uerbum cum accusatiuo: ut Curtius, Sera pœnitentia subijt regem.

Lib. 3.

De uerbis ad uisionem pertinentibus. CAP. LXXXIII.

VIdeas, uidere licet, licet cernere: apud quosdam etiam, cernere est, pro eodem accipiuntur. Vt, Itaq; uideas iustos in iustis rebus maximè dolere, imbecillibus fortes, moderatos immodestis. Licet uidere nonnullos tanta stultitia, ut uix differant à natura brutorum. Licet ora cernere iratorum, uti mutẽtur.

Offi. 1. Ciceronis hæc exempla sunt.

De parenthesi per Quis, & Is. CAP. LXXXIIII.

SI potuisset redimere oculos matris (qua pietate fuit) uicarios suos dedisset. id est, tanta pietate in matrem fuit. Idem Quintilianus: Hoc si scisses pater affirmo, promitto (cuius pietatis es) nemo te antecessisset. Et alibi: Quæ pietas tua est. Tribus

bus enim modis utimur per relatiuum, totidem per pronomen is: Primo modo sic, ea pietas tua est. Secundo sic, eius pietatis es, sed hoc rarius. Tertio sic, ea pietate es. Ea pro tanta accipitur. Ideoq; & ipso tanta uti licet eodem modo, quo & pronomine. Habet autem aliquid plus talis oratio, quàm si dicas, pro tua pietate.

De uerbis ad finem operis pertinentibus.

CAP. LXXXV.

HAbes quæ sentiam Brute de ratione dicendi. Hæc habui de amicitia, quæ dicerem. Hæc sunt quæ putaui dicenda hoc tempore. Sunt uerba Ciceronis ad extremum materiæ à se tractatæ, quibus & cæteri autores uti solent. Vt Quintilianus: Habes Marcelle Victori quibus præcepta dicendi adiuuari per nos posse uidebantur. Et iterum: Nihil habui amplius, quod in uniuersum præciperem. Et iterum: Hæ ferè sunt emendatè loquendi, scribendiq; partes. De Amic. Lib. 12. in fin.

De nominibus quibusdam in io. CAP. LXXXVI.

VEni in opinionem, actiuè accipitur, quòd talem opinionem habeo aliquando etiam passiuè, quum opinio significat famam, opinio inquam, quæ de me habetur ab alijs, non quam ipse habeo de aliquo. Sicut existimatio est opinio, atque sententia, quum accipitur actiuè: ut existimatio mea, id est, ita existimo. Aliquando passiuè: ut homo magnæ existimationis, id est, famæ, & nominis, quòd eum homines magni existimant: ita homo magnæ opinionis: ut Quintil. Quod accidisse etiam Portio Latroni, qui primus clari nominis professor fuit, traditur: ut cum ei summam in scholis opinionem obtinenti causa in foro esset oranda, impensè petierit, uti subsellia in Basilicam transferrentur. Cicero: Sermonibus familiarium peruenimus etiam nos in opinionem. Venio in suspicionem semper passiuè: ut idem, Etiam si falsò P. Sextio uenisses in suspicionem. id est, in suspicionem tui, non tuam. Veni in oblitionem, semper Lib. 10. cap. 5. In Vatini.

etiam paßiuè: ut idem, Vt si fuerint excellentes uiri, certè iam uenerint in obliuionem. id est, quòd cæteri de illis obliti sint, non quòd illi de alijs, aut de se. Similiter, uenio in uituperationem. Idem quarto Verrinarum: Vt propter eum in sermonem hominum, atque in tantam uituperationem ueniret. Offensio etiam propè semper paßiuè accipitur. Idcoq; idem non Clodij offensiones dixit, sed offensas, suas uerò offensiones. Et alibi: In ægro corpore odiosa est omnis offensio. id est, molesta omnis paßio. Vectatio quoq; huic simile est: cuius rei causa est, quòd uector quum deberet significare id quod uehit, ut nauis, equus, uehiculum, significat potius id quod uehitur, qui est homo. Cicero: Tamen & summi gubernatores in magnis tempestatibus à uectoribus admoneri solent. Quintil. Sic in nauim filij mei male permutatus uector imponor. Non tamen uectorem accipias pro nauta. Hinc est quòd inuenimus nonnunquam dictum, nautas & uectores. Sunt enim uectores, qui pretio in aliena naui uehuntur. Idem Quintil. Cur infrænatis equis uector insidet? Nonnunquam pro eo qui uehit, ut Seneca in Hercule insano: Tyrie per undas uector Europæ nitet. Idem in Hippolyto: Pro sua uector timidus rapina. Quum de eodem tauro, eademq; Europa loqueretur. Nam cætera ferè quæ à supinis ueniunt, tam actiuè, quàm paßiuè accipi solent: ut accusatio Marci Tullij, actiuè: accusatio Verris, paßiuè: donatio mariti, actiuè: donatio uerò bonorum, paßiuè: & cætera.

In Cat. Maio.

Philip. 7. in fi.

De Bene & Male, cum uerbis. CAP. LXXXVII.

Male iudico, male censeo, male pronuntio, male opinor, male sentio, male existimo, hoc male ad me ipsum refertur, erroremq; meum declarat. Male cogito, ad alterum refertur, significatq; perniciem, non errorem: ut Cicero: Carthagini male iam diu cogitanti bellum inferatur, multo antè denuntio, de qua non antè uereri desinã, quàm excisam cognouero. Male cogitantem, uidelicet mala in alterum, perniciemq; cogitantem,

In Cat. Maio.

tem, non autem se ipsam fallentem. Item male dico tibi, male opto, male precor tibi, male imprecor. His nonnihil similia sunt, male de te sentio, male tu de me existimas, male de illo iudicamus. Non error hic sentientis, existimantis, iudicātisq; innuitur, sed uitiū de quo iudicamus, existimamus, sentimus. Male quoq; audio, id est, infamor crimina mea audiens, cuius contrarium est, male dico. Sallustius in Ciceronem: Respondebo tibi, ut si quam malè dicendo uoluptatem cepisti, eam male audiendo amittas. Bene quoque maxima ex parte huic simile est: ut, de te bene sentio, bene tibi precor, bene de te mereor.

De Loco patris, & In locum patris, & similibus. CAP. LXXXVIII.

Loco patris, loco fratris, loco filij te habeo, non ita accipitur, quòd ubi illa anteà erant, ibi tu nunc apud me sis, sed quòd in ea charitate qua illi, aut fuerunt, aut sunt, aut essent, aut esse debent: ut Chrysis Pamphilo apud Terentium loquitur: Si te in germani fratris dilexi loco. Cicero in Verrem: In parentum loco quæstoribus suis prætores esse oportere. Illa autem sententia in locum potius, quàm in loco, requirit tale aliquod uerbum, quale est apud Quintil. Nam quomodo pugnā ineuntibus tot simul metus laborum, dolorum, postremò mortis ipsius exciderunt, nisi in eorum locum pietas, & fortitudo, & honesti præsens imago successerint? Et alibi: Non perdidit filium quisquis occidit: explicat à dolore patrem, quòd sibi uidetur fecisse rem maximam, & iuuenis in locum amissi, substituit de uanitate solatium. Ergo ita dicitur, ubi aliud erat, aliud succeßit. quæ diuersa à superiori sententia est. Loco uoluptatis mihi est, loco turpitudinis, loco honoris: id est, uoluptuosum, turpe, honorificum. Illud autem hac in parte competit, ut dicamus, non recordari me an usquam repererim genus illud sermonis, quo Ecclesiastici paßim utuntur: Ego habeo te in patrem: tu es mihi in filium: accipio te in fratrem. Dicunt enim

In Andr. act. 1. sce. 5.

Declam. 8.

ueteres, habeo te loco patris, tu es mihi loco filij, accipio te loco fratris: uel, habeo te pro patre, tu es mihi pro filio, accipio te pro fratre. & nonnullis alijs modis. Atq; hic uidetur aliquid non utique tale esse, sed perinde esse, ac si tale foret. Ideoq; expositiones nostræ locum habent, ubi tale aliquid non est, ut
Ioan. 19. *dixi, sed pro tali habetur: ut in illo,* Ex illa hora accepit eam *discipulus in suam. quod liceret dicere, accepit eam loco matris, uel pro matre, siue pro sua: non autem ita in illo, quod pro uero accipi debet:* Ego ero illi in patrem, *& ipse erit mihi in filium.* Licuisset ergo dicere, *id est, dixissent ueteres, ego ero illi pater, ipse erit mihi filius: sed more* Græcorum, *unde hæc sumpta sunt, nostris ecclesiasticis ita loqui placuit.* Idem ueteres *qui illo modo locuti non sunt, sic tamen loquebantur: reuertor in patrem, tibi redij in amicum: sed hic uerbum est significans motum.* Quintilianus: Et *post exitum amici reuertor in patrem.* Quintus Curtius *lib.* v. Igitur *rex arci* Babyloniæ Agaticen *in præsidem esse iussit.*

De uerbis ad autoritatem pertinentibus.

CAP. LXXXIX.

MOre *maiorum comparatum est, legibus ita comparatum est, legibus ita constitutum est, ita natura comparatum est, ita natura constitutum est, ita natura præscriptum. Hoc nobis ipsa natura præscribit, nobis natura datum est, ut periclitantes alleuemus. Hoc ratio ipsa præscribit, ita uidetur ratio dictare.*

De Nihil ad te, & Quid ad te. CAP. XC.

ADdidit *etiam illud: equites non optimos misisse credo Cæsar, nihil ad tuum equitatum. id est, nihil ad comparationem tui equitatus.* Idem Cic. Persium *non curo legere: hic enim*
Li. 2. de Orat. *fuit, ut noramus, omnium ferè nostrorũ hominum doctissimus: Lælium* Decimum *uolo, quem cognouimus uirum bonum, & non illiteratũ, sed nihil ad* Persium. *id est, nihil ad* Persij *comparat*

parationem. Quale est quum subintelligitur pertinet: ut hoc quid ad te? hoc nihil ad te. supple pertinet: uel potius parum est: ut sit in comparatione Persij parum doctus, & in comparatione tui equitatus sint parum boni equites. Terẽtius: Est ne, ut fertur, forma? P. sanè. C. at nihil ad nostram hanc. Non planè nihil, sed parum potius accipiendum est. In Eunuc. act. 2. sce. 3.

De communione gerundij, & nominis.

CAP. XCI.

INter agendum, inter actionem, in agendo: inter cœnandum, inter cœnam, in cœna, super cœnam: inter consulendum, siue consultandum, inter consilia, siue consultationes, in consulendo, siue consultando.

Et appellant te homines sapientem. CAP. XCII.

ET appellant te homines sapientem, & existimant te malum esse, & dicunt, & sentiunt: illum & putant probum, & loquuntur: hi & habentur mali, & appellantur. Diligentia honores & gignit, & continet. Studio literæ & parantur, & conseruantur.

De Memoria, & Memoriter, cum alijs uerbis.

CAP. XCIII.

MEmoria teneo, non memoriter: pronuntio memoriter, non memoria. Cic. Memoria teneo bello Marsico cum Quinto Octauio. Idem: Quintus Mutius Augur Scæuola multa narrare de C. Lælio socero suo memoriter & iucunde solebat. Repeto memoria, & memoriter. Quintil. Si longior complectenda memoria fuerit oratio, proderit per partes edisce re. Cic. Complectebatur memoriter, diuidebat acutè. Quintil. Memoria repeto conuictos à me, qui reprehendere erant ausi, quòd hoc uerbo pepigi usus essem. Terẽt. Cognoscit ne? C. ac memoriter. Aliud tamen est ille ablatiuus, quàm illud aduerbiũ. Memoria enim quid significat, apparet. Memoriter uerò est, quod literatores nostri imperiti dicunt, corde tenus, mente tenus. De Amic. 2 princ. Lib. 11. cap. 2. Lib. 1. cap. 10. In Eunu. act. 5. sce. 3.

Epi.33.lib.6. *nus. Apud Plinium tamen ad Romanum lego: Tu facilimè iudicabis, qui tam memoriter tenes, ut cum hac conferre possis. si rectè sic scriptum est, rectè sic dici iudicabo.*

De Facio tibi iniuriam: &, Afficio te iniuria.

CAP. XCIIII.

FAcio tibi iniuriam: &, facio tibi cõtumeliam. Afficio te iniuria: &, afficio te contumelia. Facio tibi molestiam, non ita libenter dixerim ut, afficio te molestia.

De uerbo Impono. CAP. XCV.

IMpono tibi hoc oneris, notum est quid significet. Impono tibi, idem quod decipio te. Quintil. Quid quod hoc ipsum tam placidè, tam quietè facit, quasi captet imponere? Et alibi: Fefellit te ingenitus honestis animis gloriæ amor, spes tibi perpetuæ laudis imposuit. Vnde impostores dicuntur, qui alios uerbis magna pollicentibus, incantationibusq; seducunt, ac decipiunt. Paulus: Item aleatores, & uinarios non cõtineri edicto, quosdam respondisse Pomponius ait: quemadmodum nec gulosos, nec impostores, aut mẽdaces, aut litigiosos. Vlpianus: Non tamen si incantauit, si imprecatus est, si (ut uulgari uerbo impostoris utar) exorcizauit, non sunt ista medicinæ genera, tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione affirment.

De uerbo Spectat. CAP. XCVI.

AD me spectat. id est, ad me pertinet. Ad mortem spectat. id est, ad mortem quasi respiciẽdo tendit. Cicero Officiorum libro tertio: Ad extremum si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem anteponet saluti patris. Quintilianus in Paupere amatore: Et quod ad pessimum spectat euentum, miserabilis sis oportet, ut amator esse uidearis.

Declam.15.

TERTII LIBRI FINIS.

LAV

LAVRENTII VALLAE IN QVARTVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

SCIO ego nonnullos, eorum præsertim qui sibi sanctiores, & religiosiores uidentur, ausuros meum institutum hoc, laboremq; reprehendere, ut indignum Christiano homine, ubi adhortor cæteros ad librorum secularium lectionem, quorum, quòd studiosior esset Hieronymus, cæsum se flagellis ad tribunal Dei fuisse confitetur, accusatumq; quòd Ciceronianus foret, non Christianus, quasi non posset fidelis esse, & idem Tullianus. Eoq; spopondisse, & id diris execrationibus, libros seculares posteà se non esse lecturum. Hoc crimen non magis ad præsens opus pertinet, quàm ad me ipsum, ac cæteros literatos, quorum studium, ac doctrina literarum secularium reprehẽditur. Respondeamus igitur istorum accusationi, eosq; uicißim & quidem in præteritum quoq; accusemus, quorum culpa non ex minima parte Latinæ literæ iacturam, naufragiumq; fecerunt. Quid? ais tu non esse legendos (autore Hieronymo) seculares libros? Qui sunt isti quæso libri? omnes'ne oratores, omnes historici, omnes poëtæ, omnes philosophi, omnes iurisconsulti, cæteriq; scriptores? an unus Cicero? Si illos dicis, ut debes dicere, cur nõ cæterarũ quoq; literarum studiosi abs te reprehenduntur, cum quibus me aut dãnare debes, aut absoluere? Sin ita non sentis, & solum Ciceronem reum facis, uide ne stultum Hieronymum uideri uelis, qui neminẽ secularium promisit se lecturũ, quum de Cicerone tantùm promittere deberet. At non quid ille promiserit, inquis, est intuẽdum, sed quid accusatus sit. Fuit autem accusatus, quòd esset Ciceronianus. Ita'ne? missum ergo faciamus Ciceronem, relinquamus,

abijciamus. Quid de alijs autoribus sentiés? Quid de tot disciplinis? certè omnes seculares sunt, atq; adeò gentiles. id est, non à Christianis, nec de Christiana religione conscriptæ. Si legendas ais, tibi ipsi repugnabis, qui mihi harum obijcis lectionem. Si negas, etiam atq; etiam considera, ne secularium disciplinarum familiæ in te impetum faciant, teq; omnes (nemine auxiliũ ferente) discerpant. Minime, inquis, ita est. Sed quum Hieronymus quòd Ciceronianus est, reprehenditur, id reprehenditur, quòd studiosus eloquentiæ esset. Ideoq; damnati, & repulsi intelliguntur, qui comparandæ eloquentiæ gratia lectitantur. Iam uideo, times inuidiam, sed serò times, & in eodem hæsitas luto, si tantùm eloquẽtes excludis. Cur modo in uniuersum mihi uetabas (ut sæpe facere soles) legendos secularium libros? at posteà accusationem temperasti, & de eloquentibus duntaxat intelligis. Ita sit: Errauerís sanè, do ueniam imperitiæ, parco cupiditati feriendi, licet laceßitus. Cur tamen ab Hieronymo dißides, qui seculares, non autem eloquentes, se nolle tangere promisit? Cur tu neq; cum iudice illo unum Ciceronem intelligis, neq; cum Hieronymo uniuersos seculares? Quid sibi uult ista anceps, uacillansq; sententia? quanquàm (dij boni) nihil ne in illis libris, nisi eloquentia est? non memoria temporum, gentiumq; historiæ, sine quibus nemo non puer est? non multa ad mores pertinentia? nõ omnium disciplinarum tractatio? Nunquid hæc omnia negligam, ne fortè dum talia discere uolo, eloquentiam discam, & uenenum bibam hoc uino dilutũ, malimq; aquam & quidem cœnosam potare, quàm cum hoc timore Falerna dulcißima? Porrò quinam sunt isti libri, in quibus uenena eloquentiæ occultantur? Certè nullos ego scio non eloquentes nisi tuos, tuorumq; similium, quibus nec robur ullum adest, nec splendor: contraq; cæterorũ opera pro sua unum quodq; portione miram quandam præ se ferunt bene dicendi elegantiam. Ita aut eloquẽtes, aut nulli libri legendi erunt. An ex his duo-

bus,

bus, de quibus Hieronymus meminit, aut ille Græcus infacũdus fuit, aut noster Latinus ulli duntaxat Latinorũ in philosophia secundus? quorum uterq; nescias præstantior sit philosophus, an orator. Quòd si omnes libri ueterum ita sunt eloquentes, ut uel plurimum sapientiæ, ita tradentes sapientiam, ut uel plurimum eloquentiæ habeant: quinam isti erunt, quos ob eloquentiam damnãdos putemus? Atq; quum eos duos lectitasse se Hieronymus fateatur, uide ne non tam de Oratorijs Ciceronis operibus, quàm de Philosophicis dictũ existimare debeas. Ego certè de Philosophicis dictum accipio, ubi soli philosophi nominantur: quodq; Platonicus esset, non ideo non obiectum, quasi sanctè faceret Platonem legẽs, sed tantum Ciceronianus, quòd homo Latinus magis Ciceronis stylũ cupiebat exprimere, stylum inquam, quali ille utebatur in quæstionibus philosophiæ, non quali in forensibus causis, cõcionibus'ue, aut in senatu. Non enim orator causarũ ciuiliũ Hieronymus, sed scriptor sanctarum disputationum studebat euadere. Cur non ergo credamus, non minus Platonem nocuisse ei, quàm Ciceronẽ? cur nõ magis philosophos, quàm oratores? At ornatus ipse dicẽdi reprehensus est, non scientia. Si ita est, omnes ad unum reprehenduntur. quis enim caret ornatu? in quo tu intolerabili calumnia uteris, quũ non sit facta mentio de ornatu in illa accusatione, sed quòd tantùm Ciceronianus esset. Nunquid tantùm in Cicerone ornatus? non'ne & philosophia? non cæteræ artes? non (ut dixi) in Platone facundia? non in cæteris? cur nõ omnes pariter exterminamus? cur non potius Ciceronis philosophia nocuisse putanda Hieronymo est, quàm ars dicendi? Nolo hoc in loco cõparationem facere inter philosophiã, & eloquentiam, utra magis obesse possit, de quo multi dixerunt, ostendẽtes philosophiam cũ religione Christiana uix cohærere, omnesq; hæreses ex philosophiæ fontibus profluxisse: rhetorica uerò nihil habere nisi laudabile, ut inuenias, ut disponas, quasi ossa & neruos oratio-

ni des: ut ornes, hoc est, ut carnē, coloremq; inducas: postremò ut memoriæ mandes, decēterq; pronunties: hoc est, ut illi spiritum, actionemq; tribuas. Hæc ego cuiquam nocere posse credā? nisi ei qui cætera negligat, & præsertim ueram sapientiā, atq; uirtutes, quod Hieronymus non faciebat. Hanc ego artē obfuturam putem? profectò nō magis quàm pingendi, fingendi, cælandi, & (ut de liberalibus dicā) quàm musices artem. Et si ex his qui bene canunt, bene pingūt, bene fingunt, cæterisq; artibus multum usus atq; ornamenti diuinis accedit rebus, ut propè ad hāc rem natæ esse uideātur: profectò multò plus accedet ex eloquentibus. Quare nō fuit illa accusatio quòd Ciceronianus esset Hieronymus: sed quòd nō Christianus, qualem se falsò esse prædicauerat, quum literas sacras despiceret. Non studium huius artis, sed nimium studium, siue huius artis, siue alterius, ita ut locus melioribus non relinquatur, reprehensum. Non cæteri, sed solus Hieronymus accusatus est: alioqui cæteri simili castigatione correpti fuissent. Neq; enim una omnibus medicina conuenit, & alios aliud decet. Neq; semper, & ubiq; idem aut permittitur, aut uetatur: neq; ille hoc alijs uetare ausus est ne facerent: contraq; plurimos laudauit tum superiorum, tum suorum temporū eloquētes. Verùm quid multis agimus? Quid Hieronymo ipso eloquentius? quid magis oratorium? quid (licet ille sæpe dissimulare uelit) bene dicēdi solicitius, studiosius, obseruantius? Quid? quod ne dissimulabat quidē (nam obijciente sibi hoc somnium Rufino, hominem deridet) planeq; fatetur se lectitare opera gentiliū, & lectitare debere. idq; cùm in alijs multis locis (quanquàm etiam sine confessione palàm est) tum uerò epistola illa ad magnum Oratorem. I nunc, & uerere, ne aliena accusatio tibi obsit, quum illi non obfuerit sua: & non audeas facere, quod ille rescissa pactione facere non timuit. Tametsi non desunt, qui credant cum puerili ætate illa percepisse, semperq; posteà memoria tenuisse. O ridiculos homines,

& omnis doctrinæ imperitos, qui opinẽtur eum tantam rerum copiam, ac sciẽtiam, qua nulli Christianorum cedit, aut tam citò potuisse discere, aut tandiu nõ potuisse dediscere, quum & rarissimi reperiãtur, qui centesimam partem sciẽtiæ illius assequi possint, & nõ minore labòre (ut antiquitus dictum est) hæc facultas retineatur, quàm paretur. Et tamen quantulum interest inter furari, & furtum non reddere? Quid prodest alijs furtum prohibere, ne furentur, si tu furto tuo palàm potiris? Si non debemus discere eloquentiã, nec uti certè, si didicimus. Quid quòd libros gentilium sæpe in testimonium assumit? quos si non licet legere, minus profectò legendos exhibere: & si nos dehortaretur à lectione gentilium (quod nõ facit) magis intuẽdum putarem, quid ipse ageret, quàm quid agendum alijs diceret: uerum tamen semper ipse idem dixit, & fecit. Nam postquàm tenerã illam ætatem saluberrimo sacrarum scripturarum alimẽto pauit, ac in ea quam despectam habuerat, scientia sibi uires fecit, iamq; extra periculum positus, ad lectionem gentilium redijt, siue ut illhinc eloquentiam mutuaretur, siue ut illorum bene dicta probans, male dicta reprehenderet: quod cæteri omnes Latini, Græciq; fecerũt, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Lactantius, Basilius, Gregorius, Chrysostomus, alijq; plurimi, qui in omni ætate pretiosas illas diuini eloquij gẽmas, auro argentoq; eloquentiæ uestierunt, neq; alteram propter alteram sciẽtiam reliquerunt. Ac mea quidem sententia, si quis ad scribendum in theologia accedat, parui refert an aliquam aliam facultatẽ afferat, an non: nihil enim ferè cætera cõferunt. At qui ignarus eloquentiæ est, hũc indignum prorsus qui de theologia loquatur, existimo. Et certè soli eloquẽtes, quales ij quos enumeraui, columnæ ecclesiæ sunt, etiam ut ab Apostolis usq; repetas, inter quos mihi Paulus nulla alia re eminere, quàm eloquentia uidetur. Vides igitur ut in contrarium res ipsa recidit. Non modò non reprehendendum est studere eloquentiæ, uerùm etiã reprehendend

hendendum, non studere. Et ego sic ago, tanquam eloquentiæ contra calumniantes patrociniũ præstem, quod est maius proposito meo. Non enim de hac, sed de elegantia linguæ Latinæ scribimus, ex qua tamẽ gradus fit ad ipsam eloquẽtiam. Verùm si quis eloquens non sit, ita demum nõ erit castigandus, si talis non potuit euadere, nõ si hunc laborem effugit. Qui ucrò eleganter loqui nescit, & cogitationes suis literis mãdat, in theologia præsertim, impudentißimus est, & si id consultò facere se ait, insanißimus: quanquàm nemo est qui nolit elegãter, & facundè dicere: quod quum ipsis non contingit, uideri uolunt (ut sunt peruersi) nolle, aut certè nõ debere sic dicere. Ideoq; aiunt gentiles hoc modo locutos esse, non decere eodem loqui Christianos: quasi illi, quos nominaui, more istorum locuti sint, & non more Ciceronis, cæterorumq; gentilium: qui qualiter loquantur nec cognitum isti, nec expertũ habent: non lingua gentilium, non grãmatica, non rhetorica, non dialectica, cæteræq; artes damnandæ sunt (siquidem Apostoli lingua Græca scripserunt) sed dogmata, sed religiones, sed falsæ opiniones de actione uirtutum, per quas in cœlum scandimus. Cæteræ autem sciẽtiæ, atq; artes in medio sunt positæ, quibus & bene uti possis, & male. Quapropter conemur obsecro eò peruenire, aut saltem proximè, quò luminaria illa nostræ religionis peruenerunt. Vides quàm mirabili ornamẽto uestes Aaron distinguãtur, quàm arca fœderis, quàm templum Solomonis: per hoc mihi significari eloquentia uidetur, quæ (ut ait nobilis tragicus) regina rerum est, & perfecta sapientia. Itaq; alij ornant domos priuatas, hi sunt qui studẽt iuri ciuili, canonico, medicinæ, philosophiæ, nihil ad rem diuinam conferentes: nos ornemus domum Dei, ut in eam ingredientes non ex situ ad contemptum, sed ex maiestate loci ad religionem concitentur. Non possum me continere, quò minus, quod sentio, dicam. Veteres illi theologi uidentur mihi uelut apes quædam in longinqua etiam pascua

Euripides in Hecuba.

ſcua uolitantes, dulciſſima mella, ceraſq; miro artificio condidiſſe: recentes uerò formicis ſimilimi, quæ ex proximo ſublata furto grana, in latibulis ſuis abſcondunt. At ego (quod ad me attinet) non modò malim apes, quàm formica eſſe, ſed etiam ſub rege apium militare, quàm formicarum exercitum ducere. Quæ probatum iri bonæ mentis iuuenibus (nam ſenes deſperandi ſunt) confidimus. Nunc ad inceptum redeo: quanquàm ea quæ ſequuntur, à ſuperioribus nonnihil differant. Tractabimus enim de uerborum ſignificatione, neq; de omnibus uocabulis, ſed quaſi guſtum quendam, & eorum maximè, quæ ab alijs tractata non ſunt: nam de omnibus dicere propè infinitum eſt.

De Libertinus, & Libertus. CAP. I.

LIBERTINVS, & Libertus ſola elegãtiæ gratia habent differentiã, quam nec grammãtici, nec iuriſperiti (quod maxime pudendum eſt) ſciunt, quam ne eorum quidẽ aliquem, qui his temporibus merita bene ſcribẽdi laude celebrãtur, inueni ſcientẽ: quod nolim uideri contumelioſè dictũ, ſed neceſſariò potius, atq; honeſtè. Vereor enim ne per facilitatem, qua ſemper candidè quæcũq; ſtudio inueſtigaſſem, cum amicis cõmunicaui, amici ipſi (ſi modò tales, amici dicẽdi ſunt) laudẽ mihi præripiant: quod crimen longè à me ſemper abfuit. Et ex omnibus quæ in hoc opere præcipimus, profiteor nihil omnino ex aliquo huius ætatis uel audiuiſſe, uel legiſſe. Itaq; ſic mihi meam ab alijs gloriam præripi moleſtè fero, ut illorum à me præripi nefas puto. Nemo autẽ literatorum erit, quorũ pauciſſimi mihi familiares nõ ſunt, qui ſe hoc anteà ignoraſſe, & à me uel uerbo, uel ſcriptis didiciſſe neget. Igitur libertinus relatiuũ eſt ingenui, libertus relatiuũ eſt patroni: licet unus, idemq; ſit & libertinus, & libertus. Per libertinũ ſignificamus conditionẽ hominis, ſicut per ingenuum: per libertum ſignificamus priuatum quendam reſpectum, ſicut per patronũ. Ideoq; liber-

tinus

tinus adiectiuũ est, sicut ingenuus: eoq; nõ fit à libertina libertinabus, ut à liberta libertabus. Libertus substantiuum, sicut patronus. Illudq; solemus definire, hoc nõ solemus: ut in iure ciuili, Libertini sunt, qui iusta seruitute manumissi sunt. Quẽadmodum è cõtrario, Ingenui sunt, qui libera matre nati, nec posteà serui facti sunt. Significatur enim (ut dixi) cõditio hominis per ingenuum, & libertinum: ut libertinus homo, libertina mulier, libertinæ conditionis: non autem libertus homo, liberta mulier, libertæ cõditionis. Hæc enim priuatum quendam significãt respectũ, ad patronum, patronamue relata: id est, ad eũ, eamue, qui anteà dominus, aut quæ domina huius fuit, quũ seruus, ancillaue esset: ut, libertus Cæsaris, libertus Messalinæ, liberta Claudij, liberta Agrippinæ: non autem, libertinus Cæsaris, aut libertina. Ideoq; interrogamus, hic ingenuus est, an libertinus? nõ autem an libertus: & quum responsum est libertinus, interrogamus, cuius libertus? non autem cuius libertinus. Respondeturq;, est libertus meus, aut tuus, aut illius, aut Catonis, aut nullius. Atq; libertus sine patrono, patronaue non est, libertinus esse potest, quamuis necesse est eum aliquãdo habuisse: quo factum est, ut dicamus colliberti, collibertæq;, quemadmodũ conserui, conseruæ, quòd ij plures sub umbra unius patroni sint, sicut illi sub imperio unius domini: nõ autem collibertini, aut coingenui: ad nullã enim alteram priuatam personam plures horum referri possunt, nec alij ab alijs distinguuntur. Colliberti à collibertis diuisi sunt, ut mei à tuis, & cõserui à conseruis, quẽadmodum conciues mei à conciuibus tuis, qui alterius ciuitatis es: condiscipuli mei à tuis: commilitones mei à tuis, qui sub alio uel præceptore, uel duce es. Libertinis uerò, atq; ingenuis hoc non contingit, quum non magis nexus mihi sit cum ingenuis meæ urbis, & tibi cum libertinis tuæ urbis, quàm cũ alijs quibusuis. Ideoq; nõ dicuntur coingenui, & collibertini. Et libertus, collibertusq; esse aliquando quis desinit, libertinus esse non desinit.

Lib. 1. Institu. de liber. i prin. Eod. lib. tit. de inge. in prin.

desinit. Deniq; licet poteramus altero horũ nominum esse contenti, tamẽ distinguere ueteribus placuit priuatum respectum à publico. Et ideo libertinitas dicimus, non libertitas. Ex seruo tamen, nõ quòd ad priuatum dominum refertur, fit seruitus, sed quòd ad publicum: dicimus enim non modò seruus tuus, seruus meus: sed etiã sine respectu patroni, ut hic seruus, & homo seruus, quod in liberto non fit. Saepenum cogitanti mihi unde factũ sit, ut in tanta exemplorum copia elegãtiam hãc accuratissime custodientium, tamen tot hominum millia nunquàm annotauerint: hoc existimo causæ fuisse, quòd frequẽter inuenirent sine mentione patroni, libertum nominari, quo falli sopitæ negligẽtiæ fuit. Si enim nõnunquàm reperiebant liberto nõ apponi patronum, tamen reperiebant libertino nunquàm apponi, quanquàm semper adhæret liberto patronus uel nominatim, uel subintelligẽdo, ut in multis fit: quale est, uendidi patrimonium, suppletur meum: collocasti filiam, suppletur tuam: publicauit opus, suppletur suũ. Ita hoc loco, quale apud Quintil. Licet nihilominus amicũ grauem uirum, aut fidelem libertum lateri filij sui adiungere, uidelicet suum. Cicero pro Sextio, quum ait: Quintum fratrẽ auxilio seruorum, libertorumq; ereptũ à ferro Clodianorum. nõ genus seruile, libertinumq;, nec cuiuscunq; seruos, libertosq; significat, sed suos ipsius. Quid attinet plura ex iure ciuili exempla repetere, quũ etiã sint distincti tituli de libertis, & libertinis? Quam differentiã qui ignorat (omnes autem legulei ignorãt) plurima, & capitalia in ipso iure ciuili peccata committit. Seruius grãmaticus (si codex est fidelis) pro libertino posuit libertum in octauo Aenei. Feronia, Nympha Campaniæ, quam etiam suprà diximus. Hæc etiam libertorum dea est, in cuius templo raso capite pileum accipiebant. Adijciã quod ait Suetonius in uita Claudij, in ipsum Claudiũ: Ignarus tẽporibus Appij, & deinceps aliquandiu libertinos dictos nõ ipsos qui manumitterẽtur, sed ingenuos ex his procreatos.

Lib. 1. cap. 5.

Ser. in illud Verg. 8. Aen. Nascenti cui treis animas Feronia mater, &c.

Cap. 24.

Inter

Inter Accessus, & Accessio: Actus, & Actio: Gestus, & Gestio, quid intersit. CAP. II.

Accessus, & accessio differũt. Siquidem accessus est aditio, siue appropinquatio: accessio autẽ adiectio, atq; incremẽtum. Quæ differen[illegible] consimilibus nominibus. Satus enim, & satio idẽ sun[illegible]tio: motus [illegible]tio: actus, & actio (nisi quòd [illegible] causarum, non actum: & actum comœdi[illegible]ursus, & cursio: abusus, & abusio. Ge[illegible] non parum differunt. Nam gestus es[illegible], & quasi pronuntiatio corporis: gestio uer[illegible]atio, & actio: quamuis parũ in usu est. Hæc [illegible]ubus dicere institueram, ideo differũt, quòd uer[illegible]bu[illegible]dae descendunt, dupliciter & regit, & significat: ut, Ac[illegible]de ad ignem hunc. id est, adi, atq; appropinqua. Et, hoc calamitatibus meis pondus accessit: uel, ad calamitates meas. id est, adiunctum est, & increuit. A' prima significatione nascitur accessus, cuius contrarium est recessus. A' secũda, accessio: ut Cicero, Accessionem adiũxit ædibus. id est, adiectionẽ, & incrementum. Præter usum tamen superiorum Macrobius in cõmentarijs naturalibus dixit: Aut enim accessio, aut in læuam dextram ue reflexio, aut sursum quis, aut deorsum mouetur, aut in orbẽ rotatur. Et iterum: Has solis portas physici uocauerunt, quia in utraq; obuiante solstitio ulterius Solis inhibetur accessio. Accessus ipse dixissem potius, Ciceronẽ imitatus, qui tertio de Oratore libro ita ait: Vt luna accessu, & recessu suo Solis lumẽ accipiat. Nã quòd febris accessio sæpe legitur, ego pro incremẽto accipio, nõ pro accessu: alioqui aliquando legeremus accessus febris, si idem esset, quod nũquàm fit. Plin. lib. XXIII. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alij in remissione: illi ut sudorem coërceant, hi quia tutius putant, &c. Accessionẽ, remissionemq; pro cõtrarijs posuit: & si remissio immi nutionem significat, profectò accessio significat incrementum.

Terẽt. in Eun. act. 1. sce. 2.

Offic. 1.

Lib. 1. in Som. Sup. cap. 6.

Eod. li. ca. 12.

Cap. 1.

Quia

Quia dixi nomina in us, & in io à supinis profecta ferè eiusdē significationis esse, hoc exceptionis addo, quòd ea, quæ positionem habent in io, latius significare solent, nec actionem modò, sed rem etiam, ac corpus: ut, aratio, possessio, sessio. Cicer. in Philippic. Hæ quondam arationes Cāpani, & Leōtini agri in populi Romani patrimonio glandiferæ, & fructuosæ ferebātur. id est, agri ad arandum idonei. Idem in eisdem: Quid possessiones datas, quid ereptas proferam? Idem de Oratore: Tot locis sessiones gymnasiorū. id est, tot sedilia. Ea tamen, quæ sunt in us, pro personis accipi solent. Conuentus non est conuentio, sed homines, qui unum in locum conuenerunt. Consessus non est consessio, sed homines uno in loco considentes. Philip. 2. Lib. 1.

Obseruatio, & Obseruantia. CAP. III.

OBseruatio, & obseruātia simili quodā modo, ut accessus, & accessio differunt. Obseruo nanq; duo significat: unum est, quod custodio aliquid oculis, animoq; in modum speculatoris, ue nos silentio, tacitoq; prætereat: ut obserua transeuntes. Obserua filium, quid agat, quid cum illo consilij captet, quasi custodi, & adnota. Et hinc fit obseruatio, quasi annotatio, & animaduersio. Item obseruo non speculātis modo, sed admirantis, uenerantisq;, & id tantùm in homines, non in res, quoties quem uel uirtute, uel dignitate suspicimus, & colimus: unde fit obseruantia, quæ est ueneratio quædam, & honoris exhibitio. Quare melius obseruationem, quàm obseruantiam hi, qui nominantur fratres, suum institutum nominarent. Terēt. in And. act. 1. sce. 1.

Potus, & Potio. CAP. IIII.

POtus, & potio nō differunt nisi ob huiusmodi causam. Potus enim uini, aquæ, similium q; dicitur. Potio uerò à medicis datur ægrotāti, quod Græcè dicitur φάρμακον. Nonnūquam tamen potio, pro potus accipitur. Seneca de Trāquillitate: Aliquando uectatio, iterq;, & mutata regio uigorem dabunt, conuictusq;, & liberalior potio. Cicer. in Tusculan. Quid quòd ne

mente quidem rectè uti possumus, multo cibo, & potione repleti? Et alibi: Tantum cibi, & potionis adhibendum, ut reficiantur uires, non opprimantur.

In Cato. Ma.

Senes, Veteres, & Antiqui. CAP. V.

SEnes uocantur, quantùm ad priuatam ipsorum uitam, quòd usque ad senilem ætatem uixerunt. Veteres, quantùm ad publicum tempus, quòd alia ætate uixerunt, etiamsi ad senium nõ peruenerũt. Vnde quidam iuniores fuerunt seniores ueteribus. Antiqui utriq; dicuntur, sed magis ueteres, quàm senes.

Defectus, Culpa, & Defectio. CAP. VI.

DEfectu medicorum multi perierunt: plures tamẽ culpa eorum. Is nanq; defectu medici perit, cui medicus præstò nõ est. Culpa uerò medici, qui moriturus non erat, nisi præstò ipsi medicus fuisset, quam maiorem partem esse arbitror. Hoc ideo dixi, quòd nonnulli pro culpa medicorum, aiunt defectu. Et uitia hominum, rerumq; uocant defectus, quum dicere deberent uitia, uel culpas, uel mendas, ut menda libri. Defectio plurimùm à defectu dissentit, quum sit receßio aut militum, aut ciuitatis à domino, uel à superiore. Est enim deficere, descisceré, & à ductu alterius recedere, & quasi rebellare. Et defectio, quasi rebellio: quæ exempla paßim reperiuntur.

Rumor, & Fama. CAP. VII.

Philip. 14.

RVmor, & fama idem sunt, quorum alterum Latinum, alterum è Græco est. Cicero in Philip. Improbißimis rumoribus dißipatis. Et non longè pòst: Hoc triduo, uel quatriduo tristis à Mutina fama manarat. Et statim pòst: Famã istam fasciũ dißipauerunt. Significatur autem his duobus nominibus, sermo quidam in populo, sine certo autore, de re aliqua recẽti siue bona, siue mala. Exemplum rumoris de re bona ponamus. Liuius lib. 11. Manat tota urbe rumor, Fabios ad cœlum laudibus ferunt. Frequẽter tamen fama etiam pro sermone non rei recẽtis, sed iã inueteratæ, & pro opinione quadã: ut, fama est Athenas

iam

iam plus annorum uiginti millibus fuisse conditas. Et pro laude, & pro celebritate hominis: ut, fama Camilli, fama Scipionum, Metellorum, Fabiorum: & eorum quoq; qui uiuunt: ut, fama meq, fama tua, fama illius: pro quo non rectè dixeris rumor.

Murus, Paries, Mœnia, Porta, & Ianua.

CAP. VIII.

MVrus, & paries quid differant, superuacuum erat admonere, nisi his temporibus (ut sunt omnia deprauata) murus, pro pariete à pluribus usurparetur: quanquàm apud Græcos eodem sono pronuntietur utrunque, distinctum tamen & literis, & genere. Murus, est urbis lapideus ambitus, qui Græcè dicitur τὸ τεῖχος. Paries uerò domorum, Græcè ὁ τοῖχος. Murus est etiam nõ urbis, sed urbis tamẽ similium, ut munitionum, castrorumq;. Mœnia, pro muris accipi solent, & pro ædificijs ipsius urbis. Porta, murorum est, munitionumq;, atq; castrorum. Ianua, parietis, ac domorum.

Gesta, & Acta. CAP. IX.

GEsta, et acta hoc differũt, quia illa sunt in administratione magistratus, & in rebus maioribus, & ad Rempublicam, uel ad plurimos spectantibus: ut, gesta Alexandri, gesta Pompeij, gesta Cæsaris. Acta uerò etiam rerum priuatarũ, & minorum, ac familiarium. Vt Cicero: An in cõmentariolis, & chirographis, ac libellis se uno autore prolatis, ac ne prolatis quidẽ, sed tantummodo dictis, acta Cæsaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi iussa, perpetuasq; leges esse uoluit, pro nihilo habebũtur? Equidẽ sic existimo, nihil tã esse in actis Cæsaris, quàm leges Cæsaris. Quidam illud eiusdẽ ita legũt in Sallustium: Quòd si de mea uita, atq; actibus huic conuiciatori respõdeo, inuidia gloriam cõsequetur. Reor scribendũ esse actis. Quòd si scribi potest actibus (ut est apud Lucanũ: —Licet ingenteis abruperit actus) minus miror, cur actus Apostolorum magis, quàm acta dicamus. Idẽ tamen sunt actus, & actiones.

Philip. 1.

Lib. 5.

Natalia, Natalis, Natalitius. CAP. X.

NAtalia significāt quod natales, q̃ est dies natalitius, utrūq; cōuersum in substantiuū ab adiectiuo, hic & hæc natalis, et hoc natale, ut natalis horæ tēpus apd' Quint. in Gladiatore. Natales uerò magis cōditionē sanguinis, et familiæ: ut generosi natales, obscuri natales: ut idem Quint. in cadē declamatione: Cuius interiecto mari non fortunā quisquam nosse, nō natales, non patrem poterat. Plinius ad Mesium: Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Hic pro ignobilitate accipitur, illic pro nobilitate.

Declam. 9.

Epi. 20. lib. 3.

Præcepta, & Præceptiones pro eisdem accipi: Instituta, & Institutiones differre. CAP. XI.

PRæcepta, & præceptiones indifferenter utimur pro disciplina. Instituta, & institutiones per differentiam. Instituta enim sunt mores consilio, & ratione sumpti. Nā mores bonos, & malos dicimus: & in morem: id est, similitudinem: ut in morē leonis. — In morē stagni, placidæq; paludis, inquit Vergilius: Institutum autem bonus mos: ut, faciam meo instituto. Licet institutūm nonnunquam significet inceptum, propositum: ab instituo, quod est incipio. Instituta uerò (ut institueram dicere) boni mores sunt, consilio, & ratione sumpti. Quintilianus: Nā is quanquàm triennium nutricibus dederit, tamē ab illis quoq; iā formandam, quàm optimis institutis mentem infantiū iudicat. Cur autem ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iā pertinet? Eandē rem appellans instituta, & mores. Apud Valeriū Maximū titulus est, de Institutis antiquis, quasi de moribus antiquis. Institutiones, sunt præceptiones, quibus instituuntur, & docētur homines: ut libri ab eodem Quintiliano ac Lactantio, multisq; alijs autoribus inscripti de Institutione oratoria, siue ab alio nomine, atq; materia.

Aeneid. 8.

Lib. 1. cap. 2.

Institutiones.

Aduocatus, & Patronus. CAP. XII.

ADuocatus, & patronus sic differūt, quòd illud generalius est

est nomen, quàm hoc, ut non tantùm significet eum, qui alterius causam agit. Siquidem quicũq; adest alteri in causa officij gratia, aduocatus appellatur, etiã si nihil dicat, neq; agat, sed qui tamen paratus sit defendere. Vt Terentius in Eunucho: Tu abi, atq; ostium obsera intus, ego dum hinc transcurro ad forum. Act.4.scen.6. Volo ego adesse hìc aduocatos nobis in turba hac. Et Cicero, cùm in alijs multis locis, tum pro Cecinna: Qui ad possidendum prædium cõtulit sè cum aduocatis, quorũ præsidio ab aduersarij iniuria tutus esset, qui & ipse uenit cũ aduocatis suis, sed armatis ad arcendum Cecinnam à prædio. Patronus autem propriè est, qui agit causam, sed accusati, nõ accusantis. Quin- Lib.5.cap.13. tilianus: Quum accusatori satis sit plerũq; uerum esse id, quod obiecerit, patronus neget, defendat, transferat, &c. Et paulò post: Accusator præmeditata pleraq; domo affert, patronus etiã inopinatis frequẽter occurrit. Accusator dat testẽ, patronus ex eo refellit. Ex quo colligitur, accusatorem nunquàm patronum esse. Verum quoniam non omnis lis circa accusationẽ, & defensionem criminum uersatur, ut in mutuis, depositis, locato, & cõducto, similibusq;, in eare tam actor, quàm defensor solet appellari patronus. Quippe quum uterq; non alterius oppugnandæ, sed suæ defendendæ partis gratia dicat: ut idem, Nec immeritò quidem: quanquàm in dicendo mediocres, hac tamen altercandi præstantia meruerunt nomẽ patronorum. Patronus etiam dicitur respectu liberti. Et nescio an hic ab illo, an ille ab hoc nominatus sit, utrunq; tamen à patre uenit. Vterque enim simile quiddã patris habet: & ut dominus manumissione serui liberat eum misera conditione, ita aduocatus hominem obnoxium potestati iudicũ, & periculo litis, opera sua liberat. Propter quod clientem uocamus ipsum litigatorem, cuius causam agimus: & cum qui sectator est sub tutela alterius, & penè famulus, quales sunt liberti in patronos. Et patrocinari, tam uerbo, quàm facto imbecilliorem protegere: à quo fit patrociniũ.

Facies, & Vultus. CAP. XIII.

FAcies magis ad corpus: Vultus magis ad animum refertur, atq; uoluntatem, unde descendit. Nam uolo supinum habebat uultum: inde dicimus irato, & mœsto uultu potius, quàm facie: & contrà, lata, aut longa facie, non uultu: à quo compositum est superficies, non sanè discrepans à suo simplici: ut, facies maris, facies terræ, quasi superficies: &, facies hominis, quasi primum illud, quod intuemur in homine. Est tamen aliquando ubi utroq; uti liceat: ut, fœdata facie, & fœdato uultu: scissa facie, & scisso uultu: conuersa facie, & conuerso uultu: quæ exempla sunt plurima.

Series, & Ordo. CAP. XIIII.

SEries ab ordine in significatione differt. Nam ordo est digestio, & in suo loco cuiusq; rei collocatio, ueluti in acie fit, ubi pedites, ubi alæ equitum, ubi leuiter armati, ubi sagittarij, ubi fundibularij, ubi cæteri ex utilitate rei distribuuntur: & in argumentatione, ubi ponenda sunt firmissima argumẽta, ubi in firmiora, ubi mediocria. Vnde in ciuitatibus, & Romæ præsertim, ordines sunt: ordo consularis, prætorius, senatorius, equestris, adeò ut ordo quoq; pro ipsis hominibus accipiatur illius conditionis. Cicero in hoc ordine, pro in senatu, aut pro equitibus Romanis frequentissime dixit. Idem quodam loco ait: Qui apud omnes ordines esset gratiosus: id est, apud omnium ordinum homines. Series, est rerum quædã cõtinuata progressio: ut, in serie orationis: id est, in continuato contextu. Quinti. Quod non nisi in contextu orationis, serieq; contingit. Vergilius:

Offi. 3.

Lib. 1. Aenei.

–Ductæq; ab origine gentis
Fortia facta patrum, series longissima rerum. Statius:

Lib. 1. Theba.

Longa retrò series.–

Decus, Decor, & Dedecus. CAP. XV.

DEcus est illa (ut sic dixerim) honorificentia ex bene gestis rebus: unde decora militiæ, laudes, honores, honestamenta militi

militi in bello comparata: cuius cõtrarium est dedecus, propriè ignominia quædam, aut ignominiæ genus, & infamis turpitudo: unde dedecoro. Cic. inquit de quodam: Magistratum ipsum dedecorabat. id est, turpificabat, & cõtumelia, atq; ignominia afficiebat. Transfertur etiam ad animum: quippe decus pro honesto, dedecus pro inhonesto accipitur: ut idẽ, Sequetur decus, atque honestum. Quintil. Satis dedecoris, atq; flagitij castra ceperunt. Decor est quasi pulchritudo quædam ex decẽtia rerũ, personarumq;, in locis, tẽporibus, siue in agẽdo, siue in loquendo. Transfertur quoq; ad uirtutes: appellaturq; decôrũ, nõ tam ipsum honestum, quàm quòd hominibus, & communi opinioni honestum uidetur, & pulchrum, & probabile. Vnde uerbũ decõro media longa. Nam decŏro media breui à decus uenit.

Iocus, & Ludus. CAP. XVI.

IOcus, & ludus quid significent, tum ex Cicero. de Oratore, tum ex Quintiliano de Ridiculis colligi potest: ut sit iocus in uerbo, ludus in facto. Sed utrunq; tamẽ patitur exceptionem. Vt Iuuenalis:

—Quoties uoluit fortuna iocari. Satyr. 1.

Videlicet non de uerbo intellexit, sed de facto. Ouidius: De Arte lib. 3.

Hos ignaua iocos tribuit natura puellis:
Materia ludunt uberiore uiri.
Mille fac esse iocos, turpe est nescire puellam
Ludere: ludendo sæpe paratur amor.

Iocos pro ludo & ipse posuit. Ioca quoq; pro iocos nonnunquam legimus. Cicero ad Atticum libr. XIIII. Itaq; ioca tua plena facetiarum. E diuerso ludus pro iocus. Horatius: Epist. 14. Primo Sermo, Satyr. 1.

Præterea, ne sic, ut qui iocularia ridens
Percurram, quanquam ridentem dicere uerum
Quid uetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa uelint ut discere prima:
Sed tamen amoto quæramus seria ludo.

Hinc ludere pro iocari frequenter inuenitur. Cicero de natura deorum: Quum uerò deos nihil agere, nihil curare confirmat, mẽbrisq; humanis esse præditos, aut eorum mẽbrorum nullum usum habere, ludere uidetur. Plinius ad Valerianũ: Quum alij diuinum me, alij rapinis meis, meæ auaritiæ occursum per ludũ acceptum dictitant. Plinius idẽ ad Fabium Iustum: Ludere me putas? seriò peto. Ludere dixit pro iocari, & se nõ ioco agere, sed serio. Quæ duo cõtraria esse Quintil. autor est, inquiens: Iocum uerò accipimus, quod est cõtrarium serio. Idẽ in eodem loco inquit: Ludere nunquàm uelimus. Quod non tam pro eo, quod est iocari, puto dixisse, quàm pro eo, quod est scurriliter, et leuiter loqui, uel deludere alterũ, siue eludere. Nam cõposita à ludo ad uerbum quoq;, & orationem pertinẽt, non modò ad actionem: ut Cicero, Sed uos ab illo irridemini, & ipsi uicissim illum eluditis. Ludere etiam dicitur uersibus scribere, sed nõ nisi in opusculis ferè, qualia sunt epigrammata: & hæc opuscula dicũtur lusus: & hoc ita sentire summos autores annotaui. Alludere est, quum aliud dicimus, & ad aliud sententiam latẽter referimus: ut Vergilius, Actiaq; Iliacis celebramus littora ludis. Dum enim narrat ludos Aeneæ, alludit ad Augusti uictoriam, qua cõtra Antoniũ in his locis potitus est. Ludus itẽ differt à lusu, siue lusione. Ludus enim tum periculum, tum spem sibi propositam habet: Lusus nihil præter meram uoluptatem. Itaq; qui pila, qui trocho, qui tesseris, qui etiam quocunq; genere talorũ delectationis gratia ludunt, lusum potius, quàm ludũ exercẽt. Cicero: Ex multis lusionibus nobis senibus talos relinquãt, & tesseras. De uoluptate uidelicet senili locutus est, non de spe lucri: cuius spei causa plerique ludunt. Ideoq; ludum talarium dicimus, non lusum: & ludum aleæ, qui etiam lege prohibetur. Quidam & hunc lusum uocant: ut Suetonius lib. IIII. Ac ne ex lusu quidem aleæ compendium spernens. Dicimus etiam ludum, scholam ipsam, ubi & periculum, & spes est, & certè labor,

Lib. 3. circa princip.

Epi. 4. lib. 3.

Epi. 11. lib. 1.

Lib. 6. cap. 4.

Acad. quæst. lib. 4.

Aeneid. 5.

In Cato. Maio.

In Caio, ca. 41.

bor, atque uapulatio: ut, Dionysius tyrannus regno eiectus, factus est ludi magister. Et, Camillus ludi magistrum discipulos hostibus prodentem, eisdem pueris cædendum in urbem usque præbuit. Est igitur ludus literarius tum aliarum quarũdam artium, tum schola grammaticæ, quã triuialẽ sciẽtiam dicimus, quòd in triuijs, & compitis docetur. Hoc ideo admonui, quòd quidam imperitĩ triuialem scientiam appellant grammaticam, rhetoricam, & dialecticam: quadriuiales alias quatuor liberalium artium. Ludus igitur (sicut dicebamus) est aliarum quoque artium, sicut musicæ, ut apud Terentium de fidicina, quæ quotidie discebat in ludo. De grammaticæ schola (ut mea fert opinio) magis, quàm rhetoricæ intelligit Cicero de Oratore, quum inquit: Hoc in ludo nõ præcipitur, faciles enim causæ ad pueros deferũtur. Et statim post: Hæc est in ludo causarum ferè formula. Nã, ut inquit Quintilianus, Rhetores suas partes omiserunt, & grammatici alienas occupauerunt. Siquidem grammatici Latini, rhetoricã etiam docẽt, quod indicant ipsius quoque Ciceronis uerba, quum pueros, nõ iuuenes nominat. Est & ludus armorũ, qui idem (ut sentio) gladiatorius dicitur, ubi discũt gladiatores: ut apud Quintilianum, Quòd me diu piratæ in carcere retentum, quia diuitem illius promiseram patrem, in ludum uendiderũt, tanquam decepti. Et iterum: Et inter debita noxæ mancipia contemptissimus tyro gladiator, ut nouissimè perderẽ calamitatis meæ innocẽtiam, discebam quotidie scelus. Ludos tamen gladiatorios frequẽtius, quàm ludũ dicimus, quoties unum, plurá ue paria gladiatorum ad spectaculum pugnatura producuntur. Quæ res, munus gladiatorum appellatur, quia populo tanquã munus donatur: & qui donat, munerarius: & qui familiam gladiatorum habet, gladiatores q; domi in disciplina, & (ut dixi) in ludo exercet, ac posteà uendit, Lanista. Vocantur autem Ludi gladiatorij, sicut Ludi Apollinares, Ludi Circenses, Ludi seculares. Nam spectacula publica utique in

Liui. 5. ab urbe condita.

In Phorm. act. 1. sce. 2.

Lib. 2.

Lib. 2. cap. 1.

honorem Deorum, ludos antiqui uocabant: ut non absurdũ sit solennitatem in natali die sanctorum, præsertim cum apparatu illo, & pompa, ludos uocari. Nam quo alio nomine uocemus illam spectaculi exhibitionem, qualis fit in multis Italiæ ciuitatibus, & (ut audio) in multis alijs prouincijs? Hæc de ludo, & de ludis hactenus. De lusu quoque aliquod affratur exẽplum, Quintiliani: Nec me offenderit lusus in pueris, est & hoc signũ alacritatis. Et iterum paulò post: Sunt etiam nonnulli acuẽdis puerorum ingenijs non inutiles lusus.

Quintil. lib. 1. cap. 4.

Eod. lib. & ca.

Libertas, & Licentia. CAP. XVII.

Libertas in loquendo accipitur in bonum, quum quis non timidè (quod seruile est) sed ingenuè, & liberè, hoc est, ut liberum hominem decet, loquitur: Licentia uerò in malum, quando hac libertate abutitur usque ad temeritatẽ, & procacitatem unde Quintilianus, Quæ in alijs libertas est, inquit, in alijs licentia uocatur. In agendo quoq; simili modo: ut liberè fecit, liberè egit: id est, digna libero homine. Cicero sæpe de liberè dictis, ac factis loquitur: & de licẽtia Clodiorum queritur Quintilianus: Porrò qui confessum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed licentiam. Terentius:

Declam. 13.

In Heauton. act. 3. sce. 1.

—Deteriores omnes sumus licentia.

Est autem huius nominis significatio, impunita quædã facultas agendi quicquid uelis. de facto loquor: nam de uerbo iam dixi, quod dubitationem non habet. Ideo hoc dico, quòd uidetur uocari posse in dubium de facto. Siquidẽ Sallustius in Iugurthino ita ait. Romam legatos ire iubet, agendarum rerum, & quocunq; modo componẽdi licentiam illis permittit. Quod nescio an in malum accipi debeat, quasi & male, & cum damno, atq; dedecore regis poßint componere. Quale est Quintiliani: An existimas hanc legatis peccãdi dari licentiam, ut quæcunq; scelera in eo officio cõmiserint, cum his omnibus hac una lege decidant? An etiam in bonũ, ut solent dicere iurisconsulti: Data est

Declam. 12.

mihi

mihi licentia eundi, redeundiq; qualiter etiam plerique ecclesiasticorum scriptorum locuti sunt.

Indulgentia, & Venia. CAP. XVIII.

INdulgentiam uulgò nunc accipiunt pro uenia: ut, indulgentiam Deus tibi tribuat: uel, Deus tibi indulgeat: quod quis neget dici non Latinè? Indulgere enim est concedere, & (ut sic dicã) obsequenter, delicateq; tribuere. Cuius rei admoneri certè debuerãt trito illo uersu, nescio cuius, sed certè inter autores minutos Latinissimi, et quo mille annis nemo carmẽ scripsit elegãtius: Indulgere gulæ noli, quæ uentris amica est. Nunquid in gulam nequaquã misericordes iubemur esse antè, quàm peccauit? an ne committemus, ut illa peccet? Quintil. Mollis illa educatio, quam indulgentiã uocamus, neruos omnes & mentis, & corporis frangit. Nõ ergo indulgẽtia, pro uenia accipiẽda est. Est enim uenia remissio culpæ: ut idem, Peccaui, ueniã peto: & errare hominis est, & ignoscere patris. Melius qui è contrario ueniam, pro indulgentia accipiunt. Vt Vergil. 1. Aeneid.

In Cato. distichis.

Lib. 1. cap. 3.

Orantes ueniam, & templum clamore petebant.

Et Cicero pro Archia: Dabitis mihi hanc ueniam id est, indulgebitis, concedetisq; mihi hoc, si fortè peccauero. Nam apud hunc uix unquam indulgẽtia reperitur. Terentius: — Da ueniã. P. sine hoc te exorem. Hæc duo, pro utroq; posuit, id est, da ueniam, & sine, ut hoc, etiam si improbum sit, abs te impetrem. Et, cum uenia tua dixero: hoc est, si quid erro, tamen cum pace tua, & (ut isti loquuntur) cum licentia tua dixero. Frequenter legimus, facio tibi potestatem eundi, & redeundi: quem in modum mallem ego dicere, quàm do tibi licentiam. Porrò dare potestatem est plus, quàm facere potestatem. Est enim dare potestatem, rem alterius arbitrio committere. Ex hoc ueniam dare, admoneor, ut dicam de pœnitere, quod nonnunquam pro pudere, siue tædere accipitur: ut Liuius libro primo, Nec me eorũ sententiæ esse pœnitet. Cicer. de Senec. Num igitur si ad centesimũ uixisset

In Andr. act. 5. sce. 3.

uixisset annum, senectutis eum suae poeniteret? Vergilius:

Eclog. 1. Nec te poenitcat calamo triuisse labellum.

Quod qui exponunt pro, parum uideatur, mihi nõ probantur.

Ambitio, & Ambitus. CAP. XIX.

AMbitio in animo est, ambitus in actu. Nam qui praeter modum cupit aut honores, aut laudẽ, ambitione peccat. Qui uerò dilargitur pecuniam suam, aut populo muneribus, ludisq; blanditur, aut caeteris artibus, quae legitimae non sunt, ad publicos honores tendit, ambitum committit. Cui similis est, quã hodie Simoniam uocant, à Simone Mago, nisi quòd hanc tantùm in rebus sacris uolunt esse. Ambitus ab ambio uenit, siue quòd is, qui nõ suae uirtuti confidit, non rectè graditur, sed per circuitum: siue quòd Romani, qui honores peterent, singulos circuibant, prehensantes, rogantesq;, ut se in suffragijs adiuuarẽt: siue quòd qui pro adipiscendis honoribus soliciti sunt, quũ rogant, exordio quodam longiore, & uerborum circuitu utũtur. Haec omnia, quae ambitus facit, ambitio facere compellit, à qua ambitiosi dicuntur, non ab ambitu. Nonnunquam ambitus pro affectu ambitionis accipitur apud Quintilianum, siue pro spe quadam fauoris, & quasi captatione misericordiae: ut, Si iuuenis innocentissimus, iudices, uti uellet ambitu tristissimae calamitatis, poterat allegare uobis amissam cum oculis cogitationũ omnium temeritatem. Ab hoc etiam ambitiosus dicitur: ut apud

In proemio. eundem libro sexto, Non sum ambitiosus in malis, nec lacrymarum augere causas uolo, utinamq; esset ratio minuendi.

Ouidius libro tertio de Ponto:

Sed tamen hoc factis adiunge prioribus unum,
Pro nostris ut sis ambitiosa malis.

Vicus, & Suburbana. CAP. XX.

VIcus pars urbis. Diuisa est enim urbs in uicos, quasi in mẽbra minora, sicut Suburra, Carinae, Exquiliae, uici Romae (ut opinor) erant. Nam regiones circa XX. fuerãt, hodieq; tantùm

tum tredecim seruant nomina. Vici autē & olim, & nūc ultra mille. Extra urbē uerò frequētes uillæ, ac frequētes domus instar uici, urbani uici uocantur, si modò suburbana nō sint. Tūc nanq; suburbana dicuntur, plurali quidē numero: nā singulari significatur prædium in suburbanis: ut, suburbanum meum, & suburbana mea, si plura sunt. Quale est in similibus: ut, fui in Cumano, in Tusculano: id est, in fundo meo Cumano, & prædio meo Tusculano: eramus in Formiano tuo, & in Pōpeiano Varronis: id est, in uilla tua, & Varronis. Cæterum (ut ad rē redeamus) hic uicus paganus ferè muris caret: nā si haberet muros, castelli nomen acciperet, quod à castrū descēdit, quo significatur locus muris munitus, & (ut Seruius ait) urbs. In plurali uerò notum est appellari locum, in quo milites tētoria fixerunt. Quanquàm uarius mos est castrametandi. Veteres solebāt illa, fossa, uallo q; circūdare, & alijs pro natura loci munitionibus. Oppidum, omnis urbs est præter Romā: quæ peculiari nomine urbs uocari cœpta, fecit ut cæteræ urbes oppida uocarētur, qa ipsa oppidum amplius non est. Vnde dicatur urbs, & oppidū, tum alij dixere, tum parū attinet de etymologia disputare, quæ plerunq; fallax est, & in primis (nisi fideli fundamēto nitatur) friuola. Vicinia autem non tam homines, qui eundem incolunt uicum, significat, quàm qui prope domum tuam habitant. Vicinitas autem non homines, sed propinquitatem: propriè quidem uicinorum, abusiuè uerò etiam cæterarum rerum. Nonnunquā continens pro cōtento: ut, laudāda, uel potius amāda uicinitas.

Commentarium. CAP. XXI.

Commentarij nomen quid significet, tertio Declamationū libro Seneca declarat, quum dicit: Sine commentario nunquàm dixit, sed commentario contētus erat, in quo nudæ res ponuntur. Et Cicero in Bruto: Non est oratio, sed capita rerum, & orationis commentarium paulò plenius. Et Quintil. Plerūq; autem multa agentibus accidit, ut maxime necessaria, & utiq; Lib. 10. cap. 7.

initia

initia scribant: cætera quæ domo afferunt, cogitatione complectantur, subitis ex tempore occurrant: quod fecisse M. Tulliũ suis commentarijs apparet. Sed feruntur & aliorum quoq;, & inuenti fortè, ut eos dicturus quisq; composuerat, & in libros digesti, & causarũ, quæ sunt actæ à Seruio Sulpitio, cuius tres orationes extant. Sed hi, de quibus loquor, commẽtarij, ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis uideãtur esse compositi. Per hæc Quintiliani uerba colligitur, non modò id quod dicebam, simulq; in plurali hoc nomẽ esse generis masculini, quum in singulari sit neutri, de quo mox etiã dicã: uerùm etiam commentarios idem esse quod libros: quod Cicero confirmat, tum tertio libro de Finibus, dicens: Tu ipse quum tantũ librorum habeas, quos hìc tandem requiris commentarios? quosdam inquam Aristotelicos. tum secũdo de Oratore: Tres patris Bruti de iure ciuili libellos tribus legẽdos dedit, ex libro primo fortè euenit, &c. Ac statim pòst: Vbi sunt hi fundi Brute, quos tibi pater publicis cõmentarijs consignatos reliquit? quòd nisi puberem te iã haberet, quartum librum composuisset, & se in balneis locutum cum filio scriptum reliquisset: Ecce eandẽ rem tribus uocabulis Cicero declarauit, libellis, libris, cõmentarijs. Quare ita sentio, omnes commentarios libros esse, sed non continuò libros commentarios. Nanq; ubi res sunt latè, diffuseq; explicatæ, & non breuius, quàm poterãt, tractatæ, libri tãtùm sunt, non commentarij. Vnde Cæsaris commentarij, in quibus ad exequendam historiam alijs uidetur subiecisse materiam: qui si fuerint singuli, commentarium, uel commentarius, uel liber dicitur. Liuius lib. XLVIII. Quæri iußit ab eo, quem de his rebus commentarium à patre accepisset. Quum respõdisset accepisse se, nihil prius, nec potius uisum esse, quàm regis ipsius de singulis responsa accipere, librum poposcerunt. Si plures, primus, & secundus commentarius, non primum, & secundum cõmentarium: ut Hirtius, siue Oppius, qui accesionem adiecit Cæ

saris

ſaris commentarijs, ait: Proximus, alter'ue commentarius. nunquàm commẽtarium. Ita mihi in magnis autoribus uideor annotasse. Quidam tamẽ aliter faciunt, utique in alia ſignificatione, quæ eſt (ut ſentio) expoſitio, & interpretatio autorum, utroq; genere promiſcuè utentes: ut Aul. Gellius, Eſt adeò Probi grammatici commentarius ſatis curioſè factus. Et iterum: Nonnulli grammatici, qui commentaria in Vergilium compoſuerunt. Iterum quoque: Noſter Scaurus in primo commentariorum, quos in Gorgiam Platonis compoſuit, ſcriptum reliquit. Boëthius: Quod in his commẽtarijs diligentius expediuimus, qui à nobis in eiuſdem Ciceronis Topica ſcripti ſunt. Et iterum: Quo autẽ modo de his dialecticis locis diſputetur, in his cõmẽtarijs, quos in Ariſtotelis Topica à nobis translata cõſcripſimus, expeditũ eſt. Quidam etiam talia huiuſmodi opera commentum uocauerunt: ut Nigidius, Donatus, Priſcianus, alijq; nonnulli. Seruius commentarium, commentarioſq; pro homine accipere uidetur, quum inquit in VII. Aeneid. Dicit quidam commentarius, conuecta legendum. Et in Georgicorum primum: Superfluò mouent quæſtionem commentarij.

In illud, Deſerit Heſperiam, & cœli cõuexa per auras.

In illud, prima Ceres ferro mortales uertere terram.

Cœnaculum, & Cœnatio. CAP. XXII.

Cœnaculum locus ad cœnãdum in loco ſuperiori: cœnatio locus ad cœnandum, ſed in imo potius. Iuuenal. — Et algentem rapiat cœnatio ſolem. Veruntamẽ cœnaculum nõ tam pro loco cœnandi, quàm pro parte domus ſuperiore accipitur, quæ frequẽter hoſpitibus ad habitandum locari ſolet, qui totam domum conducere non poſſunt: & parte inferiore, ſiue illa taberna, ſiue officina ſit, non habent opus. Cuius rei proferrem exempla, niſi abundè Varrò ſufficeret, dicens: Vbi cœnabant cœnaculum uocitabant. Poſtquàm in ſuperiore parte cœnitare cœperunt, ſuperioris domus uniuerſa cœnacula dicta, poſtquàm ubi cœnabant, plura facere cœperunt.

Satyr. 7.

Lib. de lingua Lat. 5.

Epulæ, Epulum, & Dapes. CAP. XXIII.

Epulæ

EPulæ sunt cibi ministerio hominum, & in nostrũ usum comparati. Epulum, solenniores quædam epulæ, & propriè publicum cõuiuium in propatulo uniuersis ciuibus exhibitum, siue in dedicationem templi alicuius, siue in honorem Deorum, uel in magnificẽtiæ ostẽtationem, siue in funere magni alicuius uiri. Cui simile est, quod hoc tempore fit, quũ publicè pascimus pauperes, ut in mortibus propinquorum. Quod idem est penè quod parentare, si Hieronymo credimus, qui ita tertio libro in Hieremiam inquit: Mos autẽ lugẽtibus, ferre cibos, & præparare cõuiuium, quæ Græci περίδειπνα uocãt, & à nostris uulgò appellantur parentalia, eò quòd à parentibus ista celebrantur. Dapes uolunt esse uel Deorũ, uel nostras in sacrificijs Deorũ.

Sementis, & Messis. CAP. XXIIII.

SEmentis est satio, siue (ut sic dicam) seminatio. Liuius: Cum pani sementem facere possent. Miror quare cum in alijs locis apud Hieronymum plurimis, tum in Geneseos principio semẽtis pro semine positum est. Meßis tum ipsa meßio est, tum seges iam matura. Cicero de Oratore: Vt sementem feceris, ita metes. Lib. 2.

Seges, & Fruges. CAP. XXV.

SEges est eorum seminum, ex quibus conficitur panis, nondũ demessa. Nonnunquam cõtentum pro continẽte usurpãtes, ipsam humum ad accipienda semina subactam, segetem uocamus, ut Vergilius: Georg. 1.

Illa seges demum uotis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit.

Fruges uerò quicquid ex fructu terræ in alimoniam uertimus. Liuius: Eam gentem tradit fama dulcedine frugum, maxime uini, noua tamen uoluptate captam. Idem: Non arbore frugifera, non satis in spem relictis. Plinius titulum dedit de naturis arborum frugiferarum. Lib. 15. cap. 1.

Malleolus, & Sarmentum. CAP. XXVI.

Malleo

MAlleolus à sarmento sic distat, ut pars à toto. Est enim malleolus (ut placet Columellæ) in modum mallei rostra habens, aptus plantationi. Quando autem arefacta sarmenta sunt cum malleolis igni reseruata, indifferenter uocantur. Nam & Annibalem legimus sarmenta cornibus boum alligasse, eaq; incendisse, ut hostes falleret. Et nonnullis ciuibus Romanis, quòd domos haberent plenas malleorum, ad Capitolij, uel urbis incendia, fraudi fuit.

Lib. 3. cap. 6.

Liui. decadis 3. lib. 2.

Cic. pro Mil. Sall. item in Catil.

Arbor & Frutex. CAP. XXVII.

ARbor à frutice ita differt, ut frutex ab herba. Est enim frutex, qui ad iustam magnitudinem arboris non assurgit, & statura similis est multis herbis, sed non demoritur, neq; arescit ut herba, sed perennis est. Inter frutices est soboles quoq; illa arborum, & plantula. Ab hac fruticari uerbum, quasi fruticem renasci ex arbore. Marcus Tullius ad Atticum: Excisa est enim arbor, non euulsa: itaq; quàm fruticetur uides. Nam illud, quod sæpe legimus fruticari pilum, translatum est.

Epist. 3. li. 15.

Acinus, Bacca, Pomum, & Nux.

CAP. XXVIII.

ACinos inter & baccas hoc interesse puto, quòd acini inter fructus minutiores arborum, fruticumue densius nascuntur: baccæ uerò dispersius, & rarius. Inter acinos enim numerantur grana uuæ, grana hederæ, grana sambuci, grana ebuli, grana mali punici, addo etiam morum, & quicquid his est simile. Inter baccas uerò, fructus lauri, fructus oliuæ, corni, loti, quam fabam Syriacam uocant, myrti, lentisci, similiumq;. Supra hæc autem poma dicuntur, duntaxat quibus uescimur. Cerasum uerò, uel (ut Seruio placet) cerasium, & prunum, & mespilum, poma, non acini, neq; baccæ nominantur. Glans in numerum istorum non uenit, sylueſtris enim, & pastio porcorũ est. Castanea in nuces refertur: unde Ver. Castaneasq; nuces. — sicut pinus, corylus, siue à loco auellana, amygdalus, iuglans, & si qua

Ser. in illud Verg. 2. Geor. Pullulat ab radice aliis densissima sylua, Vt cerasis. Eclog. 2.

qua sunt his similia, non poma dicuntur, sed nuces. Nonnunquam acini, & baccæ indifferenter ponuntur: ut Vergilius,

Eclog. 10. *Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubentem.*

Crepitus, Strepitus, Fremitus, & Stridor.

CAP. XXIX.

CRepitus, sonitus est uiolentus ex impulsu resultans. Vnde increpare, est cum eruptione uocis, & immani sonitu reprehendere. Cymbala, tympanaq; crepitant. Vnde fit crepitaculum. Tubæ quoq;, & cornua, similiaq; crepant, siue crepitant. Crepitus quoq; speciali uocabulo quid significet, malo me tacente minus notum esse, quàm me dicẽte nimis. Strepitus fit ex corporum tactu, siue collisione rerum, & multarum uocum in unum confusione, si modò non sit immodicus: tunc enim dicitur fremitus, ut ex alto mari sonus fluctuũ: & in populo murmur, uocatur etiam fremitus: quin & indignantis, & excandescentis, & quasi humanam uocem præ iracundia immutantis uox, oratioq; fremitus dicitur. Stridor est acrior, & quasi sibilans collisio. Strepitus tamen propriè pedum ambulantium, manuumq; aliquid pertractantium sonus est. Appellatur etiam fastus, & pompa diuitiarum, quasi à strepitu comitantium: ut a-

Declam. 13. *pud M. Fabium, Hic quum me cuocasset subitò trepidum, totoq; fortunæ suæ strepitu circunstetisset.*

Stoici, ut ait Cic. epi. 22. li. 9. fa. epi. aiunt crepitus æquè liberos, ac ructus esse oportere. Est autem sonitus ille, qui à pedente fit.

Officium, & officia.

CAP. XXX.

OFficium est uirtutis actio, quod Græci καθῆκον uocant: uel, ut latius explicem, pro loco, pro tempore, pro rerum dignitate, similibusq;. Inde illud est, quod dicitur à multis, In familia bene instituta omnes in officio sunt: id est, omnes agunt, quod debent. Et, missi sunt legatis obuiam ciues officij gratia. &, circunstabant Senatores Cæsarem sedentem in aurea sella officij gratia. id est, honoris gratia, quem legatis, Cæsariue exhibere debemus. Nihil enim tam nos decet, quàm merẽti uel honorem exhibere, uel opem ferre. Quo factũ est etiam, ut officia

signifi-

significent beneficia, siue obsequia. Vnde illud Cicer. Odiosum sanè genus hominũ est officia exprobrãtiũ, quæ meminisse debet is, in quẽ collata sunt, nõ cõmemorare qui contulit. Et illud Quintiliani: Duxit me similis ætas, cuicerũt officia, cepit fides, amantẽ odisse non potui. Magistratus quoq; officiũ dicitur, siue quia honoris causa factus est, siue opis populo ferendæ, siue quia ius suum cuiq;, & quod cuiq; debetur, reddat. Cæteræ autem artes, quæ modò honestè sint, suam rationẽ officiũ uocant: ut, officium grãmatici est, officium medici, officium architecti. De Amic.

Histrio, & Mimus. CAP. XXXI.

Histrio qui personatus in scena tragœdias agit, comœdiasq; uoce, & corporis gestu. Mimus qui uel intra, uel extra scenam gesticulationes quasdam exercet, imitaturq; mores hominum, ac naturas, præsertim obscœnè. Nam mimorum scriptores, res obscœnas, ut amores, tractant. Primùm è Thusco quodam homine tractum nomẽ esse, T. Liuius, ac Val. Maximus autores sunt. Alterum è Græco uenit, ἀπὸ τοῦ μιμέομαι. Mimi tam homines, quàm poëmata uocantur. Hister, Thusco uerbo ludio dicitur. Id est, imitor.

Actor, & Autor. CAP. XXXII.

Actor, & autor ita differunt, quòd actor dicitur orator, qui agit causam, quiq; gestum uultus, & corporis agit. Vnde tum ipsa pronuntiatio, tum oratio quæ habetur, tum oratio scripta, actio est appellata. Item Comœdus, & Tragœdus, id est, histrio qui agit gestus in scena, & quod huic generi similimum est, qui agit Atellanas, & Mimus omnis, actor uocari potest: & partes comœdiæ, actus dicuntur. Nam Comicus Tragicusq; poëta ipse est comœdiarum, tragœdiarumq; conditor. Autor autem est (ut sic dicam) factor. Nam factor in usu non est, nisi in quibusdã è Græco translatis. Et illud quotidianum, Credo in unum deũ patrem omnipotentem, factorẽ cœli, & terræ: Græcè est ποιητὴν, hoc est, poëtam. At nos poëtas, cæterosq; operum conditores, autores uocamus: & illũ qui fecit aliquod

opus, qui egit bellum, egit pacem, autorem operis, autorem belli, autorem pacis dicimus, nunquàm actorem. Quidã originem eius è Græco repetũt αὐξάνω, sed à Latino quoq; facilius formari potest, nisi quòd nullum Latinum in or, à supino descẽdens, est communis generis, ut autor. Nam quum est ab augeo (si modò unquam reperitur) auctor, & auctrix facit, ut Seruio placet in Vergilium scribenti. Idem super Donati artem ita ait: Quæritur, autor utrum per se, an de uerbo oriatur: Sed sciendum est quòd à se nascitur. Nam illud quod est augeo, non nos seducat, quòd inde ueniat. Aliud enim est augere, aliud autorẽ esse. Ego uerò à Seruio non omnino dissentio, quum huius uocis non uideatur mihi origo esse, nec augeo, nec αὐξάνω: & inauditum est, significationis illius hic & hæc autor esse. Nam nunquàm aliud (quantum ego sentio) significat, quàm duo: Vnum quod dixi: & alterum, quod est huic simile, hominem, in quo est uis, potestas, & dignitas. Vnde autoritas dicta est, ut apud Liuium dicitur: Decreuerunt enim, ut quum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si patres autores fierent. hoc est, autoritatem (ut aiunt) suam, & decretum interponerent, ratum haberent, atq; ratificarent, siue comprobarent. Et alibi: Maiores nostri nullam ne priuatam quidẽ rem agere fœminas sine autore uoluerunt: in manu esse parentum, fratrum, uirorumq;. Et autores pupilli uocantur, in quorum administratione infirma ætas, res q; eius sunt. Ideoq; regum pupillos sub autoribus fuisse legimus. Vnde Paulus Iurisconsultus: Etiam si non interrogatus tutor, autor fiat, ualet autoritas eius, quum se probare dicit, id quod agitur. Hoc est enim autorem fieri. Et Pomponius: Etsi pluribus datis tutoribus, unius autoritas sufficiat, tametsi tutor autoretur. Quare autores sententiæ alicuius consilij uocantur hi, quorum sententiam, consiliumq; secuti sumus. Et duces militum, autores uocabantur. Vnde autorare. Liuius libro XLVI. Signo dato suo impressas tabellas misit, & uero pi

Ser. in illud Verg. 12. Aen. Autor ego audendi, sic exhor. reliq.

Liui. lib. 1. ab urb.

ro pignore uelut autoratum sibi proditorem ratus est. id est, obligatum, & subiectum. Et Valerius Maximus libro IIII. Autorato socijs officio. Suetonius lib. III. De legendo, uel autorando milite, ac legionum, & auxiliorum discretione. Ex quo fit autoramentum, uel quasi obligatio, nexusq;, uel quasi stipendium quoddam, & quasi pretium cuiusdam militiæ, ac pugnæ, actionisq;: ut Quintilianus: Nec difficilem sanè, sub illo præsertim autoramento, habuisset missionem, sed noluit gladiator uiuere. Suetonius: Munus gladiatorium dedit, rudiarijsq; quibusdam reuocatis autoramento centenûm millium. Cicero: Est enim in illis ipsa merces autoramentum seruitutis. Seneca lib. VII. epistol. Nullum sine autoramento malum est. Auaritia pecuniam promittit, luxuria uarias uoluptates, ambitio purpuram, & plausum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia potest: mercede te uitia solicitant. Deniq; autor nihil habere commune cum augeo, neq; cum αὐξάνω, auctio probat, quæ uenditio quædam est in publico, ac celebri loco. Et hinc auctionari, publicè, & ferè sub hasta uendere, non ea quæ ad esum spectant, sed ea quæ ad supellectilem, atq; ad alios usus, nec ferè nisi quæ penes alium in usu fuerunt. Differt igitur auctus ab haustu, quia diuersam originem sortita sunt. Auctus enim est incrementum, ab augeo descendens, ut haustus ab haurio.

In Tibe. c. 30.

In Tiber. c. 7.

Offic. 1.

Pupillus, & Orphanus. CAP. XXXIII.

PVpillus est, qui caret quidem patre, sed tantisper dum est in ætate, cui adhibetur tutor. Orphanus, qui caret patre, præsidioq; paterno, & qui summopere desiderat illius opem, quum sine eo malè habeat. Græcum tamen nomen est, non sanè à ueteribus usitatum.

Triclinium, & Conclaue. CAP. XXXIIII.

TRiclinium à tribus toris, mensisue appellatum est. Ibi enim comedebant, præcipuè in conuiuium accepti, quum res ipsa postularet tres toros, mēsasue extrui. Qui autem huic

ministerio praerat, architriclinum uocant. Quintilianus quidem triclinium uocat, quod Cicero conclaue. Nam de eodem cõuiuij loco, ubi Simonides artem memoriae traditur inuenisse, ille sic ait: Vix eo limen egresso, triclinium illud supra conuiuas corruit. Hic sic: Hoc interim spatio, conclaue illud ubi epularetur Scopas, concidisse. Est igitur triclinium, conclaue discubitorium. Nam conclaue generalius est: quod est etiam pars quaedam in penatibus remotior, in qua uel uiri colloqui, uel mulieres confabulari solent: Aulam autem, quod Graecum est, nostri semper transferunt atrium. Nam aulam pro olla, Plauto, uetustissimisq; dicendum relinquamus.

Quint. lib. 11. cap. 2.

Cic. 2. de Orat.

Penus, & Commeatus. CAP. XXXV.

PEnu ea omnia cõtineri dicũtur, quae ad uictũ pertinent, sed priuatũ: si modò domi reposita ac recõdita sunt. Nam locũ ubi ista reponũtur, Varrone teste, penarium appellamus. Quae uerò ad uictũ publicũ spectant (sicut alio loco diximus) Cõmeatus uocatur: sed ex paucioribus constat, ut sumus diligentiores pro re priuata, quàm pro publica. Ferè nihil aliud continet cõmeatus, quàm annonã, & quicquid annonae uicẽ habere potest. Quanquàm (ut iterum dixi) priuatorũ etiam cõmeatus est: nec annona tantùm frumentaria, Cicerone dicente lib. 11. de Diuinatione: Aut si Epicurei de uoluptate liber rosus esset, putarem annonã in macello cariorẽ fore. Nescio tamen an macellum nõ tantũ pro loco, ubi caro uẽditur, accipiatur, sed ubi & annona.

Ceruix, Iugulus, & Collum. CAP. XXXVI.

CEruix est posterior colli pars, unde origo est omnibus nerui s. Iugulus anterior, unde uox, halitusq; procedit. Collũ omnes partes in solidũ complectitur. Et quoniã nerui, qui corpus erectũ, rigidumq; faciunt, in ceruice sunt collocati, dicimus hominẽ duraẽ ceruicis, quasi indomabilẽ, more ferocium boum: uel quòd qui ceruice erecta, & rigida est, cõtumaciam quandã, & rigorẽ mentis praẽ se fert, tanquã nemini caput inclinare uelit, tali

lit, tali nomine uocatur, quasi duri capitis, duræq; mentis, Ceruices etiam dicimus pro ceruice: imò singulari numero neminem ante Hortensium dixisse, Quintilianus est autor. Similiter quoniã in iugulo mortifera statim plaga est præ cæteris mẽbris, eademq; pars corporis uulneri obnoxia, ad quã mucro inter ipsa arma facilè subit, à ueteribus dicebatur; petere iugulũ, ferire iugulũ: pro eo quod est, petere in mortẽ, inferre mortẽ. Quint. Initurusq; forensiũ certaminum pugnã, iam in schola uictoriã spectet, & iugulum petere, & ferire uitalia, aut tueri sciat, Cicero in Verrinis: Sua confessione inducatur, ac iugulctur necesse est. Lib. 8. cap. 3. de Ornatu. Verr. 7.

Sinus, & Gremium. CAP. XXXVII.

SInus est intra pectoris, brachiorumq; complexum: unde sinus uestium, quales erant tunicæ Romanorum, & modò quorundam religiosorum supra cincturam laxitas illa uestis, quæ cingulum operit. Litora quoque curua, & quasi brachijs mare amplectentia, sinus uocamus. Gremium est inter complexum femorum, feminum'ue: quo in complexu mulieres concipere solent. Et per translationem gremium terræ appellamus, quum semen suscipit, conceptumq; retinet, quasi uiuentem fœtum posteà paritura. Quare quum lactantur infantes, ad sinum admouentur: pueri uerò iam facti, à sedentibus matribus, utiq; quum illis blandiuntur, ad gremium accipi solent. Vt Vergilius de Cupidine sub imagine pueri Ascanij: Aeneid. 1.

Hæret, & interdum gremio fouet inscia Dido.

Quinetiam matres, nutrices'ue quum super genua collocãt infantem, aut extremis uestibus repositum, & ad uterum usque sublatum gestant, in gremio magis, quàm in sinu, tenere aut gestare dicuntur. Vt idem de eodem:

—Et fotum gremio dea tollit in altos Idaliæ lucos.— Aeneid. 1.

Socius, Comes, & Sodalis. CAP. XXXVIII.

SOcius socio dicitur, comes comiti rarò dicitur. Nanq; socius est par, comes uerò minor, quippe qui sequitur, & ducem

De Amic. habet: ut Cicero, Nec se comitem illius furoris, inquit, sed ducem præbuit. Et alibi: Neq; enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent. Ideoq; duces in bello quoties milites alloquuntur, conciliandæ beneuolentiæ gratia, non ferè appellant comites, sed socios, communicantes quodammodo ipsorum dignitatem cum illis: ut ediuerso quum eosdem commilitones uocant, communicantes, eorum conditionem, ac sortem cum ipsis. Neque enim dux commilito est militũ, sed milites inter se commilitones: ut apud Vergilium Aeneas comites suos consolans ait:

Aeneid. 1.

Aeneid. 3. O socij. — Et autor ipse sua persona loquens de Achæmenide, inquit: —Comes infelicis Vlyßi. Et iterum:

Aeneid. 1. —Vno graditur comitatus Achate.

Neq; rectè dixeris de Vlysse, & Aenea, hunc esse comitẽ Achatæ, illum Achæmenidis. Idem tamen ait:

Aeneid. 2. Arma, deosq; parat comites. — Et iterum:

Aeneid. 2. Sacra, deosq; tibi commendat Troia penates:
Hos cape fatorum comites. —

Nunquid dij erant comites Troianorum, atq; Aeneæ, an duces? certè dij penates comites erant, confeßione tum Aeneæ, tum ipsorum quoq; deorum. Nam libro primo Aeneas ait:

—Raptos qui ex hoste penates
Classe ueho mecum. —

Et in tertio dij aiunt:

Nos te, Dardania incensa, tuaq; arma secuti:
Nos tumidum sub te permensi claßibus æquor.

Sub te, id est, te duce: & te secuti sumus: id est, tui comites fuimus. Idem quoq; de Græcis dicendum est, & de eorũ deis. Idem etiam de Sibylla, & de Aenea, quanquàm modò hic, modò illa dux erat, aut comes: tamen quia sequebatur Aeneæ uoluntatem Sibylla, & quasi ministram se præbebat, comes erat. Quia uerò ducebat præmonstrans iter, & declarãs ea quæ ignorabat,

dux

dux eadem dicitur: tametsi aliquando comitem pro socio dicimus: ut Cicero in Rhetoricis de illo uiatore, qui quũ ante lucẽ surrexisset, Comitem, inquit, suũ inclamauit semel, & sæpius: quũ de codẽ anteà dixisset, In itinere quidem proficiscẽtem ad mercatum quendam, & secum aliquantũ nummorum ferentem est comitatus. id est, insecutus. Quare peccauit tũ Priscianus ad Iulianũ scribẽs: Tibi ergo hoc opus deuoueo omnis eloquẽtiæ præsul, ut quantũcunq; mihi deus annuerit suscepti laboris gloriã, te comite, quasi sole quodã, dilucidius crescat. Quid magis absurdum, quàm quem dicas tuũ solem, eundẽ appellare comitẽ tuũ, hoc ipso quòd sol est? Tum ille (parco nomini sacrosancti uiri) qui dixit, Ebrietas est comes libidinis, & intemperantiæ: superbia comes est odij: diuitiæ sunt comites superbiæ. Nam potius dicendũ erat, libido & intemperantia comes est ebrietatis. Sequitur enim libido, & intẽperantia: ebrietas antecedit. Odiũ comes superbiæ est: superbia, comes diuitiarũ. Cicero: Est gloria comes uirtutis. Gloria enim sequitur honestatẽ, sicut umbra corpus. In eodẽ opere nuper à quodã perdocto uiro illud, Iracundiã laudant, cotẽ fortitudinis esse dicunt: emendatũ sic erat: comitem fortitudinis, ut sciremus uerum esse, quod ait Quintilianus: Dum librariorum inscitiam insectari uolunt, suam confitentur. Idem Cicero alio loco: Eloquẽtia pacis est comes, otijq; socia. Siquidem pacem sequitur dicẽdi cupiditas. Quid ergo si hæc comes est? illa dux erit: dicemusq;, pax est dux eloquentiæ, & ebrietas est dux libidinis, & intemperantiæ. Non est hic sermo quidem usitatus, sed potius per alia uerba, quorum tria nũc in mentem ueniunt: magister, magistra'ue: pater, mater'ue: materies, materia'ue: ut, ebrietas magistra est libidinis, & intemperantiæ: superbia est mater odij: diuitiæ sunt materia superbiæ: quibus tribus ferè indifferenter uti possumus. In personis uerò magis conuenit dux, aut in his rebus, quæ personis sunt similes: qualis est fortuna, quæ dea fingitur. Cicero non semel dixit, fortunam

De Inuẽt. li. 2.

Prisc. in præf. magni operis.

Tuscul. quæst. lib. 1. & 3.

De clar. Orat.

Epi.3.lib.10. Epist.fa. tunam non ducem, sed comitē fuisse quibusdam imperatoribus. Est prætereà (ut eò redeam unde egressus sum) alia differentia inter comitem, & socium: quòd comes est, qui utcunq; sequitur alterius ductum: socius plerunq; in negotijs, serijsq; rebus, & fortunæ arbitrio subiectis: ut Cæsar in commentarijs, Itaq; Androsthenes prætor Thessaliæ, quum se victoriæ Pōpeij comitē esse mallet, quàm socium Cæsaris, in rebus aduersis omnem ex agris multitudinem seruorum, ac liberorum in oppidū coēgit. Verum huiusmodi differētia aptior est inter socium, & sodalē. Est enim propriè sodalis in rebus leuioribus, ac sæpe uoluptuosis. Quintil. Quo tandē patereris animo, si delicatus adolescēs, præsertim splendidis opibus uel ex ætate mores, uel ex fortuna traxisse, & tēpestiua cōuiuia, & peruigiles iocos aduocata sodaliū turba solutus, atq; affluēs agerē? M. Tul. Sodalitates autē me quæstore constitutæ sunt, sacris Idæis magnæ matris acceptis. Epulabar igitur cum sodalibus omnino modicè. Idē alibi: Ego Plāciū Laterēsem & ipsū gratiosum esse dico, & habuisse in petitiōe multos cupidos sui, gratiosos: quos tu si sodales uocas, officiosam amicitiā nomine inquinas criminoso. Caius autē, Sodales, inquit, sunt, qui eiusdē sunt collegij, quos Græci συναίτους & ἑταίρους uocant. A' quo nō sanè discordat apud M. Tullium Antonius, qui Norbanū quæstorem, suum appellat sodalē. Comis est benignus homo, & facilis, qui alijs nō grauatè inseruit.

In Cato. Mai.

Pro Plancio.

Pompa, & Spectaculum. CAP. XXXIX.

Pompa omnis spectaculum est, sed non contrà. Pompa quidem in prosperis est, & in aduersis, qualis est in triumpho, & in funere, quasi quidam solennis apparatus, & ostentatio. Cicero: Sed iam è pompa in ueram aciem descendamus. Ver.

Georg.3. —Iam nunc solennes ducere pompas Ad delubra iuuat.—

Quintilianus: Quid enim si respondere iubeas orbitatem, cur in exequijs totos egerat census, quid sibi uelit ille funebrium lōgus ordo pomparum? Spectaculum uerò, nunc illud est quod

spectatu

spectatur:ut, Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè. Verg. in Opuscul. *Nunc ipsa spectatio:ut,* O' *spectaculum miserum, atque acerbum.* Cic. 7. Verr. *Nunc locus unde spectatur:ut, Sedebat in spectaculis: &, de spectaculis excitatus est.*

Senecta, & Senectus: Iuuenta, & Iuuentus. CAP. XL.

SEnecta est senilis ætas. Iuuenta autem iuuenilis, & (ut quibusdam placet) dea ipsa melioris ætatis, & iuuentutis. At senectus idem est quod senecta. Iuuentus uerò etiam frequentia iuuenum, non solùm ætas. Senium quoq; pro senectute accipitur.

Continentia, & Abstinentia. CAP. XLI.

COntinentia ab abstinentia ita differt, quòd abstinentia iustitia est. Continentia uerò illa, quæ inter uirtutes quarta numeratur, quæ eadẽ dicitur tẽperantia, & modestia. Est enim hæc, quum à uoluptatibus nos cõtinemus. Abstinentia, quũ abstinemus ab alienis, nulli uim inferentes, nihil cuipiam eripientes. Cicero: Si in una uoluptate continuerit, in alia se effuderit. Rursus: Quod beneficium est, quòd te abstinueris à nefario scelere? Nonnunquam tamen indifferenter, ut apud Valeriũ Maximum titulus est De abstinentia, & cõtinentia: ubi exempla istarum uirtutũ promiscua sunt. Vt tamen sentio, continentiæ dare poteris nomen abstinẽtiæ, potius quàm e diuerso. Illud enim specialius uidetur, hoc generalius: quemadmodũ temperantia putatur sub iustitia esse, uel ab ea non posse separari: illa uerò sine hac frequenter est. Quare rectè continẽtia uocatur abstinẽtia.

Pecus pecudis, & Pecus pecoris. CAP. XLII.

PEcus pecudis, & pecus pecoris, propè nihil differũt. Significatur enim hoc nomine animal, quod sub imperio hominum ex pabulo terræ pascitur: ut Bos (qui taurũ, uaccãq; comprehendit, præter suũ propriũ significatũ) Equus, Caballus uel, qui asinariam potius operam exercet. Asinus, non autem Onager, nec Lalisio. Mulus, qui propriè generatus est ex Asino, & Equa. Nã Hinnulus dicitur, qui patre Equo, matre Asina geni

tus

tus est, quem quidam burdonem nominãt. Camelus quoq;, nam non tantum pascitur sub magistro, uerùm in quibusdam locis inter armenta. Et eius significatio non modò ad marem, fœminamq; pertinet, ut passer, & aquila, sed cum genere fœminino nonnunquam iungi inuenitur: ut camelos fœtas: quale est bos: ut
Eclog. 1. apud Vergilium: Ille meas errare boues, ut cernis. – Quod ideo minus mirũ est, quòd Lupus etiam apud Varronẽ, & Ennium, & Fabium pictorem in genere fœminino reperitur, sic ut hic Lupus Lupam quoq; significet. Huic simile est Bubalus. Cæterùm & ipsi Cameli, & cætera quæ enumeraui, armenta faciũt, licet quidam uelint tantum esse Boum, quasi ab arando aramenta dicta, deinde sublata tertia litera armẽta. Præterea Ouis quæ marem, fœminamq; significat. Capra, cum qua Caper, siue Hircus: Porcus, cum quo Porca intelligitur. Vnde fiunt greges: ut, grex ouium, grex caprarum, grex porcorũ. Ouid. Meta. IIII.

Mille greges illi, totidemq; armenta per herbas
Pascebant. Vergilius tertio Georgicorum:
Hæc satis armentis: superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtasq; capellas.

Idem tamen de ceruis primo Aeneidos dixit:

– Hos tota armenta sequuntur A tergo. –

Eclog. 6. Vt minus mirandum, sit si de bobus gregem dixerit, ibi: Aut aliquam in magno sequitur grege. – Tamen ad distinctionem adiecit magno, sicut Horatius adiecit mugientium in Epod.

Aut in reducta ualle mugientium
Prospectat erranteis greges.

Quasi grex sit generalius nomen, armentum uerò specialius, & illud sine apposito de pecoribus minutis intelligatur, cum apposito possit etiam ad maiora trãsferri. Vt Cicero in Philippicis: Fudit apothecas, cecidit greges armẽtorum. Hæc omnia pecudes, & pecora dixeris, quorum exempla tot sunt, quoties hoc uocabulum reperimus. Veruntamen pecus pecoris nonnunquam

quam reperitur pro multitudine pecorum, siue pecudum, sed gregalium potius, quàm armentalium: ut Vergilius, Eclog. 3.

Dic mihi Damœta, cuium pecus? an Meliboei? Et paulò pòst
Infelix ô semper ouis pecus.— Et alibi:
Caprigenumq; pecus nullo custode per herbam. Aeneid. 3.

Ouidius Metamorphoseos libro XIII.

Hoc pecus omne meum est: multæ quoq; uallibus errant:
Multas sylua tegit, multæ stabulantur in antris.
Nec (si fortè roges) possim tibi dicere quot sunt.
Pauperis est numerare pecus: de laudibus harum
Nil mihi credideris: præsens potes ipse uidere,
Vt uix sustineant distentum cruribus uber.
Sunt fœtura minor tepidis in ouilibus agni.
Sunt quoq; par alijs ætas in ouilibus hœdi.

Cur dixit multæ, & harum quum nullum genus anteà nominasset? nisi quòd intellexit oues, & capras, quas posteà nominat. Cicero in Verrem: Nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse diceret. Vergilius tamen Georg. tertio ait:

Pascitur, idq; pecus longa in deserta sine ullis
Hospitijs, tantùm campo iacet, omnia secum.

Armentarius Afer agit.— Armentariũ pecoris dixit. Nonnunquam pecus pecoris significat ouem, nec solùm uulgò, ubi hæc animalia pecora dicuntur, uerùm etiam apud graues autores, Cap. 49.
quorum est Plinius, qui lib. VIII. inquit: Est & in Hispania, & maximè Corsica, non absimile pecori, genus musimonum, caprino uillo, quàm pecoris uelleri proplus. Quorum è genere & ouibus natos prisci Vmbros uocauerunt. Infirmissimum pecori caput. Et non longè pòst: Suis fœtus sacrificio die quinto purus est, pecoris die octauo, boũ tricesimo. Quintil. Cur in usum Cap. 51.
uestium sæpe pecori lanæ detrahuntur? Præter pecudes autem cæteræ quadrupedes feræ sunt, licet propriè uideantur feræ dici, quæ feritatem habent, ut Leones, Vrsi, Pardi, Lupi, Vulpes.

Harum

Harum quæcunq; mansuefactæ sunt, cicures uocãtur, qualis Canis, qui nec pecus, nec fera est, licet sit natura ipsa non tantùm fera, sed etiam ferus: qualis elephas, siue (quod usitatius est) Elephantus ad bella domitus, alioqui fera natura. De quo nomine idem quod de Camelo Fortasse dici potest, quod & communis generis sit, & armentum faciat. Quidam suem domesticum tantùm, cicurem uocant. Ego potius aprum dixerim, qui ex fero cicur est factus. Nec aprum modò, sed etiam Onagrum, Ceruum, Capreolũ, Damam, Capream, Leonem quoq; : deniq; quicquid cicurari potest. Cicurare enim (ut Varro ait) est mansuefacere. Quod enim à fero discretum est, id dicitur cicur: & ideo dictũ, cicur ingenium obtineo. id est, mansuetum. Innatum à cico cicur uidetur. Cicum dicebant mẽbranam tenuẽ, quæ est in malo punico discrimen. Hæc Varronis uerba confirmat Cicero, ubi ait: Nã aliæ sunt feræ, aliæ cicures, aliæ natantes, aliæ uolucres.

De ling. Lat. lib. 6.

Collis, Iugum, Cliuus, & Promontorium.

CAP. XLIII.

Collis est (ut ita dicam) monticulus, siue per se, & à mõte separatus, siue pars mõtis. Iugũ (ut etiam ita dicam) ipsa arduitas montis, & procliuis, ac prona supinitas, cui similis est in colle Cliuus, tamẽ mollis magis, et clemẽs, ut cliuus Capitolinus, cliuus qui ducit ad Ianiculũ, cliuus mõtis Auẽtini, quos omnes scimus esse in urbe Roma colles. Vnde quidã uocãt eam urbẽ septicollẽ. Et antiquitus fiebãt festa quædã Septimõtalia. Liuius: Itaq; quũ per Cassilinũ euadere nõ posset, petendiq; mõtes, & iugũ Calliculæ superandũ esset. Et alibi: Quãtum in altitudinẽ egrediebantur magis, magisq; sylucstria, & pleraq; inuia loca excipiebãt. Vt uerò iugis appropinquabant (quod rarũ in alijs locis esset) adeò omnia contecta nebula, ut haud secus, quàm nocturno itinere impedirẽtur. Promontoriũ, locus est in mari prominens, ut Plin. lib. XXVI. Promõtoria aperiũtur mari, & rerum natura agitur in planũ. Liu. lib. XXXIII. Aut aperiẽtibus clas

Lib. 1. deca. 3.

Cap. 1.

bus classem promõtorijs. Idẽ XL V. Adiunctaq; insula Euboëa, & excurrẽte in altum, uelut promontorium, Attica terra sita.

Officina, & Taberna. CAP. XLIIII.

OFficina, est ubi opera fiunt. Taberna ubi opera ipsa, cætera q; merces uenditantur. Officina est statuarij, fusoris, flatoris, cælatoris, excusoris, uitrearij, sutoris, fabri: qui multiplex est, lignarius, & hic nõ unius generis: ferrarius, nec hic simplex: lapidarius, qui & ipse in multas diuiditur species. Taberna uocatur uinaria, lanaria, olearia, & mille huiusmodi: unde opifices, & tabernarij uocantur. Cicero pro Lucio Flacco: Opifices, & tabernarios, atq; omnem illam facem ciuitatũ, quid est negotij concitare? Nec negauerim aliquãdo unum, cundẽq; locum officinam, & tabernam esse, ut sutrina, in qua calcei & fiunt, & uenduntur. Quædam igitur artificia (quanquàm sola artificia sunt opificum) cætera quæstus, & operæ dicuntur: sed quædam huiusmodi semper habent suum nomen, ut hæc ipsa sutrina sutoris, & lignarij proprie fabrica, aurificis aurificina, cauponis caupona: tamen & eam, quæ uinum uenditat, caponam uocamus. Quidam malunt dicere cauponam, pro loco. Argentarij argentaria, quod nomen quidam, pro artificio, & argentarium, pro artifice (qui idem est aurifex) accipiunt: atq; ita est in Hieremia. Titus autem Liuius, Cicero, Quintilianus, cæteraq; omnis antiquitas pro his accipit, qui campsores uulgò dicuntur, non illos dico minutos, qui nummularij, & mensarij à nobis, κολυβισταὶ à Græcis dicuntur, qui ijdem trapezitæ uocari possint. Nam colybistæ trapezas habẽt. Sed Plautus in Curculione trapezitam, & argentarium pro eodem accipit.

Auis, & Volucris. CAP. XLV.

AVis est, quæ oua parit, pennisq; est prædita, præter unum uespertilionem, qui utroq; caret: quatuor enim pedes habet, & semimus est. Volucris est quæcunque uolat, nec auis solùm, sed illæ bestiolæ quoque minutiores, ut apes, uespa, culex,

tabanus

Declam. 13. tabanus, locusta, musca, cicada. Siquidem Quintilianus apes uolucres uocat. Et Plinius non semel hoc signat, unde & Cupido uolucer dicitur.

Indoles. CAP. XLVI.

INdoles est non solùm in pueris, & adolescentibus significatio futuræ uirtutis: ut apud Quintilianum, In primis annis laudaretur indoles. Cicero: Vt enim adolescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur. Et Valerius titulum de indole fecit, non tantùm puerorum, adolescentium q; exempla repetens, sed etiam in uiris, & quidem præsentis uirtutis, ut idem Cicero de Officijs: In quibus est uirtutis indoles, commouentur. Idem pro Cælio: Si quis iudices hoc robore animi, atq; hac indole uirtutis, & continentiæ fuit. Liuius de Lauinia iam matre, & post mortem Aeneæ res administrante inquit: Tanta in ea uirtutis indoles fuit. Lucanus:

In Cato. Mai.
Lib. 3.
Lib. 1. deca. 1.
Lib. 5.

Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
Robur inest animis.–

Indole quasi generositate quadam uirtutis, atq; animi. Liuius ad malam quoq; partem, & ad muta, atq; inanimata transfert, loquens de Annibale, sic: Cum hac indole uirtutum, & uitiorum triennio sub Hasdrubale imperatore meruit. Et alibi: Sicut in frugibus, pecudibusq; non tantùm semina ad seruandam indolem ualent, quātùm terræ proprietas, cœliq; sub quo alunt tur: generosius in sua quicquid sede gignitur, insitum alienæ terræ in id quod alitur, natura uertente se degenerat.

Lib. 1. deca. 3.

Concio. CAP. XLVII.

COncio est populi multitudo cōgregata uel ex magistratus iussu, uel ex publici sacerdotis, uel interdū sua autoritate, & sponte propria ad audiendum oratorem concionantem in bonum publicum: cuius etiam oratio uocatur concio. In priore significato est Græce ἐκκλησία, quam nos pro Latina uoce habemus. Multiq; ecclesiā nescio quo iure ædes sacras appellant,

quum

quum cœtum hominum, ut dixi, significet, non loca.

Aliud Leges esse, aliud Iura. CAP. XLVIII.

LEges, iuraq; scripta, sæpe inuenimus: ex quo datur intelligi aliud esse leges, alud iura. Sunt igitur leges aut principis, aut liberi populi. Quæ à rege conduntur, alterius consensum non requirunt: quæ ad populum feruntur, quæq; sine eius iussu ferè ratæ non sunt, quia rogari, id est, interrogari de his populus solet, rogationes etiam dicuntur. Iura autem magis generalia sunt. Siquidem & ius gentium est, & ius ciuile. Nam ius naturale dicere, quod natura omnia animalia docuit, ridiculũ est. Appetitum coëundi, atque adeò nocendi imbecilliori animali, spoliandi, occidendi, quis ius esse dixerit? Ideoq; M. Tullius in libro Officiorum de iure naturali silentium egit, inter solos homines ius esse significans, idq; gentium esse, uel ciuile. In rhetoricis tamen ius naturale statuit, sed quod in homines tantummodo cadat: cuius species sex esse uoluit, religionem, pietatẽ, gratiam, uindicationem, obseruantiam, ueritatem. Sed hæc hactenus. Ius ciuile dicimus tam leges, quàm plebiscita, senatusconsulta, decreta principum, responsa prudentum: quod ultimum uelut interpretatio est superiorum: quod qui profitentur, iurisconsulti nominantur. Qui uerò legem fert ad populũ, ferè orator est, aut præsidio oratoris indigẽs, ut appareat quã tò præstantior orator est, quàm iuriscõsultus, quũ hic sit quasi illius scriba: aut ille præceptor, hic pædagogus: ille dux, hic ducis legatus, atq; assecla. Quid dicam de iurisperitis, hoc præsertim tẽpore, qui cùm maximo ab illis cõsultis interuallo distẽt, se literatorum arcem tenere arbitrantur? quorũ quanta sit eruditio, uel hinc colligi coniectura potest, quòd quoties Pauli, Vlpiani, aliorum'ue testimonium assumunt, legem nominant, quum longè aliud sit, legem esse, & habere uim legis: quodq; deformius est, unam legẽ in plures partiuntur: uerbi causa: Ad legẽ Aquiliã, quoties Scæuola, quoties Papinianus, aliusue q̃s

De Inuẽt. li. 1.

loquitur, etiam si bina uerba, & quidem à superioribus dependentia, toties nouam legem appellant: non ab aliquo legis latore unam legem, sed ab infinitis interpretibus legum, infinitas leges esse iudicantes. Etiam titulum de uerborum significatione non legem, imò leges appellant: quo quid absurdius?

Aceruus, Strues, Strages, & Sarcina. CAP. XLIX.

ACeruus, minutarum propriè rerum congeries est, ut frumenti, & leguminis, ut salis. Interdum aliquantò etiam maiorum, ut aceruus scutorum apud Vergilium: & ferè generale ad omnia est. Strues autē propriè lignorum. Strages uerò cadauerum interfectorū uno in loco, ac propriè iacentiū multitudo, siue humanorū, siue mutorū. Sarcina, utē silium, & eorum quæ ad cultū, ad ornatum, & ad cæterū usum pertinent (ut sic dicam) fascis, quē quis in itinere faciēdo cōportare possit. Siquidem milites quū castra mouere uolūt, sarcinulas colligere dicūtur: & qui in aliā domū immigrāt, sarcinas suas cōponere. Res enim nostras domi cistis, capsisq; cōpositas, sarcinas uocamus, ut apud Quintilianum: Iacent relictæ sine hæredc sarcinæ.

Vergil. Aen. 8. Qualis erā, cū primam aciem Præneste sub ipsa Straui, scutorūq; incendi uictor aceruos.

Inter Ministerium, & Mysterium. CAP. L.

MInisteriū, ministri opera est propriè: sed pro omni operatione quoq; accipitur: ut de rege Latino Vergilius,

Aen. 7. —Auersusq; refugit Fœda ministeria.—

Mysterium uerò Græcum est, μυστήριον, arcana quædam res, & propriè diuinis uiris, sacerdotibusq; tantummodo cognita. Illud prius in numero plurali solet accipi pro ministris, sicut seruitia pro seruis. Nam seruitium, aut seruitus ipsa, aut seruitutis actio est: ut Dauus apud Terentium,

In Andria, act. 4. sce. 1.

Ego Pamphile hoc tibi pro seruitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctesq; & dies
Capitis periculum adire, dum prosim tibi.

In Catilinario. Afferamus etiam in alijs exempla. Sallustius: Interea seruitia repudiabat, quorum in initio ad eum magnæ copiæ concurrerant

rant, quia opibus coniurationis fretus, simul alienum suis rationibus existimans uideri, causam ciuium cum seruis fugitiuis communicasse. Quintilianus sæpe ministeria pro ministris dixit: ut ibi, Non torsit ministeria cæci. Et officia, pro officia obsequiaq; exhibētibus. Paulus iurisconsultus teste Labeone ait, Vrbica ministeria dicimus etiam, quæ extra urbem nobis ministrare consueuerunt. Vlpianus deniq; concubinam, filios naturales, alumnos, constituit generali appellatione cōtineri, & si qua alia sunt eiusmodi ministeria. Liuius libro quarto: Frumento nanq; ex Hetruria priuata pecunia per hospitem, clientumq; ministeria coëmpto.

Scurra, & Parasitus. CAP LI.

SCurra est, qui risum ab audientibus captat, non salua dignitate personæ. Parasitus, qui omnia ad uoluntatem eius loquitur, in cuius contubernio est: omnia assentatur, omnia illius facta, simul ac dicta laudat, nihil repugnat, nihil facere recusat uentris gratia, in quo summū bonum cōstituit: quorum magna copia in principum domibus est.

Bucca, Gena, Mala, & Cilium. CAP. LII.

BVccam, & buccas pro eodem accipimus. Oratores frequētius in singulari: unde illud usitatum: Dicam quicquid in buccā uenerit. id est, in os: sed nō in labra, ut uulgus existimat, Quintiliano probāte, qui ait: Ore enim magis, quàm labijs loquēdum est. Sed uulgus errat, atq; fallitur, quum legit buccam, & duas buccas: in illa accipiens unum os, in his duo labra. Verum ego ostendi, os, ipsam concauitatem esse, unde uox prodit, non oram labrorum. Etenim Iuuenalis quum ait, — Bucca foculū excitat. nō de extremitate oris, sed de interiori parte dixit, quæ inflari solet, uentumq; concipere. Et iterum de tubicinibus loquens: — Notæq; per oppida buccæ: de illa deformi utrinq; inflatione intellexit tubam inflantium, non de labris, quæ latēt, cùm tuba canit. Nam & Horatius quoq; quum inquit:

Saty. 3.

Saty. 3.

Lib. 1. Serm. saty. 1.

—Quin illis Iuppiter ambas Iratus buccas inflet.—

Non de labris locutus est, quæ inflari non possunt. Quod Plautus apertius docet in Pœnulo: Nescias utrum ei maiores buccæ an mammæ sint. Quid autem buccæ significent, ex Plinio audiamus, simulq; quid malæ, quid genæ, quid cilium. Hæc enim eodem loco tractat is, præterquàm quòd alibi dicit, buccarum
Cap. 37. sinus: & itcrum, buccarum inanitas; ita lib. XI. ait (sequar autē ipsius ordinem, seriemq; libri) Quibus fragilia operimenta, ijs oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana uitri modo translucida obtenditur. Paulo q; post: Sed quadrupedi in superiore tantùm gena, uolucribus in inferiore. Ac paulò post: Grauiores alitum inferiore gena cōniuent. At quadrupedes, quæ oua pariūt, ut testudines, crocodili, inferiore tantùm sine ulla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris, antiqui cilium uocauere, unde & supercilia. Hoc uulnere aliquo diductum non coalescit in paucis corporis humani mēbris. Infra oculos malæ homini tantùm, quas prisci genas uocabant, XII. tabularum interdicto radi à fœminis eas uetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maximè ostenditur rubor. Infra eas, hilaritatem, risumq; indicantes, buccæ. Et altior homini tātùm (quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere) nasus. Non alij animalium nares eminent. Auibus, piscibus, serpentibus, foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mēse genitis sæpenumero foramina aurium, & narium defuere. Labra, à quibus Bronci, Labeones dicti. Ex his Plinij uerbis apparet etiam eam in uultu partem uocari buccas, quæ uento inflari solet: genā membranam illā, & quasi uestem, qua oculus integitur, & cōniuet, id est, aperitur, & clauditur: hoc enim est conniuere. Malam uerò illud inter genam, & buccam, quasi rotundum in speciem mali (nam utrunq; horum uocabulorum primā lōgam habet: Malus uerò

mala

mala malum, primā breuem) cuius interior pars, quæ oris hiatum efficit, ubi molares affixi sunt, maxilla dicitur, nomē diminutiuum, nō re, sed uoce. Malam quoq; genam dici Plinius idē fatetur. Ideoq; dens ille intimus, & ipsi genæ affixus, genuinus dicitur, qui quia maximè latet, ea re factum est iam tritum uetustate prouerbium, Genuino rodere dente: id est, latenter per inuidiam carpere fāmam alterius. Et hoc (ut ille testatur) à posterioribus: nam ueteres tantùm membranam illam oculi, genā appellabant. Quam uetustatem à posterioribus quibusdam seruatā reperimus, nec poētis modò, ut draconis genæ, pro oculis, continens pro contento: & Seneca in tragœdia de Oedipo loquens inquit, Et per irati sibi genas parentis: etiam continens pro contento: uerùm oratoribus quoq;: ut Quintilianus de cæco loquens, Illa perpetua nocte clausæ genæ nō custodierunt.

Pastio, Pastus, Pabulum, Esca, Pasco, Pascor, & Vescor. CAP. LIII.

PAstio uidetur significare cibum, sed tamen potius ad alimenta pecudum pertinet, quæ pasci dicimus, quanquàm suapte natura significat ipsam actionem pascēdi, nunc frequētius cibum. Pastus homini competit. Varronis liber de Re rustica titulum habet de uillaticis pastionibus: uidelicet, quæ ad bruta pertinēt. Cicero Tusculanarum libro quinto: Cum oblectatione solertiæ, qui est unus suauissimus pastus animorum. Lib. 3. cap. 1.

Pabulum est pecudum quidem, & tamen aliorum quoq; brutorum, quātumq; ego sentio, magis cibus herbaceus, fœniceusq;, ac paleaceus, & stramentitius, similiumq;, quàm ex seminibus. A pasco enim & hoc descendit, sicut pastio. Escam antiqui accipiebant etiā, quod dabatur auibus, piscibusue ad decipiendum, nō solùm pro cibarijs humanis, aliorumq; animaliū. Quomodo autē pasco neutrum, & pascor deponēs, idē significent, Priscianus uiderit, qui hoc sibi persuasit. Est enim pascor comedo, & uoro, semperq; regit accusatiuum: illud uerò sine accusatiuo: Prisc. lib. 1.

Eclog.5. satiuo: ut, –Pascentes seruabit Tityrus hœdos. Propriè pascere bestiarũ est, sicut uesci hominũ, nisi quòd hoc regit ablatiuũ, & aliquãdo potũ quoq; cõplectitur: ut Anacharsis apud Cicer. Carne, caseo, lacte uescor. Pro quo significato non rectè dicã, carnẽ, caseũ, lac pascor, Alid'ergo est pascor, alid'uescor.

Tuscul.quæst. lib.5.

Incola, Inquilinus, & Accola. CAP. LIIII.

INcola, qui in alterius regione habitat, & in aliena ciuitate, atq; republica. Inquilinus, qui in alieno priuato, propriè tamen in conducto, siue in urbe, siue ruri. Cicero de Offic. Peregrini, & incolæ est, nihil præter suum negotiũ agere, nec esse in aliena Republica curiosum. Idem in Philip. Quæ in illa quilla antè dicebantur? quæ literis mandabantur? iura pop. Romani, monumenta maiorum, omnis sapiẽtiæ ratio, omnisq; doctrina. At uerò te inquilino, non domino, personabant omnia uocibus ebriorum. hoc est in quo incola differt ab inquilino. Rursus incola ita differt ab accola, quòd incola, qui in loco: accola, qui ad locũ habitat: ideoq; quicunq; iuxta aquas sunt, accolæ dicũtur, nec refert in suo, an in alieno: ut, accola Vulturni, accola Padi, accola Rhodani. At qui in montibus domos, urbesq; positas habent, incolæ dicuntur: qui iuxta montes, accolæ. Nec immeritò legendum est illud in psalmo CIIII. Et Iacob incola fuit in terra Cham: non autem accola, quia uox Græca etiam consentit παροίκησεν: licet multis alijs in locis apud Hieronymũ quoq; hoc uocabulum reperitur sic positum.

Lib.1.

Philipp.2.

Campus, Area, & Ager. CAP. LV.

CAmpus est planities terræ ampla, & grandis, ideoq; spatiosæ plateæ, areæ ue, campi nomen acceperunt. Vnde Romæ campus Martius: nam locus huiusmodi angustior uocatur area. Ager uerò, tum circũiectum ipsi urbi territoriũ: ut, ager Campanus, ager Leontinus, ager Faliscus: tum locus in rure, quem colimus siue arando, siue conserendo. Nam is, qui seritur frumentis, aruum nominatur. Verùm in hoc secundo significato

cato habet pluralem numerum: ut, omnes agros ciuiũ depopulatus est. in priore non habet, duntaxat dum loquimur de singularium urbium territorijs: non enim dices rectè sic, Antonius dedit militibus suis agros Campanos, & Leontinos: nam hoc pacto non complector nemora, saltus, pascua, desertos montes, sed sic potius: Dedit militibus suis agros, Campanum, & Leontinum: id est agrum Campanum, & Leontinum: quo quidem modo complector omnia, quæ in territorio illo sunt. Ager etiã flumina, lacus, cæteraq; omnia includit.

Sylua, Lucus, Saltus, & Nemus. CAP. LVI.

SYlua, & lucus, saltusq; sic differunt, quòd sylua generalius nomẽ est: præterea solet esse cædua. Lucus nequaquam cæduus est, quin potius manu consitus, religiosus, atq; uel alicui deo, uel alicuius hominis cineribus cõsecratus. Ideoq; aut circa delubra numinũ, aut circa sepulchra uirorum positus est. Saltus uerò, sylua iniuia, nec trãseũtibus peruia, in quo pasci, atq; æstiuare pecudes solent: aut si locus, aërq; patiatur, hyemare. Nemora autẽ uoluptatis causa cõparata sũt, et plena amœnitatis.

Femora, Femina, & Coxa. CAP. LVII.

FEmora partem illam exteriorẽ significant: Femina partem interiorem, mollioremq;, quæ se contingunt: uel, Femora partem anteriorem, Femina posteriorem. Liuius libro XXII. Quosdam & iacentes uiuos succisis feminibus, poplitibusque inuenerunt. A quo conficitur nomen femoralia, siue feminalia (utroq; enim modo scriptum reperio) pro braccis. Tamen nominatiuus femen non reperitur. Coxa pars supra femora: uertebrumq; ipsum quoties uitiatum est, aut os illud, quod in uertebro uoluitur fractum, coxa uitiata, fractaue dicitur.

Crimen, & Flagitium. CAP. LVIII.

CRimen non modò pro delicto, sed pro ipsa etiam criminatione. Cic. in Philip. Hæreditatẽ mihi negasti obuenisse, utinam hoc tuũ uerum crimẽ esset. Flagitium proprie in libidine,

quasi flagris dignum crimen: sed pro cæteris quoque peccatis accipitur, nec tantùm turpibus, uerùm his etiam, quæ per negligentiam, imprudentiam, obliuionemq; committũtur: ut idem in Bruto, Tãtã ne fuisse obliuionẽ, inquit, in scripto præsertim, ut ne lẽgẽs quidẽ senserit quãtũ flagitij admisisset? id est, erroris.

Vectigal, & Fœnus. CAP. LIX.

VEctigal non solùm ex publico, uerùm etiam ex priuato capitur: ut in Paradoxis Cic. Ex meo tenui uectigali detractis sumptibus, &c. Et iterũ: Non intelligũt homines quàm magnum uectigal sit parsimonia. Paulus: Cæsæ arundinis, uel pali cõpendiũ, si in eodẽ fundo uectigal esse cõsueuit, ad fructuariũ pertinet. Ex omni tamẽ prædio uectigal est. Fœnus uerò ex solo ipso. Nã dicitur naturalis fructus terræ fœnus. Posteà autẽ ad usurã trãslatũ, quasi pecunia p se fructũ producat, sicut terra.

Eod. lib.

Luctus. CAP. LX.

LVctus est dolor, qui exterius proditur uultu ipso, atq; aspectu. Sæpe ipse habitus, uultus, atq; uestis, luctus est. Vnde de secundo bello Punico post cladem illam Cannensem censuerunt Patres conscripti, ne fœminæ ultra triginta dies in luctu essent: non uidelicet, ne in dolore (non enim imperare dolori possumus) sed ne in illo lugubri habitu. Et matronæ Iunium Brutum anno luxere, tanto tempore item Publium Valerium.

Liui. lib. 2. decad. 3.

Liui. 2. ab urb.

Otium. CAP. LXI.

OTium uacatio à labore, quod notum est, cuius contrarium est negotium. Sed quia hi qui studijs operam dant, necesse est, ut non negotiosi sint, factum est, ut otium pro literario studio accipiatur: ut Quintilianus, Inquirendo, scribendoq; talia, consolemur otium nostrum. Non desiderat otium solatium, sed labor: ergo pro labore studij otium accepit Cicero: Quid est enim dulcius otio literario? id est, studio, & (ut ita loquar) negotioso otio. Tale quid habet apud Græcos, σχολήν.

Tuscul. quæst. lib. 5.

Amor, & Charitas; Caritas, & Penuria. CAP. LXII.

Amor

AMor genus est, charitas species. Illud ad omnia pertinens, hoc autem ad homines demum, & quidem pro dignitate, ac qualitate personarum. Maxima quidem charitas debetur parentibus, proxima filijs, & deinceps reliquis. Caritatem etiam pro penuria accipimus: sed frumenti quidem, & annonæ caritatem dicimus. Penuriam uerò uini, aquæ, pabuli, pecorum, pecuniæ, uirorum, cæterarumq; huiusmodi rerũ. Vel penuria est (ut sic dicam) carentia omnium rerum: Caritas uerò, quæ contraria est uilitati. Ideoq; Plinius Iunior ait, accessisse agris suburbanis caritatem. Et Quintil. quum ait: Itaq; caritas annonæ, rarum frumentum, cædes, ac direptio pecorum. idem est, ac si dixisset caritas annonæ, penuria frumenti. Epist. 9. lib. 6.

Seditio, & Factio. CAP. LXIII.

SEditio, uel à seorsum sedendo, uel (ut Ciceroni placet) à seorsum eundo dicta, tunc est, quum populo secum discordante, res ad manum uocatur. Qualem ciuitatis statum Vergilius describit, sic dicens,

Ac ueluti magno in populo quum sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile uulgus:
Iamq; faces, & saxa uolant, furor arma ministrat. Aeneid. 1.

Similiter dicitur seditio in exercitu, in classe, in schola, & si quid est tale. Factio est diuisio ciuiũ in diuersa studia, quum aliqui se principes, & primarios in ciuitate efficere conãtur, inter quos æmulatio est, qui & factiosi dicũtur, pro se quisq; quàm maximam potest ciuium multitudinem (qui clientes uocantur) ad se trahens, cibiq; quo uis pacto per fas, nefasq; concilians: quæ pestis intestina cunctas ciuitates duntaxat Italiæ infecit.

Bellum, Prælium, Pugna, & Certamen. CAP. LXIIII.

BEllum, est tum ipsa pugna, tum totum tempus, quo in militia sumus, quam illiterati guerram uocãt. prælium, ipsum tantummodo armorum certamen. Nam & pugna, certamenq; etiam citra arma fit. Interdum etiam fit nudis uerbis.

Copia, & Copiæ. CAP. LXV.

Copia facultas, potestasq; est: ut, faciam tibi copiam inspiciendi libros meos. id est, dabo tibi facultatē, uel faciā tibi potestatem. ut enim alio loco dixi, semper iunctum est cum uerbo facio, duntaxat apud oratores. Nam poëtæ cum alijs uerbis, & præcipuè cum do. Vt Vergilius:

Aen. 9. Affari extremum miseræ data copia matri? Et iterum:
Aen. 1. Postquam introgressi, & coram data copia fandi.

Sine his autem duobus uerbis, copia plerunque pro abūdantia accipitur. Vnde dicta est copia orationis, & copia pecuniarū, & copia frumēti. In plurali quoque pro eodē significato: ut, noui copias tuas: omnium rerum copias habeo. Peculiariter tamen appellamus militum multitudinem: ut copiæ Pompeij, copiæ Cæsaris, copiæ aduersariorum: pro quo imperiti dicūt, gētes aduersariorum, gentes nostræ. Et in hoc etiam significato nonnunquam in singulari: ut Pompeius ad Domitium: Neq; solus cū ista copia tantam multitudinem sustinere poteris. Et paulò post: Etiam atq; etiam hortor, ut cum omni copia quàm primùm adme uenias. Sallustius: Postremò ex omni copia Catilinæ neque in prælio, neq; in fuga quisquam ciuis ingenuus captus est. Vergilius in secundo Aeneidos:

Epi. 19. lib. 8. epi. ad Att.

In Catil.

—Et quæ sit me circum copia, lustro.

Elogium. CAP. LXVI.

Elogium, est testificatio de aliquo siue honoris, siue uituperationis causa. Vituperationis: ut Quintilianus, Non est iudices, quòd putetis ideo nullum adiectum ad exhæredationem iuuenis elogium, quia de scelere constaret. Et alibi: Si exhæredatum à se filium pater testatus fuerit elogio, propterea quòd is meretricem amaret. Multa sunt huiusmodi exempla apud iurisconsultos, sed unum sufficerit Modestini, ubi huius nominis (nisi ab altero adiecta sit) interpretatio reperitur. Cuius hæc uerba sunt: Desertorem auditum, ad suum ducem cum elogio

(id est,

(id est, cum uituperatione) mittat. Honoris causa, ut M. Tullius: In quod elogium plurimæ consentiunt gentes, uirum esse ciuitatis primarium, &c. Et iterum: Quid elogia sepulchrorũ? Quæ qualia sint, Suetonius in Claudij uita ostendit, dicens: Nec contentus elogium tumulo eius uersibus à se cõpositis insculpsisse, etiam uitæ memoriam prosa oratione composuit. Seneca in Declamationibus: Decessit negotiator, testamẽto omniũ bonorum reliquit formosam uxorem hæredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Pro simplici autem sententiæ suæ testificatione, Cicero: Solonis quidem sapientis elogiũ est, quo se negat uelle suam mortem dolore amicorũ, lamẽtisq; uacare.

Lib. 2. de fin.

Tusc. quæst. lib. 1. Cap. 1.

In Cato. Maio.

Condictio, & Conditio. CAP. LXVII.

Condictio, à condico nascitur. Conditio, à condo. Illud rarius est, quod ita Iustinianus (si credimus hominem Græcum Romanis iura potuisse præscribere) definit: Condicere, est denuntiare, prisca lingua. Nunc uerò abusiuè dicimus condictionem, actionem in personam, quam actor intendit sibi dari oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denuntiatio fit. Ergo condictio erit uel hæc actio, uel illa denuntiatio. Conditio uerò multi his temporibus male (ut pleraque) usurpant, accipientes pro mentis qualitate: ueluti hic est homo mãsuetæ, & bonæ conditionis: quod antiqui dicebant, boni, & mãsueti ingenij: nos quoq; mãsueti animi, & mãsuetæ mentis. Nos cùm dico, de illis dico, qui Latinè loquũtur. Nã homo bonæ conditionis, Latinè dicitur, si ad fortunas referatur, non si ad mores. Vt, ille est uir magnæ, paruæ, mediocris cõditionis: id est, diues, pauper ue, aut inter hos medius. Ego sum positus in hac conditione: id est, fortuna, ac sorte. Cic. O miserã cõditionẽ administrãdi cõsulatus. Huic significato illud penè par est, quum inter plura eligẽdæ sortis est oblata electio: ut apud Mar. Fabiũ, Oblata est à iuuenibus tyranno cõditio, ut dimitteret alterum ad uisendam matrem, ad diem præstitutum reuersurũ, ita ut nisi ac-

cur

currisset ad diem, de eo, qui restiterat, pœna sumeretur. Dicimus igitur offero conditionem, uel fero, uel pono conditionem. Nunquàm ferè per aliud uerbum. Quæ conditio dum placuit, etiam ferè semper dicimus, accipio conditionem. Vt apud Terentium, amatores Chrysidis tulerunt mulieri conditionem, si uellet eis morẽ gerere, se daturos illi pretium, liberalemq; mercedem. Ipsa uerò accepit cõditionem. hoc est, pactioni, promissioniq; assensit. Ab illo significato non longè absunt, offero electionem, do optionẽ. Hæc tamẽ solẽt esse inter plura, illud uerò in uno frequẽtius: ut, offero electionẽ utrũ uelis eligẽdi: & do optionem, quod uelis potißimum optandi: deinde tu aut eligere te dicis, aut optare. Offero conditionem Chrysidi, unã scilicet.

In Andr. act. 1. sce. 1.

Frondes, & Folia. CAP. LXVIII.

FRondes arborum sunt tantùm. Folia autem & arborum, & herbarum, & florum quoq;.

Excubiæ, & Vigiliæ. CAP. LXIX.

EXcubiæ diurnæ, & nocturnæ. Vigiliæ tantummodo nocturnæ.

Suffragia. CAP. LXX.

SVffragia sunt (ut sic dicam) uoces, quæ dicebantur ad comitia, in tabellaʼue scribebantur, quibus suam quisq; declararet uoluntatem de aliquo eligendo in magistratum: qualis est hoc tempore electio summi pontificis, & eius quem Cæsarem Augustum Christiani non erubescunt appellare, à damnatis nominibus tyrannorum, qui non modò oppreßere Rempublicam, ut nemo iam poßit uocari rex Romanorum, sed sub eorum gladio, REX uerus cœli, & terræ occisus est. Et posteà isti insani, & nostræ religionis immemores, uocant diuum Augustum, diuum Claudium, diuum Traianum, quasi uulgus, atque homines poßint principes referre in deos. Sed hæc omittamus, hoc tantùm dicentes, Romanos non agnoscere regem aliquem. Et quum cæteræ gẽtes in libertatem se asseruerint, hoc multò magis

gis nobis licere. Suffragia igitur (ut dicebam) sunt uoces in electionibus: quod suffragium, quia cui præstamus, nimirùm eidē gratum facimus, hinc factū est, ut suffragium pro auxilio sæpe ponamus: & suffragor, pro auxilium fero. Refragor, repugno, propriè quidem in dictis, sed nonnunquam & in factis.

Catulus, Pullus, Hinnulus, & Fœtus. CAP. LXXI.

CAtuli sunt ferarū siue immitium, siue mitium. Nam & catulos murium legimus. Pulli uerò pecudum. Fœtus auium, & piscium: quanquam & hoc generalius nomen est. Vnde fœtificare, pro parere: & fœtura pro partu, ad omnia animalia muta pertinet. Ceruorum hinnulos dicimus, capreolorū quoq; caprearum, damarum, leporum, similium q;. Catulos quoq; serpentum, ut Vergilius de colubro:

—Catulos tectis, atq; oua relinquens. Immaniū q; pisciū, qui non edunt oua. Propriè tamen catuli sunt filioli canum. Vergil. Georg. 3.

Sic canibus catulos similes.— Eclog. 1.

Cicero de Diuin. Erat autem mortuus catellus eo nomine. Lib. 1.

Lues, & Pestis. CAP. LXXII.

LVes, & pestis hoc differunt, quo genus, & species. Nam quum in urbe, aut in agro febris, aliud'ue genus morbi sæuit, siue solos homines, siue sola pecora, siue utrosq; corripiēs, lues dicitur: interdum etiam si arbores, ac sata. Pestis uerò aut citò occidit, aut citò abit ab eo, quem inuasit, quæ eadē dicitur pestilentia. Nonnunquam tamen pro luc ponitur, atq; ad animi uitium sæpe transfertur.

Corpus, & Caro. CAP. LXXIII.

COrpus potius, quàm carnem, nostrum uiuentium dicimus: & hominem corpulentum potius, quàm (ut aliqui loquūtur) carnosum. Quintilianus in sexto: Corpulento litigatori, cuius aduersarius item puer circa iudices erat, ab aduocato latus, quid faciam? te ego baiulare nō possum. Itē in primo: Ossa detegūt: quæ ut esse & adstringi neruis suis debēt, sic corpore operien

operienda sunt. Idem in quinto, Neruisq; illis, quibus causa cõtinetur, adijciunt, inducti super corporis speciem. Et alibi: Hæret adstricta nudatis oßibus cutis, & in fame sua homine cõsumpto iam membra sine corpore. Cicero ad Gallum: Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam. Nam & uires, & corpus amisi. Sed si morbum depulero, facilè (ut spero) illa reuocabo. Quod etiam significauit Martialis, quum ait:

Epist. 27. lib. 7. epist. fam.

Viuebant laceri membris stillantibus artus,
Inq; omni nusquam corpore corpus erat.

Epi. 7. ad Cæs.

Videlicet quòd in corpore illius non erat caro.

Lamina, & Bractea. CAP. LXXIIII.

LAminam tam ferream, æream, plumbeam, stanneam, quàm auream, argenteam, electream, orichalceã dicimus: Bracteã potius ex his posterioribus. Aut certè bractea tenuis est, & sua sponte plicabilis: Lamina uerò craßior, ex qua armatura conficitur, & qua incensa olim homines torquebantur: nec crepitat, ut bractea præ tenuitate. Vergilius in sexto:

Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice, sic leni crepitabat bractea uento.

Veruntamen ita tenuis nonnunquam bractea est, ut crepitare non poßit: ut illa ex qua fit auratura, & argentatura.

Munimenta, & Monumenta. CAP. LXXV.

MVnimenta sunt munitiones castrorũ, cæterarũq; rerum, quæ contra aduentum hostium muniunt, siue uallo, & fossa, siue alio quouis modo, quo sint milites (ut dixi) ab hostium aduentu muniti. Monumẽta, i mutata in u, sepulchra, statuæ, tituli, libri, cæteraq;, quæ nos alicuius rei præteritæ moneant. Nam de futuro (ut quidam uolunt) ideo sepulchra appellari monumenta, quòd nos nostræ ipsorum mortis admoneant, falsum est. In honorẽ enim mortui illa tantummodo fiũt, non in publicam præceptionem: uixq; monumenta dixerim, nisi literæ, aut alij tituli appareant: quæ si desint, magis sepulchrũ,

quàm

quàm monumentum erit. Liuius lib. XLVIII. Vtrobiq; monumenta ostenduntur, & statuæ. Nam & Literni monumētū, monumētoq; statua superimposita, quam tempestate disiectam nuper uidimus ipsi: & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt, quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia poëtæ Quinti Ennij.

Opera, & Opus. CAP. LXXVI.

OPera est actio, ut dabo operam: & in iure ciuili, de operis libertorū. Cicero de Officijs, Nō male præcipiunt, qui seruis uti iubent, ut mercenarijs ad operam exigendam, & iusta præbenda. id est, ad laborem, & operationem corporis. siue (ut ait Vlpianus) operæ sunt diurnum officium: Opus est finis, fructusq; operæ. Vnde opera autorum dicūtur, & opera publica, ipsa publica ædificia. Nonnūquam uidetur opus pro opera accipi: ut Vergilius: Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit. quasi ad operas. Sed (ut uidere uideor) quoties nō ad laborem corporis, sed ad laborē animi, & artē, industriāq; respicimus, magis opus, quàm opera, dicendum est: ut, in opere rustico, in opere faciēdo, in opere fabrili, in opere textorio. Hanc differētiam ita ponit Seruius: Hoc opus, & hæc opera tunc dicimus, quando negotium ipsum significamus, quod geritur. Si autem fœminino genere dixerimus operas, ipsas personas, quæ aliquid faciūt: sicut custodia dicitur, quæ custodit: ut, –Cernis custodia qualis. Nam ut hi, qui custodiuntur, custodiæ dicantur, usurpatum est: unde male est in usu, custodiæ audiuntur: Hæc Seruius. Sed non absolutè definit opus, & operam: utrunq; autem horū nominū in eodem posuit loco Terentius: Quod in opere faciendo operæ consumis tuæ, si sumas in illis exercendis, plus agas. Operæ autē pretium ab opera est, ut uersus indicat Iuuenalis:

Lib. 1.

Aen. 8.

Seru. in illud Verg. 11. Aen. Extulerat lucē referēs opera, atq; labores.

Aen. 6.

In Heauton. act. 1. sce. 1.

Satyr. 6.

Est operæpretium penitus cognoscere, toto
Quid faciāt, agitētq; die. – id est, fructuosum est, & ad rem pertinens, ideo uel quia decēs, uel quia utile, uel gloriosum, uel

quia

quia iucundum. Ab hoc nomine Liuius exorsus est, dicens: Fa-
Lib. 1. ab urb. cturus ne operæpretium sim, si res gestas populi Romani ab initio perscripsero, necdum scio, nec si sciam, dicere ausim.

Solatium, Consolatio, & Solamen. CAP. LXXVII.

SOlatium, & cõsolatio idem sunt, nisi quòd illud re, hoc uerbis fit. Quintilianus: Cæcitatis miseræ solatium est habere rem uidentium. Idem: Itis obuiam cõnsolationibus: & (quod omnem modum feritatis excedit) captatis in magna calamitate laudari. Nec mirum, quum consolari sit oratione, Solari uerò semper ferè aliter. Nolo afferre plura male utentium exempla, quæ facile quilibet sibi inueniet. Cicero tamen de Amicitia ait: Ipse me cõsolor, & maxime illo solatio, quòd eo errore careo, quo in amicorum discessu plerique angi solent. Vtrunq; rectè dictum est. Quid enim non rectè Cicero dicat? Nam quum se tanquã alterũ, quasi colloquio à mœrore reuocet, debuit dicere cõsolatur. Quia uerò oratione nõ utitur, solatium dicere potuit.
Aen. 3. Solamen idem quod solatium est, sed magis poëticum. Vergil.

Solamenq; mali de collo fistula pendet.

Quo tamen Boëthius, & quidam alij utuntur.

Affectus, Affectio, & Affectatio. CAP. LXXVIII.

AFfectum nusquam uideor reperisse apud Marcũ Tullium, frequentissime affectionem. Contrà, apud Quintilianum frequentissime affectum, rarò affectionem: ut illo loco (si modò non est mendosus) ubi ait: Cupiditas causa sceleris fuit, quæuis eius ira quantum efficiat in animis hominum, talis affectio. Nescio an sit affectus. Et in alio loco: Illa uerò frigida, & pueri-
De Inuẽt. lib. 1. lis in scholis affectio. Affectionem Cicero modò sic definit: Affectio est animi, aut corporis ex tempore aliqua de causa cõmu-
De Inuẽt. lib. 2. tatio: ut lætitia, cupiditas, metus, molestia, morbus, debilitas, & alia quæ in eodem genere reperiuntur. Modò sic: Affectio est quædam ex tempore, aut ex negotiorum eucntu, aut administratione, aut hominum studio commutatio rerũ, ut non tales

qua

quales antè habitæ sunt, aut plerũque haberi solent, habendæ uideantur esse. In Tusculanis idem autor, & alibi uoluntatem hominis affecti ad uirtutem, atq; ipsam uirtutem animi, appellari affectionem ait, qualis non est affectus, qui Græcè dicitur πάθος, quod ipse Cicero interpretatur, perturbationem malens dicere, quàm morbum, quo nomine sæpissime utitur. At Quintilianus non perturbationem, sed affectum nominat: neq; ipse aut solus, aut primus, sed plerique ante eum, ut Seneca, Plinius, Rutilius, Columella, Valerius, Liuius, alijq; multi. Ita enim ille ait: Alteram Græci πάθος uocant, nos, uertentes rectè, ac propriè, affectum dicimus. Illa igitur (ut ego quidem sentio) affectio Græcè πάθος dicitur, quam nostrates philosophi in Latinum uertentes appellant dispositionem. Aliquibus tamẽ uideri posset definitio illa Ciceronis hunc quoq; significatum, qui est πάθος complecti. Quibus, quia ad rem non multum attinet, non sanè repugno: cùm præsertim omnes ferè iurisconsulti, omnesq; ecclesiastici scriptores affectionẽ pro affectu accipiãt. Est autem affectus pars illa animæ qualitatis, quæ è regione rationis est. Quicquid enim in anima, præter partem illam memoriæ, ratio non est, affectus est: & rursus, quicquid non est affectus, ratio. Ab hoc fit affecto, quo etiã Cicero ipse sæpe utitur in libris ad Herennium: Non tam affectanda, quàm illæ superiores, sed tamen adhibenda nonnunquam. Apud eundem nũquàm (nisi me incuria fefellerit, aut memoria fallat) legi affectationẽ, frequenter apud Quintilianum, & cæteros, ut ibi: Nihil odiosius affectatione, id est, affectu, conatuq; æmulandi alterius uirtutem, quam assequi nequeas refragante natura: uel nimio affectu, nimioq; conatu alterius uirtutem æmulandi: ita ut turpe sit ac deforme, sic auidè æmulari.

Quintil. lib. 6. cap. 3.

Lib. 4.

Latebræ, & Latibula. CAP. LXXIX.

LAtebræ, hominum propriè dicuntur: Latibula, ferarum. Quintilianus: Et quamuis odio euersoris nostri euocatus

Declam. 11.

t è lateb

Li. 1. de Offic. è latebris suis populus, subsellia nō implet. Cicero: Videant, ne quæratur latebra periurio. id est, excusatio periurij. Latibula nonnunquam hominum: Latebræ etiam ferarum. Liuius lib. XLVII. Inter uepres in latebris ferarum noctem unam delituit.

De Luce, & tenebris: Die, ac nocte. CAP. LXXX.

LVuce, & tenebris pro die, ac nocte accipere solemus. Differt tamē prima luce, à prima die. Nā ibi intelligitur prima pars diei, & quasi diluculum: hic autē prima dies. Ita primis tenebris, & prima nocte. Ibi de prima parte noctis loquimur, hic de nocte ipsa. Idcoq; ante lucē melius dicimus quàm ante diem, si diluculum significamus. Nam ante diem, pro ante tēpus, dici solet: præterquàm si de certo die loquamur: ut, ante diem decimum: uel, ante sextum Calēdarum Nouembriū: id est, sexto die ante Calendas Nouēbris. In quo loco præceptum Pauli inserere non inutile fuerit, qui ait: Ante diē decimum Calēdarum, & post diē decimum Calendarū, æquè utroq; sermone undecima dies significatur. Verùm non quemadmodum ante lucē melius, quàm ante diem, pro diluculo dicimus: sic ante tenebras, quàm ante noctem, pro crepusculo. sed ediuerso potius. Reperitur autem luci pro luce, ut uesperi pro uespere, & ruri pro rure. Cicero in Philip. Quis enim audeat luci? quis in militari uia? Diem pro diurno tempore, itemq; pro certo tēpore uolūt esse masculini generis, notaueruntq; Vergiliū indifferenter accepisse. Ego tamen & apud hunc, & apud cæteros pro tēpore ipso semper annotaui esse fœmininum: ut ipsa dies facit hominē prudentem: &, multa dies magnam dat hōminibus rerū experientiā. Vnde Pædianus uult fieri dieculam, pro paruo tēpore. Et apud Iurisconsultos, bima, trima, quadrima die, pro tēpore biēnij, triēnij, quadriennij: quod iurisperiti non intelligunt. In certo tempore Pædianus idē consentit, debere esse generis masculini. Dicimus ergo hesterno die, & crastino: non hesterna die, & crastina. Ad diem non uenit, ad diem non affuit: id est, die præstituto.

Philip. 12. circa finem.

Orator

Orator, Rhetor, & Declamator. CAP. LXXXI.

ORator, qui causas orat uel in iudicijs, uel in concionibus: qui Græcè dicitur ῥήτωρ, id est, rhetor. Nos tamen rhetorẽ professorem rhetoricæ uocamus, non oratorem. Mirorq;, cur in hoc tam facili, peruulgatoq; nomine exponendo Victorinus errauerit. Declamator est, qui studens apud rhetorem in conuẽtu scholasticorum fictam causam orat, id agens, ut in ueris postea causis possit orare. Ipse quoq; rhetor, & quicunq; alius etiam extra scholam hoc ipso genere utitur, siue ut alios, siue ut se exerceat, declamator uocatur. Nonnunquam tamen more Græco reperimus poni, ut Cicero lib. 11. de Natura deorum: Hæc quũ Cotta dixisset, tum Velleius, Ego, inquit, incautus, qui cum Academico, & eodem rhetore congredi conatus sum. Nam neq; indisertum Academicum pertimuissem, neq; sine ista philosophia rhetorem, quamuis eloquentem. Rhetorem dixit uel oratorẽ, uel rhetoricum.

Victorinus in sua præfat. in lib. 1. Cicer. de Inuent.

Peregrinus, & Hospes, Diuersorium, & Hospitium. CAP. LXXXII.

PEregrinus, & hospes hoc differunt: quòd peregrinus uocatur, qui in ciuitate sua non est: Hospes, qui in aliena est. Vel peregrinus, qui ex nostra ciuitate oriũdus nõ est: Hospes qui in nostra est. Cic. Vos hospites in hac urbe uersamini, uestræ peregrinãtur aures? Quintil. Attica anus Theophrastum hominem alioq disertissimũ, annotata unius affectatione uerbi, hospitẽ dixit. Nec alio id se deprehendisse interrogata respondit, q̃ quòd nimiùm Atticè loqueretur. Pro hoc imperiti dicunt forẽses, aut extranei: loquẽdum enim mihi barbare est, ut barbariẽ emẽdẽ. Hospites igitur sunt, tam qui in priuato alicuius hospitio sunt, quàm qui in publico, quod diuersorium, uel tabernã meritoriã appellamus: tamq; qui recipit, quàm qui recipitur. Vnde Ouid.

Pro Milo. Lib. 8. cap. 1.

— Nõ hospes ab hospite tutus. Cicero: Per dextrã istam, quã hospes hospiti porrexisti. Sed ille receptor propriè uocatur hospes,

Metam. 1. Pro Deiotaro.

ſpes, qui priuatim, & amicitiæ cauſa recipit: unde hoſpitium: ut idem, Fuit mihi cum illo uetus hoſpitiũ. id eſt, amicitia familiariter uel mihi hoſpitandi apud illũ, uel illi apud me. Vnde hoſpitales homines, qui amore, non pretio hoſpitium ſuum cõmunicant. Hoſpitium & priuatum, & publicũ dicitur. Liuius Tarẽto Annibali per dolum prodito, ait hoſpitia tantũmodo Romanorum à militibus fuiſſe direpta. Certè priuata, nõ publica.

In Cato. Maio. *Cicero: Ex hac uita ſic decedo tanquam ex hoſpitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura diuerſorium, non habitandi dedit. pro eodem poſuit diuerſorium, & hoſpitium.*

Conciuis, Conterraneus. CAP. LXXXIII.

Conciuis, qui ciuſdem ciuitatis eſt: Conterraneus, qui ciuſdem terræ. hoc eſt, territorij. Maior eſt enim terra, quàm urbs, oppidum'ue, cuius habitatores uocantur ciues. Cic. Eorũ qui in hac terra fuerunt, magnamq; Græciam (quæ nunc quidẽ deleta eſt, tum florebat) inſtitutis, & præceptis ſuis erudierũt.

De Amic.

Plin. in præfat. nat. hiſt. *Plinius tamen Catullum conterraneum ſuum uocat: uel quòd ex diœceſi illa, uel quòd ex urbe ſit Veronenſi. Vterq; enim dictus eſt Veronenſis. Nam illius nepos, & per adoptionem filius fuit Nouocomẽſis, & ideo Plinius Secundus & ipſe dictus eſt. Quidam librum nuper ſic inchoauit: Fauonius ciuis meus, optime princeps, & conſul tuus. Quum dicere debuiſſet, cõciuis meus. Dominus enim ciuitatis, ciuẽ ſuum uocat, quia nõ poteſt appellare conciuẽ. Quemadmodum miles ſocium in militia, non militem ſuum uocare poteſt, ſed commilitonẽ. Et diſcipulus eũ, qui unà eidem præceptori dat operam, non diſcipulũ ſuum, ſed cõdiſcipulum. E diuerſo præceptor nõ uocat auditores ſuos, condiſcipulos ſuos, ſed diſcipulos. Et dux in bello, nõ cõmilitones, ſed milites ſuos appellabit. Licet Cæſar, & quidã alij appellauerint milites ſuos commilitones, cõparandæ beneuolẽtiæ gratia: ut apud Vergil. Aeneas qui ſub eo erant, ſocios uocat. Hic ergo homo priuatus nõ debuit quenquã ſuum ciuẽ appellare,*

Verg. Aene. 1. O ſocij, neque enim ignari ſumus antè malorum.

ſed

ſed conciuem:nec rurſum aliquem principis cõſulẽ dicere. Non nunquã tamen inuenitur ciuis pro cõciuis,ut Lælius apud Luc.

Nec ciuis meus eſt,in quem tua claßica Cæſar
Audiero.– *Dicã tamẽ municeps meus,pro eo quod eſt,cõciuis meus,quia cõmunicepſ nõ inuenitur. At quoties nõ apponimus pronomẽ,rectius ſine appoſitione loquimur: Audite ciues, ſuccurrite milites,legite diſcipuli.etiam ſi mei fuerint cõciues, commilitones,condiſcipuli. Quòd ſi quãdo per hæc poſteriora ſine pronomine loquor, tamen pronomen ſubintelligẽdũ eſt:ut, omnes me conciues amant. Cur tu non das commilitonibus partẽ? Ille ſemper exagitat condiſcipulos quæſtionibus.ſubintelligitur,mei,tuis,ſuos.Dicimus tamen,uos eſtis ciues noſtri:quaſi Reipublicæ noſtræ, non quaſi ſingularium aliquorum ciuium.*

De Prætor,Prætoriuſq;,& alijs magiſtratuum nominibus. CAP. LXXXIIII.

PRætor,*qui præturam:Conſul,qui conſulatũ:Quæſtor,qui quæſturam:Aedilis,qui ædilitatem:Cenſor, qui cenſuram: Tribunus,qui tribunatum:Primipilus,qui primipilatum gerit. Senator,qui ſenator eſt,aut fuit.Prætorius,qui præturam:Conſularis,qui conſulatum:Quæſtorius,qui quæſturam:Aedilitius qui ædilitatem:Cenſorius,qui cenſuram:Tribunitius,qui tribunatum:Primipilaris,qui primipilatum geßit.Senatorius non dicitur ſenator,ſed(ut dixi)uel ſenatorij ordinis,aut de domo ſenatoria.Triumphator,qui triumphat propriè,ſed etiã qui aliquando triumphauit.Vt uictor exercitus,qui uicit.Triumphalis,qui triũphauit.Cæterùm illa priora nomina ſunt ſubſtãtiua, quia iunguntur cum adiectiuis:ut,diligens conſul,bonus tribunus,iuſtus prætor,ſeuerus cenſor.Hæc poſteriora ſunt adiectiua, eò quia iunguntur cum ſubſtantiuis : ut, homo conſularis, tribunitia mulier,prætoria familia,cenſorium edictum. Quòd ſi abſint ſubſtantiua,ſubintelliguntur:ut,Conſulares rogantur primi ſentẽtiam in ſenatu,proximi prætorij, deinde tribunitij:*

intelligimus homines: quemadmodũ in illis, plebeij, nobiles, potentes, ingenui, libertini. Proconsul, non qui pro alio consule, præest prouinciæ, sed qui cum potestate consulari extra ordinẽ ad aliquam prouinciam administrandam mittitur: præterquàm quòd non duodecim fasces eum præcedunt, qui præcedunt cõsulem, sed tantùm sex, ut etiam prætorem, & præsidem. Proprætor non pro alio prætore præturam, sed extraordinariã gerit. Itaq; dicitur Proquæstor, & si qui sunt alij huiusmodi nominum magistratus.

De locorum quorundam nominibus, & possessiuis horum. CAP. LXXXV.

RHegini ex oppido Calabriæ, Rhegiẽses ex oppido Galliæ Cisalpinæ: quorum oppidorum utrunq; uocatur Rhegiũ. Albani, & Albenses, ex oppido Alba in Latio, Albani: ex oppido Alba ad lacum Fucinum, Albenses: qui à quibusdã Albani dicuntur. Cumani ex oppido Cumarum in Campania, quam nunc prauè uocant Terram laboris: Campaniam uerò illam regionem, quæ illi finitima est Romam uersus. Comenses ex oppido Como in ea Gallia, quam nunc Lombardiam nominant, in qua ipsa Gallia, & finitimum Como est Bergomum, unde Bergomenses. Pergamum, ex qua urbe Pergameni, in Asia: à qua, quia ob penuriam chartæ, ab Attalo rege missa est membranarum copia, membranæ Pergamenæ sunt nominatæ. In Asia cùm dico, prouinciam intelligo. Nã in ea, quæ est tertia pars orbis terrarum, regio quædam est eodem nomine, quam Turchiã nũc uocant, non autem, ut quidam uolunt, Teucriam: quemadmodum in Africa, quæ & ipsa tertia pars orbis dicitur, est etiam regio eiusdem nominis. unde Afros dicimus homines, non autẽ Aframregionem. Thebani à Thebis in Græcia: Thebæi à Thebe in Aegypto. sed Thebæi secundum Græcam formam fit: nã & Thebani, Græcè Thebæi dicuntur. Non tamen occurrit, ubi in libris gentilium legerim Thebæos.

Priscus

Priscus, & Pristinus. CAP. LXXXVI.

PRisca, quæ superioribus seculis, aut superiore ætate: ut, prisci Latini, priscus Tarquinius, prisca tempora. Pristina, quæ superioribus annis, mẽsibus, diebus, & quæ nostra memoria fuerũt: ut pristina nostra amicitia, pristina beneficia nostra. Neq; rectè hic dicas prisca, neq; illhic pristina. At uerò si de rebus, quæ nõ senescũt, loquaris, pristinum, non priscũ decebit: ut, Pharos & Tyrus nũquàm in pristinũ statum redibunt. Maria in freto Messanẽsi laborãt, ne montes, si Lucano credimus, repetant pristina confinia. Atqui tantũ temporis est, ex quo illhuc mare irrupit, ut memoriæ nõ inueniatur proditum. Padus post quãgẽtos, et eo ãplius annos solet reuerti in pristinũ cursũ.

Lucan. libr. 3. Vis illhic ingẽs pelagi, semperq; laborant Aequora, ne rupti repetãt confinia montes.

Prosper, & Felix. CAP. LXXXVII.

PRosper qui dat: Felix qui recipit prosperitatem. Sidus Veneris (si credimus mathematicis) prosperum est: natus sub illo sidere felix est. Dicimus ergo propriè homines quidem felices: Deos autem, tempora, loca, actiones, fines, successus prosperos, & si qua sunt similia. Vtrunq; tamen aliquando recipit exceptionem. Nam & non semel legimus prosperam alicuius ualetudinem: ut Suetonius de Cæsare, Fuisse eum prospera ualetudine. id est, bona, & quasi felici. Et de Tiberio, ualetudine prosperrima usum eum esse ait. Sallustius: Sed pòst quàm res ciuibus, muris, agris satis aucta, satisq; prospera uisa est. Rursus Vergilius: Sis felix nostrumq; leues quæcunq; laborem. Pro eo quod est, sis prospera, & benigna.

Cap. 45. Cap. 68. In Catil. Aeneid. 1.

Saluber, & Sanus. CAP. LXXXVIII.

SAluber, siue (quod usitatius est) salubris, dicitur aër, cibus, potus, locus, multaq; huiusmodi: idẽ fere quod salutifer, siue salutaris. Sanus homo dicitur, cæteraq; animalia. Res salubris præbet sanitatẽ, homo uerò recipit: qui potest, et præbere, tũcq; saluber, quasi salutifer dici. Sed in utroq; etiam aliqua reperitur exceptio. Siquidẽ sanum aërem, sanum cibum, sanum locũ

uocamus, quasi salubrē, & præbētem sanitatē. Contrà salubris pro sano. Sallustius: Genus hominum salubri corpore, uelox, patiens laborum, plerosq; senectus dissoluit. Liuius: Grauiore tempore anni iam circumacto, defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Martialis dum describit uitā beatā, inquit:

In Iugurth.

Li. 10. epig. 47.

Lis nunquàm, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salûbre corpus,
Prudens simplicitas, pares amici.

Hi tres quos produxi loci, idem nomen habent cōiunctum cum corpore. Quare non ausim dicere, ut dixit Boëthius in translationibus suis, Aeger an salûber. Nam de æquali suo Cassiodoro, qui apud nonnullos in pretio est, nunquàm ideo facio mentionē, quia cùm regibus suis Theodorico, & Alarico, quorum scriba fuit, Gotthicum sonat, & barbarum.

Iucundus, & Gratus. CAP. LXXXIX.

IVcundus, & gratus sic differunt, quòd iucundus propriè in prosperis, Gratus in aduersis. Iucundū uoco nō qui lætus est, sed q̄ lætitiæ est alteri: ut prosper, ac saluber. Vsq; adeò potest quis tristis, mœstus q̄; esse, & tamē iucundus: ueluti quum hostis meus in dolore est, tunc mihi iucundus est: & ego gaudēs, sum illi minime iucundus. Quare non rectè locutus est, qui ait, Iucūdos nos faciat suæ interesse cōmemorationi. Sed ad differētiam Cicero ad Sulpitium cōsolantem de morte filiæ inquit: Seruius tamē tuus omnibus officijs, quæ illi tēpori tribui potuerūt, declarauit & quanti ipse me faceret, & quàm suum talē erga me animum tibi gratū putaret fore: cuius officia iucūdiora scilicet sæpe mihi fuerūt, nunquàm tamen gratiora. Idem ad Luceium: Omnis amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his literis, quas à te proximè accepi: non ille quidē mihi ignotus, sed tamē gratus & optatus: dicerem iucundus, nisi id uerbū in omne tempus perdidissem. Idem ad Atticum: Fuit enim mihi sæpe & laudis nostræ gratulatio tua iucunda, & timoris cōsolatio grata.

Epist. 6. lib. 4. fam.

Epist. 15. lib. 5. fam.

Idem

Idem tamẽ libro quarto inuectiuarũ: Est mihi iucũda in malis, & grata in dolore uestra erga me uolũtas. Iucunda dixit, quasi lætitiæ plena, & uoluptuosa, qualis est in prosperis. Grata, quasi plána affectus, ac fructus. In iucundo enim quædã gratia est delectationis, in grato uerò etiam cõmodi. Quippe aspectus rosarum, liliorum, uiolarum, florumq;, ac similiũ iucũdus est. Aspectus plenæ meßis, uberum olearum, grauium fructu uitium, pinguiumq; pecorum, gratus: Et pueritia filiorum, atq; infantia iucundior: adolescentia uerò, ac iuuẽtus gratior, utpote utilior. Idem de Officijs libro secundo: Atque etiam illæ impẽsæ meliores sunt, muri, naualia, portus, aquarum ductus, omniaq; quæ ad usum Reipub. pertinẽt. Quanquàm quod præsens, tanquam in manu datur, iucundius est, tamen hæc in posterum gratiora sunt. Hieronymus nonnunquam his duobus nominibus cum ea, quam ostendi, proprietate, & distinctione usus est.

Plura, Complura, Pleriq;, & Plerunq;. CAP. XC.

PLura, & cõplura sic differũt, quòd plura possunt esse duo: complura duo esse non possunt: illud comparatiuũ est, hoc uerò minime: ideoq; nõ regit casum. Pleriq;, modò autores pro maxima parte accipiunt, modò pro nõnulli. Sallust. In diuisione orbis terræ, pleriq; in parte tertia Africã posuere, pauci tantũmodo Asiam, & Europam. Paulò pòst: Plerosq; senectus dissoluit, nisi qui ferro, aut bestijs interiere: nam morbus haud sæpe quẽquam superat. Quintil. Videas plerosq; ita paratos. id est, nonnullos. Plerunq; magis à priore significato, q̃ à posteriore uenit: id est, pro eo qd' est ferè semper. Quintil. in amatore: Excussa sunt plerũq; languẽtiũ uitia uerberibus. id est, nõnunquã. Tamen in hũc sensum hæc dictio (siue nomẽ, siue aduerbiũ sit) rarò reperitur. Scruius quidem nescio an unquam utatur aliter.

In Iugurtha

Declam. 15.

Clarus, & Præclarus. CAP. XCI.

CLarus & præclarus figuratè accipiuntur pro eo, qui tanquam fulgore quodam famæ, & gloriæ resplendet. Vnde

clarißima, & præclarißima gesta dicimus. Sed præclarus non nunquàm pro bono reperitur apud Ciceronem: sicut apud eundem Luculentus pro magnus, ut in Philip. Luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix. In eodem opere ait: O præclarum custodem ouium (ut aiunt) lupum. nõ claritas in custode desideratur, sed probitas: ergo præclarum pro bono posuit. Idem in Lælio: Cum illo uerò quis neget actum esse præclarè? Et paulò pòst: Cum illo quidem (ut suprà dixi) actum est optimè, mecum incommodius. Nam non suprà dixerat actum cum illo optimè, sed præclarè. Verùm ideo sic dixit, quia præclarè, & optimè idem roboris, & uirium in significatione obtinent. Eoq; κράτιστον (quod est optimum) & apud Græcos accipi solet, & à nobis transferri præclarum.

Philip. 7.

Philip. 3.

Festus, & Festiuus. CAP. XCII.

Festus dies, potius quàm festiuus: Res festiua, potius quàm festa. Nam festus, festa, festum, ad diem festum pertinens. Festiuus, festiua, festiuum, res iucunda, & lepida: ut oratio festiua, dictum festiuum: frõdem festiuam legimus, nõ quæ ad festum comparata sit, sed quæ iucunda, & læta. Nam & festam frõdem uocamus, quæ festis adhibetur. Festiuum multi pro festo accipiũt.

Venale, & Vendibile. CAP. XCIII.

Venale, & uẽdibile hoc habent differẽtiæ, quòd illud significat rem uenditioni expositam, hoc rem quæ facilè potest uẽdi. Hæc domus est uenalis. id est, proscripta, uel exposita uẽditioni. Et hoc de Curione significat Lucanus, quũ dicit, Audax uenali comitatur Curio lingua. id est, pretium, non ueritatẽ honestatemq; sequens ex suæ linguæ facundia. Cic. in Bruto: Horũ ætati propè coniũctus L. Gel. non tam uendibilis orator, quàm ut nescires, quid ei deesset. Et in eodem: Nam populo nõ erat satis uendibilis præceps quædam, & cùm idcirco obscura, & peracuta, tum rapida, & celeritate citata oratio. Et alibi: Nam ut sint illa uendibiliora, hæc uberiora certè sunt. Vẽdibile dixit

Lib. 1.

De finib. lib. 1.

pro

pro gratum, & quod animos hominum solicitet, ritu rerũ, quæ ad se alliciunt emptorem. Hoc à uendo uenit, illud à ueneo.

De Sciẽs feci, Prudẽs feci, & similibus. CAP. XCIIII.

SCiens feci, & prudens feci: item insciens, & imprudens, atq; ignorans feci: hoc est, quòd cum facerem aliquid, sciui me facere illud, aut ignorui. At sciẽter feci, idem est quod cũ scientia, ac doctrina feci: semperq; in laude est scienter quid fecisse. Sciẽtem uerò quid fecisse, tum laudare, tum uituperare solemus pro rei qualitate. Si ergo sciẽter facere sẽper laudabile est: ediuerso inscienter facere semper est uituperabile. Prudẽter quoq; facere, opus prudẽtiæ nimirum est: imprudenter uerò, stultitiæ. Tamen quid imprudẽter facere ignoranter ue, rarò in usu est, in cuuis locũ uelut succedit per ignorantiam, & per imprudẽtiam factum, per se neq; laudi, neq; uitio dandum. Idem enim est per imprudẽtiam, siue per ignorantiam fecisse aliquid boni, uel mali, quod imprudentẽ, ignorantemq; fecisse: quorum neutrum aut præmium meretur, aut pœnam.

Marinus, Maritimus, & Transmarinus. CAP. XCV.

MArinum piscem dicimus, & aucm marinam, & Deum marinum, uel deam, uel nympham marinam. Nominatim quoq; Vitulum marinum, Lupum marinum, Turdum marinũ, Turturem marinum. Præterea à colorẽ marinum, casum marinum, periculum marinum, sonum, fluctum. A quã marinam, non maritimam: nauem marinam, quidam etiam nauem maritimã. Rursus orã maritimam, gentẽ maritimam, res maritimas, bellum maritimum, non marinum. Item hominem, gentem, urbem, triumphum transmarinum, non transmaritimum. Horum omniũ hæc differentia est, quòd marinum uocatur, quod incolit mare, aut ex mari est. Maritimum, quod mare accolit, & ad mare est uel ad mare fit. Transmarinum, quod trans mare est: Transmaritimum enim foret, quod trans loca maritima esset, idem propriè quod mediterraneum.

Freq

Frequens, & Celebris. CAP. XCVI.

FRequentem locum dicimus, quem frequentare multi solēt: ut urbs frequens, oppidum frequens, platea frequens, ubi multi homines aut habitant, aut diuersantur. Quando autē de persona, aut de re animata loquimur, duobus modis dicitur: uel de sola sic: Sit miles frequens spectator præliorum. id est, creber, & aßiduus. Vel de turba, sic: frequens populus, frequens senatus. id est, copiosus, & multus. Et quidē cum nomine collectiuo in singulari, cum cæteris uerò in plurali: ut, frequentes ciues, frequentes senatores. hoc est, multi, & numerosi. Verum tamen quum dico, sis frequens, innuo actionem: quum dico frequens locus, paßionem. Ille frequentat, hic frequentatur. Cui simile est celebris semper paßiuē positū, tam ad rē, quàm ad personam relatū. Locus celebris, quòd celebratur. Homo celebris, quòd cum honore celebratur, & colitur. Propter quod in hanc ducor opinionem, ut locus celebris propriè sit honoratorū frequentia cultus: non ita frequens, neq; frequentia: quo nomine qualiscunq; hominum multitudo significatur: quod ex uocabulo hinc ducto probatur, quod est celebritas, quæ tum hominū cœtū honoratorum declarat, tum dignationem ipsam, atq; honorē. Quintilianus: Ante omnia futurus orator, cui in maxima celebritate, & in media Republica uiuendum est, assuescat iā à puero non reformidare homines: neq; illa solitaria, & uelut umbratili uita pallescere. Cic. Ita qui in maxima celebritate, atq; in oculis quondam ciuium uiximus, nunc fugientes conspectum sceleratorum hominum, quibus omnia redundant, abdimus nos quantum licet, & sæpe soli sumus. Idem in alterā significationem: Hac tanta celebritate famæ, quum esset iam absentibus notus, Romam uenit, Mario, & Catulo consulibus. Quare impropriè, licet frequētißime dicitur, locus celebris, an desertus. quasi contrariū sit celebrem esse ab illo, desertum esse. Vbi enim baiuli, aut aleatores, aut lenones, scortáq; esse consueuerunt, quis cum

De Offi. lib. 3.

Pro Archia.

eum locum propriè dixerit celebrem? non aliter, quàm celebrē meretricem, aut nobilem: ut sæpe legimus & singularē improbitatem, & unicam turpitudinem: ut in bonum, & ita in malū.

Ferus, & Ferox. CAP. XCVII.

FErus homo, qui animum ferinum obtinet, ut Leonis, Vrsi, Pardi, Lupi. Ferox, qui peranimosus est ad decertandum cū altero, & ad uim alteri faciendam, atq; ad nocendum.

Corporeus, & Corporalis. CAP. XCVIII.

COrporeum est existens ex materia, atq; substantia corporea, & ediuerso Incorporeum: ut lapis est res corporea, uirtus incorporea. Corporale uerò existens in materia, substantiaq; corporea: & ediuerso incorporale: ut domus, fundus, mancipium, corporalia sunt, nō corporea: legatum, hæreditas, iura, incorporalia sunt, non incorporea. Nanq; hic de qualitate agimus, quæ inest substantiæ, ibi de ipsa substantia: quas res diligētius exequemur in dialecticis nostris. Et sanitas, uires, pulchritudo, bona corporalia appellantur, nō corporea. Præterea (ut alia ratione hāc differētiā distinguamus) corporeus, & incorporeus nō nisi cū hoc nomine res, aut substātia iūgūtur, aut ubi res subintelligitur: ut lapis est res, siue substātia corporea, nō autem est corporeus. Virtus est res incorporea, non autē uirtus incorporea. Omnia autē corporea aut tanguntur, aut uidētur: id est, omnes corporeæ res, non autem sic, res incorporeæ.

De Lassus, Laxus, Lapsus, Fessus, Defessus, Fatigatus, Defatigatus. CAP. XCIX.

LAssum, quod labore fatigatum est, tam animo, quàm corpore: ideoq; ad ea demum spectat, quæ laboris molestiam sentiunt. Laxum uerò magis ad inanimata, quæ sunt, lenta, mollia, flexibilia, non dura, non rigida: ut, laxi rudentes, laxi funes, laxæ chordæ. Lapsus à labendo, quod uel corpore, uel per trāslationem animo, & opinione labitur. Fessus idem est, quod fatigatus siue animo, siue corpore. Defessus, defatigatusq;, q ita fessus,

atq;

atq; fatigatus est, ut non queat amplius, & sæpe à labore, atq; incepto quod instituerat, desistat: ut in Bruto Cicero, Et ne defatigaretur, orauissent. Et de Oratore: Profectò nunquàm cõquiescam, neq; defatigabor antè, quàm illorum ancipites uias, rationesq;, & pro omnibus, & contra omnia disputandi percepero.

Lib. 3.

Bonum, & Bonitas. CAP. C.

Bonum generale nomen est, honesta pariter, atq; utilia cõplectens: ut bonum animi, bonum corporis, bonũ fortunæ. Bonitas uerò non (ut multi opinantur) idem utiq; quod bonũ, honestum, sed idem quod benignitas. A primo fit bonus uir, bonus seruus, bonus iudex: id est, iustus, & exequẽs officij sui debitũ: ab hoc bonus pater, bonus dominus, bonus Deus, bonus Aeneas: hoc est, benignus, & clemens, quam alterã iustitiæ partem esse constituunt, uocantes eandem beneficentiam. Nam iustitiã partiuntur in duas partes. Iustitiam, quæ est seueritas: & beneficentiã, quã ego uoco bonitatẽ. Ergo qui planè bonus esse uult, planeq; iustus, bis bonus sit necesse est. Et hoc quidem ad uirtutem pertinet. Est autem & alia bonitas, nõ ex industria, sed ex natura, tam homini, quàm quibusdã alijs rebus attributa. Cicer. Quæ & bonitate naturæ multi assequũtur, & progressione discendi. id est, excellẽtia, & dote naturæ. Quintil. At in solo fœcũdo plus cultor, quàm ipsa per se bonitas soli efficiet. Nõ dixit plus bonitas cultoris, quàm bonitas soli, qa excellẽs cultor industria fit, nõ natura. Nonnunquã tamen bonitas pro iustitia siue pro honesto accipitur. Cicero de Officijs tertio: Quum enim bonitatem alicuius, fidemq; laudant, dignum esse dicũt, qui cum in tenebris mices. Quintil. in XII. Quòd si in mediocribus etiã patronis conuenit hæc, quæ uulgò dicitur bonitas: cur non orator ille, qui nondũ fuit, sed potest esse, tam sit moribus, quàm dicendi uirtute perfectus? Nonnunquam etiam bonũ accedit ad naturã uirtutis, & bonitatis. Nam quum dicimus de æquo, & bono, non de rigore iustitiæ, & de summo iure loquimur, sed

De Offic. 3. Cap. 1.

quasi

quasi de bona æquitate.

Lubricus. CAP. CI.

LVbricus locus est, in quo nequeas insistere, nec ingredi, quales sũt herbæ perfusæ sanguine (ut apud Vergiliũ de Niso, & Homerũ de Aiace Oilei) aut aliter humectatæ. Marmora lævigata, lapides q̃; uel humore cõspersi, terra glaciata, aqua gelata, pauimẽta, cætera q̃; huiusmodi, lubrica dicũtur. Inde per trãslationẽ adolescẽtiam uocamus lubricam, in qua qui sunt, uelut in glacie facilè labuntur. Anguilla quoq;, cõgrus, muræna, & similia lubrica sunt. Alio tamẽ modo uidetur Cicero dixisse lubricos oculos, & imitatus eum Lactãtius in libro de Dei opificio. Ita enim ait ille de natura deorũ: Sed lubricos oculos fecit, & mobiles, ut declinarẽt, si quid noceret: & aspectũ quò uellent, facilè conuerterent. Dicti sunt oculi lubrici eo modo, quo à quibusdam pes lubricus, pro eo quod est in lubrico. Ita oculi quasi in lubrico positi sunt, ut uix queãt cõsistere: quale est quũ dicimus: Spargo humũ floribus: pro eo quod est, spargo humi flores: & sterno lectũ pallio: pro eo quod est, sterno palliũ lecto. Lib. 1.

Aequalis, & Aequabilis. CAP. CII.

AEqualis, quid sit, notũ est, ut in illo: Sintq̃; pares in amore, & æquales. Sæpe accipitur pro coætaneo, siue coæuo. Vt Vergilius: Aequalẽq̃; ab humo miserans attollit amicũ. Cicer. Ego Q. Maximum eum qui Tarentum recepit, senem adolescens ita dilexi, ut æqualẽ. Et iterũ: Nec cum æqualibus, solùm qui pauci admodum restãt, sed cum uestra etiã ætate, atq; uobiscum. Aequabilis idẽ quod æqualis in priore significato: ut idẽ, Nõ ius æquabile, quid utilitatis haberet, acceperat. Iterum: Et uox reducitur in sonum quendam æquabilem, atq; constantem. Lib. 5. Aeneid. In Cat. Maio. Eodem lib. De Inuẽt. li. 1. Ad Heren. li. 3.

Perfidus, & Infidus. CAP. CIII.

PErfidus, qui fidem uiolat: Infidus cui non est fidẽdum. Hoc à fido descendit, quod habet primam longam, siue fido à fidus: illud à fides, quod habet primam breuem. Ideoq; hæc duo

adiect

adiectiua uario accentu efferuntur.

Moratus,& Morigeratus. CAP. CIIII.

MOratus, *qui moribus bonis est præditus:* Morigeratus, *participium ex morigeror, quod est morem gero. id est, obsequor, & obedio.* Vnde *morigerus, obsequens, obediens, & facilè morem gerēs.* Quod Accursius *nō intelligēs (quid autem intelligat, si ignorat, quid sit morē gerere?) pro glossa scriptū reliquit,* Soluat Apollo: *quasi aut ænigma esset, aut* Apollo *soluere ænigmata soleret magis, quàm pponere soluēda.* Et *alibi:* Primipilus, *inquit, nomen Græcum est.*

Proteruus, Procax,& Petulans. CAP. CV.

PRoteruus, *procax, & petulans, multū similitudinis habēt, & quasi aliud alio magis increscit, tam in factis, quàm in dictis.* Tria *hæc, tum quandam lasciuiam, libidinēq; declarant, tum iniuriam: nam & proteruam, petulantemq; eodem loco de inhonesta fœmina apud Ciceronē legimus pro Cælio: Si uidua liberè, proterua petulanter, diues effusè, libidinosa meretricio more uiueret.* Proteruam *minore gradu, quàm petulantem significauit.* Petulans, *pro libidinoso, lasciuoq; accipi notum est: ut,*

—Petulansq; iuuenta. Et Ouidius:

Quinetiam ut possem uerbis petulantius uti,
Non semel ebrietas est simulata mihi.

Id *est, lasciuius, & licentius.* Procaces *quoque meretrices legimus, qualis* Bacchis Terentiana, *cæteræq; impudicæ mulieres, quæ pudori suo (quæ una dos fœminarum est) ne uerbis quidē mordacibus, simul & turpibus parcunt, à seipsis, suæq; conditionis fœminis capiētes principium.* Proteruia, *leuior quædam contumelia,* Procacitas *maior,* Petulantia *maxima.* Cicero *in Sallustium: Ne in idem incidam uitium procacitatis, quod huic obijcio. Et iterum: Non enim procacitate linguæ, uitæ sordes eluuntur. Atq; iterum: Nam quod ista inusitata rabie petulāter in uxorem, filiamq; meam inuasisti. Et iterum in eadem: Desine*

In ead.
In ead.

bonos

bonos petulantissima insectari lingua: desine morbo procacitatis isto uti. Sallustius in Ciceronem: Grauiter, & iniquo animo maledicta tua paterer Marce Tulli, si te scirem iudicio animi magis, quàm morbo, petulantia ista uti. Et iterum: Bibulum petulantissimis uerbis lædis. Hæc eadem nomina in factis quoque nonnunquam reperiuntur: ut si quis ambulans per impotētiam mentis, obuium cubito feriat, aut cum contumelia sibi cedere cogat, hunc proteruum dicimus. Et Vergilius Austros procaces uocat. Et ab eodem: –Hœdiq; petulci Floribus insultent. – dictum est, quòd hœdi soleant iniuriam facere, per animositatem quandam transcendēdo sepes, & in alia loca penetrando: quæ iniuria petulantia est.

In ead.

Verg. 1. Aen. In uada cæca tulit, penitusq; proacibus austris.

Georg. 4.

Orbus, & Cœlebs. CAP. CVI.

ORbus, est quicunque aliqua re chara priuatus est. Propriè autem parens amissis liberis, quasi amissa luce oculorum. Vnde illud frequens, Parens liberorum, an orbus sit, plurimum distat. Et hinc orbitas, quæ est illa qualitas patrum post amissos liberos, ut uxoris uiduitas post amissum maritum. Quintilianus de patribus, in ipsos loquens pro uxoribus, ait: Non habet orbitas uestra lacrymas super ardentes rogos, tenetis inconcussam, regidamq; faciem. Contrarium huic est, quum dicitur orbus, quasi orphanus, ut apud Terētium: Orbæ, qui sint genere proximi, His nubant. – Et hinc orbitas apud Marcum Tullium lib. III. de Oratore, quasi orphanitas. Deplorauit enim causam, atq; orbitatē Senatus, cuius ordinis à Cōsule, qui quasi parēs bonus, aut tutor fidelis esse deberet, tanquā ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimoniū dignitatis. Cœlebs, tam qui caruit sēper uxore, quàm qui nūc caret: et inde cœlibatus.

Quintil. lib. 5. cap. 10.

In Phorm. act. 1. sce. 2.

Diuturnus, Diutinus, Præcox, Serotinus, Præmaturus, Maturus. CAP. CVII.

DIuturnus, & diutinus nihil differunt. Vtrunq; enim & in bonum, & in malum reperitur: & utrunq; à diu, siue diu-

tius uenit. Sed unum eo modo formatur, quo à die diurnus, à nocte nocturnus: alterum quomodo à serò serotinus, à manè siue à Matuta, quæ dea est, matutinus: utq; aliqui utuntur, à uespere uespertinus. De diuturnus plurima exempla sunt. De diutinus apud Ciceronem perpauca. Ad Brutum sic scripsit: Libertatis desiderio, odioq; diutinæ seruitutis. Quintil. Non sic confundunt obuios grauibus catenis colla stridētia, nec diutino squallore concreta facies. Quia dixi serotinus à serò, uideor significasse serò pro uespere, non pro eo, quod est tardè, siue post tempus. Hæc enim tria serò significat, quæ tamen penè idem sunt. Vna, & uera significatio est pro uespere, quod est post occasum. Altera quæ hinc nascitur, quæ est post tēpus. Quod enim post solis lucē est, id uerè potest post tempus dici. Cicero quum accusator Milonis identidem interrogans, instaret, quo tempore Clodius esset occisus, urbanè respondit, serò, non tam horam intelligens, quàm tardius occisum, & post tempus, quo debuisset occidi. Tertia significatio est, pro tardè: ut apud Senecam in Hercule furente,

Epist. 8. li. 11. fa. epi.
Quintil. lib. 6. cap. 4.

Serò nos illò referat senectus.
Nemo ad id serò uenit, unde nunquàm,
Cum semel uēnit, potuit reuerti.

Serotinus igitur quum à primo significato (ut quibusdam placet) uenit, qui dicunt horam serotinam, tempus serotinum, pluuiam serotinam, tum à posterioribus. Appellamus enim ut præcoces uuas, præcoces ficus, præcocia poma, quæ ante legitimū, consuetumq; tempus, siue citò maturescunt, ita serotinas uuas, serotinas ficus, serotina poma, quæ post legitimum tempus, consuetum'que cæteris pomis, uel tardè maturescunt. Præcox quoque ingenium per translationem dicimus, quod nimis citò maturitatem cōsecutum, nimisq; citò uidetur adoleuisse. Ideoq; ait Quintilianus, Illud ingeniorum uelut præcox genus non temere unquàm peruenit ad frugem. id est, non ferè unquam ad

Lib. 1. cap. 4.

per

perfectionem, tanquam ad frugem, fructumq; peruenit. Præcox quasi ante tempus excoctum. Huic simile, ac dissimile est, præmaturus, quod est antè, quàm sit maturus, & ante maturitatē: ut, segetes præmaturæ, frumēta præmatura, poma præmatura. id est, nondum matura. Et per translationem, præmaturus sum militiæ, præmatura ætas, præmatura legatio, præmatura allocutio, præmatura postulatio. id est, immatura. Quanquàm maturum ipsum in frugibus propriè dicitur, & id uno modo: in personis uerò figuratè, & hoc duobus modis: Vno sic: Ego sum maturus audiēdæ philosophiæ, tu es maturus rei militari. id est, perfectionem temporis habeo ad hanc rē. Vnde senilis ætas uocatur matura, quasi omnino perfecta, & tempus debitum assecuta. Altero sic: Ego sum homo maturus. id est, perfectis moribus. & in hac significatione non componitur. Inde maturesco, maturus fio. Et maturo maturas, maturum facio, uel perficio, atq; festino. Vt Vergilius: Maturate fugam. — Cicero ad Herennium In ætate maturrima dixit: pro in ætate festinatissima. Et maturè aduerbium, pro citò. Aen. 1.

Annuus. CAP. CVIII.

ANnuus eodem modo dicimus, quo diurnus: spatium diurnum, spatium annuum, unius dici, uniusue anni. Annuus quoq; quomodo quotidianus. Febris quotidiana est, quæ singulis diebus uenit. Ita apud Vergilium: — Atque annua magnæ Sacra refer Cereri. — Id est, singulis annis. Et duo illi Epicurei philosophi annua febri quo die nati fuerant, corripiebantur: qua febri & mortui sunt, atque eodem quidem die. Dictum est ergo annuum, quasi anniuersarium. Nam ut festa, ita febres quibusdam, quorum etiam Augustus fuit, anniuersariæ sunt. Geor. 1.

Capitalis. CAP. CIX.

CApitale odium, quod caput, & uitam alterius petit. Cicero: Cum is tribunus plebis capitali odio à Qu. Pōpeio, De Amic.

qui tum erat consul, dißideret. Item capitale supplicium, capitalis morbus, qui caput alterius petit. Capitalis autē homo, capitale uitium, capitale peccatum, non quod petat alterius caput, sed cuius caput, aut propter quod caput committentis peti debeat ad pœnā: ut idem, Capitalis Etheocles, uel potius Euripides. Et alibi, Fieri ait in ciuitate uitia capitalia.

De Off. lib. 3.

Meritorius. CAP. CX.

MEritoriam tabernam, diuersorium, atq; hospitium mercenarium uocamus, quò cuiq; introire licet danti mercedem. Nam merere, mercede operari, laborare, atq; alteri inseruire est. Ideoq; merere, in militia est exerceri, propriè tamē stipendij, ac præmij, quod dicitur, stipēdia facere. Hinc meretrices dictæ, suam & ipsæ militiam exercentes, ac stipendia sua facientes. Et inde adiectiuum meritorius, meritoria, meritorium: unde scorta mascula, pueri meritorij uocantur: nam puellæ non uocantur meritoriæ, quippe proprium suum habentes nomen, quod est meretrix. Quidam aiunt hos pueros, dici Catamitos, quod mihi non uidetur, sed potius concubinos: meritorij nanq;, ut meretrices, pretio merent. Cicero in Antonium: Ingenui pueri cum meritorijs, scorta cum matribus familiâs uersabantur. Ingenuos liberos dixit, meritorios ergo non liberos: quos mango, qui ideo homines mercatur, ut uendat, cōmodare etiam abutendos pretio solet. Siue illi dominorum permissu, aut ipsi suo iure prostant, appellamus corpus meritoriū tam puerum meritorium, quàm meretricem: orationem quoq; meritoriam, quasi uilem, & male coëmptam.

Philipp.

Infensus, & Infestus. CAP. CXI.

INfensus uehemēter iratus, & odium gerēs. Infestus uehementer molestus, atq; in aduersum uadens. Inde infestare, incursibus crebris molestia afficere: & signa infesta, quæ in aduersum tendunt: hoc est, uexilla in hostem euntia, ut molestiam inferāt. Molestare autem rarius reperitur, quàm infestare. Modestinus

iurisc

iurisconsultus ait: Ab Aurelio Sempronio fratre meo, neminẽ molestari uolo.

Præsens. CAP. CXII.

PRæsens, non modò quod est huius temporis, sed etiã alterius: ut Cicero, Egò incolumitati ciuiũ primùm, & posteà dignitati: ille præsenti potius dignitati, quàm futuræ cõsulebat. De mortuo loquitur: ergo non nunc præsenti, sed tunc. Quintilianus de ipso Cicerone iam defuncto loquens ait: Posteà uerò quàm triumuirali proscriptione cõsumptus est, passim qui oderant, qui inuidebant, qui æmulabantur, adulatores etiam præsentis potentiæ, non responsurum inuaserunt. Præsentis potentiæ, quæ tunc erat præsens. Neq; in præteritum modò, uerùm etiam in futurum: ut Horatius, Lib. 11. c. 10.

Pleraq; differat, & præsens in tempus omittat: De Art. Poëti.
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis autor.

In præsens: id est, in suum tempus, ut dixi, & quando tẽpus dicendæ rei aderit: nisi accipiatur pro impræsentiarum. Vt idem secundo Carminum:

Lætus in præsens animus, quod ultrà est, Ode 16.
Oderit curare, & amara lento
Temperet risu: nihil est ab omni Parte beatum.

Præsens quoq; dicitur subitus, & non dilatus in alterum tempus. Vt Vergilius:

Præsentemq; uiris intentant omnia mortem. Aen. 1.

Iuuenalis: Pœna tamen præsens. — & præsens ultio. Saty. 1.

Vnde præsentissimũ periculum, & præsentissima medicina, remedium præsentissimum, uenenum præsentissimum, quod etiam præsentaneũ uocatur. Præsentissimum, quia statim aut sanat, aut occidit. Et quoniam ea quæ præsentem uim, affectumq; exhibẽt præstantiora, ac potẽtiora cæteris uidentur, ideo in hũc quoq; sensum accipi solet: ut, præsens animus, dicitur præstans, atq; excellẽs. Et præsens remediũ, præsensq; uirtus, id est, potens, & in primis effi-

cax. In rem præsentē, non tempus, sed locum significat, ut Cic. Offic. lib. 1. Vt si constitueris cuipiam te in rem præsentem esse uenturum. id est, ad locum, de quo cōtrouersia est. Liuius libro XXXVIII. Responderi legatis utriusq; partis placuit, missuros se in Africam, qui inter populum Carthaginiensem, & regem in re præsenti disceptarent. Idem lib. XLVIII. Eodem anno inter populum Carthaginiensem, & regē Masinissam in re præsenti disceptatores Romani de agro fuerūt. Valerius Max. lib. VII. Quint. Fabius Labeo arbiter à senatu finium constituendorum inter Nolanos, & Neapolitanos datus, quum in rē præsentem uenisset, utrosq; separatim monuit. Ad tempus, duobus modis sumitur. Vno ad conditionem temporis, necessitatē, opportunitatem. Cicero pro Milone: Quàm ad tempus aptæ simulationes. Quintil. Fingere nimirùm ad tempus uidebor, & rem nimiùm manifestam imprudenter cōplorare. Altero ad spatium tēporis: ut, silebo ad annum, latebo ad tempus. id est, usq; ad annum, & usq; ad tempus quoddam, uel in tempus. ut Quin
Lib. 10. cap. 4 til. Optimum emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur, ut ad ea post interuallum uelut noua, atq; aliena redeamus. id est, usq; ad aliquod tempus. Nam sæpe subintelligitur usq; : ut idem, Neque id ueteribus Romanis dedecori fuit: argumentum est sacerdotum nomine, & religione durans ad hoc tempus saltatio. id est, usq; ad hoc tempus.

Stultus, Fatuus, & Stolidus. CAP. CXIII.

STultus, qui imprudens est, & improuidus: multiq; non insipientes homines aliquando stultè agunt. Fatuus planè insipiens est, tractum à sapore ciborum. Nam quum illi non sapiunt, fatui dicuntur. Ita homo qui non sapit, fatuus uocatur. Martialis:

Lib. 13. epig. 13. Vt sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quàm sæpe petet uina, piperq; coquus.

Melior huius uocabuli uidetur hæc causa, quàm ea quæ quibusdam

dam placet, fatuos dictos, qui furore quodam (quali uxor regis Fauni Fatua nomine, corripi solebat) futura prædicunt: ut illa faciebat. Stolidus est, qui proximè accedit ad naturam sensumq; pecudum.

Beatus. CAP. CXIIII.

BEatus, qui rebus omnibus ad uitæ usum, ornatūq; spectantibus abundat. Ideoq; locupletes sanè omnes beatos uocamus, ut apud Iuuēalem: – Vetulæ uesica beatæ. Et Cicero: Sint florentes, sint beati. Et alibi: Crotoniatæ quondam quum florerent omnibus copijs, & in Italia quum in primis beati numerarentur. Vnde apud inferos in Elysijs campis beati uocantur, & à nobis qui apud superos uiuunt: ut penè idem sint felices & beati, felicitas & beatitudo. Felices, inquam, omnium bonorum compotes. Sunt & aliæ res pro sua quæque natura beatæ, felicesq;, ueluti de uoce apud Quintilianum: Ornata erit pronuntiatio cui suffragatur uox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans aëra, auribus sedens. Beata dixit pro eo, quod est plena, & perfecta. Et alibi: Nam uocis, quantum in nullo cognoui, felicitas.

Satyr. 1.
De Inuēt. li. 1.
Lib. 11. cap. 3.

Mollis homo, Molle opus. CAP. CXV.

MOllis homo dicitur, & molle opus: hoc in laudem, illud in uituperationem. Vergilius:

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi. Idem:
Excudent alij spirantia mollius æra:
Credo equidem uiuos ducent de marmore uultus.

Georg. 1.
Aeneid. 6.

Quod non sine ratione factum est. Nam qui non fuerit seuerus, fortis, & constans, & in morem rei duræ patiens, resistensq; fortunæ uel aduersæ, uel blandæ, hic mollis est, similis ceræ, & tenellis plantis: quum præsertim qui mollicula membra habēt, ferè molli sint mente, ut pueri, fœminæq;. Contrà autem milites, nautæ, agricolæ, ut corpore, ita animo indurati putantur. Hoc igitur modo mollis accipitur in uitiū. In laudē uerò, quod

ut uitio datur durum: ut durus cibus, durum cubile, durũ solum, ita durum ingenium, ueluti durus equus ad domandum, durum ingenium ad docendum, & ad (ut sic dicam) sculpendum. ea dem ratione molle dicetur, quod non est durum, eritq; laudabile. Quintilianus de signis loquẽs, inquit: Illius opera duriora, huius molliora. Dicũtur autem signa, opera sculptilia, siue fusilia, siue cætera eiusmodi ad effigiem animalium fabricata: quemadmodum tabulæ, opera pictorum. Siquidem in tabulis antiqui pingebant, non in parietibus. Hæc talia magis dicẽtur mollia, quæ fiunt, quàm ingenium, quod facit.

Crudus. CAP. CXVI.

CRudus uocatur, non qui cibum indigestum habet in stomacho, sed qui ægrè, difficileq; digestibilẽ, & à quo offenditur, uel tanquam nimio, uel tanquam noxio: ut Cicero de Roscio, Qui in cœnam non ueniret, quòd esset crudior. Et Quintilianus Crudo oratori declamandum non putat. At cibo indigesto ferè & oramus, & negotia agimus, uel magis, quàm digesto. Siquidem digesto, & modificato cibo, iterum refici malumus, quàm cætera facere. Appellamus autẽ hominẽ crudum, præsertim qui est truci aspectu, quòd eius aspectu oculi nostri offenduntur, ut stomachus cruditate cibi: uel quòd facies crudum habentis animum insuauis, & fœda est, ut facies crudum stomachum habentis, siue crudum cibum in stomacho. Est etiam crudum idem quod recens. Vnde crudus dolor, crudum uulnus: Et recrudescere dolor, & uulnus dicitur, quasi renouari. Et cruda poma dicimus, quæ non sunt matura: ut Cicero, Quæ cruda sunt, ui auelluntur: quæ autem cocta, & matura, decidunt.

LIBRI QVARTI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN QVINTVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

TERTIVS iam mihi, & propè quartus annus agitur peregrinanti semper, & per omnia maria, terras q; uolitanti, proxima etiã æstate, & quidem tota militiam experto: quod utrum honestiore, an magis necessaria causa fecerim, haud equidem scio. Illud tamen uel me non affirmante, indubitatum cunctis esse non ambigo, quæ maxima, atq; adeò sola studiorum præsidia sunt, ea mihi omnia defuisse, literatorum consuetudinem, librorum copiam, loci opportunitatem, temporis otium, ipsam postremò animi uacuitatẽ. Quorum singula quũ plurimum incommoditatis afferant, quum desunt, quid tandem putandum est, uniuersa fecisse? Tametsi repugnauimus assiduè, & quoad licuit necessitatibus reluctati sumus. Interq; nauigandum, peregrinandum, militandum, frequenter ad studia respeximus: ita ut si nihil lucri in literis (quod optabamus) certè (quod proximum est) nihil damni faceremus: quod si non contigit, iacturam hanc multarũ rerum notitia, quas uel uidimus, uel sumus experti, fortasse pensabimus. Hac enim præcipuè uia Homerus informandum esse uirum sapientem præcipit, Vlyssis exemplo. Ita nanq; Odysseam inchoat:

Dic mihi Musa uirum captæ post tempora Troiæ,
Qui mores hominum multorum uidit, & urbes.

Quanquàm quid tergiuersamur, quid blanda, aut inani excusatione nos fallimus? qualescunque redierimus, nihil tamen quo dotẽ filiæ iã me absente adultæ ampliare queamus, attulimus, & collocandi iam tempus est, satius q; multò quàm primùm nuptui dare, quàm diutius custodiẽdo, pudicitiæ periculum adire.

Mira enim est puellæ, uel procorum, uel amatorum multitudo. Ipsa quoq; teneri amplius non uult. Et (quod me ualde solicitũ facit) alios magis incipit amare, quàm patrem. Quare non uacat comparare plura, quò splendidius, ac magnificentius collocemus. Sex nanq; talenta, quæ ante profectionẽ nostram parta, ac reposita erãt, in dotẽ dabimus: quod quum satis esse debeat, tamẽ plus est multo quod posthac temporis acceßione adijcere possemus. Et certè similia impedimenta (ut de morte taceam) extimescenda sunt. Ne fortè (quod dij omen auertant) uel absente patre, uel mortuo, filia (ut quæ ea ætate, atq; adeò ea mẽte sit) prostet. Sufficiant igitur huic operi quatuor superiora uolumina, quintumq; hoc de uerbis, accedente sexto de notis autorum. Quòd si etiam plura scribendi facultas, tempusq; suppeteret, nescio an faciendum putarem: cùm sciam, ea quæ uel optima, atq; pulcherrima sunt, nisi compedij gratia iuuentur, ut potificales olim cœnæ, longitudinis fastidio laborare: simulq; huius, de qua loquor, materiæ, neminem (de prudentibus loquor) uniuersum corpus aggredi esse ausum, suam sibi unusquisq; particulam ad scribendũ delegit, siue ne longiore opere legentibus fastidium moueret (quod enim uocabulũ non suam habet in significando elegantiam?) siue immensitatem, infinitatẽq; uoluminum ueritus. Quibus rebus me quoq; motũ fuisse fateor, cùm mea sponte, tum illorum exemplo maximè, ne semper imperfectum, ne semper inclusum habere, ne semper efflagitantibus opus negare uideamur: ne'ue quibus obsequi, & à quibus laudum suffragia nancisci cupimus, eisdem iustæ querelæ, iustæq; uituperationis materiam præbeamus. Tum eò quòd infidiatores, & fures re expertus (ut secundo libro dixi) cauere debeo, quos nunc multò plures esse, ac fore amici ostẽdunt: quæ causa Prisciano (ut ipse testatur) fuit, ut festinantius opus illud de arte Grammatica edceret. Hac eadem nos causa, & cæteris, quas enumerauimus, sumus adacti non modò ut festinantius

Prisc. in præfat. magni operis.

tius libros nostros, uerum etiam ut pauciores ederemus. Et illi tantùm æmulorum insidiæ nocebant, mihi etiam præter cætera fautorum, atq; amantium studia nocent. Tradatur ergo aliquã do uiro puella, contenta hac (quantulacunq;) dote. Non enim formosam esse credibile est, quæ maritum, nisi magnitudine dotis conciliante, non inuenerit, uirgo præsertim. Maritum autẽ puellæ cœtum literatorum intelligimus, á quo sanctitatem uxoris, pudoremq; & custoditum esse cupimus, & custodiri debere testamur. Sed ad promissam uerborum disputationem (cuius hoc libro locus est) descendamus.

Disco, Edisco, Dedisco, Dedoceo, & Instruo.

CAP. I.

ISCO, & edisco manifestè differunt. Nam discere est, ut intelligas: edisceere uerò, ut memoriter cõplectaris. Ideoq; caput apud Quin- Lib. 1. cap. 8.
tilianum, quod inscribitur de ediscendo, ita incipit: Illud ex cõsuetudine mutandum prorsus existimo in his, de quibus nunc disserimus ætatibus, ne omnia, quæ scripserint ediscant, & certa, ut moris est, die dicant. Dedisco, quod didici obliuiscor. Dedoceo te, ostẽdo falsum esse quod doctus es, docens quod uerum est: ut apud eundem in secundo: Cap. 3.
Et quidẽ dedocendi grauius, ac prius, quàm docendi. Illud, quo quidam utuntur, Instruo (quale est, Instruam te in uia hac, qua gradieris) nobis apud idoneos autores incõpertum est. Dicimus enim Instruo classem, instruo aciem, instruo causam, instruo militem: non autem discipulum, aut mentẽ alicuius, nisi eo modo, quo instruimus ea, quæ dixi. Psal. 31.

Excogito, Reperio, Inuenio, Offendo, Nactus sum.

CAP. II.

EXcogitare, est per cogitationem inuenire, idq; ad res tantum incorporeas pertinet: ut, excogitauit argumenta, rationes,

tiones, figuras, causas. Est ergo excogitare, & inuenire, cõsilij: reperire uerò fortunæ. Vnde Ouid. —Tu non inuẽta, reperta es. Sed iam usus obtinuit, ut idem sit reperio, quod inuenio. Est autẽ inuenire uel consilio, uel casu, siue corporea, siue incorporea reperire. Offendo ferè quod reperio, neq; solùm reuertẽdo, & ad statum rerum publicarũ, uel priuatarum pertinet: ut, Offendes Rempublicã perturbatam cõsilijs nepotis mei: Verùm etiã sine his, ut idem Cicero: Sed tamen neminem tam maleficum offendi, qui illum negaret Antonij dignum senatu. Nactus sum etiam pro inueni, seu reperi, frequenter accipitur. Vt idẽ in Paradoxis: Eum tu hominem terreto, si quem eris nactus, istis mortis, aut exilij minis. Et de Senectute: Vitis quidem, quæ natura caduca est, & nisi fulta est, fertur ad terram, eadem ut se erigat clauiculis quasi manibus, quicquid est nacta, complectitur.

Lib. 1. Meta.

Cic. in Som. Scip.

Desipio, Desipisco, & Resipisco. CAP. III.

DEsipio, siue desipisco significat, uel quòd aliquid à communi sensu, sapiẽtiaq; minus habeo, uel quòd à meo sensu destituor. Quod ferè uitium aut ex ætate uenit, aut ex morbo, aut timore, aut amore, aut simili aliquo affectu. Cuius contrarium est resipiscere: & senes quidem iam dementes nũquam resipiscunt, cæteri autem resipiscere, id est, ad priorem mentis statum, uel ad meliorem mentem redire solent. Terentius:

In Heauton act. 4. sce. 1.

—Multò omnium nunc me fortunatißimum
Factum puto esse gnate, quum te intellego Resipisse.

Prohibeo, & Inhibeo. CAP. IIII.

PRohibeo uel generale nomen est, uel ante rem inceptam. Inhibeo autem re iam incepta. Illud uetat, ne quid facias, uel ne quid incipias: hoc ne pergas ire, desistas'que ab incepto. Vergilius:

Aen. 1.

Quod genus hoc hominum? quæ'ue hunc tam barbara morẽ
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ. Idem:

Aen. 11.

Parcite iam Rutuli, & uos tela inhibete Latini.

Vtor,

Vtor, Fungor, & Fruor. CAP. V.

VTor, & fruor apertè differunt, sed non ea ratione, qua quidã uolunt, omnia sua imperitia cõfundentes, qui aiunt nos uti humanis, frui uerò diuinis: imò & diuinis utimur, & humanis fruimur. Quis enim mihi usum diuinorũ interdicat? quis rursus uetet me frui rebus meis, labore, & industria paratis? Aut quis dicat me frui sacris, cum in illorum uersor usu, atq; administratione? Vel quis neget, quum uoluptati operã do, me frui his rebus, unde capio uoluptatem? Quòd si diceret, deberè nos frui rebus diuinis, uti uerò humanis (quanquàm ne in hoc quidẽ illis accedo) fortasse audirem. De rebus enim, non de uerbis disputarent. Nunc uerbum exponunt, non res. Sed hos cum sua imperitia, & (quod fœdius est) cum sua pertinacia relinquamus. Vti igitur est alterius rei gratia. Frui nullius, sed (ut sic dicam) propter se. In illo iter est, in hoc meta. Hoc alterius finis, ad quem illud tendit. Qui hoc habet, quiescit, & contentus est: qui utitur, nunquàm contentus est, semperq; ulterius tẽdit. Ideoq; reprehensus est Annibal, qui cum posset uti Cannẽsi uictoria, frui maluit. Vtor armis, utor domo, utor libris, utor studio, diligentia, operaq;, ut ex hoc posteà emolumenti aliquid boniq; consequar. Fruor bonis meis, fruor tuo aspectu, tuo colloquio, tuo cantu. hoc est, delectationem, uoluptatemq; percipio ex hac re, atque ex huius rei usu. Nonnunquam eadem re duo pariter, hic utitur, ille fruitur: ut si alter ad focum sedeat sanitatis causa, alioqui id nõ facturus, alter uoluptatis: hic nõ tẽdit ultrà, sed apud finẽ ipsum quiescit: ille non cõtentus præsenti conditione, ad ulteriora tendit: qualis Annibal si fuisset, nec tã præsenti uictoria requiescere, quàm progredi maluisset, nõ eũ Maharbal scire uincere, sed uictoria nescire uti, dixisset: id est, qui frui illa, quàm uti maluerat. Dicimus tamen nonnunquã utimur pro fruimur, uerecundiæ cuiusdam causa: ut, utor pane triticeo, utor palmulis, utor ficis, quasi uiuendi potius causa edamus,

Liui. 3. decad. lib. 2.

mus, quàm edendi causa uiuamus. Deniq; frui est delectationem capere ex utendo. Itaq; in idem recidunt, idemq; efficiunt frui, delectari, uoluptatem capere. Quo fit, ut non fuerit causa, cur recentiores hoc uocabulum frui, unde uenit fruitio, solis rebus diuinis dare uoluerint. Habet enim hoc uerbum duo supina, fruitum, & fretum: quorum primum uix in usu est, nisi apud eos, qui uerborum nouitatibus & gaudent, & gloriantur. Secũdũ significat confisum: ut, fretus fortasse familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Adiungimus etiam alterum uerbum ad personam (de utor dico) significatq; conuersor, & opera utor. Idem Cicero ad Cælium: Fabio uiro optimo, & homine doctissimo, familiarissimè utor. Et inde fit usus: ut, usus mihi fuit tecum: id est, conuersatio, familiaritas, & consuetudo. Quintil. Mulierem cum qua longa cõsuetudo, seu longus illi fuerat usus. Atq; quia solemus aliqua re ideo uti, ut ex ea fructũ percipiamus, factũ est, ut dicamus usum pro utilitate, & fructu, tam in singulari, quàm in plurali: quorum exemplorũ plena sunt omnia. Fungor autem idem est, quod officium, munusq; ago: ut, fungor magistratu, fungor prætura, fungor legatione, fungor officio delegato, fungor munere iudicis: Fungor autem uita, quod fungor officio uitæ, & munere administrandi, gubernandiq; corpus: munere, inquam, assignato nobis ab imperatore Deo. Inde Defunctus est uita: id est, finiuit officium uitæ. Vergilius:

Epist. 13. lib. 2. epist. fam.

Aen. 6. O tandem magnis pelagi defuncte periclis. Titus Liuius: Defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Defunctus periculis, quòd finita sunt pericula: & defuncta morbis corpora, quòd finiti sunt morbi corporum. Legimus etiã defunctus morte, id est, mortem finiuit. De Potior dixi alio loco.

Sto, Sedeo, Sido, Sisto, & Stator. CAP. VI.

STare, est non ire, in his duntaxat, quæ eunt sine pedibus, aut quæ erecta non sunt: ut, nauis stat, flumẽ stat, currus stat, sol stat, unde est solstitium, & iustitium, quia ius stat, forumque

clau

clausum est. Anguis etiã, & piscis, & lacertus, & auis in aëre stant. Quædam ediuerso dicũtur stare, quæ erecta sunt, quãdiu non cadunt, sed hæc ferè sunt inanimata: ut, arbor stat, simulacrum stat, domus stat, columna stat. Quædam uerò nõ dicũtur stare, nisi nec eãt, & erecta sint: ut, homo, equus, uolucrisq; stat. Nanq; homo quum sedet, & equus quũ recũbit, & auis quum cubat, nõ stant, neq; tamẽ eunt. Illud tamen notandum aliter dici sedere de hominibus, aliter de auibus. Nam cætera non sedent, nisi simia, & si quid est simile. Ipsum uerò sedere auium, est in loco altiori esse: ut passer sedet in tecto, hirundo sedet in pertica, cornix sedet in arbore: nec rectè dixeris, stat in arbore: sed tali potius quodam modo cornix stat, non cubat. Verg. Aeneid. 12.

Alitis in paruæ subitò conuersa figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras.

Quintil. Vt si quæratur, an sit credibile super caput Valerij pugnãtis sedisse coruum, qui os, oculosq; hostis Galli, rostro, atq; alis euerberaret. Denique eodem modo dicitur sedere auis supra rẽ quampiam, ut homo super equũ aut iumentum: qui dum super equum est, non dicitur stare, aut manere, sed sedere, quocũque modo, aut quocunq; corporis habitu, gestuq; compositus sit. Sidere autem à sedere multum distat. Est enim sidere deorsum descendere, pessumq; ire. Verg. Lib. 2. cap. 4.

Sedibus optatis gemina super arbore sidunt.

Id est, ab alto demittũtur. Vnde subsido, desido: ut Ouid. –Subsidere ualles: Et Lucan. Subsedit dubius. –Nam (ut ego sentio) à sedeo præteritũ mutuatur. Inde insido quoq; insedi, et resido resedi, aßido assedi. Siquidem aßidêre est apud aliquẽ, ut ægrotum, ut regem, sedere. Cum enim Sallustius inquit: Postquàm Cato assedit: magis ab aßido, quàm ab aßideo præteritum hoc esse significatio potest esse documẽto. Vt autẽ à sedeo distat sido, ita à sto sisto: ut, siste lacrymas, siste fugam, siste gradum. id est, fac stare gradum, stare fugam, stare lacrymas. Atque ut Metam. 1. Lib. 1. In Catil.

illa superiora idem præteritum habent, uel alterum ab altero mutuum sumit: ita hæc duo idem supinum, uel sisto à sto, uel sto à sisto accipit, quod est statum. Vnde fit stator, quod magis à sisto, quàm à sto descendit: ob idq; Iupiter Stator uocatus est, qui Romulum orantem, ut fugam suorum sisteret, audiuit.

Liui. lib. 1. ab urb.

Quare nescio, cur Hieronymus contra Iouinianum dixerit, Offendet Iouem Statorem, qui libenter sederit. quasi Iupiter Stator à stando dicatur, & non à sistendo. Nimirum oblitus historiæ est, ut super Ionam, fabulæ: ubi ait, Ex Ioppe Iudææ portu Andromedam à Perseo liberatam. In quo eorum manifestus est error, qui quum legunt, quòd Ionas surrexit, ut fugeret in Tharsis, & uenit Ioppen, opinantur hanc esse Andromedæ urbem, quum sit in India ciuitas Tharsis, unde illa fuit, ut ipse quoque Hieronymus meminit. Ouidius lib. 1. de Arte amandi:

Perseus Andromeden nigris portauit ab Indis.

Et Sappho ad Phaonem:

Candida si non sum, rapuit Cepheïa Perseum
Andromede patriæ fusca colore suæ.

Eadem obliuio eiusdem fuit, quòd Gallos matris Deum in Osee ait esse ex gente Gallorum, qui à Romanis ob ignominiã illius nationis uindice animo effœminantur, quum à Græcis hoc anteà, ut tunc, fuerit factitatum. Sistere dicimus etiam pro repræsentare, & præsentiam corporis exhibere, dictum ab eo quòd non tantùm comparere quis debet, nisi & manserit: unde de iudicio sisti, hoc est de sistendo aliquem in iudicio. Cicero ad Atticum: Des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Calẽdas Ianuarias, ubicunque erimus, sistas. Et hinc stator, nuntius, tabellarius'ue consulis. Idem de Officijs libro tertio: Vas factus est alter eius sistendi, ut si ille non reuertisset, moriẽdum esset sibi.

Epist. 26. lib. 3.

Aeneid. 2. Vergilius: — Et patrio te limine sistam.

Appeto, & Expeto. CAP. VII.

Appeto cũ affectu: Expeto cũ ratione. Appeto qualiacũq;:

Expe

Expeto honesta, planeq; bona. Vnde de rebus expetendis scripsere philosophi, quæ scilicet peti debent: non autem de appetendis: ex quo deriuatur appetitus, qui immensa, & immoderata cupiditas dicitur. Quare qui dixit, Omnia bonum quoddam appetere uidentur, mallem dixisset expetere.

Vendico, & Vindico. CAP. VIII.

VEndico idem est quod (ut sic dicam) approprio, ac meum esse dico. Quintilianus: Circo usitatum nomen Pœni sibi uendicant. Et iterum: Rusticus petit partem bonorum, orator sibi totum uendicat. Et ferè hoc uerbum postulat datiuum, & hunc frequentissimè ex pronominibus primitiuis: ut, hunc agrũ ego uendico mihi, tu uendicas tibi, frater uendicat sibi. Vindico ulciscor, unde uindicta, quoties iniuriã, cõtumeliam'ue illatam punio. Interdum uindico, idem quod ab iniuria, contumelia'ue, siue iactura facienda, defendo. Cicero pro M. Marcello: Nobilissimãq; familiam iã ad paucos redactam penè ab interitu uindicasti. Idem de Senectute: Et est senectus natura loquacior, ne ab omnibus eam uitijs uidear uindicare. Vitijs, id est, uituperationibus, quẽadmodũ criminibus, pro criminationibus. Dicimus uindicare in libertatem aut in seruitutẽ, quasi asserere in libertatem, aut in seruitutẽ: nõ (ut quidã uolunt) uẽdicare: ut Liuius lib. XXIII. Intermori uehementioribus, quàm quæ pati possit remedijs ciuitatẽ finere in ipsa uindicta libertatis perituram. Et in secũdo: Præmium indici pecunia ex ærario, libertas, & ciuitas data. Ille primùm dicitur uindicta liberatus. Quidam uindictæ quoq; nomen tractum ab illo putant: Vindicio ipsi nomẽ fuisse. Ego nescio an uendico reperiatur, sed tantùm uindico.

Explodo, Complodo, Supplodo. CAP. IX.

EXplodo nõ tantùm significat eijcio, sed eijcio manibus, & quidem cum sono pulsantibus, qualiter quempiam è domo, è theatro, ex aliquo concilio iniectione manuũ atq; pulsatione eijcimus. Quod apparet ex alijs à plodo compositis, cõplodo,

& supplodo. Est enim complodere aduersas manus inuicē collidere, quod fieri pluribus de causis solet: uel ad testificandū, more fœminarum dolorem: uel præ gaudio: uel per subitam admirationem: uel si quæ sunt aliæ causæ. Supplodere est pedem terræ incutere, quod interim solet in oratore laudari. Itaq; quum

De Offi. lib. 1. *dicit Cic. Quoniam Pyrrhonis, Aristonis, Herilli iampridem explosa sententia est: appositissimo uocabulo (ut semper) est usus. Non enim dixit eiectam sententiam eo modo, quo cætera eijciūtur, sed quasi pulsatione manuum, tanquam ipsi illi huius sententiæ autores è cœtu ab ipso cœtu, iniectis in eos manibus,*

In Parado. *eiecti sint, ut apertius alio loco indicat: Histrio si paulùm se moueat extra numerum, aut si uersus pronuntiatus est una syllaba breuior, aut longior, exibilatur, & exploditur.*

De Dico, & quibusdam deriuatis ab eo. CAP. X.

Dicere propriè est oratorum, & eleganter, facundeq; loquentium. Quintilianus libro decimo: Nam mihi nec dicere quidem uidetur, nisi qui dispositè, ornatè, copioseq; dicit.

In præf. lib. 1. *Cicero de Officijs: Vt non modò Græcarum literarum rudes, sed etiam docti aliquantulùm se arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. id est, in oratoria arte, & in philosophia. Omnes ferè codices habent discendum pro dicendum. Quod exemplum ideo subieci potissimum, ut uulgus emendarem. Vnde dictio uocatur, oratoria & facunda oratio. Nam ab illo generali huius uerbi significato fit dictio, quæ est uocabulum, siue uerbum. Ex hoc ipso uerbo dico, duo frequentatiua oriuntur, dicto, & dictito: sed posterius potius frequentatiuum est, & idem est quod frequentibus temporibus, frequentibusq; locis dico, & narro. Alterū autem est, quod dico, si id alter scri*

Epis. 23. lib. 9. *bens excipiat, & manu, styloq; notet: ut Cicero ad Atticū quadam epistola testatur se illam non scripsisse, sed reparandi laterис gratia obambulantem dictasse. Et Quintilianus delicias di-*

Lib. 10. cap. 3. *ctandi appellat, sentiens delicati, non laboriosi esse dictare, nec*

accu

accuratè dictando scribi. Ita dicta sunt dictito, & dicto, à dico, ut uentito, & aduento à uenio, & eadem penè ratione significant. Nam uentitare est frequenter uenire: aduentare ucrò proximum iam esse ueniendo. Victitare autem eodem modo dicitur, significatq; non frequenter uiuere, sed uesci, & quasi uictu uti, siue tali genere uictus frequentissimè, & ferè semper uti: ut, Sarmatæ uictitant lacte. Dictum, & dicta, de omni sermone intelliguntur, sed specialem quoq; significationem habent pro dicaci sermone: unde dicta est dicacitas, quam Quintilianus ita definit: Dicacitas sine dubio à dicendo, quæ ex omni genere cõmuni dicta est. Propriè tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem. Ideo Demosthenem urbanũ fuisse dicũt, dicacem negant. Dicacitas igitur (ut dicebam) sermo cum risu aliquos incessens, dictũ uocatur, quod Græcè σκῶμμα dicitur: quale est Ciceronis: Nisi forte iure Germanũ Cimber occidit. Germani, quos Francos nũc dici Hieronymus ait, & Cimbri, nationes sunt olim inter se dissidẽtes. Cicero autẽ de quodã, cui nomen erat Cimber, à quo frater occisus est, loquitur, captans risum ex hac ipsa ãbiguitate sermonis. Et illud Terentiani Thrasonis in adolescentulum, quod Gnatho uctus dictum credidisse se simulat, id est, ueterem facetiam, ac uetus ridiculum:

Lib. 6. cap. 4.

Philipp. 12.

Lepus tute es, & pulpamentum quæris.

In Eunu. act. 3. sce. 1.

Valerius Martialis ad Domitianum:

Consueuere iocos uestri quoq; ferre triumphi,
Materiam dictis nec pudet esse ducem.

Lib. 1. epig. 5.

Qualia autẽ sunt dicta, quæ in ipsũ triũphãtẽ milites iaculari solebãt, illud quod Cæsari dictatori fuit decãtatũ, erit exemplo:

Sueto. in Cæs. cap. 49.

Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias:
Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.

Illud subegit, & Cæsarem, in quem dicitur, mordet, & alijs apud quos dicitur, risum mouet.

Adorare, & Supplicare.

CAP. XI.

ADorare, ab oro, quod est ore precor, componitur: supplicare, à plico, quòd genu, poplitemq;, aut ceruicem plicamus, quum à potentiore aliquo magnum quid precamur. Et tamen adorare sine ore, hoc est, sine uoce fit, nõ sine plicatione genuum, ac gestu corporis. Supplicare sine plicatione genuũ, ac gestu corporis, nõ sine ore, & uoce. Hinc est, quare supplicare tantùm homini datur, adorare etiam mutis: unde elephas, & phœnix, & alia quædam irrationalia solẽ adorare dicũtur. Nosq; rebus mutis, & sensu carentibus nõ supplicamus, sed adorationis honorẽ exhibemus, ut regum statuis, signis, uestibus, literis, alijsq; similibus. Et præcipuè picturis, imaginibusq;, tum Dei, tum sanctorum, tum ipsius etiam crucis, quam sapiẽtes adorãt, stulti etiam orant. Quod de cruce, idem etiam de sudario dico, cæterisq; similibus: idem de reliquijs sanctorum, quorũ corpora præsentia adoramus, animas uerò absentes oramus. Siquid autẽ ad hæc muta, quæ uidemus, dicimus, salutatione utimur, nõ precatione, quale est: Salue sancta crux.

Assurgo. CAP. XII.

ASsurgũt sani, ut stent, aut ut obuiã eant: assurgunt ægroti, ut sedeãt, aut ut cubito innitãtur. Vtroq; modo in alterius honorẽ, aut officij, aut beneuolẽtiæ causa hoc agẽtes. Ideoq; ferè adiungitur datiuus: ut, adueniẽti magistratui omnes assurgimus, etiam morbo affecti. uidelicet ob honorẽ. Et, pater quũ iaceret in lecto, redeunti à peregrina militia filio assurrexit, optatissimum illud caput amplexurus. nempe ob charitatem.

Tollo. CAP. XIII.

SVstuli filium ex uxore. id est, habui filiũ. Item sustuli filiũ. id est, educaui: & ab utroq; fit sublatum. Primum est à tollo, pro capio: secundum à tollo, pro educo. Paulus: Tamẽ intelligendum est de his legem sentire, qui liberos tollere possunt. Itaq; si castratum libertum iureiurando quis adegerit, dicendum est, non puniri patronum hac lege. Quintilianus: Cupidus

ego

ego liberorum uxorem duxi, filium sustuli, natum educaui, in adolescentiã perduxi. Aliud est igitur hic sustulisse, & educasse. Et alibi: Qui ex duobus legitimis, alterum in adoptionẽ dederat, alterum abdicauerat, sustulit nothum. id est, habuit: quãquam parum propriè significo, quod uolo. Nã ut fœmina quũ mater fit, dicit, peperi filium: ita uir quum fit pater, dicit, sustuli filium. Terentius: Quicquid peperisset, decreuerũt tollere. id est, educare. Idem: Meministi'n' me esse grauidã, & mihi te magnopere interminatum, si puellã parerem, nolle tolli? Chremes, Scio quid feceris, sustulisti. – Eodẽ modo dicimus, tulit filiũ, ut sustulit. Suetonius in Domitiani uita: Deinde uxorem Domitiani, ex qua in secundo consulatu suo filium tulerat, repudiauit. Alia duo significata notiora sunt, quorum alterum est summouisse, ut Vergilius: – Iubet & sublata reponi Pocula. – Alterum, in altũ tulisse: ut idẽ: – Et sublatũ altè cõsurgit in ensem. Quæ duo declarantur ex illo in Neronem epigrammate:

In Andr. act. 1. sce. 3.
In Heaut. act. 4. sce. 1.
Aen. 8.
Aeneid. 9.

Quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Suet. in Nero. cap. 39.

Hic sustulit matrẽ, quia occidit, & de medio abstulit. Ille sustulit patrẽ. id est, supra humeros sumpsit, & ab incendio eripuit.

Prouoco, & Lacesso. CAP. XIIII.

PRouoco, in malã partẽ dicitur, & in bonã. De mala notũ est. De bona uerò, Cicero ad Brut. Tuis literis amãtissimis sum prouocatus. Lacesso plerunq; in malum: ut idem, Sed iustitiæ primũ munus est, ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria. Sed nõnunquam in bonũ: ut idem quinto Tuscul. Tuis me amãtissimis libris lacessisti. Et ad Atticum lib. XIII. Cùm ipse homo nunquàm me lacessisset. id est, nunquàm me libris suis prouocasset ad respondendum. Est autem prouocare, & lacessere, tentare ad pugnam, & ad concertationem.

Offi. 1.

HIo, Hisco, & Dehisco. CAP. XV.

HIare, est aliquid sua sponte, & externa aliqua ui diffindere, ut

re, ut tellus æstu, & lingua ariditate aut nimio calore hiant. Hiscere est tantùm oris, & quidē humani, & accipitur pro eo quod est loqui, aut os aperire ad loquendum, sed ferè per negationem: ut, corā illo non auderes hiscere. aut per interrogationem: Quid nunc habes, quod hiscere audeas? Ouidius tamen poëticè dixit,

In epist. Hypsiph. ad Iaso.

Hiscere nempe tibi terra roganda foret.

Cùm oratores soleant potius dicere dehiscere. id est, deorsum, pessumq; se aperire.

Do, & Habeo fidem. CAP. XVI.

DO fidem, non est (ut nunc multi loquuntur) des fidem uerbis illius: & non dedit fidem illi secum tantis uerbis loquēti. Hi uidentur significare, quòd nō credatur illius uerbis, quod Latinè dicitur, fidē habere, loquendumq; sic potius: Habeas fidē uerbis illius. Nā dare fidē est aliquid sanctè promittere. Vt Terēt. Grauidaq; facta, dat fidē uxorem sibi Fore hāc — Verg. Accipe, daq; fidem. — id est, accipe sponsionem factam à me, & tu mihi uicissim da tuam. Quintilianus: Fidem habeas hominibus, quos mentiri alius affirmat. Accius apud Ciceronē: Neq; dedi, neq; do infideli cuiquam fidem. id est, non promisi ucrè ex animo: quia ipse meretur, ut uicissim fallatur.

In Andr. periocha.

Aeneid. 8.

De Offi. lib. 3.

Præ se ferre. CAP. XVII.

PRæ se ferre, est dicto, facto'ue, & ipsa statim fronte qualē opinionem de aliqua re aut homine habeas, cōfiteri. Quintilianus: Fiduciam igitur præ se ferat orator, semperq; ita dicat tanquā de causa optimè sentiat. id est, ex ipso aspectu oratoris, ex ipsa uoce, ex ipsa tota oratione eluceat fiducia: quemadmodum qui pugnaturi sunt, in uultu, & gestu indicant tacitam uel formidinem, uel fiduciam. hoc est, præ se ferunt fiduciam, uel formidinem. Cic. Nam ille qui accipit iniuriam, meminit, & præ se fert. id est, ait se accepisse iniuriam, mentem'ue se habere persequendæ iniuriæ ostendit. Iterum: At beneficio sum usus tuo, quod

quod quãquàm illud ipsum, quod cõmemoras, præ me semper tuli, malui tamẽ me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non satis gratus uideri. Præ se ferre, & confiteri, pro eodem posuit. In eundem sensum accipi solet præfero, item præ me duco, præ me gero, ante me duxi. Idem: Et tamẽ quum ita uiuit, neminem præ se ducit hominẽ. Vbi accipitur præ se, pro ante se, uel in comparatione sui. Et alibi: Præ se utilitatẽ gerit. Et alibi: Tamen iniuriam à te in me factam, semper ante me duxi.

Rationem habeo, & Ratio constat.

CAP. XVIII.

RAtionem habeo, idem est quod respectum habeo, sed tantummodo in bonum: ut, habenda est ratio salutis, ratio honoris, ratio rei familiaris: non autem infirmitatis, turpitudinis, incommodorum, ut quosdam annotaui scribentes. &, tu facis contra rationem ualetudinis. id est, non habes respectum ualetudinis, sanitatis inquam, non ægritudinis: quæ duo, hoc significat nomen. Quæ exempla, quia passim inueniuntur, omitto. Cicero ad Marium inquit inusitatius: Pudori tamen malui, famæq; cedere, quàm salutis meæ rationem ducere, Et in secundo Officiorum: Siue ratio constantiæ, uirtutisq; ducitur, aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam eam assequamur. Et hoc fit cum genitiuo. Cum ablatiuo autem præposita præpositione cum, habet aliam significationẽ: ut Cicero in Catone maiore, Rationem habet cum terra, quæ nunquàm recusat imperium. id est, negotium, & commercium habet cum terra. Quod probatur ex illo in Tusculanis: Quis est omnium qui modò cum Musis, id est, cum humanitate, & doctrina habeat aliquod cõmercium, qui se non hunc mathematicũ malit, quàm illum tyrannum? Idẽ ad Att. Nunc uerò, quoniam ea quæ puta ui præclara, expertus sum quàm essent inania: cũ omnibus Musis rationẽ habere cogito. Rationẽ cõstare (ut breuiter dicã) est æquã legitimãq; rationẽ aut ostẽdi, aut apparere ostẽdi posse.

Epist. 3. lib. 6. fa. epi.

Lib. 5.

Epist. 5. lib. 2.

Epist.5.lib.1. Plinius Iunior: Mihi & tentandi aliquid, & quiescendi illo autore ratio constabit. Et iterum: Mirũ est quàm singulis diebus
Epist.9.lib.1. in urbe ratio constet, aut constare uideatur pluribus, cunctisq; non constat. Vlpianus: Planè ne si defendendi gratia aliquid fecerit, rationem ei constare oportet. id est, rationem eum iustam aut ostendere, aut facilè posse ostendere.

De E', & Ex, diuersisq; nominibus, & uerbis eisdem appositis. CAP. XIX.

E' Republica est, id est, pro Republica est. Quint. At hoc nemo dubitabit quin si nocentes mutari in bonam mentẽ aliquo modo poßint, sicut posse conceditur, saluos esse eos, magis è Republ. sit, quàm puniri. E' Republica dicẽdum est, ut in Oratore Cic. testatur, non ex Repub. Tollitur enim x, sicut in omnibus fit ferè quæ ab r, incipiũt: ut, è regione. id est, ex opposito, uel ex aduerso, atq; è contrario: non ex regione. è re mea, è re tua, è re nostra. Liuius lib. XXXIII. Perinde ac si non postulauerint, quæ è re sua essent, sed suaserint, quæ nobis censerent utilia esse. Similiter è dignitate, ex utilitate, ex usu: pro eo quod
AdBrutũ ep.2. esset, pro dignitate, uel ad dignitatem, utilitatem uel usum. Cice
De Inuẽt.li.1. ro: Facis ex tua dignitate, & è repub. Et alibi: Legem (ut æquũ
In Heauton. est) ex utilitate Reipublicæ cõsiderate. Terentius: Quod ex usu
act.1.sce.2. siet. Cæsar in Commentarijs: Vtrum prælium committere ex usu sit. Ex tẽpore dicere, est ex improuiso, & impræmeditatum dicere, nec domi compositam orationẽ afferre. Hinc uocatur ex-
Saty.3. temporalis oratio. Persius autem ait: Atque ex tempore uiuis? Ex tempore quoque agere. Cic. Officiorum secundo: Quos credimus expedire rem, & consilium ex tẽpore capere posse. Aliter idem tertio eiusdem operis libro dixit: Vnius generis quæstiones sunt hæ omnes, in quibus ex tẽpore officium quæritur. ex tẽpore, quasi ex temporis cõditione. E' renibus laborabat, idem inquit. hoc est, morbũ in renibus patiebatur. Ex uinculis causam dicere, est alligatum respõdere criminibus: ut ex equo

pugnare,

pugnare, est in equo sedentem pugnare.

Aestimo, & Existimo, Cogito, & Excogito. CAP. XX.

AEstimo, & existimo à plerisq; confundũtur, quum diuersa sint, sicut cogito, et excogito. Antè enim est cogitare, deinde excogitare, licet non quicunq; cogitat, statim & excogitet. Ita prius rem æstimamus, deinde qualis sit, existimamus. Aestimare enim est cõsiderare. Existimare uerò iudicare. Quintilianus: Consumptis affectibus, nõ reperiens quo dignè modo uultum patris posset exprimere, uelauit eius caput, & suo cuiusq; animo dedit æstimandum. Cicero de legibus: Si senna eius amicus, omnes adhuc scriptores, nisi qui fortè nondum ediderunt, de quibus æstimare non possumus, facilè superauit. Et in Verrinis: Expendite deinde hæc, atq; æstimate pecunia. Vnde dictũ est æstimare, pro taxare, ab æs æris, & τιμὴ Græcè, quod est pretium Latinè. Ouidius tertio de Tristibus libro:

Lib. 2. cap. 14.

Lib. 1.

Act. 7.

Quod quicunque leget (si quis leget) æstimet antè,
Compositum quo sit tempore, quoq; loco.

Coniuro, & Conspiro. CAP. XXI.

COniurare, & conspirare, ferè in malum accipiuntur, quoties in patriam, aut bonum principem coniuratio fit, atq; conspiratio. Sed si honesta causa id fiat, in bonum etiam accipi debent. Nam & Mutius Scæuola ad Porsennam regem inquit: Trecenti coniurauimus principes iuuentutis Romanæ, ut in te hac uia grassaremur. Et Cicero ad Cæsarẽ pro Ligario, fratrũ conspirationem dixit, quasi unanimitatem. Verùm cõspiratio, ut in hoc ipso loco, nonnunquam nemini perniciosa est, in nemi nem'que grassatur. Coniuratio semper in alterius perniciem grassari solet.

Liui. lib. 2. ab urb.

Cordi est, & In animo est. CAP. XXII.

COrdi est, & In animo est, differũt. Nanque hoc secundũ, notum est significare in animo habeo, uel animus est mihi, uel uolo, atque constituo: ut ad Terentiam Cicero: Nobis erat

Epist. 11. lib. 14. fam.

in animo Ciceronē ad Cæsarem mittere. Illud uerò, est delectat, & placet. Vt idem: Itaque non tam me ista sapientiæ, quam modò Fannius cōmemorauit, fama delectat, falsa præsertim, quàm quòd spero amicitiæ nostræ memoriam sempiternam fore: idq; mihi eò magis est cordi, quòd ex omnibus seculis uix tria, aut quatuor numerātur paria amicorum. Quo in genere sperare uideor Scipionis amicitiam & Lælij, notam posteritati fore. id est, eò magis me delectat, & placet, Terentius: Aut tibi nuptiæ hæ sunt cordi. Et alibi: Quia uterq; utrique est cordi. id est, nuptiæ iucundæ sunt tibi, & uterque alterum amat.

De Amic.

In And. act. 2. sce. 1.

In Phorm. act. 5. sce. 3.

Inuerto, & Interuerto. CAP. XXIII.

INuertere est quasi in cōtrarium uertere, ut interiora uestis, aut pellis, aut aliarum rerum exteriora facere, præposterēq; uerba pronunçiare: ut pro lauo uola. Interuertere est rem aut commodatam, aut depositam, aut creditam, callidè, doloq; ne domino restituatur, efficere. ut Cicero in Verrem: Candelabrum, quod rex Syriæ Ioui Capitolino dono tulerat, à Verre, qui illud à rege commodato acceperat, interuersum esse cōqueritur. Marcellus iurisconsultus: Si duo, inquit, hæredes rem apud defunctum depositam dolo interuerterint.

Act. 6.

Compertum est, & Exploratum est. CAP. XXIIII.

COmpertum est mihi, & exploratum est mihi, idē est quod scio per inuestigationem: similiter comperi, & exploraui. Constitutum est mihi, deliberatum est mihi, decretū est mihi, idem quod apud me cogitando firmatum est: similiter cōstitui, & decreui, At non ita deliberaui. Possum namq; deliberasse, & nihil tamē constituisse. Quintilianus in ægro redempto: Oderitis licet confessionem meam, deliberaui. hoc est, dubitaui, & hæsitaui. Itaq; differt an dicamus senatus deliberauit, an, senatui deliberatū est. id est, decreuit. Plinius Iunior: Tum ego, si fixū istud tibi, ac deliberatum est, sequar te. Cicero in Verrem: Deliberatum autē est, si res opinionem meam, quam de uobis habeo

Declam. 5.

Epist. ult. li. 7.

Act. 7.

beo, fefellerit, non modò eos persequi, ad quos maxima culpa corrumpendi iudicij, sed etiam illos ad quos conscientiæ contagio pertinebit. Exploraui tamẽ pro inueni ferè accipitur, quũ exploro idem sit, quod inquiro sagaciter: unde dicuntur exploratores. Idem fit in nonnullis alijs, ut exigo, quod est uehementer, & iure quodam postulo: inde exegi, & exactum, pro postulando obtinui, & postulando obtentum. Tale est quæsitum, pro partum, à quæro.

Fœnero, Fœneror, Mutuo, & Mutuor. CAP. XXV.

FOenero tibi dicitur, sicut mutuo tibi: fœneror abs te, sicut mutuor abs te. Qui mutuat pecuniã, dat mutuò. Qui fœnerat pecuniam, dat ad usuram. Qui mutuatur pecuniã, mutuò accipit. Qui fœneratur pecuniam, ad usuram accipit.

Gradum facio, & Gradum iacio. CAP. XXVI.

GRadum facere, non est transitum facere, sed aliquam rem gradum, & quasi scalã ad alia facere. Ideoq; à quibusdã dicitur, gradum iacere: ut si riuum transire, si in arborem, fenestram'ue, aut tectum scandere uelim, & saxo, & scamno, aliquá'ue alia re gradum facio: ut apud Quintil. Nanq; & illud frequẽs est, ut ea, quibus minus confidimus, quum tractata sunt omittamus: interim sponte nostra uelut donãtes, interim ad ea, quæ sunt potẽtiora, gradũ ex his fecisse cõtenti. Hoc eodẽ modo Ambrosius in libris Offi. utitur. Cicero contra Rullum: Nũc quasi gradum quẽdam, atq; aditum ad cætera iactũ intelligetis. Idem pro Cluentio: Antequàm ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus antè muniuit.

De Certum est. CAP. XXVII.

CErtum est, non modò accipitur pro manifestũ est: ut Quintilianus, Nempe legem esse certum est. sed etiã pro deliberatum, & constitutum est. In quo secundo plerunq; adiungitur datiuus cum infinitiuo: ut, certum est mihi ire in Hispaniã. Nonnunquam datiuus subintelligitur, ut apud Verg. Eclog. 10.

Certum

Certum est in syluis, inter spelæa ferarum Malle pati.

Liceor, Licitor, & Addico. CAP. XXVIII.

Liceor uidetur carere præterito, tamen quasi præteritum habeat, format à se frequentatiuũ (sed eiusdem tamen significationis) licitor: unde sunt participia licitans, & licitaturus. Vtriusq; igitur uerbi significatio est, pretium deferre in auctione facienda: hoc est, in uenditione, quæ publicè fit. Hinc unum compositũ fit polliceor, nõ multum à primitiua significatione dissidẽs. Est enim polliceri, ultro aliquid promittere. Ita qui licentur, aut licitantur, ultro pro re emenda pretiũ, alius alio maius pollicentur, ut sibi potius, q̃ alteri uenalia addicãtur. Nam tali modo uẽdere, addicere est. Et inde apud iurisconsultos, de in diem addictione titulus est, quem nostri iurisperiti emendãt de in diem adiectione, non uerbum modò, sed sententiã quoq;, atq; ius ipsum corrũpentes. Afferamus ergo exẽpla utriusq; uerbi. Vlpianus: Si res eius uenierit, & existat qui plus liceatur, an in integrum propter lucrũ restituẽdus sit? Et quotidie prætores restituunt, ut rursum admittatur licitatio. Caius: Licitatio uectigalium, quæ calore licitantiũ ultra modum solitæ cõditionis inflatur, ita demum admittenda est, si fideiussores idoneos, & cautionẽ is, qui licitatione uicerit, offerre paratus sit. Ad cõducendum uectigal inuitus nemo compellitur. Et ideo completo tempore cõductionis, licitatores alloquẽdi sunt. Licitatores uectigalium ad iterandã conductionẽ antè, quàm superiori cõductioni satisfaciant, admittẽdi non sunt. Paulus: Si uẽditor simulauerit meliorẽ allatam conditionẽ, cum minoris, uel etiã tantidem alij uenderet, utriq; emptori in solidũ erit obligatus. Sed si emptor alium non idoneum subiecit, eiq; fundus addictus est, nõ uideo, inquit, quẽadmodũ priori sit emptus, cùm alia cõditio, & uera subsecuta sit. Sed si neuter subiecit emptorẽ, maiore autẽ pretio addictum est prædium ei, qui soluendo non est, abitum est à priori emptione, quia ea melior intelligitur, quam uenditor cõ

probauit,

probauit, cui licuit nõ addicere. Quibus ex uerbis intelligitur, quid sibi uelit illud Ciceronis in Offic. lib. III. Non licitatorẽ uenditor, nec qui contra se liceatur, emptor opponet. Idem pro Cecinna: Quum esset (ut dicere institueram) constituta auctio Romæ, &c. Itaq; mulier facere cõstituit, mandat ut fundum sibi emat, &c. Ebutio negotiũ datur, adest ad tabulam, licetur Ebutius, deterrentur emptores multi, partim gratia Cæsenniæ, partim pretio: fundus addicitur Ebutio, pecuniã argẽtario promittit Ebutius. Quo testimonio nunc uir optimus utitur, sibi emptum esse, quasi uerò aut nos ei negemus addictum, aut tũ quisquã fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cæsenniæ, cùm id pleriq; scirẽt, omnes ferè audiſsẽt, hi cõiectura assequi poſsẽt, cùm pecunia Cæsenniæ ex illa hæreditate deberetur, eam porrò in prædijs collocari maximè expediret, eſsẽt autẽ prædia, quæ mulieri maximè cõcuenirẽt, ea uenirẽt, liceretur is quem Cæsenniæ dare operam nemo miraretur, sibi emere nemo posset suspicari.

Quintilianus de Pasto cadauere: Si nobis nihil ex cõmeatu nostro partiris, nos uicinæ ciuitati uendimus, liceat seruire ubi frumentũ est. Non exigua res est: pro uita, pro sepultura, pro innocentia licemur. Declam. 12.

Idẽ in Aegro redẽpto: Omnes facultates in pretia collegi, rus, seruulos, penates, & omnia utiliora properãti festinatione parẽtis addixi. Inde addicti apud ueteres dicebantur, qui prætoris pronũtiatione, ac iussu, quũ soluẽdo nõ eſsẽt, creditoribus uendebãtur. De quibus magna apud Liuiũ fit mentio. Et Addictus morti, destinatus dicitur. Cicer. de Off. lib. III. Et is, qui morti addictus esset, paucòs sibi dies commendãdorũ suorũ causa postulasset, uas factus est alter. Aliquãdo sine auctione fit licitatio: ut apud Curtiũ de Dario, qui pollicebatur pretiũ pro capite Alexãdri, si quis eum dolo occidisset, ita inquit: Et quum habeatis arma, licitamini hostiũ capita. Si quid tamẽ inter liceri, & licitari differt, id est, quòd liceri uidetur aut sine respectu esse aliorum emere uolentiũ, aut tantùm semel deferre pretium. Declam. 51. Lib. 4.

pretium. Licitari uerò cum multis, & sæpius augere pretium, ut emere uolentes deterreas ab emendo.

Audio, & Exaudio: Oro, & Exoro. CAP. XXIX.

AVdio, & exaudio, indifferenter ponuntur pro duplici significatione. Vna pro eo quod est, auribus accipio: altera pro eo quod est, audita petenti concedo: ut, Audire uocem uisa sum modò militis. &,

Terẽ. in Eunu. act. 3. sce. 2.

Vox quoq; per lucos uulgò exaudita silenteis. Idem:

Verg. Geor. 1.

Audijt, & cœli genitor de parte serena Intonuit læuũ — &,

Aeneidos 9.

— Nulli exaudita deorum Vota precesq; meæ.

Aeneidos 8.

Audio tamen frequẽter accipitur pro eo qd est, credo, accedo, pareo præcipienti, sed ferè cum negatione, & frequentius per participium, quod transit in nomen, quod est audiẽdus: ut apud Quintil. Nec audiendi quidã, quorũ est Albutius, qui tres modò primas esse partes uolunt: quia memoria, atq; actio, natura, non arte contingant. Audiendus non est, idem est, quod audiri non debet. Ideoq; licebit dicere: Neq; uerò quosdam, quorũ est Albutius, audire debemus. Sine participio, Cicer. Tuscul. li. primo: Nec Homerũ audio, qui Ganymedem à dijs raptũ ait propter formã. Sine negatione, idẽ in eodẽ: Endymiõ uerõ (si fabulas audire uelimus) nescio quãdo in Lycio obdormiuit: Sed coniunctio hæc, tacitã quandã in se habet negationẽ. Aut certè idẽ hoc loco dicemus, quod diximus lib. III. de ullus. Sed nõnunquã sine negatione aptè dicitur, ut apud Liuiũ: Ciuẽ tuũ nõ audisti arma capere, ac sequi se iubẽtẽ Annibalẽ. Paulò pòst: Audisti castra prodi, et arma tradi iubẽtẽ. Audio insuper, pro fateor, quæ similis significatio superiori est. Ideoq; sæpe sic scriptum legimus: Audio, & fateor. quasi posterius declaret primũ. Exorauí hoc munus, idẽ est, quod orãdo impetraui. Exorauí patrẽ, exorãdo induxi: quod licet etiã pueris notũ sit (quippe Terentiũ legentibus, ubi hoc uerbũ millies est, nec unquã reperitur aliter acceptum) tamen quidam sic loquũtur, Exoramus te Deus.

Lib. 3. cap. 3.

De

De Lego, & Perlego, multisq; alijs à per, compositis. CAP. XXX.

Lego, & perlego differũt, et multa huiusmodi. Legere quid sit notum est. Perlegere uerò ad finẽ usq; legere: ut Quintilianus in XII. Ideoq; opus est intueri omne litis instrumentum, quod uidere non est satis, perlegendum erit. Ouidius: Perlegis? an cõiux prohibet noua? — Lactantius in proœmio libri quinti: Non iniustè petere uidemur, ut si quis erit, qui inciderit in hæc, si leget, perlegat. Ita differt Scribere, & Perscribere, quæ exempla sunt plurima. Titus Liuius libro primo statim in proœmio: Facturus ne operæ pretium sim, si à primordio urbis, res gestas Po. Rom. ab initio perscripsero. Perferre, usque ad constitutum finem ferre. Vergilius: Cap. 8. Epist. Oeno. ad Parid.

Nec spatium euasit, nec totum pertulit ictum. Aenei. 2.

Et multi ferũt literas, sed eas uel negligentia, uel dolo, uel casu non perferunt. Cicero: Sed nuntius ille, qui literas accepit, non pertulit. Seneca in Tragœdijs:

Leue est miserias ferre, perferre autem graue.

Id est, ad spatium temporis in miserijs esse, leue est: ad finem uerò usque uitæ, graue est: ut in illo simili exemplo Martialis:

Nam uigilare leue est, peruigilare graue. Li. 9. epig. 71.

Hoc est partẽ noctis uigilare, leue est: usq; ad finẽ uerò, & totã noctem insomnẽ ducere, graue: quod dicitur etiam pernoctare, unde & pernox, quod à peruigilando ita differt, quòd hoc interdiu quoq; fieri potest, illud uerò tantũmodo noctu: quãquàm pernoctare peruigilãtes possumus: id est, totam noctẽ insomnẽ ducere. Peruigil draco dictus est, non q̃ pernox esset, sed quòd nũquàm dormiret, semper uigilans. Peragere reum, est non tantùm agere reum, nisi perueniàs ad illius condemnationem. Dicitur enim accusator reum cõdemnasse, quum illum cõdemnandũ curauit. Vlpianus: Peregisse autẽ quis reum nõ aliter uidetur, nisi & condemnauerit. Perorare, finem orationis orare. Vnde

perora

peroratio, finis orationis dicitur. Sed quia in hac parte utimur plerunq; affectibus, ideo usurpamus interdũ perorare pro ipsa
Declam. 6. commotione affectuũ: ut Quintilianus, At ista legẽ recitat, & in cadauer filij perorat. id est, indignationem commouet. Persuadere, est suadendo inducere: ut Cicero in Philip. Duo tamen
Philipp. 2. tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim, ea uelim reprehendas, si potes. Vnum ne quinquennij Cæsari imperium prorogaretur: alterum, ne pateretur fieri, ut absentis eius ratio haberetur. Quorũ si utrumuis persuasissem, in has miserias nunquàm incidissemus. Suasit ergo, & non persuasit Cicero Põpeio. Ideo'que dicere solemus, Sic mihi persuadeo: non autem, sic mihi suadeo. Persuasum habeo, persuasum
Epist. 3. est mihi: nõ autẽ suasum habeo, suasum est mihi. Idẽ ad Brutũ: Persuasum est enim adolescenti, & maximè per me eius opera nos esse saluos. Ille tamen qui alijs, siue alios (utrũq; enim dicimus) persuasit, non persuasor eius sentẽtiæ appellari solet, sed autor. Cicero libro Officiorũ tertio: Atq; huius deditionis, ipse Posthumius qui dedebatur, suasor, & autor fuit. quasi dixisset, suasor, & persuasor. Apud Quintilianum autẽ, cæteros q; sui temporis dicitur persuasio, pro certa opinione, atque sentẽtia, quam nobis persuasimus: ut libro primo, Si qua publicè est recepta persuasio. Quæ (quãtùm ego quidẽ sentio) id significare uidetur, quod Christiani dicunt, fidem. Et si originem Græcam inquiramus nescio an cõmodius dicamus persuasio, quàm fides, præsertim re ipsa pro nobis faciẽte. Fides enim propriè Latinè dicitur probatio: ut, facio fidem per instrumẽta, per argumẽta, per testes. Religio autem Christiana non probatione nititur, sed persuasione, quæ præstantior est quàm probatio. Nam sæpe probationibus nõ adducimur: ut malus seruus, malus filius, mala filia, mala uxor, optimo consilio, quod confutare non potest, non tamen acquiescit. Qui persuasus est, planè acquiescit, nec ulteriorem probationem desiderat. Non enim solùm sibi proba

tum

tum putat, sed sese commotum ad ea exequenda intelligit. Sed quia fides etiam pro (ut sic dicam) credulitate accipitur, quale est, habeo tibi fidem, rectè etiam nostra religio nominata est fides, sicut à Græcis πίστις. Verùm eò, unde egressi sumus, reuertamur. Persuadere est in effectu: Suadere autem in actu, itemq; Dissuadere. Itaque nonnulli peccant, quum dicũt, dissuasi hoc illi. pro eo quod est, reuocaui ab opinione, in qua erat. Siquidẽ pro hoc sensu dicimus, persuasi ne faceret: sicut ediuerso, persuasi, ut faceret. Quare & suasor, & dissuasor nisi persuadeãt, nihil effecerunt. Quintilianus: Ergo pars deliberatiua, quæ eadem suasoria dicitur, de tẽpore futuro consultans (quærit etiã de præterito) officijs constat duobus, suadendi, & dissuadendi. Lib. 3. cap. 10 Non dixit persuadendi, quoniam non est officium oratoris positum in euentu, qualis est persuasio: neque est eius ars persuadẽdi, sed suadendi, & dissuadendi in deliberatiuo genere. In universum autem bene dicendi, quod est in actu, non in euentu. Præterea deliberatio uocatur suasoria, quoniam utrinq; suadetur: qui enim dissuadet, nil aliud quàm in contrarium suadet. Cicero in Catone maiore: Dissuasimus nos. Deinde, ut scias finem euẽtumq; dissuasionis, subiunxit: Itaque lex popularis suffragijs populi repudiata est. id est, dissuasimus, & dissuadendo ne fieret, persuasimus. Quantùm errant philosophi nostri, quorum Albertus unus est, qui quum de comparatione dialecticæ, & rhetoricæ disputant, huius uerbi significationem nescientes, quisquis illos leget, intelliget. Permanere, est usque ad finẽ manere. Plinius Iunior: Tunc demum lentè, cunctanterq; ueniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alij dissimulanter, & furtim: alij simpliciter, & liberè. Epi. 12. lib. 1.

De quibusdam alijs à Per, Præ, uel Re, compositis.

CAP. XXXI.

Locuti sumus nonnihil de præpositione per, quando componitur: addamus adhuc aliquid amplius. Nonnunquam hæc

per compositionem in malũ accipitur, periurus, perfidusq;, qui iusiurandum, fidemq; uolat. Pertinax, qui nimis est tenax. Perfuga, qui ad hostes trãsit. Perditus, qui in omne scelus est traditus. Percitus, qui iracũdia, furoreq; est incitatus. Peruersus, qui uersatur in malo, & à bono uersus est. Perpessus, laboriose passus. Sæpe accipitur quasi per medium, ut perlucidum, siue pellucidum, id est, per cuius medium fulgor emanat. Perspicuum, per cuius medium, licet opertum sit, oculos dimittimus, & per eius medium uidemus: ut aqua, glacies, laterna, uesica, uitrum, crystallus, gemma. Sed perspicuum plerunque ad mentem refertur: ut, Id quod ais perspicuum est. id est, tale, quale uitrum, aut crystallus. Pellucidũ magis ad corporea. Plautus in Aulularia: Ita is pellucet, quasi laterna Punica. Seneca de tranquillitate: Quid pellucentes ad imum aquas, & circunfluentes ipsa conuiuia? Quintilianus: Sed ut inter se iuncti, atq; ita cohærentes, ne commissura pellucat. Aliquando, sed figuratè, ad mentẽ refertur, ut apud Marcum Tullium in Bruto: Ita recõditas, exquisitasq; sententias, mollis, & pellucens uestiebat oratio. Idem est pellucens, & translucens, adeò ut Plinius maior ferè nũquam utatur perlucens, siue perlucidus, sed translucens, siue translucidus, quod etiam figuratè ad mẽtem refertur: ut apud Quintilianum

In procemio. lib. VIII. Similiter illa translucida, & uersicolor quorundam elocutio res ipsas effœminat, quæ illo uerborum habitu uestiantur. Perfluere, per mediũ alicuius fluere, ut si lagœna male materiata, maleq; compacta sit, perfluit, id est, per eius medium humor, qui intus est, fluit. Terẽtius Hàc, atq; illhac perfluo. id est, in modum non fidelis lagœnæ, quæ mihi cõmittuntur, effundo. Plinius idem sæpius utitur transfluo pro perfluo, quæ idẽ sunt, ut perfuga, & trãsfuga. Perpluere, per mediũ alicuius pluere: ut, hæc domus perpluit, hoc tectum perpluit. Quintil. in VI. Quum cœnaculũ eius perplueret. Frequẽtissime accipitur pro ualde, ut alio libro ostendi: permagnũ, pergraue, periucundum.

In Eunuch. act. 1. sce. 2.

Cap. 4.

Quo

Quo in loco notandum est, quòd cùm præ in eadẽ significatione reperiatur, tamen quædam uocabula cum præ coniungũtur, non cũ per: ut, præpotẽs, præcelsus, prælatus, præfulgens, præ diues, prædulcis, prælõgus, prædurus, præclarus, præcultus. Quòd si quid inter has præpositiones interesse uelis, id erit, quòd uehementius auget præ. Nam prælongus homo, prælõga oratio, ea dicitur, quæ enormi lõgitudine est: & præpotẽs, præ celsus, & similia, maiorem in modum potens, celsusq;, & quasi præter modum, morem'ue aliorum potens, ac celsus. Vnde etiã præcox fructus, præter morem cæterorum coctus, siue ante cæteros. Vnde uuæ, ficusq; præcoces dictæ: & præmaturus, antè quàm sit tempus maturum, collectus. Quidam tamẽ præcoquus dicunt, ut Martialis:

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis, Li. 13. epig. 46
Nunc in adoptiuis persica cara sumus.

Eadem præpositio iũcta cum uerbo, nonnunquam habet penè nihil diuersum à sui simplicis significatione, ut præludo, præcido, præmorior, præcingo. Idem sunt enim quod ludo, cædo, siue incido, morior, cĩgo. Cuius naturæ est etiã, re, ut resecco, recido, recingo, repurgo, refodio, repromitto, reuinco: quæ sæpe uix quippiã à simplicibus dissẽtiũt in significatione. Per, in obtestationibus, atq; adiurationibus ferè solet separari à suo accusatiuo, interiecto nominatiuo, qui frequẽtissimè est ego, ut Verg. Lib. 4. Aenei.

Per ego has lacrymas, dextramq; tuam, te, &c.

Quintilianus in Mathematico: Per ego has te optime pater (si uis) tantùm fortes manus. Declam. 4.

Inter Prosequor, & Persequor. CAP. XXXII.

PRosequor, & persequor multi nesciunt distinguere: qui ne falli possint, ita accipiant, Prosequi nõ ferè carere ablatiui comitatu, ut prosequor te oculis, charitate, odio, honore, uersibus, cantu, conuitijs: significaturq; actio, declarãs alterius affectum in alterum. Persequor autem uel in malam partem, id est,

insequor, & insector: uel in bonã, cùm perseuêro exequi, quod agere cœperam.

Partio, & Impertio, & Partior. CAP. XXXIII.

PArtio, & partior quidam pro eodem legunt. Sed mihi uidetur raro reperiri partio sine in, & partior cum in, quando est deponens, sed quando est passiuum. Est nanq; impertio idẽ, quod impendo, uel partem do. M. Tullius: Aliquid tẽporis impertias huic quoque cogitationi. quasi impendas. Idem: Oneris mei partem nemini impertio. quasi partẽ do. Reperitur aliquãdo mutata cõstructione, ut apud Terentiũ: Plurima salute Parmenonem summum suum impertit Gnatho. quasi plurimã salutẽ Parmenoni suo impertit Gnatho: eo modo quo dicitur, dono tibi hunc equum, & dono te hoc equo. Huius passiuũ est impertior, ut Cicero: Atq; etiam uiro forti collegæ meo laus impertitur. Partior idẽ est, quod partes facio, partesq; distribuo: sicut sortior, sortem facio, sortem ue recipio. Vergil. – Et socios partitur in omnes. Quintilianus: Partire uel gratis, dum quo respiremus afferas. Partiri itaq; de partibus dicimus. Impertio magis de re incorporea, & quasi communico. Impertiri tamen aliqui dicunt, pro impertire, ab ipso deponente partior.

Epist. 14. li. 9. ad Att.
Pro Sylla.
In Eunuch. act. 2. sce. 2.
Aeneid. 1.

In manu est, & In manibus. CAP. XXXIIII.

IN manu est, in manibus est, utrunq; accipitur pro eo, quod est, in potestate: sed dupliciter, de præsenti, & de futuro. De præsenti, Cicero: Verùm hæc non sunt in nostra manu. Et filius in patris, & seruus in domini manu dicitur esse. Vnde mancipium, & manumissio. Lucretius:

Epist. 2. lib. 14 fam. epist.
Lib. 7.

In manibus uestris quantus sit Cæsar, habetis. Vergil.

Terra autem in nostris manibus. De futuro, Sallust. Verũenimuero prò Deorum atq; hominum testor fidem, uictoria in manu uobis est, uiget ætas, animus ualet, terra, illis annis, atq; diuitijs omnia cõsenuere. Tãtùm incepto opus est, cætera res expedict. In plurali tamen frequentius, quum dicimus, uictoria in

Aeneid. 9.
In Catil.

in manibus est: quasi iamiam tenetur. Etiã dicimus in manibus est, in alia significatione, pro eo quod est, inter manus est, aut quia admirationi est, aut quia nondum operi summa manus imposita. Quando est admirationi: Cicer. in Catone Maiore: Est in manibus laudatio: quam quum legimus, quem philosophorum non contemnimus? Quando res non est consummata: idẽ in eodem libro: Septimus mihi liber Originũ est in manibus, omnia antiquitatis monumenta colligo.

Præditus sum, & Affectus sum. CAP. XXXV.

PRæditus sum bono dicitur, & præditus sũ malo: sicut affectus sum malo, & affectus sum bono: id est (ut breuiter magis, quàm optimè dicam) habeo bonum, & habeo malum: ut, præditus sũ humanitate, uirtute, diuitijs, dignitate, uiribus: qui sermo est usitatissimus, nunquàm tamen cum ablatiuo, & præpositione à, uel ab, ut fit in affectus: ueluti, ego sum à rege magnis honoribus affectus, nõ autem sum præditus à Deo magnis uiribus. De malo rarius. Cicero pro Sylla: Ni uerò unũ me uis ferum præter cæteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate, & crudelitate præditum. Idẽ pro Rabirio: Senectute affectus, morbo præditus. Cõtingit idẽ in singulari, ut in proximo exemplo: Existimari me singulari immanitate. Sæpeq; legimus, ille est singulari improbitate, tu es singulari stultitia. Similiter fit in alijs tribus, quatuor'ue: notabilis, nobilis, insignis, & eximius. Quintilian. Hunc tu animũ modò inter libidines, ac scorta perdebas, macie notabilis, pallore deformis, solaq; impatiẽtiæ tuæ fabula notus. Nobile scortũ, quasi in ordine meretricio excellens, uel maximè inter alia notũ. Et apud Liuiũ, Nobilis ille clade Romana locus. Et apud Cicerõ: Testis est Phalaris, cuius præter cæteros est nobilitata crudelitas. Et latrones uocamus insignes, q maiore manu, maioreq; audacia grassantur. Et insignis improbitas, insignisq; stultitia dicitur, quemadmodum singularis, eximiaq; stultitia, [illegible] rius

Declam. 1.

De Offi. lib. 1.

rius est. Cicero Verrinarum quarto: Sin hanc uos in rege tam eximiam iniuriam, tam acerbam neglexisse audient.

Descendo. CAP. XXXVI.

DEscendo in prælium, descendo in forum, descendo in campum dicimus: non quia de loco superiore in inferiorē descendimus, sed quia de loco tuto in locum discriminis: opinor, quòd qui in loco celsiore se tenet, pugnam detrectare existimatur, quem quum reliquit, & in locum æquum uenit, atq; descēdit, mentem se pugnandi habere declarat. Ideoq; nō ferè dicitur in forū descendere, nisi qui pugnandi, & defendēdæ litis causa uenit in forum, non rerum uenaliū coëmptor, ac negotiator. Et in campum descēdere, nō nisi qui litis, dignitatis ue causa (sicut in cāpo Martio fiebat) certaturus uadit. Nec in prælium, pugnam ue descendere, quòd in loca inferiora descēdat. Nō enim locus est pugna, & prælium, quū nihil intersit qualis locus sit, planus, an montuosus, in quem se confert, qui in pugnam descēdere dicitur: ut apud Vergilium (satis autē erit in re perspicua unum exemplū protulisse) Instructos acie Tyberino à flumine Teucros, Tyrrhenamq; manum totis descendere campis.

Aeneid. 11.

Amo, & Diligo. CAP. XXXVII.

AMare, est generalis significati, idē qd' diligere, nisi quòd putetur plus quiddā esse in amando, quàm in diligēdo: ut Cicer. ad Brutū, Lucius Clodius trib. pleb. designatus ualde me diligit, aut (ut ἐμφαλκώτερον dicam) ualde me amat. Et iterum: Sic igitur facies, & me aut amabis, aut, quo contentus sum, diliges. Idem ad Dolabellam: Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantū nunc accessit, ut mihi deniq; amare uidear, anteà dilexisse. Adamare est amatoriè amare, ut Quintil. multis in locis, sed unus sufficerit: Me quidē marite si quis interroget, omnes matres liberos suos tanquam adamauerint, amāt. Videbis oculos nūquàm à facie, uultuq; deflectere, comere caput, habitūq; componere, suspi

Epist. 1.

Epist. 14. li. 9. fam.

Declam. 1.

suspirare quum recesserint, exultare quum uenerint, conserere manus, pendere ceruicibus, non osculis, non colloquijs, nõ præsentiæ uoluptate satiari. Amicus, cùm honesta res est: Amica, quando ad uirum refertur, inhonesta: ut, hæc amica mea est. id est, concubina. Ego uerò ipsius non amicus, sed amator sum. Ideoq; apud Terentium dicitur:

—Heræ putabam hũc Pamphilũ Amicum, amatorẽ, uirum.— In Andria act. 4. sce. 3.

Ne putares amicum in malam partem accipi, adiecit amatorẽ. Sed apud prosam hoc obseruatum semper inuenies, apud poëtas fortasse non semper.

Declaro. CAP. XXXVIII.

DEclaro, frequentius ad facta pertinet, q̃ ad dicta. Cicero, Declarauit id modò temeritas C. Cæsaris, qui omnia iura diuina & humana peruertit. Aliquando etiã in dictis. Idem ad Ligarium: Posteà uerò quàm magnam spem habere cœpi, fore ut breui tempore te incolumẽ haberemus, facerẽ nõ potui, quin tibi & sententiã, & uoluntatem declararem meã. Et in eadem epistola: Quando quid sentirẽ exposui, quid uellem tua causa, re potius declarabo, quàm oratione. Interdum accipitur pro significo: ut idem lib. 11. de finibus, Nullum uerbum inueniri potest, quod magis idẽ declaret Latinè qd Græcè ἡδονὴν, quàm declarat uoluptas. declaret, id est, significet, uel ostẽdat, uel idicet. De Offi. lib. 1. Epist. 13. li. 6. fam. epist.

Ingredior. CAP. XXXIX.

INgredior componitur quidẽ ex in, sed diuersa ratione: nunc ad locum, ut ingredior forum, uel in forum. Qui modus loquendi nemini ignotus est. Nunc in loco, quod est ambulo, & incedo. Vergilius: Georg. 3.

Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.

Cicero lib. quinto ad Atticum: Si dormis expergiscere: si stas, ingredere: si ingrederis, curre: si curris, aduola. Idem est ergo ingrederis hoc loco, quod graderis, quod est ambulas. Epist. 23. lib. 2

Consulo te, & tibi. Consulto, Consultor, Consultus, & Inconsultus. CAP. XL.

Consulo te, consilium peto à te, uel interrogo, & inquiro. Quintilianus: Quid per fidē facere uultis? Iuuenem quem de parricidio consuluit pater ille seruatus, miror hercule (nō dixisse uolui) sum ueneficus, sum parricida. Idem: Ergo primum est, ut quod imitaturus est, quisq; intelligat, & quare bonū sit, sciat: tum in suscipiēdo onere cōsulat suas uires. Et iterū: Ego aures consulens meas. Consulo tibi, consilium do tibi, uel proui deo tibi: sed hoc frequentius, & magis propriè in rebus: ut, consule uitæ tuæ, consule ualetudini, cōsule dignitati, cōsule saluti, consule rebus tuis: adeò frequentissimè, ut quum dicitur cōsule re uolo mihi, & liberis meis, intelligatur potius de corpore, & de rebus externis, quàm de animo. In plurali autem numero interdum reperitur, sine apposito tamen: ut, consulunt senatores: quod frequentius dicimus, cōsultant, id est, deliberāt. Nisi enim adsit qui consilium petat, & qui concilium det, nō erit deliberatio siue consultatio. Atq; ut consulunt dicimus, pro consultant, hoc est, quòd altera pars petit, altera dat consilium: ita ecōtrario nonnunquam cōsultare est unius, non plurium partium, sed ita si apud se duas partes sustinet, secūq; deliberat. Hinc duo nomina nascuntur, consultor & consultus. Consultor ferè pro eo, qui alium consulit, accipi solet: nonnunquam tamē pro eo, qui alij consulit. Sallustius in Iugurth. Simul ab eo petiuit, uti fautor, consultorq; sibi adsit. Et iterum: Ita cupidine, atq; ira, pessimis cōsultoribus, grassari, neq; facto, neq; dicto abstinere. Consultus, est homo prudens, ac sciēs, dignusq; à quo cōsiliū petas. Cæterùm non occurrit mihi ubi repererim, nisi aut participiū: ut ibi, Consulti medici dixerunt eundem esse languorem. Aut nomen pro iurisconsulto, ut Horatius lib. 1. Serm. Satyr. 1.

—Eris tu, qui modò miles,
Mercator: tu consultus, modò rusticus.—

Lib. 10. cap. 2.

In argu. declamat. 8. Quintil. Verg. 3. Geor. Nec responsa potest cōsultus reddere uates.

Quint

Quintilianus in septimo: Scripti, & uoluntatis frequentißima inter cõsultos quæstio est. Liuius tamẽ lib. primo, ait de Numa Pompilio: Consultißimus uir, ut illa quisquã ætate esse poterat, omnis diuini, atq; humani iuris. Et in decimo: Callidos, solertesq; iuris, atq; eloquẽtiæ consultos. Horatius primo Carminũ: Ode. 34.

Parcus Deorum cultor, & infrequens,
Insanientis dum sapientiæ Consultus erro.—

In compositione frequẽs est, sed adiectiuum: ut apud Quintil. Declam. 19. O incõsultam muliebrem semper amẽtiam. id est, imprudẽtem, inconsideratam, & nullius consilij. Alterum quoq; compositũ, si cõpositum est, iurisconsultus, quod etiam dici solet iurecõsultus, Nonnunquam in simplici, ut Quidius 1. de Arte amandi:

Sit tibi credibilis sermo, consultaq; uerba.

Ago gratias, Habeo, Refero, ac Reddo gratias.

CAP. XLI.

AGere gratias, est uerbo: quod quidam barbarè dicunt, regratior. Habere gratias, in animo: quum memorẽ accepti beneficij mentem, animumq; habeo, & inuicem gratificãdi uoluntatem. Referre, siue reddere gratias, est facto: ut, si tu à me subleuatus aut pecunia, aut patrocinio, aut manu, alioue subsidio, uicißim me aliquo modo subleuaueris, gratias retulisti, reddidistiq;. Licet Seneca nolit malas referri posse, sed reddi, Cicero tamẽ in Sallustiũ ait: Nam quòd ista inusitata rabie in uxorẽ, & filiam meã inuasisti (quæ se facilius mulieres abstinuerũt à uiris, quàm tu uir à uiris) satis doctè, ac peritè fecisti. Nõ enim sperasti me mutuã tibi gratiã relaturũ, ut uicißim tuos cõpellarem. Quanquàm Cicero nũquàm ferè ait reddere gratiã, sed referre. Porrò hoc exemplum in alium quoque usum attuli, quòd uidetur significare gratiam etiã uerbo referri, non solùm facto. Sed multũ tamẽ differt ab illo, agere gratias, quo tantùm innuitur confeßio accipientis beneficium. Qui uerò refert gratiam, reddit beneficium, & interdum maleficiũ, siue facto, siue

dicto, quoniam dicendo nonnunquam prosumus æquè, atque fa-
ciendo. Plancus ad Ciceronem: Immortales ago tibi gratias, agamq;, dum uiuam: nam relaturum me, affirmare non possum: Tantis enim tuis officijs non uideor mihi respōdere posse. Ecce respondere officijs, & satisfacere beneficijs, est gratias referre. Cæterùm frequentius est refero gratias, quàm habeo gratiam. Item frequentius habeo gratiam, quàm ago gratiam. Vix enim audiuimus ago gratiā, sed gratias. Et rarò refero gratias, sed gratiam. Cuius rei testimonium est illud in libro XLVI. Titi Liuij: Satiatusq; tandem complexu filij, Renuntiate, inquit, gratias regi me agere, referre gratiam aliam nunc non posse, quàm ut suadeam, non antè in aciem descendat, quàm ut in castra me redijsse audierit. Dicimus itē ago grates, sed sæpius apud poētas, qui necessitate uersus, ago gratias dicere non possunt. Non nunquam etiam apud oratores, ut Ciceronem: Aliquātoq; post suspexit ad cœlum, & Grates tibi, inquit, ago summe Sol, uobisq; reliqui cœlites. Nisi legendum est gratias, & non grates, pro codē significato, siue pro eo quod est, reddo grates. Seneca in tragœdia, quæ inscribitur Agamēnon, dixit: Reddunt grates tibi grandæui, Lassiq; senes cōpote uoto. Reddunt grates, id est (ut ego interpretor) agūt gratias. Quis enim referre possit gratiam Deo? quod etiā fando nunquàm cognitū est, præterquàm apud quosdam recētes, nihil nisi barbarè loqui sciētes: sed gratias agimus, rarò etiam. Gratiam Dijs habere dicimur, quoties agnoscimus, apudq; nosipsos fatemur ab illis beneficium accepisse, citra spem gratiam referendi: ut in Andria Terent. — Dijs pol habeo gratias, Cùm in pariundo aliquot affuerunt liberæ.

Epist. 16. li. 10. fam.

In Somnio Scipionis.

AA. 4. scen. 4.

Gratulor, & Grator. CAP. XLII.

GRatulari, est uerbo testari te gaudere fortuna, ac felicitate alterius apud eum ipsum qui affectus est felicitate. Nōnunquam apud te ipsum ob tuam felicitatē. Ideoq; ferè postulat datiuum: ut gratulor tibi ob tuā præturā adeptam: gratulor manibus

nibus meis, quibus ut te contingerent, datum est. Quintilianus: Non efficiet tamen infandũ præsentis reatus, indignũq; discrimen, ut misera puella nõ gratuletur sibi, quòd ipsam pauper accusare iam potest. Poëtæ nõnunquam prætercunt datiuũ, utiq; quum fuerit pronomen: quæ fuit causa, ut quidam existimarẽt, quorum est Apuleius, hoc uerbũ idẽ significare, quod gaudeo. Ouidius in Heroidibus: Gratulor Occhaliã titulis accedere nostris. Gratulor inquam tibi, uel mihi, uel nobis. Idem tertio de Arte amandi: Prisca iuuent alios, ego me nunc deniq; natum Gratulor. –Gratulor, subintellige, mihi. Et interdum etiã oratores. Quintilianus in Pasto cadauere: Gratulemur iam, quòd nulla ciuitas fame laboret. subintellige, nobis. Verba autẽ Apuleij hæc sunt in apologia, de magia: Eo in tẽpore, quo me non negabunt in Getuliæ mediterraneis montibus fuisse, ubi pisces per Deucalionis diluuia reperiantur. Quod ego gratulor nescire istos, legisse me, &c. Prætermisit datiuum: aut gratulor, pro gaudeo accepit. Quod tãtum abest ut approbem, ut poßit gratulari quis, quum minimè gaudeat, atq; adeò doleat: quod frequenter usu uenit, utiq; inter falsos amicos, quum alter inuidus, atq; æmulus tacitè quidẽ dolens, quòd alter honoribus auctus sit, tamen illi gratulatur. Fortè & Apuleius subintellexit mihi. In eadem significatione accipitur grator, sed poëticum, historicumq; est. Vergilius:

Declam. 15.

Epist. Delan. ad Hercul.

Declam. 12.

Aeneid. 4.

Inueni germana uiam, gratare sorori.

Titus Liuius libro VII. Tum sequentes curruũ, Iouis optimi maximi templum gratantes, ouãtèsq; adire. Dicimus aliquãdo gratulari pro eo quod est, gratias agere: sed nõ ferè nisi dijs immortalibus. Ideoq; propriè idem est, quod supplicare. Siquidẽ triumphantes in Capitoliũ ascendebant, Iouiopticmo maximo cæterisq; dijs gratulatum. Eiusdem quoq; significationis fortaßis est grator, quod significat Liuius li. x. dicẽs: Itaq; prætor extemplò edixit, uti æditui ædes sacras tota urbe aperirẽt, quo

circum

circumeundi, salutandiq; Deos, agendiq; grates per totam diē populo potestas esset. Nec mirū, si dicimus gratulari, gratari ue dijs, quasi ostendere nos illis aggaudere, quum dicamur etiam eosdēm salutare, quasi salutem illis optare, quod hominibus conuenit, non Dijs.

Fingo, & Effingo. CAP. XLIII.

FIngere propriè est figuli, qui formas ducit ex luto. Inde generale fit uocabulū ad cætera, quæ ingenio, manuq; hominis artificiosè formantur, præsertim inusitatè, & nouè. Effingere est ad alterius formā fingere, & quodā modo fingēdo repræsentare. Cicer. II. de Oratore: Tum accedat exercitatio, qua illū, quē antè delegerit, imitando effingat, atq; ita exprimat, etc. Quintil. Nam id quoq; est docilis naturæ, sic tamen, ut ea, quæ discit, effingat. Et iterum: Nam mihi uidetur M. Tul. quum se totum ad imitationem Græcorum contulisset, effinxisse uim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatē Isocratis. Vnde ductū est nomen effigies, figura ad uiuam alterius similitudinē, uel ad ueritatis imaginem facta, tam in picturis, quàm in sculpturis.

Obeo, Oppeto, & Defungor. CAP XLIIII.

OBeo legationem, exequor munus, & officium legationis. Obeo prouinciam, exequor officiū prouinciale. Ita obeo mortem, exequor, uel perago mortem, uel adeo mortem, quēad modum dicitur quis obijsse diem, pro adiuisse. Item, obijt diem suum, idem est, quod mortuus est, & iuit ad diem fati: ut apud Quintilianum, Nuntiatum est Marcellum diē suū obijsse. Prætermittimus autē nonnunquam illum accusatiuum dicētes, Marcellus obijt. Quod idē fit in illis significatione similibus uerbis, oppetijt, & defunctus est, atq; etiā in detulit, et si qua sūt alia. Nam in priore subintelligitur accusatiuus mortē, in posteriore ablatiuus, uita. Quid signi? quòd sæpe reperimus hæc nomina esse his uerbis adiuncta. Est autem oppetere frequentius quidē mori, non fatali, sed illata morte: interdū tamen & fatali. Vt Cicero:

cero de Officijs tradit, Aiax millies mortē maluisset oppetere, q̃ mulieribus (si Circe, & Calypso mulieres appellādæ sunt) ut Vlysses fecit, inseruire. Idem de Diuin. Acquius esse cēsuit se maturam oppetere mortem, quàm P. Africani filiam adolescētem. Fœminam emisit: ipse paucis diebus pòst est mortuus. Sine accusatiuo apud Vergilium: —O terq́; quaterq́; beati, Lib. 1. Lib. 1.

Queis ante ora patrum, Troiæ sub mœnibus altis Aeneid. 1.

Cōtigit oppetere. —Defunctus quoq; dicitur, quasi pfunctus munere uiuēdi. Idcoq́; ut dicimus, perfunctus est, siue defunctus officio prætorio, munere ædilitio, cura tribunitia: ita defunctus uita, id est, ab hac administratione, ab hoc munere, ab hac procuratione cessauit: ut apud eundē: —Defunctaq́; corpora uita. Aeneid. 6. Detulit autem (quod tertio loco posui) in idem significatū accipio, quod est accusauit, ubi subintelligitur reus: ut Quintilianus, Diuitem detuli reum pauper inimicus, occisi pater. Declam. 7.

Vestigo, Peruestigo, & Inuestigo. CAP. XLV.

PEruestigo, & inuestigo, non solum quæro, sed etiā (& qui dē frequentius) quærendo inuenio: ut sit Vestigo, quæro: Inuestigo, & peruestigo, quasi acquiro. Ductum autem est hoc uerbum à uestigijs, tanquā signis, indicijsq́;, quibus ad rei notitiam peruenimus. Cicero III. de Orat. Ipsa tractatio, & quæstio quotidie ex se gignit aliquid, quod cū desidiosa delectatione uestiges. Idem in eodem, libro secundo: Nosse regiones intra quas uenias, & peruestiges, quod quæras. Idem pro Ligario: Sed quoniam diligentia inimici inuestigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor. Terentius: Nihil tam difficile est, quin quærendo inuestigari poßit. In Heauton. act. 4. sce. 2.

Nutrio, & Alo. CAP. XLVI.

NVtriri, est & paruulorū ut crescant (unde nutrices dicūtur, nutritijq́;, qui curam infantiū habent, habuerunt'ue) & adultorum, ut uiuant. Ali quoq; in eodem significato: unde lex illa XII. tabularum: Liberi parentes alant, aut uinciantur.

At

At in rebus incorporeis frequentius, ut crescant. Quintilianus: Sed alere facundiam, uires augere eloquētiæ poßit. Perinde ac si dixisset, Augere facundiam, augere uires eloquentiæ poßit. Cicer. Sed nec illa extincta sunt, aluntur q; potius, & augentur cogitatione, & memoria. Coniunxit & ipse hæc duo, sicut solemus in multis, quæ similia sunt, ut poßū & licet, ut munus & officium, ut mens animus q;. Vergil. Hos successus alit. – id est, quasi horum animos successus augescere facit.

De Amic. circa fi.

Aeneid. 5.

Spero, & Confido. CAP. XLVII.

SPero pro credo usitatū est, siue de præsenti loquamur, siue de præterito. De præsenti, Quintilianus: Facilis (ut animaduertere uos spero) defensionis meæ cursus est. De præterito, idem: Et innocentiā quidem puellæ satis (ut spero) defendimus. Et Cicero: Spero iam probatam esse amicitiam nostram. Similiter confido pro credo, tum in præterito, tum in præsenti, tum in futuro. In præterito: Quoniam probatam rationem officij mei uobis esse confido. In præsenti: Quanquàm à Cratippo nostro principe huius memoriæ philosophorum, hæc te aßiduè audire, atq; accipere confido. In futuro: Ita fore confidimus. Hæc exempla ex Cicerone sunt.

Lib. 3. de Offi. procœmio.

Dico, & Fero sententiam: Dico, & Fero legem. CAP. XLVIII.

DIco sententiam consiliarius, fero sententiam iudex. Quorum exempla frequentiora sunt, quàm ut à me repeti debeant. Nonnunquam tamen dico pro fero: ut apud Quintilianum, Apud iudices quidem secundum legem dicturos sententiā de cōfeßis præcipere, ridiculum est. Iuris quoq; consultos hoc uerbo in hūc sensum frequentißime usos uidemus. Dico leges, aliud quàm fero leges. Est enim ferre ad suos: dicere ferè ad uictos. Vt Liuius libro XLVI. Nihil ea mouerunt regem, tutam fore bellis Asiam ratum, quando perinde ac uicto, iam sibi leges dicerentur.

Cir

Circunsto, & Circunsisto. CAP. XLIX.

Circunsto, & circunsisto, utrunq; facit circunsteti: sed primum pro circundo, alterum pro inuado, & irruo, & quasi terrificatione aggredior. Vergilius:

Circunstant animæ, dextra læuaq; frequentes. Idem: Aeneid. 6.

At fessi tandem ciues infanda furentes Aeneid. 8.

Armati circunsistunt. — Et alibi: Aeneid. 2.

At me tum primùm sæuus circunstetit horror.

Quintil. in Apes pauper. Quum me euocassent subitò trepidũ, totoq; fortunæ suæ strepitu circunstetissent. Declam. 13.

Nonnunquam non terrificandi, sed terroris auferendi gratia ponitur, ut Cæsar in Commentarijs: Si quis grauiore uulnere accepto deciderat, circunsistebant, hoc est, socij iacentem exhortabantur, tela hostiũ arcentes. Lib. 4. de bello Gall.

Nonnunquam etiam ut circunsto accipitur: ut apud eundem: Et mercatores in oppidis uulgus circunsistit, quibusq; ex regionibus ueniant, quasq; ibi res cognouerint, pronunciare cogit. Quo etiam modo apud Quintilianum accipi potest.

Vsurpare. CAP. L.

Vsurpare, est uti, siue usitari, tum dicto, tum facto. Cicero in Oratore: Pòst inuenta conclusio est, qua credo usuros illos ueteres fuisse, si iam nota, atque usurpata res esset, qua inuenta, omnes usos magnos oratores uidemus. Hoc etiam sic dicere licebat in eandem sententiam, Pòst inuenta conclusio est, quam credo usurpaturos illos fuisse, si iam nota, atque usurpata res esset, quam inuentã omnes usurpasse magnos oratores uidemus. Idẽ: Quod semper usurpamus in omnibus dictis, ac factis, minimis, ac maximis, cùm hoc decere dicimus, illud non decere. Idem: Præclarè enim hoc est usurpatum à doctissimis, quorum ego autoritate non uterer, si mihi apud aliquos agrestes habẽda esset oratio. Sed quum apud prudentissimos loquar, quibus hæc inaudita nõ sunt, cur ego simulem, me, si quid in his studijs operæ posuerim, perdidisse? Dictũ est igitur ab eruditissimis uiris, In Paradoxis.

nisi

nisi sapientem, liberum esse neminem. Vsurpatum, & dictum pro eodem accepit, sicut doctissimis, & eruditissimis. Quid multa? cùm frequenter iurisconsulti utantur usurpo pro dictito? nam pro factito, minus dubium est.

Præstò sum, & Adsum. CAP. LI.

PRæstò sum, idē est quod adsum, nec alteri ferè uerbo cohæret, nisi uerbo substantiuo, & huic simplici: nam præstò adsum, magis poëticū est. Quid igitur significat adsum? Tria: unum naturaliter, duo per quendam flexum, & deriuationem. Primum est, præsens sum, quod modò cū ablatiuo iungitur, in, præpositione seruiente: ut apud Ciceronem de Oratore: Paulus in pugna non adfuerat. Modò cum datiuo: ut apud eundem in Philippicis: Omnibus his pugnis Dolabella adfuit. Et apud Quintil. Nam in libris Obseruationū à Septimio editis, adfuisse Ciceronem tali causæ inuenio. Secūdum est hinc ductū, quòd sæpe corrogamus, qui nobis adsint periclitantibus, quales sunt aduocati, quorum officium est adesse in iudicio. Sed ipsum illud adesse, fauere est, præsidioq; esse: ideoq; dicimus adesse, pro eo quod est, esse præsidio. Vergilius:

Aeneid. 2. —Modo Iuppiter adsit. Et iterum:

Aeneid. 8. Adsis ô tandem, & propius tua numina firmes.

Et in prosa, Quintil. Nunc omnes in auxiliū Deos, ipsumq; in primis, quo nec præsentius aliud, nec studijs magis propriū numen est, inuocem: ut quantum nobis expectationis adiecit, tantum ingenij aspiret, dexterq;, ac uolens adsit. Idem: Si tamē pater, qui diuisit patrimoniū, & reos parricidij defendit, sic agat, quod contra legem sufficit: Parricidiū obijcitur iuuenibus, quorum pater uiuit, atque etiam liberis suis adest. Tertium est aduenio, seu magis adueniam. Nam propè idem sunt, iam ueniet, & iam præsens erit. Itaque aderit, accipitur pro utroque, siue pro utrouis. Vergilius:

Aeneid. 2. Iamq; aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus. Iterum:

Huc

Huc ades ô formose puer. Et, Eclog. 2.
Huc ades ô Galatea, quis est nã ludus in undis? Et iterũ: Eclog. 9.
Huc ades ô Melibœe, caper tibi saluus, & hœdi. Eclog. 7.

Vbi si eadem foret significatio, quæ est in illo præsens sis, hic ades, non huc diceretur. Ergo huc ades, pro adsis, idẽ est, quod huc ueni. Has easdẽ significationes habet præstò sum, & eadẽ ratione. In prima, Ciceronis exemplum est in Bruto: Quibus quidem causis tu etiam Brute præstò fuisti. In secunda eiusdem pro Murena: Ius ciuile didicit, multùm laborauit, uigilauit, præstò multis fuit. Et pro eodem: Tu intered Romæ scilicet amicis præstò fuisti. In tertia eiusdem ad Herennium: Hirundines æstiuo tempore præstò sunt, hyeme pulsæ recedunt. Et in epistolis frequenter: Stator tuus mihi cum literis præstò fuit. Et propriè accipi solet hoc ultimum, pro eo quod nunc dicimus, cõpareo: ut si quis aliqua dignitate, imperiò ue affectus, alteri sic iubeat: Cras mihi ad hunc locum, & hanc horam præstò sis. id est, compareas, & te repræsentes, atq; exhibeas mihi. Lib. 4.

Fleo, Gemo, Ploro, Plango, Eiulo, Lamentor, Vociferor. CAP. LII.

FLere, est lacrymis, ideoq; tantùm hominum, sicut ridere. Gemere, est in pectore, quum præ angustia in sonum prorumpit. Ideo & iumenta sub nimio pondere gemunt, & inanimata quoq; quum nimis onusta sunt, gemere dicuntur. Vt apud Vergilium: Gemuit sub pondere cymba. Plorare, est uoce flebili & effusa dolorem suum aperire. Vnde Implorare, est plorando opem orare. Plangere est percussione, ac uerberatione pectoris, capitis, uultus, aliorum ue membrorum se in dolore affligere: regitq; post se accusatiuum. Ideoq; per translationẽ dicuntur fluctus plangere littora: quasi ad declarandum dolorẽ, in modum lamẽtationis. Eiulare, est uoce sublata flere, quod magis mulierum est proprium. Vociferari, est uoce effrenata nõ modò dolorem, sed etiam indignationẽ (quãquàm indignatio Aeneid. 6.

doloris genus est) ostendere. Interdum sine affectu, sed tamen uehementius exclamare. Lamentari est uoce querula, & tristi oratione cladem testari suam. Quæ exempla lecturis hoc opus inuestigandæ relinquimus.

Existit, & Extat. CAP. LIII.

EXistit, atq; extat, quorũ uerborũ unũ, atq; idem præteritũ est, simule quiddam significãt, quod est eminet, & superest. Sed primum cum motu, alterum sine motu: ut illud sit, prodit, uel exurgit: hoc uerò, superstat. Cicero de Diuinatione: Atque delapsus in flumen nunquam comparuisses, me contremuisse timore perterritum, tum te repentè lætum extitisse. Et iterum in eodem libro: Summersus equus uoraginibus non extitit. Adhuc iterum in eodẽ: Vocem ab æde Iunonis ex arce extitisse. Atq; iterum: Neq; diu ulla uox extitisset. Et in secundo: Anguem ab ara extitisse. Et iterum: In Lysandri statuæ capite Delphis extitit corona. De rebus quoq; mutis existere dicimus: ut idem in Lælio, Existit hoc loco quæstio subdifficilis. De extare exemplum unum Vergilij sufficerit Georgicorum tertio:

Lib. 1.

—Stant circunfusa pruinis
Corpora magna boum, confertoq; agmine cerui
Torpent mole noua, & summis uix cornibus extant.

Quo fit ut de libris, qui demortui non sunt, dicamus extare: ut, extãt paucissimi Varronis libri, plurimi nõ extant. Nã ut de homine, qui adhuc uiuit, loquimur, superest, quasi non subter est: sub terra humatus: ita de rebus, extant, quasi extrà stant, non intrà, & in tenebris latẽt, Cicero in Oratore: Quæ (ut scis) extat oratio. Et de Senectute: Et tamen ipsius Appij extat oratio.

Conciliare amorem, & beneuolentiam nos dici, Inire autem gratiam. CAP. LIIII.

Conciliamus amorem nobis alicuius, conciliamus beneuolentiam: non autem conciliamus nobis gratiam. Rursus inimus gratiam, non autem inimus amorem, aut beneuolentiam.

Quarum

Quarum omnium orationum eadem ferè sententia est, ac si hoc uerbo uterer contraho, uel comparo: nisi quòd inire gratiã, est magis fauorem comparare, quàm amorem: ut apud Quintil. Quinetiam hoc timeo, ne ex eo minorẽ gratiã hic liber ineat, quòd pleraq; nõ inuenta per me, sed ab alijs tradita cõtinebit. Reconciliari tamen, & in gratiã redire, idẽ sunt: quoties amici interposita aliqua offensa, quũ aliquãdiu fuerũt inimici, in pristinam redeunt beneuolentiam, ac familiaritatem. Sed redire in gratiam etiam cum inanimatis solemus: ut Cicero de Senectute In gratiã cum uoluptate redeamus. Præterea cõciliamus nobis laudem, fãmam, honores, similiaq;: nõ autẽ inimus. Quintil. lib. 11. Nam & plus autoritatis afferunt ea, quæ non præsentis gratia litis sunt cõparata, & laudem sæpe maiorẽ, quàm si nostra sint, conciliãt. Rursus ineo rationẽ, ineo fœdus, ineo pacẽ, ineo societatem, ineo bellum, ineo pugnam, ineo uiam, quasi capesso atq; ingredior: quod non ferè nisi in re momentosa, aut graui, grandiue dici solet. Nam non ita rectè loquar, ineo prandium, cœnam'ue, ut ineo conuiuium. Vnde principiũ rei maioris initium uocatur, ut initiũ rationis, Quintiliano quoq; testãte, qui ait: Quod principiũ Latinè, uel exordiũ dicitur, maiore quadam ratione Græci uidẽtur proœmiũ nominasse, quod à nostris initium modò signatur. Et huius uerbi participiũ absolutè positum, sine regimine, maioribus rebus adhibetur: ut, Ineũte pueritia, incunte adolescentia, incunte ætate, incunte uere, incunte æstate, hyeme ineũte, ineũte anno nouo. Non autem dormitione incunte, conuiuio incunte, die incunte, nocte ineũte, hora incunte, sed incipiente: nisi dicamus illud ipsum incunte, certis nominibus debere adiungi, quæ sunt ea, quæ modò exposui. Lib. 4. ab initio.

Obruo, Ingurgito, & Crapulor. CAP. LV.

Obruere est operire: siue aqua: ut, obrutus undis: siue terra: ut, Obrue uersata Cerealia semina terra. Siue per trãslationem ad animum: ut Quintilia. Tot uoluptates obruere possunt Ouid. lib. 1. de Remed. amo.

unum dolorē. Sed de multo uino potādo etiā obruere dicimus, sicut ingurgitare de absumēdis multis cibis. Cicero pro Deiotaro ait: Vino se obruisse, nudumq; saltasse. Et in Antoniū: Vt fratrem imitetur, se obruit uino. Et in eundem idem: Quū se cibis ingurgitasset Ingurgitare aliquando utrunq; complectitur, sicut crapulari non modò in uino, uerùm etiam in cibo, unde fit crapula. Vt idem in eundē: Edormi inquā crapulā, & exhala.

Philipp. 2.

Deuenio, Peruenio, Deuoluo, Despicio, & Dispicio. CAP. LVI.

DEuenimus in montē, deuenimus ad diuitias, minus usitatū, ac minoris rationis est, quàm peruenimus in mōtem, peruenimus ad diuitias. Similiter ediuerso, deuenimus in planum, deuenimus in uallē, quoties ab editiore loco profecti sumus, usitatius, probabiliusq;, quàm peruenimus in planum, peruenimus in uallem. Ita, deueni in paupertatem, quasi descendi, & delapsus sum in humiliora. Deuoluo, deorsum uoluo: ut, deuoluere rogos, deuoluere trabes, deuoluere saxa, deorsum præcipitare. Despicio, deorsum aspicio: sicut suspicio, sursum aspicio. Inde per translationem quum quis alium cōtemnit, ac parui facit, despicere uidetur, quasi infra se, & ad pedes suos proiectum aspicere: quemadmodum & suspicere est uenerari, quasi supra nos aspiciamus illum esse collocatū. Nā dispicere est prouidere, & circunspicere mente, tanquam in omnē partē lumina mentis intendere, omniaq; discernere. A' quo dispicientia dicta est, circūspectio, & prouidentia, & consideratio diligēs, atq; discretio.

Occupo. CAP. LVII.

OCcupare, est locū tenere, aut capere, & ui capere: ut apud Liuium lib. trigesimo tertio: Nam & ipsis uocantibus urbem hanc accepi, non occupaui. id est, non ui accepi, aut mea sponte accepi, sed aliorum rogatu. Sæpe uerò antè capere est, & (ut aliqui loquuntur) præoccupare. Vnde schema illud, occupatio appellatur, quoties quæ dici ab alio poterāt, ea ipsi præ

ueni

ueniẽdo dicimus in nostram partem, ne nobis posteà officerent retorquentes. Cicero Offi. lib. 1. Sunt autem nulla priuata natura, sed aut ueteri occupatione, ut ij qui quondã in uacua uenerunt. Certè primi illi, qui uenerunt in uacua, non potuerunt in aliena ire, ut isti aiunt: qui uolunt occupare, utiq; in aliena re se possessorẽ facere. Propriè est enim occupare, quod in medio, siue in medium, atq; in commune positum est, ante cæteros capere. Quod testatur Quintil. inquiẽs: Multa nihilominus, quæ libera fuerant, transeunt in ius occupantium: sicut uenatio, & aucupatio. Inde occupatus dicitur, qui antè negotio aliquo detentus, non potest negotio alterius operã dare. Cicero: Nemo adhuc me cõuenire uoluit, cui fuerim occupatus. hoc est, cui causarer me quibusdam alijs negotijs antè præuentum. Atq; hinc uocatur occupatio, quũ alicui necessariæ rei, & cui ante omnia operam dare debemus, cum diligentia uacamus:

Peto, Posco, Postulo, Flagito. CAP. LVIII.

PEtere est in bonũ, & in malum: quod declaratur per ipsam rem, aut bonum, aut malum significãtem. Vt, medicus sanitatem ægri petit, pater laudem filij, tu diuitias, ego uoluptatẽ peto. Item multi filij petunt mortem patris, serui mortem dominorum, medici longitudinẽ morbi. Petere autem uitam alterius, itemq; petere caput alterius, petere famam, petere pudorẽ accipitur in malum, quòd illa in hominis perniciem petas, siue quòd ea oppugnes. At quum nõ in rem, sed in personã refertur peto, utiq; cũ ablatiuo in malam partem accipitur: ut, peto te gladio, peto te ueneno, peto te insidijs. Nam illud apud Verg.

Malo me Galatea petit lasciua puella: Eclog. 3

idem est, quod, malo me inceßit, & pomorũ iactu percutere me solet. Et ideo quasi audaciæ, culpæq; sibi cõscia, dicitur: Et fugit ad salices. — Ab hac significatione absũt alia uerba, posco, quod est propriè rẽ debitam, & honestam peto. Inde reposco, quod est rem meam, & quod mihi reddi debet, peto. Postulo est Bad. Eclog.

quodam modo requiro (ut res, tempus, locus, persona, causa postulat) & tanquam rem iustam peto. Curtius: Postulabat autem magis, quàm petebat. nisi accipiamus, ut Varro apud Seruium uult, humiliter petebat. Sic enim ait: Poscere est, quum aliquid pro merito nostro deposcimus. Petere uerò est, quũ aliquid humiliter, & precibus postulamus. Expostulo, quod est cum querela apud amicos requiro, & quasi officiũ amicitiæ in alio desidero: ut Terẽtius in Adelphis, —Qui ita putant sibi fieri iniuriam, ultro si quam fecere ipsi expostulant. Sed frequentissimè post se habet ablatiuum, seruiente præpositione cum: ut, Quid habes, quod mecum expostules? Flagito uehementer, & plus quàm postulo: ut Cicero pro Quintio, Quanquàm hæc causa postulat: & si postulat, non tamẽ flagitat. Quintilianus ad Triphonem: Efflagitasti quotidiano conuitio, ut libros quos ad Marcellum meum de institutione Oratoria scripserã, iam emittere inciperem. Quæ uerba etiam Ciceronis sunt in epistola ad Quintum fratrem.

Lib. 4.

Ser. in illud Verg. Aen. 9. Si tibi quæ posco promittũt, &c.

Act. 4. sce. 3.

Epi. 9. li. 2. ad Q. frat. ait Ci. Epistolam hãc cõuitio efflagitarunt codicilli tui.

Labo, & Labor. CAP. LIX.

Labo, & Labor ita differunt, quòd labare est ruere, & repentè cadere: ut apud Vergilium: —Labat ariete crebro Ianua—Labi uerò leniter, sensimq; decorsum ire: ut labuntur flumina, labitur cœlum, labitur anguis, labuntur ab æthere pĕnæ, labuntur dij à cœlo, non labant. Quintilianus: Vt numen, & deus delabi sideribus, & uenire de liquido, puroq; aëre uidebatur. Cic. Sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de cœlo delapsum intuentur. Ideoq; dæmones magis è cœlo labarunt, q̃ lapsi sunt. Angeli uerò assiduè ad nos labuntur. Labi quoq; dicuntur, qui in lubrico imprimentes uestigia, ad terram ferunt, non cum ruina, sed lentius, & cum aliqua mora: tametsi nonnunquam lapsus, pro ruina accipiatur: & per translationem de corporeis ad incorporea, de eo, qui aut per infirmitatem animi, aut per imprudentiam deliquit, dicimus, lapsus est, quasi

Aen. 2.

Pro Lege Manil.

pes

pes animi unus, ambo'ue, qui sunt fortitudo, & prudentia, in lubrico lapsi sint. Et elabi quoq;, periculum fugere dicitur eo modo, quo anguis lubricus, muræna'ue, aut anguilla manu præhensa lapsu fugit: quod est, è manu elabitur. Ita qui è medio periculo euasit, elapsus dicitur. Vergilius: Aeneid. 2.

Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites.

Sed hic non est translatio, ut potc in re corporea: erit trãslatio in incorporea. Quintil. Serui quidẽ Galbam miseratione sola, qua non suos modò liberos paruulos in concionem deduxerat; sed Galli etiam Sulpitij filium suis ipse manibus circuntulerat, elapsum esse, tũ aliorum monumẽtis, tum Catonis oratione testatum est. Cicero: Hic Tito fratre suo Censore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est. id est, accusatorũ, quasi præhẽsantiũ manus effugit. Translatum quoq; illud Terẽtianum est à labo, non à labor: Labascit, uictus uno uerbo, quàm cito? Labo primam breuem habet, labor primam longam. Hinc labor laboris, & laboro laboras prima breui, quod an ab altero illorũ deriuetur, & ab utroq; potius, liberũ opinaturis relinquo. Hoc tamẽ nõ omittens, inclaboratũ dici, quod nõ artificio satis excultum est: Illaboratũ uerò, quod sine labore uidetur factum. Illud uitio dari solet, hoc laudi. Quintil. de Cicerone ita ait: Quum interim hæc omnia quæ uix singula quisquã intentissima cura consequi posset, fluunt illaborata: & illa, qua nihil pulchrius auditu est, oratio præ se fert tamen felicissimam facilitatem. In Eunu. act. 1. sce. 2. Lib. 10.

Deligo, & Eligo. CAP. LX.

DEligere, & eligere sic differunt. Deligere est, quod magis idoneum ad rem agẽdam est, cernere. Eligere uerò uel ad nostrũ emolumẽtum, uel ad illius, qui eligitur dignitatem. Delegit sibi sæpe populus Romanus imperatorẽ ad bella, ut Pompeium ad bellũ Mithridaticũ. Imperator quoq; deligit milites non eligit, ad rem uidelicet bellicam idoneos, & inter eos agit delectum, qui cui rei sit magis commodus. Et agricola delectũ

agit inter tauros, quos scindẽdo solo, quosq; procreãdæ soboli destinet. At si ex multis daretur optio, quẽ sibi uellet, eligeret, non deligeret. Ideoq; semper ferè dicitur in eodem sensu, datur tibi, siue offertur optio: & datur tibi, siue offertur electio. At Cicero: Deligere, inquit, oportet, quam uelis diligere, de uxore loquens. deligere dixit, quasi ad res domesticas administrãdas. Nec inficias eo posse fieri, ut in aliquem cadat delectionis, & electionis nomen, ut in ipsum principem, quem ad honorem pariter, & ad rempublicam bene gerendam assumimus. Cæterùm deligo sine præpositione accusatiuum habere solet: ut, Populus Romanus delegit Cn. Pompeium imperatorem. Eligo alterum accusatiuum sine præpositione, alterum cum præpositione: ut, Idem populus elegit in principẽ sibi Octauium. Cicero inquit: Quos Cæsar in senatum elegerat. Porrò utrunq; horum uerborum tam in superiores, quàm in inferiores cadit: ut illud quod modò dicebam, Quos Cæsar in Senatum elegerat. Et sacerdotes eligunt sibi pontificem, & clerus episcopum. Rursus cõsul milites deligit, & milites imperatorem, nautæ gubernatorem, discipuli præceptorem sibi deligunt. Nam inter collegas, pareśq;, aut ferè pares dicitur Cooptare. Liuius: Dictatorem dici placet. Dicitur M. Furius Camillus, qui magistrum equitum L. Aemylium cooptat. Vt Cicero in Bruto: A quo in collegiũ augurum fueram cooptatus. Illud non est silentio transeundũ, duobus tantũ dici modis deligere, præterquã per hoc uerbũ ipsum. Vno, agere delectum: altero, habere delectũ, nunquàm facio delectum. Qui duo modi differũt ab ipsa significatione deligẽdi, quòd deligimus aliquando unũ tantum. Agere uerò, uel habere delectum, ad multa semper refertur. Apud Quintilianum legi facere, pro agere, quod haud scio, an uitio librariorum factum sit, an etiam sic dicere liceat. Ita enim legitur: Proprietates ingeniorum dispicere prorsus necessarium est. In his quoque certum studiorum facere delectum, nemo dissuaserit. Nanque

Lib. 2. cap. 9.

erit

trit alius historiæ magis idoneus, alius compositus ad carmen alius utilis studio iuris, & nonnulli rus fortasse mittendi.

Percontor, Interrogo, & Scisciror. CAP. LXI.

PErcõtari, significat interrogare, quãuis suapte natura spectet ad finem coarguendi: ut Quintil. testatur, dicẽs: Quid enim tam cõmune, quàm interrogare, uel percontari? Quorum utroq; indifferenter utimur, quũ alterũ noscẽdi, alterũ arguendi gratia uideatur àdhiberi. Interrogo igitur (ut ego interpretor) noscendi gratia adhibetur. Percõtor uerò arguendi. Scisciscitari (ut ipsa uox indicat) sciendi causa interrogare est. Lib. 2. cap. 9.

Debello, & Expugno. CAP. LXII.

DEbellare, est bello uincere, aut bello capere. Expugnare pugnãdo capere, uel potius pugnãdo, & oppugnãdo uincere: quod significauit Liuius libro XLV. Haud paulò facilius, quàm antè, duæ unam, tũc una duas naues expugnauit, cepitq;. Sed debellamus potius homines. Vnde debellatũ esse dicimus, pro eo quod est bello certatũ, belloq; res parta est, aut perdita. Expugnamus autẽ opera, molesq;: ut castra, ut urbes, ut castella, ut naues. Quocirca miror illud in psalmo: Sæpe expugnauerunt me à iuuẽtute mea, dicat nunc Israël, Sæpe expugnauerũt me à iuuẽtute mea: etenim non potuerunt mihi. pro eo quod est oppugnauerunt, siue impugnauerunt me. Si enim non potuerũt mihi, profectò non expugnauerunt, sed oppugnauerũt tantum. Græcè autem ἐπολέμησαν, magis est oppugnauerunt, siue impugnauerunt, quàm expugnauerunt. Pro eodem tamen significato interpres accepit, nisi librariorum uitium est. Psal. 103.

De compositis à Re. CAP. LXIII.

FIgo, inde refigo, quod fixum erat, educo. Tego, inde retego, quod tectum erat denudo. Texo, inde retexo, quod erat textum, reddo non textum, & quasi infectum, quod erat factũ. Claudo siue cludo, recludo, quod clausum erat aperio. Velo, reuelo, uelamẽtum tollo. Signo, resigno, quod erat signatum, ob-

signatum'ue relaxo, uel patefacio. Et alia huiusmodi sunt, multa non sunt: ut, repeto, reposco, renouo, repræsento, reuello, remoueo, remaneo.

Præparo, & Apparo. CAP. LXIIII.

PRæparare, & apparare ita differunt, quòd præparare est anteà parare sibi quæ utilia sunt, aut fore credit. Apparare, ad dignitatem quãdam, ac uerius pompam. Ideoq; oratores præparant, quibus obtinere causam possint. At prooemium apparatum reprehenditur, quòd plus pompæ, atq; ostentationis, quàm utilitatis habere uideatur. Cicero Officiorũ primo: Facilè totius cursum uitæ uidet, ad eamq; degendam præparat res necessarias, ut pastum, ut latibula, ac alia generis eiusdem. Idẽ de Oratore tertio: Illa quæ in apparatu fori appellantur insignia. Quãquam apparatus uidetur interdũ significare utrũq;, ut apparatus belli, quasi præparatio. Sed ut dicimus naues non modò instructas, sed etiam ornatas, quòd quò res instructiores ad bellum, eò pulchriores sunt, ita apparatũ belli uocamus, ubi instrumenta bellica etiam adornata sunt.

Præsum, & Præsideo. CAP. LXV.

PRæsum & præsideo differũt. Ab hoc fit præses, sicut à desideo deses, à resideo reses. Ab illo uerò præsẽs, quod à suo uerbo in significato recedit: de quo antè diximus. Præesse, est præpositũ esse rei cuipiam gerendæ, atque administrãdæ. Præsidere, est ad opem præstandã præesse, quam propriè præstant homines iniuriam quidẽ patiẽtibus, aut in discrimen adductis: dij uerò beneficentiam fauoremq; inuocantibus. Aliquãdo tamẽ indifferẽter. Suetonius de Tiberio: Præsedit & Actiacis ludis. quasi dixisset, præfuit. Cic. pro Sylla: Noli animos eorum ordinum, qui præsunt iudicijs, offendere. Idem pro eodẽ: Quam ob rem uos dij, & patrij penates, qui huic urbi, atque imperio præsidetis. Idem pro Milone: Vos inuicti, & in ciuis inuicti periculo centuriones, atq; milites, uobis non modò inspectantibus, sed

Cap. 6.

sed etiam armatis, & huic iudicio præsidentibus, hæc tanta uirtus ex urbe expelletur, exterminabitur, eijcietur? Quinti. in x. Nam beneuolum auditorem inuocatione dearum, quas præsidere uatibus creditum est, & intentum, proposita rerum magnitudine, & docilem summa rerum celeritate comprehēsa facit. Et non longè pòst: Quem præsidētes studijs deæ propius audirēt. Vnde tam dij, quàm homines præsides dicti sunt: illi quidem in suo quisq; numine, suaq; ui: hi uerò in sua quisq; prouincia aut ab rege, aut à populo sibi commissa. Idē Quintil. Quòd omnia sic egerit, ut genitum præside bellorum deo incredibile non esset. quasi cuius in manu esset imperium bellorum, aut auxiliū: ut apud Liuium libro sexto, Dij, deæq; omnes, qui Capitolium incolitis, siccine uestrum militem, ac præsidem sinitis uexari ab inimicis? præsidem dixit pro auxiliatorem, ac defensorē: ut alibi etiam sæpe. Præses (ut definit Vlpianus) is est, qui maius in prouincia imperium habet omnibus post principem. Hinc præsidium dictum est auxilium principale. Nam subsidiū id, quod in auxilium succedit, dicitur. Et milites qui ad tutelam oppidi, castelli, similium q; collocati sunt, præsidium uocantur: ut, impositum est præsidium Caietæ. Nam præsul antiquitus is dicebatur, qui primus erat inter Salios, id est, Martis sacerdotes, Romæ duntaxat, à saliendo dicti in portandis ancilibus.

Assentor, Adulor, Blandior. CAP. LXVI.

Assentari, adulari, blandiri ita differūt, quòd assentari est insidiosè, & cōciliādæ alicuius utilitatis gratia, effusius, & plerunq; falsò quempiam laudare: adulari uerò inseruire, & captare, ut fauorem emereamur quoquo modo uel uoce, uel gestu: estq; tractum ἀπὸ τοῦ δούλου, quod est seruus. Et sanè adulari seruile est, non liberale, & ingenuum. Blandiri propriè ad tactum pertinet, & per abusionem ad alios sensus transfertur, nonnunquam etiam ad animū. Quintilianus: Tu non cogitas, quē ad modum suspensa manu sonantem blandè cardinem flectas. Idem: Declam. 1.

Blan

Blandiar paulisper iudices, calamitatibus meis, & sic agam, tanquam inuenerim utrunq; sanum. Ideoq; idem quodã loco penè pro eodem posuit hæc duo posteriora uerba: Transeo oblatam nolenti munerum uacationem, & blandius, quàm militiæ disciplina postulat, adulatum militi tribunum. Adulatum blandius dixit, ne aut blandius blanditum, aut adulantius adulatum diceret, si tamen adulantius reperitur. Et alibi: Et animaliũ quoq; sermone carentiũ ira, lætitia, adulatio, & oculis, & alijs signis corporis deprehenditur. Sunt enim muta animalia hominũ seruã, quæ signa maximè apparent in canibus, de quibus inquit Vergil. Hinc canibus blandis rabies uenit. — Nam assentari nõ cadit in muta animalia, nisi credimus hoc modo coruum à uulpe fuisse deceptum, quum optimum cibum ore gestaret.

Declam. 3.

Georg. 3.

Excuso, & Causor. CAP. LXVII.

EXcusare apertam significationẽ habet: itemq; causari. Excusamus crimẽ obiectũ: quod quũ uidetur satis purgatũ, recentes dicũt, habeo te excusatum: ueteres dicebant, accipio excusationem: sicut in illo, dum quis mihi tulit conditionẽ (uerbi gratia) an uelim negotiari in sua pecunia in communc lucrũ, dicam, accipio conditionem. Est & altera huius uerbi significatio, quæ à priore defluxit, quoties id quod in causa fuit, ut peccaremus, afferimus in excusationem. Nec dicemus (ut aliqui loquũtur) accuso, sed excuso: quãuis potius uideatur ratio exigere, ut per accuso, quàm per excuso loquamur: ueluti si latrones aut flumina impedimento fuerint, ne ad diem adesse possem, dicam eo modo, quo Quintilianus: Tu tamen si interpellatus tempestatibus serius uenisses, excusares mare, & ambiguos flatus, & tibi bonã causam habere uidereris, quũ diceres, antè nõ potui. Excusares dixit, non accusares. Liuius libro sexto: Exactæ iam ætatis Camillus erat, comitijs iurare iam parato in uerba excusãdæ ualetudinis solitæ, consensus populi restiterat. Et li. XLVII. Vbi dies uenit, citariq; absens est cœptus, L. Scipio morbum

Declam. 11.

morbum causæ esse cur abesset excusabat. Lucanus in octauo, —Littus q; malignũ Excusat.—Causari, est causam rei gestæ afferre. Suetonius: Syllanum item socerũ ad necem, secãdas q; nouacula fauces compulit, causatus in utroq;, quòd hic se ingressum turbatius mare non esset secutus. Aliquãdo penè quod illa significatio superioris uerbi (de excuso dico) in secundo significato. Quintilianus: Nec causanti pupillo sic tutor irascatur unquam, ut non remaneant amoris uestigia, & sacra quædam patris eius memoria. causanti pupillo, quasi excusanti acerbitatẽ tutoris. Cui simile est illud Papiniani: Iussus rationem reddere, et liber esse, si hæres causabitur accipere rationes, nihilominus liberum fore. id est, si impedimenta prætendet. Vergilius: In Caio, c. 23. Eclog. 6.

Causando nostros in longum ducis amores.

Id est, impedimenti causas afferendo. Vlpianus: Proscribere palam, sic accipimus, claris literis, ut planè rectè legi possint, ante tabernam scilicet, uel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur, non in loco remoto, sed euidẽti: literis Græcis, an Latinis? puto secundũ conditionem, ne quis causari possit ignorantiam literarum. Et alibi: Causari tempestatem, ac uim fluminũ. Vbi liceat dicere, excusare ignorantiam literarum, & excusare tempestatem, ac uim fluminum.

Mando, Præcipio, Iubeo, Impero, Edico, & Indico. CAP. LXVIII.

MAndare, est cuiuis personæ gerendum aliquid, exequendumq; cõmittere: ut Quintil. Mandata tamẽ tua fili perago. id est (ut nunc loquimur) commissionem, non autem iussa. Nam deforme alioqui esset, si filius iuberet, imperaretq; patri. Præcipere, est tum magistrorum, quod est præcepta tradere, tũ magistratuum, & superiorum personarum. Sallustius in Catili. Iudices rerum capitalium quibus præceptum erat. Idem in Iugurth. Micipsa pater meus moriens mihi præcepit. Iubere frequenter idem est quod imperare: ut Quintilianus, Pater me iussit Declam. 9.

iußit. Et alibi: Nam quamuis infestũ latronibus mare iussus intraui. Neq; dißimulauerim magnas fuisse causas patri, cur hoc mihi imperaret, quod ipse facere non potuerat. Pro eodẽ accepit iubere, & imperare. Hic tamen annotandum est, quòd sicut elegãter dicimus, impero mihi: ut apud eundem, Imperauit sibi ne quas admitteret amplius preces. ut etiam permisi mihi, permisisti tibi, permisit sibi: ita nõ elegãter dicas, iußi mihi. Præter eà quum ita dicamus imperata, ut iussa: huic apponimus uerbũ exequor, perago, & si quid est simile: illi autẽ ferè unũ uerbum quod est facio: ut apud eũdem, Neq; ipse hoc periculũ ignoro, expertus non leui documento, quanti steterit mihi, quòd semel imperata non feci. In hoc etiam hæc uerba differunt, quòd impero tibi hanc rem, dicimus: Iubeo uerò præter hanc constructionem, potest habere & illam, cuius exemplum modò protuli, pater me iußit. Est etiã iubere, non planè imperare, sed quasi hortari: ut idem, Spera tu, iube sperare matrem. Cicero etiã frequẽter hoc modo loquitur: ut pro Deiotaro, Literis, quas ad me Tarracone misisti, bene sperare iußisti. Cui simile est Terentij:

Declam. 8.

In Adelph. act. 3. sce. 5.

—Saluere Hegionem plurimum Iubeo.— Verg. in v.

—Reddiq; uiro promissa iubebat.

Quàm quæso decorum fuisset, ut regi milites, ac comites sui imperarent? Edicere est magistratuum, regum'ue. Vnde edictum cõsulum, sunt literæ consulum, quibus aliquid iubẽt, atq; imperant. Nam indicere, propriè denuntiare est: ut, indictum est bellum, indixi bellum fortunæ, indixi bellum uoluptatibus, indixit Romulus spectaculum. Liuius: Indici deinde finitimis spectaculum iubet. Iterum: Indixit in posterum diem ut adessent. Idem: Indicto iustitio. Iterum: Delectusq;, & iustitium indictum est.

Introcludo, & Intercludo. CAP. LXIX.

INtrocludo te, id est, in interioribus claudo. Intercludo te, inter tuum impedio, & quasi iter cludo. Vergilius:

Aen. 2.

Interclusit hyems, & terruit Auster euntes.

Cice

Cicero: Qui Carthaginiensium aduentum corporibus suis intercludendum putauerunt. Qua ratione etiam dicimus intersepio. Quintilianus: His textis ne uniuersi mellis pōdus effluat, interspta onera clauduntur. Quasi circunspta, uel, quà effluere mella poterant, spta. In Paradox. Declam. 13.

Ex sententia, & Ad uotum habere. CAP. LXX.

EX sententia aliquid habere, & ad uotū, licet illud uideatur ratiōis esse, hoc affectus, eōdem tamē ferè significationis ueniunt, ut Quintilianus: Habes'ne uxorē ex animi tui sententia? Et alibi: Et ad omne uotum fluente fortuna lasciuit otium.

Facere iter uel uiam, & Iter habere. CAP. LXXI.

ITer facere, uiam facere, uiā munire: Item iter facere, & iter habere differunt. Iter facere, est (ut imperiti loquūtur) itinerare, & (ut periti) ingredi iter, aut uiam: ut Cic. de Senectute, Masinissam, quū pedibus iter ingressus est, in equum non ascendere: quum in equo, ex equo non descendere. Idem lib. I. Officiorum: Tempus à natura ad eligendum, quam quisq; uiā uiuēdi sit ingressurus, datū est. Viam facere propriè est, ubi nō erat uia, uiam, & transitum aperire. Quintil. Seratur igitur non semitis, sed campis, non uti fontes angustis fistulis colligantur, sed ut latissimi amnes totis uallibus fluant, ac sibi uiam (siquando non acceperit) faciat. Quod non probè dixeris, muniat. Est enim minire uiam, repurgare, reficere, ac substruere interdum lapidibus, quales sunt uiæ Romanæ à plerisq; portis, in multorum dierum iter silicibus stratæ. Cicero pro Milone: Ideo'ne Appius ille cæcus uiam muniuit, nō qua populus uteretur, sed qua sui posteri latrocinarentur? Et per trāslationē de corporalibus, ad incorporalia. Quintil. li. III. Propterea quòd plurimi autores quāuis eōdem tēderent, uias tamē diuersas munierunt, & in suam quisque induxit sequentes. Dicimus etiam ut uiam, ita ripam munire, alueum munire, aditū munire, quum illa reficimus, uel reparamus. Cicero etiam aditum munire, pro

uiam

uiam munire dixit pro Cluentio: Aditum sibi alijs sceleribus
Epi. 11. li. 2. fa. *antè muniuit. Iter habere, est iter aliquem esse facturũ. Cicero:*
Habebant iter ad Laium regem. Et ad Q. fratrem: Et quòd illè
Epist. 4. lib. 2. *in Sardiniam iter habebat.*

Propono, & Ostendo cum alijs uerbis. CAP. LXXII.

PRopono præmium, propono metũ, ostendo spem, ostendo metum, ferè in eadem significatione: hoc est, hinc hortor, illinc deterreo: nisi quòd Proponere est potius potestatẽ, imperiumq; habentis, Ostendere uerò consilium dantis. Cicero: Quis est, qui proposito tanto præmio non excitetur? Idem: Pro
6. Ver. *positis mortis, & exilij minis. Item: Tum spem, tum metũ ostendere. Atq; iterum: Magnum huic urbi periculum ostenditur.*

Pacificatus, Pacatus, & Placatus sum. CAP. LXXIII.

PAcificatus sum, pacẽ feci: pacatus sum, in pace sum, uel ab armis recessi. Placatus sum, ab indignatione animi ad lenitatem redij: uel, animo leni sum.

Parem esse, & Paria facere. CAP. LXXIIII.

PArem esse, idẽ est, quod sufficere alicui operi, siue resistendo illi, siue exequendo. Cicero ad Atticum libro XI. Tum interpellat fletus, repugno quoad possum, sed adhuc pares non
Declam. 8. *sumus. Quintilianus in Geminis languentibus: Nunc infelix non par est dolori, nunc nõ inuenit ulla solatia, ex quo uidetur sibi filium perdidisse uicturum. Idem: Non fallit nos nefande quid captes hoc, quòd supra silẽtium trahis alta suspiria, quòd in prorumpenti uidẽris exclamatione deficere: mendacio paratur autoritas, & in fidem erupturæ uocis affertur, ut fateri uidearis inuitus: dic tamen, par est huic rei matris integritas, ut*
Lib. 2. *mentiaris? Lucanus:*

Hunc habuisse pares Phœbæis ignibus undas.

Declam. 15. *Et hoc in resistendo. In exequendo autem, idem Quintilianus: Aspicio par laboribus corpus. Nonnunquam par idem est, quod decẽs: ut idẽ, Si propter matrimonia uiolata urbes euersæ sunt,*

quid

quid fieri adultero par est? Paria facere, est quod alibi amissum est, uel quod aliunde acceptum, alibi, uel aliunde compensare. Idem Quintil. Paria tecum facio Respub. quæ propter me unũ ciuẽ perdideras. Et alibi: Sic paria faciemus. Tu illhic eris uicarius meus. Plinius Auunculus: Nascuntur & alio modo terræ, ac repentè aliquo mari emergunt, uelut paria secum faciente natura, quæq; hauserit hiatus, aliquo loco reddente. Plinius Iunior ad Priscum lib. VIII. Habuerunt officia mea in secũdis, habuerũt in aduersis. Ego solatium relegatarum, ego ultor reuersarum nõ feci tamen paria: atque eò magis hanc cupio seruari, ut mihi soluẽdi tẽpora supersint. Seneca: Vt statim tibi soluã, quod debeo, & quantum ad hanc epistolam paria faciamus.

Declam. 6.

Lib. 2. cap. 86.

Epist. 10.

Solicito. CAP. LXXV.

SOlicito te, uel quòd spem, metumue tibi ostendo, ut solicitare plebem: uel inquieto, & tibi curam iniscio.

Gratum facio, & Gratificor. CAP. LXXVI.

GRatum facio, & gratificor (si quid differũt) ita differunt, quanquàm utrunque est ex gratum, & facio, non tamen utrunque compositum. Differunt autem ita, quòd gratũ facere est quiddam minus, & propè idẽ quod obsequi, & inseruire: ut Cicero, Si hũc iuuceris, gratißimũ mihi feceris. Gratificari quidem maius. Vnde Deum gratificari hominibus dicimus, non autem gratum facere, quasi idem sit, quod beneficia conferre.

Deduco, Reduco, Comitari, & Assectari.

CAP. LXXVII.

DEduco, & reduco generalem habent significationem, sed in hoc specialem, quoties alicui officij gratia præstamus comitatum: ut, deduxi Catonem in Senatum, eumq; ut domum reducam, hic expecto. Sed propriè hoc est inter homines non multum dignitate, & autoritate distantes: Comitari uerò minorum potius erga maiores. Cæterum deducere, & reducere, est quasi ad certũ locum. Assectari uerò, quasi comitatũ præstare,

nō tantūm in itinere, aut nauigatione, aut militia, sed ferè per urbem: ut Cicero de Oratore lib. II. Quum ædilitatem Crassus peteret, eumq; maior natu, & cōsularis Sergius Galba assectaretur, quod Crassi filiam Cn. filio suo despondisset.

Satio, & Saturo. CAP. LXXVIII.

SAtiare ad omnes sensus attinet: Saturare ad unum gustum. Nam figuratè locutus est Cicero: Iracundiam meam satura tuo sanguine. quasi sitim meam satura. Satiare frequenter ad animum transfertur.

Incedo, & Ambulō. CAP. LXXIX.

INcedere, est ambulare: inde incessus, siue tardus, siue festinus, siue commotus, & incompositus, immoderatusq;. Propriè tamen sublimior quidam, & fastum præ se ferens. Vergilius:

Aenei. 1. Regina ad templum magna stipante caterua
Incessit. — Et iterum: Et uera incessu patuit dea. —

Aen. 1. Quod Seneca quodam loco declarat: Tenero, ac molli passu suspendimus gradum, nec ambulamus, sed incedimus.

Aduersor, & Auersor. CAP. LXXX.

ADuersor tibi, & auersor te. De primo nihil dubij est: secūdum sumit significationem à gestu, quoties ab aliqua re, quam detestamur, uultum auertimus. Quintil. in XI. Aspectus enim cōdem semper uertitur, quò gestus, exceptis quæ aut damnare, aut non concedere, aut à nobis remouere oportebit, ut

Cap. 3. idem illud uideamur uultu auersari, manu repellere. Maro:

Aen. 3. — Dij talē terris auertite pestē. In Deuteron. & alijs pluribus locis est: Gentes quas dominus auersatur. id est, detestatur, atq; abominatur, & à quibus præ odio uultum auertit. Multi tamen indocti scribunt, leguntq;, aduersatur Dominus.

De Leuo, & compositis suis. CAP. LXXXI.

LEuo, est alleuo, & molestiam, laborēq; extenuo. Nam pro illo significato, quod est sustollo, notum est: ut Liuius lib. XXI. Mox aqua leuatur uento, quum super gelida montium

cacum

cacumina cõcreta esset. Subleuo, auxilium, defensionemq; præsto. Cicero: Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex forma pospicere profitebatur, derisus à cæteris est, qui illa in Socrate uitia non agnoscerent, ab ipso autẽ Socrate subleuatus, cùm illa sibi signa ratione à se deuicta diceret. Alleuo in altum tollo, uel de imo, & ubi quid iacet, atq; proiectum est, sursum tollo. Quintilianus: Vidi multos, quorum supercilia ad singulos uocis conatus alleuarentur. Idem: Homini in aquam lapso, atq; ut alleuaretur oranti. Inde per translationem ad qualitatem fortunæ: ut idem, Quare non petit ut miserum putetis, nisi & innocens fuerit. Non petit ut afflictum alleuetis, nisi & probauerit sese infeliciorem, quòd patrẽ amisit, quàm quòd oculos. Etiam nonnunquam subleuo pro alleuo: ut apud Suetoniũ de Vespasiani uita, Dumq; surgit ac nititur, inter manus subleuantium extinctus est. Eleuo, imminuo, & extenuo: ut idẽ Quintilianus, Nam quis ignorat, quin id longè sit honestißimum, ac liberalibus disciplinis, & illo quem exigimus animo dignißimum, non uendere operam, nec eleuare tanti beneficij autoritatẽ, cùm pleraq; hoc ipso poßint uideri uilia, quòd pretium habent? Nusquam memini in alium sensum reperisse me. Nam Hieronymus testatur quodam loco Esaiæ, Eleuatum est super limina templi: debuisse transferri sublatum est: sed ad tollendam ambiguitatem (ne quis putaret sensum esse talem, qualis est, sublatum est mihi pallium) ad aliud uerbum recursum fuisse. Proprium tamen erat sublatum: ut idem Quintilianus, Tunc te fas est sublatis ad cœlum manibus proclamare, Mathematice, mentitus es.

Tuscul. quæst. lib. 4.

Declam. 1.

Cap. 24.

Lib. 12. cap. 7.

Declam. 4.

Perpendo, Expendo, Appendo, Impendo, & Impendeo. CAP. LXXXII.

PErpendere, est exactè ponderare, atque examinare: non autem (ut aliqui uolunt) intelligere, atque animaduertere. Cicero: Quid in amicitia fieri oportet, quæ tota uirtute perpenditur? Expendere, eiusdem ferè significationis est. Idem

in Verrem 5. Expendite hæc deinde, atq; æstimate. Idem Officiorum primo: Quæ contemplantes expendere oportebit, quid quisq; habeat sui, eadēq; moderari, nec uelle experiri, quàm se aliena deceant. Appēdere est tum suspendere, ut notum est: ut, appendi uuas: tum ad lancem, stateram'ue ponderare. Idem in Antonium: Vt iam appendatur pecunia, non numeretur. Et in proœmio orationum Aeschinis, ac Demosthenis à se trāslatarum figuratè ad incorporea transtulit: Ea putaui non annumerari lectori debere, sed tanquam appendere. Impendo habet participium præsentis tale, quale est ab impendeo, ut admoniti simus cauendum esse, ne ista nos fallat ambiguitas. Quale est apud eundem de Senectute: Mortem igitur impēdentem omnibus horis timens, quis possit animo consistere? Hoc participiū est ab impendeo, non ab impendo. Est autē impēdêre, supra caput iamiā casurū pendêre: ut nubes impendent. Et gladius ille equina seta appensus supra Dionysij conuiuæ caput imminens impendebat. Impendêre, ab impendere, apice distinguendū est.

Rapio, Eripio, & Præripio. CAP. LXXXIII.

RApere manifestam significationem habet, quum de alijs rebus loquimur: quum uerò de personis, duobus modis accipitur. Vno, qui ad res quoq; pertinet: ut apud Vergilium,

Georg. 4. Quid faceret? quò se rapta bis coniuge ferret?

Rapta, dixit pro ablata. Et alibi:

Aeneid. 8. —Raptas sine more Sabinas.

Altero, pro eo quod est uim afferre, siue uitiare, uel si nō asportet, nec fœminā loco deducat: quod propriè de uirginibus, quæ uitiatæ sunt, dicitur: ut apud Senecam, qui eandem legem non eisdem uerbis repetit, quodam loco sic retulit: Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Alio loco sic: Vitiata uitiatoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Ab hoc uerbo duo composita sunt, eripio, & præripio: quorum primum quoties habet cum accusatiuo datiuum, ferè in malam partem acci

accipitur:ut,eripuisti mihi omnes bene uiuēdi facultates. Quoties uerò ablatiuū cum præpositione à,uel ab,siue abs,plerūq; in bonā:ut,eripuisti me à periculo.interdum in malam:ut, eripuisti à me filiam. Quod uerbum ita differt à præripio(præterquàm quòd nunquàm hoc postulat tālem ablatiuum)quòd qui alteri aliquid eripit,potest id nō in suos usus eripere:ut,eripuit illi uitam:qui uerò præripit,in suos proprios usus rapit: neque præpositio illa antecessionem temporis declarat. Cicero pro Gallo: Demosthenes tibi præripuit, ne esses primus orator: tu illi,ne solus. Non hoc intelligit Cicero,quòd Demosthenes huic aut aliquid eripuit (ut qui auferre nihil posset nondum nato) aut priorē se fecerit. Non enim Demosthenes primus oratorū antiquitate temporis dicitur,sed facultate:neq; hunc solus Demosthenes ætate antecessit,eò quidē magis,quòd hic ipse æqualis Ciceronis non potuisset inuicē antiquissimo illi aliquid antè auferre. Ergo ille præripuit tibi,id est,rapuit sibi istam dignitatem,ut summus orator esse uideatur,futurus etiā solus, nisi tu partem in te illius laudis transtulisses,essesq; tu dignus nomine oratoris,quamuis non æquandus Demostheni,quo nomine adhuc post illum præter te dignum uidimus neminem. Nonnunquam hoc uerbum significat antè capere,sed magis in passiuo: ut,immatura morte præreptus non potuit præstare,qualē promiserat regem. Sunt autem hæc uerba Plinij Iunioris de uiris illustribus,quasi dixisset,immatura morte præuentus. De Anco Martio Rom. rege quarto.

Titubo,Nuto,ac Vacillo. CAP. LXXXIIII.

TItubare,est pedibus nō ualentis insistere,quales sunt ebrij aut infirmi, aut uulnerati, aut decrepiti senes: ut apud Quintilianum, At non tua culpa fames cœpit,sed uulneratum iugulasti,titubantē strauisti,fumantem incendisti. Transfertur etiam ad animū:ut apud eundem, Neq; ulla unquā tanta fuerit dicendi facultas,quæ non titubet,aut hæreat,quoties ab animo uerba dissentiunt. Titubare quoq;,lingua,& dentes dicuntur: Declam. 12. Lib. 12. cap. 1.

hinc linguæ, & oris titubātia. Nutare est propriè alicuius male solidatæ molis ruinam minantis. De animo quoq; dubitante, & nesciente, quò se potißimum conferat, nutare dicitur. Vacillare, est alterno motu inconstantem esse: ut idem, Est & illa indecora in dextrum, & sinistrum latus uacillatio alternis pedibus
De cla. Orato. insistentium. Cicero: Cùm ex eo in utranq; partem toto corpore uacillante quæsiuit. Vnde & naues utiq; uacuæ uacillant.
Epi. 13. li. 16. Et idem Cicero de quodam præ infirma ualetudine non rectè
Epist. fa. scribente inquit: Vacillantibus literulis. Ad animum quoque transferimus, ut apud Iurisconsultos, de fide testis uacillante, qui inconstantia, & diuersa testimonia dixerit.

Vaco, Vacat, & Careo. CAP. LXXXV.

VAcas sapientiæ, das operam sapientiæ: uacas sapiētia, cares sapientia. Quanquàm carere propriè, est uacare qui-
In Cato. Ma. bus indiges: quod significauit Cicero, quum inquit, Satiatis ucrò, & expletis iucundius est carere, quàm frui: quanquàm nō caret is, qui non desiderat. Impropriè tamen dicimus, cares culpa, cares periculo, cares damno. Cum nomine tamen significante actionem quandam, siue qualitatē, adiungimus, à, præpositionem: ut, uacas à labore, uacas à componendo, uacas ab agricultura, uacas ab omni molestia. Similiter per nomen: uacuus sum ab omni occupatione, atq; ab omni solicitudine. Hoc autē uer-
Lib. 11. cap. 1. bum quum est impersonale, quæri potest, quid significet. Quintilianus inquit: Non, imò oderit reum uerba aucupantem, & anxium de fama ingenij, & cui diserto esse uacet. Hic uidetur
Lib. 1. cap. 20. uacet, accipi pro eo, quod est, curæ sit. Idem alibi: Tunc inchoare hæc studia uel non uacabit, uel non libebit. Hic uidetur esse pro eo, quod est, tempus uacuum erit. Nam libebit, idem est, qd' curæ erit. Et ne quis auderet immutare, licebit, pro libebit:
Epi. 10. lib. 1. Plinius Iunior (quāquàm infinita sunt huiusmodi exēpla) querēs, quòd nō poßet operā dare admirādo cuidā philosopho, ita ad amicū scribit: Quò magis te, cui uacat, hortor, quū in urbem

prox

proximè uenies (uenies autem ob hoc maturius) illi te expolien dum, limandumq; permittas. Quid igitur duas has significatio nes huic tribuimus uerbo, cùm præter id, quòd ambiguum erit, utrum potius significetur, superuacuum uideatur dicere, uel nõ uacabit, uel non licebit: satis sit dicere, non uacabit: quo uide buntur fortasis illa duo significari? Quare exponamus, ut cæ teros locos. Ita & illũ, cui esse diserto uacet: uacet, uacuũ est, hoc est, uacuum tempus est. uel si uis, cui est uacuus animus, quod significauit Vergilius, quum inquit: Aen. 2.

Sed si tantus amor casus cognoscere nostros.

Hoc quantum ad uoluntatem, quod est, si libet. Deinde quãtũ ad facultatem temporis, uel uacuitatem animi:

Et uacet annales nostrorum audire laborũ. Dixerat enim:

—Et iam nox humida cœlo

Præcipitat, suadentq; cadentia sydera somnos. Quasi non uideretur tempus illud tantam narrationem pati, aut ipsa Dido eo tempore æquo animo posse audire quod audire cupiebat.

De Consciscо, Ascisco, Descisco. CAP. LXXXVI.

Consciscere, ferè ad mortem pertinet. Plerũq; enim sic legimus: Mortem sibi ipse cõsciuit: mortem tibi ipse cõsciscis, mortẽ mihi ipse consciscã: cogam te ad mortẽ tibi per teipsum consciscendam. Ascisceré est remotum aliquid, quasi scitè uocatum capere. Cicero de Oratore: Expertes esse prudẽtiæ, quam sibi ascisceren t. Idem in Oratore: Quòd minimè politæ, minimeque elegantes sunt, asciuerunt aptum suis auribus opimum quoddã, & quasi adipale dictionis genus. Descisceré, est ab imperio se, ductuq; alterius subtrahere: ut milites à duce, populi à domino, discipuli ab opinione magistri, quã prius sequebãtur, præsertim ad alterius uel imperiũ, uel sententiã se trãsferẽtes. Lib. 2.

Asseuero. CAP. LXXXVII.

Asseuerare est inter ipsa argumẽta, probationesq; admiscere uim animi, motũq;: quod declarat Quintil. quũ inquit, Lib. 5. cap. 22.

Altera ex asseueratione probatio est: ego hoc feci, tu hoc mihi dixisti. & ô facinus indignum. Et alibi: Quum præsertim quorumdam probatio sola sit in asseueratione, & perseuerantia.

Exhibeo, Facio uel Facesso negotiũ. CAP. LXXXVIII.

Exhibere illi negotiũ, facere, uel facessere negotium, est alterum molestia, ac labore afficere, frequẽter quidẽ per accusationẽ: ut Cicero Officiorum tertio, Criminabatur etiam quòd Titum filiũ, qui posteà Torquatus est appellatus, ab hominibus relegasset, & ruri habitare iussisset. Quod quum audisset adolescẽs, negotium uidelicet exhiberi patri, hoc est, patrẽ accusari, uel molestia, laboreq; affici. Nã negotiũ sæpe pro labore apud hunc præsertim legimus: ut, Quid negotij est, ista poëtarum, & pictorũ portenta cõuincere? quomodo? quid operis? Quæ exẽpla passim reperiũtur. Idem de natura deorũ: Quod beatum, & immortale est, id nec habet, nec exhibet cuiquã negotiũ. Quint. lib. v. Vt uulneratus, aut filio orbatus, non fuerit alium accusaturus quàm nocentẽ, quando si negotium innocẽti facit, liberet eum noxa, qui admiserit. id est, si innocentẽ reũ facit. Cicero ad Appiũ: Quũ est ad nos allatũ de temeritate eorũ, qui tibi negotiũ facesserẽt. id est, accusarẽt, insectarẽtur, ad pœnam uocarẽt.

Tuscul. q. li. 1.
Lib. 1.
Cap. 12.
Epist. 10. li. 3. epist. fami.

Deturbo, Exturbo, & Disturbo. CAP. LXXXIX.

Deturbare, est deorsum cum uiolentia deijcere. Vergilius: —Puppi deturbat ab alta.

Aen. 5.

Exturbare, è loco eundem in modum deijcere. Disturbare, dissipando, diruendoq; disijcere. Quintil. Non enim discussos alicuius operis angulos, aut disturbatos parietes obijcimus. Cicero: Vt dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publicè ex Senatus sententia ædificatam domum.

Philipp. 1.

De Admoueo, & Amoueo: Aduerto, & Auerto: Aduersus, & Auersus. CAP. XC.

Admoueo manum, appono manum. Amoueo manum, remoueo manum. Aduerto oculos, mentem: aliquò oculos, men

mentem'ue conuerto. Auerto oculos, aut mentem: alicunde conuerto oculos, aut mentem. Aduersus, oppositus, opposito pectore, atque obiecto. Auersus, terga ostẽdens. Vnde illud Tullianũ aliquantò obscœnius, sed ad rem declarandam pertinens: Et aduersus, & auersus impudicus es. Lib. 2. de Ora.

Consternere, & Consternari. CAP. XCI.

Consternere est corporis: Consternari autem animi, quum mens turbata est, & de statu mota, & quasi humi strata. Ideoq; sæpe coniungi animum uidemus, ut cõsternatus animo. Sallustius tamẽ primo Historiarum inquit: E qui sine rectoribus exterriti, aut saucij consternãtur. quũ sit usitatius cõsternũtur.

Non placeo, Displiceo, & Placeo mihi. CAP. XCII.

Non placeo mihi, & displiceo mihi, ab illo, placeo mihi, diuersæ significationis sunt præter negationẽ. Nam ea prima aperti intellectus sunt, ut de Oratore Cicero: Nunquã mihi minus, quàm hesterno die placui. Et in Philippicis: Cum'que deuia languerem, & mihimet displicerem. Tertium est idem quod superbio dote aliqua, bono'ue, quod mihi adsit, & glorior, & mihi eo nomine confido, plerunque cum inferiorum cõtemptu. Quintil. Placeas licet tibi, opum tuarum fiducia diues, si mihi idem inuidere nõ expedit, pares sumus. Penè in hunc sensum accipitur, Mirari se. Nam id efficere in alterũ, laudabile est. Vnde apud eundẽ de Socrate dicitur: Nam ideo dictus est ἐίρων, id est, agens imperitum, & admirator aliorum tanquam sapiẽtũ. De seipso crebrius in uitium est. Idem: Quòd se silentio parricida miraretur. Martialis Valerius: Lib. 2. Philipp. 1.

Ipse ego quàm dixi, quid dentem dente iuuabit
Rodere? carne opus est, si satur esse uelis.
Ne perdas operam, qui se mirantur, in illos
Virus habe, nos hæc nouimus esse nihil. Lib. 13. epig. 2

Se mirantur dixit, quasi sibi placent, uel de se magnificè sentiunt.

Moror te, & Maneo te. CAP. XCIII.

MOror te, & maneo te, à quibusdam exponũtur, pro expecto. Sed mea tamen sententia, magis poëticè, quàm oratoriè. Verg. Et tua progenies mortalia demoror arma.

Aen. 10.

Terentius: Quem hic manes? Oratores potius accipiũt, moror te, pro retineo te, & in mora teneo. Ideoq; hæc duo uerba sæpe iungũtur, ut apud Quintil. Quid me adhuc pater detines? quid moraris abeuntem? Maneo pro eo, quod est, futurum est, ut ipse accipio, apud ipsos interdum etiam poëtas. Verg.

Aen. 6. Te quoq; magna manent regnis penetralia nostris.

Id est, tibi futura sunt. Cicero: Cuius quidẽ te fatũ, sicut C. Curionẽ manet. hoc est, cuius fatũ tibi futurũ est, sicut fuit Curiõi.

Philipp. 2.

Conflaui, Contraxi, & Dissolui æs alienum. CAP. XCIIII.

COnflaui æs alienum, & contraxi æs alienum, idem est, quod factus sum debitor alienæ pecuniæ. Dissoluo æs alienum, id est, quod contraxeram æris alieni, restituo, ac pluribus soluo: uel quasi catena qua ligabar, me, soluenda pecunia, dissoluo. Quintil. Non ego æs alienum luxuria contraxi. Cic. Patri persuasi, ut æs alienum filij dissolueret. Quibus exemplis plena sunt omnia.

Migro, Decedo, Discedo, & Recedo. CAP. XCV.

MIgro, decedoq;, sic à discedo, recedoq; differũt, quòd migrare est domicilium mutare, & aliò se ad habitandum conferre, relicta priore habitatione. Et est apud iurisconsultos titulus, De migrando. Similia huic sunt, emigrare, demigrare, commigrare. Remigrare autem, reuerti in pristinum domicilium. Transmigrare, est in longinquioris loci domicilium, habitationem ue migrare. Immigrare, in domum aliquam habitandi gratia ire. Eapropter homines, qui moriuntur, migrare dicuntur. Sed rectius cum apposito, quàm sine apposito, ut multi faciunt, nescientes Ciceronẽ cum apposito solere loqui, ut de Re

publica

publica lib. VI. Antequam, ex hac uita migro, conspicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionē. Et Quintil. in Corpore proiecto: Seu quū ad infernas sedes anima migrauit. Et enim qui moriuntur, tanquam domicilium corporis relinquentes, aliò ad habitandū (duntaxat anima) se trāsferunt. Contraq; nequaquam milites, quum castra mouēt, aut de statione, munitionibus ue decedunt, migrare dicuntur, utpote ubi domiciliū nō habuerūt, nec in domicilium se cōferunt. Decedere quāquàm accipiatur nōnunquam pro eo quod est discedere, aut recedere tamen propriè est, à mandato custodiæ suæ loco recedere. Vnde consules, proconsules, præsides, prætores dicūtur ex prouincia decedere. Item præsidia de urbibus, atq; castellis. Sinē appositione intelligitur pro mori, quasi à custodia, & gubernatione corporis proficisci. Cic. de Senectute: Vetatq; Pythagoras sine iussu imperatoris, id est, Dei, de præsidio, & statione uitæ decedere. Idē de Republica: Ideoq; & tibi Publi, & cæteris omnibus retinēdus est animus in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominū uita migrādū est, ne munus humanū assignatum uobis à Deo defugisse uideamini. Eo igitur modo dicitur decessit, quo dicitur defunctus, ut subintelligatur uita. At in excedo additur uita, nō subintelligitur. Idē in Anto. In ipsa cura, & meditatione obeūdi sui muneris, excessit è uita. Declam. 6.

Precor, & Imprecor. CAP. XCVI.

PRecari quid significet certum est, quum merū accusatiuū habet: adiuncto autem datiuo, idē est, quod imprecari, hoc est, optare alicui, Deos precando, bonam fortunam, aut malam. Qui datiuus sæpe subintelligitur: ut apud M. Tull. in Pisonem, Vt omnes sui ciues salutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit, an quod tibi proficiscenti euenit, ut omnes execrarētur, male precarētur? Et Quint. Inde fugiētia uela longo uisu prosecuti, facilē ēptionē, secūdos uētos, placidū mare, nō secus ac si ipsi nauigaremus, precati sumus. Cū datiuo, idē: Declam. 10. In præfa. li. 1.

Sed

sed si tantopere efflagitantur, quàm tu affirmas, permittamus, uela uentis, & oram soluentibus bene precemur. De impreca-
Declam. 15. *mur uerò, hoc eiusdem sit exemplum: Non imprecamur debili tates, naufragia, morbos: pauper sit, & amet quãcũq; meretricem, & amare non desinat. Quod crebrius accipitur in malũ.*

Habeo orationẽ, Facio sermonẽ. CAP. XCVII.

HAbui orationem, non feci orationem. Feci sermonem potius, quàm habui, nõnunquam etiam habui. Cic. de Senect. Cyrus quidem in eo sermone, quem moriens habuit, quum admodum senex esset, negat se unquam sensisse senectutem suam imbecilliorem factam, quàm in adolescentia fuisset.

Polliceri, Conuenire, & Audire habeo.

CAP. XCVIII.

Epist. 5. lib. 1. fam. epist. *TAntùm habeo polliceri, inquit Cic. ad Lentulum. Idem in Catone Maiore: Neq; eos solùm conuenire habeo, quos uidi, sed etiam quos audiui, & legi. Idem de Oratore: Audire habeo, quid hic sentiat. Quod (ut ipse interpretor) idem est, quod pollicendum, conueniendum, audiendum est mihi. Quod probatur ex illo, licet diuerso loquẽdi modo, qualis apd' Quintil. Adeò ludibrijs miseræ sum diuersitatis implicitus, ut impetrandum à uobis habeam odij mei fauorem. id est, ut impetrandus mihi sit à uobis odij mei fauor. Quod licet cõmutare in superiorem modum: sic, ut impetrare habeam odij mei fauorem: sicut contra illum in hunc: sic, tantùm habeo pollicendum, neq; eos solùm cõueniendos habeo, audiẽdam habeo huius sentẽtiã. Vel habeo pro uolo: ut nõ mirũ sit, quare aliq; legãt, aueo. Sed nõ rectè legere eos, ex illis Cæsaris Augusti uerbis ostenditur, quũ dixit, Quid aliud habeo, quàm deos immortales precari?*

Mereor bene uel male de te, Demereor, & Emereor. CAP. XCIX.

MEreor de te, est aliquid in te confero: si beneficij quidem, bene mereri de te dicor: sin autem offensionis, male de te mereri.

mereri. Nonnunquam utrunq; reticemus, sed in ambiguum sensum: ut, quid de te sum meritus? Nonnunquam per negationē: sic, homines nihil de me meriti. id est, qui nihil in me beneficij, aut officij contulerunt. Quibus exemplis omnes M. Tullij libri scatent. Demereor quoq; pro bene de aliquo mereor, accipitur, sed cum accusatiuo: ut Ouidius Heroid.

Dic mihi, quid feci, nisi non sapienter amaui? In epist. Phyl. ad Demoph.

Crimine te potui demeruisse meo.

Et Quintilianus: Simul ut pleniore obsequio demererer amantissimos mei. Emereor, idem penè est quod mereor, præteritum eius emeritus. Vnde emeriti stipēdia, qui militia perfuncti sunt, nominantur. Et in significatione passiua, stipendia emerita. ut idem, Emeritis huic bello stipendijs. Et per trāslationē à Vergilio emeriti boues dicuntur, & quædam alia: Emeriti autem senes solent habere eos, qui pro se laborent, qui dicuntur pro alio opus agere. Quintil. de apibus inquit: Habebam qui pro me opus agerent. In proœm. li. 1. Instit. Declam. 13.

Refero, & Fero. CAP. C.

Retulit Pompeius ad Senatum. id est, consuluit. In eadem tamen sententia Pompeius ad populū tulit. Ex illo fit Senatusconsultum, ex hoc rogatio, quæ instar est legis. Dicimus præterea à refero tibi acceptū, pro eo quod est, fateor me hoc abs te accepisse: neq; id modò in bonā partē, uerum etiam in malam: ut pro Deiotaro Cicero, Vitam acceptam refert clementiæ tuæ. Idem in Antonium: Omnia deniq; quæ posteà uidimus (quid autem mali non uidimus?) si rectè ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Idem est, fero tibi acceptū, siue pro eo quod est, habeo pro recepto abs te, quod mihi debebas, etiam si solutio nulla intercesserit. Vnde fit acceptilatio, quam Iustinianus per interrogationem, & responsionem fieri uult. Retuli expensum. id est, rationem de impensis confeci, uel exhibui. Philip.

Exhorreo, & Abhorreo. CAP. CI.

Exhor

EXhorreo hanc rem, idē est quod expauesco. Abhorreo ab hac re, idem est quod perquàm alienus sum ab hac re. Hoc semper postulat huiusmodi ablatiuum: illud uerò nunquàm, sed accusatiuum.

Bene agi cum aliquo quid sit, & quid Actum esse. CAP. CII.

BEne mecum agitur, idem est, quod in bona cōditione sum. Item, præclarè tecum agitur, optimè cum illis agitur: melius cum hominibus ageretur, si parub contenti essent. Ita, male mecum agitur, & peius, incommodius'ue, & peßimè. Cicero: Cum illo uerò quis neget actum esse præclarè, mecum incommodius? Nōnunquam actiuè. Valerius Max. libro quinto: Bene egissent Athenienses cum Miltiade, si cum post trecenta millia Persarum in Marathone deuicta, in exilium protinus missent, ac non in carcere, & uinculis mori coēgissent. Actum est, semper in malam partem accipitur: ut, Actum est de Republica, id est, respublica extincta, desperata, & perdita est.

De Amic.

Salio, & Salto. CAP. CIII.

SAlio, unde saltus, pro eo, quod est saltum facio. Salto, tripudio: unde saltatio. Interdū salio pro salto. Verg. II. Georg.

Mollibus in pratis unctos saliere per utres.

Quid autem distent saltus, & saltatio, notū est. Saltus enim est qualis ceruorum, leporumq;: saltatio uerò, illa hominum iactatio, quam uulgò tripudium uocant. Et licet salio pro salto accipiatur, non tamen saltus pro saltatio, saltatus'ue, quæ eiusdem significationis sunt. Liu. Ferre, ac per urbem ire cum tripudijs, solenniq; saltatu iußit.

Lib. 1. ab urb.

Abdico, & Exhæredo. CAP. CIIII.

ABdicare, est expellere à bonis filium, dum uiuit pater. Exhæredare uerò, post mortē. Sed abdicare est grauius, quod etiam in se exhæredationem continet.

QVINTI LIBRI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN ELEGANTIARVM linguae Latinae Librum sextum, qui de Notis autorum inscribitur, proœmium.

SVLPITIVS ille Seruius, cuius quanta in iure ciuili fuerit autoritas, plurimorum monumenta testantur, siue aliorum exemplo, siue priuato consilio fretus, non exstimauit turpe sibi ad famam fore, ut librum de notis Scaeuolae conscriberet, non modò antistitis in ea facultate, atq; omniũ principis, ucrùm etiam praeceptoris sui. Cogitabat enim neq; id posse sibi uitio dari, quod publicae utilitatis causa susciperet, neq; iniuriam illi fieri, qui reprehenderetur, si modò ritè reprehendatur, quod in se fuisset ipse facturus, si errata sua animaduertisset. Probè itaq; Sulpitius, & ingenuè, ac uerè Romanè. Quin ipse quoque populus prudenter, & grato inuicè animo, qui factum huius nõ reprehensione, sed laude dignũ & gloria putauit. Nec minore uolumen hoc, quàm caetera, honore prosecutus est. Nam praecepta aliqua doctrinae tradere, cuilibet mediocribus saltem literis imbuto, promptum est. Errores maximorum uirorum deprehendere, id uerò cùm doctissimi hominis est, tum opus utilissimum, & quo nullum dici possit utilius. Quis enim dubitet, non minus agere, qui aurum, argẽtum caeteraq; metalla expurgat, quàm qui illa effodit? qui triticũ mundat, quàm qui metit? qui pinus, amygdala, caeterasq; nuces seligit, quàm qui easdem legit? Ita eum, qui emendat (nisi paucissima sunt, quae emẽdat) nõ inferiorem existimare debemus, quàm ipsum illum inuentorem, nec minorem ab illo, quàm ab hoc percipi fructum. Insuperq; non modò huic ex illius castigatione nullum damnum afferri, atq; iacturam, uerùm etiam pretiũ, ac di

ac dignitatem, perinde atq; auro, ac cæteris, quæ modò commemoraui, quãtum corpori purgatio ipsa detrahit, tãtùm residuo pretij (ut dixi) & dignitatis accrescit. Adeò plus utilitatis in parte est, quæ superat, quàm quæ fuerat in solido. Quare si quis apud inferos Scæuolæ de Sulpitij facto sensus fuit (quæ erat illi æquitas, & iustitiæ amor) ausim affirmare fuisse gauisum, secumq; præclarè actum esse dixisse, quòd suorum librorũ aurum ab omni scoria esset, ac fæce compurgatũ: nihilq; foret, per quod conciues sui per eius scripta falli possent. Neq; immeritò Plinius Iunior ad amicum ita scribit: Ita enim magis credã cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero. Quomodo igitur non sit beneficium id offerre, quod solet beneficij loco postulari? Quòd si hoc non præstatur aut iam defunctis, aut tale beneficium respuẽtibus, profectò his præstatur, ad quos ex ipsa magnorum autorum emendatione multa in primis utilitas peruenit. Ideoq; ab optimis quibusque cuiuslibet artis professoribus præceptum est, ut eorum ipsorum, quòs discẽtibus ad imitationem proponunt, etiam uitia (si qua fuerint) ostendant. Huiusmodi igitur ego & exemplis, & rationibus adductus, faciendum mihi putaui, ut unum librum hunc de Notis scriptorũ componerẽ, nõ quò illos carperẽ (nam præterquàm quòd hæc inhumana uoluptas foret, certè & alibi maior mihi hæc facultas daretur, & de hac ipsa re penè infiniti libri cõscriberẽtur) sed quò prodessem aliquid linguam Latinam discere uolẽtibus non modò ex nostris præceptis, sed ex aliorum quoque erratis, ubi & de nostro non nihil ad rei testificationẽ admiscebimus. Dedimus autẽ nostrorum librorum suam cuique materiam, ut si per se opus nõ multum sibi fauoris pararet, ipsa certè uarietas commendatione blandiretur. ex hoc præsertim uolumine, in quo & uniuersa, quæ in superioribus singula, continentur, & de pluribus, præstantissimisq; autoribus pronunciatur, iudicium q; cõtra eos fit. Sumus autem ijdem simul & accusatores, & iu

Epist. 13. lib. 3

& iudices, sed qui aliorum pariter accusationem, iudicium q; subeamus, nisi legitimè & autoris, & iudicis fuerimus officio functi. Sed iam in forum descendamus.

In Nonium Marcellum de Alumnus. CAP. I.

ALVMNVS eum significat, Nonius Marcellus inquit, & qui ab aliquo alitus est, & qui aliquem aluit. Cui in prima significatione suffragor, in secũda refragor. Nec illius exempla secum facere ostendam, sed mecum: quæ sunt, tum Ciceronis in Verrem: Italia autẽ alumnum suum seruitutis extremo, summo q; supplicio fixum uideret. tum Varronis: Et ecce de improuiso ad nos accedit cana ueritas Atticæ philosophiæ alumna. Quorum exemplorũ (salua Nonij pace) utrũq; significat educatum, non educatorem. Nam Cicero quidem Italiam quasi altricem, & illum ab ea alitum dixit. Varro uerò nõ modo alio locutus est, quàm Quintil. ubi ait: Verba omnia, & uox eius alũna urbis esse solet, ut oratio Romana planè uideatur, non ciuitate donata. Vult enim uerba nostra, & uocem uideri debere natam, & alitam intra Romam, Varro inter Athenas, atq; in sinu altricis philosophiæ. Adijcit etiam Nonius alumnum significare dominum: ut apud Vergilium:

Var. Eudæmonibus.

Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acetes
Seruabat senior, qui Parrhasio Euandro
Armiger antè fuit, sed non felicibus æquè
Tum comes auspicijs, charo datus ibat alumno.

Aeneid. 11.

Durè nimis (ne dicã ineruditè) uir sanè eruditus exposuit, quasi nesciamus nõ domini mortem à seruo, uel comite Vergilium fecisse deplorari, sed quod est plus, quàm si uel Euander ipse fuisset occisus, ac multò tristius ab altore, siue nutritio mortẽ eius quem aluerat, & quẽ loco filij habebat: qualis Phœnix ille Homericus

mericus in Achillem fuit, quem quoniam educasset, filium semper appellat, pro alumno. Et certè armigeri magnorum principum semper & ipsi magni uiri fuerunt. Siquidē (ut taceam de Phœnice, qui bonæ parti Myrmidonum imperabat) Patroclus auriga Achillis, princeps erat: & Sthelenus Capanei regis filius auriga Diomedis: & Meriones inter primos duces Cretensiū auriga Ilionei: & Hectori aliquis fratrū ferè aurigabatur currū. Talis fuerat Acetes Euandro. Ergo non erat seruus, aut seruo similis apud Euādrum, multò minus apud filium, sed patri similis, & pro patre, præsertim illo absente. Duo autem hæc nomina, quæ ab eadem litera incipiunt, armiger, & auspiciū, quæ apud Vergilium modò legimus, nō nota omnibus, etiā explicemus. Armiger est, qui in prælio gerit tela domini sui, ut scutum, ut arcum, lanceā, & cætera huiusmodi. Imperiti armigerum uocant armatum equitē. Auspiciū est uel à pastu auiū, uel ab inspectione auium. Sed quia consul antè, quàm iret in expeditionem, capiebat auspicium: hinc factum est, ut dicamus auspicia ducum, atq; principū, quæ à solo duce capiuntur. Et hinc auspicari non modò auspicium capere, sed etiam incipere: nec in bonam tantùm partem (quod frequentissimum est) uerùm in malam quoque: ut apud Plinium, At homo infeliciter natus, manibus pedibusq; deuinctis, animal cæteris imperaturū, à suppliciis uitam auspicatur. Nam quando non est uerbum, ferè in bonum accipitur: ut apud Terētium: —Haud auspicatò me huc appuli. id est, non feliciter, quasi auspicijs repugnātibus. Quod declarat Quintilianus de Achille (ut opinor) loquēs, qui ad mortem, quam dij futuram denuntiauerant, cupiditate ulciscēdi Patrocli ruebat. Sic nanq; ait: Eant nunc poētæ antiquarum fabularum cōditores, & se ad exhortandam amicitiæ fidem, magna quædam composuisse carminibus putēt, si dixerint aliquos per maria, terrasq; asperiorem fortunam amicorum tantùm secutos, aut principem Græciæ uirum in ultionem interfecti amici inauspicata

In procœmio lib. 7.

In Andr. act. 4. sce. 5.

ſpicata bella geßiſſe. Et alibi: Itaque ut apud illos Homerus, ſic apud nos Vergilius auſpicatißimum dederit exordiũ. Auſpex qui præerat nuptijs celebrãdis, quia auſpiciũ pro nuptijs capere ſolebat: adhibebaturq; hic pro parte mariti: ut pnuba, quæ præeſt & ipſa nuptijs celebrandis, pro uxore: aliquando etiam magis propriè pro eo, qui dux militiæ eſt: ut primo carminum apud Horat. Nil deſperandũ Teucro duce, & auſpice Teucro. Lib. 10. cap. 1. Ode 7.

In eundem, de Citare. CAP. II.

Citare, idem inquit, pro laudare accipitur, ut Cicero: Citeturq; Salamis clarißimæ teſtis victoriæ. Neſcio cur id dixerit: non enim tantus uir, tam parua neſciuit, niſi putet ſe acutiorem uiſum iri, ſi clara faciat obſcura. Citantur teſtes, non laudãtur. Nam Salamis (qui fuit locus victoriæ Themiſtoclis) nihil laudis meretur, quippe qui nihil egit, ſed teſtis fuit, quia interfuit, uel quia in ea poſita ſunt trophæa victoriæ, quæ rẽ geſtam teſtificãtur trãſeuntibus. Ergo ſi teſtificari locus poteſt, poteſt meritò ut teſtis citari, non tamen tanquam ueniturus, ſed ad quẽ eant, qui teſtimonium deſiderant. Vel citentur Salaminij, continens pro contento: uel citentur autores, & libri qui de hac Salaminæ victoria meminerunt, teſtimoniumq; dicunt. De Offi. lib. 1.

In eundem, de Capio. CAP. III.

Capio ſecundum eundem in paßiuo ſignificat propitiationem, ut apud Lucretium: Lib. 1.

Nec benè pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Capere, facere: Teren. in And. Non, ſi capiundos mihi ſciã eſſe inimicos omnes homines. Capere, perpeti: Terentius in Heaut. —Dũ abs te abſum, omnes fuere mihi labores, quos cepi, leues. Capere, tollere, tenere. Vergil. Georg. IIII. Act. 4. ſcen. 1. Act. 2. ſce. 4.

Hic tibi nate prius uincl is capiundus.—

Varro in Meleagris: Quem idcirco terra non cepit, & cœlum non recepit. Idem in Eumenidibus: Stolã, calceosq; muliebres propterè poſitos capio. Capere, eligere. Terentius in Hecyra: Act. 4. ſce. 1.

Lib.2. —Quum illum in generum cepimus. Verg. in Georgicis:
Antè locum capies oculis.

M. Tul. de Offic. Quòd insit aliquid probi, qd capiat ignaros.
Lib.3. Capere, delectare, sustinere, habere, decipere, circũuenire, occupare, detinere, satiare, accipere, cõplecti, inuenire: singulorũq; exempla subiiscit, quæ ipse (ne longior essem) prætermisi. In quibus non est illius probabilis expositio. Nã quis credat autores uni dictioni tot significata, & quidem pro se quẽq; noua dare uoluisse, tanquam linguam ipsam confundere cuperent? Cur igitur ita locuti sunt? Nẽpe quòd nihil interest inter has significationes, capio hostem, capio generũ, capio saxũ. Præterea duæ proprietates in hoc uerbo notandæ sunt. Vna, quòd habet reciprocum quendam usum, ut idem sit, cepi uoluptatẽ, & cepit me uoluptas. Cicero: Magnam cepi ex literis tuis uoluptatẽ. Quin
Declam.13. tilianus: Nec me tanta capiebat uoluptas, quòd fluẽtia ceris mella conderem. Plinius ad Caluisium libr. VIII. Capio aliquam uoluptatẽ, quòd ulla uoluptate non capiar. Cepi somnũ, captus sum somno, uix dicitur: sed dici posset, ut oppressus, uidelicet q opprimitur somno, capitur somno. Cepi delectationem, uix unquam, delectatio cepit me: sed in passiuo potius, captus sum delectatione. Et item in cæteris, quæ ad delectationem pertinent. Captus sum amœnitate loci, dulcedine uocis, specie mulieris, amore pecuniarum, spe bonorum, magnitudine, sublimitateq; materiæ. Ista enim omnia delectant, ideoq; subintelligi solet delectatio: quale ipsum illud Marci Tull. Quòd insit in his aliquid
De Offi. lib.3. probi, quod capiat ignaros. id est, delectet. Ergo probitati inest delectatio, ut sit ita exponendum: cuius probi delectatio capiat ignaros, siue ignari capiantur delectatione. —Certè captus est, inquit Terentius, Habet. —subintellige amore, siue pulchritudi
In Andr. act.1.sce.1. ne fœminæ. id est, delectatione: non autem (ut testatus sum) actiuè, cepi amorem. Nec longè ab hac ratione abest illud, captus sum oculis, pro orbatus sum oculis. Nec hoc unquam reperies, nisi

nisi in passiuo, & nūquàm ferè nisi de oculis dici. Misericordia cepit Deos, non dij misericordiam, dicimus: id est, non delectatio, sed dolor ille ex alieno malo. Et, merita mea ceperūt Deos, ut ait Lucretius: qui sermo rarus est, id est, admiratio, uel delectatio, uel affectus eos cepit. Capio dolorem tamē potius, quàm cepit me dolor, dicimus. Nō quia non possumus etiā sic dicere, sed quia habemus alium in usu modum magis proprium, Tenet me dolor, sicut tenet me desiderium. Delectatio enim uidetur tantùm capere, nec diu permanere: dolor autem, & desiderium tenere, quasi permanendo. Item, cepi indignationem: cepi, siue contraxi molestiā, potius, quàm cepit me indignatio, cepit me molestia. Contrà, cepit me tædium, cepit me obliuio, cepit me odium, potius quàm retrorsum. Vergilius:

Georg. 4.

Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.

In Eunuch. act. 5. sce. 6.

Terentius: Neq; agri, neq; urbis odium me unquam *cepit. Cicer. tamen, Quibus rebus tantum odij, atq; inuidiæ cepit eloquētia, ut homines ingeniosissimi quasi ex aliqua turbida tempestate in portum, sic ex seditiosa, & tumultuosa uita se in studiū aliquod traderent quietum. Idem: Vt eos iustitiæ capiat obliuio. Linius tamen libro septimo Naturalis historiæ ait: E' præalto tecto lapsus matris, & affinium, propinquorumq; cepit obliuionem. Altera proprietas, quòd capere significat uel sponte, uel non sponte accipere: Sumere tamen sponte: atq; hinc est illud, cepi labores, cepi molestiam, cepi dolorē, cepi, uel suscepi inimicitias, suscepi curas, suscepi sumptus: accepi calamitatem, accepi cladem, accepi damnum, accepi iniuriā, accepi contumeliā, accepi repulsam, accepi uulnus, quod nūquàm ferè aliter dicimus: non sustinui, non perpessus sum uulnus, sed ferè semper accepi, nisi more poëtico: ut apud Ouidium libr. 11. Metamor. —Nullam patiere repulsam. Cicero, In domū multiplicatam honoris non solùm repulsam retulit, sed etiam ignominiam, & calamitatem: quum dixit, nequaquam contra hoc, quod præcipio

*Alij percipit legunt.

De Inuēt. li. 1.

Offi. 1. Cap. 37.

Offi. 3.

facit. Nam sumo supplicium, sumo p œnã, nõ in me, sed à me, in alium infligi intelligitur. Ideoq; adiungitur ablatiuus cũ præpositione de. Cicer. De illo, paulò pòst supplicũ sumitur. Quin tilianus: Vt nisi occurrißet ad diem, de eo qui restiterat, pœna sumeretur. Potest tamen quis de se etiam sumere supplicium, eruntq; tanquam duæ personæ, quæ agit, & quæ patitur. Porrò quia sumere est ultro, quasi non permußu aliorum capere, eò fit ut intelligatur pro nimium: & interdũ pro arroganter sibi tribuere: ut Cicero de Officijs, Orationem autem Latinam efficies profectò legendis nostris pleniorem. Nec uerò arroganter hoc dictum existimari uelim. Nam philosophandi scientiã cõcedẽs multis (quod est oratoris propriũ) aptè, distinctè, ornateq; dicere: quoniam in eo studio ætatem consumpsimus, si id mihi assumo, uideor id meo iure quodãmodo uendicare. Assumpsisse sibi ait eam laudem, quæ nisi uera eßet, ac palàm uera, propter rei magnitudinem, arrogans uideretur. Ergo assumere, est multũ, & penè nimium sibi tribuere. Idem pro Plancio: Quãquàm nõ mihi tantum sumo iudices, neq; arrogo. Inde ineruditorũ uocabulum præsumptuosus. Deniq; quodã loco Valerius Maximus ita planè horum uerborum proprietatem distinxit, ut hãc differentiam penè præcipere uideatur, quũ de Catone Censorio loquitur, qui ensem de medijs hostibus recepit: quãquàm hoc alii filio Catonis tribuunt, inquientes, ut nõ coactus acciperet, sed sua sponte sumere uideretur. Quare si Latinè & nos loqui uolumus, dicamus dominum IESVM carnem quidem humanã sumpsisse, mortẽ uerò accepisse. Meo iure, quod modò apud Ciceronem legimus, si quis fortè desiderat, exponamus. Significat autẽ idẽ quodammodo, quod mea autoritate, meaq; licẽtia, & cõcessa mihi ab hominibus libertate: ut idem pro Archia, Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poẽtas. Suo iure, inq̃t, quòd poẽta erat, & probatißimus poẽta. Idẽ est Pro meo iure: ut idem alibi, Pro meo iure hoc dico, uos eo me priuastis: quasi

In argum. Declam. 16.

In procem. lib.

Ad Herennũ.

quasi confidēter dico. Est enim efficiens causa, non finalis: quæ lia cætera sunt hoc modo dicta, pro mea in uos beneuolentia, pro uestra in me humanitate, pro tua mãsuetudine, pro sua pietate: ubi efficiens (ut dixi) causa intelligitur, non finalis.

In eundem, de Contendere. CAP. IIII.

Contendere, idem ait, est festinare: ut Vergilius, —Quæ proxima litora cursu Contendunt petere.— Contentio est perseuerantia, uel elatio. M. Tullius de Officijs libro primo: Ex cõtentione uocis, & submissione, & cæteris similibus facilè iudicabimus. Sallustius Historiarum quarto: Rursus iumenta nacti, ad oppidum ire contendunt. Contendere, continuare. Cicero de Oratore secundo: Id quod eius scripta declarant, & cõtentiones uocis, & remissiones continuarẽtur. Et in tertio: Nihil perniciosius est, quam sine intermissione cõtentio. Præterea ait, contendere esse astringere, intorquere, comparare, certare, extorquere, proripere, uel dirigere signum. Iterum pro festinare, intendere. Sed neque præcepta, neque exempla satis distincta sunt. Quid enim differt, contentio est perseuerantia, & contendere est continuare? Quum præsertim eadem exempla utrobique subijcias. Quid iterum Vergilianũ illud, Contẽdunt petere? Et illud Sallustianum, Ire contendunt? Quæ duo idem declarant, quod tendunt, uel pergunt ire, siue petere. Iam uerò apud Ciceronem contentio non est perseuerantia, neque contẽdere continuare, sed intentio, atq; intendere: indifferenter enim dicimus hoc loco contentio, & intentio, contendere, & intẽdere. Nam plurimi falluntur, accipiẽtes intẽtionem pro uoluntate atque proposito. Afferam ad hoc probandum ex M. Fabio exẽplum, per quod & ipsa res, de qua agimus, probabitur: Neque grauissimus autẽ in musica sonus, nec acutissimus orationibus conuenit. Nam & hæc parum clarus, nimiumq; plenus, nullum afferre animis motũ potest, & ille prætenuis, & immodicæ claritatis, quum est ultra neruum, tum neq; pronuntiatione flecti,

Aeneid. 1.

Lib. 11. cap. 3.

nec diutius ferre intētionem potest. Nam uox ut nerui, quò remißior, hòc grauior, & plenior: quò intentior, hòc tenuis, & acuta magis est. Sic imaguim nō habet, summa rūpi periclitatur. Medijs ergo utendum sonis. Hi quoq; quum augenda intentio est, excitandi: quum summittēda, sunt temperandi. Manifestum ergo est, quid sit intentio, cuius etiam similitudo neruorū manifestius docet, unde similitudo sumpta est. Nā ut neruus in citharа, aut neruus in arcu, quò magis intenditur, eò uehementiorem sonum, uel ictum efficit: quò magis relaxatur, cò remißiorem: ita & uox, quæ utiq; usum neruorū corporis exigit, quos uidere licet in acutißime exclamantibus maximè intēdi, tanquam in cithara aut in arcu, siue contendi: quæ (ut dixi) idem sunt, atq; idem esse ex uerbis utriusq; autoris, quos nominauimus, liquet. Neque uerò quisquam negauerit cōtinenter esse, quod cōtinuè siue continuatè, quod Marcellus ait, sed à contineo uenit: Contentus uerò à contendo, licet contineo faciat contentum.

Cæs. lib. 1. de bel. Gal. Proximiq; sunt Germanis, qui trās Rhenum incolunt, quibuscū cōtinētēr bellū gerunt.

In eundem, de Cursus. CAP. V.

CVrsus, inquit, idem quod uolatus: ut Vergilius:

Aeneid. 6.

—Cursumq; per auras Dirigite in lucos.—quasi non figuratè dicamus de uolatu cursum, & de cursu uolatum: ut ille apud Terētium, festinatò seruum ire iubens, inquit, Vola: pro eo quod est, curre. De nauigatione quoq; festina, dicimus cursum: ut M. Tullius, Naues q; in cursu frumēto onustas petentes Rhodum uiderit. Et Quintilianus, nauigationem dixit fugam, siue naues fugientes, quæ uelocem cursum conficerēt, quum inquit: Inde fugientia uela longo uisu prosecuti. Is enim qui fugit, uelocißime currit. Eoq; Vergilius inquit,

In Hecyr. act. 3. sce. 4.

De Offi lib. 3.

Declam. 12.

Aeneid. 8.

—Pedibus timor addidit alas.

Idem quoq; Quintilianus inquit: Multa sunt & Græcè, & Latinè nō denominata. Nam & qui iaculum emittit, iaculari dicitur: qui pilam, aut sudē, appellatione priuatim sibi aßignata caret. Et ut lapidare, quid sit, manifestū est, ita glebarū, testarūq;

Lib. 8. cap. 2.

iactus

iactus non habet nomẽ. Vnde abusio, quæ κατάχρησις dicitur, necessaria est. Quare ad hanc Quintil. formulam nõ aliter nauem uelociter euntem, & auem uelociter uolantem currere dicimus, quàm iaculari sudem. Illud autẽ apud oratores obseruaui, uolitare potius, quàm uolare pro discurrere dici solere: ut apud eundem: Me per omnia maria uolitantem. Et apud Cicer. Qui per forũ uolitant. Quale est reptare. Nam cum repere sit animaliũ orentium pedibus, & uentre euntiũ, licet quædam reptilia pedes habeant, ut lacertæ, tamen reptare hominem dicimus, qui segniter, lentè, & quasi testudineo passu incedit: quales sunt, qui in hortis, aut uinetis, simlibusq; locis spatiantur. Horatius: Epist. 4. lib. 1.

An tacitum syluas inter reptare salubres.

Plinius ad Bebium: Scholasticis porrò dominis, ut hic est, sufficit abundè tantum soli, ut releuare caput, reficere oculos, reptare per limitẽ, unam semitam terere, omnesq; uiticulas suas nosse, & numerare arbusculas possint. Idem: Frequentior currentibus, quàm reptantibus lapsus est. Terentius in Adelphis: Perreptaui usque omne oppidum, ad portam, ad lacũ, Quò non? — Epi. ult. lib. 1. Act. 4. scen. 6.

In eundem, de Carpere. CAP. VI.

CArpere, inquit, pro attenuare, & aperire. Vergil. Georg. 1.

Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ.

Hoc ne puellæ quidem ipsæ dicerent. Nam ut carpimus linum uirẽs ex humo, quum uellimus: ita puellæ sinistra manu de colo pensum trahentes, sensimq; uellentes carpũt. Et ut decerpimus rosam primis digitis, sic puellæ primis et ipsæ digitis decerpũt particulatim linũ, lanã ue. Iterũ carpere, celeriter præterire. Georg. 3.

Vt Vergilius: — Et acri

Carpere prata fuga. Et in eodem:

Carpere mox gyrum incipiat. Quasi in primo non celeritas illa magis intelligatur per hoc, qd' dixit fuga, qui est celer cursus, quàm per illud, carpere. Et in secũdo significetur uelociter præterire. Aliud nanq; est ire in gyrum, aliud præterire, quod

de equo, & sessore utrunque poëticè dictum est.

In eundem, de Accipere. CAP. VII.

In Eunuch. act. 5. sce. 9. ACcipere pro pascere, idem inquit. Terentius: Accipit homo nemo melius prorsus, atque prolixius. Et hũc imitatus

Aeneid. 3. Seruius in Vergilium:

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.

Vrbanius profectò, & lautius loqui poterãt. Pecora gregatim, altiliaq; dicuntur pasci, nõ homines. Nos enim quoties accipimur, siue excipimur in conuiuium, non ad saginam, sed ad iucunditatem illam, atque apparatum inuitamur, ut minima pars cibis assignetur. Vnde conuiuere dicimur eo tempore, non comessari, aut compotare, aut (quod deformius est) compascere, siue compasci. Siquidem Terẽtius de Thrasone, non tanquam de saginatore locutus est, sed tanquam de splẽdido apparatore cõuiuiorum. Et Vergilius: Helenum regem uult regiam quãdam magnificentiam in exhibendo conuiuio declarasse, non solùm (ut ita loquar) pastionem, & (ut dixi) saginam. Fateor tamen accipere, nonnunquam significare in domum suam, honoris, & amicitiæ gratia aliquem conuiuam capere: ita tamẽ, ut subintelligatur in conuiuiũ: ut, acceptus sum à te lautè. id est, acceptus sum in conuiuium, uel tractatus. Nam frequẽter in contrarium

In Adelph. act. 2. sce. 1. dici reperimus: –Indignis cùm egomet sim acceptus modis: hoc apud Terentium. Et apud Ciceronem: Ex quo illud laudatur Archytæ, qui cum uillico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, accepisem, ni iratus essem?

Cic. lib. 4. Tuscul. quæst.

In eundem, de Graue. CAP. VIII.

Aeneid. 1. GRaue, inquit, significat grauidum. Vergilius: –Donec regina sacerdos Marte grauis. Circunlocutio fecit, ut intelligatur grauida. Nam si dicam, regina, aut Ilia est grauis, nemo prorsus intelligat, sed addã ex rege, aut ex marito, fortasse intelligatur esse grauida. Ita apud Vergil. Marte

Eclog. 1. grauis, pro, semine Martis impleta. Graue, plenum. Vergi.

Non

Non insueta graueis tentabunt pabula fœtas.

Si accipit fœtas pro grauidas, superuacaneũ est exponere graueis pro plenas. Per illud enim quòd prægnãtes sunt, plenæ esse intelliguntur. Graues uerò esse, per epitheton appositum est: quippe grauidæ omnes graues, ut ipsa quoq; uox indicat: nam à grauis fit grauidus. Sin accipit fœtas pro his, quæ pepererũt, ut puerperas mulieres, quæ proximis diebus matres sũt factæ, graues lacte dicemus, quasi onustas, non quasi plenas: durũ sit nãq; appellare oues, capras ue plenas lacte, sed ubera plena lacte: ut est apud eundem per translationem, grauido: Georg. 3.

—Et grauido superant uix ubere limen.

Quòd siquando reperiatur grauis pro plenus, hoc tamẽ in loco non ita accipitur. Hunc eundem quẽ ego protuli uersum, & ille affert, quasi de grauido, & non de graui sit quæstio: nec poẽtæ modò, uerùm etiã oratores sic loquuntur: ut Quintilianus, Luctantur intra uiscera animæ, & uterũ funeribus grauidũ in os agunt. Sed ad graue reuertamur. Grauis, inquit, plenus. Verg. Declam. 12. Aeneid. 1.

Tum pietate grauem, ac meritis si fortè uirum quem
Conspexere, silent.—

Virum pium, & bene meritum, appellare plenum pietate, & plenum meritis quis audeat? Non ergo ita exponendum est, ut nec est utendum. In quo paulò pòst meam sententiam ostendã. Graue, inquit, grandæuum. Vergil. Aeneid. 5.

Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes.

At ego potius accipio grauis prudẽtia, & moribus, quomodo proximè grauis pietate, & meritis dicebatur. Multa prætered significata dat huic eidẽ nomini, quæ profectò forent infinita, si ad illum modum, poẽtarum omnium exponamus exẽpla. Quod longè abest tum ab utilitate discentium, tum ab ipsa rei natura. Etenim graue, suapte natura ponderosum significat: ut, graue saxum, grauis sarcina, grauia arma, graue scutũ, quod scilicet grauat nos in ferendo, & quod ægrè, & cum molestia fertur:

Inde

Inde per abusionem transferimus ad senectutē, ad morbum, ad laborem, ad dolorem: quia hi, qui molestiam ex senectute, morbo, cæterisq; sentiūt, quasi onere intolerabili premuntur, quod cupidè, uelut graue pondus, à se uellēt deponere. Neque solùm ad molestias corporis translatio hæc fit, uerum etiam ad molestias animi: ut, grauis contumelia, grauis iniuria, grauis mœror, grauis iactura, quæ animum genere quodam ponderis premunt. Itaque unus modus est, quæ corpori, aut animo molesta sunt, ea grauia appellare. Eóq; molestia à mole, id est, à re magna, magniq; ponderis uocitata est. Alter modus est, quòd quemadmodum grauia saxa, & grādes trunci non facilè loco mouētur, sed ad omnem temporis mutabilitatem hærent: ita homines constantes, ac præditi sapientia, meritò per figuram graues nominātur, quòd nec precibus, nec minis, nec uanitate, nec promissis ab æquo, & iusto summouentur: ut hi faciunt, quos leues uocamus, qui in similitudinem pulueris, & palearum ad omnē auram uentilantur. Sciamus tamen grauis tunc regere datiuū, quū est in priore significato: ut, tu es grauis mihi. Quare non prorsus quidam legunt apud Ciceronem de Officijs: Quod ætati tuæ esset aptißimum, & autoritati meæ grauißimum. Nam hoc grauißimum superuacuum est. Cæterùm quid mirer, si in his quæ sunt altioris intelligentiæ fallitur, quum leuioribus, atque apertis hallucinetur Marcellus?

Lib. 1. procem.

In eundem, de Inficiator. CAP. IX.

INficiatores, inquit, sunt falsi criminis obiectores: ut Cicero de Oratore libro primo, Vt si ille inficiator probasset iudici antè petitam esse pecuniā, quàm esset cœpta deberi. Hoc de reo dictum est à Cicerone, nec reo criminis, sed pecuniarum: ille uerò accepit non tantùm pro reo, sed pro actore etiam, & accusatore falsi criminis. Vbi enim pecunia, & petitor nominātur, ibi nulla est criminatio. Inficiator igitur is significatur, qui negat se uel debere, quod actor petit, uel commisisse quod accusator

tor obijcit. Vnde status coniecturalis dicitur inficialis, in quo semper reus inficiatur, uel inficias it. Inficiari enim, & id quod dixi, inficias ire, est uerbo negare. Nam negare est aliquando etiam facto: ut Vergilius: Aeneid. libro 10

Egregij forma, sed queis fortuna negarat

In patriam reditus. Veto notum est aliud esse, quàm nego, & (ut breuiter signem) contrarium est illis impero, & iubeo. Non est autem huic nomini nisi accusatiuus casus, & unũ uerbum eo, is, it, de inficias loquor: cui simile est suppetias. pro eo quod est auxilium: ut in XIII. Commentariorum Cæsaris, Et nuntiabãtur auxilia magna equitatus oppidanis suppetias uenire. Et in eodem: Suisq; rebus timens, elephantisq; XXX. relictis, suis finibus, oppidisq; suppetias profectus est. Et iterum in eodem: Atque suis fugientibus, suppetias ire contendit. Suetonius de Vespasiano: Legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem, rapta aquila fugauerunt. Plautus in Epidico: Sed memento, si quid sæuiunt senes, suppetias mihi cum sorore ferre. Idem in eadem, nominatiuo est usus: Auxilia mihi, & suppetiæ sunt domi. Cæs. lib. 5. de bel. ciuil. Cap. 4.

In eundem, de Incisim. CAP. X.

INcisim, inquit, quasi simul. Cic. in Oratore: Hæc quidem duo binis pedibus incisim, deinde mẽbratim dicere solebas. Quid magis contrarium, quàm incisim, id est, minutatim, & simul, quod est coniunctim? quasi nesciamus, quid sint cola, commata, & periodi, de quibus Cicero pluribus in locis disputat, appellans ea incisionem, membrũ, circuitum, siue ambitum, siue comprehensionem, siue continuationem, siue circunscriptionẽ. Cuius ultimi (quod multis nominibus Cicero uocat) duo genera Quintil. facit: priora autem sic definit: Incisum, est sensus non expleto numero conclusus, plerisq; pars membri: ut, Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superauat? at egebas. Fiunt autẽ ex singulis uerbis incisa. Mẽbrũ, est sensus numeris conclusus, Lib. 9. cap. 4.

sed

sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens.

In eundem, de Candeo. CAP. XI.

Quid ergo? nihilne bene dixit Marcellus? imò uero aliquid, atq; adeò multa, sed nunc bene dictis non est locus, tametsi in his, quæ laudari queũt, nonnihil interdum desidero: ut, candet, ignitum est. M. Tul. de Offic. Candente carbone sibi adurebat capillum. Candet, candidum est. Verg. Aeneid. IIII.

Lib. 2.

Candentis uaccæ media inter cornua fundit.

Sed hic (ut dixi) nonnihil desidero. Nam & excandescere hominem dicimus, quum uehementer irascitur. Præterea ostẽdẽda est paßim causa, quamobrem unum uerbum plura significet, ut in hoc: Quum enim ignis obstantia exuperat, ac fumum uincit, candorẽ flammæ concipit: uel quòd Sol quantò candidior, tantò ardentior: ita animus dum ira concitatus est, inflãmatus, incensus, & excandescens dicitur: uel quòd mare uentis confractum, & in morem aquæ ebulliẽtis in lebete, uel ipsa aqua lebetis ebulliens, spumas albẽtes ciet: ita animus simili perturbatione percitus, excandescere dicitur, ut tanta cõmotio mẽtis significetur, quanta est uel maris, uel aquæ ad ignẽ iã albescẽtis: quod ex unius à Quintilian. expositi uocabuli patescet exẽplo: Vertex (inquit) est contorta in se aqua, uel quicquid aliud similiter uertitur. Inde propter flexum capillorum, pars summa capitis: ex hoc inquam in mõtibus eminentißimũ. rectè dixeris hæc omnia uertices, propriè tamẽ unde initium duxit. Quare nemini debet mirum uideri, cur interdum una uox plura significet.

Lib. 8. cap. 2.

In Seruium, de Lætus. CAP. XII.

Lætum Seruio placet multa significare, fœcundũ, pingue, grauidum, pulchrum, uiride, & multa alia. idq; apud Vergiliũ modò: quòd si alios quoq; poẽtas exposuißet, adhuc alia multa significata adiecißet. Sed ipse rationẽ reddam, cur in uarios sensus abutamur, cum unum natura significet. Lætũ id appellamus, quod aspectu gaudium promit. Nã gaudere, propriè est

Ser. in illud 1. Georg. Vnde prius lætum silliqua quassante legumen: ac in illud 1. Aenei. Vela dabãt læti, &c. alijs quoque in locis multis.

est intrinsecus: Lætari extrinsecus. Rectè igitur animata dicuntur læta, quoties lætantur. Et quia natura sic cõparatum est, ut quæ bona corporis habitudine sunt, alacriora: quæ uerò debili, tristiora sint: eò fit, ut pinguia uocemus læta, ut lætas aues, lætos greges, læta armẽta. Transferimus hoc ad similia, ad segetes, ad uites, ad oliueta, ac cæteras arbores. Vnde sicut ex illis superioribus Domini percipiunt fructus, & quemadmodum illa, ita hæc quoq; qualia sint, declarat aspectus: appellanturq; lætæ segetes, lætæ uites, læta oliueta, læta arbusta, eò quidẽ magis quòd multi uolũt hæc animata esse. Vel læta dicimus ab effectu, quòd nos lætos faciũt: ut locum tutum, quia nos tutos efficit. Ideoq; non appellantur homines læti ob fœcunditatẽ, pinguedinẽ pulchritudinẽ, grauitatẽ, & similia: sed tantùm ea, quæ in nostros usus cedunt, aut (si ita cõtingat in nostram delectationem) lætitiam nobis uoluptatemq; parientia. Hanc igitur regulam tenẽtibus, hoc nomẽ & apud autores inuentum facilè intelligetur, & multifariam sine ambiguitate in utendo suppeditabit.

In eundem, de Accuso, & Incuso. CAP. XIII.

ACcusare (ut idem cũ multis alijs uoluit) est maioris de minore: Incusare est minoris de maiore, uel paris de pari: quorum singularis inscitia uehementer est castiganda. Apud quem enim autorum obseruatio ista reperietur? Non ne apud ueteres adolescentuli solebant probitatis, simul & eloquentiæ laudem capessere ex magnorum uirorum accusatione? Atque (ut ait M. Fabius) crediti sunt etiam clari iuuenes obsidem Rei publicæ dare, malorum ciuium accusationẽ: quod significauit Cicero quum dixit: Quàm est illa misera, quàm dura seruitus, adolescentibus paulò loquacioribus seruiendum est. Nunquid Demosthenes quũ tutores suos adolescentulus in iudiciũ uocauit, aut Cicero quum Verrẽ reum fecit, prætorium uirum ipse quæstorius non accusauit? maleq; locutus est, dicens accusationem suam semper, nunquàm incusationem? Et hoc quidem de accu

Ser. in illud 1. Aenei. Talibus incusat, grecismumq; ad mœnia tendit.

Lib. 10. cap. 7.

accusando. Quid autem de incusando? Certè si illud non est de maiore in minorem, neque hoc erit de minore in maiorem: & alioqui nullo unquam in iudicio auditum est nomẽ incusationis: quid porrò extra iudicium? Vergilius inquit:

Aeneid. 2. Quem non incusaui amens hominum'ue, Deum'ue?

Dij quidem maiores Aenea sunt, homines uerò Troiani duntaxat minores. At est apud Terentium pater ad filium loquens:

In Heauton act. 5. sce. 2. —Quid me incusas Clitipho? Hoc enim isti exemplum ponunt, cæterorum exempla omittunt, quæ cõtra eos faciunt, quæ sunt infinita: ut Cæsar Commentario primo, Hæc quum animaduertisset Cæsar, conuocato consilio, omniumq; ordinum ad id consilium adhibitis centurionibus, uehementer eos incusauit. Sed (ne multis morer) accusare, est uel apud iudices, uel apud alios quemuis, etiam apud illum ipsum, quem accuses, significare, atq; ostendere aliquem peccasse: Incusare uerò reprehendere mores alterius, & plerunque cum querela, quòd ab illo iniuria sis affectus. Et ita apud Vergilium, Terentium, Cæsarem, cæterosq; autores accipiendum est.

In eundem, de Barba, & Barbæ. CAP. XIIII.

Ser. in illud 1. Aen. Squallẽtẽ barbam, & cõcretos sanguine crines. & in illud 3. Georg. Nec minus intereà barbas, incanaq; menta. Saty. 8. libro 1. Sermo. Barba, idẽ inquit, hominis est: Barbæ uerò quadrupedum. Sed nõ est barba tantùm hominum, neq; barbæ tãtùm quadrupedum: quin & barba quadrupedum, & barbæ hominum, utiq; multorum, dicuntur. Horatius:

Vtq; lupi barbam uariæ cum dente colubræ

Abdiderint furtim terris. —Plinius lib. XXVIII. Cap. 13. Rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Nam illud Vergilianum:

Georg. 3. Stiriaq; impexis induruit horrida barbis:

magis de hominibus dictum est, quàm de hircis. Et illud:

Georg. 3. Nec minus intereà barbas, incanaq; menta

Cyniphij tondẽt hirci. — ad multos hircos refertur, perinde ac si diceremus caudas, quum tamẽ singulæ singulis hircis sint, ita &

ita & barbis. Sunt etiam & barbæ aliorũ quàm quadrupedũ: ut Plinius in xxx. Quum Geminos transit sol, cristis, & auribus, & unguibus gallinaceorum. Si luna, rasis barbis eorum. Cap. 11.

In eundem, de Nuntius, & Nuntium. CAP. XV.

NVntius, inquit idem, est qui nũtiat: quod autem nũciatur, licet ucutro dicatur, tamen inuenitur & masculino. Miror cur ita dixerit. Ego quidem nusquam hoc nuntium legi: at ne ipse quidem, ut opinor, quum Festus Pompeius uetustior eo autor, ita scribat: Nuntius & res ipsa & persona dicitur.

In eundem, de Arceo, Abigo, Abigeus, Abactor, Abigeatus. CAP. XVI.

ARcere idẽ ait esse prohibere. Sed mihi uidetur potius esse uetare, ne accedant hi, qui ueniunt. Iuno septem tantùm annos arcuit Troianos ab Italia, quam ubi cotingerunt, nõ arcebat ab ea amplius, sed in ea esse prohibebat. Transfertur (ut pleraque) de corporeis ad incorporea. Cic. in Paradoxis: Quæ uis enim est, quæ magis arceat homines ab improbitate, quàm si senserint nullũ in delictis esse discrimen? Contrariũ huic uerbo est abigere, quod significat à loco fugare, atq; expellere: ut, abige muscas à facie mea scribentis: abige canes à popina tua: abige sturnos sonitu à uinea. Quintil. Ibo in litus miser, planctibus aues abigam. De pecoribus uerò idem, quod de cæteris animalibus accipiendũ est: quæ si nobis odiosa sunt, abigimus, id est, expellimus: ut oues, capras, asellos, ab hortis, à uinetis, à pratis. Quòd si ita non sit, sed furto tollimus, utique gregatim abigere aliud significat, id est, furto tollere, aut etiam latrocinio: ut apud eundem, Adhuc spolia transeuntium, & abacti pecorum greges sub hoc titulo defendebantur. Vnde abactores uocantur pecuariorũ animalium fures, latrunculi ue. Hos quidam abigeos uocant. Vlpianus autẽ inquit: Abigei proprie hi habentur, qui pecora ex pascuis, uel ex armẽtis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigẽdi studiũ quasi artẽ exercent, Serui. in illud Verg. 6. Aenei. Infelix Dido, uerus mihi nũtius ergo, &c. et in illud 11. Interèa Turnum in syluis sæuissimus implet Nuntius. Declam. 6.

cent, equos de armentis, uel oues de gregibus abducentes. Cæterùm si quis ouem oberrãtem, uel equos in solitudine relictos abduxerit, non est abigeus, sed fur potius. Hic abigeum à non abigeo distinguit loco, non numero: Claudius numero, nõ loco: inquiens, Quantitas discernit furem ab abigeo. Nam qui unam suem surripuerit, ut fur coërcebitur: qui gregẽ, ut abigeus. Hic furem ab abigeo separat, ut superior fecit. Macer nõ separat, quum ait: Abigeatus crimen publici iudicij non est, quia furtũ magis est: sed quia plerunq; abigei & ferro utuntur, si deprehendantur, ideo grauiter puniri eorum admissum solet. Quomodo autem hi iurisconsulti inter se conueniant, aut non conueniant, nihil ad hoc tempus. Hoc tantùm dixerim, non modò fures siue furtim aliqui solent abigere armenta, uel greges, sed etiam latrunculi, qui facta prædonum manu in alienum agrum incursionem exercentes, pecora etiam interdum abigunt, & abigei nominari possunt. Præstare (quo uerbo sæpe & iurisconsulti, & oratores utuntur) est prohibere ne alicui fiat aliquid incommodi, & si non prohibuerint, satis facere: ut, uendi tor debet præstare uitium rei, quam uendit. id est, prohibere, atq; efficere, ne emptor damni quid faciat, alioqui satis facere. Neque illud in alterum modò, uerùm etiam in nosipsos. Cicero Lib. 3. in Tusculanis: Quum id quod ab homine non potuerit præstari ut non eueniret, euenerit. id est, cauere, & prohiberi.

In eundem, de Innocuus, & Innoxius. CAP. XVII.

INnocuus, inquit Seruius, est cui nõ nocetur. Innoxius, qui nõ nouit nocere. Vellem exempla recitasset, quibus ostenderet eam expositionem innocui ueram esse. Namq; illud Vergilianũ quod eum impulit in hanc opinionem:

Aeneid. 10. Donec rostra tenent siccum, & sedere carinæ
Omnes innocuæ: — non est accipiendũ, quòd subsederunt tales, ut eis nihil noceretur: sed uel more poëtico, quòd nihil peccauerunt, quasi innocentes homines (Nocentes enim sunt quicunq;

eunq; ab honesto recedunt, (etiam si nemini noceant) uel quòd non nocuerunt neq; sibi ipsis, neq; uectoribus, aut nautis.

In eundem, de Instar. CAP. XVIII.

INstar montis equum diuina Palladis arte. Aeneid. 2.

Instar, id est, ad similitudinẽ, Seruius ait. Quid similitudinis equo ad montem? quòd si etiã similis esset, nõ tamẽ eum magnũ potius, quàm parũ esse, quod Vergil. senserit, intelligeremus. Archimedes ille geometricus, globum ad similitudinem cœli fabricatus est, in quo effigies cœli aderat, magnitudo nõ aderat. Idẽ fit de tabula illa depicta ad similitudinẽ orbis terrarũ, quã nõ ausim dicere depictam instar orbis terrarũ. Neq; alia multa huiusmodi: ut, instar Antonij ãbulas, instar patris scribis, instar languidi sedes: sed ad similitudinem, uel in similitudinem, uel in modum, uel in morem, uel sicuti, & similia. Instar potius significat ad æquiparationem, uel ad mensuram: ut apud Vergiliũ, Argolici clypei, aut Phœbæa lampadis instar. Cicero: Hexametrorum instar uersuum. Nam illud apud eosdem: Instar mortis putant: &, turbinis instar: significat æquiparationẽ doloris in morte, & impetus ex turbine. Quòd siquando reperiatur proximè accedere ad significationẽ similitudinis, admoniti simus, ut nimiam utendi licentiam deuitemus. Nam ego sic auderem uix uti, ut Seruij familiarissimus Macrobius cùm sæpe aliâs, tũ statim in prooemio Saturnaliũ ita inquiens: Vt quæ indistinctè, atq; promiscuè ad subsidium memoriæ annotaueramus, in ordinem instar membrorum cohærentia conuenirent.

Aeneid. 2. De Offic. li. 2. Verg. Aen. 12. Volat atri turbinis instar.

In eũdẽ, de Passim, Vbiq;, & Vsquã. CAP. XIX.

PAssim, inquit, significat ubiq;. Mihi autem aliud uidetur ubiq;, quàm passim. Nanq; in prato ubique est herba, non passim. Contrà, grex passim pascit, potius quàm ubiq;: quippe aliquid interualli est inter pecudem, & pecudem: non ita inter herbam & herbam. Est autem passim, quasi passu distante, uel sparsim, quemadmodum dicimus passis manibus, & passis

Seruí. in illud Verg. Geor. 1. Et passim riuis currentia uina repressit.

crinibus. Quod accipi solet etiã pro crebrò, dum de rebus mẽtis loquimur. Lactantius tamẽ pro ubiq; accepit, quum inquit:
Lib. 2. cap. 7. Creditur ei paßim tanquam cognitæ ueritati. Neque solùm pro ubiq;, sed etiam (quod usitatius est) pro undiq; idem Lactan-
Lib. 2. cap. 7. tius accepit: Cumq; is numerus cõdẽdæ urbi parũ idoneus esse uideretur, constituit Asylũ: eò paßim confugerunt ex finitimis locis peßimi quiq;, sine ullo conditionis discrimine. Vsquam,
Act. 2. sce. 3. duo hæc potius significat, in loco, simul & ad locum: ut Terentius in Eunucho, Occidi, neq; uirgo est usquam. Cicero in Philippicis: Nec uerò usquam discedebant.

De aduerbijs in im exeuntibus. CAP. XX.

ADdamus de quibusdam aduerbijs in im uocem exeũtibus. Priuatim nihil differt à priuatè, si priuatè dicere liceret: nihil separatim à seperatè, si hoc reperiatur: nihil properatim à properãter: nihil dißimulatim à dißimulanter. Vbertim idẽ est, quod copiosè: Affatim, quod abunde: Raptim, quod festinãter: Cursim, quod currendo. Tamen aliud est generatim, quàm generaliter. Hoc enim significat, omnia simul, quæ sub genere sunt, amplectendo: illud uerò per singula genera, seu magis per singulas species. Siquidẽ species genera uocamus: ut, quot sunt
Georg. 2. genera arborum, uitiũ, potius, quàm quot sunt species. Verg.

—Generatim discite cultus.

Varro: Non in uolucribus generatim seruatur analogia. Non ex aquilis aquilæ, neq; ex turdis procreantur turdi. Sic ex reliquis sui quisq; generis. An aliter hoc fit, quàm in aere, quàm in aqua? nõ hic conchæ inter se generatim innumerabili numero similes. Eodẽ modo, ut generatim per singula genera dicimus, ita summatim per singulas summas: aliquando dicimus summatim, & generatim, non per singulas summas, generaq;, sed per unam, unumue: ut, dicã de hac re summatim. Cicero de Oratore lib. 11. Infinitum mihi uidetur id dicere, in quo aliquid generatim quæritur, hoc modo: expetẽda ne esset eloquẽtia? expetẽdi ne

di'ne honores? Cæterum quomodo differat ab illis ad summã, in summa, posteà reddam. Viritim, per singula capita uirorũ: ut, Gracchus diuidebat uiritim sex modios frumenti. Tamẽ de uno aliquãdo dicimus: ut apud Curtiũ, Si quis uiritim dimicare uellet, prouocauit. Nominatim, per nomina singulorum: ut, aßignati sũt cõiurati nominatim custodi carceris. Et de uno etiã: ut, Altè extollens M. Brutus cruentum pugionem, nominatim Ciceronem clamauit. Membratim, per membra. Cæsim, per incisiones gladij. Punctim, per punctiones, infixionesq; gladij: siue incidendo, & pungendo. Strictim, stringendo singula, uel certum aliquid. Carptim, hinc & hinc decerpendo, non ipsam seriem sequendo. Tractim, trahẽdo, non interrumpendo seriẽ. Cateruatim, gregatim, turmatim, manipulatim, per diuersas cateruas, diuersos greges, diuersas turmas, diuersos manipulos. Domesticatim, uicatim, regionatim, oppidatim, municipatim, prouinciatim, per uarias domos, uarios uicos, uarias urbis Romæ regiones, uariaq; oppida, uaria municipia, uarias prouincias. Venio nunc ad id quod promiseram. In summa, & Ad summam, magis modo utendi differunt à summatim, quàm significato. Quintilianus in Corpore proiecto: In summã nõ recedo. Fas est mihi etiam inuitis parẽtibus piè facere. Cic. de Officijs: Ad summam (ne agam de singulis) communem totius generis humani hominũ conciliationem, & cõsociationẽ colere, tueri, conseruare debemus. Differt autem Ad summã, & Ad summũ, quòd secundum ad numerum refertur: ut idem Cicero pro Milone, Vnus, aut ad summũ duo inuẽti sunt, qui Milonis causam non probarent. id est, non plures quàm unus, aut duo ex omnibus. Idem ad L. Meßinium: Nolim enim existimare te mihi non solitudinem iucundiorem esse, qua tamen ipsa uti nõ licet, quàm sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut ad summum altero. hoc est, excepto uno, aut (ut multum) duobus. Quintilian. in sensu priore solet uti tali genere dicẽdi

Lib. 7.

Philipp. 2.

Declam. 6.

Lib. 1.

Epi. ult. lib. 5. fam. Epist.

per aduerbium, semel: deniq; ut semel finiam, sic ferè compo-
nendum, quo modo pronuntiandum erit. Et alibi: Et ut semel
Lib. 10. cap. 3. omnia complectar. Et iterum: Et ut semel, quod est potissimum
dicam, Secretum in dictando perit. id est, ut in summa dicam.
Cuius rei causa est ipsum illud semel, quod significat una uice
pro omnibus, ita ut posteà nō oporteat quid addi. Idcoq; solet
accipi pro immutabiliter, et irreuocabiliter. Quod enim semel
tantùm fit, id non habet regressum ut iterum fiat. Idem in Ma-
Declam. 4. thematico: Quid hæc fulgentium siderum ueneranda facies,
quòd quædam uelut infixa, ac cohærentia perpetua, semelq; ca
pta sede collucent, alia toto sparsa cœlo uagos cursus certis e-
metiuntur erroribus? Vergil. —Qui, ne quid tale uideret,
Aeneid. 11. Procubuit moriens, & humum semel ore momordit.
Epi. Oeno. ad Parid. Ouidius:— Nulla reparabilis arte
Lib. 9. Læsa pudicitia est, deperit illa semel. Lucanus:
—Dixitq; semel nascentibus autor Quidquid scire licet.—
Semel, inquit, ut nullū posteà uerbum addat. In eundem sensum
Declam. 8. idē Quintil. accepit Breuiter: ut in Geminis languētibus, Bre
uiter tamen longæ crudelitatis explicanda sæuitia est, ex omni
Lib. 3. cap. 4. bus quæ pertulit, leuissimū fuit, quòd occisus est. Plinius maior:
A reliqua uerò Gallia, latere Septētrionali, montibus Gebēna,
& Iura agrorū cultu, uirorū, morūq; dignatione, amplitudine
opum, nulli prouinciarum postferenda: breuiterq; Italia uerius,
Li. 10. cap. 29. quàm prouincia. Et iterū de luscinia, quæ uulgo dicitur philo-
mela. Nūc cōtinuo spiritu trahitur in longū, nūc uariatur insle
xo, nūc distinguitur cōciso, copulatur intorto, promittitur, re-
uocatur, infuscatur ex inopinato: interdū & secū ipsa murmu
rat: plenus, grauis, acutus, creber, extētus, ubi uisum est, uibrās,
summus, medius, imus. Breuiterq; omnia tā paruulis in faucibus
quæ tot exquisitis tibiarū tormētis ars hominum excogitauit.

In eundem, de Tandem, Demum, & Denique.

CAP. XXI.

Tan

TAndem idem ait, poni non necessitatis, sed ornatus causa, ut in illo Vergilij Aeneid. 1. Ser. in illud 1. Aeneid. Et quo sub cœlo tandem, &c.

Sed uos qui tandem: quibus aut uenistis ab oris?

Nec cuius ornatus, aut quare sit ornatus, explicat. Idem sentit Priscianus, dicēs: Tandem nō solùm pro aduerbio tēporali, sed etiam pro coniunctione expletiua inuenitur: ut Cicero Inuectiuarū lib. 1. Quousq; tandem abutêre Catilina patiētia nostra? Lib. 15. Cic. inuect. 1. in Catil. Mihi quidem nullum ornamentum uidetur esse in superuacuis, & nihil agentibus uerbis. Quanquàm apud Græcos dictiones nōnullæ sunt, quæ aut numerum, aut sonū implent: quod in hac dictione nō est, quæ habet potius urgēs quiddam, & accelerās, eoq; ferè per interrogationem: quæ exempla uulgò sunt plurima, ut Cicero in Catilinam, cuius oratio sic incipit: Quousque tandem abutêre Catilina patiētia nostra? Quo exēplo usus est Priscianus. Quidam tamen inter primos huius ætatis docti, solent citra interrogationem hoc aduerbio uti, non tam autoritatem sequentes ciusdem Vergilij, & in eodem loco: Aeneid. 1.

Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas iter. — Et Horatij, qui ait:
Quamuis Scæua satis per te tibi consulis, & scis Lib. 1. epi. 18.
Quo tandem pacto deceat maioribus uti,

Disce docendus adhuc. — quàm Ciceronis in Catone maiore dicentis: Qua tandem spe sibi tā audacter obsisteret, respondit, senectute. Et pro Roscio: Quum ab eo quæreretur, quid tandē accusaturus esset in eo. Nonnullisque alijs in locis. Sed tamen utrunq; interrogationem habet, & eam directam latēter ad secundam personam. Nam hic qui loquitur, uerba alterius refert. Siquidem Pisistratus à Solone sic quæsiuit: Qua tandem spe mihi tam audacter obsistis? Et Fimbria ab illo (quisquis fuit) sic petiuit: Quid tandem in eo accusaturus es? Neq; uerò legem illius dictionis scribo, sed usum frequentissimum trado. Sine interrogatione autē quid significet, nemo ignorat: ut Vergilius, Aeneid. 6.

Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras. Eiusdem significationis sunt demum, & deniq;, ut notum est: ut idem Verg.

Tunc demum admißi stagna exoptata reuisunt. Cicero: Quum excesißet è uita, tum deniq; uiueret. Sed plerunq; quum sint multa enumerata, tum subiungimus deniq;, significantes hoc ultimum esse omnium: ut idem Vergilius:

Eclog. 2. O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil nostri miserere, mori me deniq; cogis.

Et Cicero: Quum sibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam sibi præstò esse uiderent, nõ deniq; ullam rem quæ pertineat ad bellum administrandum. Demum solet accipi pro solùm, siue pro omnino, præcipueq; iunctũ cũ is, & cum ita. Cicero in Sallustium: Ea demum magna uoluptas est Crispe Sallusti, æqualem ac parẽ uerbis uitam agere. Marcus Fabius: Illud ingeniorũ uelut præcox genus, nõ temere unquam peruenit ad frugem. Hi sunt qui parua facilè faciunt, & audacia prouecti, quicquid illhic possunt, statim ostendunt. Possunt autem id demum, quod in proximo est: uerba continuant, hæc uultu interrito nulla tardati uerecundia proferunt. Et iterum: Tum illa quoque ex causa, quòd mentem tantæ rei intentam uacare omnibus alijs, etiam culpa carẽtibus curis oportet. Ita enim demum libera, ac tota nulla distringente, atq; aliò ducente causa, spectabit id solum, ad quod accingitur. Et alibi: Iaccbat hæc insomnis, inquieta, quum diceret, iam statim apparebit, iam statim ueniet, nunquàm tamen tardius uenit. Miseram me fili, proximâ nocte iam ueneras. Ecce iam medios sidera tenent cursus, indignor, irascor. Ita mihi demũ satisfacies, si apud patrẽ fuisti. Ideo autem dixit solùm, siue omnino, quòd Plinius uidetur accipere pro omnino, de hirũdine dicens: Ea demũ sola auium, nõ nisi uolatu depascitur. Quidã uolunt ab is & demũ componi idem. Ouid. pro demũ, posuit deniq;, lib. 3. sine titulo: Si qua metu dempto casta est, ea deniq; casta est.

Lib. 1. cap. 4.

Declam. 10.

Lib. 10. ca. 24.

Ouid. Eleg. siue Amo. lib. 3. elegia 4.

In Macrobium, de Stella, & Sidus. CAP. XXII.

STella & sidus differunt, si Macrobio credimus, ita scribēti: Nunc uideamus, quæ sint duo hæc nomina, quorum pariter meminit, quum dicit, Quæ sidera, & stellas uocatis. Neq; enim hic res una, gemina appellatione monstratur, ut ensis gladius: sed sunt stellæ quidē singulares, ut erraticæ quinq;, & cæteræ, quæ non admistæ alijs, solæ feruntur. Sidera uerò, quæ in aliquod signum stellarum plurium compositæ feruntur: ut, Aries, Taurus, Andromeda, Perseus, uel Corona, & quæcunq; uariarum generā formarum in cœlum recepta credūtur. Sic & apud Græcos ἀστήρ, & ἄστρον diuersa significant. Et aster stella una, astron signum stellis coactū, quod nos sidus uocamus. Hæc differentia (Macrobij pace) nusquam reperitur, ut apud eundem Ciceronem de Vniuersitate: Itaq; nesciunt hos siderū errores. Et iterum: Toto igitur orbe constituto, sideribus parem numerum distribuit animorum, & singulos adiunxit ad singula. Et libro secundo de Natura deorum: Nam quum duo sint genera siderum, quorū alterum spatijs immutabilibus ab Ortu ad Occasum commeans, nullum cursus sui uestigium inflectat: alterū autem continua conuersione sui eisdem spatijs, cursibusq; conficiat. Quintilianus in Mathematico: Quid hæc fulgentium siderum uenerandā facies? quòd quædam uelut infixa, ac cohærentia, perpetua, semelq; capta sede collucent, alia toto spar sa cœlo uagos cursus certis emetiuntur erroribus. Quod non sensisse Ciceronem (ut Macrobius uult) documento est, quòd non præposuit stellas. Debet enim species generi, pars toti præponi: ut, dicam de prudentia, & de uirtute huius: dicam de facie Helenæ, & eiusdem pulchritudine, non autem ediuerso. Fateor tamen nunquàm stellam Arietem dici, Taurum, Andromedam, Perseum: sed sidus. Et hinc est quòd dicimus hybernum sidus. Et illud Quintiliani: Nos graue huius anni sidus afflauit.

Lib. 1. cap. 14. in Som. Scip.

Eod. lib.

Declam. 4.

Declam. 11.

In Aulum Gellium, de Rescisco. CAP. XXIIII.

Lib.2.cap.19. REsciscere, Aulus Gellius uult esse rem occultam, inopinatam, insperatamq; cognoscere. Miror de hoc solertissimo uerborũ inuestigatore, atq; censore, qui uocabulum hoc de facili difficile, de claro obscurum, de trito nouum, de exposito abstrusum fecerit, ne dicam falsò exposuerit. Nunquid si uideam hominem cœlo uolantem, ut fecisse Dædalus, Perseusq; fertur: aut aliquem è terra prodire, qualis Tages fuisse ab Hetruscis creditur: aut Satyrum aliquem semiuirum, semicaprumq;, quẽ se uidisse nonnulli scripsere: aut arcana quædam naturæ peruestigauero, dicam resciuisse? nõ opinor. Est igitur propriè resciscere, rem post, quàm gesta est, scire, quam nescieba quum gereretur, præsertim ad te, tuosue pertinentem, ut Terentius in

Act.5.sce.3. Adelphis: – Hem tibi, Resciuit omnẽ rẽ, id nũc clamat scilicet.

In eundem, de Deprecor. CAP. XXIIII.

Gell.li.6.c.16. DEprecor supplicium, idem Aulus Gellius ait dictum esse, quasi detestor, uel execror, uel depello, uel abominor: ego autẽ ita dici puto deprecor, ut & imprecor. Precor tibi bonũ, precor tibi malum: sic, deprecor liberationẽ, & deprecor pœnam: illam, ut potiar: hanc, ut uitem. Ouid. lib 1. de Ponto:

Epist.2. Sæpe precor mortem, mortem quoq; deprecor idem,
Nemea Sarmaticum contegat ossa solum.

Deprecor dixit, quasi precor mortem nõ dari mihi in hac terra. Nec mirum id fieri in deprecor, quum fiat in magis usitatis, ut in defendo. Siquidem dicimus defende me, quod ferè dicitur, & nonnunquam defendo ictus: ut Cicero de Senectute, Vestitaq; pãpinis, nec modico tepore caret, & nimios solis defendit ardores. Cum præsertim mos Romanis sit etiam mala precandi ne ueniant. Vnde templa Timori, Pallori, Febri, alijsq; similibus fuere dedicata, & ijs (ut ita dicam) numinibus fiebant sacra: quod etiam Vergilius probat:

Lib.3.Aeneid. Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Neque

Neq; solùm deprecari est uoce, sed etiam per ea, quæ instar uocis obtinere solent, uultum, gestumq;. Etenim Bucephalum, qui præter unum Alexandrum omnem alium recusabat sessorem, nõ ineptè dixeris deprecari alios sessores præter regẽ. Deniq; deprecor magis significat uel dicto, uel facto recuso, quàm illa quæ Aulus Gellius attigit.

In Priscianum, de Situs. CAP. XXV.

SItus (Priscianus inquit) dicitur pro negligentia, ut Vergil. Aeneid. 7. Sed te uicta situ, ueriq; effœta senectus. Sed non ita est, potiusq; sordes illa, & illuuies, qualis nascitur inter opaca domus, quæ diu non repurgatur. Vnde inquit M. Fabius, Excitãda mens, & attollenda semper est, quæ in huiusmodi secretis aut languescit, & quendam uelut in opaco situm ducit: aut contrà, tumescit inani persuasione. Huiusmodi igitur quidam situs sedet in uultu, capite, totoq; corpore uetularum, & habitu, præsertim inopum, qualem illum Vergilius intelligit, & Lucanus de malefica anu ait: Fœda situ macies. —Quod etiam pædorem possumus appellare: ut idem Lucanus,

—Longusq; in carcere pædor. Et Cicero in Tusculanis: Pædores muliebres. Et iterum: Barba pædore horrida. Miror Priscianum hoc in loco à definitione Seruij desciuisse, qui hoc uocabulũ propriè definiuit, inquiens: Situs propriè est lanugo quædam ex humore procreata. Fit autem in locis carentibus sole. Situs ueró pro loci qualitate manifestum est, ut de situ Messanæ, & de situ Syracusarum, & similium.

Prisc. circa fin. lib. 10.
Lib. 1. cap. 3.
Lib. 6.
Lib. 2.
Lib. 3.
In eod. lib.
Ser. in illud Verg. Aene. 6. Per loca senta situ cogunt, noctemq; profundam.

In eundẽ, de Docilis, & Docibilis. CAP. XXVI.

DOcilis, idẽ inquit, est, qui facilè docetur. Docibilis est, qui facilè discitur: quomodo Penetralis est, qui in intimis est partibus: Penetrabilis, qui facilè penetratur. Non occurrit, ubinam legerim docibilis. Est enim consuetum magis perceptibilis, nisi magis apud Ecclesiasticos, atque in alium sensum: Et erunt docibiles dei. dictum est quasi dociles. Nã Cyprianus super

Prisc. lib. 18.
1. ad Timot. 3.

super illud Pauli, *Episcopũ non litigiosum, non contentiosum, sed mitem, & docibilem esse debere, ait:* Docibilis *autem ille est qui est ad discendam patientiã lenis, & mitis.* Hoc (*ut ego sentio*) *idẽ est, quod docilis.* Ratio *tamen postulat, ut id significet, quod ait* Priscianus, *eò quidem magis, quòd habemus in eodẽ sensu docilis, ut superuacuum fuerit duas uoces adeò cõfines uni significationi dare, nisi dicimus simile hoc esse illis, æquale, & æquabile, de quibus dixi alio uolumine.* Insuper *sensibile, & sensile.* Lucretius,

Lib. 1.

Ex insensibili ne credas sensile nasci,

hæc duo pro eodẽ accepit. Exitiale, *& exitiabile.* Verg. *in* VI.

Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ,
His mersere malis. — Ouidius *sexto* Metamorphoseos:
Dumq; manu tentat trahere exitiabile ferrum.

Rationale, *& rationabile.* Quintil. *in secundo: Sed quia carẽt sermone, quo id faciant, muta, atq; irrationabilia uocantur.*

Verg. Aen. 10. Aspice nũ nostrum mage sit penetrabile telum. Et Geor. 1, Et Boreę penetrabile frigꝰ adurat.

Porrò penetralis (quantùm mea fert opinio) non reperitur: sed penetrale: substantiuum q; est, non adiectiuum. Penetrabilis *adiectiuũ, qui facilè penetrat: ut apud* Vergilium, Penetrabile telum: *&,* Penetrabile frigus. *Tum qui facilè penetratur, ut apud* Liuium *lib.* XLVI. *Et in asperis locis silex sæpe impenetrabilis ferro occurrebat.* Seruius *quod penetrat, inquit, penetrale dicitur: quod autem penetratur, penetrabile. In quorum priore dissentio, cùm non sit neq; adiectiuum (ut ipse uult, exponens penetrabile frigus, pro penetrale frigus) neq; significationis actiuæ.* Deniq; (*ut ad docilis reuertar*) *docilimus mea sentẽtia faciet potius, quàm docilissimus: qualia sunt facilis, gracilis, agilis, similis, humilis.*

Ser. in illud 10. Ae. Aspice num mage sit nostrum, &c.

In eundẽ, de Numen, & Nutus. CAP. XXVII.

Prisc. lib. 4. Varro li. 6. de ling. Lat.

NVmen, *idem inquit, est dei nutus. Ante hunc* Varro *dixerat,* Numen *dicunt esse imperium, dictum à nutu.* Vter *horum commodius definiuit? Certè numen est imperiũ, potestas q; dei*

dei:non autem nutus,neq; imperium cuiuslibet.Sed Varronem de imperio dei suspicor intellexisse.

In eundē,de Necatus,& Nectus. CAP. XXVIII.

NEcatus,idē inquit,propriè ferro.Nectus uerò,alia ui peremptus dicitur. Sed ego sentio generalem significationē necatus,specialem uerò nectus esse.Cic.in Rhetoricis, & libris ad Heren.& alibi sæpe ait:Veneno necatus.Quintil. in IIII. Hinc adulter loris cæsus est,fame necatus. Nec unquā nectus dicitur,sine certo genere mortis:ut enectus siti Tantalus. Nec tā mortuus, q̄ propemodū mortuus: sicut exanimatus præceo qui similis est mortuo:ut fame,siti enecti.quæ plurima sunt exēpla.

Prisc.lib.9.
Ad Herē.li.31
Cicer.Tuscul. quæst.lib.2.

De Næ,& Ne. CAP. XXIX.

NAe pro ualde idem dixit,nec tamen solus.Terentius in Andria:Næ illa illum haud nouit.–Mihi uidetur idem apud nos significare, quod apud Græcos, scribiq; cum diphthongo debere ναὶ,quod est certè:ut apud eundē,Faciunt næ intelligendo,ut nihil intelligant. Quasi dicat,faciūt profectò. Hæc apud Ciceronē dictio frequēs est,ut de Oratore libro tertio: Næ ille haud sanè quemadmodū uerba struat,& illuminet,à magistris istis requiret. Apud Quintil.cæterosq; illius æui rarissima. Ne cōponitur cum queo,cum scio,cum uolo. Frequētius tamē sine cōpositione, apposita negatione reperimus illud primū, quàm duo sequētia.Adeò ut barbarū putet Cicero dicere,nō scio,& non uolo,licet nonnunquā apud ipsum quoq; reperiatur.Idēo frequētissimè legimus,haud scio,haud uelim.Idē Priscianus ait à potius fieri potissimè,quod ego nūquàm legi,sed potissimū.

Prisc.lib.15. Act.4.sce.4.
In prologo Andr.
De Orat.ad Brut.
Lib.15.

In Donatum,de Valeo. CAP. XXX.

VAleant Qui inter nos dissidiū uolūt,– Donatus,Seruius, & quidam alij sic exponūt: Pereant qui hoc nobis uolūt. Quæ uox,& oratio aliena fuerat ab ingenio Pamphili pio,& probo.Cicero:Si deus talis est, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur,ualeat.Quid enim dicam propitius sit?Esse

Terē.in Andr. act.4.sce.2.
De Nat.deor. lib.1.

enim

enim propitius potest nemini. Nunquid eò irreligionis, atq; eò impudentiæ Cicero uenerat, ut deo exitium precaretur? Absit. Lactātij quoq; testimonio, qui de his ipsis Ciceronis uerbis ait: Quid enim contemptius potuit dici in deum? Valeat, inquit, id est, abeat, & recedat, quādo prodesse nulli potest. Vides ut Lactan. quum uult Ciceronem contumeliosum fuisse in deum, non tamē exposuerit ualeat, pro pereat, sed abeat, & recedat. Quā quàm (ut mihi uidetur) nō significatur per ualeat, quòd abeat ille à nobis, sed quòd nos ab illo, uale dicentes. Enimuero uale, salutatio est recedentis, ut salue, & auc uenientis. Quomodo ergo uerbū salutātis, potest accipi pro mala precatione, atq; salutatione? Est autē salutare et adueniētis, et abeūtis. Ver. in IX.

Lib. de ira dei cap. 8.

Hanc ego nunc ignaram huius quodcunq; pericli est,
Inq; salutatā linquo. — Idcoq; nonnunquā reperimus salue etiam in discessu: ut in calce epistolarū Ciceronis ad Tironem, Vale mi Tiro, uale, uale, & salue. Et iterum: Etiam atq; etiam noster Tiro uale: Medico, Curio, Lisoni de te scripsi diligentissimè. Salue, uale. Vergilius in XI.

Epi. 6. lib. 16.

Epi. 9. lib. 16.

—Salue æternum mihi maxime Palla, Aeternumq; uale.—

Nec mirū si in fine loquēdi reperiamus salue, quū etiam ille qui aditur, & salutatur, dicat salue, quemadmodū qui abit, & qui alterum à se dimittit, dicit uale. Quod etiam Græci faciunt, ut Homerus primo Iliados:

Χαίρετε κήρυκες Διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

Neq; est apud Latinos aliud uerbum, quo adeunti nos respondeamus, quàm salue: nisi more iam uulgari magis, quàm probato, dicamus, Bene ueneritis. Idem uerbum apud eundem, pro uale. XXIII. Iliados:

Χαῖρε μοι ὦ Πάτροκλε καὶ εἰς Ἀΐδαο δόμοισιν.

Cicero ad Atticum indicatiuo huius uerbi usus est, dicēs: Et salue bis à meo Cicerone. Plautus in Truculento in prima positione utitur: Salue. satis est mihi tuæ salutis, nihil moror, non salueo

Epist. 3. lib. 6.

uco. Martialis etiam dixit, ualebis:

Quum pinguis mihi turtur erit, lactuca ualebis, Lib. 13. epig. 53.
Et cochleas tibi habe, perdere nolo famem.

Cæterùm (ut ad institutum redeam) qui, ualeant, pro execratione acceperunt, forsitan hoc argumento inducti sunt, quòd nonnunquam hoc uerbum languorem significat: ut idem de Oratore, Sicut medico diligenti prius, quàm conetur ægro adhibere medicinam, non solùm morbi eius, cui mederi uolet, sed etiam consuetudo ualentis, & natura corporis cognoscēda est. Lib. 2. Vnde ualetudo pro langore frequentissime accipitur: & testes ualetudinarij nominantur. Idem ad Terentiam: Valetudinem tuam cura diligenter: hoc est, languorem & infirmitatē. Alibi pro sanitate: Sed nunc ualetudini tribuamus aliquid. Frequēter tamen apponimus adiectiuum, uel faustum, uel infaustum, ad distinguendum statum corporis: siquidem indifferenter significat more sui primitiui Dicimus enim, ut uales? quomodo ualuisti? qualiter ualet filius? Sic, qua ualetudine es? qua ualetudine est filius? Respondebis, infirma, aduersa, mala ualetudine: uel contrà, bona, incolumi, optima. Epist. 10. li. 14.

In Varronem, de Vas, & Obses. CAP. XXXI.

VAs, inquit Varro, appellatus est, q pro altero uadimoniū promittebat. Cōsuetudo erat, quū reus parū esset idoneus inceptis rebus, ut pro se alterū daret. Videtur Varro significare uadem eum esse, quē fidciussorē uocamus: & uadimoniū, fidē iussionem. Nos hoc negare ita esse quī possumus, cùm Varro omniū cōsensu sit Romanorū eruditissimus, & linguæ Latinæ peritissimus? qui Latinas literas fecit & Latiniores, & literatiores? Quaquam multi sunt, qui eum quibusdā in locis reprehendāt: quæ facultas præcipuè discipulis Quintil. adesset, lōgè Varrone doctioris, atque eloquentioris. Verùm ego non ausim reprehendere, sed tantùm affirmare, me non legisse (quantùm quātùm aut recordor, aut intelligo) uadē eum esse, qui uadimonium Lib. 5. de Ling. Latin.

nium pro altero dat (si uadimonium significat fideiuſsionem) ſed eum, qui ſponſor eſt alterius in capitis periculo, ſiue idem ſupplicium ſubiturus, ſiue pecuniam ſoluturus: ut apud Quintilianum in Declamatione, quæ inſcribitur, Amici uades. Et apud Ciceronem libro quinto Tuſculanarum Quæſtionum de Pythagoreis amicis: quorum alteri quum tyrannus diē mortis dixiſſet, alter pro amico ad uiſendam matrem ituro uas factus eſt. Et apud Titum Liuium de Cæſone capitis reo, ita dicētem: In uincula conijci uctant, Siſti reum, pecuniamq; (niſi ſiſtatur) populo promitti placere pronuntiant, ſummam pecuniæ quantam æquum eſſet promitti, ueniebat in dubium. Id ad ſenatum reijcitur. Reus (dum conſulerentur patres) retentus in publico eſt: uades dare placuit: unum uadem trium millium æris obligarunt: quot darētur, permiſſum eſt tribunis: decem finierūt. Tot uadibus accuſator uadatus eſt reū. Hic primus uades publicos dedit. Quod Feſtus quoq; ſentit, dicens: Vas ſponſorem ſignificat in re capitali. Vadimonium (quantum ego ſentio) eſt ſpōſio ad certum diem ſiſtendi ſe in iudicio. id eſt, comparendi per ſe, uel per aduocatos, ut in oratiōe Ciceronis pro Quintio datur intelligi, ubi longa eſt altercatio de uadimonijs: altera parte dicēte fuiſſe ſibi uadimonia deſerta, altera uerò nequaquam d ſe illa fuiſſe facta. Et Quintilianus de Legato frumētario, qui ad præſtitutum diem uenerat, inquit: Niſi tamen ad uadimonium legate ueniſſes, non multorum dierum commeatum habebamus. Et hoc ipſum fortaſſe Varro ſenſit. Obſes autem eſt, qui traditur imperio alterius, ea conditione, ut ſi dator obſidis à fide recedat, recipiēti ſit ius in corpus, & uitā obſidis. Quod præcipuè inter potentes commercium eſt, qui non habent ſuperiores, ad quos pro iuſtitia prouocent.

Lib. 3. ab urbe condita.

Lib. 19.

Declam. 12.

In eundem, de Decurio. CAP. XXXII.

Varr. lib. 4. de ling. Lat.

DEcuriones, inquit idem primi ſingularum decuriarum dicti, quod probat Temperanius ille apud Titum Liuium, quod

quod et ipse approbat Festus. Idemq; ait: Decuriones appellãtur, qui denis equitibus præsunt. Est ergo dictus decurio à decem, ut cẽturio à cẽtũ. Nam (ut ait Pædianus) decuriæ sunt nobiliorũ, centuriæ inferiorum. Quidam uolunt (quorũ est Frõto) decurionem præesse turmæ, quæ constat ex duobus & triginta equitibus. Neque belli solùm, sed domi quoque decurio dicitur, nomen quoddam præpositurae significans: ut Suetonius in Domitiani uita, Saturius decurio cubiculariorum. Et hoc quidem apud Romanos: in municipijs autem (ut mihi quidem uidetur) idẽ est decurio, qui Romæ senator. Nam qui in Senatu, & consilijs Reipublicæ municipalis interesse poterant, Decuriones erant. Cicero pro Sextio: Qua de causa & tum conuentus ille Capuæ huic P. Sextio apud me maximas gratias egit, & hoc tempore beneficium, fidemq; hominis, testimonio declarant, periculum deprecantur suo decreto. Recita quæso, P. Sexti, quid decreuerunt Capuæ decuriones. Quòd autem differãt decurio Romanus, & decurio municipalis, ex epistola quadam Plinij Iunioris è primo libro declaratur, dicentis: Esse autẽ tibi centũ milliũ censum satis indicat, quòd apud nos decurio es. Igitur ut te nõ decurione solùm, uerũ etiã equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis Romani facultates, trecẽta millia nummûm. Non dicitur itaq; decurio, aut quod decem præsit militibus (ut quidam uolunt) quem Græci δεκάρχον uocant, quum decurio sit maior equite, eques centurione, centurio decarcho, ut ex stipendiorum magnitudine datur in multis libris intelligi: aut in municipijs qui decem equitibus præest, quum sit equite duntaxat Romano minor. An quia decem præsit equitibus municipalibus? aut hoc erit dicẽdum, aut Pomponij Iuris consulti opinio sequenda, dicentis: Decuriones quidem dictos aiunt eò, quòd initio quum coloniæ deducerẽtur, decima pars eorum, qui deducerẽtur, consilij publici gratia conscribi solita sit. Quare eum, quem nunc militem appellamus, aut falsa di-

Cap. 17.

Epist. 19.

gnatione afficimus(nam etsi omnes, qui militant, milites sunt: miles tamē propriè, qui pedibus militat dicitur, eques qui equo) aut si ucrè, decurionem potius appellamus. Quidam horū temporum docti, equitem uocant, sed rectius decurionem uocarent. Nam eques est aut qui Romæ ex ordine Equestri est(quod nō facit ad gloriam militarem)ut qui equo militat: cuius nulla dignatio est, quanquam iurisperiti multa ineptissimè fabulantur de dignatione militum, quæ quidem uel nulla, uel communis est omniū siue pedestrium, siue equestrium, qui militiam exercēt. Nam de auro gestando, uel huiusmodi nugis, nullum uerbū est in iure ciuili. Sed hæc omittamus, quæ non sunt huiusmodi scriptionis, dum illud admonuerimus, Romanum decurionem, qui præest decem Romanis Equitibus, longè præstare cæteris decurionibus, quibus etiam ipse Eques Romanus præstat.

In Festum Pompeium, de Exemplum, & Exemplar. CAP. XXXIII.

Festus lib. 5. EXemplum(inquit Festus)est, quod sequamur, aut uitemus: Exemplar, ex quo simile faciamus. Illud animo æstimatur, istud oculis conspicitur. Mihi autem(licet Festus sciētissimè de exponendis uocabulis loquatur) aperienda tamen est magis horum nominum differentia. Nam & exemplum est, ex quo simile facimus: ut opera Homeri exēplā sunt poëmata scribere uolentibus. Quintil. lib. x. Sic literarum ductus, ut scribendi fiat usus, pueri sequūtur: sic musici uocem docētium, pictores opera priorum, rustici probatam experimento culturam in exemplum intuētur. Et exemplar animo quoq; æstimatur. Cicero libro secundo de Oratore: Illa oratio fuit mihi exemplar benedicendi. Quintilianus in decimo: Cornelius autem Seuerus etiāsi uersificator quàm poëta melior, si tamen(ut est dictū) ad exemplar primi libri bellum Siculum perscripsisset, uindicaret sibi secundum locum. Horatius in epist. inquit:

Cap. 2. Cap. 1.

Epist. 1. lib. 2. Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi.

Idem

Idem Cicero pro Muræna: Domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum. Est illud quidem exemplum tibi propositũ domi, sed tamen naturæ similitudine illud à te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unumquenq; nostrum pertinere potuit. Ad imitandum uerò tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. Itaq; unum pro eodem penè exemplum, & exemplar posuit, & quidem codẽ loco. Cæterùm exemplũ est ipsa res, quam imitamur, aut (si ita sors tulerit) deuitamus in aliquo: ut in Catone: Cato autem ipse exemplar. Illud contentum. hoc continens. Quòd si dicamus ad exemplar Catonis, aut ad exemplar Epicharmi, sic intelligimus, ad exemplar Catonis, quod est Cato: ad exemplar Epicharmi, quod est Epicharmus: siue opus Epicharmi, ut opus hominis, pro ipso homine. Animam corpusq; filij destruis, quasi aliud illa sint à filio. Exemplum pro exemplari. Est enim contentum, pro continente, ut apud eundem: Fuit ille uir exemplũ continentiæ. quomodo dicimus, ille uir fuit norma uiuendi: quum tamen non sit norma uiuendi uir, sed in uiro: ita nec ille exemplũ continẽtiæ, sed in illo. Ideoq; exemplaria multa sunt, unius tamen exempli: ut, Redditæ sunt mihi binæ literæ tuæ eodem exemplo, id est, eiusdem formæ. & duo uel tria exemplaria Aeneidos, hoc est, multi codices eodem exemplo: & exẽplar ab exemplari sumitur, non ab exemplo. Nam exemplũ incorporale est, exẽplar plerunq; corporale. Hinc Sallustius: Literas, quas sibi nomine Catilinæ redditas dicebat, eorũ exẽplũ infrà scriptum est. hoc est earum forma infrà scripta est, melius, quàm earum exẽplar. Quòd forma sit exemplum, Paulus Iurisconsultus testatur: Si legatum certum petatur, non iubet prætor uerba testamenti edere: ideo fortasse, quia hæredes solẽt habere exemplum testamenti id est, formam. Cicero ad Appium: Ex his literis, quarum ad me exemplum misisti: Et ad Ciceronem tum Plancus exemplar eius chirographi Titio dedi: tum Asinius Pollio, Ex literis cognosces, nam earum tibi exemplar

In Catil.

Epist. 3. lib. 5. fa. Epist.
Epi. 11. li. 10. fa. Epist.
Epi. 30. li. 10. fa. Epist.

misi. Hi de pagina scripta, quod corporale est, intelligũt: ille de sententia, quæ in pagina continetur, uel potius ex pagina percipitur. Quòd si indistinctè his duobus libet uti, non sanè repugnabo: quum præsertim Ouidius dicat exẽpla plura unius rei, pro exemplaribus. Nam unius rei unum, atq; idem exemplũ est propriè (ut dixi) in diuersis licet exemplaribus. Loquens enim de opere suo Metamorphoseos, libro primo de Tristibus ait:

Eleg. 6. Pluribus exemplis scripta fuisse reor.

Apud Plin. li. 6. cap. 29 in emẽdatis codicibus sic legitur: Iuba, q uidetur diligentissime psecutus hæc, omisit in hoc tractatu, nisi si exemplariũ uitium est, Bercnicen alterã, &c.

Reperitur etiam exemplarium, pro exemplari: Plinius lib. VI. Iuba hæc omisit in hoc tractatu, nisi exemplariũ uitiosum est. Non de co autem exemplo dixi, quod adhibetur rei aut probãdæ, aut ornãdæ causa, quæ significatio nota est omnibus. Vnde pars probationis uocatur ab exemplis, & in elocutione exemplum inter ornamenta numeratur.

In Boëthium, de Persona. CAP. XXXIIII.

Persona est (inquit Boëthius) incommutabilis naturæ, indiuidua substantia: existimans se argumentatione collegisse, quare non sit qualitas, nec aliud prædicamentum ullum, sed substantia. Sed huic homini Romano ostẽdam Romanè loqui nescire. Persona nanq; nõ est in Deo magis, quàm in bruto sicut humanitas, sicut alia plura. Sed demus, ut in Deo etiã sit persona: quæro, quamobrem ea nõ sit qualitas, siue de homine loquimur, siue de deo? Nam in homine quidem persona significat qualitatẽ, qua alius ab alio differimus, tũ in animo, tũ in corpore, tũ in extrà positis, quæ à rhetoricis enumerãtur in attributis personæ. Animi: ut quo studio se exerceat, medicinæ an iuris ciuilis, an militiæ. Et qua mẽte: iracũdus, an moderatus: auarus, an liberalis. Corporis: iuuenis, an senex: pulcher, an deformis: fortis, an imbecillis: mas, an fœmina. Extrà positorũ: diues an pauper: clarus, an obscurus: maritus, an cœlebs: parens liberorũ, an orbus: & his similia. Idcoq; figuræ, & sigilla quædã, quæ rostris, aut alia corporis parte aquam fontanam emittũt,

quia

quia repræsentant uarios hominum uultus, & gestus, personæ dicuntur. Et histriones in scena personas accipiunt, aut quum seruum agunt, aut ancillam, aut matronam, aut meretricē, aut senem, aut adolescentem, aut patrem, aut matrem, aut filiū aut regem, aut militem, aut lenonem, aut parasitum, & mille huiusmodi, quæ nō sunt singula in singulis, sed plurima: ueluti in me est persona humani, liberalis, timidi, iracundi, hebetis, somniculosi, literati, senilis, mariti, soceri, generi, patris, filij, fratris, pulchri, fortis, diuitis, nobilis, & interdū contraria. Nā ad fortissimum, pulcherrimum, ditissimum, nō sum fortis, nec pulcher, nec diues, sed imbecillis, deformis, pauper. Alia itaq; ad hūc persona sum, quàm ad eū cui in his omnibus antecello. Et ad Priamum sum persona filij, ad Astyanacta persona patris, ad Andromacham persona uiri, ad Paridē persona fratris, ad Sarpedonem persona amici, ad Achillem persona inimici. Quo fit, ut adsit mihi multiplex persona ac diuersa, sed una tantùm substantia. In deo autem personā ponimus, uel quòd nullum aliud uocabulum quadrat: non natura, quo ueteres utebantur: non substantia, quo Græci utuntur: uel quòd uerè in deo triplex est qualitas. Atqui hic mihi os comprimet Boëthius, neq; uocem prodire permittet, dicens qualitatem eam esse, quæ possit etiā abesse præter subiecti corruptionem. Hanc ego definitionem (ut Græculam, & ineptam) deridco: Dico lucem, uibrationem, calorem in sole esse qualitates, & hoc dico Latinè, omnibus, qui unquam Latinè locuti sunt, consentientibus, quanquam de hac re suo loco in nostro opere de dialectice disseruimus. Tales qualitates statuo in Deo, & has dico esse personas, quæ ab eo abesse non possunt, & qualitatem significare, non substantiā, ut Boëthius uoluit, qui nos barbarè loqui docuit. Hinc enim forsitan adductum uulgus, ut sic loquatur, tres personæ me expectant, uideo duas personas, hic est bona persona: qui sermo anteà fuit inauditus, & hodie nemo nisi imperitus omnino sic

loquitur. Quãquàm Boëthius ipse uiderit, quomodo persona est substantia. Sunt autem in Deo tres personæ: nõ tres substantias illi adesse intelligamus: præsertim quòd neq; ulla uox merã substantiam significat, neq; ulla res est mera substantia, ut in eodem nostro opere ostendimus.

In Iustinianum, de Noxæ dedere. CAP. XXXV.

Instit. Imper. lib. 4. tit. de noxa. act. §. j. etij.

NOxæ dedere, Iustiniani pace, siue Trebelliani, & sociorũ (nam Iustinianus nec iura, nec forsitan Latinas literas nouit) est pœnæ dare, siue tradere ob noxam, qua significatur culpa. Ille autem ait: Noxa, est corpus quod nocuit. Et in codẽ loco: Corpus deditur noxæ. Si noxa corpus est, quomodo corpus deditur noxæ? Nunquid corpus deditur corpori, aut corpus sibi? Quanquàm quid hæc oratio ad significandum pœnam faceret? Est autem hæc pœna seruorum, quos domini malũt ad pœnam tradere, quàm præstare maleficium, quod illi admiserunt. Paulus ita definit: Noxales appellantur actiones, quæ nõ ex cõtractu, sed ex noxa, atq; maleficio seruorum aduersus nos instituuntur: quarum actionum ius, & potestas hæc est, ut si damnati fuerimus, liceat nobis deditione corporis, quod deliquerit, euitare litis æstimationẽ. Vlpianus quoq; addit, ut corpus tradatur uiuum igni. Quintilianus in Gladiatore: Alebat deuotum corpus grauior omni fame sagina, & inter dedita noxæ manicipia contemptissimus tyro gladiator, ut nouissime perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Nam noxa etiam damnum significat, ut apud Ouidium lib. decimo quinto Metamorphoseos:

Declam. 9.

Nocte nocent potæ, sine noxa luce bibuntur.

Et Suetonium de Cæsaris uita: Spurinamq; irridens, & ut falsum arguens, quòd sine ulla sua noxa Idus Martiæ adessent. De brutis autem impropriè dicitur, ea dedi noxæ: ut de capra apud eundem Ouidium libro primo Fastorum,

Cap. 81.

Verba fides sequitur, noxæ tibi deditus hostis

Spargitur

Spargitur effuso cornua Bacche mero.

Seruius super illud Vergilij:

Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei: Aen. 1.

Ait noxam pro noxia, id est, culpa: quasi per se noxa nõ significet culpam: quam familiaris eius (ut opinor) Macrobius leuẽ culpam accipi uult. Atque (ut sibi crederemus) noxã nõ culpã esse, sed pœnam, ait culpam noxiam dici, quasi noxiam sæpius, quam noxam in hac significatione reperiamus, quã dictionem nusquam reperimus. Quòd dixi Iustinianum forsitan nec iura, nec literas Latinas scisse, nemo miretur: tũ quia semper in Græcia uixit, tum quia se dominum Iustinianum (ut ex numismate eius apparet) dici uoluit, ut quidam alij Cæsares fecerunt, quod à uiro Romano est alienissimum: & character ipse literarum, figurarumq; illorum temporum numismatis Gotthicum magis redolet, quàm Latinum. Lib. 4. cap. 51

In eundem, de Testamentum. CAP. XXXVI.

TEstamentum, idem inquit, ex eo appellatur, quòd testatio mentis est. Quæ definitio quorundam iurisconsultorũ fuit, quos si iuste A. Gellius coarguit, quantò ego iustius hũc arguere possum, qui explosam, atq; derisam etymologiam inculcat? Nam cur à mente potius dicatur, quàm à mento, uel à menta? quia nihil ad hanc significationem mentum, menta ue facit, inquies. Quid ergo mens ad armentum, ad salsamentum, ad ornamentum, ad condimentum, ad armamentum, ad pauimentum, & cæmentum, ad calceamentum, ad uestimentum, & huiusmodi infinita? Nec minus inepta uidetur mihi hæc etymologia, quàm illa apud Donatũ, apud Seruium, apud Isidorum: Oratio dicta est, quasi oris ratio. Quid aratio est? quid deuoratio? quid trituratio? quid operatio? quid mille huiusmodi? nunquid in his ratio est? an talia sunt, qualia cætera à supinis profecta, satio, potatio, messio, lectio? Quid, non etiam à supino ratio uenit, reor ratum ratio, sicut ab oratũ oratio? Eò magis quòd Iustinia. Instit. lib. 2. tit. de testamẽ. in prin.

secundā syllabam bis accipi uult, quasi dicatur oriratio, & non oratio. Non est ergo uera etymologia hæc, neque à mēte, neq; à mento, neque à menta: sed potius hæc nomina assumunt, tum, syllabam, cùm exirent anteà in men, ut uestimen, calceamē, munimen, lenimen, nutrimen, spiramen, medicamē, uelamē, quibus adiecta tum, fit munimentum, lenimentum, nutrimentum, spiramentum, medicamentum, uestimentum, uelamentum calceamentum: ita testamen addita syllaba tum, fit testamentum. Quòd si à mente descenderet testamentū, testamentia diceremus, quemadmodum dementia, & amentia. Nihil habet magis ridiculum hæc, de qua loquitur, scientia, quàm etymologiam, in qua ipse quoque Varro & lusit, & lusus est.

In Donatum, de Syncerum. CAP. XXXVII.

Donat. in illud Terēt. in Eun. act. 1. sce. 2. Si istud crederem syncerè dici.

SYncerum (Donatus inquit) quasi sine cera, mel simplex, & purum, & sine fuco. Imò cum cera potius. Syncerum à σὺν componitur, nonà sine, quæ nunquàm compositionē admittit, quod ipsa etiam scriptio declarat, quæ y, habet, nō i. Est enim ex duobus Græcis compositum, ex σὺν & cera, quæ ab illis dicitur κηρὸς, uel à σύν κηρῷ conuertimus. Quò magis uenusta, atq; apta huius autoris etymologia est, indicatur etymologiam plerunque fallacem esse: quia significatio hæc non ita absoluta, & uera est. Quid uenustius atque aptius dici potest, quàm fidem ideo uocatam, quia fiat quod dicitur? Quam etymologiā fallacem esse declarat, quòd hoc nomē chordam instrumenti musici significat. Et tamen licet dicere syncerum, quasi cum cera mel, quod integrum est, & solidum, & nulla sui parte fraudatum: ut si diuidere fructum communium aluearíorum cum socio uelim, partemq; tantùm mellis assignem, nimirùm nō ago syncerè, quòd sine cera mella dedi.

In Iurisconsultos, de Mulier. CAP. XXXVIII.

MVliēris appellatione (Caius inquit) etiā uirgo uiripotēs cōtinetur. Vlpianus autem quodam loco ita ait: Quòd si ego

ego me uirginem emere putarem, quum esset mulier, emptio nõ ualebit. Hic mulierem appellat, quæ uirgo nõ est: ille etiã quæ uirgo est. Et Vlpiani quidẽ locutio recta est, Ciceronis testimonio, qui obiurgantibus, quòd sexagenarius Popiliam uirginem duxisset, Cras mulier erit, inquit. Sed Caij quoque definitio locum habet aliquando: ut si quis uidens decem fœminas, quarũ aliqua uirgo sit, ætate tamen qua mulier esse possit, dicat, uidi decem mulieres. Quo modo etiam in Euangelio dicitur: Quid mihi, & tibi est mulier? Sed ex Græco sumptum est γυνὴ, uel θῆλυς, quo significatur uel fœmina, uel mulier. Idem quoque Vlpianus inquit: Mulierem ita arctam, ut mulier fieri nõ possit, sanam nõ uideri constat. Eandẽ dixit & mulierem, & non mulierem: primum pro ea, quæ est fœmina: secũdum pro corrupta. Quintil. lib. 6. cap. 4.

In eosdem, de Munus, & Donum. CAP. XXXIX.

MVnus (Paulus inquit) tribus modis dicitur. Vno donũ, & inde munera dici dari, mittiue. Altero onus, quod quũ remittitur, uacationem militiæ, muneriq; præstat: inde immunitatem appellari. Tertio dicitur officium, unde munera militaria, & quosdam milites munificos uocari. Igitur municipes dici, quòd munera ciuilia capiant. Idem alibi: Municipes intelligendi sunt & ij, qui in eodem municipio nati sunt. Vlpianus: Municipes quidẽ propriè appellantur muneris participes, recepti in ciuitatem ut munera nobiscum facerent. Sed nunc abusiuè municipes dicimus suæ cuiusq; ciuitatis ciues, utputa Cãpanos, Puteolanos. Pomponius ita ait: Munus publicum, est officiũ priuati hominis, ex quo cõmodum ad singulos, uniuersosq; ciues, remq; eorum imperio magistratus extra ordinẽ peruenit. Marcus autẽ sic: Munus propriè est, quod necessariò subimus, lege, more, imperioue eius, qui iubẽdi habet potestatem. Dona autẽ propriè sunt, quæ nulla necessitate, aut iuris officio, sed sponte præstantur: quæ si non præstentur, nulla reprehensio est: & si præstentur, plerunque laus est. Sed in hoc uentum est, ut non

quodcunq; munus, idemq; donũ accipiatur. At quod donũ fuerit, id rectè munus accipiatur. Quomodo hi iurisconsulti inter se conueniant, & an aliquid desit alicui horum, Accursius cum Bartholo, Baldoq; consultet, dumq; mihi (ut more ipsorum loquamur) ambo, tres'ue respondeant, affirmentq;, quod Marcus ait, donum esse speciem, munus uerò genus. Idemq; contrarium esse uerbis Vlpiani dicentis: Inter donũ, & munus hoc interest, quod inter genus, & speciem. Nam genus esse donum: ideo Labeo ait à donando dictum: munus esse speciem, nam munus esse donum cum causa, ut puta natalium, nuptiarum. Hic meam non interpono sententiam, ne illos triumuiros doceam cõtra me respondere. Quòd si qui me utique sequi uoluerint, respondeant neutrum uerum dicere. Nam neque genus, neque species in hæc duo nomina cadit, & nullum mihi uidetur donũ sine causa esse.

In eosdem, de Peculium. CAP. XL.

PEculiũ est, Pomponius inquit, nõ id, cuius seruus seorsum à domino rationẽ habuit, sed quod dominus ipse separauit, suam à serui ratione discernens. Peculiũ, Celso referẽte, Labeo sic definit, Est quod seruus domini permissu separatũ à rationibus dominicis habet, deducto inde, si quid domino debetur. Idẽ alio loco: Pater familiâs peculiũ habere non potest, quemadmodum nec seruus bona. Ex his uerbis apparet, nec dominũ habere peculium posse, & solum seruum habere. Idem Pomponius, & Celsus alibi aiunt: Vnde colligi poßit, etiam nõ seruum ac dominum habere peculium. Pomponius enim ita scribit: Castrense peculium est, quod à parentibus, & cognatis in militia degenti donatum est: uel quod ipse filius in militia acquisiuit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset: nam quod erat sine militia acquisiturus, id peculiũ eius castrẽse nõ est. Celsus autẽ sic: Et audisse se rusticos senes ita dicentes, Pecuniam sine peculio fragilem esse. Peculium appellantes, quod præsidij causa reponeretur. A' quo nõ dissentit Vlpianus dicẽs: Peculiũ dictum est

est, quasi pusilla pecunia, siue patrimoniũ pusillum. Quid ergo inter has definitiones sequemur multiplices, & inter se prope modum contrarias? quum præsertim Festus ita scribat: Peculiũ seruorum est, à pecore dictum, sicut pecunia patrũ familiæ, siue nobilium. Et Seruius Grammaticus: Peculium patrimonium (ita enim maiores dicebant) à pecoribus, in quibus constabat uniuersa eorum substantia. Vnde etiam pecunia dicta est à peculio, quod propriè tantùm est seruorum: & peculium dicimus (licet abusiue) pro patrimonio. Ipse uerò tanquam arbiter honorarius, hanc rem dijudicabo, & quidem breuiter. Peculiũ, est quicquid labore nostro partũ est, in quacunq; persona, licet in seruis iura uelint domnorũ accedere consensum. Et ita sensisse Vergilium sentio in ea parte, quam exponit Seruius:

Lib. 14.

In illud Verg. Eclog. 1. Nec spes liber. etc.

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. Et Horatium:
Rem poteris seruare tuam: redit uncia. quid fit?
Semis, ad hæc animos ærugo, & cura peculi.

Eclog. 1.

Ser. 1. Saty. 1.

Et Ciceronem in Paradoxis: An eorum seruitus dubia est, qui cupiditate peculij nullam conditionem recusant durissimæ seruitutis? Et illos quoq; rusticos senes, de quibus Celsus meminit, pecuniã sine peculio fragilẽ esse. id est, sine lucro industria parto. Nam cur habenti pecuniam maior spes præsidij collocetur in pusillo, quod reposuit, quàm in ipsa pecunia, quum præsertim peculiũ pars sit pecuniæ? aut quomodo præstare possit reposita illa pecunia, ne cætera dilabatur? Vel, peculiũ est quicquid propriè alicuius est. A' peculio fit adiectiuum peculiaris, pro re ad peculium pertinente, siue peculij propria. Sed in usu iam receptum est pro proprio, siue speciali. Quintil. lib. VIII. Quod commune est & alijs nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur: ut Vrbem, Romam accipimus: & uenales, nouitios: & Corinthia æra: quum sint urbes aliæ quoq;, & uenalia multa, & tam aurũ, & argentũ, quàm æs Corinthiũ. Idẽ in XI. Ambulantẽ loqui ita demũ oportet, si in causis publicis, in quib

Cap. 2.

Cap. 3.

in quibus multi sunt iudices, quod dicimus, quasi singulis iter
Cap. 5. inculcare peculiariter uelimus. Et in libro sexto: Paululum im
pendamus huic quoq; peculiaris operæ. Peculatus, furtũ rerũ
ad ipsam Rempub. pertinentiũ, uel ad prouentus principis spe
ctantium, sicut sacrilegium rerum sacrarum. Inde depeculor,
quod quidam ad sacrilegium etiam transferunt.

In eosdẽ, de Fũdus, Ager, Villa, Prædiũ. CAP. XLI.

FVndus, Vlpianus ita finit, Locus est nõ fundus, sed portio
fundi aliqua. Fundus autẽ aliquid integrũ est. Plerunq; fun
dũ sine uilla accipimus. Idem alibi: Ager est locus, qui sine uilla
est. Modestinus uerò sic: Quæstio est, fundus à possessione, uel
agro, uel prædio quid distet. Fundus est omne quicquid solo cõ
tinetur. Ager est species fundi, quæ ad usum hominis paratur.
Possessio ab agro iuris proprietate distat. Quicquid enim ap=
prehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nequit
pertinere, hoc possessionem appellamus. Possessio ergo usus,
ager proprietas loci est. Nam & ager, & possessio huius ap=
pellationis species sunt. Florentinus: Fundi appellatione omne
ædificium, & omnis ager continetur. Sed in usu urbana ædifi=
cia, ædes rusticæ, Villa dicuntur. Locus uerò sine ædificio in
urbe, Area: in rure autem, Ager appellatur. Idemq;: Ager cum
ædificio fundus dicitur. Ecce diuersæ Iurisconsultorum senten=
tiæ cùm in alijs, tum in hoc, quòd Vlpianus ait plerunq; fun=
dum esse sine uilla, id est, sine ædificio: Florentinus autẽ, agrum
cum ædificio esse fundũ. Modestinus obscurè exponit, agrũq;
definiens, cum neutro aliorum concordat, sed ridiculè à pos=
sessione distinguit, ne dicam imperitè, loquens de possessione,
quando significat qualitatem, non quando significat substan=
tiam, perinde ac si quis dicat de uirtutibus, ac uitijs loquens,
Prauum, & malum sic differunt: Prauum est id, quod non re=
cta ratione, & uia fit. Praua enim appellantur, quæ non sunt
recta, ut lignum prauum. Malum uerò genus pomi est. Quid
hoc

Quid hoc foret dictũ ineptius, ubi de qualitatibus, & actionibus agitur, digredi ad substãtiã, quæ ad rẽ nõ pertineat? ita hic quum de fundo, de agro, de prædio, de possessione disputat: non de ea significatione possessionis loquitur, qua proprietas intelligitur, sed qua actio possidendi, siue qualitas. Quod si ita est, quid affinius habet possessio ad fundum, agrum, prædiũ, quàm ad nauem, equum, uestem? Harum nanq; rerũ ita possessio est, ut illarum: sed non de huiusmodi possessione loquendum erat, quæ præsertim (ut ipse ait) nõ est species prædij, uel fundi. Prædium enim, fundus'ue proprietas est, quorum utrumlibet (si generale nomen est) ad possessionem profectò non usus, sed proprietas dicenda Modestino possessio fuit. Sed quid facias? ipse aliter possessionem definit. Quòd si quis dubitet an possessio proprietas sit, accipiat præter ipsorum Iurisconsultorum, etiã Ciceronis, & Quintil. testimonia: quorum alter in Paradoxis ita scribit: Etenim si isti callidi æstimatores prata, & areas magni æstimant, quòd ci generi possessionum minimè noceri potest. Non de usu uidelicet locutus est Cicero, cui certè noceri potest, sed de proprietate. Alter in sexto de Oratoria institutione: Patris eius dialogos dedit legendos, quorum quum in Priuernati unus, alter in Albano, tertius in Tyburti sermonem habitum complecteretur, requirebat ubi essent hæ possessiones. Omnes autem illas Brutus uendiderat. Nemo interrogat ubi est usus prædiorum, sed ubi est proprietas. Nemoq; usum uendit, sed proprietatem, aut usumfructum. De prædio autem Vlpianus ita scribit: Prædia urbana, omnia ædificia accipimus, non solùm ea quæ sunt in oppidis, sed etiam si fortè stabula, uel alia meritoria in uillis, & in uicis, uel si prætoria uoluptati tantùm deseruiẽtia: quia urbanum prædiũ nõ locus facit, sed materia. Proinde hortos quoq; (si qui sunt in ædificijs cõstituti) dicendũ est in urbanorum appellatione cõtineri. Planè si plurimi horti in reditu sũt, uinearij fortè, uel olitorij magis, hæc nõ sũt urbana.

Cap. 4.

urbana. Etiã de prædio, sicut de fundo Iuriscõsultorũ cõtrouersia est. Nec mirũ, quũ nemo non habeat suã de rebus quibusq; uerbisq; sentẽtiã. Sed de posterioribus, qui ex operibus illorũ excerpserũt, miror quòd hæc indiscussa reliquerunt. Id (ut ego quod ad me attinet fãciã) ita sentio: Agrũ continere fundũ, nõ contineri à fundo: nihilq; prohibet eum cum uilla esse. Erant in agris senatores, & uixerunt multi nobilissimi philosophi in agris, nimirum non sine uilla, & habitatione. Differtq; ager ab aruo, quòd aruum sementi datur. Sallustius: Quia Numidæ pabulo pecoris magis, quàm aruo student. Quintil. Pauper, & diues in agro uicini erãt iunctis hortulis. Et mox: Sed si ex omni parte diuitis circumiectus ager uix tenuem ad gressus meos semitam dat. Quid agimus inquam? undiq; uallo diuitiarũ clausi sumus. Hinc hortuli locupletis, hinc arua, inde uineta, hinc saltus. Fundus (ut dixi) minus quiddam est. Singula enim propriè prata, singulæ uineæ, singuli horti, singula oliueta, pomœria, salicta, arbusta, pascua, nemora, loca aucupatoria, uenatoria, piscatoria, siue uillam, atq; ædificium, siue piscinam, atq; aluearia, siue uiuaria habeant, siue non habeant, singuli fundi sunt. & hoc quidem in agro: In urbe autem, siue oppido, siue uico, siue castello, tantummodo prædium est, quicquid tale est, qualia hæc, quæ enumeraui. Nanq; eadem in agro etiam prædia sunt. Fundus enim species prædij est. Itaq; fundus est possessio rustica. Prædium & rustica, & urbana duntaxat possessio, qualem descripsi. Nam uidetur possessio etiam significare tabernas, hospitia, horrea in urbe. Cicero in Philip. Possessiones notabat & urbanas, & rusticas. Puto non tantùm prædia, sed & cætera, quæ immobilia uulgò appellantur. Addamus ad hæc aliquid de hoc fundum, quod an à fundo fundas, an potius fundo à fundũ, siue à fundus ueniat, ambigi potest. Quidã fundus à funda dici uolunt. Cicero in quodam ioculari libello:

In Iugurt.

Declam. 13.

Philipp. 5.

Fundum Varro uocat, quem possis mittere funda,

Nila

Ni lapis exciderit, quà caua funda patet.

Nisi hæc sententia sit, tam paruum illum fuisse fundum, ut funda præhendi, & in morem lapidis iaci posset. Fūdum igitur est ima pars rei, propriè aliquid liquoris intra se cōtinens, aut ad continendum facta, ut dolium, ut nauis, ut alueus, uel fluminis, uel lacus, uel stagni, uel maris. Nàm fundum turris (ut quidam scripserunt) ipse nō dicerem. Fundamētum (ut omnibus liquet) aliud est, quàm fundum: & tamen fundare magis ad fundamentum, quàm ad fundum pertinet: Fundamus enim domum: nō nauem, aut dolium: ut Verg.

Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis, Aen. 11.
Victor Gargani fundabat Iapygis aruis.

Nam fundamentare nō reperitur: nec fundare quidem est sanè frequens, nisi per translationem. Quintil. in Gladiatore: Hoc fundatam paternis, auitisq; opibus domum exhaurit. Declam. 9. Est enim frequentius iacere fundamenta, etiam per translationē: ut idem libro primo, Nam inde & contēptus operis innascitur, & fundamenta iaciūtur impudentiæ, & (quod est ubique perniciosissimum) præuenit uires fiducia. Et Cicero: In quo templo (quātum in me fuit) ieci fundamenta pacis. Philipp. 1. Sine translatione, Suetonius de uita Caij: In arce Capitolina nouæ domus fundamēta iecit. Cap. 22. Cæterum hoc differunt fundare, & fundamenta iacere, quòd fundare est ualidis fundamentis fulcire. Fundamenta iacere, quasi qualiacūque fundamēta facere, & quodammodo dare rei principium. Neque uerò sicut reperitur fundus, & fundū, ita reperitur punctus, & punctum. Errantq; philosophi, quum punctus, & linea dicūt. Nam de punctū, quod est breuissimum tempus, nulla lis est: ut Terētius in Phormione, — Tum tēporis mihi punctū Ad hāc rem est. — Act. 1. sce. 4. Pro eo autem sensu in quē utuntur philosophi, Cicero pro Plācio: Nā quod questus es, plures te testes habere de Velina, quàm quot in ea tribu pūcta tuleris. Quidam momentum pro eodem significato accipiunt, cuius est

pun

punctum, tamen aliter est. Breuè enim tempus significatur per illud, per hoc uerò breuissimum. Horatius:

Libr. 1. Serm. Saty. 1.

—Quid enim? concurritur. horæ Momento—

In eosdem, de Noualis. CAP. XLII.

NOualis (inquit Paulus) est terra proscissa, quæ ãno cessat, quæ à Græcis ὁ νῆ ὑ νεὸς νῆ τὸ νέωμα uocatur. In quo auto-ritatem Varronis secutus uidetur, dicentis: Ager restibilis, qui restituitur, ac reseritur quotannis. Contrà qui intermittitur, à nouando noualis ager. Et Plinij, qui ait: Nouale est, quod alternis annis seritur. Idem quoq; sentire uidetur Festus Pompeius, qui dicit: Noualis ager, nouæ relictus sementi. Sunt qui uolunt noualem esse aruum tunc primùm ad semẽtem proscissum, quorum est Seruius, qui inquit: Dicimus & has nouales, & hæc noualia. Propriè nouales, tunc primùm arua proscissa. Quod ita sensisse Vergilium palàm est, in illo uersu:

Varr. lib. 4. de ling. Lat.

Lib. 18. cap. 19

Lib. 12.

Serui. in illud Verg. Alternis idẽ tonsas, &c. Geor. 1.

Eclo. 1.

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Ineptum erat deplorare agrum à barbaris possideri, quòd non esset restibilis, sed quòd anno interquieuisset. Deplorabat igitur agrum, in quo instruendo magnopere laborasset, & nouitate ipsa præter cæteros uberiorem, datum iri in manus alienas, & barbaras, & impias. Quod etiam & sentit, & declarat in milite Mariano Quintil. Mox ingẽtibus lacertis humum fodere, segnem futuris noualibus eruere syluam. Hieronymus etiam definit in hunc sensum, dicens: Nouale, est ager nunc primùm proscissus. Sed Vergilius in sensum priorẽ accipit, quũ inquit:

Declam. 3.

Georg. 1.

Alternis idem tonsas cessare nouales,
Et segnem patiere situ durescere campum.

Ideoq; Seruius alibi ait: Noualia: id est, noua rura, quæ per singulos annos renouantur per semina.

Ser. in illud Verg. Impius hæc tam culta, &c. Eclg. 1.

In eosdem, de Liber, & Volumen. CAP. XLIII.

SI cui, Vlpianus inquit, centum libri sunt legati, centum uolumina ei dabimus, non centum, quæ quis ingenio suo meti

metitus sit, quæ ad libri scripturam sufficerent: ut puta quum haberet Homerum totũ in uno uolumine, nõ quadraginta octo libros computabimus, sed hoc unum Homeri uolumẽ pro libro accipiendum est. Vlpianus Homeri opus nunc unum librum, nunc quadraginta octo libros nominat. Nec tamen ait librum duo significare, ipsum opus, & certam operis partem. Præterea opus siue opera Homeri librum appellat, & uolumen. quorum utrunque inauditum est. Vergilij Aeneis, non liber est, sed duo decim libri. Georgica, non sunt item liber, sed libri quatuor. Bucolica, unus liber est, idemq; unum uolumen. Georgica, quatuor uolumina: Aeneis, duodecim. Ouidius: De Trist. lib. 3. eleg. 13.

Sunt quoq; mutatæ ter quinq; uolumina formæ.

Sed quid exẽplis agimus, quum nusquam plura afferri possint? At Vlpianus putat etiã si omnia opera Didymi, quo nemo plura scripsit, in unum codicem conglutinarẽtur, unum tantùm debere uolumen appellari, quod nemo nec posset euoluere, nec ferre uellet. Est enim uolumen uel à uolo, quòd in libris uoluntas apparet, uel (quod magis sequerer) à uoluo, quòd uoluitur, quales libros hodie Hebræi quosdã habent, qualesq; in ueteri, & nouo testamento lectitamus fuisse. Et Romani, qui in libris arborum, id est, corticibus scribebant: quòd libellos illos, quò ferrent cõmodius, complicabant, uolumina fortè appellauerũt. Epist. 5. lib. 3. Itaq; uolumina libellis similiora fuere, quàm libris. Quod ex eo quoque loco apparet, ubi Plinius de libris auunculi loquẽs, ait Studiosi (scilicet libri) tres in sex uolumina propter amplitudinem diuisi. quasi dicat in sex minores libros, ut sint uolumina aliquantò minora, quàm libri. Quod etymologia quoque non nihil probat, ut ostendi. Vnde adhuc durat uerbum Euoluere libros, pro eo quod est aperire libros lectitandi gratia, quasi rem complicatam explicare: quemadmodũ reuelare, est rem uelatam detegere. Nisi dicamus euolui libros propter numerum paginarum. Accipitur autem nũc euoluere libros, siue autores, pro eo

Subdititia sunt hæc uerba, nã in uetustis exẽplaribus cùm inpressis, tum manu scriptis non habentur.

quod est lectitare.* Nec inficias eo libros accipi pro codicibus: & in singulari librum pro quolibet magno codice, etiam si is contineat Iliada, & Odysseam: ut tenet rex manu librũ, & is sit Homerus: non tamen rectè dicas, tenet librum Homeri.*

In eosdem, de Probrum, & Opprobrium: Exprobrare, & Improbrare. CAP. XLIIII.

PRobrum, & opprobrium, Vlpianus, inquit, idem est. Probra quædam natura turpia sunt, quædã ciuiliter, & quasi more ciuitatis improba: ut puta, furtum, adulteriũ natura turpe. Enimuero tutelæ damnari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis. Nec enim natura probrum est, quod potest etiã in hominem idoneum incurrere. Vlpianus probrum acipit pro infãmia tantùm, qualis est ex furto, uel male gesta tutela, non pro flagitio: quod principale significatum est. Nam probrum idem est, quod dedecus: quod duo significat. Vnum, quod est crimẽ: ut Quintilianus statim in principio declamationis in milite Mariano inquit, Satis dedecoris, atque flagitij castra ceperunt. Alterum, quod est ignominia, atq; infãmia, quod notũ est. Similiter accipitur probrum pro crimine: ut idem libro primo, Iam si minor in eligendis custodum, & præceptorum moribus fuit cura, pudet dicere, in quæ probra nefãdi homines isto cædendi iure abutantur. Pro ignominia, Liuius libro quinto: His freti occursant portis, ingerunt probra, ægrè abstinent quin castra oppugnẽt. Quæ duo nomina tanquam similia eodẽ loco Cicero coniunxit in Catone Maiore: Mihi uerò, & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa, & tam perdita libido, quæ cum probro priuato coniungeret imperij dedecus. Præterea ne simile quidem est sanè probrum opprobrio. Non enim Latinè dixisset Cicero: quæ cum opprobrio priuato cõiũgeret imperij dedecus: quemadmodum in Sallustium dixit: Itaque timens ne facinora eius clàm uobis essent, quũ omnibus matribus familiãs uestris opprobrio esset, cõfessus est uobis audiẽtibus adulteriũ.

Declam. 3.

Cap. 4.

Est

Est autē opprobrium aliquando facto, sed frequentius uerbo. Nam Sallustius (ut uult Cicero) uel ex eo quòd quibus cum fœminis habuisset usum, erat notū: uel quòd ipse illis uulgò impudicitiam obijciebat, opprobrio erat. Horatius: Saty. 4. lib. 1. Sermo.

Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent uitijs. — Quintilianus:

Modò maledictis, opprobrijsq; uulgi, modò crebra riualiū cōtentione pulsatus, abigi tamen, compesciq; non posset. Opprobrijs dixit, quasi exprobrationibus, atq; conuitijs. Et alibi: Solebat indignatio uestra, conuitia nostra ferre non posse: & matronalis indignatio dicere uidebatur, Nō parcis erga me marite uerbis, nullam habet nostri tuus sermo reuerētiā, facilè prorumpis in opprobria, facilè quodlibet obijcis. Pro codē ferè posuit opprobria, & conuitia. Nec inficias eo, nonnunquam hoc modo accipi probrum, ut Liuij proximum exemplum, & Ciceronis ad Atticum: Epistolas mihi legerunt plenas omniū in me probrorum. Sed de hoc significato Vlpianus non intellexit. A' probro unum uerbum componitur, quod est exprobro, quod significat tum qualemcunq; culpam impropero, ut apud Ouidiū libro XIII. Metamorphoseos: Declam. 15. Declam. 19. Epi. 9. lib. 11.

Scit bene Tytides, qui nomine sæpe uocatum
Corripuit, trepidoq; fugam exprobrauit amico.

tum ingratitudinis, ut Terentius in Andria. — Nam isthæc cōmemoratio Quasi exprobratio est immemoris beneficij. Sed pro hoc significato frequenter nos uitij alicui nomen apponimus: frequenter etiam nomen nostri meriti. Cicero de Amicitia: Act. 1. sce. 1.

Quorum pleriq; aut queruntur semper aliquid, aut etiam exprobrant, eoq; magis si habere se putant, quod officiosè, & amicè, & cum labore aliquo suo factum queant dicere. Odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium. Exprobrare ergo beneficia sua, est immemorē beneficij accepti inculpare. Imputare uerò frequenter ad significationē exprobrātis accedit, sed

citra reprehensionem: quod an apud Ciceronem sit, nescio. In posterioribus uerò creberrimũ est: ut Quintilianus, Neq; ego grauissimũ patrẽ suprema sua iuueni iactasse crediderim, quòd hæredem filium scriberet, non est res quæ imputetur. Et alibi: Imputas nobis propitios uẽtos, & fecundum mare, ac ciuitatis opulentæ liberalitatem, quæ tantum frumenti uendidit, quantum duobus populis satis esset. Imputare nonnunquam pro cõputare reperitur: ut Caius, Qua ratione placuit legata, quum legatarij non capiunt, quum apud hæredem subsederint, hæreditario iure apud eos remanere intelligi, & omni quadrãti imputanda. Marcus, In quarta hæreditatis, quam per legem Falcidiam hæres habere deberet, imputantur res, quas iure hæreditario capit, non quas iure legati, aut fideicõmissi, uel implẽdæ conditionis causa accepit. Nã hæc in quarta non computantur: sed in fideicommissaria hæreditate restituenda, siue legatũ datum sit hæredi, siue percipere, siue deducere, uel retinere passus est, ei imputantur. Reputare quoq; in idem significatum. Vlpianus: Præterea si matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo imputare eũ posse: sed est uerius non nisi per quem egenti dedit, imputare eum oportere. Deinde: Sed & si seruis cibaria præstiterit, uel libertis scilicet rei pupilli necessarijs, dicendum est reputaturum. Idemq; est si liberis hominibus, si tamen ratio præstandi iusta intercedat. Itẽ sumptus litis tutor reputabit, & uiatica, si ex officio necesse habuit aliquò exire, uel proficisci.

Declam. 1.

Declam. 12.

In eosdem, de Stuprum, & Adulteriũ. CAP. XLV.

INter stuprum, & adulterium (Modestinus ait) hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptam, stuprum in uiduam committitur. Sed lex Iulia de adulterijs indifferenter hoc uerbo utitur. Et hoc quidem continetur in libro de Rerum, & uerborum significatione. Alibi autem idem ait: Stuprum committit, qui liberã mulierem cupidinis causa, non matrimonij cõtinet, accepta uidelicet concubina. Adulteriũ in nupta, stupriũ in

in uirgine, uel uidua, uel puero committitur. Quid mirum si plures iurisconsulti in definiendo inuicem dissentiant, quum unus, atq; idem secum dissentiat? Hic non uidetur sentire cũ lege Iulia. Sed culpa illorum est, qui definitiones huiusmodi descripserunt, quæ si aptè fuissent conglutinatæ, probari possent. ut illa Papiniani dicentis: Lex Iulia stuprũ, & adulterium promiscuè Græcè μοιχείαν appellat. Sed propriè adulterium in nupta cõmittitur propter partum ex altero conceptũ, composito nomine. Stuprum uerò in uirgine, uidua ue committitur. quod Græci διακόρευσιν appellant. Cuius definitionem approbo, illud tamen addens, Legem Iuliam rectè hæc duo promiscuè appellasse: nõ quòd omne stuprum sit adulterium, sed quòd omne adulterium sit stuprum. Neq; rectè iurisconsulti excipiunt stuprum à nupta, quum etiã in quotidiano sic sermone loquamur. Quale est apud Quintilianum: Vxor marito dixit appellatam se de stupro à priuigno, & sibi constitutũ tempus, & locum. Et alibi: Furtiua stupra, raptosq; cõcubitus obijcit uel ex falso maritus. Fas est, fieri solet. Parcius tamen, si iam sit & mater, si in fidem castitatis uxoria fœcunditate profecerit. Quare ego ita sentio, stuprum esse coitum lege uetitum: qui duplex est. Vnus, cũ nupta, aut cum puero, aut cum sanguine coniunctis, aut sanctimonialibus. Quãquàm hæc duo posteriora potius appellamus incestum. Alter quum uim afferimus cuilibet personæ, etiam ancillæ. Vnde stuprare dupliciter accipitur, cuius posterioris sensus testimonio est lex, quæ stupratoribus masculorũ pœnã statuit decẽ millium, quũ pædiconibus nulla esset pœna cõstituta.

In eosdem, de Instratũ, & Stragula. CAP. XLVI.

INstratum (Vlpianus inquit) omne uestimentum continere, quo amicimur, Labeo ait. Neq; enim dubium, quin stragula uestis sit omne pallium. Videtur Vlpianus intelligere stragulã uestem esse uestimentum hominis, quo amicitur, quale est Græcorum pallium. Vt enim Romani togati à toga, sic Græci pal-

liati à pallio uocantur. Ego uerò nõ memini reperiße me stragulam uestem in hunc sensum, sed in opertorium lectorum potius, ubi & dormiebãt, & discumbebãt. Quod Varro testatur de culcitra loquens: Ac quicquid insternebant, à sternendo stragulum appellabant. Et equorum, similium q̃, quorum operimẽtum etiam instratum uocatur. Hic illud admonebo, inuerti frequenter significatum uerbi, ut in hoc ipso uerbo sterno: Sternimus quidem uestes humi, ramos arborum, flores, & multa huiusmodi. Tamen frequentius dicimus sterno humum floribus, ramis, uestibus. Hinc est, quare dicimus toros, lectos q̃; sternere, et equũ sternere, non quia sint diuersi sensus, sed quia resoluũtur: ut sit sternere, uerbi gratia, lectos, & equos tapetis, idem quod sternere tapeta lectis, & equis. Culcitra autem est tam lanea, stupea, & si quid est huiusmodi, quàm plumea.

Varr. lib. 4. de lingua Lat.

In eosdẽ, de Pulsatio, & Verberatio. CAP. XLVII.

INter pulsationẽ, & uerberationẽ, Vlpianus ait hoc interesse, ut Offilius scribit: Verberare est cũ dolore cædere: Pulsare sine dolore. Sed cum utriusq; ueniа, non est eiusmodi inter hæc uerba differentia. An quum uerberamus frumenta, cum dolore uerberamus? Aut pulsamus potius, quàm uerberamus? Et iumentum quum sentit ex flagellis dolorem, uerberatur? quum non sentit, pulsatur? An Entellus ille Vergilianus, sine dolore pulsabat Dareta? Sed (ne multis) quis nõ uidet uerberare esse, uerbere cædere? quod est instrumentum longum, & exile, qualis est uirga, baculus, fustis, lora, flagellum, ferula, arundo, & si quid est simile. Nec aliter dictũ est uerberare à uerbere, quàm flagellare à flagello, fustigare à fuste. Nam uerbera licet pro uerberatione accipiantur, tamen rem corpoream propriè significant, ut flagella, quæ sunt propriè summitates sarmentorum. Quintilianus: Ignes ex proximo raptos, uerberaq̃; quæ casus obtulerat. Pulsare uerò est graui, ac uehementi ictu cædere, nec tam instrumento longo, & exili, quàm breui, ac rotundo, ut pugnis,

Aeneid. 5.

Declam. 19.

gnis, ut calcibus, ut malleis, ut saxis, quæ manu tenentur: quum alium percutimus in similitudinē tympanorum, quæ manu pulsantur: nec est semel, sed multis ictibus percutere. Nanque non propriè pulsatū aliquē dixeris, qui semel pugno percussus est. Adeò non minor iniuria fit ex pulsatione, quàm ex uerberatione, præter eā causam, quā modò dixi, quòd & pulsatio, & uerberatio est multa percussio, quodq; plerumq; pulsatio fit in facie. Et ob pulsatos eorū legatos Laurētes Tatium regē occiderunt, qui nō punisset propinquos suos, qui Laurētibus hanc iniuriam fecerant. Et ipsa incussio calcium contumeliosissima est, sæpe etiam mortifera, utiq; si fiat in ægrum, in senē, in puerū, in prægnantem. Taceo, si alia re quis alterū pulsauerit, quàm manu, aut pede: quum uicinus meus uxorē solitus sit non modò pistillo, uerùm etiam mortario ærco pulsare, ut nō crebrius pulset ipsum mortarium. Dictum est autem à pello, quod est percutio, et ferio: ut apud Marcum Tullium libro 1. de Diuinatione: Vt pelluntur animi uehemētius, sæpe etiam cura, & timore. Et in secundo: Num igitur, quum aut muros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit?

Liui. libr. 1. ab urb.

In eosdem, de Pellex & Pallace. CAP. XLVIII.

Pellicem apud antiquos Masurius, Paulo testante, scribit in libro Memorabilium, eam habitam, quæ quum uxor non esset, cum aliquo tamen uiuebat. Eamq; nunc uero nomine amicam, paulò honestiore cōcubinam appellari. C. Flaccus in libro de iure Papiniano scribit, Pellicem nūc uulgo uocari, quæ cum eo, cui uxor sit, corpus miscet. Secundum quosdam ea, quæ uxoris loco sine nuptijs in domo sit, quam Græci παλλακὴν uocāt. Horum utrūque uere sensisse, & dixisse arbitror, sed tamen pro suscepti operis officio admonere debeo, pellicē apud oratores & poëtas eam demum haberi, quæ cum eo, cui uxor est, corpus miscet. Ideoq; Iuno semper prosequtur pellices, quæ sibi uxori Iouem præriperent. Vnde Plinius lib. XXXV. Cap. 10.

uerbo Græco maluit uti, quum de Alexandro loqueretur, quē constat eo tempore cœlibem fuisse, quum Apellem scorto donauit, quàm ueter (si uerum est) Latino, pallace potius, quàm pellice. Ita autem ait: Nanque quum dilectam sibi ex pallacis suis præcipuam nomine Campaspen nudam pingi ob admirationē formæ ab Apelle iussisset. Quo fit, ut Curtium ubi de codē Alexandro, & alijs loquitur, cæteros q; scriptores opiner pallacē potius, quàm pellicem pro concubina cœlibis hominis dixisse, culpaq; librariorū in editionibus esse uitiatū. Suetonius de Vespasiano loquens, pallacarum dixit, nō pellicū. Et alibi quoq;, & Titus Liuius, multiq; alij Græco nomine utuntur. Sin aliter inuenitur, librariorum (ut dixi) uitio dandū est, cuius rei hoc argumentū est, quòd non rectè quis dicitur habere pellicē, sed uxor. Et est nomen relatiuum ad alterius uxorē, cuius cum uirorem habet, non autem ad masculū: nec rectè dicturos fuisse reor oratores illos, qui pallacē dixerūt, si pellicē dixissent, ut patet.

Cap. 12.

In eosdem, de Cauillatio. CAP. XLIX.

NAtura cauillationis, quam Græci σκῶμμα appellauerunt, hæc est, ut ab euidenter ueris per breuissimas mutationes disputatio, ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Hæc duobus in locis Vlpianus. Caius autē inquit: Si calumnietur, & moretur, & frustretur. Inde calumniatores appellati sunt, qui per fraudem, & frustrationem alios uexarent litibus. Inde & cauillatio dicta est. Caius nullam fecit mentionem de euidenter ueris aut euidenter falsis, nec de breuitate. Nec puto faciēdam fuisse, quum plerunq; cauillatio sit tecta, & insidiosa, multisq;, ac lōgis frequenter ambagibus utens, & quæ uix ab acutis deprehendatur. Quare cauillatio est subdola ratio, quam nos conscij nobis mēdacij, uincēdi tamen causa proferimus. In hunc sensum semper iurisconsulti usi sunt, & Quintiliani ferè seculū. Cicero autem pro genere quodam facetiarum, & hunc imitatus Aulus Gellius: Titus Liuius utroq; modo. Ipse quoque Cicero definit

libro

libro secundo de Oratore, dicens: Etenim quũ duo sint genera facetiarum, alterum æqualiter in omni sermone salsum, alterũ peracutum & breue: superior cauillatio, altera dicacitas nominata est. Cæterum Caius uidetur sentire, idẽ esse calumniari & cauillari. Quod nõ sentit Martianus, tãtùm accusatori tribuẽs calumniari: quum ait, Calumniari esse falsa crimina intendere: quod per legem illam declaratur XII. tabularum: Calumniator idem patiatur, quod reus, si conuictus esset.

In eosdem, de Præuaricator, Tergiuersator, & Calumniator. CAP. L.

PRæuaricatores, Vlpianus inquit, eos appellamus, qui causam aduersarijs suis donant, & ex parte actoris, in partẽ rei cedunt. A' uaricando enim præuaricatores dicti sunt. Idem alibi: Præuaricator autem est, quasi uaricator, qui diuersam partem adiuuat prodita causa sua. Quod nomẽ Labeo à uaria certatione tractum ait. Nam qui præuaricatur, ex utraq; parte consistit. In prima definitione uidetur sentire, præuaricationem in solum actorem cadere: in secunda uerò, etiam in reum. Sed forsitan & hic de solo actore sensit, cui assentiri uidetur Martianus, qui ait: Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, & tribus pœnis subijcitur. Aut enim calumniatur, aut præuaricatur, aut tergiuersatur. Calumniari, est falsa crimina intẽdere. Præuaricari, est uera crimina abscõdere. Tergiuersari, in uniuersum ab accusatione desistere. Et pòst iterũ: Præuaricatorẽ eum esse ostendimus, qui colludit cum reo, & translatiuè munere accusãdi defungitur, eò quòd proprias quidẽ probationes dissimularet, falsas uerò excusationes admitteret. Quod nos quidẽ uerũ fatemur esse, legẽq; antiquitus de præuaricatorũ pœna fuisse, ut Cicer. Philipp. libr. II. Vereor Patres Conscripti, ne (quod turpissimum est) præuaricatorem mihi opposuisse uidear. Cæterùm (ut prætcream, quod Cicero idem in

Partitionibus ait, præuaricationē definiri nunc ab accusatore, nunc à reo corruptelam esse iudicij) reperio nonnunquam præuaricatorē ex parte rei quoq;, neq; perfidia tantùm, ac malitia, sed imprudentia etiam, & negligētia peccantem. Quintilianus in septimo: Vt in præuaricationum criminibus, ut absoluatur reus, aut innocentia ipsius fit, aut interueniente aliqua potestate, aut ui, aut corrupto iudicio, aut difficultate probatiōis, aut præuaricatione. nocentem fuisse confiteris, nulla potestas obstitit, nulla uis: corruptum iudicium non quereris, nulla probandi difficultas fuit. Quid superest, nisi ut præuaricatio fuerit? Hic pro perfidia accusatoris accipit, alibi uerò aliter. Sed de una causa loqui superuacuū est. Ego in uniuersum neq; oratoris puto esse unquā præuaricari: neq; litē intelligo, in qua pars utraq; idem uelit. Ideoq; præuaricatorē appellamus, quicunq; à præscripto officij sui deflexerit, atq; aberrauerit. Plinius lib. XVIII. Arator nisi incuruus, præuaricatur. Plinius Iunior ad Cornelium Tacitū: Alioqui præuaricatio est transire dicenda. Præuaricatio est etiam breuiter, & cursim attingere, quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda. Et Adam præuaricatū fuisse dicimus. Tergiuersari uerò non est (quantùm ego intelligo) ab accusatione desistere. Illi uidentur ex hoc trahere significationem, quòd qui terga uertunt, à pugna desistunt. Veruntamē nō protinus, qui terga uertunt, à pugna desistunt, ut Parthi. Itaq; qui uertentes terga, adhuc tamen pugnant, nec rationibus uolunt se uictos agnoscere, tergiuersantur. Cicero de Officijs lib. tertio: Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo possunt, non incallidè tergiuersantur. Prudētiam introducūt, scientiam suppeditantem uoluptates, depellentem dolores. fortitudinem quoq; aliquo modo expediunt, quum tradunt rationē negligendæ mortis, perpetiendiq; doloris. Etiam temperantiam inducunt, non facilimè illi quidem, sed tamē quoquo modo possunt. Dicunt enim uoluptatis magnitudine doloris detractionē fieri

Cap. 19. Epist. 20. li. 1.

fieri. Nunquid qui hoc dicunt, aut desistũt ab accusatione, aut accusasse se iudicant? Idẽ pro Roscio Comœdo: Attende quæso Piso Fannij uultum, & huc atq; illhuc tergiuersantem, testimonium contra se dicere cogo. Erat autem Fannius accusator, quẽ, si omnino ab accusatione desisteret, non insequeretur iure patrocinij Cicero, sed uictũ, nolle tamen dare manus, obiurgat. Liuius libro 11. ab Vrbe condita: Mouebãt hæc consulem, sed tergiuersari res cogebat. id est, non agnoscere ueritatem, & eã quibuscunq; rationibus poterat dissimulare, & quasi subterfugere. Tertium autem uerbum ab eodem Martiano definitũ (de calumnia loquor) meretur & ipsum aliquam emẽdationẽ: quod non modò apud Ciceronẽ pro cauillatione accipitur, non illa quidem mouente risum, sed ea qua Cicero ipse nõ utitur: ut de Officijs lib. 1. Existunt etiam sæpe iniuriæ calumnia quadã, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatione. Ex quo illud, Summũ ius, summa iniuria. sed etiã apud Quintilianũ nõnunquam: ut ibi, Quanuis exiguo diuisus spatio opem non feret, non succurret, ut hac saltem se calumnia defendat: non abij non reliqui, non absceßi, neq; pede (ut aiunt) uno à parente disceßi. Aliosq; complures, quorum & Caius est, usu quoq; probãte, per quẽ utraq; pars iurat de calumnia uitanda. Nimirum de cauillatione eò magis, quòd calũniari pro cauillari dicimus, quæ uox quatuor primas literas habebat easdẽ cum calumniari. Postremò probatur hoc ex illo Digestorum loco, cuius titulus est: Si mulier uentris nomine calumniæ causa in possesione fuisse dicatur. Calumnia scilicet, ibi intelligitur dolus malus.

In eosdem, de Ferri, Portari, Agi. CAP. LI.

FErri propriè dicimus, Caius inquit, quæ quis corpore suo baiulat. Portari ea, quæ quis iumento secum ducit. Agi ea, quæ animalia sunt. In hoc ipse Caio assentior, nisi quòd Portare est suo etiã corpore, interdum etiã magis quàm ferre. Quis enim

enim neget iumenta portare? quæ quum homines imitantur, & ipsi portare dicuntur. Terentius in Andria: – Mi homo, quid isthuc obsecro est? Quò portas puerum? – Horatius:

Act. 4. sce. 3.

Epi. 13. lib. 1.

– Ne fortè sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum.

Et ab hoc composita: Deportauit Verres amicā de prouincia. Deportauit Pompeius beneficio Ciceronis tertium triumphū. Multi imperatores uictorem exercitum reportauerunt. quasi reduxerunt. Agere autem non uno modo dicitur, sed de uno tamen non tacebo. Martialis lib. 1. Epigrammatōn:

Epig. 47.

Semper agis causas, & res agis Attale semper.
Est, non est, quod agas, Attale semper agis.
Si res, & causæ desunt, agis Attale mulas.
Attale (ne quod agas desit) agas animam.

Epi. 13. lib. 8. Iam. Epist.

Cælius ad Ciceronem: Hortensius, quum has literas scripsi, animam agebat. id est, expirabat.

In eosdem, de Conuitiū, & Maledictum. CAP. LII.

Conuitium apud Vlpianum iniuriam esse Labeo ait. quasi maledictum iniuria non sit. Addit idem Labeo: cōuitium dicitur uel à cōcitatione, uel à conuentu. hoc est, à collatione uocum. Quum enim in unum complures uoces conferuntur, quasi conuocium est. Sed quod additur à prætore aduersus bonos mores, non omnem in unum collatam uociferationē prætorem notare, sed eam quæ bonis moribus improbatur, quæq; ad infāmiam, & inuidiam alicuius spectat. Et iterum: Conuitium autē non tantùm præsenti, uerùm absenti quoque fieri posse Labeo scribit. Proindē si quis ad domum tuam uenerit te absente, conuitium esse factum dicitur. Item si ad stationem, uel tabernam uentum sit, probari oportere fecisse cōuitium non tantùm is uidetur, qui uociferatus est, uerùm is quoq;, qui concitauit ad uociferationem alios, uel submisit, qui uociferarentur. Et paulò pòst: Ex ijs apparet non omne maledictum conuitium esse, sed

id

id solùm, quod cum uociferatione dictum est. Et siue unus, siue plures dixerint, conuitium est, quod in cœtu dictum est. Quod autem in cœtu nec uociferatione dicitur, conuitium propriè nõ dicitur, sed infamandi gratia dicitur. Ex ipsa nominis etymologia argumentum significationis Labeo sumpsit. Sed quum falsa sit etymologia, falsa erit & definitio. Quumq; falsa sit definitio, falsa erit & etymologia. Quis enim Labeoni credat conuitium a concitatione, aut à conuentu dictũ, aut collatione uocis, quasi conuocium, quum sit alia propria magis siue etymologia, siue expositio per compositionem à con, & uitium? uel à conuito, quasi uitandum, & uituperationis causa factũ? Habet autem conuitium, ui, non breuem, ut uitium, sed longã, ut uito. Licet conuito aliud significet, quàm cõuitium, si modò significat idem, quod inuito, non obstat, quum à suo quoq; simplici, quod est uito, in significatione magis distet, quàm conuitium à suo, siue illud sit uito, siue uitium. Ipsa quoq; con præpositio in bonam, & malam rem accipi solet, ut conficio, pro perficio, & pro eo, quod est consauciando trucido. Inde confectores ferarum. Conuitium igitur, à uitiũ, uel potius à uito descendit, ut uitupero: tametsi nõ omnino repugnem scribi per c, ut quibusdã placet, non per t. Et hoc quidem de etymologia, quæ si pro Labeone, Vlpianoq;, non pro me faceret, tamen definitioni repugnare auderem, nusquam reperiẽs apud summos uiros hanc differentiam custoditam inter conuitium, & maledictum. Inter quæ (si qua est) hæc erit, quòd conuitium est maledictum contumeliosum. Quintilianus libr. VII. Sic autem præparabit actione prima iudicũ animos, ut noluisse potius obijcere, quàm nõ potuisse credatur. Eoq; satius est, omni se ãtè actæ uitæ abstinere conuitio, quàm leuibus, aut friuolis, aut manifestè falsis reum incessere, quia fides cæteris detrahitur: & qui nihil obijcit, omnisse credi potest maledicta tãquã superuacua: qui uana congerit, confitetur uanum in antè actis argumentũ.

Ex

Ex his uerbis planè datur intelligi nec uociferatione utiq; fieri conuitium, nec aliud esse quàm maledictum. Cicero pro Cælio: Maledictum autem nihil habet propositi, præter contumeliã: quæ si petulantius iactatur, conuitiũ: sin facetius, urbanitas nominatur. Illud autem uerbum inuidiam, quo Labeo, siue Vlpianus utitur, quid mirum si Accursius nõ intelligit? qui in Institutionibus, ubi dicitur, Appellatione autẽ ligni omnis materia significatur, ex qua ædificia fiunt: sic interpretatur, ut cæmenta, & lapides, immemor à iurisconsultis exponi materiam pro ligno ad ædificia utili: quanquàm & Cato, & Varro, & Columella, & Plinius, qui de agricultura scripsere, aliq;, unam etiã arborem, particulamq; illius materiam appellant, & breuiter omne lignum.

In eosdem, quæ sint Versicoloria. CAP. LIII.

VErsicoloria apud Iurisconsultos uocantur, quæ natiuum colorẽ mutauerũt: ut uestes si albæ sint, aut nigræ, subnigræue, quales ex lana non tincta solent esse coloriæ, si in aliũ colorem tinctæ sint, uersicolores nominantur. Cæterùm uix in
De Finib. li. 3. hũc sensum reperimus. Nam Cicero collũ columbi, pauonisq;, & eius caudam uersicolorem uocat, & nonnulli aquam maris: uel quòd uersat, & mutat colorem subinde, uel potius quòd sit
Cap. 6. discolor: ut apud Plinium libro XXXVI. Subit mentem non fuisse tum auctoritatem maculoso marmori, quã fecere è Thaso Cycladum insularum una, æquè & è Lesbo, Iuuidius hoc paulò
Eod. lib. &c. uersicolores quidem maculas habens. Et in eodem: Primùm (ut arbitror) uersicolores istas maculas Chiorum lapicidinæ osten
Cap. 16. derunt, quum extruerent muros. Et in eodem: Veluti quum caliculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiã pluri
Cap. 13. bus modis uersicolores. Et in XV. Ingens posteà turba prunorũ, uersicolor, nigra, candicans. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Et in XXV. Versicoloribus uiperarum maculis.
Cap. 2. Cap. 2. Et in XXVIII. Nullũ animal pauidius existimatur, & ideo uersi

uersicoloris esse demutationis. Per quod apparet collum colũbæ, pauonisq;, & caudam, aquamq; nõ ideo uersicolorem dici, quòd uersat colorẽ, sed quòd diuersum colorẽ habeat. Alioqui satis habuisset Plinius dicere, Et ideo uersicolor est, nec adiungere demutationis. Neque uerò uestes ab hac significatione cõmuni excipiendæ sunt, putandæq; solæ ipsæ uersicolores ita demũ dici, si lana tincta cõfectæ fuerint: ut apud Quintilianum, Dum in his, de quibus erit quæstio, meminerimus nõ Athletarũ toros, sed militũ lacertos esse, nec uersicolorem illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, bene ad forensem puluerem facere. Apud Titum uerò Liuium est, secũdo Punico bello, interdictum fuisse matronis, ne uersicoloribus uestirẽtur. Quod qualiter accipiẽdum sit, Valerius Maximus lib. IX. significat, dicens: Quam fœminæ tollere cupiebant, quia in his nec ueste uarij coloris uti, nec auri plus semũciã habere, nec iuncto uehiculo propius urbẽ mille passus, nisi sacrificij gratia uehi permittebatur. Idem Liuius alibi ait: Corpus alteri magnitudine eximiũ, uersicolori ueste, pictisq;, & auro cælatis refulgens armis. Profectò de uarij coloris ueste locutus est. Et iterum: Tunicæ auratis militibus uersicolores: argentatis, lintcæ candidæ. Nam illud Vergilij: —Versicoloribus armis. exponit Seruius depictis, per quod bellicosus ostenditur.

Lib. 4. bel. Maced.

Aeneid. 10.

In eosdem, de Penes, & Apud. CAP. LIIII.

PEnes te, ut Vlpianus ait, amplius est, quàm apud te. Nam apud te est, qualitercunque à te tenetur. Penes te est, quod quodammodo posidetur. Et ante hũc Festus Pompeius: Apud, & penes in hoc differunt, quòd alterum personam cum loco significat: alterum personam, & dominium, ac potestatem: quod trahitur à penitus. Personam cũ loco Festus accepit pro personam & locum: ut, apud Platonem: &, apud forum: id est, in Platone, & in foro: quorum utriusq; definitionẽ probo, illudq; addo, Penes dum tantùm ad personã refertur, non modò dominiũ adesse

Fest. lib. 1.

adesse significare, uerùm etiam laudem, ac uituperationem. De laude, ut Cic. in Brut. Cuius penes quos laus adhuc fuit, nõ fuit rationis, ac sciẽtiæ. De uituperatione, ut Quinti. in Gladiatore Declam. 9. Vereor, ne illius inexpiabilis, & sæpe reprehẽsi odij alij culpa uideatur penes patrẽ, qui tam facilè irascitur. Illud quoq; quod crebrò usurpamus, fides penes autores sit, & in laudẽ, & in uituperationẽ simul accipitur, quasi laus ueritatis, aut uituperatio falsitatis penes autorem sit, ad quem spectat fidem rei, cuius autor est, facere. Ad me certè ista uel laus, uel uituperatio non spectat, qui hoc non affirmo, sed ad alterum autorem relẽgo. Quod de laude, & uituperatione dico, idem accipio de commodo, & incommodo: ut Liuius, Vt penes eosdem pericula belli, penes quos præmia essent. Nõnunquam etiam loco seruit, sicut apud Cicer. libro IIII. ad Heren. Ita petulans es, atq; acer, ut ne ad solariũ quidem (ut mihi uidetur) sed penes scenam, & in eiusmodi locis exercitatus sis. Penes scenã, id, est, apud scenam.

In eosdem, de Patres, Maiores, Posteri, & Minores. CAP. LV.

PAtres, inquit Paulus, usque ad tritauos proprio uocabulo nuncupantur apud Romanos. Vlteriores, qui non habent speciale nomẽ, maiores appellãtur. Item liberi usque ad trinepotem: ultra hos, posteriores uocantur. Sed cum uenia Pauli neq; usus in hoc, neq; ratio consentit. Omnes enim, qui ante nos fuerunt, utique qui liberos reliquerunt, atque id in nostra ciuitate, maiores dicuntur: qui uero post nos, posteriores. Cicerò in Sallustium: Ego meis maioribus uirtute mea præluxi, ut si prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ suæ. Tu tuis uita, quam turpiter gessisti, magnas offudisti tenebras, ut etiam si fuerint egregij ciues, certè uenerint in obliuionem. Nunquid Cicero ait se præluxisse illis tantùm, qui supra tritauũ fuerunt, Sallustium uerò tenebras offudisse? An potius ut quisque à Cicerone, atque Sallustio recẽtissimus erat, ita illi maxime horum utrunq;

utrunq; uel præluxisse, uel tenebras offudisse? An si quis claris maioribus ortus quæreretur, non multò magis is dicatur, qui patrem, auum, proauum, abauum, atauum, tritauum, claros, cæteros autem obscuros habuit, quàm qui ista econtrario? Hoc ne ipse quidem Paulus negaret. Insuper patres non opinor usque ad tritauos posse deduci. Quum enim dicimus patrũ memoria aliquid factum esse, de proxima ætate semper intelligimus, non de illa etiam sexta. Dixi de maioribus, & patribus. Videamus de posterioribus, siue posteris. Idem Cicero eundem locum sic prosequitur: Quare noli mihi antiquos meos obiectare. Satius enim est, me meis rebus gestis florere, quàm maiorum opinione niti: & ita uiuere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, & uirtutis exemplum. Ita, opinor, non pertinebat ad filium, non ad nepotem, non ad pronepotem, non ad abnepotem, non ad trinepotem Tulliana nobilitas, & uirtutis imitatio, sed à filio trinepotis inceptura, quia ab eo posteritas Tulliana initiũ acceptura erat, quum potius tunc esset acceptura occasum. Idẽ alibi: Nec uerò dubitat agricola (quamuis sit senex) quærenti cui serat, respondere, dijs immortalibus, qui me non accipere modò hæc à maioribus uoluerunt, sed etiam posteris prodere. In Cato. Maio.

Taceo quòd Caius Caligula uolebat solos posteros filios esse, nec iura cõcessa posteris ad nepotes peruenire. Sed ne causari queat, non positum exemplum posteriorum, sed posterorum esse, Quintilianus in XII. Maluit enim uir sapientissimus, quod superesset ex uita sibi perire, quàm quod præterisset: & quando ab hominibus sui temporis parum intelligebatur, posteriorum sese iudicijs reseruauit. Nescio tamen an potius legendum sit posterorum, ut intelligamus, hoc quàm illud nomen esse usitatius, & non modo ad eos, qui ex nobis geniti sunt, sed ad uniuersos, qui post nos erunt, pertinere. In eundem opinionis errorem incidit Seruius, qui in octauo Aeneidos ait: Minores non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen, ut pater, Sueto. I Calig. cap. 28.

In illud, Ex illo celebratus honos, lætiq; minores Seruauere diem, &c.

ter, filius, nepos, pronepos, abnepos, atnepos. Vbi isti gradus defecerũt, meritò iam dicimus minores: sicut etiam dicimus maiores post patris, aui, proaui, atauiq; uocabulum. De maioribus satis modò disputauimus. Alterius nominis ratio eadem uno exemplo satis probabitur, eoq; (quia cum Seruio expositore Vergilij agimus) Vergiliano ex primo Aeneid.

Hunc lætum Tyriisq; diem, Troiãq; profectis
Esse uelis, nostrosq; huius meminisse minores.

quis non uidet Didonem locutam de parẽtibus, qui tunc erant, eorumq; filijs, natisq; natorum, & qui nascerẽtur ab illis, non autẽ de filijs atnepotum, & deinceps, qui illius diei meminisse non poterant, nisi id à parentibus accepissent?

In eosdem, de Victus, & Penus. CAP. LVI.

VIctus uerbo (Vlpianus inquit) continẽtur quæ esui, potui, cultuiq; corporis, quæq; aduiuẽdũ homini necessaria sunt. Vestem quoq; uictus habere uicem Labeo ait. Cætera quibus uiuendi, curandiq; corporis nostri gratia utimur, ea appellatione significantur. Nec hoc quidem aut ratiò, aut usus probauit. Victus à uiuendo uenit. At uiuere sine uestitu, cultuq; corporis licet, ut in Aethiopia: sine esu, potuq; nõ licet. Ideoque semper distincta hæc duo reperimus, & semper addi alterũ (de uestitu loquor) quia alterum, quod est uictus, hoc etiam significatum nõ complectitur: alioqui nõ diceretur uictus, & uestitus. Significat etiam uictus genus uitæ, quantùm ad mores, ut quibus cũ quis uiuat, & à quibus instituatur, & quibus moribus. At neq; de penu Iurisconsultis assentior, multa quæ ad uictum non pertinent, penui cedere uolentibus. Potior apud me breuis illa Ciceronis definitio ualebit in libris de natura deorum: Est enim omne, quo uescuntur homines, penus.

Lib. 2.

In eosdẽ, de Pignus, & Hypotheca. CAP. LVII.

INter pignus, & hypothecam tantùm nominis sonus differt. Hæc Martianus. Vlpianus uerò: Propriè pignus dicimus, quod

quod ad creditorẽ trãsit: hypothecã autẽ, cùm nõ trãsit possessio ad creditorẽ. Ego magis cũ Martiano sentio: Iustinianus cũ Vlpiano in Institutionibus, dicẽs, Nã pignoris appellatione eã propriè rẽ cõtineri dicimus, quæ simul etiã traditur creditori, maximè si mobilis sit. At ea quæ sine traditione, nuda cõuẽtione tenetur, propriè hypothecæ appellatione cõtineri dicimus. Sed nõ esse hãc differẽtiã, ex eo argumẽtũ est, quòd alterũ Latinũ, alterũ Græcũ, suæ utrũq; deseruiẽs linguæ. Pignus autẽ nõ tantùm creditori datur, sed interè paratos secũ decertare mutuò offertur, & apud sequestrũ deponitur. Vergilius in Bucolicis,

– Ego hanc uitulam (ne fortè recuses, Eclog. 3.
Bis uenit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.

Qui tamen sensus rarissimus est. Nam illo figurato crebrius utimur, ut apud eundem:

Ipse pater dextram Anchises haud multa moratus Aen. 3.
Dat iuueni, atq; animum præsenti pignore firmat.

Quasi dicat, securum fecit, ut qui dat pignus. A priore significato dicimus pignero, & oppignero: hoc est, do aliquid arrabohi, quã quidã arrã appellant. Et repignero, quod est recipio pignus soluto debito. Propter hæc uerba quidã (quorũ est Priscianus) existimãt pignus in hunc sensum, & in aliũ proximũ, habere genitiuum pigneris: in illum quo significamus filiũ, & per abusionem coniunctissimas sanguine personas, habere genitiuũ pignoris. Vnde enim oppignero, & repignero, inquiũt, haberemus, nisi pignus pigneris faceret? Non incepta quidem ratio: sed quid respondebunt, quòd quum habeamus, fœnus fœnoris, facit tamẽ fœnero, & fœneror? Idẽ Priscianus ait, ãtiquos dixisse etiam fœneris. Nec tamen, ut ei credamus, exemplo probauit. Quid quòd ex frigus frigoris, fit refrigero? quid quòd ex tempus temporis, fit tempero? ex litus litoris, fit oblitero? ex penus penoris (ut sentio) fit penetro? addita t, quasi ad locum

Prisc. lib. 6.

Lib. 6.

penoris intro. Tam enim penus, quàm penetro breui prima syl laba est. At nūbi quidē propria, & uera pignoris significatio esse ea uidetur, unde uerba deriuantur. Nihil enim illi alij signi ficato cum his uerbis: & filij (ut sentio) non alia ratione appel lati sunt pignora, nisi quòd pignus quoddā inter cōiuges sunt tum uinculi, ne aliter fortè diuortium fieret, tum charitatis. Cu= ius rei argumentum est, quòd legimus sæpe pignora filiorū, ut
Cap.7. apud Suetonium in Tiberij uita: Communis filij pignora. Et
In Augu.c.21. iterum: Tam marium, quàm fœminarum pignora.

In eosdem, de Ferrumino. CAP. LVIII.

FErruminatio, Caius apud Paulum ait, per eandē materiam facit confusionem: plumbatura nō efficit. Idē sentire uide= tur Pomponius, dicens: Si tuum scyphum alieno plumbo plum baueris, alieno ue argento ferruminaueris, nō dubitatur scyphū tuum esse, & à te rectè uendicari. Scyphū enim argēteū intelle
Cap.33. xit. Cū ijs plerique non sentiūt, quorū est Plinius, qui libro deci= mo ait: Nāq; surculo super bina oua impositio, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua utrinq; libra, depor= tāt aliò. Ferruminato dixit, quasi agglutinato materia illa. Idē
Cap.37. XI. Et medulla ex eodē uidetur in iuuenta rubens, in senectute albescens: nō nisi cauis hæc oßibus, nec cruribus iumentorū, aut canum: quare fracta non ferruminatur. Quasi non glutinatur,
Cap.7. nec coalescit, & colligatur. Idem XXXI. Carrhis Arabiæ op= pido, muros, domosq; maßis salis faciunt aqua ferruminantes. quasi glutinantes. Idē XXXV. Calcis quoq; usum bitumē præ=
Cap.15. buit, ita ferruminatis Babylonis muris. Idē XXXVI. Ea maxi=
Cap.23. mè causa, quòd fulto calcis sine ferrumine suo cæmēta cōponun
Cap.26. tur. Quasi dicat glutino. & in eodē: Vitrū sulphuri concoctū ferruminatur in lapides quasi conglutinatur in formā lapidis.
Cap.2. Idem XXXVII. Infestantur plurimis uitijs, scabro ferrumine, maculosa nube, occulta aliqua uomica, præduro, fragiliq; cen= tro. quasi glutino, & cōmissura, siue iunctura, siue ligatura. Er

go ferru

go ferruminatio non ubiq; per eandē materiā facit confusionē, sed interdū quoq; per aliam. Plumbatura per solum plūbū efficit cōfusionē, ut ipsum indicat nomē, si hæc cōfusio dicēda est.

In eosdem, de Veterator, & Nouitius. CAP. LIX.

SEruus, ut est apud Venuleiū, tam ueterator, quàm nouitius dici potest: sed ueteratorē nō spatio seruiēdi, sed genere, & causa esse æstimandum Cælius ait. Nam quicunq; ex uenalitio nouitiorum emptus, alicui ministerio præpositus sit, statim eum ueteratorū numero esse. Nouitiū autē non tyrocinio animi, sed conditione seruitutis intelligi: nec ad rē pertinere, Latinè sciat loqui, nec'ne. Nec ob id ueteratorē esse quòd liberalibus studijs eruditus sit. Apud Vlpianum sic scribitur: Præcipiūt ædiles, ne ueterator pro nouitio ueneat. Et hoc edictum fallacijs uenditorum occurrit. Vbiq; enim curant ædiles, ne emptores à uenditoribus circumueniantur: ut ecce pleriq; solent mancipia, quæ nouitia non sunt, quasi nouitia distrahere, ad hoc scilicet, ut pluris uendant. Præsumptum est enim ea mancipia, quæ rudia sunt, & simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & dociliora, & ad omne ministeriū habiliora. Trita uerò mācipia, & ueterana difficile est reformare, & ad suos mores formare. Quia igitur uenalitiarij sciunt facilè decurri ad nouitiorum emptionem, idcirco interponunt ueteratores, ut pro nouitijs uendant. Quid tam contrarium, quàm hæ duæ iurisconsultorum sententiæ? Quid magis absurdum, quàm non dico inter eas non iudicasse, sed eas, aut ambas scripsisse, aut contrarias esse non uidisse? Et quantò plura in rebus (ut coniectura ducimur) esse debent, quum in uerbis tot sint, & tam manifestè contraria? Ego ut instituto officio fungar, & inter hos duos sententiam feram, quando alterius definitio à me tolli non potest, potior mihi uidetur Vlpiani opinio, & cum cæteris scriptoribus conuenire. Venalitiarij, mangones dicuntur uenalium hominum. Martial. Lib. 1. Epi. 28.

Millia pro puero centum me mango poposcit.

In eosdem, de In annos, Quotannis, ac similibus. CAP. LX.

Nihil interesse, Pomponius apud Vlpianum scribit, utrũ in annos singulos, uel quotannis, an in singulos menses, uel quot mensibus, an in singulos dies, uel quot diebus legatur. ipse quoq; huic sentẽtiæ accedo: proinde et si quot ãni legẽtur, tot anni idem erit dicendũ. Corrumpere est illud Vlpiane, atq; Põponi, Latinam linguam, non iuuare. Quis unquam dixit, quot diebus, & nõ potius quotidie? quis etiam quot mensibus, & nõ singulis mensibus? Cur etiã nõ addimus quot horis, quot noctibus, quot lustris? Quòd si quis hoc modo loquatur, intelligemus quidem ex ipsa uerborũ serie, quid uelit: tamen ut barbarè locutũ reprehendemus, & ne deinceps ita loquatur, admonebimus. Non autẽ formulã alijs loquendi trademus, ut uos facitis. Iabolenus melius: Vini, inquit, Falerni, quod domi nascetur, quotãnis, uel in singulos ãnos binos culeos hæres meus Titio dato. Quidã aduerbiũ hinc ducũt, quod est annuatim: ut Pli. li. XII. dicẽs: Herodoto teste, qui tradit, singula millia talentũ annuatim thuris pẽsitasse Arabes regibus Persarũ. si codex uerus est.

Cap. 17. In emendatis Plinij codicibus annua legitur, non annuatim.

In eosdem, de Turba, & Rixa. CAP. LXI.

INter turbã, & rixam, testimonio Vlpiani, rectissimè Labeo ait multũ interesse. Nanq; turbam multitudinis hominũ esse perturbationẽ, & cœtũ: Rixam etiam duorũ. Videntur Vlpianus, & Labeo sentire, turbã suapte natura significare multitudinẽ: idcoq; turbã in altero sensu esse perturbationẽ multitudinis. Ego uerò, primũ & naturalem sensum esse pro perturbatione, quod docet uerbũ ex ea significatione ductũ. turbo, perturbo, disturbo, deturbo, conturbo, quæ nequaquã ad solã multitudinẽ refertũtur. Et turbo turbinis, & homo turbidus, qui est iracundus. Contraq; uinum, & multa alia turbida dicũtur. Ipsaq; Græca origo τύρβη approbat hunc eundẽ sensum. Cæterũ quia multitudo non ferè uacat perturbatione, & ipsam appellamus turbam

turbam: ut colluuiem, homines uiles, & cõtemptos, dicimus, & fæcem & sentinam: nõ quòd homines sint sordes, fæx, sentina, sed quòd sordidã, & abiectam uitam agant. Terent. in Andria: Act. 2. sce. 3.

Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet:
Tum illæ turbæ fient.

Inter quos hæ turbæ fient? nempè inter Simonem, & Pamphilũ, in quẽ omnis culpa transferetur. Ergo turba erit inter duos. At idem in codẽ ait: —Dij uostram fidem, Quid turbæ est apud forũ? quid illhic hominum litigat? Ego non nego aliquãdo turbam inter multos, quemadmodum rixam non semper inter duos, cuius multa exempla sunt, sed etiam inter plures: ut apud Act. 4. sce. 1. Liuium, Ego anno Romæ quum per ludos à Sabinorum iuuentute per lasciuiam scorta raperentur, concursu hominum rixa, ac prope prælium fuit. Et non longè pòst: Quum conuersus in patres impetus esset, Consulum intercursu rixa sedata est. Sed Terentius fortasse ideo adiecit, quid hominũ illhic litigat? quia per urbem turbæ non satis significatum erat pertubationem esse multorũ: quãquàm & illud turbæ, nõ minus pro multitudine hominũ accipi potest, quàm proper turbatione: quũ præsertim de perturbatiõe adijciat, quid illhic hominũ litigat? Sed de uno loco non attinet disputare, ubi infinita supeditant. Dixi à turba fieri turbo, cuius genitiuũ grammatici quidam uolunt esse pro ludicro illo instrumento, turbonis, quod uel ex hoc falsum esse, documentum est, quòd formam acumine fastigato uocamus turbinatam, ad similitudinem ligni illius. Fallũtur igitur grãmatici in turbo turbonis, quomodo in cardo cardonis, quod nec ipsium inuenitur. Lib. 2. ab urb.

In eosdem, de Exautoro. CAP. LXII.

IGnominiosa autem missio (si Iuliano credimus) toties est, quoties is qui mittit, adijcit nominatim ignominiæ se causa mittere. semp enim debet imperator addere, cur miles mittatur. Sed si eum exautorauerit, inter infames efficit, licet non addi-

disset, ignominiæ causa eum exautorasse. Pace tamẽ Iuliani, exautorare, est ducem ab imperio suo dimittere, uel missum militẽ
Declam. 3. *facere, illumq; donare missione militiæ plerunq;: ut apud Quintilianũ in Milite Mariano, Pater huic emeritis bello stipẽdijs, tum, cùm tota subnixum Numidia fregimus Iugurtham, exautoratus armis manus, agresti labori subegit. Titus Liuius ab urbe condita lib. XXXV. Volonum quoq; exercitus, qui uiuo Gracchо summa fide stipẽdia fecerat, uelut exautoratus morte ducis à signis discessit. Et in XXIX. Vbi hoc modo exautoratũ equitẽ cũ gratia Imperatoris uiderũt, se quisq; excusare, & uicariũ accipere. Et in LXII. Vbi is uenisset, omnes milites exautorati domum dimittẽtur, præter quinq; millia sociũm his, quos obtineri circa Ariminum prouinciã satis esset. Idem lib. XXXV. Postero die cõcione aduocata de rebus à se gestis, & de iniuria Tribuni bello alieno se illigantis, ut suæ victoriæ fructu se fraudaret, quũ deseruisset milites, exautoratos dimisit.*

In eosdem, de Depectus. CAP. LXIII.

DEpectus (si Vlpiano credimus) dicitur turpiter pactus. Mihi autẽ pro simplici potius accipi uidetur id, quod in multis fit, ut, demiror, deambulo, desumo, demonstro, deosculor, depingo, deposco, deuito, degusto, demoror, deprecor, demulceo. Quòd si quando reperiatur pro turpiter pactus (quod non memini legisse me) id fit nõ magis ui præpositionis, qua hoc uerbũ cõponitur, quàm ui ipsius uerbi, quod circa compositionem nõ nunquam turpem pactionẽ significat. Cic. in Paradoxis: Si quotidie fraudas, decipis, poscis, paciscẽris, auferis, eripis, si socios spolias, ærariũ expilas, si testamẽta amicorũ expectas, ac ne expectas quidẽ, atq; ipse supponis: hæc utrũ abũdantis, an egentis signa sunt? Exemplũ uerò, quòd depectus nõ significat turpiter
Act. 1. sce. 3. *pactus, sed tantũ pactus, apud Teren. in Phormione: Ita me dij bene amẽt, ut mihi liceat tandiu, quod amo, frui, Iam depecisci morte cupio. Tale est hoc Terẽtianũ, quale est illud Vergilij,*

Vi

—Vitamq; uolunt pro laude pacisci. Aeneid.5.

Illud quoq; apud M. Tullium, secũdo Rhetoricorum: Quidam cũ circũsederetur, neq; effugere ullo modo posset, depectus est cum hostibus, ut arma, & impedimenta relinqueret, milites educeret. Itaq; fecit: armis, & impedimẽtis amissis, præter spem milites cõseruauit. Non est accipiendũ pro turpiter pactus, ab autore esse positũ. Quippe qui causam narrat, de qua controuersia est, an ille turpiter pactus sit: non autem factũ hominis damnat: & aliquoties factum hoc paulò pòst pactionẽ uocat. Et in libris ad Herenniũ hanc eandem rem gestam ita exponit: ut quod erat sui officij neq; accuset, neq; excuset, sed tantũmodo pactum inter Pompilium, & Gallos ita fuisse significet: hancq; cõtrouersiã ab accusatore, atq; ab reo declamãdam proponat.

In eosdem, de Gemma, & Lapillus. CAP. LXIIII.

GEmmas, lapillosq; Vlpianus sic distinguit, dicens: Gemmæ sunt perlucidæ materiæ: quas (ut refert Sabinus ad Vitellium) Seruius à lapillis sic distinguebat, cò quòd gemmæ essent perlucidæ materiæ, ueluti Smaragdi, Chrysoliti, Amethysti: lapilli cõtrariæ superioribus naturæ, ut Absiani, Neuẽtani. Margaritas autem nec gemmis, nec lapillis contineri satis cõstitisse idem Sabinus ait: quia cõcha apud rubrum mare & crescit, & coalescit. Murrhina autem uasa in gemmis nõ esse Cassius scribit. Hoc falsum esse, pace horũ quatuor Iurisconsultorum, cùm omnes autores probant, quorum titulum Plinius de gemmis nõ translucẽtibus fecit, & murrhina in gẽmis numerat, & omnes lapides pretiosos, præter Margaritam (cui unio nomen, quod tantùm lingua Latina habet) gemmas appellat: tum ipsa ratio. Nam quis non uidet, lapillus, quod generale nomẽ est omnium paruorũ lapidum, sed subintellectione pretiosus, idẽ esse quod gẽmula? Nam gemmas etiam accipimus multorum cubitorum inueniri: quas ut uerè lapides, nõ lapillos appellare possumus, ita quum minutæ fuerint, lapillos appellare debemus. Quòd si Lib.37. Plin.li.9.c.35.

lapides tam grandes translucidi nõ fuerint, siue perlucidi, quales sunt imperfecti, nunquid uocabimus eos lapillos? Quid hoc magis rediculum? Quòd si etiam omnis lapis perlucidus gẽma est, etiam Parium marmor, quod in modum uitri translucidum est, gemma erit. Postremò reperimus eiusdem coloris lapides quosdam permistim constare ex perlucidis, & non perlucidis, & ita permistos natura, ut non possis partem appellare gemmam, partẽ lapillum. Curtius libro octauo quum dixisset, Gemmas, margaritasq; mare litoribus infundit: paulò post de eisdẽ Indis ait: Lapilli ex auribus pendentes. profectò perlucidi intelligẽdi sunt. Et iterum libro decimo de rege Indo: Pendebãt ex auribus insignes candore, ac magnitudine lapilli. Margaritam uerò, siue Margaritũ quis negare lapillũ possit, qui semper est pusillus lapis? Ego quidẽ candidos illos lapillos ex Indiæ regis auribus pẽdẽtes, Margaritas interpretor. Horatius, quũ inquit:

Satyr. 2. lib. 1. Ser.

Nec magis huic inter niueos, uirides q; lapillos:

de Margaritis, & Smaragdis intelligit. Margaritã autẽ, sicut lapillis forsitan nego, ita gemmis fateor contineri: quod ferè omnes concedunt. Seruius tamen grammaticus, quasi multi aliter sentiant, inquit: Sanè multi separant gemmam à magarita, ut Cicero: Nego ullam gẽmam, aut margaritam fuisse, &c. Et gemmas uolunt dici diuersi coloris, margaritas uerò albas: uel gẽmas integras, margaritas pertusas. Hæc Seruij opinio ab omnibus, & ab ipsa ueritate dissentit. Est enim margarita, quæ in concha nascitur, unde conchyliũ dicitur, quam uulgò perlam appellant. Hæc etiam uocatur unio (ut idem Plinius ait) quia nunquàm nisi distincta reperiatur, estq; generis masculini. Nã fœminini illud, quo nunc quidã pro unanimitate utũtur, nec auctoritate nititur (nescio enim apud quẽ reperiatur) nec arte, quũ deberet esse masculini potius generis, ut talio, stellio, curculio.

Ser. in illud 2. Aeneid. Collocq; monile Baccatũ, & duplicẽ gẽmis, auroq; coronam. In Verr. act. 6.

Plin. li. 9. c. 35. unionem dictũ ait, quòd nulli duo reperiantur indiscreti.

FINIS LIBRI VI. ELEGANTIARVM VALLAE.

LAVRENTII VALLAE AD IOANNEM TORtellium Aretinum, cubicularium Apostolicum, De reciprocatione Sui & Suus, libellus plurimùm utilis.

SINGVLARIS tua, Ioannes Tortelli, tum erga me beneuolentia, tum de meis, quantulæcunq; sunt, literis opinio, ijsq; præcipuè quæ ad eloquentiam spectant, facit ut quicquid de elegantia linguæ Latinæ, qui primus ad eloquentiam gradus est, adnoto, id omne ad te potißimum scribam. Cum præsertim nihil eius generis tam exiguum proficiscatur à me, quod non tuo, nescio iudicio dicam, an amori, magnum esse uideatur. Non repudiabis igitur hoc tanquam exiguum, quod de pronomine Sui cũ eius deriuatiuo adnotaui, uelut appendicem quæstionis illius, ubi quæ sunt huic cum genitiuis primæ & secundæ personæ communia (quemadmodũ scis) disseruimus. Nam illhic, quæ trium omniũ, hic uerò quæ unius tantum propria sunt explicantur, eatenus prorsus, quatenus pertinet ad reciprocationẽ. Hui, dicet aliquis, perexigua, perexilisq; materia, nec satis scribi digna. Isti ego (uitandus est enim in principio maximè contemptus operis) affirmo, non talem sibi introgresso eam uisum iri, sed magnam, profundam, sinuosam, similenq; Labyrinthо cuidam, etiam si Minotaurus non inesset: ut uerè liceat Vergiliano uersu dicere,

Hic labor ille domus, & inextricabilis error. Aen. 6.

Vbi utinam non plerique fallcremur, non modò plebeij, sed etiã principes in dicendo, ac Theseo pares, qui filo illo Ariadnes aut non utimur, aut abutimur. Neq; de nostra tantùm memoria, uerùm de aliquot iã proximis seculis loquor, in quibus uix quispiam

quispiam uitio hoc non laborauit, uel utendi isto pronomine, quum non oportet, uel non utendi, quum oportet. At quàm usitato, quàm necessario, quantæ etiam dignitatis uocabulo? Etenim (ut supersedeam de genere hoc toto dicere) quantùm grammaticis, dialecticis, philosophis, utiq; in ijs, quæ metaphysica uocant, quatùm theologis, iurisperitis, oratoribus, quãtùm deniq; omnibus sermone utentibus conducit rerum, uerborũq; interpretatio, quod proprium est eloquentiæ? Certè hoc, cuius uim, iusq; interpretamur, tanti faciendum est inter cætera uocabula, quanti Pluton inter reliqua numina trium maximorum deorum & unus, & frater tertius. Rides uicissim cõparationis hyperbolen. Tu uero uel per me licet rideas, tecum etiam risurum, quum (ut inquit Horatius) ridẽtem dicere uerũ Nil uetat. Rideas, inquam, nõ derideas. Nam & propius ad ueritatem accedet mea superlatio ridicula, quàm tua cum detractione derisio. Nec nihil bella, nec inconcinna, nec inepta sanè cõparatio erit. Siquidem quemadmodum tres filij Saturni (si uetustati credimus) omnia inter se diuisere: ut Iupiter cœlum, Neptunus maria, Plutõ inferos sortiretur: ita tria pronomina & inter se germana, & inter cæteras uoces primaria, tum omnem personarũ numerum complectuntur (Ego simile Ioui, cuius prima est dignitas: Tu simile Neptuno, cuius secũda: Sui simile Plutoni, cuius tertia) tũ omnia deriuatiua per totidẽ casus singula sibi uẽdicant. Nam quid est, quod non meum, aut tuum, aut suum dici queat? & licet sui non contineat tertiam omnino personã, tamen illius ueluti fons est, perq; ipsum ea tota nũcupatur, ditius nimirum ac locupletius utroq; aliorum, quoniam plures uoces possidet tertia persona, quàm reliquæ. Et hinc quoq; Plutoni cõparãdũ, qui Dis à diuitijs, & eadẽ causa Græcè Pluton appellatur. Et eò quidem magis, quòd sicut Pluton defectum lucis sentit, eiusq; imperium omne ex alieno pendet orbe, quòd hinc illuc animæ descendunt, sine quibus non existeret illius regnũ: ita

Lib. Serm. 1. saty. 1.

ita Sui, & defectũ nominatiui habet, & nisi regimẽ eius aliunde pendeat, nequit subsistere, & (quod ad rem maximè facit) quemadmodum Plutone præside, bene maleq; factorũ iudicia exercentur: sic in usu dictionis huius, bene maleque loquentes præcipuè iudicãtur: ut qui ex hoc iudicio absoluti discesserint, ij optimo iure tanquam ad Elysium eant, cumq; Vergiliano Anchisa dicant:

Quisq; suos patimur manes: exinde per amplum Aeneid. 6.
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus.

Quare si pronomen istud tanto Deo comparari potest, cur eius tractatio perexigua, perq; exilis existimetur? Libuit iocari Ioannes, dũ nostram materiam (munus uidelicet in te meum) non esse tantopere contemnendam ostendere uoluimus. Sed id ipsa tractatio planum faciet, meq; non modò potuisse illã Labyrintho comparare, sed fortassis etiam intus Minotaurum, id est, desperationem habenti. De cuius natura, & usu cùm alij ueteres grãmatici nonnulla, tum Priscianus (cui inter cæteros ferè tribuitur palma) permulta præcipit, & haud scio an ulla de re diligentius, ut mirer sic lapsam loquendi consuetudinem defluxisse de uia. Nos huiusmodi erroris causas (ut aberrantes reducamus in uiã) quoad facultas feret, diligẽtius tradere conabimur.

In quo distent Sui, & Suus inter nos, & Græcos. CAP. I.

RINCIPIO (quoniam Priscianus pleraq; ad Græcam figuram reuocat, & hoc in primis pronomen de quo agimus) indicandum est multa esse cum alibi, tum uerò hic inter nos Græcosq; dissimilia. Primùm apud illos sui, id est, οὗ, οἷ, ἕ. σφὲ, σφῖν. σφᾶς, σφῶν, σφίσι, σφᾶς, non sanè frequenti in usu: & suus, id est, ἑὸς, καὶ σφέτερος, in minus frequenti esse: apud nos uerò frequentissima, & quàm usitatissima. Itemq;

pro

pro his duobus apud cosdem aliud pronomẽ, id est, αὐτοῦ, αὐτῷ, αὐτὸν, usurpari: quod propriè est ipsius, ipsi, ipsum, ipso: uel ex utroq; compositum, ἑαυτοῦ, &c. Et licet nonnihil differant, tamen crebrò illud pro hoc poni, ut uix scias, quid inter ipsa intersit. Neq; me fugit ad signandam differentiam illud aspirare solere, quum pro hoc ponitur: sed nescio an omnes id scriptores obseruarint. Certè nec omnes editiones seruatum habent, & quæ habent, uix ubiq;: & si ubiq; haberent, non tamen in totum linguæ Latinæ responderet. Præterea hoc ipsum compositum primæ, secundæq; personæ accommodari, non solùm tertiæ, ut πρόσχετε ἡμῖν ἑαυτοῖς, apud nos (si uerbũ sit è uerbo) absurdissimum, attendite nobis sibi, siue nobis sibi ipsis: cùm tantundem significet nobis ipsis. Postremò apud Homerum, & si qui sunt alij, sexcentis in locis reperiri οὗ, οἷ, ἑ, hoc est, sui, sibi, se: pro eius, ei, eum, eo: siue pro illius, illi, illum, illo: cuius autoritatem imitatum nostrum inuenio neminem. Ita & suã naturam interdum deserit hoc pronomen, & in locum suum aliud succedere patitur. Quod nobis adeò denegatũ est, ut sicuti mei & meus, tui & tuus: ita sui & suus nequeant alterum pro altero poni, quum non Latina sit, sed barbara oratio, ego amo amicum mei, uel tui, hic amat filium sui, pro meum, tuum, suum: &, hic me credit omnia facere amore meo, odio tuo, inuidia sua, pro mei, tui, sui, quæ apud Græcos non est differentia. Siquidem (ut alibi probauimus) Sui, ut mei, tui, nostri, & uestri, passiue semper accipitur: Suus ucrò, ut meus, tuus, nostrum, uestrum, noster, uester, possessiuè, uel actiuè: quod Prisciani ignorasse ob Græcam forsitan imitationem quàm mirum, tam uerum est. Quũ ergo tot sint quibus à Græca nostra dissentit oratio, non quid illi dixerint est intuendum, ne in eundem in quẽ nonnulli (sicut ostendam) errorem incidamus: sed quid nostri, quorum autoritatem imitamur.

Non

Non esse tria genera constructionis prædictorum pronominum, sed reciprocationem sufficere. CAP. II.

HAec præfatus, ad rē ipsam uenio, cuius Priscianus tria genera facit. Vnum, quod uocat reciprocum, quum pronomen in seipsum reflectitur: ut, Cato amat se. Alterum, quod uocat transitionem, quum per deriuatiuum eius loquimur: ut, Cato amat suum filium, siue Catonem amat suus filius. Tertium, quod uocat retransitionem, quum accedit alterum uerbum: uel in primitiuo, sic: Cato precatur me, ut sui misserear: Vel in deriuatiuo, sic: Cato precatur me, ut sui filij misserear. Sed optimū fuerit eius ad literam subijcere uerba, ea'que aliquantò longius repetita (quoniam non in unius tantùm quæstionis usum repetentur) quæ hæc sunt:

Possessiua uerò modis construuntur tribus: quum uerba uel à possessore in possessionem, uel à possessione in possessorem, uel extrinsecus transferuntur. A' possessore in possessionē: ut, doceo meum filium, doces tuum discipulū, docet ille suum auditorem. A' possessione uerò in possessorem: ut, paret mihi meus filius, paret tibi tuus cliens, paret illi suus seruus. Extrinsecus: ut, doces tu, uel ille meum filium, doceo ego, uel ille tuum filium, doceo ego, uel tu suum, uel illius filium. Sed melius hoc per transitionem: ut, rogat ille me, ut doceam suum filium. Quum enim suū sit relatiuum, exigit, ut prius cognoscatur persona possessoris sui, ad quam refertur. Et sciēdū, quòd omnia possessiua, possessoris quidem personam secundū primitiuū significant. Possessio uerò ipsa tertiæ est personæ, ut meus, tuus, suus, quomodo et nomina quibus iunguntur: ut, meus pater, tuus filius, excepto uocatiuo, qui solus in primæ personæ possessiuis inuenitur, quum secundæ copulatur personæ: ut, mi pater, ò mea Tullia, ò noster Chremes. Omnia tamen possessiua in genitiuos primitiuorum, non solum nominibus, sed etiam uerbis transitiuis sociata, possunt

sunt resolui: ut, amicum meum moneo, pro amicũ mei: & Euandrium filium Turnus interfecit, pro Euandri filium: & Daunius filius ab Aenea uictus est, pro Dauni filius. Hoc autem interest inter possessiuum pronomẽ, ut meus, tuus, suus, & primitiuum mei, tui, sui, quòd uoce possessiui genus, & casus, & numerus ipsius possessionis ostẽditur, & substantiua quidẽ uerba possessiuis cõiũcta ad possessores referuntur: ut, tuus sum filius, & meus pater es, & suus est illius seruus. Et aliquantò posterius: Nos uerò primitiuis quidem, id est, sui, sibi, se, à se, uel per reciprocationem: ut, sui potitur, sibi indulget: uel per retransitionem utimur: ut, hortatur me ille, ut sui potiar: rogat te ille, ut sibi indulgeas. Possessiuis uerò quum in ea possessiuorum fiat transitio: ut, sui serui miseretur, & suo seruo prodest, & suum seruum diligit. Nec aliter tamen potest supradictũ possessiuum tertiæ personæ costrui cum alijs extrinsecus personis, nisi per transitionem (quomodo & primitiuum eius) id est, nisi prius à possessore eius proficiscatur in aliam uerbi personam: & sic ab illa rursus ad possessionẽ tertiæ, sicut & ad se: ut, rogat me ille, ut suus seruus ministret mihi uel tibi: precatur me ut sui patris miserear: petit te ut suo prosis filio: obsecrat Cicero Varronem ut suum erudiat gnatum. Et notandum quòd quum à tertia in tertiam fit transitio personam, in dubium uenit, possessio ad quam pertineat earum: ut, rogat iste illum ne suo noceat filio, ambiguum, cuius filio, suo istius, an illius: id est, an rogãtis, an eius qui rogatur: quomodo & apud Græcos, παρακαλεῖ Πλάτωνα Ἀριστοτέλης ἵνα τὸν ἑαυτοῦ φίλον παιδεύσῃ. dubium fit utrum Platonis, an Aristotelis suum. Hæc ille. Non uideo, quid opus fuerit hac diuisione, quum & alia genera, & aliæ species esse possit, ut posterius apparebit, neq; hæc ipsa satis inter se distincta sint. Quæ enim species hæc erit? Cato cupit me amicũ sibi, uel suũ: optat te coli à se, & à suis: ait domũ tuam se autore extructã, siue sua pecunia: relinquã Reipub. testimoniũ meæ in se

uolun

uoluntatis:rex est domi suae lætus sua gloria:sua quenque delectat:terra per se stat:& alia plura:ut fortasse sicut expeditius, ita satius fuerit hæc omnia appellare reciprocationē:quod propemodum Priscianus ipse confitetur,quum longè post inquit: Non aliter tamē hoc fit,nisi prius à tertia persona uerbum aliquod(ut diximus) proficiscatur ad aliam extrinsecus personā, & sic ab illa per retransitionem ad eam reciprocetur aliud uerbū:ut rogat me ille,ut ad se ueniā: petit te,ut sibi des:hortatur milites imperator, ut se largo potiātur. Quapropter hoc tanq̄ generali uocabulo(si modò ausim dicere) solo uti poßumus.

Vnde dicta sit Reciprocatio. CAP. III.

QVod ex eo dictum est, quòd sicut reciprocatur spiritus, quum recipitur,& unda uicißim allucus litus, & Euripus ad pristinum subinde cursum rediens reciprocus est:ita hæc pronomina alterum primitiuum, alterum deriuatiuum ad id unde prodierant, reuocantur. Quod Græci ἰδιοπάθειαν & ἰδιοπάθειαν uocant.Priscianusq; interpretatur sui passum,& sui passionē, tum durè,tum minus aptè:quia sui(ut diximus) tantummodo paßiuè accipitur.Satis autem erat reciprocum,& reciprocationem dixisse.

Quomodo solœcismus admittatur in Sui, & Suus. CAP. IIII.

ET hac quidem quomodo sit utendum, ex superioribus liquet. Quonam autem modo aliqui abutantur, Priscianus ostendit,inquiens: Tertiæ uerò personæ possessiuum sine uoce altera significante possessorem suum, non potest adiungi alij personæ per se. Si dicam, seruus suus ministrat mihi uel tibi, solœcismum facio. Propemodum ipse præceptor hoc pronomine abusus est. Ego dixissem ipsius,ut referatur ad possessiuum, potius quàm suus,quod referri uidetur ad uocem alteram,quod ille non sentit. De quo latius posteà. Sed cur de primitiui solœcismo omisit exempla? quæ res multùm faciebat ad hoc uitium

tium deuitandum: ut, ego dixi sibi, non est sibi curæ Respublica, tu fuisti secum: pro eo quod est, ego dixi ei, non est ei curæ Respublica, tu fuisti cum eo. An quòd temporibus eius in hoc nunquàm, aut uix unquā peccabatur? Quippe cùm hac quoq; tēpestate minus in sui peccetur, quàm in suis. Sicut enim dati=uo & ablatiuo postposita præpositione cū, prout exemplis do cui, & nōnunquam forsitan genitiuo, ut, feci amore sui, uulgus utitur: ita nō utitur accusatiuo, ablatiuoq;. Quis enim è uulgo sic loqtur? uidi se: pergo ad se: indigeo se: redeo ad se: profectò (quòd sciam) nullus: ut si rectè ratiocinamur, minor sit eius pars in qua peccatur, utpote non planè per duos casus: at uerò in suus per omnes. per nominatiuum, quale fuit Prisciani exē=plum. & in opposito: ut, hoc est opus suū, per obliquos: ut, ego sum amicus patris sui: tu nō places filio suo: legisti librū suum: pone hoc ad pedes suos: libris suis fruor: in hortis suis cœnaui=mus: pro eius, siue ipsius, siue illius: quæ dici non Latinè, si qua ratio est, reddi ista potest: In primitiuo quidem (quòd quum in=ter hunc modum loquēdi quem reformidant, & illum quo utun tur, nihil intersit) palàm est eos (semper enim falsitas se ipsa cō uincit) sua confessione peccare, ut nuper quendam literarum Græcarum ignarum, quem quòd negaret propter loquēdi con suetudinē dicendum esse Aristoteles, ita sum percōtatus, non ne Aristotelicus omnes dicunt? Quumq; ille respondisset, etiam: ergo, inquam, etiam uestro testimonio dici debet Aristoteles, non Aristotiles, ut fieri possit Aristotelicus. In deriuatiuo au=tem quod consequens est, quum hoc sit eiusdē naturæ, quod illi tanquam genitori, uel domino, uel duci non licet, id huic uel fi=lio, uel seruo, uel militi non licere.

Prima causa, cur Sui, & Suus abutamur pro Eius, uel Ipsius, uel Illius. CAP. V.

VErùm hìc quispiam, neque hac mea ratione contentus, neq; Prisciano satis fidei habens, aget nobiscum autoritatibus, oppo

opponetq; Vergilianum illud:

Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi, Aeneid. 4.
Nanq; suam patria antiqua cinis ater habebat.

Quod haud dubiè illi simile est, Seruus suus ministrat mihi: siue, seruũ suũ uidi, & cætera quæ protuli paulò antè per omnes casus exempla. Vbi, etsi abest ad quod referatur suus, id tamen subauditur: nemo enim dicit suus, nisi de eo, cuius habita sit mẽtio: ut si roganti, ubi est Titus? Respondeas, nescio, seruus suus est hic, uel seruum suum uidi. In quo si solœcismus est, & in uersu Vergiliano sit necesse est. Sin in hoc non erit, falsò ait Priscianus in illo esse. Quid igitur ad hoc dicemus? Si Vergilium damnamus, tantum uirum, & poëtarum Latinorum longè principem, quis ferat? & non eius autoritatem qualibet ratione potiorem existimet? Sin Priscianum, iam omnis huius rei ars subuerteretur, nullamq;, aut superuacuã maximorum autorũ fuisse dicamus obseruationem oportet. Ego etsi uideo Priscianum (si modò animaduertit) hoc dissimulasse, tamen ipse non dissimulabo, aut iam non dissimulaui potius: quippe qui superioribus exemplis simile esse confessus sum. Sed uel poëticam licentiam excusandam reor, uel operis imperfectionem. Et enim credere libet Vergilium, quum talem quendam uersum faceret,

Nanq; suam patria liquerat tellure sepultam,

impeditũ prima syllaba uerbi longa, mutasse formã dicẽdi: atq; ita in solœcismũ (si dictu fas est) incidisse. An non illud huic ex superiore libro, etsi nõ persimile, tamẽ nõ dissimile prorsus est?

Viuite felices, quibus est fortuna peracta Iam sua. — Aeneid. 3.

Pro uestra, positũ est sua. Quòd si quis dicat positum esse pro propria, rectéq; hoc dici: ut id rectè diceretur, Viuite felices, quibus est fortuna peracta iam propria, hic nihil dicit, quum suum etiam pro proprio acceptum naturam tertiæ personæ nõ mutet, nemoq; sic loquatur: est mihi, aut est tibi suus scribendi mos: quum tamen dicamus, est mihi, aut est tibi pro-

prius scribendi mos. Nam in illo huius eiusdem poëtæ uersu:
Aeneid. 6. Quisque suos patimur manes: non refertur id suos, ad primam
personam, quia sic resoluenda est oratio: nos patimur manes,
sed quisque nostrum suos. Eiusmodi passim reperiuntur exem-
pla: ut, quum in bibliotheca nos ad suum quisq; studium libros
euoluerimus. Non est autem huic Vergiliano, de quo disputa-
Episto. Pene- mus, Ouidianum illud simile: Respice Lærten, ut iam sua lumi
lop. ad Vlys. na condas: Vbi nonnihil rationis est, quòd utrunq; uerbum ei-
dem supposito seruit. Hæc igitur Vergilij autoritas (& si qua
sunt eiusmodi apud alios loca, quorum nonnulla posterius at-
tingam) prima extitit causa (ut iã causas enumerare incipiã)
uulgaris erroris.

Secunda eiusdem causa. CAP. VI.

ALtera, quòd nonnullis in locis siue hominum, siue tempo-
rum culpa, libri corrupti sunt: ut apud Ciceronem in Sal-
lustium, Quòd si istius uita memoriam uicerit, aliam Patres
Conscripti, non ex oratione, sed ex moribus suis spectare de-
betis. Quem locum (nisi emendetur) non confido me exposi-
turũ. At qui se exponere posse confidunt, ut in tota sententia,
sic in uerbo suis, quid ratio poscat, non respiciunt. Nec solùm
communis est huiusmodi menda librorum, sed etiam priuata in
suis cuiusque codicibus. Nec aliunde factum est, ut q; encleticã
quidam præponant (quorũ sunt Ebrardus & Alexander) nisi
quòd Vergilium male legunt: ut in illo uersu,
Aeneid. 7. Se satis ambobus Teucrisq; uenire Latinis. pro Latinisq;.

Tertia causa. CAP. VII.

ATq; hæ quidem causæ citra nostram forsitan culpam sunt.
Totidem autẽ quæ sequuntur nobis utiq; assignandæ sunt
nonnihil ex duabus superioribus alimenti sumentes. Prior,
quando non præuidemus quò referatur hoc pronomen, quadã
ambiguitate decepti: ut apud Vergilium,
Aeneid. 7. En Priamus, sunt hic etiam sua præmia laudi.

Et

Et apud Quintilianum: Itaque, accedam in plerisq; Ciceroni, atq; in ijs ero, quæ indubitata sunt, breuior, in quibusdam paulum fortasse dissentiam. Nam cùm etiam iudicium meum ostendero, suum tamen legentibus relinquam. quasi id suum de Cicerone dicatur, non de legentibus. Et alibi, dum idem autor cur Ciceronis exemplum contraxerit, inquit: Quæ quia erant longiora, non suis uerbis exposui. suis acciperent pleriq; pro Ciceronis, quum sit accipiẽdum eo modo quo illud: Exponã altercationem nostram suo ordine, ac suis uerbis. Idem quoque in primitiuo cõtigit, ut apud eundem: Nam & de filio nihil aliud perdiderat misera, nisi dies: nec iam timebat, ne ille, quo fruebatur, mori posset: planctibus, lacrymisq; (penè improbè dixerim) parcius utebatur, nec sibi permittebat dolor lugere ueniẽtem. Nam id sibi ad dolorem refertur, non ad matrem. Permulta sunt huius generis exempla, in quibus errandi ambiguitas est causa, ex quadam rei similitudine nobis labantibus: ut quia illud bene dicitur, Adolescens assiduè à me increpatur, obiurgatur, castigatur, hoc suis non placet: uideatur & hoc bene dici, Adolescentem assiduè increpo, obiurgo, castigo, quod suis non placet: quod ipsarum statim iudicio aurium probabile est: hoc autem secus, & perinde est ac si dicas, me increpare adolescentem assiduè, obiurgare, castigare suis non placet: nisi quis uelit uerba hæc actiua passiuè resolui posse, & huius generis locum illum esse Ciceronis: Qui autem annus ei primus ab honorum perfunctione aditum omnium consensu ad summam autoritatem dabat, is eius omnem spem, ac omnia uitæ consilia morte peruertit. Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriæ, graue bonis omnibus. Illud transeo, quod in neminem nisi stultum cadat, ut hoc nõ intelligat, quale est apud Quintilianum: Tu Prima docuisti sibi non parcere, potius quàm plus flere: ubi subauditur, illum, ut sit, Tu prima docuisti illum sibi non parcere, seu suis.

Quarta causa. CAP. VIII.

POsterior (quæ eadem quarta est) causa, quòd uidemus indifferens esse, an quis dicat, omnes optant, quod sibi utile est, uel quod ipsis utile est. Ille repetit quod suũ, siue quod ipsius est. Quisq; uult, quod sibi, uel quod ei, siue ipsi expedit, prodest, conducit, placet. Idq; apud summos quosq; scriptores. Cicero pro Marcello: Multi dubitabant, quid optimum esset, multi quid sibi expediret. Idem pro Ligario: Legatus in pace profectus, in prouincia pacatissima, ita se gessit, ut ei pacem esse expediret. Idem in Philippicis: Dicit enim si quis eorũ, qui prius se rogati essent, grauiorem sententiam dixisset, in eam se iturũ.
Declam. 3. Quintilianus in Milite Mariano: Neq; ignorauit, quæ manerent eum pericula. Dixi de is, dicam de ipse, addamq; de ille. Cicero pro Rabirio: Nec enim cuiquam eius consilium, uehementius, quàm ipsi displicet. Et in Officiorum tertio: Vas factus est alter, ut si ille non reuertisset, moriendum esset ipsi. Et in Offic. primo: Homo qui erranti comiti monstrat uiã, quasi de suo lumine lumen accendat, facit, ut nihilominus ipsi luceat, quum illi accenderit. Idẽ pro Marcello: Est ucrò fortunatus ille, cuius ex salute non minor penè ad omnes, quàm ad illum uentura sit, lætitia peruenerit.
Declam. 1. Quintilianus in Pariete palmato: Quapropter non petit, ut illum miserum putetis, nisi & innocens fuerit.
Declam. 3. Et in Milite Mariano: Affirmo tibi C. Mari, non sic nuper repugnasset, si illum tribunus uoluisset occidere. Adijciam unũ de libris ecclesiasticis exemplum, de quibus posteà locuturus sum: Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrũ daturum se nobis: Vt sine timore de manu inimicorum nostrorũ liberati, seruiamus illi, In sanctitate & iustitia corã ipso. Aliquãdo uidere licet, ubi desideres eũ, ibi esse se, & rursus ubi se, ibi eũ. Cicero pro Ligario: Atq; hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quũ de se eadẽ diceret, ignosceret. Et per ãphibolia libro Officiorũ primo: Nam negligere quid de se quisq; sentiat,

tiat, non solum arrogãtis est, sed etiã omnino dissoluti. Non'ne licebat hic dicere, quid de eo quisq; sentiat, ut in illo eiusdẽ pro L. Sylla? Quid est huic quod eum in hac uita teneat? E diuerso alibi: Hic igitur Titus Ligarius, qui tũ nihil aliud egit (neque enim hoc diuinabat (nisi ut tu eum studiosum, & bonũ uirum iudicares, nunc à te supplex fratris salutẽ petit. Vbi ego citius dixissem se, quàm in illo eiusdẽ ad Atticum: Sub querulas literas miscrat, quòd quædam constituta à se rescinderẽ. Cùm nõ minus bellè diceretur, quòd quædam ab eo siue ab ipso. Hanc eandem differẽtiam agnoscas interuẽtu præpositionis, sed magis in ipse quàm in his. Quintilianus quinto Institutionũ: Nec libenter exemplum, quod in se fortasse recidat, facit. Idem in sexto: Quanquam aliqui reperiũtur, qui ne id quidem, quod in ipsos recidere possit, euitẽt. Sæpe duo hæc coniuncta reperias, uel nulla, uel aliqua interueniente præpositione, & præcipuè inter: ut idẽ in decimo, Quum sit diuersa non earum modò inter seipsam cõditio, sed in singulis etiam partibus causæ, sintq; alia leniter, alia asperè, alia cõcitatè, alia remissè, alia docẽdi, alia mouẽdi gratia dicẽda: quorũ omniũ dissimilis, atq; diuersa ãter se ratio est. Huius præpositionis & illa proprietas est, quòd nihil interest, an se, an ipso utaris, quum antecedit uel genitiuus (ut in proximis exẽplis, & in hoc Tulliano: Nec mihi cæterorũ iudicio uidetur solùm, sed etiã ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse) uel datiuus, aut ablatiuus, ut apud eundẽ Quintilianũ. Circa quem inexplicabilis & grammaticis inter ipsos, & philosophis pugna est. Et iterum: Nam in magnis quòque autoribus incidũt aliqua uitiosa, & à doctis inter ipsos etiam mutuò reprehẽsa. Secus quoties ãtecedit nominatiuus accusatiuus'ue: ut apud Ciceronem, Vt enim pulchritudo corporis apta compositione membrorum mouet oculos, & delectat, hoc ipso quòd inter se omnes partes quodam lepore consentiunt. Et iterum: Damonem, & Pythiam Pythagoreos ferunt hoc animo in

mo inter se fuisse. Vbi ego nõ ausim dicere inter ipsas, & inter ipsos. Nam illud ab hoc genere diuersum est, quale apud Quintilianum: Nemo igitur dubitauerit, longè esse optimum genus Atticorum, in quo, ut est aliquid inter ipsos commune (id est, iudicium acre, tersumq;) ita ingeniorum plurimæ formæ. Hactenus exempla de Sui, nunc de Suus proferam. Cicero Officiorum (unde modò protuli exempla) libro primo: In primisq; uersutum, & callidum factũ Solonis, qui (quò & tutior eius uita esset, & plus aliquantò Reipub. prodesset) furere se simulauit. Et in eodem: Illa tamen præstare debebit, quæ erunt in ipsius potestate. Rursus in tertio: Quid Agamemnon? quũ deuouisset Dianæ, quod in suo regno pulcherrimum natum esset. Et in eodem: Piscatores ad se cõuocauit, & ab eis petiuit, ut ante suos hortulos postera die piscarẽtur. Inusitatius in eodem: Quid dominus nauis, eripiet ne suum? minimè: nõ plus quàm si nauigantem in alto eijcere de uaui uelit, quia sua sit. Nec minus inusitatè pro L. Sylla, si modò syncera scriptura est: Sylla si sibi suus pudor, & dignitas non prodesset, nullum auxilium requisiuit. Vtrumq; probatur ex altero: illhic quidẽ licuisset dicere, quo tutior sua uita, & quæ erunt in sua potestate: hic autem quod in ipsius regno, ante ipsius hortulos, & quia eius illa sit, & si ei suus pudor. Cæterùm in ijs testimonijs duplicia uerba fuere: quid ubi sunt singula? Nempe idem fieri uidetur, nec differre utrum dicas, Cepi colũbam cum pullis suis, an cum pullis eius. Inueni turturem in nido suo, an in nido eius. Expuli leonem ex antro eius, an ex antro suo. Necaui lupam, & catulos suos, an catulos eius, siue ipsius. Tuetur nos Deus propter suam clemẽtiam, an propter eius, ipsiusue clementiam. Ante domum suam me inclamauit, an ante domum eius, ipsiusue, & similia. Ego uerò ita sentio, quum interuenit copula, non licere uti suus: quia nulla tunc est reciprocatio. Ideoq; non catulos suos dicendum, sed eius. In cæteris, si substantiuum pronominis sui respicit ad

cit ad suppositum, suus utiq; dicendum: sin ad appositum, sæpius eius dici, siue ipsius, siue illius. Ad suppositum: ut, Tuetur nos Deus propter suam clementiam, non propter eius: quemadmodum dicimus, tuetur nos Deus sua bonitate, non eius bonitate. Inclamauit me ante domum suam, non ante ipsius: quemadmodum dicimus, eiecit me domo sua, non domo ipsius siue eius. Ad appositũ: ut, amamus Deum propter bonitatẽ eius: allocutus sum hominẽ ante domum eius, libentius dixerim, quàm suam. Item, cepi colũbam cum pullis eius: inueni turturẽ in nido eius: expuli leonẽ ex antro eius: nec tamẽ ratio obstat, quin & suo dicatur, ac ne autoritas quidem Ciceronis de Republica libro sexto: Itaque ego illũ de suo regno, ille me de nostra Republica percontatus est. Terentius in Adelphis: Suo sibi hunc gladio iugulo. Nisi si quod addatur apposito adiectiuum, uerbum'ue ad quod fieri reciprocatio debeat: quod genus est: Inueni leonẽ iratum ac sæuiorem ob amissam prædam suam: Video colũbam tristem in periculo pullorũ suorum: Nosti illum minus suo quàm suorũ casu perterritum: Sentio hominẽ ambulantem per domum suam, non per domum eius. Item, Scio illum dolere fortunam suam. Et in primitiuo quoq;: ut, Opinor hunc cognoscere contemptum sui. Illud transeo, neminẽ posse errare, quũ suus est substantiuum, ut eius, aut ipsius, aut illius utatur: ut, cõperi illum cum suis, siue inter suos: quin etiam uix erratur, quũ accipitur pro proprio: ut, de hac re dixi suo loco: non ipsius: &, referam hæc omnia suis locis, ac temporibus, non eorum.

Causa cur Eius, Ipsius, Illius, abutamur pro Suus. CAP. IX.

ATque ex ijs quidem quæ commemoraui, non modò factum est, ut multi pro eius, siue ipsius, siue illius, uterentur suus: uerùm etiam ut econtrario pro hoc illis abuterentur (de quo solœcismo nullam facit Priscianus mẽtionem) qualia sunt mea proxima exempla: ut, uideo columbam tristem in periculo pullorum

lorũ eius, uel columba luget pullos eius, & quale Donati grãmatici (ut grãmaticos potißimũ suæ artis admoneam, si modò Donati grammatici libellus est de uita Vergilij, in quo alterius quoq; generis uitia reprehendas) ait enim loquẽs de Vergilio: Voluit etiam eius ossa Neapolim transferri, ubi diu & suauißimè uixerat. Ac paulò pòst: Translata igitur iussu Augusti eius ossa (prout statuerat) Neapolim, fuere sepulta uia Puteolana intra lapidem secundum, suoq; sepulchro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Et iterum: Item rogauit, quo pacto quis altam, felicẽq; eius fortunã seruare posset. Superius uerò: Quod quum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari sibi in mercedem panes iußit. Et alibi aliquoties sibi, uel suo pro eius, & eius pro suo, uel sibi. Verùm è Græca quoque figura non minimum causæ acceßit huic errori, id quod me pollicitus sum ostẽsurum. Nam quum pro uno αὐτῆς, liceat dicere tũ suis, tum eius, tum ipsius, tum illius (non tamen quodlibet semper) tardus, aut indiligens interpres quando hoc, & quando illud cõpetat, non dispicit. Quo uitio in interpretatione quidem ecclesiasticorum librorũ omneis interpretes decepit lingua peregrina. Sed nos indigni reprehensione, qui maioribus credimus: illi uerò dĩgni, qui maioribus suis credere noluerunt. Quo magis ex ijs præcipuè uitiosa à me sunt exempla proferenda, ut errorem nostrum, ubi fontem eius agnouerimus, deuitemus: quum tamẽ ex hoc nec cõtumelia ulla fiat libris ecclesiasticis, Hebræa tãtùm, aut Græca lingua loquentibus (nescio an honor potius habeatur) nec magna eorum traductoribus: si modo dignitatis horũ ratio habenda est, qui uel incerti sunt, uel ignoti, uel inter se dißidentes. Hoc mihi dißimulandum non fuit, uel ob id, ne quis mihi istorum obijceret autoritatem. In psalmis igitur (quos Hieronymus certe non transtulit) ubi pleraq; huiusmodi rectè translata sunt, illud non rectè: A' gloria eorum expulsi sunt: pro à gloria sua. Et iterum: Qui exacuerunt ut gladium lin-

guas

guas eorum: pro linguas suas. Et iterum: Saturati sunt filijs, & dimiserunt reliquias paruulis eorum: pro suis. Et iterum: Perierunt propter iniquitatem eorum: pro suam. Neque uerò me latet, in quibusdam codicibus rectè legi, sua, suas, suis, suam. sed ego rem, non hominem noto. Necnon ibi: Et abstulit sicut oues populum eius: quod melius alibi legitur suum: sicut ibi quoq; Sicut locutus est per os sanctorũ suorum, qui à seculo sunt prophetarum eius: alibi melius, Per os sanctorum prophetarum suorũ, qui à seculo sunt. In his omnibus Græcè est genitiuus αὐτοῦ, αὐτῆς, αὐτῶν, ille pluralis, hic singularis. Aliquando etsi eius, seu ipsius, seu illius tolerari potest, tamẽ Latinius est suus: ut in eisdem psalmis, Neq; descẽdet cum eo gloria eius, pro sua: tametsi aliqui non legũt eius. Et iterũ: Desiderium cordis eius tribuisti ei, & uoluntate labiorum eius non fraudasti eum: pro sui, & suorum. Et iterum: Brachium eorum nõ saluauit eos, pro suũ. Et iterũ: Benedicite domino omnes angeli eius, benedicite domino omnes uirtutes eius, benedicite domino oĩa opera eius, pro sui, suæ, sua: quale est illud in Apocalypsi: Opera enim illorum sequũtur illos: quod ego citius dixissem, opera enim sua. Huius tamen generis non est, si interuenit uerbum, ad hunc modum: Quòd pater non amarit te, siue patrẽ nõ amasse te, probat ipsius testamentũ, potius quàm suum: ut est apud Quintilianum libro primo, Quomodo & ipsum & Vergilium quoq; scripsisse manus eorum docent. Nam in illo apud psalm. Omnia à te expectant, ut des illis cibum in tempore, dante te illis colligent: illis pro sibi positum est: de secundo, illis, magis loquor, quod sibi quoq; translatum inuenio. Suo autem pro eius (quod superioris generis uitium est) illhic: Ad nihilum deductus est in conspectu suo malignus. Et iterũ: Si autẽ dereliquerint filij sui legem meam. quanquam lego in quibusdã editionibus utrobiq; eius. Et iterum: Anima autem mea exultabit in domino, & delectabitur super salutari suo: nam id suo, ad dominum refer

refertur, non ad animã: quemadmodum Græcè αὐτῶ. At ibi nescias an uarietate gauisus interpres sit, an consilio mutauerit: Quoniam secundum altitudinem cœli à terra corroborauit misericordiã suam super timentes se. Quomodo miserctur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se. Et in eodem psalmo paulò post: Misericordia domini ab æterno, et usq; in æternum super timentes se: & iustitia illius super filios filiorum, his qui seruant testamentum eius. Et, Memores sunt mandatorum ipsius. Pro his quinque nostris, suam, se, eius, ipsius, illius, unum est pronomen Græcè αὐτῶ, αὐτῶν, αὐτῆς. Idem, quod modò dixi, quod nunc aspiretur nec ne, non attinet dicere, ut taceam raris in codicibus psalmorum reperiri hanc diligentiam. Nam cæterorum ecclesiasticorum librorum in nullis adhuc reperi, nec eam (iudicio meo) satis exactam. Vter tamẽ sermo melior, super timentes se, an super timentes eũ, lucis duntaxat gratia, super timentes eum, uel ipsius interpretis testimonio, qui priorem quodammodo posteriore correxit: nisi uarietatis gratia id facit. Huius generis ille quoq; locus est: Stabunt iusti in magna cõstantia aduersus eos, qui se angustiauerunt: quòd si dixisset, aduersus eos, qui ipsos angustiauerũt, obscuritatem deuitasset, ut taceam quòd magis ad uerbum etiam transtulisset.

Quomodo uidetur amphibolia in Sui, & Suus. CAP. X.

ENimuero euitatur obscuritas hæc amphiboliæ per aliquod ferè trium pronominum, Is, Ipse, Ille, quæ cum alijs duobus Sui, & Suus modò pugnant, modò conueniunt, ritu Troianorũ puerorum: ut est apud Vergilium,

Et nunc terga fuga nudant, nunc spicula uertunt
Infensi, facta pariter nunc pace fruuntur.

Mutaui modò se in ipsos, mutabo alio exemplo in eos, ut fecit interpres superius in psalmo, si tamẽ mutasse dicendus sit. Cicero in Bruto: Is soceri instituto, quem (quia cooptatus in augurum

rum collegium non erat) non admodum diligebat: præsertim quum ille Q. Scæuolam sibi minorē natu generum prætulisset. Nam id sibi (ut Quintiliani uerbis utar, qui eum notat) & ad socerū referri, & ad Fanniū potest. At si dixisset ei, de Fannio utiq; locutus intelligeretur, aut si ipsi, aut si illi, sic, præsertim quum is Q. Scæuolam illi. Et ego quidē deuitare cupio amphiboliam. At Priscianus (cuius hoc erat officij) quum eam notat, non modò id nō facit, uerùm etiam in ipsam incidit paulò pòst, dum ait: Vel quum transitū facit in aliquos sibi coniunctos, ut ille miseretur eorū, qui secum uiuūt, uel sibi parentium, uel secum degentium, dat sibi fauētibus, incusat secū certantes, & inuidet se indigentibus. Nam id sibi, & id se (quū tam pluralis sit numeri, quàm singularis) quò referatur, ambiguum est: sed hæc amphibolia in primitiuo est, illa quā ipse notat, in deriuatiuo, rogat iste illū ne suo noceat filio. Quasi uerò nihil ad rem faceret illud de Cicer. & Varrone, aliud ambigui protulit exēplū.

Suus est illius seruus, & similia malè dici. CAP. XI.

IN quo etiam exponendo, quod in illo nō fecisset, errauit, ut ad aliam quæstionem transeamus. Errauit enim, inquiens, ambiguū cuius filio suo, istius, an illius, cuiusmodi est, quod superius dixit: doceo ego, uel tu suū illius seruū. Et iterum: suus est illius seruus. Et iterum: suus illius, istius, ipsius hominis. In q̄; alia longè pòst materia, nisi substātiuis uel uocatiuis uerbis adiungātur, sicut & nomina, meus es filius, meus uocatur seruus: tuus nominor parens, tuus est pater: suus illius sum filius, suus illius es filius, suus illius est filius. Et aliquantò pòst non semel, quæ uerba mox subiungam, quorum Prisciani exemplorum unum est: Suus Vergilij uersus: simile illi, Vtrum Platonis, an Aristotelis suum? Quod sermonis genus (quantum memini) nusquam inueni: eoq; mallem aliena prompsisset exempla is, qui hoc tradit, quàm sua finxisset. Ad hoc probandum ea quoque facient, quæ de coniuncta huic materia disputabimus.

Suus

Suus neq; discretionis, neq; abundantiæ causa posse addi ad Ciceronis uel istius filius, sed potius redundare.

CAP. XII.

IAm uerba, quæ modò promisi me subiunctum, utriq;, atq; adeò multiplici quæstioni seruient, & idcirco prolixius recitentur, quæ hæc sunt: Discretionis quoq; causa, uel abundãtiæ, solet cum genitiuo possessoris addi nominatiuus possessiui: ut, suus est Homeri mos: intelligitur enim non alterius: & suus Ciceronis filius hæres est patris constitutus: suus dicitur ad discretionem illius, qui secundum leges non est suus: id est, sub potestate patris legitimi non est. Quòd autem suus pro uniuscuiusq; proprio accipitur, usus confirmat. Vergilius Georg. primo,

—Molles sua thura Sabæi. Terent. in Phorm.

Quot homines, tot sententiæ, suus cuique mos est. Sin autem in possessionẽ fit à possessore trãsitio, obliquis possessiui utimur: ut, Cicero miseretur filij sui, præbet suo filio, aspicit suum filiũ, potitur suo filio. Sin extrinsecus fit transitio in possessionem tertiæ personæ, sufficit genitiuo uti ipsius possessoris: ut, misereor filij Ciceronis: dono filio Ciceronis: accuso filiũ Ciceronis. Licet tamen etiam addere possessiui casus consequentes, uel discretionis causa, uel abundãtiæ: ut, egeo ingenij sui Ciceronis: benedico ingenio suo Ciceronis, & similia. Illud quoq; sciendum, quòd cum in alijs omnibus possessiuis liceat primitiui genitiuo pro omni eorum uti casu, quod ostendimus, in hoc quoq; possessiuo pronomine tertiæ personæ quomodo in alijs tũc utimur, quum ipse possessor aliquid agat in possessionẽ suam, & cùm in aliã personam transitum ostendatur facere pro sua possessione: ut, amat ille suum filium, & amat sui filium: benedicit suo filio, & benedicit sui filio: petit à me ut prosim suo filio, et ut prosim sui filio. Si ipsa tamen possessio in possessorem faciat transitionẽ, non est congruũ uti primitiui genitiuo pro possessiuo: quia uim habet cõpositi Græci: ut, Ciceroni redit suus filius,

non

non ſatis cõmodè per hoc dicitur, Ciceroni redit ſui filius: nec, Ciceronem laudat ſuus filius, pro ſui filius, & ſimilia: quia nec apud Græcos bene dicitur, Κικέρωνα φιλῇ ὁ ἑαυτοῦ υἱός, niſi more Attico pro ſimplici compoſitum accipiatur. Et ſciẽdum quòd quia primitiuũ eius tã ſingulare, quàm plurale eſt, licet in poſſeßiuo & unũ, & plures poſſeſſores eius intelligere, pro ſignificatione genitiui ad poſſeſſorẽ pertinẽtis: ut, ſuus illius, et ſuus illorum: nec mirum ſi per tranſitionem Romani utũtur his pronominibus, ſui, ſibi, ſe, à ſe, & eius poſſeßiuo, ut oſtendimus: necnon ſi ad cõiunctionem ſui, ad alias etiam perſonas aliquid agat: ut, ille uocat me ad ſe, ducit te ſecum, trahit omnia in ſe: uel quũ tranſitũ facit in aliquos ſibi cõiunctos: ut, ille miſeretur eorum, qui ſecum uiuunt, uel ſibi parentium, uel ſecum degentium: dat ſibi fauentibus: incuſat ſecum certanteis: & inuidet ſe indigentibus. Et uidẽtur hæc omnia poſſeßiuorum uim habere, & ſimilia, nec incongruè huiuſmodi cõſtructionẽ habuiſſe, cum Attici quoq; ſoleãt huiuſmodi cõpoſitis uti in cõſtructionibus. Xenophon ἀπομνημονευμάτων primo: Ἀλλὰ Σωκράτης ἔφη δικαιοπραγοῦντας τοὺς πατέρας προσπελαμβάνειν ἐδίδασκε πείθων συνόντας αὐτῷ θεραπεύειν τοιεῖν τῶν πατέρων. Quòd autem etiam genitiuo, uel dativo, qui loco ſit genitiui poſſeſſoris, bene additur etiam poſſeſſiuum (ut ſupra diximus) non ſolùm noſtrorum, ſed etiam antiquorum uſus comprobat. Vergilius in Bucolicis: Eclog. 3.

Et me Phœbus amat, Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt lauri, & ſuaue rubens hyacinthus.

Terentius in Adelph. Suo ſibi hunc gladio iugulo. Plato in Timæo: Μήτ' ἄρα ἀργύριον μήτε χρυσίον μήτ' ἄλλο ποιηθὲν κτῆμα αὐτοῦ ἴδιον. Et (quod mirũ eſt) hoc ipſius τὸ ἴδιον etiam primæ, & ſecũdæ adiũgitur perſonæ apud illos, ut Iſæus ἐν τῷ πρὸς Εὐκλείδην: οὐκ ἂν τὰ ἴδια τὰ ἐμαυτοῦ: pro quo nos dicimus, meũ propriũ, & tuum proprium. Dicitur tamẽ etiam ſuum proprium illius, ut non putetur abundare ſuum, ſed indubitabilem diſcretionem

nem significare. Illud quoque notandum, quòd tertiæ personæ possessiuum ad innumerabiles (ut dicimus) refertur personas: quippe cum ad omnia tertiæ personæ pronomina, & ad omnia nomina & participia potest referri, ut fatus illius, suus istius, huius, eius, suus Vergilij uersus, sua discentis diligentia. Primæ autem personæ possessiua, & secundæ, nõ egent per se prolata ad iunctione alicuius genitiui, quũ uim genitiui finiti in se habeãt: quomodo nec suus eget genitiuo sui primitiui, quem in se possidet, sed extrinsecus alterius uocis propter multitudinem tertiarum personarum. Præter rem fuerit hic notare tam multas, atq; adeò innumerabiles tertias personas, quum tantùm una sit, sed huius personæ innumerabiles uoces. Primùm aliud est suus illius filius, &c. Aliud, suus est Homeri, uel Homero mos, & suus cuiq; mos. Et apud Catullum: Suus cuiq; innatus est error: quoniam hic accipitur suus pro proprius, illhic minimè. Deinde nulla illhic reciprocatio, quæ hic est: quippe intercedẽte uerbo inter suus et genitiuũ datiuũ ue: sic Homeri, uel Homero est mos suus, siue mos suus est Homero: cuiq; est mos suus, siue mos suus est cuiq;: cuiq; est innatus suus error, siue suus error est innatus cuiq;. Phœbo sunt semper lauri sua munera apud me, siue lauri sua munera sunt semper Phœbo apud me. De quo genere construendi, posterius quid sentiã apparebit. Nam illud exemplũ,

Georg. 1. India mittit ebur, molles sua thura Sabæi:

inutile exemplum est, in quo non accipitur sua pro propria: sed quomodo quum dicimus: mittũt suos legatos, suos milites, suas naues, sua agmina: quo etiam modo accipitur in Terẽtiano exemplo: Suo sibi hunc gladio iugulo. quod sibi, nulla nisi festiuitatis cuiusdam gratia additum est, nec ita cohæret cũ hoc ablatiuo datiuus sui primitiui, ut fit in illis genitiuis, suus illius, suus Aristotelis, Platonis'ue, nullo pacto separabilibus. Nam si separes, iam alterum genus loquendi erit, de quo non loquitur Priscianus hoc loco, suusq; significabit qd' proprius. Separes autẽ inter

interiecto uerbo, ad hunc modũ: Suus est illius mos, sua est istius natura, suus est Aristotelis modus, suum Platonis genus, suus est Vergilij uersus, sua est discentis diligentia, sua docentis. Et sine uerbo substantiuo: Suus tenet dolor patrem, suus matrem. nec procul ab hoc abest Vergilianum illud:

—Fessosq; sopor suus occupat artus.

Quapropter non eadẽ (ut Prisciano placet) ratio dicẽdi, Suus est Homeri uel Homero mos, usitatissimum loquendi genus, & suus Ciceronis filius hæres est patris institutus: quod dici ratio uetat. Nam quòd ait, ad discretionem illius, qui secundum legẽ non est suus, id est, sub potestate patris legitimi non est, nulla ratio est, nisi & doceat sic locutos esse uel legum latores, uel principes, senatum'ue, aut populũ, uel prætores, uel Iurisconsultos: qui etiam definitũ reliquerunt, qui sui dicãtur uel hæredes, uel serui, nunquam hoc pronomen cum genitiuis huismodi copulãtes. Et (ut rationem quoque addam) suus hæres, ad eum, cuius quis hæres est, refertur: sicut suus seruus, ad eum, cuius quis est seruus: ut si dicam: nemo potest suum instituere hæredem seruũ suum: & sua tutela ad illum refertur cuius tutela est, nec aliter dicitur suus ad discretionem alterius, quàm meus, tuus, alienus. Cùm ergo nihil agat suus, si apponatur ad Ciceronis filius, palã est redũdare, nõ aliter quàm in altero exẽplo. Egeo ingenij sui Ciceronis, Benedico ingenio suo Ciceronis, ubi suus redũdare non aliter quàm in altero exemplo diffitetur Priscianus: sed pro redundantia dixit abundantia. Sanè abundãtia interdũ aliquid causæ habet, redundantia nihil. Nam quò dictionem nõ dico absurdam, sed otiosam, ac similẽ membro quod integro corpori (ueluti sextus in manu digitus) adnascitur? quã ipse quoq; qui ait, tacitè reformidat longè pòst, quum de uocatiuis pronominum agit, inquiens: Itaq; quamuis ad ipsam rerum naturam rectè uideatur posse dici, ô sue fili Euandri: &, ô sua uxor Euandri: ut si dicam Euandrie fili, & Euandria uxor, quum in

hoc duæ tertiæ intelligantur personæ, possessoris & possessionis, usus tamen deficit. Cur Prisciane usus deficit? nempe quia deficit ratio, atque ipsa rerum natura: quoniam sue & redundat, & reciprocationem (quod ipsius proprium est) perdit. At tu uis addi etiam proprium, nec tamen tunc redundare siue abũdare suum, sed indubitabilem significare discretionem. Harum rerum (quum ratio tecũ nõ faceret) si nulla uspiam reperiebas exempla, tradere præcepta non debuisti. Si reperiebas, & illa debebas proferre, quod fecisses (opinor) si reperisses.

Suus, non caret uocatiuo. CAP. XIII.

QVòd si usus & uitandæ rèdundantiæ, & conseruandæ reciprocationis causa respuit talem uocatiuum, ô sue fili Euãdri, quid faciet neutra obstante istarum causarum? profectò uocatiuum oportet admittat, quum natura (Prisciano quoq; testante) non refragetur. At quo pacto reperiemus nec redundantem, & reciprocum uocatiuum? id uerò iam superius ostendimus. Si enim illhic, Benedicite domino Angeli sui, id Angeli uocatiui est casus, perinde ac si diceretur, ô Angeli sui. & quale esset, defendite, adiuuate, protegite Cæsarem uita periclitantem ô amici sui, ô milites sui, ô ciues sui: quid ni uocatiuum suus habere dicendũ est? Quòd si nulla huiuscemodi reperiantur exempla, nec mirum, quia rarò sit opus hoc sermone, & ratio tam ualida est, ut ipsa poßimus esse contenti.

Non tantùm per nominatiuum, quale est, uidet illum suus filius, licere loqui, sed etiã per alios casus. CAP. XIIII.

SIcut in ea quæstione quæ reliqua est ex Prisciani uerbis, sic paulò antè dicentis: Est tamẽ aliqua differẽtia in possessiuo tertiæ personæ, cuius nominatiuo tum utimur, quãdo ad suum possessorem possessio transitionem facit, & non ad alium: ut, indiget illius, uel Ciceronis suus filius: præstat illi, uel Ciceroni filius suus: uidet illum, uel Ciceronem suus filius: bene meretur de illo,

de illo, et de Cicerone suus filius. Similiter passiua quæ à possessore solo fiunt, nominatiuum possessionis exigũt: ut, amatur ab illo, uel à Cicerone suus filius. Nec non tam nominatiuo, quàm alijs casibus possessiui licet uti, quum possessorẽ ostendimus extrinsecus facientem transitionem ad aliquã aliam personã pro sua possessione: ut, rogat me ille, ut suus legat apud me filius, et ut suus doceatur à me filius, & ut sui miserear filij, & ut suo donem filio, & ut suum sequar filium, & ut suo potiar filio. Nã cur ad nominatiuum coarctat hanc regulam? An nõ hoc per accusatiuum eiusdem generis est? Piget Ciceronis suum filiũ, Rumor est Cæsari insidiari familiares suos, Constat suum esse Homeri morem, Fugere Pompeium sua interest, Fratris iã pigere incipit uxorem suam. Nam per accusatiuũ Latinius dici, quàm per nominatiuum, sic, Fratris iã incipit uxor sua pigere, alibi docuimus. Cui simile est illud Quintiliani in Milite Mariano: Declam. 3.
Nec si sit uitæ cupidissimus, pœnitere eum facti sui potest.

Quædam reliquiæ præceptorũ, quando indifferenter, quando differenter utamur his pronominibus. CAP. XV.

HArum porrò duarum Prisciani regularũ, quas nũc ad litera subieci, in posteriore licet pro suus uti eius, siue ipsius, id est, genitiuo: ut, rogat me ille, ut eius legat apud me filius, & ut ipsius doceatur à me filius: In priore nõ item, quod superiùs quoq; significauimus. Etenim (ut diuersa promã claritatis gratia exempla) non ausim dicere, Pythagoram uenerabantur discipuli eius, sed sui: nec, Quenq; decet ipsius defensio, sed sua, siue sui, ut apud Valerium Martialem: Li. 5. epig. 10.

Et sua riserunt secula Mæonidem.

Nam id quod in principio negaui sub specie transitionis cadere, sua quenque delectant, sua cuiusq; sunt, sua cuique reddantur, iam admonuimus nõ posse mutare pronomen, quia tũc substantiuum est. Illud autẽ ancipitis usus est (quod in posterũ

consultò reseruaui) quoties per ablatiuum loquimur absolutũ: ut, beatus ille est, tot se uel eum iuuantibus: potest iam securè uiuere tanta sibi, uel ei accedente hæreditate. Quo in genere nõnunquam usu uenit, ut per se, non per eum, uel ipsum utique loquendum sit.

Quemadmodum in construendo resoluantur, Sui Suusq;, in Is, Ipse, Ille. CAP. XVI.

Cap. 4. ET (quod mireris) ab ipso Se incipiendum, ut apud Quintilianum Institutionum primo: Tradito sibi puero, docẽdi peritus ingenium eius in primis, naturamq; perspiciat. Non enim dixerim, tradito ei puero sibi in ei mutato, aut eius & puero permutatis: sic, Docendi peritus in primis ingenium pueri, naturãq; perspiciat tradito sibi eo. Sed magis hoc in suus permittitur, quàm in is, ob id quòd sequi uult illud in constructione. Idcoq; resolui in quodlibet triũ (de quibus disseruimus) pronominum, is, ipse, ille, tanquam affinitatis quodã, aut cõsanguinitatis gradu propinquorũ: ut apud Senecam: Sæpe in magistrum scelera redierunt sua: quod ita cõstruendum erit, resoluendũq;: scelera magistri sæpe redierunt in eum, siue in ipsum, siue in illum. Nõnunquam resolui non potest: non modò quando est substantiuum: ut, suum cuiq; soluatur, sua cuiusq; sunt, nisi longa & perinde dura circuitione utamur: quod cuiusq; est, ci soluatur: quæ cuiusq; sunt, ipsius sunt: sed etiã quãdo accipitur pro proprius: ut, Suus est Homeri mos, Sũt & sua dona parẽti, Sũt hic etiam sua præmia laudi: nisi hic circuitione utamur: ut, mos Homeri est eius, dona parentis sunt ipsi, præmia laudis sũt illi: quod mihi nõ probatur. Est autẽ & alterum per hæc ipsa tria pronomina resolutionis genus, ut si dicas: sæpe in magistrũ scelera redierunt ipsius, uel eius, uel illius: quale est illud superius ex Quintilian. Quomodo & ipsum, & Vergiliũ scripsisse manus eorum docent. Resoluamus enim: Sæpe scelera magistri redierе in ipsum, uel in eum, uel in illum: itẽ, quomodo manus & ipsius

Verg. Aene. 1.

ipsius & Vergilij docent eos scripsisse. Sed hoc transeo, & cætera, non tam natiua materiæ, quàm adoptiua. Nam gratius facere scriptorem existimo, qui nonnihil, quàm qui nihil omittit, ne saltem plus magnitudini uoluminis, quàm utilitati legentiũ studuisse uideatur.

PERORATIO OPERIS.

HAEC habui, Ioannes, de pronominum sui, & suus reciprocatione, quæ dicerẽ. Cuius quæstionis tantùm abest ut timeam, ne quis tenuitatem, facilitatemq; insectetur, ut uerear, ne magnitudine potius, ac difficultate deterreatur, & quidẽ (sicut initio dixi) Labyrinthea. Etenim me quoq; iuuat ad eius finem, uelut ad exitum Labyrinthi peruenisse illius Cretensis (nam cõplures fuisse memorantur) quem Vergilius idem alibi narrat,

Parietibus textum cæcis iter, ancipitemq; Aeneid. 5.
Mille uijs habuisse dolum, qua signa sequendi
Frangeret, indeprensus, & irremeabilis error.

Verùm non est cur ego iam uerear istam legẽtium (si qui modò hunc libellum legent) desperationẽ. Nanq; omnem, quæ anteà erat, difficultatem, ut illis demerẽ, ipse suscepi, uniuersasq; ferè scrutatus cæcæ domus ambages, de Labyrintho, ut amphitheatrum facerem, elaboraui, quale in media urbe uisitur, à Vespasiano extructum, aut quale Puteolanũ, Campanum'ue, aut Veronense (nam eiusdem exẽpla sunt plurima) mille uias illud quidem habẽs, sed sine cæcitate, sine dolo, sine errorẽ, aut (quo magis è uicino similitudinem sumam) quale summi pontificis palatium, quod proximè Nicolaus Quintus ex cõfuso, & Labyrintheos anfractus habente augustissimũ reddidit, non tamen aboletis eorum titulis, qui illud ædificarãt, exornarantq;, sed reparatis, atq; magnificentius restitutis, ut non immeritò ueteres summi põtifices (si quis illis harum rerum sensus est) huic plus,

quantùm ad ædificationem pertinet, quàm sibijpsis debere fa-
teātur, à quo ædificante plus ornamēti acceperunt. Factū haud
dubiè omniū palatiorum magnificentia præclarius. Cui non-
nihil nostrum fortasse conferri poterit, quē priscorum autorum
(quantum in nobis est) restituimus, reparauimusq; dignitatem.
Sed quid demens ego qui meum cum illius opere coner ulla ra
tione comparare? casam cum regia, tophum cum marmore, æs
cum auro, literulas cum excellēti uirtute, ac singulari sapiētia:
præsertim quum opusculū hoc nō ausim edere, nisi prius ab eo
comprobatum, optimo literarum censore, non solùm literarum
præside ac principe? Est enim ille, ut semper anteà doctrinarū
omnium cultor, censorq;, ita nunc nō modò Romani pontifica-
tus, ac Romani imperij, uerùm etiā Romani eloquij moderator
& princeps. Quæ tria cuinā post homines natos affuisse dice-
mus? id est, ad duo priora, hoc tertium accessisse. In primis curā
gerendi, ut cùm omnis doctrina, tum uerò lingua Romana (quæ
usitatius Latina dicitur) cunctarum doctrinarum seminariū co
leretur, & crescere: res profectò (si uerè æstimemus) maioris
laudis, quàm cætera. Siquidē illa ad nos aliorum iudicio, & in
terdum inuitos, deferuntur, hoc non nisi iudicio nostro, studioq;
contingit. Illa nonnunquam parum rectè administrātur, hoc nō
uideo quemadmodū nō rectè queat administrari. Illa huius ope
ram, atq; opem desiderant, hoc etiā ut illa nō adsint, per se po-
test esse contentum. Itaq; ego Nicolaum Quintū, tum propter
alia summum hominē iudico, tum uerò propter id, quòd nō tan
tùm cultor est sapiētiæ, sed plurimos etiā cultores efficit, haud
iniuria comparandum censeo choro Musarum (si quæ unquā
Musæ extiterūt) quæ & sapere ipsæ omnia, & nobis ad capes
sendam omnem sapientiā autores esse creduntur. Ab hoc igitur
Ioannes, cuius tu intimus es (ut ad nos reuertar) oraculum po-
sces, nunquid hic liber tibi dedicatus editione sit dignus.

FINIS.

INDEX EORVM,

QVAE HOC IN LIBRO SCITV digna uidebantur, multis dictionibus ac sententijs postremò locupletatus: cuius primus numerus librum, alter libri caput indicat.

A

A lib.3.cap.66
Ab & abs quibus cum literis iungantur 2.29
Abaculi 6.53
Abactores 6.16
Abdico 5.104
Abfore 1.26
Abhorreo 5.101
Abiegnus 1.4
Abigo 6.16
Abigeatus, Abigeus ibidem
Ablatiuus 2.6
Ablatiui & genitiui affinitas 3.17
Abstinentia 4.41
Abus habentia nomina in dativo & ablatiuo 1.1
Ac 2.58
Accedit 3.45
Accedo 4.2
Acceptus in conuiuium 5.7
Acceptilatio 5.100
Accerso 1.23
Acceßio, Acceßus 4.2
Acinus 4.28
Accipio ignominiã, &c. 3.75
Accipio 6.7
Accipio excusationem 5.67
Accipio iniuriam 6.3
Accipio conditionem 4.67. & 5.67.
Accipio fidem 5.16
Accola 4.54
Accusator 4.12
Accuso 6.13
Accusationis uerba 3.32
Accusatiuus cũ infinitiuo 2.14
Accusatiuus temporis 3.17
Accusatiuus pro noiatiuo 3.23
Acceruus 4.49
Acus, Acicula 1.5
Acta, Actiones 4.9
Actio, Actus 4.2. & 32
Actio noxalis 6.35
Actiui in paßiuũ resolutio 3.39
Actiui uerbi nitidior usus 3.49

Actor 4.32
Actum est 5.102
Ad, cum uerbis 3.37
Adamo 5.37
Addico, Addictus morti 5.28
Adduco in inuidiam 1.21
Adeò 2.44
Ad hoc 2.5
Adiectiua in bundus 1.12
Adiectiuũ ubi collocãdũ 3.25
Adijcio 3.45
Aditum munire, Aditus 5.26
Ad me spectat 3.96
Admoueo manum 5.90
Adolescentia lubrica 4.101
Adoro 5.11
Ad summã, Ad summum 6.20
Adsum 5.51
Ad tempus 4.112
Aduento 5.10
Aduerbia quædã in im exeuntia 6.20
Aduerbia quædam comparatiua & superlatiua; seruiunt accusatiuo 2.12
Aduerbium disiunctiuum quid momẽti ex situ habeat 3.26
Aduersor 5.80
Aduersus, Aduerto 5.90
Adulatio, Adulor 5.66
Adulterium 6.45
Adultus 1.30
Aduocatus 4.12
Ad uotum 5.70
Aedes cum deriuatis 3.7. & 6.40
Aedificare 3.7
Aedificium 6.40
Aediles 4.84. & 3.7
Aedilitius 4.84
Aeditui 3.7
Aegresco 1.22
Aequalis, Aequabilis 4.102. & 6.26
Aerarium 1.6
Aes alienum conflare 5.94
Aestimo 5.20
Aetas præmatura 4.107
Affatim 6.20
Affectatio, Affectio 4.78
Affecto, Affectus ibidem
Affectus sum 5.35
Afficio te iniuria 3.94
Affinitas genitiui et abla. 3.17
Affore 1.26
Africa, Afri 4.85
Agè, Agitè, Agedum 2.16
Agere 6.51
Age uerò 2.24
Agere delectum 5.60
Ager 4.55. & 6.41
Ager meus & mei 2.1

Ager

Ager restibilis 6.42
Aggrego 3.45
Ago gratias 5.41
Ago tibi gratum 3.75
Albani, Albenses 4.85
Aleator, Aleare, Alea ludere 1.6
Aliquantisper 2.48
Aliquantò 1.16
Aliquis 3.6. & 3.16
Alius 1.16. & 3.59
Aliter 1.16
Alleuo 5.81
Allocutio præmatura 4.107
Alludere 4.16
Alo 5.46
Alter alterum accusat 3.30
Alter 3.59
Altilis 1.8
Aluearium 1.6
Alumnus 6.1
Amamus nos inuicem, mutuò, & pariter 3.74
Amator 5.37
Amatorium 1.6
Ambitio, Ambitus 4.19
Ambitiosus ibidem
Ambulo 5.79
Amicus, Amica 5.37
Amiculum 1.5
Amo 5.37
Amor 4.68
Amorem conciliare 5.53
Amoueo manum 5.90
An, An'ne 2.17
Anacreon poëta 1.11
Andromeda 5.6
Anguilla lubrica 4.101
Animaduerto 3.69
Animosus 1.21
Anniuersarius 4.108
Anniculus 1.5
Annona 4.35
Annuatim 6.60
Antè uim habet comparatiui 1.16
Antecedētis à relatiuo discordantia uenusta 3.19
Ante diem uenire, adesse 4.80
Antehac, ante illud 2.56
Antiqui 4.5
Aper 4.42
Apertum, Apertile 1.8
Apes non apis dicendum 1.5
Apparatus belli 5.64
Apparo ibidem
Apellationis uerba 3.92
Appendo 5.82
Apetitus, Appeto 5.7
Apud te 6.54
Aquatilis 1.8
Aratio 4.2

Arbor 4.27
Arceo 6.16
Arcesso, & Accerso 1.23
Architriclinus 4.34
Arcta mulier 6.38
Area 4.55. & 6.41
Argentarius 4.42. & 44
Argutus 1.30
Armamentarium, Armarium 1.6
Armenta, Armentarius 4.42
Armiger 6.1
Arra, Arrabo 6.57
Artificia 4.44
Aruum 4.55. & 6.41
Ascisco 5.86
Ascribo 3.45
Ascriptitius 1.11
Assectari 5.77
Assentor 6.66
Asseuero 5.87
Aßideo, Aßido 5.6
Asinus 4.42
Asylum 6.19
Ast 2.15
Aster, Astrum 6.22
Assumo 6.3
Assurgo 5.12
At, Attamen 2.27
Atq; 2.58
Atramentarium 1.6
At uerò 3.24
Auctio, Auctionari 4.32
Auctus ibidem
Audiens sum tibi 3.42
Audio te, & tibi 5.29
Audiui à patre, de patre, & ex patre 3.66
Audire habeo 5.98
Auditorium 1.6
Autor 4.32. & 5.30
Autoramentum, Autorare 4.32
Autoritas 3.88. & 4.32
Auersor 5.80
Auersus, Auerto 5.90
Aue 6.30
Auis 4.45
Aula 4.34
Auricula, Auris 1.15
Ausculto 3.42
Auspicari, Auspex, Auspicium 6.1
Aut 2.17
Autem, Autem non 2.24
Auxilium do, & fero 3.65

B

Bacca 2.28
Barba, Barbæ 6.14
Beatitudo, Beatus 4.14
Bellum 4.64
Bene 2.52. & 3.87

Bene cēseo, Bene precor, Bene mereor 3.87
Bene agi cum aliquo 5.102
Benedico, Benedicus 1.10
Beneficentia 4.100
Bene habeo, Bene habet 3.74
Beneuolentiam conciliare 5.53
Bergomensis, Bergomū 5.85
Biduo 2.33
Bimus 1.5
Binoctium 2.33
Binus, Bini codicilli 3.5
Bis centum, Bis mille 3.4
Blandior 5.66
Bombarda 2.34
Bona corporalia, & incorporalia 4.98
Bonitas, Bonum 4.100
Bos 4.42
Bractea 4.74
Breuiter 6.20
Bubalus 4.42
Bucca, buccæ 4.52
Bundus finita nomina 1.9
Burdo 4.42

C

CAballus 4.42
Calamarium, Calcearīū 1.6
Calculi 6.53
Calumniator, Calūnior & 50 6.49
Calumnia 6.50
Camelus 4.42
Campania 4.85
Campus 4.55
Candeo 6.11
Caper, Capra 4.42
Capesso 1.23
Capio spem de te 3.81
Capio, Capior oculis 6.3
Capitalis 4.109
Captus 6.3
Cardo 6.61
Careo 5.85
Caritas, Charitas 4.42
Carnarium 1.6
Carnosus, Caro 4.73
Carpo 6.6
Carptim 6.20
Cartilago 1.5
Castellum, Castrum 4.20
Castrense peculium 6.40
Casius septimus 2.6
Catellus, Catulus 4.71
Cateruatim 6.20
Catamiti 4.110
Cauillari, Cauillatio 6.49
Caupona 4.44
Causa mea, & mei 2.1
Causari 5.67

Caut

Cautus 1.30
Cædo, Cedo 3.45
Cæsim 6.20
Cœlebs, Cœlibatus 4.106
Celebris, Celebritas 4.96
Cœnaculum, Cœnatio 4.22
Censor, Censorius 1.6. & 4.84
Centum & sexgintiquinque annos natus 3.14
Centeni 3.5
Centurio 6.32
Cerasum 4.28
Cerebrosus 1.21
Cernere est 3.83
Certamen 4.64
Certe 2.27
Certum est 5.27
Ceruix, Ceruicis duræ 4.36
Ceu 2.36
Cicurare, Cicuris 4.42
Cicur, Cicum ibidem
Cilium 4.52
Cimbri 5.10
Circiter 2.7
Circunscriptio 6.10
Circunsisto, Circunsto 5.49
Circunspectus 1.30
Citare 6.2
Citra 2.49
Citro 2.57
Ciuis, Ciuitas 4.83
Clarus 4.91
Cliens 4.12
Cliuus 4.43
Cœpit eum pœnitere 3.46
Cogito 5.20
Collybistæ 4.44
Colliberti, Collibertæ 4.1
Collis 4.43
Colloco te in spem 3.81
Collum 4.36
Comenses 4.85
Comes, Comis 4.38
Comicus, Comœdus 4.32
Comitari 5.77
Comitatus 4.38
Commeatus 3.10. & 4.36
Commendo 3.45
Commentarium, Commentum 4.21
Commigro 5.95
Commilitones 4.83
Committo 3.56
Committo ut 2.38
Commune, Comparo 3.45
Comparatio inæqualiũ 3.72
Cõparatiua aduerbia seruiũt accusatiuo 2.12
Cõparatiui & superlatiui differentia 1.13

Compar

Comparatiui natura 1.12
Comparatiui proprietas 1.19
Comparatiui resolutio 1.12
Compareo 5.51
Compēdium participij 1.32
Comperendinare 2.33
Comperi 5.24
Compertum est mihi ibidem
Complacitus 1.30
Complodo 5.9
Complura 4.90
Compos 3.34
Componere sarcinas 4.49
Composita ab ac, q̃s, & 2.5
Composita ab en, & ecce 2.15
Composita ab olim & diu 2.35
Composita à dudum, nuper, & pridem 2.43
Composita à leuo 5.81
Composita à quis, uel qui 3.16
Composita à re 5.63
Composita quædã à præ, per, uel re 5.31
Compositorum ab esse & fore differentia 1.26
Con præpositio 6.52
Concilio 5.54
Concipio spem de illo 3.81
Concio 4.47
Conciuis 4.83
Conclaue 4.34
Conclusio 1.30
Condictio, Conditio 4.64
Condiscipuli 4.83
Conducibile est 3.49
Conducit 3.41
Conductitius 1.11
Confero 3.45
Confector, Conficio 6.52
Confido 5.47
Conflare æs alienum 5.94
Confluens 1.33
Confore 1.26
Congrus lubricus 4.101
Coniecturæ uerba 3.79
Coniuratio, Coniuro 5.21
Coniunctio quid momenti habeat ex collocatione 3.26
Coniunctiui modi præteritum à futuro eiusdem quomodo differat 4.28
Conniueo 4.52. & 6.7
Consciscо 5.86
Consessus 4.2
Consideratus 1.30
Consolatio, Consolor 4.77
Conspicuus 1.30
Conspiro, Conspiratio 5.21
Constat ratio 5.18

Conster

Consternari, Consternere 5.91
Constitui, Constitutũ est 5.24
Consuetudo 5.5
Consularis, Consul 4.84
Consulo te & tibi 5.40
Consulto, Consultor, Consultus ibidem
Contendo, Contentio 6.4
Contentus 1.30. & 6.4
Conterraneus 4.83
Continens 1.33
Continentia 4.41
Continuò cum nõ & ne 2.30
Contraxi æs alienum 5.94
Contraxi tædium 6.3
Conuenio 3.76
Conuenire habeo 5.98
Conuenit 3.76
Conuentus 4.2
Conuersatio 5.5
Conuitium 6.52
Coopto 5.60
Copia mea & mei 2.1
Copia, Copiæ, arum 4.65
Cordi est 5.22
Corporalis, Corporeus 4.98
Corpulentus, Corpus 4.73
Coxa 4.57
Crapulari, Crapula 5.55
Cras, Crastinus 2.33
Crebresco 1.22
Crepitaculum, Crepitus 4.29
Crimen 4.58. & 5.8
Crudus 4.116
Cubiculum, non à cubili, Cubiliculum 1.5
Cuias 2.3
Cuius, Cuia 3.2
Cuiusq; 2.1
Culcitra 6.46
Culpa 4.6
Cum præpositio 2. 6. 22. & 39
Cumani 4.85
Cum pace tua 4.18
Cum primum 1.17
Cupido uolucer 4.45
Curo 1.27
Curia, Curiosus 1.21
Cursim 5.20
Cursus 6.5
Custodia 4.76

D

DAmnãdi uerba quibus casibus cõstruantur 3.32
Dapes 4.23
Dare facultatem 4.65
Dare operam 4.70
Dare potestatem 4.18
Dare ueniam ibidem
De 3.66
Debello 5.62

Dece

Edico, Edictum 5.68
Edisco 5.1
Effigies, Effingo 5.43
Efflagito 5.58
Eheu 2.11
E iulo 5.52
Elabor 5.59
Elephantus, Elephas 4.42
Eleuo 5.81
Eligere 5.60
Ellum, Ellam, Ellos, &c. 2.15
Elogium 4.66
Emereor, Emerita 5.99
Emeriti senes, & boues ibidē
Emigro 5.95
En 2.15
Enectus fame, & siti 6.28
Enimuero 2.24
Eò magis 1.16
Eò, & quò cū cōparatiuo 1.15
Epistola 3.6
Epulum 4.23
Epulæ ibidem
Eques 6.32
E renibus 5.19
Ergo 2.43
Ergo'ne 2.17
Eripio 5.83
Errabundus 1.9
Esca 4.53
Esse cordi, & in animo 5.22
Esse cum casibus 3.23
Esse & fore cum compositis 1.26
Essendi 1.27
Esse parem 5.74
Est maturus rei militari 4.107
Esurio 1.24
Et 2.58
Ἑταῖρος 4.38
Et geminatum 3.92
Et certè, Et sanè 2.27
Etiam 2.50
Etsi 2.21
Et hoc, & id 2.58
Et hoc non sine, &c. ibidem
Euentus 1.7
Euidens passiuè sumptū 1.30
Euoluo librum 6.43
Ex 1.13. & 3.66
Exanimatus 6.28
Exaudio 5.29
Exautoro 6.62
Excandesco 6.11
Excedo 5.95
Excogito 5.2. & 20
Excretus 1.30
Excubiæ 4.69
Excuso 5.67
Exemplar, Exemplum 6.33
Exemplarium ibidem

Frumenta præmatura 4.107
Frumenti copia 4.75
Frutex, Fruticari 4.27
Fuga 6.5
Fundus, Fundum 6.41
Fundare, Fundamentũ ibidem
Fungor 5.5
Fustigare 6.47
Futilis 1.8
Futurum coniunctiui, quo distet à præterito eiusdem modi 3.28
Futurum participij 1.33

G

GAlli 5.6
Gaudeo, Gaudium 6.12
Gemma 6.64
Gemo 5.42
Gena 4.52
Generatim, Generaliter 6.20
Genitiuorum significatio 2.1
Genitiui & ablatiui affinitas 3.17
Genitor, Genitrix 3.70
Genuinus dens 4.52
Genuino rodere ibidem
Gerundiorum significatio & usus 1.25. & 27
Germiculum 1.5
Gesta 4.9
Gestus, Gestio 4.12
Glans 4.28
Gladiatorium munus 4.16
Gloriosus 1.41
Gradum facio & iacio 5.26
Grammatici audaces & supercilio si 2.1
Gratiam ago, refero, habeo, & reddo 5.41
Gratiam ineo non dici 5.51
Gratificor 5.76
Grator, Gratulor 5.42
Gratum facio 5.76
Gratus 4.89
Grauis, Grauidus 6.80
Gregatim 6.20
Greges 4.42
Gremium 4.37
Γωνὴ 6.38

H

HAbeo ad uotum 5.70
Habeo à patre mandatum 1.25
Habeo cum gerundijs 1.26
Habeo copias omnium rerum 4.65
Habeo audire 5.98
Habeo conuenire ibidem
Habeo delectum 5.60

Habeo

Habeo fidem 5.60
Habeo gratiam 5.41
Habeo in animo 1.25
Habeo iter 5.71
Habeo orationem 5.97
Habeo rationem 5.18
Habeo polliceri 5.98
Habeo sermonem 5.97
Habeo te excusatum 5.67
Habeo te loco patris, & simi= lia 3.88
Haud auspicato 6.1
Hei 2.11
Hem 2.15
Heri, Hesternus 2.33
Herba 4.27
Hesterno die 4.81
Heu 2.11
Hic 2.5
Hic mihi gloriatur, &c. 3.52
Hic non est cum illo compa= randus 3.72
Hinnulus 4.42. & 71
Hio, Hisco 5.15
Histrio 4.31
Hoc nomine 2.49
Hoc magis 1.16
Holitor 1.6
Holus 1.6. & 3.9
Homo celebris 4.96
Homo capitalis 4.109
Homo mansuetæ & bonæ con ditionis 4.67
Homo maturus, & præmatu= rus militiæ 4.107
Hortus 1.6. & 3.9
Hospes, Hospitium 4.82
Hospitales ibidem
Huc 2.57
Huc ades, pro adsis 5.51
Hypotheca 6.57

I

IAcere fundamenta 6.41
Iacere gradum 5.25
Iaculari, Iaculum 6.5
Iam, Iamiam 2.47
Iandiu 2.35
Iandudum ibidem
Iamuero 2.24. & 47
Iamolim 2.35
Iampridem 1.34
Iam ueniet, & iam præsens erit 5.51
Ianua 4.8
Ieus finita nomina 1.10
Idem 2.5. & 6.20
Identidem 2.50
Id ætatis 3.17
Idq; 2.58
Id quod, cum alio antecedẽte 3.62

INDEX.

Igitur 2.43
Ignominiosa missio 6.62
Ignorans, Ignoranter 4.94
Ignotus 1.30
Ilis terminata nomina 1.8
Illaboratum 5.59
Ille 2.4
Illhuc 2.57
Imago mea & mei 2.1
Immigro 5.95
Immunitas 6.39
Impendens, Impendeo 5.42
Impendo 3.45. & 5.82
Imperiosus 1.21
Impero 5.48
Imperatiuo deest prima persona 3.28
Impersonalium quorũdam regimen nouum 3.46
Impertio 5.33
Impertior passiuum & deponens ibidem
Impleo 3.33
Imploro 5.52
Impono, Impostor 3.95
Imprecor 5.96. & 6.24
Improbare 6.44
Imprudens 4.94
Imprudenter non dici, sed per imprudentiã, siue per ignorantiam ibidem
Impugno 5.62
Imputo 6.44
In, cum uerbis 3.37
In agendo, In cœna 3.91
In animo est 5.22
In annos 6.60
In auro, In æs 3.18
Incedo 5.79
Incesso 3.45
Incessus 6.45
Inchoatiua uerba 1.22
Incido in æs, uel in ære 3.18
Incisim 6.10
Incola 4.54
Inconsideratus 1.30
Inconsultus 5.40
Incorporeus 4.98
Increpare 4.29
Incumbo 3.44
Incuria 1.21
Incuso 6.13
Indico, Indictum 5.68
In diem 3.68
Indoles 4.46
Indulgens passiue sumptum 1.30
Indulgentia, Indulgeo 4.18
Industrius 1.21
Inelaboratum 5.59

Inco

Ineo gratiam 5.54
Inest rei & in re 3.45
Infensus, Infestus 4.111
Infestare ibidem
Inficialis status 6.9
Inficias ire, Inficiator ibidem
Infidus 4.103
Infinitiuorum esse & fore differentia 1.26
Infinitiuum interiectum, uel postpositum 3.21
Infinitiuo ubi utendum 1.25
Infinitiuus loco suppositi ibid.
Infra 2.53
Ingenium præcox 4.107
Ingenuus 4.1
Ingredior 5.39
Ingredior in spem 3.81
Ingurgito 5.55
Inhibeo 5.4
In horam, In horas 3.68
Initium, Iniens 55.4
In loco, In locum 3.88
In manibus 5.34
In mentem uenit 3.82
In morem 4.11
Innocuus, Innoxius 6.17
In primis 3.71
Inquilinus 4.54
In rem præsentem 4.112
Insciens, Inscienter feci 4.74
Insignis 5.35
Insomnis 1.20
Instar 6.18
Instituta, Institutiones 4.11
Instratum 6.46
Instructæ naues 5.64
Instruo 5.1
In summa 6.20
Intendo, Intentio 6.4
Inter 1.13
Inter actionem 3.91
Inter agendum, Inter cœnandum ibidem
Intercedit 3.73
Intercludo 5.69
Interdico 3.39
Interim 2.49
Interest cum supposito 2.1
Interrogatio & responsio in diuersis casibus 2.50
Interrogo 5.61
Intersepio 5.69
Interuerto 5.28
Intimus 1.17
Intra 2.53
Introcludo 5.69
Intueor te, & in te 3.59
Inuenio 5.2
Inuerto 5.25

Inuestigo 5.45
Inueteratus 1.30
Inuicem 2.59.& 3.74
Iuuidia, Inuidiosus 1.21
Iocus, Iocari, Iocularia 4.16
Ipse 2.1
Is 2.5
Is demum 6.21
Iste cum aduerb. Istic & alijs 2.4
Ita comparatum seu constitutum est 3.89
Ita cum superlatiuo 1.15
Id responsiuum 2.50
Ita pro ualde 2.54
Ita'ne 2.17
Itaq; 2.54
Iter facere, & habere 5.71
Item, Itidem 2.50
Iterum 2.56
Iterum consul 3.59
Iubeo 5.68
Iubendi uerba 3.28
Iucundus 4.89
Iudicij uerba 3.92
Iugerum 1.7
Iugulus, Iugulum petere 4.36
Iugum 4.43
Iuratus 1.30
Iura, Iuris naturalis species 4.48
Iurisconsultus ibidem
Iurisperitus nemo nisi literarum peritus 3. in præf.
Iurisconsultus 5.40
Iurisperitus 4.48
Ius naturale, Ius ciuile ibidem
Iussus 1.7
Iustitium 5.6
Iuuat 3.41
Iuuenta, Iuuentus 4.40

L

LAbasco, Labo 5.59
Labor, eris, Labor, oris ibidem
Lacertosus 1.21
Laccesso 2.23.& 5.14
Lalisio 4.42
Lamentor 5.52
Lamina 4.74
Lanista 4.16
Lapidare 5.6
Lapillus 6.64
Lapsus 4.99.& 5.59
Lassus 4.99
Latebræ, Latibula 4.79
Lauo, eiusq; deriuatiua 1.2
Laxus 4.99
Legatio præmatura 4.107
Leges 4.48
Legibus comparatum seu constitutum est 3.89

Lego, & Perlego 5.30
Lenticula 1.6
Lætabundus 1.9
Lætor, Lætus 6.12
Leucs 6.8
Leuo 5.81
Liber, libri 9.43
Liberè loqui 4.17
Liberi 3.8
Liberi ingenui 4.110
Liberta 4.1
Libertas 4.17
Libertinitas 4.1
Libertinus, Libertus ibidem
Libra pro pondo 3.13
Licentia 4.17. & 18
Liceor, Licitor 5.28
Licet 2.21
Lictor, Lictorius, Lintearius 1.6
Litera, Literæ, arum 3.6
Loco patris 3.88
Locorum quorundam nomina 4.85
Locus celebris et frequẽs 4.96
Lombardia 4.85
Longè 1.17. & 18
Lotium 1.2
Lubricus 4.101
Luculentus 4.91
Luce, Luci 4.80
Lucrum 3.12
Luctuosus 1.21
Luctus 4.60
Lucus 4.56
Ludere 4.16
Ludibundus 1.9
Ludicrum 1.3
Ludus 4.16
Lues 4.72
Lupus 4.42
Lusio, Lusus 4.16

M

MAcellum 4.35
Maceror, Macesco 1.22
Magis 1.12
Magister, Magistra 4.38
Magistratus officium 4.30
Magna autoritate uir 3.17
Magnificens 1.30
Magni interest 3.3
Magniloquens, & sua comparatiua, & superlatiua 1.10
Maior, Maius 1.13
Minor, Maximus ibidem
Maiores 6.55
Mala 4.52
Malè 2.42. & 3.87
Maledictum 6.52
Maledicentissimus 1.10
Malleolus 4.26
Malum 6.41

Mando 5.68
Manco te 5.93
Mango 4.110. & 6.59
Manipulatim 6.20
Marinus, Maritimus 4.95
Margarita 6.64
Mater 3.70. & 4.38
Materia 4.38. & 6.52
Materies 4.38
Matuta dea 4.107
Maturè & Præmaturè ibidem
Maturesco, Maturo ibidem
Maturrimus, Maturus ibidem
Maxilla 4.52
Mea 2.1. & 3.2
Me cum infinitiuo & accusatiuo 2.14
Meditatiua uerba 1.24
Mei, tui, sui pronomina 2.1
Membrum 6.10
Membratim 6.10. & 20
Membranæ Pergamenæ 4.85
Meme 2.2
Memini 3.58
Memoria mea & mei 2.1
Memoria, Memoriter 3.93
Menda 4.6
Mœnia 4.8
Meno, Mentio 3.58
Mens, Mentum, Mentior, Menta ibidem
Mensarius 4.14
Mentula 1.5
Meo dormientis 2.1
Meo iure 6.3
Meo nomine 2.49
Me occupato, & similia 3.64
Mereor 4.110. & 5.99
Merere 4.110
Meritorius puer, Meretrix ib.
Meßis 3.24
Metuo 3.27
Meum & mei differunt 2.1
Meum solius ibidem
Migro 5.95
Mihi 3.32
Miles 1.14. & 6.32
Miles frequens spectator præliorum 4.96
Miles munificus 6.39
Millia, Mille 3.4
Mimus 4.13
Minimum, Minimè 1.18
Ministeria, Ministerium 4.50
Minor 1.13
Minores 6.55
Minoris emi 3.1
Minus 1.12
Mirari se 5.92
Mirificißimus 1.10
Mis, tis, sis 2.1

Mise

Miſerere poteſt, Miſertum eſt 3.46
Modeſtia 6.41
Modi tres quibus actiuum in paßiuum reſoluitur 3.39
Moleſtia afficere, Moleſtare 4.111
Moleſtia 6.8
Mollis 4.115
Momenta 4.41
Momentum 6.41
Monumenta 4.75
Morbus capitalis 4.109
Moratus, Morigeratus 4.104
More maiorum comparatum eſt 3.89
Morigeror, Morigerus 4.104
Morosus 1.21
Mororte 5.93
Mos 4.11
Mulier 6.38
Mulier famoſa 1.21
Mulus 4.41
Multò 1.16. & 18
Munus 6.39
Muncrarius 1.6. & 4.16
Municeps 4.83. & 6.39
Munificus ibidem
Municipatim 6.20
Munire uiam 5.71
Munimenta 4.75
Murus 2.8
Muſculus 1.5
Mutuò aduerbium 2.59
Mutuò amare 3.74
Mutuo, as, Mutuor 5.25
Myſterium 4.50

N

NActus ſum 5.2
Nam, Nanq; 2.55
Nam quod ibidem
Naſcor 3.45
Natales, Natalia 4.10
Natalis, Natalitius ibidem
Natus 3.70
Natura cõſtitutũ, cõparatum, & præſcriptum eſt 3.29
Natura cõparatiui 1.12
Natura ſuperlatiui 1.14
Naues inſtructæ & ornatæ 5.64
Næ 6.39
Ne 6.29. & 2.14. & 17. & 3.28
Nec, Nec enim ibidẽ. & 2.58
Neceſſe eſt 3.49
Necubi 3.27
Ner uerò 2.58
Necatus, Nectus 6.28
Ne dicam 3.20
Nedum 2.18

Nega

Negationis usus 3.27
Nego 6.9
Negotium 4.61.& 5.88
Nemo nostrum, nõ nostri 2.1
Nempe 2.27
Neq; autem 2.24
Neq; id sine, Neq; enim 2.58
Neq; hoc, Neq; illud ibidem
Nequaquã, Neutiquam 3.27
Neuter neutrum accusat 3.30
Ne'ue 2.17
Nihil ad te 3.90
Nihil ad Persium ibidem
Nihil, & Nisi 3.54
Nimirum 2.27
Ningit 3.40
Nisi 2.19.& 3.29.54
Nobilis 5.35
Nocentes 6.17
Noctè 4.80
Nomina diminutiua 1.5
Nomina in bundus 1.12
Nomina in arius 1.6.& 21.
Nomina in aster 1.5
Nomina in ceus, cus, itius 1.11
Nomina in er, uel in ellus 1.5
Nomina in icus 1.10
Nomina in io 3.86.& 4.2
Nomina in orius, & in orium 1.6
Nomina in osus 1.21
Nomina in rium 1.6
Nomina adiectiua in tilis, silis & xilis 1.8
Nomina quorundam locorum 4.65
Nominatim 6.20
Nominatiuus pro accusatiuo 3.23
Nominatiuus pro uocatiuo 3.22
Nominum criminalium, & pœnalium regimen 3.31
Non 2.50.& 3.28
Non autem 2.24
Non continuò, protinus, statim 2.30
Non, & nisi, cum alijs uerbis 3.29
Non placeo mihi 5.92
Non pridem, Non ita pridem 2.34
Non quia, Non quo, Non ut, Non quòd 2.37
Non me fugit, & similia 3.80

Non

Non modò 2.18.& 31. & 3.27
Non scio,& non uolo, barbara 6.39
Non solùm,Nõ tantùm 2.18 & 31.& 3.27
Nostras 2.3
Notabilis 5.35
Nouacula 1.5
Noualis 6.42
Noui copias tuas 4.65
Nouissimè 2.50
Nouitius 6.59
Noxa,Noxales actiones 6.35
Nudiustertius, Nudiusquartus 2.33
Num 2.50
Numen,Nutus 6.27
Numeralia 14.& 3.5
Numeralium usus, & ordo 3.5.& 14
Numerorum ordo 3.14
Nummularij 4.44
Nunc 2.51
Nunquando 2.50
Nuntium,Nuntius 6.15
Nuper 2.34
Nuspiam,Nusquam 2.28
Nutrio,Nutrix 5.46
Nuto 5.84
Nutus 6.27
Nux 4.28

O

O 2.13
Obeo 5.44
Obiter 2.49
Obruo 5.55
Obseruantia 4.3
Obseruatio,Obseruo ibidem
Obses 6.31
Obuio 3.77.& 5.107
Obuius tibi fio,Obuius sum tibi,& similia 3.77
Occupatio,Occupatus 5.57
Occupo ibidem
Occurrit mihi 3.82
Otium 4.61
Oculi lubrici 4.101
Odiosus 1.21
Odor 3.9
Odium 1.21
Odium capitale 4.109
Offendò 5.2
Offero electionem 4.67
Officia 4.30.& 50
Officina 4.44
Officium 4.30.& 6.39
Olim,Olimiam 2.35
Olus 3.9

Omni

Omnium rerum copias habeo 4.65
Onager 4.42
Opem fero 3.65
Opera,ræ,Operæpretiũ 4.76
Operosus 1.21
Oportet legere libros 3.49
Opinio 3.86
Opifices 4.44
Oppetere 5.44
Oppidatim 6.20
Oppidum 4.20
Oppidum frequens 4.96
Oppignero 6.57
Opprobrium 6.44
Oppugno 5.62
Opus 4.76
Opus agere 5.99
Oratio 6.36
Orationis copia 4.65
Orator 4.81
Orbitas,Orbus 4.106
Ordo 4.14
Ordo numerorum 3.14
Oriundus 3.57
Ornatus nauium 5.64
Orphanus 4.33
Oro 5.29
Os 4.52
Ostendo cum alijs uerbis 5.72
Ouis 4.42

P

PAbulum 4.53
Pacatus sum, Pacificatus sum 5.73
Pædor 6.25
Pallium 6.46
Pallace,πάλλαξ 6.48
Pampinarium 1.6
Pannosus 1.21
Par 5.74
Parasitaster 1.5
Parasitus 4.51
Parenthesis 3.11.& 8.14
Parens 3.70
Parentalia,Parentare 4.23
Parem esse 5.74
Paria facere ibidem
Parics 4.8
Pariter 2.84
Parit mulier filium 5.13
Pars mea,& mei 2.1
Partio 5.33
Partior 5.33.& 3.45
Particeps 3.45
Parturio 1.24
Participia perbellè infinitiuo adiuncta 1.25
Participij compendium 1.32
Participia in ens in substãtiuũ tran

transeuntia 1.33
Participiorum copulatio cum infinitiuo fore 1.26
Participium futuri tēporis in nomen transiens 1.33
Participiū præteriti actionē, præsentis paßionem significat 1.30
Participium præsentis temporis, pro præterito poni 1.31
Parui interest 3.3
Parumper 2.48
Pasco, Pascor 4.53
Paßim 6.19
Paßiui usus elegans 3.49
Pastio, Pastus 4.53
Páter 3.70. & 4.38
Patres 6.55
Patrocinari 4.12
Patrocinium, Patronus ibidē
Paucis diebus 3.53
Paulisper 2.48
Paulò 1.16
Peccatum capitale 4.109
Pecora, Pecudes 4.42
Peculatus, Pecunia 6.40
Peculiaris, Peculium ibidem
Pecuniarum copia 4.65
Pediculus, uel Pedunculus 1.5
Peius 2.52
Pellex 6.48
Pello 6.47
Pellucidum 5.31
Penarium 1.6. & 4.35
Pendo, & inde cōposita 5.82
Penes 6.54
Penetrabilis, Penetralis 6.26
Penetro 6.57
Pensilis 1.8
Penuria 4.62
Penus 4.35. & 6.56
Per 2.48. & 3.64
Per, & quàm cum gradibus 1.17
Per, cum compositis 5.30
Peragere reum 5.30
Perago iussa 4.68
Perceptibilis 6.26
Percontor 5.61
Perditus 5.31
Peregrinus 4.82
Perendie, Perēdinus dies 2.33
Perfero 5.30
Perfidus 4.103
Perfluo, Perfuga 5.31
Perfunctus 5.44
Pergamenū, Pergamū 4.85
Περίλειπνα 4.23
Perinde 2.50
Periodus 6.10

Perira

Periratus, Periurus 5.31
Perlego 5.30
Perlucidum 5.31
Permissus, Permissu 1.7
Permaneo 5.30
Per meipsum, tcipsum 3.64
Permitto 5.68
Pernocto, Pernox 5.30
Peroratio, Peroro ibidem
Perpendo 5.82
Perpessus 5.31
Perpluo ibidem
Perquàm 1.17
Perscribo 5.30
Persequor 5.32
Persona 6.34
Perspicuum 5.31
Persuadere, Persuasio 5.30
Pertinax 5.31
Peruenio 5.56
Peruersus 5.31
Peruigil, Peruigilo 5.30
Peruestigo 5.45
Peßimè 2.52
Pestilentia, Pestis 4.72
Petere iugulum 4.36
Peto 5.58
Petulans 4.105
Petulantia ibidem
φάρμακον 4.4
Philomela 6.20
Philosophaster 1.5
Pigere 3.46
Pignero, Pignus pigneris 6.57
Pigneratitius 1.11
Piscis, Pisciculus 1.5
Placatus sum 5.73
Placeo mihi 5.92
Plango 5.52
Plantarium, Plantæ 1.6
Platea frequens 4.96
Plenus 3.33
Pleriq;, Plerunq; 4.90
Plicatilis 1.8
Ploro 5.52
Pluit 3.40
Plumbatura 6.58
Pluralis, pro singulari abusio 3.11
Plura 4.90
Pluris 3.8
Plusculus 1.5
Pluuiatilis 1.8
Poëta 4.32
Pœnitet 3.46. & 4.18
Polliceri habeo 5.98
Poma cruda 4.116
Poma præcocia, præmatura, & serotina 4.107
Pomarium 1.6
Pomeridianum ibidem
Pomum 4.28

Pompa

Pompa 4.39
Pondo 3.13
Pono conditionem 4.67
Populabundus 1.9
Populnus 1.4
Populus frequens 4.96
Porcus 4.42
Porrò 2.24
Porta 4.8
Portari 6.51
Portitor, Portorium 1.6
Posco 5.58
Possessio 6.41
Posset te pigere 3.46
Possessiua nominum quorundã locorum 4.85
Post, uim habet comparatiui 1.16
Posteri 6.55
Posteriores ibidem
Postremus 3.31
Posthac, Post illud 2.56
Postridie 2.10. & 33
Postulatio præmatura 4.107
Postulo 5.58
Potestas mea & mei 2.1
Potio, Potus 4.4
Potiri, Potitus 3.34
Potissimũ, non potissimè 6.29
Poto, eiusq; deriuata 1.2
Potorium 1.6
Prauum 6.40
Præ, in compositione 3.31
Præcepta, Præceptiones 4.11
Præcipio 5.68
Præclarus, Præclarè 4.91
Præcoquus 5.11
Præcox 4.107. & 5.31
Præditus 5.15
Prædium 6.40
Prægnans 1.33
Prælium 4.64
Præmaturus 4.107
Præ me fero 5.17
Præparo 5.64
Prepositiones accusatiuo, & ablatiuo iunctæ 1.27
Præripio 5.68
Præscribit ratio 8.89
Præ se fert, Præ se ducit 5.17
Præfert, Præ se gerit ibidem
Præsens 1.33. & 4.112
Præsentaneum 4.112
Præses, Præsideo 5.65
Præsides hoies, Præsidiũ 5.66
Præstans 4.121
Præstare 6.16
Præsto sum 5.51
Præsul, Præsum, Præsid. 5.65
Præterquàm 3.54
Prætor, Prætorius 1.6. et 4.84
Præteriti distantia inter futurum

rum coniunctiui modi 3.28
Præteritum pro futuro 3.48
Præuaricatio, Præuaricari 6.50
Præuaricator ibidem
Precor 5.96. & 6.24
Pridem 2.34
Pridie aduerbium 2.10. & 33
Pridianus 2.33
Prima luce, Primis tenebris 4.80
Primis tenebris, prima nocte 4.80
Prima die, ac nocte ibidem
Primipilaris, Primipilus 4.84
Prior, primus 1.13. & 3.31
Princeps 1.18
Priscus, Pristinus 4.86
Priuatim & Priuatè 6.20
Probrum 6.44
Procacitas, Procax 4.105
Proconsul 4.84
Procul 2.11
Procul dubio 5.49
Profectò 2.27
Profluens 1.33
Profore 1.26
Profusus 1.30
Prohibeo 5.4
Proinde 2.50
Promontorium 4.43
Pronomina mei, tui, sui 2.31
Pronuba 6.8
Pronuntio memoriter, non memoria 3.93
Prooemium 5.54
Prooemium apparatum 5.64
Propediem, Propemodũ 3.68
Propius urbem 2.12
Properatim 6.20
Propono cũ alijs uerbis 5.72
Propositiones, & rationes interdum confundi 3.50
Proprætor, Proquæstor 4.84
Proprietas comparatiui 1.19
Prosequor 5.22
Prosper 4.87
Proteruia, Proteruus 4.104
Protinus cũ particula nã 2.30
Prouinciatim 6.20
Prouoco 5.14
Proximè hostem 2.12
Proximus 1.17
Prudens sci 4.94
Pudor 4.105
Pueri catamiti 4.110
Pueri meritorij ibidem
Pugillares 5.8
Pugna 4.64
Pullastra 1.5
Pullus 4.71
Pulsare, Pulsatio 5.47

Punct

Punctum 6.41
Punctim 6.20
Punio 3.69
Pupillus 4.33

Q

Quadringeni, Quadringenti, Quadragesima 3.5
Quadrimus 1.5
Quadrinoctio 2.33
Qualitas 6.34
Quàm pro quantum 1.17
Quàm, ubi deceat 3.54
Quàm pridem, Quàm dudum 2.34
Quàm cum gradibus 1.17. & 18
Quamuis sub dictione, tamen, subintelligi 2.40
Quàm ut, quàm qui, quàm pro 1.17
Quamobrem 3.43
Quamuis 2.21
Quando, Quandoquidem 2.42
Quando utimur nominatiuo pro uocatiuo 3.22
Qua pietate es 3.74
Quanquam 2.21
Quanti, Quanticunq; 3.1
Quanti interest 3.8
Quantum & tantum indifferenter iunguntur cum tanto & quanto 1.16
Quare, Quapropter 2.43
Quartum consul 3.59
Quasi 2.36
Quatenus 2.42
Quaternus 3.5
Quatriduo 3.53
Quæ, coniunctio enclitica 2.58
Quemadmodum 2.54
Quæsitum est 5.24
Quæsiui te ab ostio, ex ostio, de ostio 3.66
Quæstus, Quæstibus 3.12
Questus, Questubus ibidem
Quæstor, Quæstorius 1.6. & 4.84
Quæstuosus 1.21
Quia 2.31
Quicquid, Quicunq; 3.16
Quid 1.13. & 3.16
Quid ad te 3.90
Quid est nisi 3.54
Quid interest inter præteritum & futurum coniunctiui modi 3.28
Quidq; 1.15

Quidam 3.16.& 63
Quidem 2.23
Quin, Quinetiam 2.45
Quippe 2.27
Quippiam 3.16
Quis 1.13
Quis & is in parenthesi 5.84
Quis cui præponendum 3.30
Quisquis, Quicunq; 3.16
Quispiam, Quisquam 3.63
Quisq; 1.14
Quisque cum uerbo, aut participio 3.60
Quod, pro quæ res 3.61
Quò, & eò 1.15.& 2.37
Quod autem, Quod uerò 2.55
Quòd cõiunctio 2.20.& 39
Quòd scribis gaudeo, et quòd scribas gaudeo 2.20
Quodcunq; 3.16
Quodq; 3.15
Quò minus, Quò secius 1.12
Quomodo 2.54
Quoniam 2.27
Quoquo 3.16
Quoquo uersus 2.8
Quôq; ablatiuus 1.14
Quoq; 2.58
Quorundam locorum nomina 4.85
Quotannis 6.60
Quotidiana febris 4.108
Quotidianus ibidem
Quoties 2.49
Quot modis iubemus 3.28
Quotus 1.14
Quum 1.39

R

Rapio 5.83
Raptim 6.20
Rasilis 1.8
Ratio 6.36
Rationem habere, Ratio constat, Rationem ducere 5.18
Rationum, & propositionum inculcatio 3.50
Re 5.31
Re composita 5.63
Recaluaster 1.5
Recedo 5.95
Receptor 4.82
Reciprocatio fol. 471. cap. 3
Recludo 5.63
Reconcilio 5.54
Recordationis uerba 3.82
Recrudesco 4.116
Reddo, pro do 2.56
Reddo gratias 5.41

Redeo

Redeo 2.56
Reditus parenthesis 3.11
Reduco 5.77
Refero ad Senatum 5.100
Refero gratias 5.41
Refero tibi, & ad te 3.38
Refert cum supposito 2.1
Refercio, Refertus 3.33
Refigo 5.63
Refragor 4.70
Regimen nominum criminalium, & pœnalium 3.32
Regimen uerborũ cum diuersa eorum significatione 3.45
Regionatim 6.20
Relatiui cum antecedente discordia elegans 3.19
Religiosus 1.21
Remaneo 5.63
Remigro 5.95
Reperio 5.2
Repeto 5.63
Repetundarum, Repetundis 1.34
Repignero 6.57
Repo, Repto 6.5
Reporto 6.51
Reposco 5.63
Repono in te spem 3.91
Repositorium 1.6
Repurgo 5.31
Reputo 6.44
Rescisco 6.23
Respondeo 3.45
Respondeo subauditũ 3.47
Reses, Resideo 5.65
Resipisco 5.3
Resigno, retego, retexo 5.63
Reuertor 2.56
Rheginenses, Rhegini 4.85
Rhetor 4.81
Ridiculus 1.5
Rixa 6.61
Rogationes 4.48
Rogatos uelim 1.27
Roma urbs Septicollis 4.43
Rosarium, Rosetum 1.6
Rumor 4.7
Ruri 4.80
Rursus 2.56

S

SAcellus, la, lum 1.5
Sacrarium 1.6
Sacrilegium 6.4
Salij 5.65
Salio, Saltatio, Saltus, Salto 5.103
Saltus ibidem, & 4.56
Saluber, bris 4.83
Salue, Saluebis 6.30
Salueto, Salueo, Salutare ibidẽ
Salutifer 4.88

Saltem, Sanè 2.27
Sanus 4.98
Sarcina, Sarcinam componere, uel colligere 4.49
Sarmentum 4.26
Satio uerbum, Saturo 5.78
Saxatilis 1.8
Scala 3.13
Scaturio 1.24
Sciens feci 4.94
Scilicet 2.60
Sciscitor 5.61
Scitus 1.30
Scomma 5.10
Scribo 5.30
Sculptile 1.8
Scurra 4.51
Secundá uice consul 3.59
Secius 1.12
Sectile 1.8
Sector 1.2
Secundum præpositio 2.46
Secundus 1.18
Secus uim habet comparatiui 1.16
Sed cum relatiuo 3.27. & 37
Sed saltem, Sed certè, Sed uel 3.27
Sed cui 3.61
Sedco 5.6
Sedicula 1.5
Seditio 4.63
Seges 4.25
Segetes præmaturæ 4.107
Semel 6.20
Sementis 4.24
Seminarium 1.6
Semisomnus 1.20
Senator 4.84
Senatorius 1.5. & 4.84
Senatus frequens 4.96
Senatusconsultum 5.100
Senecta, Senectus 4.40
Senes 4.5
Senilis ætas matura 4.107
Senium 4.40
Sensibilis, Sensilis 6.26
Sentina 6.62
Separatim 6.20
Sepulchra 4.75
Septicollis urbs Roma 4.43
Septingeni, Septingēteni 3.5
Septimontalia festa 4.43
Series 4.14
Seriò 4.16
Sero, Serotinus 4.107
Seruitium, Seruitus, Seruitia 4.50
Sese 2.2
Sessilis 1.8

Sexceni

Sexceni 3.5
Si subauditur 3.48
Sic, Sicq; 2.50. & 54
Sicut, Sicuti 2.36. & 54
Sicubi, Sicunde 3.27
Sido 5.6
Sidus 6.22
Signa pro operibus sculptilibus 4.115
Significatio, & regimen uerborum uarium 3.45
Siliqua, Siliquastrum 1.5
Similis tui, uel tibi 3.45
Simonia 4.19
Simul 2.32
Sin, & cōposita 1.12. & 2.26
Sinus 4.37
Si non, cum uerbo 3.29
Singularis 1.14. & 5.35
Siquidem 2.25
Sis 2.1
Sis frequens 4.96
Sisto 5.6. & 6.31
Situs 6.25
Siue 2.17
Soboles 4.27
Socius, Sodalis, Sodalitas 4.37
Solamen, Solatiū, Solor 4.77
Solicito 5.75
Solus 3.67
Solstitium 5.6
Soluendo esse 1.27
Solummodo 2.41
Solutilis 1.8
Somnus, & eius cōposita 1.20
Sordes 6.61
Sortior 5.33
Spargo humū floribus 4.101
Spatium annuum, & diurnum 4.108
Species generi præponitur 6.22
Spectacula 4.69. & 16
Spectat 3.96
Spei uerba 3.31
Spero 5.47
Spem, metumq; ostēdere 5.72
Sponte 2.57
Statim, cū particula non 2.30
Stator, Statum 5.6
Status inficialis 6.9
Stella 6.22
Sterno 6.46
Sterno lectum pallio 4.101
Stipendia facere 4.110
Stipendiarius 1.6
Sto 1.6
Stolidus 4.113
Stomachosus 1.21
Strages 4.49
Stragula 6.46
Stramentitius 1.11

Strepitus, Stridor 4.26
Strictim 6.20
Structilis 1.8
Struces 4.49
Studiosus 1.21
Stultè, Stultus 4.113
Stuprare, Stuprum 6.41
Sua 3.2
Suadeo, Suasor 5.30
Subijt mihi, & me 3.82
Subinde 2.50
Subleuo 5.81
Subsidio 5.6
Subsidium 5.65
Subter 2.53
Suburbana 4.20
Succurrit mihi 4.82
Suffragia, Suffragor 4.70
Sui 2.1
Sulphuraria 1.6
Summatim 6.20
Sum maturus audiendæ philosophiæ 4.107
Sumo 6.3
Sum positus in hac conditione 4.67
Sũ præmaturus militiæ 4.107
Sumptuosus 1.21
Sum tibi audiens 3.42
Sum tibi obuius 3.77
Super 2.53
Super cœnam 3.92
Superioribus diebus 3.53
Superficies 4.31
Superlatio 1.3
Superlatiui aduerbia seruiunt accusatiuo 2.12
Superlatiui resolutio 1.13
Superlatiui nõis natura 1.14
Supersum 5.53
Supini 3.44
Supinum in tum 1.28
Supinum in tu 1.29
Suppetias uenire, suppetiæ 6.9
Supplico 5.18
Supplicium capitale 4.109
Supplicium sumo 6.3
Supplodo 5.9
Supra 2.53
Surdaster 1.5
Sursum, & Deorsum 2.57
Suscipio curas & similia 6.3
Suspicio 5.56
Sustulit pater filium 5.13
Sutilis 1.8
Sutrina 4.44
Suus 2.2
Suum quisq; 3.60
Sylua 4.56
Syncerum 6.37
Synecdoche 3.17
Συνοίτυς 4.38

Taber

T

TAberna, Tabernarij 4.44
Taberna meritoria 4.110
Tabellarium 1.6
Tabulæ 4.115
Tacitus 1.30
Tam 1.16. & 18
Tamẽ, qua de causa ab oratione quãdoq; abijciatur 2.40
Tamen cum relatiuo 5.61
Tametsi 2.21
Tandem 6.21
Tandiu 2.35
Tanquam 2.36
Tanti, Quãti, cũ cõpositis 3.1
Tanti interest 3.3
Tantisper 2.48
Tantum 2.44
Tantũ abest, Tantũ non 2.31
Tantum & tantò quibus iungantur gradibus 1.16
Tantundem, Tantidem 3.1
Tædere 3.46
Tectorium 1.6
Temere 2.49
Temperantia 4.41
Tempus pro tempore positum 3.48
Tẽpus cõtinuũ per accusatiuũ significari falsum esse 3.53
Tenebræ 4.80
Teneo memoria 6.3
Tentorium 1.6
Tenus 2.8. & 9
Tergiuersator, Tergiuersari 6.50
Ternus 3.5
Ter cõsul, Tertiũ consul 3.59
Terra, Territorium 4.83
Terræ gremium 4.37
Tertia uice consul 3.59
Testamentum 6.36
Tete & tutu 2.2
Textilis 1.8
Tharsis 5.6
Thebani, Thebæi 4.85
Theca 1.6
Θῆλυς 6.38
Tibi uacans 3.59
Timeo 1.25
Timeo tibi, Timeo te 3.45
Tinctilis 1.8
Titubo 5.84
Toga, Togati 6.46
Tollo 5.18
Tornatilis, Tortilis, Tonsilis 1.8
Tractim 6.20
Traijcio 3.36
Tragœdus, Tragicus 4.32
Transfero 3.35

Translucens 5.31
Transmarinus 4.95
Transmaritimum ibidem
Transnigro 5.95
Trapeza, Trapezita 4.44
Treceni, Triceni 3.5
Tribunus, Tribunitius 4.84
Tributarius, Tributorius 1.6
Triclinium 4.34
Triduo 2.33. & 3.53
Trimus 3.5. & 1.5
Trinoctio 2.33
Trinus, Trinitas 3.5
Trinum nundinum ibidem
Tripudium 5.103
Triumphalis 4.84
Triumphator ibidem
Triuialis scientia 4.16
Tua, Tua interest 3.2
Tui 2.1
Tum 2.22
Tum uerò 2.24
Tuo ipsius 2.1
Tuo nomine 2.49
Tuos qui 2.1
Turba 6.61
Turbo, binis ibidem
Turchia, Teucria 4.8
Turmatim 6.29
Tutu, & tete 2.2
Tutus 1.30
Tuus 2.1

V

VAcillo 5.84
Vaco, Vacat 5.85
Vadatus, Vas 6.31
Vadimonium ibidem
Valde 1.18
Vale, Valeo, Valeant 5.30
Valetudo 6.18. & 6.30
Valetudinarij 6.30
Vae 2.18
Vbera lacte grauida 6.7
Vbertim 6.20
Vbi collocandum adiectiuum 3.25
Vbi primùm 1.17
Vbiq; 6.19
Ve 2.17
Vectatio, Vector 3.86
Vectigal 4.59
Vel 2.17
Velut, Veluti 2.36
Venalis 4.93
Venalitiarij 6.59
Vendibilis 4.93
Vendico 5.8
Veni, uenito 3.28
Venia 4.18
Veni in opinionem, suspicionem, obliuionem, &c. 3.86
Venire in mẽtem 1.25. & 3.82

Venti

Ventito 5.10
Venustè discordat relatiuum cum antecedente 3.19
Verba ad autoritatem pertinentia 3.89
Verba ad finem operis pertinentia 3.85
Verba ad finitionem pertinentia 3.78
Verba ad coniecturam pertinentia 3.79
Verba ad notitiam pertinentia 3.80
Verba ad spem pertinentia 3.81
Verba ad recordationem pertinentia 3.82
Verba ad uisionem pertinentia 3.83
Verba desideratiua 1.23
Verba quãdo uenustè in oratione aut desunt, aut redundant 3.47
Verba motus 1.27
Verbalia in atio 1.2
Verba in fio 1.22
Verba in rio meditatiua 1.24
Verba præteriti temporis, pro futuri 3.48
Verba inchoatiua 1.22
Verba motus ad quem 1.25
Verba indefinita 1.28
Verba pretij cum casu 3.7
Verba præteriti, pro futuro 3.48
Verbera, Verberatio 6.47
Verberare ibidem
Verbo passiuo, ubi nitidius utamur, ubi actiuo 3.49
Verborum uarium regimẽ, & significatio 3.45
Verbum cui personæ, generi & numero respondere debeat 3.24
Vereor ut, & ne 3.27
Verna, uernaculus 1.5
Vero 2.24
Versicolor 6.55
Versicoloria, riæ ibidem
Versilis 1.8
Versus 2.8
Vertex 6.11
Vescor 4.55
Vesperi 4.80
Vespertilio 4.4
Vestiarium
Vestigo 5
Vestras, & nostras
Vetatio non uetat .2
Veterator 6.59
Veto 6.9
Veteres 4.5

Vis

Translucens 5.31
Transmarinus 4.95
Transmaritimum ibidem
Transmigro 5.95
Trapeza, Trapezita 4.44
Treceni, Triceni 3.5
Tribunus, Tribunitius 4.84
Tributarius, Tributorius 1.6
Triclinium 4.34
Triduo 2.33. & 3.53
Trimus 3.5. & 1.5
Trinoctio 2.33
Trinus, Trinitas 3.5
Trinum nundinum ibidem
Tripudium 5.103
Triumphalis 4.84
Triumphator ibidem
Triuialis scientia 4.16
Tua, Tua interest 3.2
Tui 2.1
Tum 2.22
Tum uerò 2.24
Tuo ipsius 2.1
Tuo nomine 2.49
Tuos qui 2.1
Turba 6.61
Turbo, binis ibidem
Turchia, Teucria 4.8
Turmatim 6.20
Tutu, & tete 2.2
Tutus 1.30
Tuus 2.1

V

VAcillo 5.84
Vaco, Vacat 5.85
Vadatus, Vas 6.31
Vadimonium ibidem
Valde 1.18
Vale, Valeo, Valeant 5.30
Valetudo 6.18. & 6.30
Valetudinarij 6.30
Væ 2.11
Vbera lacte grauida 6.7
Vbertim 6.20
Vbi collocandum adiectiuum 3.25
Vbi primùm 1.17
Vbiq; 6.19
Ve 2.17
Vectatio, Vector 3.86
Vectigal 4.59
Vel 2.17
Velut, Veluti 2.36
Venalis 4.93
Venalitiarij 6.59
Vendibilis 4.93
Vendico 5.8
Veni, uenito 3.28
Venia 4.18
Veni in opinionem, suspicionem, obliuionem, &c. 3.86
Venire in mẽtem 1.25. & 3.82

Venti

Ventito 5.10
Venustè discordat relatiuum cum antecedente 3.19
Verba ad autoritatem pertinentia 3.89
Verba ad finem operis pertinentia 3.85
Verba ad finitionem pertinentia 3.78
Verba ad coniecturam pertinentia 3.79
Verba ad notitiam pertinentia 3.80
Verba ad spem pertinentia 3.81
Verba ad recordationem pertinentia 3.82
Verba ad uisionem pertinentia 3.83
Verba desideratiua 1.23
Verba quãdo uenustè in oratione aut desunt, aut redundant 3.47
Verba motus 1.27
Verbalia in atio 1.2
Verba in fio 1.22
Verba in rio meditatiua 1.24
Verba præteriti temporis, pro futuri 3.48
Verba inchoatiua 1.22
Verba motus ad quem 1.25
Verba indefinita 1.28
Verba pretij cum casu 3.1
Verba præteriti, pro futuro 3.48
Verbera, Verberatio 6.47
Verberare ibidem
Verbo passiuo, ubi nitidius utamur, ubi actiuo 3.49
Verborum uarium regimẽ, & significatio 3.45
Verbum cui personæ, generi & numero respondere debeat 3.24
Vereor ut, & ne 3.27
Verna, uernaculus 1.5
Vero 2.24
Versicolor 6.53
Versicoloria, riæ ibidem
Versilis 1.8
Versus 2.8
Vertex 6.11
Vescor 4.53
Vesperi 4.80
Vespertilio 4.4
Vestiarium
Vestigo 5
Vestras, & nostras
Vetatio non uetat .2
Veterator 4.59
Veto 6.9
Veteres 4.5

Vis

Via 3.66
Viam facere 5.71
Viam munire ibidem
Vicatim 6.20
Vicinia, Vicinitas 4.20
Vicißim 2.59
Vicus 4.20
Victito 5.10
Victus 6.56
Videlicet 2.60
Videor uenustè usurpatum 3.51
Video te accusatũ, &c. 1.28
Videre licet, Videas 3.83
Vigiliæ 4.69
Villa 6.41
Vindico, Vindicta 5.8
Vir 3.70
Vir magnæ, paruæ, mediocris conditionis 4.67
Virgo 6.38
Viritim 6.20
Virtuosus non dicitur 1.21
[illegible]irtutis, & uitij indoles 4.46
[illegible]o 1.23
[illegible]undus 1.9
[illegible]n 4.6. & 5.8
[illegible]ne 4.109
Vi[illegible]um 1.6
Vltro citroq; 2.57
Vllus 3.63
Vmbratilis 1.8
Vna 2.32
Vnio 6.64
Vnus 3.67
Vnus aut alter 4.59
Vnusquisq; 1.14
Vocatiui in nominatiuũ mutatio 3.22
Vocare in inuidiam 1.22
Vocaui te à uia, è uia, de uia 3.66
Vociferor 5.52
Vocor in spem 3.82
Volatilis 1.8
Volitare, Volatus 6.5
Volo 3.49
Volucris 4.45
Volumen 6.43
Voluptuosus 1.22
Vrbani uici 4.20
Vrbs Roma ibidem
Vrbs frequens 4.96
Vrbs Septicollis Roma 4.43
Vsquam 6.19
Vsq; 2.8. & 4.112
Vsq; adeo 2.44
Vsq; eò ibidem
Vsurpo 5.50
Vsus 5.5
Vsus nominatiui, pro uocatiuo, & contrà 3.22

Vsus

INDEX.

Vsus pluralis, pro singulari 3.21
Vsus nominatiui, pro accusatiuo 3.23
Vsus negationis 3.27
Vt cæteros 3.21
Vt cæteri ibidem
Vt, cum facio, & committo 2.38
Vter, & Quis, cum interrogatione 1.13
Vter utrum accusat 1.30
Vterq; cum uerbo, uel participio 3.68
Vt, & Ita, cũ superlatiuo 1.15
Vti 2.36
Vtile est 3.49
Vtiq; 2.27
Vtpote ibidem
Vtor 5.5
Vt primùm 1.17
Vt, pro quàm, uel quantum ibidem
Vt, pro quippe, seu utpote 2. 28.36. & 54
Vt quia 2.37.
Vt quòd ibidem
Vtroq; uersus 2.8
Vtrum 1.13
Vt, superlatiuo iunctum 1.15
Vt tamen, abijcitur ab oratione 2.40
Vuaceus 1.11
Vuæ præcoces, & serotinæ 4.107
Vultus 4.13

Z

Zeugma 3.24

FINIS.

SEBASTIANVS
GRYPHIVS GER-
MANVS EXCV-
DEBAT LV-
GDVNI,
ANN. M. D. XLIIII.